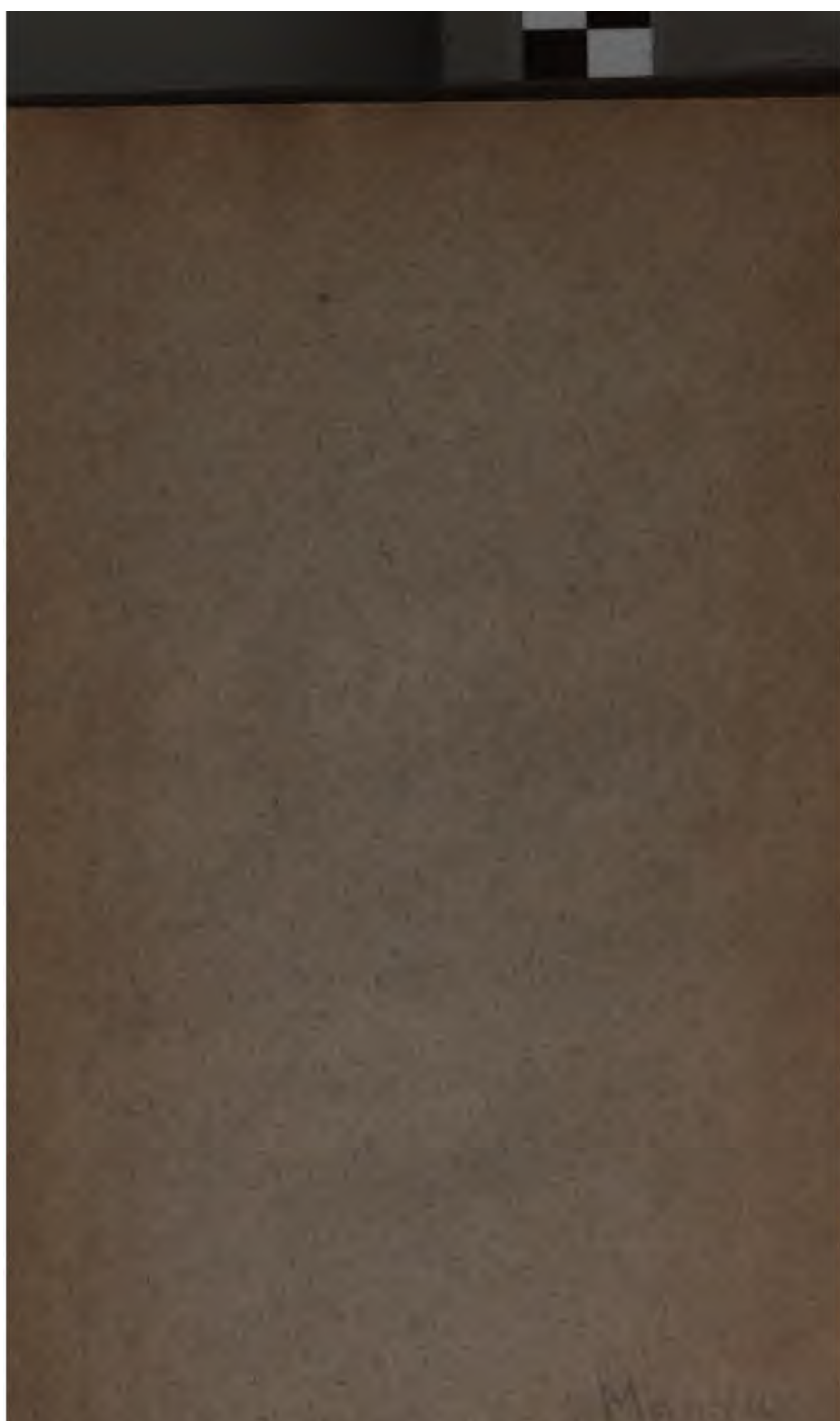

STATISZTIKAI ÉS NEMZETGAZDASÁGI

KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

STATISZTIKAI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

KELETI KÁROLY.

HATODIK KÖTET.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND MAGY. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

MDCCCLXIX. - 71.

Pest. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában. 1869.

I.

AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA ÁLLAMHÁZTARTÁSA E SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

ÉS

MAGYARORSZÁG ÁLLÁSA E HÁZTARTÁSBAN.

Weninger Vinczétől.

A jelen munkában levő adatok ismertetése által szándékom volt, anyagot szolgáltatni a statisztikusnak, a történetírónak, és az államférfinak azon korszak állapotainak és viszonyainak tanulmányozásához, mely a nemzet nagy reforméveit megelőzte. Az itt ismertetett adatok közvetlenül a közös pénzügyminiszterium és a főszámvevőszék levéltárában levő forrásokból vannak merítve. Nincs az adatok között szám, mely nem a kezeimben volt eredeti számadásokból vétetett volna; szintugy az idézett rendeletek, majd az osztrák törvénytárból, majd az archivum irataiból lettek felhasználva, úgy hogy a jelen ismertetésnek legkisebb része sem különféle czélból készült munkálatokból hanem közvetlenül a forrásokból meríttetett.

Súlyt fektettem arra, hogy épen csak az eredeti számadásokra alapítsam egybeállításaimat, még pedig azért, mert azok tekintettel Magyarország azon szerepére, melyet ez a monarchia háztartásában viselt, nem tanulmányoztattak eddigelé.

Legnagyobb érdeket ébresztett bennem a pénztári számadások áttekintése, és mindenek előtt is ezekről kell

szólanom, hogy az itt közlött adatok értékét valódi belbecsök szerint mutassam be a t. olvasónak.

Lehetetlent követel a ki azt várja, hogy az absolut és összpontosított államháztartás adatait a jelen politikai és pénzügyi viszonyoknak megfelelő csoportositásban mutassam be. Ehhez szükséges lett volna a volt államháztartás bevételeinek és kiadásainak minden egyes tételét, a mint az az állami pénztárak bármelyikénél előfordult, természetét illetőleg megvizsgálni, és úgy azután a megfelelő czím alatt újra könyvezni; ehhez szükséges lett volna minden egyes fizetési rendelvényt az összes okmányokkal tanulmányozni. Mellőzve azt, hogy oly munkát, melyet ezer és ezer hivatalnok 40—50 éven át végzett, egy ember magában képtelen végezni; hogy az ehhez megkivántató okmányok $^{99}/_{100}$ része mint értéknélküli papir már megsemmisíttetett, és a mi még létezik, százfelé, a monarchia különböző pontjain van elszórva, és annálfogva lehetetlen, emberi erőt meghaladó munka volna ilyesmire vállalkozni.: nem is volt de nem is lehetett szándékom azt kimutatni, hogy mint mutatkozott volna az államháztartás, ha a monarchia a mostani közjogi szervezettel birandott, hanem ismertetni kivánom az akkori állam-háztartást a mint volt. És így a t. olvasó ne is várja tőlem, hogy ez úttal kritika alá vegyem azon e tárgyra vonatkozó munkálatokat, melyek az eredeti adatok ismerete nélkül e kérdéshez hozzá szóllottak; e tisztet átengedem másoknak, a kik az előttünk lévő adatokra következtetéseket fektetni akár közjogi, akár pénzügyi vagy közgazdasági irányban képesítve vannak.

A kezeimnél levő számadások teljes sorozata 1802-ig terjed visszafelé. Ezen zárszámadások azonban korántsem bírnak oly berendezéssel, mint a minőt a jelenkor előre haladt számviteli rendszere mellett megszoktunk. A század első felében 1848-ig, a kiadások nincsenek szolgálati ágazatok szerint osztályozva, hanem a kiadás természete szerint egy összegbe vannak foglalva. Igy a hivatalnokok fizetései együtt, egy tételben fordulnak elő „Besoldungen“ czím alatt, tekintet nélkül arra, hogy mely szolgálati ágból

származnak. Hivatalnoki létszám és fizetési szabályzat sehol sem látható. Szintúgy egy tétel alatt fordul elő minden „szálláspénz“, „nyugdij“, az „irodai költség“ s. a. t. amint az a bemutatandó zárszámadásokból látszik.

Ugyanígy vannak a pénztári számadások is berendezve. Minden pénztár az év végén egy főkezelési áttekintést küldött Bécsbe, a melyben ki van mutatva a kiadások összege, „udvartartás“, „testőrség“, „követségek“, „hivatalnoki fizetések“, „pótlékok“ s. a. t. czímek alatt, mely főkimutatáshoz az egyes czímek alatti összeg részletei melléklet formában voltak csatolva. Ezen számadások az „udvari kamara“ és a főszámvevőség által megvizsgáltatván, a főkezelési áttekintésekből az évi zárszámadás készült. A mellékletek már nem léteznek, csak a „főkezelési áttekintések“, a melyek egy-egy évről mintegy 100 folio ívre terjednek. — Ebből látszik, hogy jelenleg már teljesen lehetetlen kitudni, hogy például a Bécsben fizetett „nyugdijak“ mely része illet valódi central közeget? hogy a Budán fizetett egy vagy más kiadás nem volt-e tulajdonképen csak bizományos fizetés, mely nem magyar szolgálatot illetett? s. a. t. Azonban mindennek daczára nem követhetünk el nagy hibát, ha azt mondjuk, hogy a magyarországi pénztáraknál történt fizetések és bevételek valóban csak Magyarországot illették. — 1848-ig nem volt azon könnyü érintkezés és közlekedés, mely a vasutak építése óta mutatkozik; Magyarországban nem alkalmaztattak idegenek az örökös tartományokból; nem telepedtek le nálunk nyugdíjasok; a dohányjövedék nálunk nem létezett, a mely mellett annyi bizományi leszámolás történik.

A bevételekre nézve ugyanazt mondhatjuk. — Azért is nem követünk el hibát, ha a magyar pénztárakra vonatkozó kezelési kimutatásokat a magyar korona tartományai által az államháztartásban viselt szerepre nézve irányadóknak tekintjük.

A kezelési kimutatások, az első évtizedekben, nem tesznek különbséget a folyó és a múlt évek szolgálata között. Minden pénztár kimutatja a mult évről maradt pénztári álladékot, czímek szerint a befolyt pénzt, azután czímek szerint a kiadásokat és az év végével levő pénztármarad-

ványt. — A jövedelmi ágazatoknál ki van mutatva : a mult évről fenmaradt és az állam részére behajtandó összeg; a folyó évre előírt és esedékes állami követelés; ezek összege: az erre történt befizetés, és végre a jövő évben behajtandó ez évi hátralék.

A legszorgosabb egybeállításokat a bányászati kezelés mutatja, mert ez valódi vagyonmérleget mutat fel, az év kezdetén volt és az év végén található készleletekre is kiterjesztvén figyelmét.

Az általános udvari kamara alatt 1803-ban a „kais-königl. Staatshauptbuchhaltung in Hungaricis et Transylvanicis" állott, mely a Magyarországra vonatkozó számadások megvizsgálásával és könyvelésével foglalkozott. E hivatal személyzetének létszáma és fizetése volt:

1.	Udvari számvevő . .	2,000 frt fizetéssel	2,000 frt
1.	Számtanácsos (Raitrath)	1 500 „ „	1,500 frt
3.	Számtanácsos . . .	1,200 „ „	3,600 frt
2.	Számtiszt (Raitoffisier).	900 „ „	1,800 frt
3.	„	800 „ „	2,400 frt
3.	„	700 „ „	2,100 frt
4.	„	600 „ „	2,400 frt
1.	„	500 „ „	500 frt
1.	Ingrossista	500 „ „	500 frt
4.	„	400 „ „	1,600 frt
6.	Accessista	300 „ „	1,800 frt
1.	Gyakornok	—	—
1.	Fűtő	400 „ „	400 frt
31.	Személy		20,600 frt

Ezen hivatal 3 osztályból állott: u. m.:

1-ső osztály, a magyarországi ügyekre nézve, ehhez tartozott: a) a budai főfizető hivatal bevételi-, kiadásbeli-, hivatalnoki-fizetések és nyugdijak naplóit megvizsgálni, és a tételeket könyvezni; b) a zágrábi kincstári és katonai, valamint a horvátországi commercial és regnicolár pénztárak könyveit megvizsgálni és ezekből könyvezni; c) a fiumei gubernial- és egészségügyi pénztárak, d) a fiumei illetékszabási számítások megvizsgálása és az ezekből folyó feljegyzések. — Ez osztály 10 egyént foglalkoztatott.

2-ik osztály a bánság részére, ehhez tartozott: a) a temesvári cameralis pénztár; b) a magyar tanügyi alap, az egyetemi, nyomdai, convictus- s normal-alapok naplóinak vizsgálata és könyvelése; c) a bánsági negyedévi illetékek számadásait, d) az illyr vagyon, t. i. a papi, nemzeti és köztanodák alapját illető számadások vizsgálata és feljegyzése; ez osztály 5. embert foglalkoztatott;

A 3-ik osztály az erdélyi departement volt, mely az erdélyországi pénztárak és alapok számításaival foglalkozott. Ezen hivatal vizsgálta a magyar kanczelláriák számadásait is, így például Pentz János házfelügyelő a m. udv. kanczelláriánál, számadásait „zur beliebsamen Einsicht und Anweisung“ a „kais. königl. Finanz- und Commercial Hofstelle“-nél adta negyedévenként be, a mely számadások a leltárban találhatók. Ezen számadások után a pénz ugyan Bécsben, lett kiszolgáltatva, azonban a szebeni cameralis pénztár utasíttatot azon összegnek átvételére az erdélyi tartományi pénztárból (Provinzial-Cassa).

A magyar udv. kanczellaria költségei, az országos és tartományi alapból lettek fedezve, az állam háztartás kiadásai között sehol sem fordulnak elő. Szintúgy a magyar gárda költségei is az országos pénztárból fedeztettek, az illető öszszeg átadatván a katonai pénztárnak, a hol is a bevételek között előfordul.

A jövedelem a magyar korona tartományaiból felmerül: a hadipénztáraknál, a hová a gárdaköltségei, a contributiók nagy része, és a jövedelem a határőrvidékből befolyt; a cameralis pénztárak-nál, a melyekbe minden egyéb jövedelem befolyt, u. m. a zsidóadó, a contributió (hadiadó) egy csekély része, az illetékek, a sójövedék, lotto jövedék, pósta, állam- és korona-javak, valamint a bányajövedék jövedelme.

A zárszámadásokban a magyar korona tartományaiból szerzett jövedelem három rovatban fordul elő, u. m.:

1) Magyar és Horvátország (Ungarn und Croatien).
2) Bánság (Banat).
3) Erdélyország (Siebenbürgen).

Nem lehetett szándékom a pénztári számadásokat évről évre feldolgozni, ehhez több idő kell vala, mint a mennyi felett én rendelkezem és bármennyire kivánatos volna, e századból, évről-évre menő kimutatást bírni a magyar korona jövedelmeiről, ily nagy munka végrehajtásához egy ember ereje elégtelen. — Azért is ez ismertetésnél csak egy két év adatait közlöm minden évtizedből, és megjegyzem, hogy ezen két évnek választásánál historiai forduló pontok voltak reám nézve irányadók; mert politikai változások mindig visszahatnak az államháztartásra. Az államháztartás ismertetése ily forduló pontokon pedig azért bír nagyobb érdekkel, mert előtünteti a politikai változások hatását is.

A zárszámadások 1802-től fogva, mint már említém, sorozatban találhatók, azonban az 1802-ből fenmaradt adatok oly hiányosak, hogy összefüggő egészbe, azokat a részletek hiányában, nem foglalhattam és így csak főösszegök ismertetésére kell szoritkoznom.

Az 1802-dik év államháztartása.

Az egész monarchiából rendes bevétel volt ppft.			70.136,811
rendkivüli „ „			72.811,989
	együtt	ppft.	142.978,800
Rendes kiadás ppft.	104.118,366		
Rendkivüli kiadás ppft.	13.590,225	„	117.708,591
	pénztárfelesleg	„	25.270,209

A rendes bevétel között előfordul:

1) Contributiók	ppfrt.	17.554,673
2) Zsidóadó	„	1.148,373
3) Határőrvidékből (Grenzprovente)	„	3.435,447
4) Italadó (Tranksteuer)	„	5.088,555
5) Fogyasztási adó	„	1.477,597
6) Sójövedék	„	13.403,071
7) Határvám	„	5.837,382
8) Dohány egyedárúság	„	4.878,809
9) Lottojáték	„	2.440,915
10) Bélyeg	„	676,426
11) Illeték	„	1.076,607
12) Póstajövedék	„	1.815,107
13) Államjavak	„	4.319,917
14) Bányajövedék	„	1,646,080
15) Útvám	„	838,580 stb.

A rendes bevétel Magyar- és Horvátországból 7.291,101 frttal van bemutatva, azonban ehhez járul még,

a) a hadi pénztárakba fizetett contributió.
a bánságot is beleértve e tételnél 3.939,368 „

b) bányajövedék . . . . 749,773 „

A rendkivüli bevétel Magyar- és Horvátországból csak 470,243 frtot mutat. A fent ebbi 7.291,101 frt rendes bevétel között foglaltatik :

a) Kamarai pénztárakba fizetett contributiók .	83,166	frt
b) Zsidóadó	139,928	„
c) Államjavakból	1.490,394	„
d) Sójövedék	3.832,126	„
e) Határvám (harminczad)	642,430	„
f) Póstajövedék	258,213	„
g) Úti-vám	1,175	„
h) Fiscalitások	745,615	„
i) Illetékek	12,552	„ stb.

Bánságban	a rendes bevétel volt	frt.	330,738	
	bányajövedék . .	„	91,614	
	rendkivüli bevétel	„	638,056	
Erdélyben	a rendes bevétel volt	frt.	467,691	
	contributiók . .	„	879.033	(ez az erdélyi teljes évjárulék)
	bányajövedék . .	„	151.517	
	rendkivüli bevétel	„	25,097	

A kiadásokat illetőleg a következő főösszegeket találtuk :

Magyar- és Horvátországban	rendes	kiadás	frt.	2.236,953
„ „	rendkivüli	„	„	98,427
Bánságban	rendes	„	„	389,537
„	rendkivüli	„	„	1.155,356
Erdélyben	rendes	„	„	490,274
„	rendkivüli	„	„	4,737

A számok egybeállításához és összevetéséhez azért nem fogok, mert azok értékéről, a részletek hiányában meggyőződnöm nem lehet és így áttérek az

1803-dik évi államháztartásra.

Ez év kezelési számadása a következő fő áttekintést adja :

Összes állami bevétel.

I. Rendes bevétel:

1. Direct adó, Contributió . .	frt	16.629.381
2. Határőrvidéki jövedelem . .	„	2.717,907
3. Zsidóadó	„	1.228,276

4. Italadó	frt	5.178,520	
5. Fogyasztási adó	„	1.530,263	
6. Adóssági adó (Schuldsteuer) . .	„	363,662	
7. Lóadó	„	6,563	
8. Örökösödési adó.	„	621,240	
9. Egyházi segélypénz (Subsidium ecclesiasticum)	„	278,099	
10. Sójövedék	„	11.287,005	
11. Dohányjövedék	„	5.624,603	
12. Határvám	„	5.128,616	
13. Lottojáték	„	2.218,818	
14. Bélyegadó	„	1.395,087	
15. Illetékek (Gebühren und Taxen) .	„	1.185,976	
16. Póstajövedék (levélpósta) . . .	„	1.670,553	
17. Póstakocsi jövedék	„	160,471	
18. Bányajövedék	„	2.300,000	
19. Állami gyárak után	„	44,200	
20. Államjavakból	„	4.270,408	
21. Uti vám	„	846,570	
22. Különféle alapok járuléka . . .	„	809,681	
23. Arrha-pénzek	„	145,470	
24. Kamatok	„	461,016	
25. Visszatérítések	„	23,488	
26. Fiscalitások	„	1.119,593	
27. Agió	„	80,387	
28. Különfélék	„	424,724	
A rendes bevételek összege.	frt	67.750,596	frt 67.750,596

II. Rendkivüli bevétel:

29. Államjavak eladásából . . .	frt	2.076,943	
30. Visszafizetett tőkék	„	1.754,684	
31. Felvett kölcsönök	„	20.831,180	
32. Hadiadó	„	6,179	
33. Adakozások	„	174,069	
34. Különadók (Extrasteuer) . . .	„	8.765,455	
35. Pénzverdékből	„	11.763,714	
36. Különfélék	„	8.310,683	
37. Magyar segélypénz (1792 és 1796-ból)	„	20,216	
38. Olasz segélypénz	„	926,731	
39. Hadipénztár bevételei	„	756,608	
A rendkivüli bevételek összege	frt	55.386,462	55.386,462
Az összes bevétel	frt		123.137,058

Lássuk már most a kiadásokat.

Összes állami kiadás.

I. Rendes kiadás:

1.	Legfelsöbb udvartartás . .	frt	2.543,304	
2.	Testörség	„	332,727	
3.	Követségek	„	780,177	
4.	Hivatalnokok fizetése . . .	„	5.958,270	
5.	Nyugdijak	„	2.001,445	
6.	Szálláspénzek	„	313,145	
7.	Útiköltségek	„	191,703	
8.	Iroda költség	„	651,779	
9.	Pénz szállítási és provisió költség	„	504,700	
10.	Kezelési költség	„	1.708,795	
11.	Katonatartás	„	47.731,641	
12.	Alapitványoknak	„	383,590	
13.	Aequivalensek	„	1.394,278	
14.	Kegydíjak és jutalmak . .	„	591,511	
15.	Út- és vízépítészet . . .	„	1.554,644	
16.	Építkezések	„	357,410	
17.	Conscriptió	„	24,834	
18.	Felmérések	„	31,420	
19.	Egészségügyre	„	30,803	
20.	Kamatok (államadóság után).	„	23.494,427	
21.	Jövedéki visszatérítések . .	„	17,242	
22.	Fiscalitási részek	„	162,070	
23.	Különfélék	„	1.285,853	
	A rendes kiadások összege	frt	92.047,780	frt 92.047,780

II. Rendkívüli kiadások:

24.	Vételárak	frt	257,860	
25.	Visszafizetett vételárak . .	„	129,562	
26.	Kölcsönök	„	1.229,140	
27.	Államadósági törlesztések .	„	9.486,151	
28.	Kamat vételáraktól . . .	„	19,635	
29.	Banco - lotto-dijak . . .	„	14,277	
30.	Különfélék	„	8.070,567	
	A rendkivüli kiadások összege	frt	19.207,192	frt 19.207,192
			Összes kiadás	frt 111.254,972

Egyelőre megjegyzem, hogy ezen kezelési zárszámadások nem mérleg természetüek, a hol kiadás és bevétel egymást ellensulyozzák. A nagyobb bevétel vagy kiadás első vonalban a pénztár álladékot érinti, és pedig a nagyobb bevétel a pénztár készletét növeszti, a nagyobb kiadás apasztja.

Mielőtt azonban a most ismertetett adatokban foglalt bevételt és kiadást, a magyar korona tartományait illetőleg kifejteném, czélszerü lesz egynémely dolgot előre bocsátanom.

A magyar alkotmány szerint a magyar király a korona rendelkezésére bocsátott jövedelem hováforditásáról számolni nem tartozott ugyan, azonban a létező adókat emelnie, vagy új adókat kiszabnia, a karok és rendek hozzájárulása nélkül nem volt a korona jogában. Az örökös tartományokban úgy az állami jövedelmek megállapításában, mint a kiadások meghatározásában, semmi sem gáto lta az uralkodót E szerint a korona, Magyarországot illetőleg, a kiadások megállapításában, az örökös tartományokat illetőleg, mind a kiadások mind a bevételek megállapitásában szabad kézzel rendelkezett.

Az államháztartás gondjai és az ebből folyó intézkedések tehát a koronára nehezedtek, mely is az erre vonatkozó teendőket az általános udvari kamara által végeztette. A bécsi általános udvari kamaránál egy magyar osztály volt, a melyben a Magyarországra vonatkozó ügyek tárgyaltattak, miután a magyar kamarától az uralkodóhoz tett felterjesztések véleményezés, illetőleg elintézés végett a cabinetből az „általános udvari kamarához" áttétettek; az így létesült elintézések jóváhagyás és a magyar kamarához intézett rendeletek aláirás végett Ő felsége elé terjesztettek. Ezen eljárás 1848-ig volt érvényben, akárhány ily módon elintézett ügydarab volt kezemben.

Az e századbeli rendelettár is számos érdekes adatot tartalmaz. Már 1792. nov. 17-én legfelsőbb rendelet által egyesíttettek a cseh-osztrák udvari canczellaria, az udvari kamara és a ministeri banco-deputatió ily czim alatt: „Directorium in Cameralibus der hungarisch-siebenbürgischen und deutschen Erbländer"; nov. 27-én pedig a „Hofrechnungskammer" helyébe a „Staatshauptbuchhalterei" rendeltetett. 1797. szeptember 7-én kelt rendelettel a pénzügyi teendők a politikai teendőktől elválasztattak és a „k. k. Finanz- und Commerz- Hofstelle" czímü központi hatóság a következő munkafelosztással lett berendezve: első osztály: Hitel- és pénzügy; második osztály: pénztárak és nyugdijak;

harmadik osztály: vámügy; negyedik osztály: dohány; ötödik osztály: kereskedelmi ügyek, fogyasztási adók; hatodik osztály: lotto; hetedik osztály: illetékek, vámok és arrhaügy; nyolczadik osztály: pósta, bányaügy, építkezések; kilenczedik osztály: örökösödési adó; tizedik osztály: államjavak, erdészet, földmivelés. — 1801. május 8-án a most említett központi hatóság ismét egyesíttetett az osztrák-cseh udvari kanczelláriával, a bancal-ügyek egy deputatióra bizattak, míg a pénzügyek és hitelügyek a „geheime Credits Direction" alá, melynek élén Gróf Kolowrat állott, — rendeltettek. Azonban ezen berendezés sem volt tartós, mert 1802-nek aug. 26-án a központi hatóságok ismét uj szervezetet nyertek olyképen, hogy az örökös tartományokat illető összes politikai ügyek az „egyesített udvari kanczelláriához" a pénz és közgazdasági ügyek a „Hofkammer" és „Bancodeputatió"-hoz, az igazságügy pedig egy legfőbb törvényszékhez utasíttattak. Az 1810-ik év január 11-kén a „Hofkammer" a kameralis és bancal hivatalok hatásköre szabályoztatott, és e szabályzat c) pontja alatt a magyar kamara és az erdélyi kincstár (thesauriát) is tárgyaltatik, mely szerint a magyar kamara valóban nem bírt nagyobb hatáskörrel mint egy mostani kerületi pénzügyi igazgatóság. Minden csekély dologban az uralkodóhoz, azaz közvetve a bécsi udvari kamarához kelle fordulnia. — 1816. april 13-kán kelt rendelettel a Hofkammer élére egy pénzügyminiszter állíttatott. Az első pénzügyér Gróf Stadion volt. Ugyanazon év augusztus 20-kán a kereskedelmi ügyek a pénzügyér hatásköre alól kivonattak és külön udvari hatóságra bízattak.

A bányászatból és pénzverésből származott jövedelem az államadóssági pénztárba folyt, és erre nézve a későbbi években azon szokás állott be, hogy a bánya termékek bécsi központi tára egy kereköszszeget szállított az államadóssági pénztárba, a mint azt látni fogjuk.

A bányabirtokok jövedelméről a bányajövedék czimén számoltak.

A mi a jövedelmek vagyis állami bevételek fősorozatát illeti, erre nézve több megjegyzés teendő:

A zsidóadó főleg Galicziából származó jövedelem ; a direct adóknál a contributiók egy természetüeknek tekintetnek a telek- és házadóval, mely itt benfoglaltatik ; a határőrvidékből származott jövedelem a hadipénztárba folyt ; az i t a l a d ó t a városok fizették leginkább, ezalatt nemcsak folyadékokra, hanem mindennemü élelmi szerre volt adó vetve, a beirt 5.178,520 frtból maga Bécs városa fizetett ez évben :

Vágó marha es hús ntán .	835,945	frtot
Liszt után	401,236	„
Bor után	556,609	„
Ser után	274,552	„ stb.

A fogyasztási adó a szesz és a többi iparczikkek után fizettetett.

Az a d ó s s á g i a d ó egészen különös adó volt. Ezen adó arra szolgált, hogy segítségével a porosz háború költségeinek fedezésére felvett kölcsönök kamatoztassanak és törlesztessenek. Behozatott Mária Terézia alatt 1763. nov. 24-én. Ezen adó részben fejadó, részben jövedelmi adó volt, a melyet nemcsak a családfő hanem a nő is fizetett, sőt minden gyermek is atyja illetékének $^1/_5$ részében. Már egy évre reá 1764. decz. 3-án uj pátens jelent meg, mely kijelenti, hogy miután ezen fejadó, szegény és számos tagból álló családokat aránytalannl terhel, uj osztályzat állapíttatik meg, mely szerint csak a családapa fizet, a nő és gyermekek adómentesek lévén, az uj osztályzat 24 sorból áll :

Az első osztályba való fizet	$^1/_4$	frtot		
2-ik „ „ „	$^3/_5$	„		
3 „ „ „ „	$1^1/_5$	„		
4 „ „ „ „	$2^2/_5$	„		
5 „ „ „ „	5	„		
6 „ „ „ „	10	„	jövedelem	500 frt — 1000 ft után
7 „ „ „ „	19	„	„	1000 „ — 2000 „
8 „ „ „ „	29	„	„	2000 „ — 3000 „
9 „ „ „ „	38	„	„	3000 „ — 4000 „
10 „ „ „ „	48	„	„	4000 „ — 5000 „
:	:			: :
15 „ „ „ „	86	„	„	9000 „ — 10,000 „
:	:			: :
20 „ „ „ „	384	„	„	30,000 „ — 40,000 „
:				: :
24 „ „ „ „	960	„	„	80,000 „ - 100,000 „

Az első öt osztályba a beosztás ekkép történt:

Az 1-ső osztályba tartoztak a nőtlen szolgák és cselédek a kiknek 10 frtnál vagy teljes ellátásnál több bérük nincs, valamint azok, a kik véletlen keresetre utalvák;

A 2-ik osztály adóját azok fizették, a kiknek 10 frtnál több bérük van, és oly robot-köteles alattvalók, a kik kézzel, vagy legfeljebb egy vonó marhával róvják le robott-tartozásukat;

A 3-dik osztályba helyeztettek legények és cselédek, a kik 20—50 frt évibért húznak; robotosok, a kik két vonómarhával dolgoznak;

A 4-dik osztályba tartoznak a legények és cselédek ha 50—100 frt évibért kaptak és a 3—4 vonomarhával való robotosok;

Az ötödik osztályba tartoztak a robotmentes jobbágyak, és mindenféle kereskedő, bérlő, művész, polgár s. a. t. a ki 100—500 frt. jövedelemmel bírt.

Ez adó alól mentek voltak: az első osztályu koldulók (mendicantes primae classis), — az activ szolgálatban lévő katonák, — a nők és gyermekek, ha nincs külön jövedelmük és az utóbbiak az első osztályban, ha még nem 15 évesek.

A papok fejenként 2 frtot fizettek; a papi főnökök jövedelméből minden papnak tartásaért 200 frt levonásba hozatott.

Mindennemü jövedelem beszámítandó volt, és e szerint történt az osztályozás. A nő külön jövedelmét a férj tartozott bevallani; a jövedelemből az állami adó, az adóssági kamatok, a mindennemü terhek (passiv onera), nem önkénytesen vállalt nyugdíjak, alapítványi terhek levonattak; a gyárosok és iparosok jövedelméből az iparág vitelével egybekapcsolt kiadások levonása meg volt engedve. A lakók bevallásaikat a háziurak közbenjárásával terjesztették be a hatóságnak. Ezen adó márczius végeig a hatóságoktól a kincstárnak volt beküldendő; a ki hamis bevallást tett, az adó négyszeresével, a ki idejére be nem fizetett az adó kétszeresével lett büntetve.

Mint látni, ez volt az első direct adó Ausztriában, mely a jövedelmi adó természetével bírt.

Az arrha sem volt egyéb jövedelmi adónál, melyet a hivatalnokok fizetéseik után évenkint adóztak. Ezen adó 1775. nov. 1-én kelt rendelettel lépett életbe, 106—2000 frtnyi fizetésüktől 5%, a magasb összegektől pedig 10% adó járt. Fizették ezen adót az örökös tartományokban nem csak az állami, hanem a tartományi és városi tisztviselők is; Erdélyben is fizettetett; 1808. aug. 13-kán az arrha, a 6000 frton alól lévő fizetésekre nézve megszünt. 1764-ben, midőn a jövedelmi adóssági-adó lépett életbe, a zsidóadó megkettőztetett, és pedig ezen adóssági adót képviselendő. Egyáltalában a kincstár e század első felében nagyon sokat foglalkozott a zsidókkal, alig volt év, a melyben adóztatásuk miatt változtató intézkedés nem történt volna; a politikai hatóságoknak is sok bajuk volt velök. 1793-nak márczius 9-kén eltiltatott a zsidóknak Galicziában ingatlanokat venni. Ugyanazon év april 27-kén elrendeltetett, hogy miután tapasztaltatott, miszerint a zsidók majd kivétel nélkül a katonának szükséges bátorsággal nem bírnak, 140 frttal megválthatják magukat, mely összeg két (!) helyettes ujoncz foglalója; ha pedig valamely zsidó meg nem válthatja magát, de nincs is bátorsága katonának lennie, a zsidóközség tartozik őt megváltani. Azonban már decz. 14-kén elrendeltetett, ha valamely katonaköteles zsidó nem bírja magát megváltani, ugy katonának veendő. 1798. octob. 24-kén uj adórendszer hozatott be a zsidókra nézve Csehországban, ugyanis 216,000 frtot tartoztak együttvéve évenkint fizetni, a melyet a 150 frtot meghaladó vagyontól $2\frac{1}{2}$%-kal szedhettek be maguk között, a 150 frtnál kevesebb vagyonnal biró zsidók 1—12 frtig menő védadót (Schutzsteuer) fizetnek; minden 3 évre a vagyonról új bevallás készítendő; a mi vagyon eltagadtatik, elkobzandó; a ki félévi adóval hátralékban marad, az országból kiüzetik. 1805-dik év február 7-én elrendeltetett, hogy minden zsidó tartozik német családnevet viselni. 1819. nov. 15-én végleg megengedtetett a zsidóknak bérelni és gabonával kereskedni. A galicziai zsidók által fizetendő gyertyapénz (a pénteken este meggyújtott gyertyák után) majd minden évben szabályoztatott.

Lássuk már most a magyar korona tartományaiban, 1803-ban eszközölt bevételeket és kiadásokat.

Bevétel.

I. Rendes bevétel:

	Magyar és Horvátországban	Bánságban	Erdélyben
1. Contributió (hadiadó)	4.036,499	—	879,083
2. Zsidóadó	83,169	512	—
3. Jövedelem a Határörvidékből	2.717,907	2,102	—
4. Egyházi segélypénzek	212.854	—	—
5. Sójövedék	4.140,177	432,251	123,351
6. Határvám	621,903	41,112	195,698
7. Gárdaalap czímen . . .	158,928	—	—
8. Illetékek	11,769	—	—
9. Póstajövedék (levélpósta)	193,292	—	19,485
10. Póstakocsi jövedék . .	—	—	—
11. Bányajövedék . . .	1.265,442	—	—
12. Államjavakból . . .	1.596,994	873,523	124,764
13. Útivám	2,946	—	—
14. Alapokból	12,600	—	66,871
15. Arrhapénzek	—	—	11,124
16. Kamatok	18,432	50,713	278
17. Visszatérítések . . .	10,894	32	2,811
18. Fiscalitások	1.077,309	97	77
19. Különfélék	28,468	—	51
frt	16.189,583	1.400,342	1.423,543
Bánság „	1.400,342		
Erdély „	1.423,543		
A rendes bevétel összege frt	19.013,468		

II. Rendkivüli bevétel:

20. Államjavak eladásából .	265,322	1.260,074	—
21. Visszafizetett tőkék . .	122,847	57,187	4,098
22. Különfélék	35,995	23,092	157,047
23. Magyar segélypénzek . .	20,216	—	—
frt	444,380	1.340,353	161,145
Bánságból „	1.340,353		
Erdélyből „	161,145		
frt	1.955,878 frt		

Ezen összeg azonban legkevésbbé sem képezi a rendkivüli bevételek összegét, mert a főkimutatásban lévő 35-ik tétel alatti bevételből, mely szerint a pénzverdék 11.763,714 frtot jövedelmeztek, — mintegy 9.300,000 frt — mint látni fogjuk, — Magyarországból származó jövedelemnek veendő, és így a fentebb kimutatott rendkivüli bevételek összegéhez,

mely	1.955,878 frt
még adandó pénzverdei jövedelem . . .	9.300,000 frt
együtt . . .	11.255,878 frt

és igy miután:

a rendes bevételek összege .	19.013,468 frt
a rendkivüli bevételek összege	11.255,878 frt
a magyar korona tartományaiból összesen	30.269,346 ft bevétel mutatkozik.

Ezen szám némileg eltér attól, a mit a számadások mutatnak, miután a 31. sz. tétel alatti „felvett kölcsönök“ czímü, magyarországi 92,553 frt összeg, mely által az öszszes bevétel 30.361,899-re emelkednék — mint külön magyarországi bevétel kihagyatott, mert ezen befizetés államkölcsönre történt, ezt pedig sem osztrák, sem magyarországi jövedelemnek, hanem a közös költségek fedezésére szánt összegnek tekintem, mely a monarchia érdekében felvett kölcsönre nálunk befizettetett.

Mielőtt a kiadások számláját ismertetném, a bevételek jegyzékénél kell még rövid ideig maradnunk:

A mi a bányajövedéket illeti, erre nézve az előttem lévő számadások nem eléggé világosak. Ugyanis a részletekből kitünik, hogy a bányapénztárakból és pénzverdékből összesen 14.063,714 frt lett a központi pénztárakba szállítva, és ebből 2.300,000 frt bányajövedék czímén az államadóssági pénztárnak adva. Történt pedig ez, mert az időben, midőn e számadásokat készítették, még nem volt kimutatva, hogy az összes pénzszállítmányokból mennyi esik a pénzverés számadására, és igy a szállított pénzértékből 11.763,714 frt a pénzverés czíme alatt, és 2.300,000 ft bányajövedék czím alatt lett befoglalva a bevételek jegyzékébe. A későbbi időből kelt és erre vonatkozó részletezésből kitünik, hogy 1803-ban a bányajövedék csak 1.479,641 frtra rúgott és 12.584,073 frt a pénzverést illeti. Ezen számokra nézve is még meg kell jegyeznem, hogy ezek a központi pénztárakba

tényleg szállított összeget képviselik, míg a pénzverés valódi jövedelme nagyobb volt, t. i. 13.785,024 ftra rugott. Ez összegben előfordul

Körmöczbánya	4.964,218	frttal
Szomolnok	3.984,209	„
Nagybánya	162,742	„
Károlyfehérvár	1.041,865	„
együtt	10.153,034	frttal

Magyarországból, a mi az összes $13^3/_4$ millió frt jövedelemnek $74^0/_0$-át teszi. Es miután kitüntetve nincs, hogy a központi pénztárakba szállított 12.584,073 frtból mennyi származik Magyarországból, itt is $74^0/_0$-tot számítottam az arány megtartása végett és igy 9.300,000 frtot tettem a bevételek közé. A bányajövedékbeli összes 1.479,641 frtból, a részletes adatok szerint esik:

Magyarországra	874,272	frt
Bánságra	190,724	„
Erdélyre	200,446	„
Összesen	1.265,442	forint

A magyar tartományok jövedelmi jegyzékében a helyes adat fordul elő, a „bányajövedék“ és „pénzverés“ czímében, míg a főegybeállításban a banyajövedék főösszege (2.300,000) áll (1.479,641 helyett) és e különbséggel kevesebb áll a „pénzverés“ czíme alatt, de a beírt két szám öszszege helyesen adja a bányajövedék és pénzverés összegét; csak a felosztás nem helyes, a min azonban nem akartam változtatni, miután az eredetiben a hibás felosztás áll, és általa a végeredmény nem érintetik.

A jövedelem a pénzverdékből azért fordul elő a rendkívüli bevételek között, mert azon években a rézpénz belértékénél nagyobb értékben való kibocsátása valóban csak rendkívüli bevételt képezett. Hogy mily roppant terjedelmet nyert ez évben a rézpénzverés, kitünik abból, hogy a központi pénztárakba szállított 14.063,714 frt között, 11.450,203 frt volt vörös-rézpénzben, 1.259,900 bancoczédulában és csak a maradék aranyban és ezüstben.

Lássuk már most azon kiadásokat, a melyek ezen bevételi forrásokból a magyar korona tartományaiban fedeztettek az 1803-dik évben:

Kiadás.

I. Rendes kiadás:

	Magyar- és Horvátország:	Bánság:	Erdély:
1. Hivatalnokok fizetése .	frt 498,651	frt 58,525	frt 107,687
2. Nyugdijak	„ 241,659	„ 25,788	„ 55,978
3. Szálláspénzek . . .	„ 7,152	„ 3,238	„ 1,268
4. Úti költség	„ 25,616	„ 2,990	„ 1,944
5. Iroda költség . . .	„ 49,258	„ 12,975	„ 6,464
6. Pénzszállítás, jutalék, váltóveszteség . . .	„ 6,929	„ 94	„ 104
7. Kezelési költség . . .	„ 113,757	„ —	„ 213,191
8. Alapítványok . . .	„ 6,585	„ 16,889	„ 23,010
9. Aequivalensek . . .	„ 162,819	„ 3,670	„ 27,823
10. Jutalmak s kegydijak .	„ 41,386	„ 5,275	„ 4,736
11. Út- és vízépítészet . .	„ 6,339	„ 3,841	„ 2,874
12. Építményekre . . .	„ 32,781	„ 8,029	„ 86
13. Felmérésekre . . .	„ 21,371	„ 1,755	„ —
14. Egészségügy . . .	„ —	„ 3,000	„ 15,785
15. Jövedék visszatérítés .	„ 571	„ 521	„ —
16. Fiscalitási részek . .	„ 158,636	„ —	„ 123
17. Különfélék	„ 96,119	„ 4,245	„ 11,161
	frt 1.469,619	frt 150,835	frt 472,234
Bánságból .	„ 150,835		
Erdélyből .	„ 472,234		
A rendes kiadások összege	frt 2.092,688		

II. Rendkivüli kiadás:

18. Visszafizetett vételárak	frt 384	frt 129,177	frt —
19. Kölcsönök . . .	„ 24,076	„ 1.013,930	„ —
20. Kamat vételáraktól . .	„ 14,315	„ 5,319	„ —
21. Különfélék	„ 532,743	„ 628,657	„ 7,235
	frt 571,518	frt 1.777,083	frt 7,235
Bánságból .	„ 1.777,083		
Erdélyből .	„ 7,235		
A rendkív. kiad. összege	frt 2.355,836		
Ehhez a rendes „ „	„ 2.092,688		
Együttvéve	frt 4.448,524		

A zárszámadásokban még a következő tételek fordulnak elő, mint magyarországi kiadások:

Legf. udvartartásra	frt	533,440	a budai pénztárnál fizetett összeg, mely azonban nem különösen magyarországi kiadás
Államad. kamat .	„	33,875	
„ tőkevisszafiz.	„	10,831	
	frt	578,146	

úgy, hogy tulajdonképen a magyarországi pénztárak, mint náluk történt kiadást

a fentebbi 4.448,524 frton kivül még

a most említett 578,146 frtot, és így

összesen frt 5.026,670 frtot mutatnak ki, holott a mi nézetünk szerint a magyar tartományok által nyujtott jövedelmi felesleg a következő két szám egybehasonlításából mutatkozik:

Összes bevétel	frt	30.269,346
„ kiadás	frt	4.448,524
Valódi jövedelmi felesleg . .	frt	25.820,822

Lássuk már most, hogy vajjon a közös udvartartás, hadügy, és államadóssági kezelés mellett mely államháztartási mérleg mutatkozik?

A legfelsőbb udvartartás költsége volt	frt	2.543,304
testőrség „	„	332,727
követség „	„	780,177
katonaság „	„	47.731,641
államadóssági kamatokra. . . .	„	23.494,427
„ tőkevisszafizetésekre .	„	9.486,151
„ banco- lotto-díjakra .	„	14,277
Kiadás együtt.	frt	84.382,704

Ezen kiadások fedezésére fordítandók valának mindenek előtt, mint egyik részt sem illető bevételek:

Felvett államadóssági kölcsönök . .	frt	20.831,180
Olasz segélypénzek	„	926,731
A hadi pénztár bevételei		
A különfélék 8.310,683 frtnyi összegében foglalt angol subsidiumok is ide tartoznának, de másrészről a különféle rendkívüli kiadások is, a 8.070,567 frtban is tetemes összeg foglaltathatik hadi és központi kiadásokra, és így ez összegeket csak is egy második combinationál fogjuk figyelembe vennni. Az angol subs. frt 7.557,128 volt.		
	frt	21.757,911
A mit levonva a kiadásból, fedezendő volt mint központi költség	frt	62.824,793
ehhez pedig a magyar tartományok járultak	„	25.820,822 összeggel

vagyis $41^{1}/_{10}$%-kal.

Azonban az előttünk lévő adatok másképen is combinálhatók és erre nézve a következő észrevételeket kell előre bocsátanom:

A hivatalnoki fizetések és nyugdijak azon része, mely a központi szolgálatra esik, a bécsi pénztáraknál fizettetett főleg. Mondjuk főleg, mert a nyugdij nem ott fizettetik, a hol a nyugdijas legutóbb hivataloskodott, hanem a hol letelepedik és nyugdiját felvenni óhajtja; ellenben a hivatalnoki fizetések csak ott folyósíttatnak, a hol a hivatal van. — Az előttünk lévő számadásokból azonban ki nem tűnik, hogy a Bécsben fizetett nyugdijakból és hivatalnoki járandóságokból mennyi esik azon közegekre és hivatalokra, a melyek központi teendőket végeznek.

Az összes hivatalnoki fizetések rúgnak . frt 5.958,270 összegre

ebből fizettetett:

Magyar- és Horvátországban	frt 498,651	
Bánságra	„ 58,525	
Erdélyre	„ 107,687	
	frt 664,863	„ 664,863
	marad	frt 5.293,407

mint azon összeg, mely a nem magyar tartományokban lévő hivatalnokok és szolgák fizetésére használtatott. Ha az örökös tartományokban az 5 millió frt kiadás ugyanolyképen vétetett volna igénybe, mint a magyar tartományokban, úgy könnyü lenne, valamely arányos részt kihasitni az 5.293,407 frtból, és a maradékot mint központi kiadást számitásba vonni. Ez azonban korántsem az eset, mert mig a magyar korona tartományaiban a hivatalok szükségletének egy része, és pedig nagy része, nem azon forrásból fedeztetett, a mely az ismertetett államháztartás jövedelmeiből folyik, számos ily természetü kiadás az örökös tartományok részére, e jövedelemből folyt. Az ily különös kiadások, a melyekre nézve észrevételeink állanak:

	összesen a monarchiában	Magyarországban	Bánságban	Erdélyben
1. hivatalnoki fizet.	frt 5.958,270	frt 498,651	frt 58,525	frt 107,687
2. nyugdijak .	„ 2.001,445	„ 211,659	„ 25,788	„ 55,978
3. szálláspénzek	„ 313,145	„ 7,152	„ 3,238	„ 1,268
4. úti költségek .	„ 191,703	„ 25,616	„ 2,990	„ 1,944
5. irodaköltség .	„ 651,779	„ 49,258	„ 12,975	„ 6,464
	frt 9.116,342	frt 822,336	frt 103,516	frt 173,541

Az összes e czímü kiadásokból a magyar korona tartományaiban lévö pénztárak fizettek 1.099,393 frtot.

Ha tehát az összes e czímü kiadást az együttesen fedezett kiadások közé helyezzük, azon 1.099,393 frt megszünik magyarországi kiadás lenni és igy a magyarországi felesleg, mely mint fentebb láttuk

	frt	25.820,822
növekszik		1.099,393 frttal
lesz belöle	frt	26.920,215

Hasonlóképen akarunk eljárni a rendkivüli bevételek és kiadások „különféle" rovatával, e két tétel a fö egybeállitás szerint a következőket mutatja:

	rendkivüli különféle kiadás	rendkivüli különféle bevétel
az összes monarchiában . .	frt 8.070,567	frt 8.310,683
Magyar- és Horvátországban.	frt 532,743	frt 35,995
Bánságban	frt 628,657	frt 23,092
Erdélyben	frt 7,235	frt 157,047
a magy. kor. tartományaiban .	frt 1.168,635	frt 216,134

ha már most ezen két tételt is a központon elszámolandó tételek közé soroljuk, a magyar tartományok feleslege ekkép változik:

kiigazított felesleg	frt	26.920,215
ebből, mint feltevésünk szerint, nem szorosan véve minket illető bevétel levonandó	„	216,134
	frt	26.704,081
azonban hozzáadandó, mint nem csupán a magyar tartományok pénztáraiból fedezendö volt összeg . .	frt	1.168,635
a módosított felesleg .	frt	27.872,716

Lássuk már most a központon elszámolandó kiadásokat és bevételeket: a kiadások elseje az udvartartás és testőrség költsége:

a tábla szerint 1803-ban e két tétel volt:

legf. udvartartás .	frt 533,440			
testőrség . . .	frt 332,727			
együtt .	frt 866,167,	ennek fele .	frt	433,084
a melyet mint a magyar tartományok által fedezendö terhet a feleslegből vonjuk le, mely			frt	27.872,716
		marad felesleg .	frt	27.439,632

Lássuk a többi kiadást, ezek:

Követségek	frt	780,177
Mindennemü hivatalnokok illetménye	„	9.116,842
Katonatartás	„	47.731,641
Államadóssági kamat	„	23.494,427
„ tőkevisszafizetések	„	9.486,151
„ banco- lotto-dijak	„	14,277
Különfélék	„	8.070,567
együtt	frt	98.693,582

a központon elszámolandó bevételek:

Felvett államkölcsönök	frt	20.831,180
Olasz segélypénzek	„	926,731
A hadi pénstár bevételei	„	756,608
Rendkivüli különfélék	„	8.310,683
	frt	30.825,202

ezt levonva a kiadásokból, maradt közösen fedezendő:

központi kiadás . .	frt	98.693,582
„ bevétel . .	„	30.825,202
	frt	67.768,380

a mihez, Magyarország járult 27.439,632 frttal, a miből kitünik, hogy Magyarország ezen központi kiadásokhoz

274.363.200 : 67.768.380 = $40^{1}/_{2}$% kal járult.

A figyelmes olvasó elismerendi, hogy ezen egybeállítása a számoknak, legkevésbbé sem kedvezéssel készült, de egyúttal arról is meggyőződhetik, hogy vajjon az 1867-diki törvényekben magunkra vállalt terhek viselési aránya, mely az államadósságnál a reductio után $25^{1}/_{5}$% és a pragmaticai kiadásoknál 30%, a monarchia államháztartásában 1803-ban viselt terhünk arányához képest kedvezőnek-e vagy kedvezőtlennek mondandó?

Érdekes lesz még némi statistikai adatot 1803-ból ismertetni:

1.) A határvám jövedelme 1803-ban volt:

	Magyar és Horvátországban valamint a Bánságban		Erdélyben	
behozatali vám	frt	490,618	frt	169,038
átmeneti vám	„	174,675	„	2,107
kiviteli vám	„	375,769	„	9,975
egyéb bevétel	„	48,593	„	25.551

Ezen nyers bevételből levonattak a kiadások és a számadásban lévő összeg mint feles jövedelem a kamarai pénztárakba szállíttatott.

2.) A bányajövedéknél kimutatott tiszta bevétel ekkép származik:

a) Magyarországból 874,272 frt és pedig :

a Selmeczi és körmöczi bányahivatalból . .	frt	60,565
a Besszterczebányai vörösréz eladásból . . .	„	96,589
a Szomolnoki „ „ . . .	„	522,274
a Rhoniczi vasgyárból.	„	97,525
a Nagybányai felügyelőségtől	„	71,324
az Oláhláposi vasgyárból	„	5,966
a Diósgyőri vasgyárból	„	7,635 s. a. t.

b) A Bánságból 190,724 frt és pedig :

Oraviczai bányahivatalnál	frt	108,490
Boksán	„	45,800
Reschitza	„	43,232
Rézbánya (több kiadás)	„	6,798

c) Erdélyből 200,446 frt ; a mihez járult Zalathna 76,185 frttal és Vajdahunyad 127,736 frttal.

3.) Számviteli értékkel bir, ismerni a pénztármaradványokat az év kezdetén és végén, és az összes átfutó tételeket.

M é r l e g.

Bevétel.

1. Pénztár állás 1803-nak elején	frt	131.866,511
2. Rendes és rendkivüli bevétel	„	123.137,058
3. Előleg más pénztárakból	„	94.018,099
4. Ideiglenes bevételek	„	132.351,344
5. Visszaszámított ideiglenes kiadás	„	67.244,864
	frt	548.617,909

Kiadás.

6. Rendes és rendkívüli kiadás	frt	111.254,972
7. Ideiglenes kiadások	„	58.479,876
8. Visszaszám. ideiglenes bevétel	„	160.805,719
9. Más pénztáraknak	„	94.018.099
10. Pénztár állás 1803-nak végén	„	124.059,250
	frt	548.617,916

Az 1804-dik évi államháztartásának adatai.

A) Összes állami bevétel:

I. Rendes bevétel:

		frt
1.	Közvetlen adók	18.175,510
2.	Zsidóadó	1.213,084
3.	Határőrvidéki jövedelem	2.831,825
4.	Italadó	5.320,838
5.	Fogyasztási adó	1.441,368
6.	Adóssági adó	381,456
7.	Lóadó	8,514
8.	Örökösödési adó	643,950
9.	Egyházi segélypénz	130,847
10.	Sójövedék	13.634,476
11.	Dohányjövedék	4.821,746
12.	Határvám	4.187,543
13.	Lotto jövedék	2.208,235
14.	Bélyegjövedék	1.697,413
15.	Illetékek	1.289,805
16.	Pósta (levél) jövedék	1.927,401
17.	Póstakocsi jövedék	72,400
18.	Bányajövedék	2.300,000
19.	Gyárakból	45,441
20.	Államjavakból	4.985,402
21.	Útivámok	414,414
22.	Alapokból	952,965
23.	Arrha-pénz	140,432
24.	Államadóssági kamat	909,088
25.	Visszatérítések	23,137
26.	Fiscalitások	1.049,970
27.	Agio	588,646
28.	Különfélék	299,246
		frt 71.645,165

II. Rendkívüli bevétel:

		frt
29.	Államjavak eladásából	2.736,145
30.	Visszafizetett tőkék	2.960,739
31.	Felvett kölcsön	9.838,780
32.	Idegen forrásokból	2.755,492

		frt	
33.	Hadiadó	26,856	
34.	Adakozások	102,785	
35.	Különadó	12.298,867	
36.	Pénzverésből	7.443,911	
37.	Rendkívüliek	5.026,166	
38.	Magyar segélypénzek	3.894,312	
39.	Olasz segélypénzek	2.326,530	
40.	Adópótlék czukorra és kávéra	8.013,200	
41.	Tartalékból vett bancoczédula	10.000,000	frt 62.423,783
	A rendes és rendkivüli bevételek összege		frt 134.068,948

B) Összes állami kiadás.

I. Rendes kiadás:

		frt	
1.	Legfelsöbb udvartartás	2.425,553	
2.	Testőrség	378,629	
3.	Követségek	811,019	
4.	Hivatalnokok fizetése	5.879,535	
5.	Nyugdijak	2.107,802	
6.	Szálláspénzek	302,799	
7.	Útipénzek	108,361	
8.	Irodai szükséglet	668,017	
9.	Pénz szállítás, váltó veszteség stb.	811,813	
10.	Kezelési költség	1.805,382	
11.	Hadiszükséglet	43.708,830	
12.	Alapitványok	336,859	
13.	Aequivalensek	1.309,070	
14.	Díjak, jutalmak	492,116	
15.	Út- és vízépítészet	487,890	
16.	Építési munkákra	282,738	
17.	Conscriptió	42,023	
18.	Térképezés (Mappirung)	18,728	
19.	Egészségi ügy	55,549	
20.	Államadósági kamatok	26.933,885	
21.	Jövedéki visszatérítések	29,388	
22.	Fiscalítási részek	542,194	
23.	Visszatérítések	708	
24.	Supererogata törlések	179,584	
25.	Különfélék	1.050,934	
	A rendes kiadások összege		frt 90.841,417

II. Rendkívüli kiadások:

	frt	
26. Vételárak	1.519,208	
27. Visszafizetett vételárak . . .	8,156	
28. Kölcsön adott tőkék . . .	1.811,947	
29. Államadóssági tőke törlesztés .	11.065,057	
30. Kamat vételárak után . . .	1,051	
31. Telepítési költség	2,208	
32. Hamisított bancoczédulákért .	34,983	
33. Lotteria dijak	799,585	
34. Tartalékba tett bancoczédula .	6.843,715	
35. Megsemmisíttetett bancoczédula .	12.000,000	
36. Különfélék	7.263,543	
37. Rendkívüli katonai költség . .	5.085,211	frt 46.484,659

A rendes és rendkívüli kiadások összege frt 137.276,076

Egybehasonlítva a kiadást a bevétellel, a valódi kezelésben

kiadás .	frt	137.276,076
bevétel .	frt	134.068,948
	frt	3.207,128

hiány mutatkozik, mely a mult évről maradt pénztári készlet által könnyen volt fedezhető, eltekintve attól, hogy az állampapir-pénz e korszakában, ezen módja a fedezésnek, mindinkább nagyobb alkalmazást nyert, miglen a birodalom pénzrendszere halomra dült.

Térjünk most át, az 1804-dik évben, a magyar korona tartományaiban eszközölt kiadásokra és bevételekre:

A) Bevétel a magyar korona tartományaiból:

I. Rendes bevétel:

	Magyar és Horvátországban	Bánságban	Erdélyben
	frt	frt	frt
1. Hadiadó (Contributio) a direct adók közé sorolva	4.466,582	431,975	879,033
2. Zsidóadó . . .	114,631	432	31,648
3. Jövedelem a Határőrvidékből . . .	2.831,825	—	—
4. Egyházi segélypénzek	73,407	—	—

	Magyar és Horvátországban	Bánságban	Erdélyben
	frt	frt	frt
5. Sójövedék . . .	4.243,841	572,560	396,594
6. Határvám . .	733,960	119,461	164,911
7. Illetékek . . .	10,555	—	—
8. Pósta	192,205	—	32,321
9. Bányajövedék .	478,707	214,427	141,809
10. Államjavak . .	1.273,415	1.032,566	136,099
11. Útivámok. . .	2,065	679	—
12. Alapokból . .	165,233	—	45,655
13. Arrha-pénz . .	1,187	—	11,485
14. Kamatok . .	16,822	54,038	413
15. Visszatérítések .	10,517	274	4,548
16. Fiscalitások . .	932,873	17	127
17. Különfélék . .	32,992	258	—
frt	15.580,817	frt 2.426,687	frt 1.844,643
Bánságban „	2.426,687		
Erdélyben „	1.844,643		
összes rendes bevétel frt	19.852,147 = (a)		

II. Rendkívüli bevétel:

18. Államjavak eladásából	243,269	1.091,588	18,072
19. Visszafizetett tőkék	22,872	1.119,925	4
20. Rendkívüli különfélék	11,399	38,263	1
21. Magyar segélypénzek	3.894,312	—	—
22. Adópótlék czukorra és kávéra . . .	24,228	—	8
frt	4.196,080	2.249,776	18,085
Bánságból „	2.249,776		
Erdélyből „	18,085		
a rendkívüliek összege frt	6.463,941 = (b)		
(a) és (b) együtt frt	26.316,088		

Ezen összeghez még adandó a magyarországi pénzverdék jövedelme, mely frt 4.678,227 összeggel van a zárszámadás mellékleteiben kimutatva, és igy

	frt 26.316,088
	„ 4.678,227
az összes brutto-bevétel	frt 30.994,315

Szemközt evvel az 1804-dik évi

B) Kiadás a magyar korona tartományaiban:

I. Rendes kiadás:

	Magyar és Horvátországban	Bánságban	Erdélyben
	frt	frt	frt
1. Hivatalnokok fizetése	492,400	53,915	81,866
2. Nyugdijak . .	273,986	25,396	54,749
3. Szálláspénzek .	6,206	2,664	1,047
4. Útipénzek . .	23,731	6,275	1,351
5. Irodai szükséglet .	37,785	25,995	4,738
6. Pénzszállítás, váltóveszteség . .	14.785	—	87
7. Kezelési költség .	123,687	—	291,862
8. Alapítványokra .	20,931	15,801	25,176
9. Aquivalensek .	53,919	2,620	24,970
10. Jutalmak, kegydijak	49,428	5,424	5,038
11. Út és vízépítészet	6,573	63,407	394
12. Építményekre .	66,598	3,949	8,047
13. Térképezés . .	6,118	2,052	—
14. Egészségi ügy .	304	2,000	4,330
15. Jövedék visszatérítés	4,389	10,000	495
16. Fiscalitási részek.	538,903	—	10
17. Visszatérítések .	185	—	302
18. Különfélék . .	54,090	5,693	1,694
	frt 1.773,968	frt 225,194	frt 506,156
Bánságból . . „	225,194		
Erdélyből . . „	506,156		
a rendes kiadások összege	2.505,318 frt		

II. Rendkívüli kiadás:

19. Vételárak . .	3,000	—	—
20. Visszafizetett vételárak	8,156	—	—
21. Kölcsön adott tőkék	—	1.032,267	18,072
22. Kamat vételárak után	—	1,051	—
23. Telepítés . . .	1,891	—	—
24. Különfélék . .	83,918	954,030	500
	frt 96,965	frt 1.987.348	18,572
Bánságból	frt 1.987,348		
Erdélyből	frt 18,572		
a rendkív. kiadások összege	2.102,885 frt		
mindkétnemű „ „	4.608,203 frt		

A felsorolt tételeken kívül a magyar korona tartományaiban lévő pénztáraknál még más kiadások fordulnak elő, ezek azonban nem terhelik kizárólag ezen tartományokat és azért fel nem vettük azokat az egybeállításba. Ily tételek :

a) a legf. udvartartásra .	383,141	frt
b) államadóssági kamatok .	41,895	„
c) „ törlesztés	820,100	„
frt	1.245,136	

A magyar korona tartományaiban mutatkozó felesleg e szerint :

bevétel	frt	30.994,315
kiadás	„	4.608,203
felesleg frt .		26.386,112

a) A kiadások és bevételek némely tételeire nézve észrevételeink vannak, ugyanis :

1804-ben a bányajövedékbeli jövedelem volt	frt	1.380,805
a több helyen mutatkozott veszteség . . .	„	331,167
tiszta haszon	frt	1.049,638

ebből a magyar korona tartományaira esett a fentebb kimutatott frt 834,943; a pénzverésből 8.729,082 frt jövedelem folyt, a mihez adva az előbbi 1.049,638 „

9.778,720 frt tiszta haszon származott az államháztartásnak e két czímen. A pénzverésből jövedelmet illetőleg, a számadások szerint esik a magyar korona tartományaira :

Körmöczbánya .	frt	2.565,447
Szomolnok . .	„	1.432,440
Nagybánya . .	„	45,149
Károlyfehérvárra	„	634,191
együtt .	frt	4.678,227

Azonban a „Verschleiss Direction“ nem szállította be az összes 9.778,720 frtot a központi pénztárakba, hanem csak 9.743,911 frtot, a melyből hibásan kerékszámban, mint átalány 2.300,000 frt (1.049,638 frt helyett) lett bányajövedék gyanánt elszámolva és a pénzverésnél 7.443,911 frt kimutatva. A magyar korona tartományai jövedelmei között a helyes számoknak adtunk helyet.

b) A magyar vámbevételeket illetőleg a következő adatokat találjuk:

	Magyar és Horvátország valamint Bánságból	Erdélyből
Behozatali vám .	frt 602,926	frt 187,727
Átviteli vám . .	„ 168,347	„ 1,964
Kiviteli vám . .	„ 382,049	„ 10,613
Különféle dijak .	„ 81,130	„ 28,432
nyers bevétel .	frt 1.234,452	frt 228,736
kezel. kiadás .	„ 315,972	„ 62,493
több bevétel .	frt 918,480	frt 166,243

ebből a kamarai pénztárakba, mint végleg elszámított évi többlet, befizettetett : frt 853,421 frt 164,911

c) A magyar gárdák, részére befizetett évi járadék az „alapokból" czímű bevétel között fordul elő, és a hadipénztárba folyt, épúgy mint a magyar hadiadó legnagyobb része. 1804-ben hadipénztárak voltak Pozsonyban, Beszterczebányán, Sopronyban, Pécsett, Budán, Kassán, Debreczenben, Temesvárott, Zágrábban, Károlyvárosban, Péterváradon és Szebenben.

d) A kameralis és hadipénztárakon kívül a következő központi pénztárak léteztek még: „Hof und Staatskanzlei Kasse", „Schuldenfonds-Kasse", „Banco-Haupt-Kasse", „Banco Zettel- und geheime Einlösungs-Kasse."

Lássunk már most néhány combinatiót a fentebb közlött zárszámadás adataival :

I) Vajjon a magyar korona tartományaiból származó bruttojövedelem mily viszonyt mutat az államháztartás összes brutto jövedelméhez :

A monarchia összes brutto jövedelme 134.068,948 frt ebből azonban még előbb levonandók azon bevételi tételek, a melyek nem reális bevételek, hanem államadóssági tételek, ilyenek :

31-ik tétel : felvett kölcsön . .	frt	9.838,780
Szintily természetü a 32-ik tétel alatti „idegen forrásokból"	„	2.755,492
39-ik tétel alatti „olasz segélypénzek".	„	2.326,530

41-ik tétel alatti „a tartalékból vett“	frt 10.000,000	
37-ik tétel alatti „rendkívüliek“	„ 5.026,166	frt 29.946,968
marad valódi reális bevétel		frt 104.121,980

mint azon összeg, a melyet a monarchia saját forrásaiból előteremtett.

A magyar korona tartományaiból húzott bruttobevétel	frt	30.994,315
ebből azonban hasonló oknál fogva levonandók a 20-dik tétel alatti különféle rendkívüli bevételek	„	49,663
marad	frt	30.944,652

E két bevétel viszonya

104.121,980 : 30.944,652

vagyis 100 : $29^7/_{10}$%

azaz: a monarchia saját erejéből előteremtett bevételeinek $29^7/_{10}$ száztoliját fedezték a magyar korona tartományai 1804-ben.

Ha pedig egyedül csak a rendes bevételeket viszonyítjuk, látjuk, hogy e két szám

71.645,165 : 19.852.147 úgy áll egymáshoz

mint 100 : $27^7/_{10}$-hez

és e mellett még figyelembe veendő, hogy a 71.645,165 kelleténél nagyobbnak van véve a hivatalos zárszámadásban, mert, mint említettük:

a) a bányajövedék 2.300,000 frtnak van véve, holott ennek egy része a pénzverési tétel alá tartoznék, és itt csak 1.049,638 volna elszámolandó, e különbség tesz

1.250,362 frtot

szintúgy az „államadóssági kamat“ (a 24-dik tételben), valamint a 27-dik tétel alatti agióból is egy rész, mint nem rendes jövedelem, nem a rendes bevételek között lett volna elhelyezendő. Ezen adatokat nem lehetvén részletezni és felbontani, a számítást nem hajthatjuk végre, azonban látni, hogy a magyar korona tartományaiból folyt rendes jövedelem a fentebbi $27^7/_{10}$%-nál nagyobb viszonyt mutat, és a monarchia összes rendes bevételéből az örökös tartományok nem fedeztek $72^3/_{10}$%-ot.

II) Vajjon a monarchia központi költségeiből mennyit fedezett a magyar tartományok feleslege?

A magyar bevételek feleslege volt az 1804-dik évben		frt 26.386,112
ebből mindenekelőtt vonjuk le az udvartartás költségeinek felét, a mi 2.425,553 frt után . . .		„ 1.212,776
	marad .	frt 24.973,336

A központi kiadások voltak még :

Testőrségre 378,629 frt, ennek felét szintén levonva		„ 189,315
	marad .	frt 24.784,021

előfordul továbbá :

Hadi szükséglet . . .	frt 43.708,830		
Államadóssági kamat . .	„ 26.933,885		
„ törlesztés .	„ 11.065,057		
Hamisított bancoczéd. . .	„ 34,983		
Lotteria dijak	„ 799,585		
Tartalékba tett p. jegy . .	„ 6.843,715		
Megsemmisített „ . .	„ 12.000,000		
Különfélék	„ 7.263,543		
Rendkívüli hadiszüks. . .	„ 5.085,211	frt	113.734,709

ezen kiadást részben fedezték a következő tételek :

Felvett kölcsön	frt 9.838,780		
Idegen forrásokból . . .	„ 2.755,492		
Rendkívüliek	„ 5.026,166		
Olasz segélypénz . . .	„ 2.326,530		
Tartalékból vett . . .	„ 10.000,000	frt	29.946,968
	maradt fedezendő	frt	83.787,741

mielőtt azonban e számot a magyar bevételek feleslegével viszonyba állíthatnám, t. i. 24.784,021 frttal, ebből le kell vonnom a magyar bevételek (rendkívüli) sorában lévő „különfélék“ tételét, mely (20-dik tétel alatt ft 11,399+38,263 + 1)

24.784,021
49,663

marad frt 24.734,358 ezt már most egybehasonlítva, származik :

83.787,741 : 24.734,358
vagyis 100 : 29½-hez, azaz :

1804-ben a magyar korona tartományai a monarchia államháztartásának központi költségeinek (beértve az államadósságot is) 29½ százalékát fedezték.

III) Ha nemcsak az előbbi combinatióban felvett kiadásokat tekintjük központiaknak, hanem magát az udvartartást is, továbbá a hivatalnokok mindennemü illetményeit és nyugdijait is, kérdés a teherviselés mily aránya mutatkozik a magyar tartományokra nézve?

Ez esetben először a magyar jövedelmek fent kimutatott feleslege ekkép szabályozandó :

Eredeti felesleg	frt	26.386,112
Levonva a rendkívüli különféle bevételt .	„	49,663
marad .	frt	26.336,449

ellenben a magyar pénztárak által fedezett következő kiadásokat, a melyek feltevésünk szerint nem terhelhetik a magyar kincstárt kizárólag, a felesleghez kell adni :

1. tétel	hivatalnokok fizetése	frt	492,400	53,915	81,866
2. „	nyugdijak „	„	273,936	25,396	54,749
3. „	szálláspénzek . .	„	6,206	2,664	1,017
4. „	útipénzek . . .	„	23,731	6,275	1,351
	Magyarországban	frt	796,273	88,250	139,018
	Bánságban . .	„	88,250		
	Erdélyben . .	„	139,013		
	együtt . .	frt	1.023,536		
ezt a fentebbi felesleghez .		„	26.336,449 adva, származik f 27.360,085		

Állítsuk már most egybe a közösen fedezendőknek feltételezett kiadásokat, és az erre fordítható központi, egy részt sem illető jövedelmeket:

Kiadás:

1. tétel	Legfelsőbb udvartartás	frt	2.425,553		
2. „	Testőrség . . .	„	378,629		
3. „	Követségek . .	„	811,019		
4. „	Hivatalnokok fizetése	„	5.879,535		
5. „	Nyugdijak . . .	„	2.107,802		
6. „	Szálláspénzek . .	„	302,799		
7. „	Útipénzek . . .	„	108,361		
11. „	Hadiszükséglet . .	„	43.708,830		
36. „	Különfélék . . .	„	7.263,543		
37. „	Rendkívüli katonai szükséglet . .	„	5.085,211	frt	68.091,282

ezek részbeni fedezetére szolgáltak a következő központi bevételek :

32. tétel	Idegen forrásokból .	frt	2.755,492		
37. „	Rendkívüliek, különfélék	„	5.026,166		
39. „	Olasz segélypénzek .	„	2.326,530	frt	10.108,188
			fedezendő volt	frt	57.983,094
			ennek 30%-a	frt	17.394,930
	ezt levonva a magyar feleslegből			„	27.360,085
	maradt még az államadósságra			frt	9.965,155

Lássuk már most az államadósság fedezését:
az államadóssági kiadás volt:

20. tétel	Kamatra . . .	frt 26.933,885		
29. „	Törlesztésre . .	„ 11.065,057		
32. „	Hamisított pénzjegyekért . .	„ 34,983		
33. „	Lotteria dijak .	„ 799,585		
34. „	Tartalékba tett banczoczédula .	„ 12.000,000		
35. „	Megsemmisített bancoczédula . .	„ 6.843,715	frt	56.677,225

erre volt bevétel:

31. tétel	Felvett kölcsön .	frt 9.838,780		
34. „	Tartalékból vett banco . .	„ 10.000,000	frt	19.838,780
			frt	36.838,445

ehhez a magyar korona tartományai adtak 9.965,155 frtot, a mi tészen: 27%-ot, azaz: miután a magyar korona tartományai a fent elősorolt kiadások 30 százalékát viselték, még 27%-kal járultak az államadósság valódi szükségletéhez 1804-ben.

Ha azonban az udvartartás és testőrség költségeinek 50%-át vesszük Magyarország terhére, nem pedig 30%-át, az államadóssági kiadásokra maradt 9.965,155 frt felesleg valamivel lejebb szállt. Ugyanis

az udvartartásra volt kiadás	frt 2.425,553	
a testőrségre „ „	„ 378,629	
összesen	frt 2.804,182 után 30% vétetett	ft 841,254.60
	e helyett 50%-ot véve, mely	ft 1.402,091
	a különbség	ft 560,836
	ezt levonva a feleslegből, mely	ft 9.965,155
	maradt	9.404,319 ft

mely az államadósságra volt fordítható, a mivel is a 36.838,445 valódi kiadásnak 25½%-át lehet fedezni; azaz az 1804-dik évi államháztartásban a magyar korona tartományaiból élvezett jövedelemmel a korona képes volt fedezni:

a) az udvartartás és gárdák költségeinek . 50%-át,
b) a fent elősorolt központi kiadások . . 30%-át,
c) az államadóssági valódi szükségletnek . 25½%-át;

és ha az 1867-dik év egyezménye szerint jövőben az a) alatti kiadáshoz 50%-ot, a b) alattihoz 30%-ot, a c) alatttihoz, tényleg, a kamatreductió folytán 25 1/5 %-ot fizet Magyarország, nem mondhatjuk-e, hogy Magyarország az 1867-dik évi egyezmények után a monarchia államháztartásában nincs kedvezőtlenebb helyzetben mint a század elején!

Sőt, ha figyelembe veszszük azt, hogy, a most központiaknak számított 1804-dik évi kiadások egy nagy része az 1867-dik évi egyezmény szerint megszűnt központi lenni és ha egyáltalában az itt ismertetett 1803- és 1804-ik évi adatokat méltányoljuk, el kell ismernünk, hogy a jövő tíz évre (1868 és 1878) vállalt teherviselés aránya kedvezőbb, mint volt az évszázad elején, eltekíntve azon különbségtől a mely Magyarországnak, — politikai befolyását illetőleg a monarchia államháztartására, — 1867-ben, 1804-hez képest jutott.

Már most áttérünk az 1817 és 1818-diki évek államháztartására. Nem folytatjuk az 1804-dik évre következő évek államháztartását, mert a következő években az állampapirpénz nagyban gyártása által, az államháztartás főleg erre volt fektetve, minden okszerü pénzügyi elv áldozatul esvén azon nézetnek, hogy az állam bélyegével ellátott papirdarab valóban pénz, és az államháztartás fentartható tényezőjét képezheti. — A következő évek államháztartásának részletes tanulmányozása inkább annak nyújthat érdeket, a ki a papirpénzgazdaságnak viszonyait azon korban tanulmányozni óhajtja, — a mit ezen értekezésemmel nem volt szándékom elérni.

Mielőtt azonban az 1817 és 1818-dik évbeli adatok ismertetéséhez foghatnék, kivánatos, röviden és összefoglalva bemutatni azon intézkedéseket, a melyek az államháztartást illetőleg az 1804—1817 években tétettek, hogy a következő korszak államháztartásának viszonyait megérthessük.

Az 1817 és 1818-dik évek államháztartását választám

ismertetésül, mert ezen években egy új államháztartási korszak veszi kezdetét. Az állampapirpénz értéktelenné vált, az államadósság kamatai leszállítva voltak, az európai béke helyreállt, a lombard-velenczei királyság a monarchia államháztartásába vonatott; mind oly viszonyok, melyek befolyása az államháztartásra, érdekessé teszik a zárszámadásokat.

1796. augusztus 1-én új nyomású bankóczédula bocsájtatott ki, egyedül csak azon czélból, hogy a régi rongyos pénzjegyek beváltathassanak. Ezen új jegyek 5, 10, 25, 50, 100, 500 és 1000 frtos darabok voltak, a melyek felváltása és kicserélése végett, a monarchia számos pontján „Banco-Zettel-Kasse" czímü pénztárak nyittattak. Ezen pénztárak útján szivárgott azután a forgalomba azon nagy mennyiségü bankóczédula, mely a monarchia pénzrendszerét halomra dönté. Az 1807-ik év marczius 20-dik napján rendeltetett el a bankováltó-pénz-nek kiadása, 30 és 15 krajczáros darabokban, azon nagy mennyiségü részpénzhez, mely már a 6 és 12 krajczáros ezüst-váltópénz kiegészítéséül, — forgalomba hozatott. A következő években a bankóczédulák formája több ízben lett váltóztatva, a régiek felcseréltetvén. Miután azonban ezen, évről évre szaporított papirpénz becse folytonosan lejebb szállt, és a külföldön viselt háborúkhoz fémpénz kellett, a hitelt vesztett állam pedig kölcsön útján ezt elő nem teremthette, nem maradt más hátra, mint „önkénytes kölcsön" czím alatt a magánházakban lévő, feleslegesnek mondott aranyat és ezüstöt bekövetelni. Történt ez az 1809-dik év april 14-dikén kelt rendelettel, mely szerint az, ki $66^2/_3$ forint értékü nemes fémet beszolgáltatott, erre még $33^1/_3$ forintot bankóczédulában ráfizetvén, 100 ezüst forintról szolló $5^0/_0$-os kötelezvényt kapott. A beváltásnál egy márka tiszta arany $359^1/_2$ pengő forinttal, a márka ezüst pedig $23^6/_{10}$ pengő forinttal számíttatott. A fémjelzés dijának visszatérítéseül márkánként 35 illetőleg 21 váltó krajczár betudatott; a fentemlített $33^1/_3$ frt bancóczédulának $33^1/_3$ ezüst frt-nak való beszámítása által az arany és ezüstnemüek munkaértéke szándékoltatott megtéríttetni. Ezen ezüstpénzre szoló $5^0/_0$-os kötelezvények 6 év alatt lettek volna

névértékben beváltandók sorsolás útján.*) Az 1809-dik évben october 14-kén létesült bécsi békekötés legkevesbbé sem nyujthatott reményt a pénzrendszer és államháztartás viszonyainak javulásához. Hogy a t. olvasó a pénzbecs hanyatlását számokban kifejezve lássa, ide jegyzek néhány ezüstárfolyamot:

ezüst agió a következő években:

	január	april	julius	october
1800	113.88	114.87	115.87	115.87
1801	116.86	115.87	115.87	117.85
1802	119.84	118.84	119.84	126.79
1803	130.77	129.77	132.76	131.76
1804	131.74	135.74	135.74	132.76
1805	133.75	129.77	132.75	132.69
1806	147.68	152.65	184.54	176.56
1807	190.52	208.48	197.51	203.49
1808	204.49	212.47	242.41	231.45
1809	221.45	252.39	315.35	314 31
1810	469.21	347.28	405.25	500.20

Az 1810-dik év febr. 26-kán „Künftiges Finanz-System" czím alatt jelent meg egy patens, a mely a bancoczédula kevesbítését igérte a következő intézkedés mellett: Alakíttatott ugyanis bizottság „Vereinigte Einlösungs- und Tilgungs-Deputation" név alatt. E bizottság tagjait a tartományi képviseletek (Stände aller Provinzen) és a jelentékeny kereskedő városok kereskedelmi testületei állítsák. Ezen bizottság pengő pénzről szóló „Einlösungsschein" papirpénzt bocsájthasson ki, oly módon, hogy 3 ftért bancóczédulában, 1 frt ily „Einlösungsschein"-ban adassék. Ezen uj papirpénz beváltására törlesztési alap legyen a bizottság rendelkezésére bocsájtva. Ezen patens ötödik szakasza azt mondja, „Wir haben beschlossen hiezu die liegenden Gründe der gesammten Geistlichkeit zu widmen." — Ezen patens elvi határozatainak kivitelére május 18-án egy új rendelet következőket tartalmaz: a bizottságba az örökös

*) 1809. deczember 19-kén elrendeltetett, hogy minden arany és ezüst beszolgáltatandó, igazolványok vétele mellett, a melyek a bécsi négy bankárral (Arnstein et Eskeles, Fries és társa, Geymüller és társa, Steiner és társa) negóciált 10 millió frtnyi ezüstkölcsönre való befizetéseknél elfogadandók voltak.

tartományok 11 tagot, Magyarország három tagot, kiket a nádor választ (és pedig egyet a pesti kereskedelmi testületből) és Erdély egy tagot küldjön. E bizottság felügyelete és felelősége alá helyeztetett a papirpénz előállítása; számadásait félévenként közhirré tartozott tenni. Ezen bizottság teljesen függetlennek, semminemű hatóságnak alá nem rendeltnek nyilváníttatott. A hivatalnoki személyzet a bizottság alá rendeltetett és a bizottság üléseiben jelenlévő udvaribiztosnak nem adatott szavazati jog. A bizottság elnökét és alelnökét a bizottság hármas javaslatából Ő Felsége nevezte ki. — Azonban ezen bizottság sem segített a dolgon. A kormány ugyan eleinte a rendkívüli szükséglet fedezése czéljából a papirpénz szaporítását kerülni akarta, erre mutat az 1810-dik évi szeptember 8-kán megjelent patens, mely az ingó és ingatlan vagyonra tizenöt év alatt befizetendő 10% értékadót vetett, a melyet kereskedők épen 2 év alatt tartoztak az ingó vagyonérték után befizetni, de mindez valóban csak a papiron maradt, mert az adó nem volt behajtható a pusztuló félben lévő népektől. Deczember 11-kén a kormány moratoriumot volt kénytelen publicalni a fémpénzben teljesítendő fizetésekre nézve, és pedig 10 hónapra ha az adós 1 : 6 viszonyban fizeti bancó czédulában. Az érczpénz teljesen eltűnt, a nemes ércz, vagy beszolgáltatott a kormánynak vagy elrejtetett és ennek következménye volt, hogy az említett bizottság életbehivása daczára az agio napról-napra emelkedett. Vajjon mit lehetett várni oly intézkedéstől (1810 május 2-án), mely a kávé behozatalát megtiltá, a rendelet bevezetésében mondatván „Unter den Mitteln zur gründlichen Verbesserung der Finanzen, die wir Unseren getreuen Unterthanen in dem Patente von 26. Februar erklärten, haben Wir auch angeführt, das Unser sorgfältiges Bestreben dahin gerichtet sein werde, dem Geldausflusze für entbehrliche fremde Waaren enge Gränzen zu setzen“! Csak különös útlevél mellett lehetett kávét, 60 ezüstforint vám mellett egy mázsára, a monarchiába behozni, söt ezen roppant vámot a rendelet keltétől számított 10 nap alatt a benlevő készlettől is meg kellett fizetni!

És bekövetkezett 1811-nek február 20-án, a mi el nem

maradhatott. Ugyanis e napon jelent meg a „Neuestes Finanzpatent“ mely azt mondta, hogy miután a tett intézkedések daczára az 1,060.798,753 frtra menő állampapirpénz értéke annyira csökkent, hogy az agio 1200(!)-ra emelkedett a banco czédula $^1/_5$ értékére leszállíttatik az új „Einlösungsschein“-ban (azaz 5 frtért bancóczédulában adatik 1 frt Einlösungsschein). A bancóczédula 1812. január 31-kéig beváltandó és ezen Einlösungsschein mint bécsi érték (Wiener Währung) képezendi az egyedüli törvényes számítási pénznemet, szintúgy a vörös-rézpénz értéke is $^1/_5$-re leszállíttatott, az államadóssági papirok kamatja pedig felére, bécsi pénzbecsben! Igy származtak azután 1, 2, 5, 10, 25, 50 frtos „Einlösungsschein“ papirpénzek, a melyek korántsem bírtak a nemes érczbeli pénznek értékével. — Ezen érték leszállítással a fent ismertetett vagyonadó meg lett szüntetve. Azonban ezen intézkedés sem segített a pénzügyön, 1812 jan. 5-én az 1802-dik évből származott lotteriakölcsön huzásai is beszüntettek és erre új törlesztési terv készült; január 4-kén pedig elrendeltetett, hogy az új vörösrézpénzben $213^1/_2$ váltó forint verettessék 1 mázsa rézből.

Az újabb európai bonyodalom miatt, a kormány ismét pénzforrásokat keresett. 1812 julius 17-kén fejadó lett kivetve az örökös tartományok lakosságára, és pedig 1 frt minden főre, deczember 31-kén pedig egy új ipar- és kereseti adó lett kivetve, a melyet iparosok, kereskedők fizetni tartoztak; Bécsben a gyárnokok öt osztályba soroltattak, 50—1500 frt évi adóval, kereskedők 100—1500.... frt évi adóösszeggel. — 1813-nak april 16-kán rendeltetett el egy „Antizipations Fond“-nak létesítése, mely a fentemlített bizottságnak felügyelete és vezetése alá helyeztetett. Ezen pénztár felhatalmaztatott 45 millió frtnak kibocsájtására és ennek törlesztésére 12 évre engedtetett át évi $3^3/_4$ millió frt a csehországi és galicziai telekadókból.

Az 1814-dik év május 31-kén a párisi béke köttetett, és Francziaországból hadi adók folytak a monarchia pénztárába; mielőtt azonban a kárpótlásra nézve az egyezmény léte sült volna (1815. nov. 20), mely szerint Francziaország

700 millió frank kárpótlást öt év alatt az egyesült hatalmaknak fizetni tartozott. — 1815. márczius 29-kén 50 millió váltó forintnyi $2\frac{1}{2}\%$-al kamatozó kölcsön vétetett fel a belföldön, a befizetés papirospénzben alpári történt, biztosítékul a galicziai sóbányák adattak és e kölcsön törlesztésére, visszavétel útján a börzén, — 300,000 frt évi átalány lett rendelve.

1816. junius 1-jén jelent meg azután a híres „Finanzpatent" a melynek bevezetése így hangzik: „Es soll nie mehr Papiergeld mit Zwangscours ausgegeben werden." Ezen patenssel a bécsi nemzeti bank alakíttatott, a melyre a papirospénznek beváltása bizatott. A papirospénz $^2/_7$ része „pénzutalványokkal" volt felcserélendő, mely mindenkor érczpénzzel volt beváltandó, $^5/_7$-e pedig 1% kötelezvényekkel volt felcserélendő. Ezen „pénzutalvány" a bankjegy volt. A külhatalmaktól nyerendő érczpénz a bankhoz utaltatott. A bankjegyekre nem mondatott ki a kényszerfolyam, hanem állampénztáraknál fémpénz gyanánt voltak elfogadandók. A bank egy-egy részvényére befizetendő volt 2000 frt papirpénzben és 200 frt ezüstben.

Ugyan 1816. junius 1-én elrendeltetett, hogy szept. 1-től kezdve a határvám (a monarchia területén, (Ausztria és Magyarország között n e m), az illetékek, zsidóadó, a kereseti és személyes adó az örökös tartományokban, e z ü s t b e n fizetendő és ezért a pótlékok elengedtetnek. Az adót lehetett ugyan papirpénzben is lefizetni, azonban az ezüst agió hozzászámításával.

1816. october 29-én önkénytes kölcsön iratott ki, ez azonban valóságban conversio is volt egyúttal, mert egy 5%-os 100 ezüstforintra szóló kötelezvényre befizetni kellett 100 frtot papirpénzben és egy régi 5%-os (reducált) kötelezvényt.

1817-nek január 22-én egy „általános törlesztési alap"-nak alakítása rendeltetett el, a melynek dotatiója volt: a) a már előbbi kölcsönök részére megajánlott törlesztési átalány; b) további $\frac{1}{2}$ millió ezüst forint; c) a törlesztett kötelezvények kamatjai; d) államjavak eladásából származó

jövedelmek. — Ez alap megkezdte működését 2.400,000 frt azonnali dotatióval.

1818-nak márczius 21-dikén keletkezett azon rendelet, mely szerint az értékben leszállított régi államkötelezvények sorsolás utján előbbi kamatélvezményükbe visszavezetessenek. E rendelet meg is tartatott, mert 1868-ban helyeztetett vissza előbbi jogába a régi államadósság maradéka. 1818. óta évenként 5 millió frtnyi tőkéről szóló kötelezvény jött törlesztés illetőleg felcserélés alá, és hogy ezáltal a kamat ne emelkedjék, évenként 1½ millió frttal dotáltatott a törlesztési alap, hogy az így vett papirok megsemmisítése által kevesbedjék a kamatszükséglet annyival, a mennyivel a kamat növekedék a régi kamatélvezménybe visszahelyezett papiroknál. — A kisorsolás és visszahelyezés a régi kamatélvezménybe híven megtartatott, azonban a törlesztéssel az átalakítás folyamában felhagytak.

Mint látjuk a hitel- és pénzrendszer rendkívüli megrázkodtatásokon esett át. Az akkori állapotokat csak úgy foghatjuk fel, ha hasonlatokat teszünk más államokkal, vagy a monarchia viszonyaival más korszakban. Mily csekély volt a század elején a forgalom a mostanihoz képest! A monarchia nagy részében lévő gazdasági rendszer mellett, a készpénz nem igen szükségeltetett, és mégis mennyivel volt nagyobb a papirpénzforgalom akkoron! Valóban csak az önfentartás küzdelmében lévő monarchia viselhette el azon roppant csapásokat.

Csekélynek mondható azon pénzsegély, a melyet a népek adók és adakozásokban nyujtottak, azon összegekhez képest, a melyeket a franczia háborúk elnyeltek és a melyeket a kimerült népek elvégre összes vagyonuk értékapadásával fizettek meg. A monarchia mindkét része sokat áldozott. Az örökös tartományok 100%-ig menö adópótlék és különadók által, Magyarország pedig hadisegélypénz által támogatta az államháztartást. Ismeretes dolog, hogy Magyarország 1792-ben 5000 ujonczot, 1000 lovat és 4 millió frtot ajánlott fel a francziák ellen; 1796-ban újra felajánlott 50,000 katonát, továbbá pedig 340,000 főnyi cs. k. hadsereg és 80,000 ló tartására 2.400,000 mérő gabonát, 3.760,000 mérő zabot,

20,000 ökröt, 10,000 lovat, ezekből egy rész természetben, a másik rész pénzértékben volt beszolgálandó. — 1802-ben Magyarország ismét 3 évre évi 12.000 katonát ajánlott fel a 64,000 emberből álló magyar hadsereg épségben tartására, és a só ára 1 frt 16 krral emeltetett. 1805-ben az általános felkelés rendeltetett el. 1807-ben újra 12,000 katona, 200,000 frt a toborzási pénztárnak és 1% jövedelmi adó szabadon ajánltatott fel. 1808-ban újra 20,000 katona és felkelés lett országgyűlésileg elrendelve; 1812-ben 1 millió pozsonyi mérő rozsot és 1½ millió mérő zabot ajánlott fel az ország.— Azonban mindez együttvéve az örökös tartományok adókbeli, nagyobb járadékaival sem volt képes fedezni azon roppant kiadásokat, a melyeket a 25 évnél hosszabb háborús korszak maga után vont.

A franczia háboruk befejezése után lett volna a legalkalmatosabb alkalom a monarchiát minden irányban és tekintetben regenerálni, a forgalom szabaddá tétele által azon veszteséget pótolni, a melyeket a népek szenvedtek. E helyett az elavult nézetek jutottak ismét érvényre, miután a közigazgatás és közgazdaság terén való haladás egyértelmünek vétetett a franczia forradalommal socialis irányban. Az államháztartásban egyedül csak a kiadásokban való takarékosabb administratio, nem pedig egyúttal az állami jövedelmeknek természetes, közgazdasági javulás által való szaporítása tartatott szem előtt. Ehhez hiányzott a belátás, az államférfiakban a valódi hazafiság. A monarchiából egy nagyhatalmasságot, a haladás zászlajával teremteni, — ehhez hiányzott a férfi. 34 év mulasztatott el, a mely alatt Németország, Francziaország és Anglia óriási haladásokat tett, Anglia szabad és alkotmányos kormány, — Németország, felvilágosodott absolut fejedelmek, és Francziaország roppant szellemi rugékonysága és a ki nem irtható felvilágosodottság által. Magyarország mely hatalmat és önkormányzatot nem nyujtó, a kornak meg nem felelő alkotmánynyal birt, megkezdte a huszas években a küzdelmet institutiói átalakíthatásaért. Ehhez azonban szükséges lett volna az államháztartás kérdésének és a közös-ügyek alkotmányos módon való elrendezésének tárgyalása. Evvel azonban az örökös tarto-

mányokat is valódi alkotmánynyal kellett volna ellátni, a mi ellen nemcsak a monarchia viszonyait intéző államférfiak nézete, hanem az európai szövetséges kormányok politikai iránya szólt. És így a monarchia hátramaradása, a magyar alkotmány kifejlése a külpolitikával is állt kapcsolatban, innét származott azon ellentállás, a melyet a magyar országgyülés minden alkalommal tapasztalt. Ezen állapotot az államháztartás híven visszatükrözteti. 1848-ig semmi haladás az államélet és közgazdaság terén! Az egyedüli eredmény, hogy a pénzrendszer ismét helyreállt, a mi azonban természetes következménye volt az évek hosszú során át uralgott békének, mely mellett minden a régi kerekvágásba jutott. Hogy az államadósság nem szaporodott elviselhetetlen arányban, azt positiv előnynek nem mondhatjuk, sőt ha vesszük, hogy állami beruházásokra misem fordíttatott, inkább azt kell mondanunk, hogy e stationär állapot nem mutat javulásra az államháztartásban.

De talán tovább is mentem, többet is mondtam, mint a mennyi e statistikai dolgozat értelmezéséhez szükséges! Azonban a visszapillantás egy nem régmult kornak állapotaira, a melyek a monarchia pénzügyi viszonyainak fejlődésére oly jelentékeny befolyást gyakoroltak, nemcsak érdekes, hanem igen sok tekintetben tanulságos is, és így a t. olvasó türelmét még egy historiai tény ismertetésével szándékom igénybe venni.

Midőn 1810-ben a pénzzavar tetőpontját látszott elérni és a 10%-os vagyonadó a német örökös tartományokban „Tilgungssteuer“ czím alatt, a papirpénz beváltásának czéljából, elrendeltetett, mint tudva van, Magyarországban is ez adónak behozatala szándékoltatott. Ő felsége szeptember 14-kén egy kabineti iratot intézett a nádorhoz, a melyben hangsúlyozta, hogy a monarchia pénzzavarából Magyarország hozzájárulása nélkül nem képes menekülni, azért az országgyülést mielőbb Pozsonyban kívánja megtartatni. E kéziratban felemlíttetik, hogy az örökös tartományokban a legtöbb adó már háromszorosára van emelve, a vagyonadó 10%-al ki van írva, és a király reményli, hogy az országgyülés szintén fog hozzájárulni a kormány azon szándékához,

hogy az egyházak, megyék, szabad királyi városok 20 évre köteleztessenek a vagyonadó fizetése által a pénzrendszer helyreállításához járulni. Ezen irat folytán, az országos számvevőség által készített kimutatások alapján, a magyar kamara javaslatait fel küldé Bécsbe. Ezen javaslatok több érdekes adatot tartalmaznak. Az akkori udvari tanácsos Gróf Majláth a szándék valósítására nézve fenforgó alkotmányos nehézségeket hazafiui őszinteséggel adta elő, kétkedvén a felett, hogy a municipiumok egy királyi leiratba foglalandó kivánságnak engednének, miszerínt magukat, 20 évre, egy a kormány által megnevezett összegnek évenkénti fizetésére, kötelezzék. A táblázatok a melyeket a magyar kamara készített, az illetőktől kérendő s évenként, 20 éven át fizetendő összegekről, a következő járadékokat ismertetik :

	fizetendő lett volna : frt
az esztergami érsekség által	250,000
a kalocsai „	100,000
az egri „	60,000
a zágrábi püspökség . .	80,000
a csanádi „ . .	8,000
a diákóvári „ . .	50,000
a pécsi „ . .	80,000
a nagyváradi r. „ . .	120,000
„ g. e. „ . .	20,000
a kassai „ . .	4,000
a körösi „ . .	4,000
a munkácsi „ . .	5,000
a beszterczebányai „ . .	10,000
a nyitrai „ . .	85,000
a győri „ . .	60,000
a rosnyói „ . .	2,000
a szombathelyi „ . .	8,000
a sz. fehérvári „ . .	10,000
a szatmári „ . .	10,000
a váczi „ . .	60,000
a veszprémi „ . .	100,000
a szepesi „ . .	10,000

mely összegek a becsült évi jövedelem harmadrészének mondattak ; az összes apátságoktól 280,400 frt, a préposts ágoktól

67,300 frt, a káptalanoktól 582,000 frt, összesen 2.065,000 frt volt javaslatba hozva, mint 20 éven át a Banco-Tilgungscassába fizetendő járadék; ugyan e czélra a

Jászok és Kunok kerületére 86,154 ft volt előirányozva mint 20 é. évjárad.
a hajduvárosokra . . 21,009 „
a 16 szepesi városra . . 14,266 „

e három közönség 1807-ben subsidium gyanánt fizetett: 143,591 frt — 35,015 frt — 23,778 frtot.

A szabad királyi- és bánya-városok 1807-ben subsidiumokban befizettek 1.095,746 frtot 573⁴/₈ porta után; a bankóczédula törlesztéséhez portánként 1177 frt, összesen 675,010 frt évjáradék kivetése javasoltatott.

A megyék nem lettek volna felszólítandók. — Ezen három forrásból 20 év alatt 57 millió forint bankóczédulát vélt a kormány törleszthetni. Az illetők királyi leiratban lettek volna felszólítandók a megnevezett összegnek önkénytes adakozásra. Az 1811-dik év elején bekövetkezett bukás végett vetett az egész tervnek.

A monarchia államháztartása az 1817 és 1818-dik években:

Az 1817-diki zárszámadásokban még nem találjuk a lombard-velenczei királyságot az államháztartás általános keretébe vonva. Az 1818-dik év számadásaiban találkozunk avval először. Az 1817-dik év számadása igen szomorú állapotban tünteti fel az államháztartást, a mint az a következő egybeállításokból ki fog tünni, megjegyeztetvén, hogy a számadások kétféle pénzértéket mutatnak, külön rovat van fentartva a pengő pénznek, külön rovat a „bécsi értékű“-nek mondott váltópénzbecsnek. A pengőpénz és váltópénz közötti értékviszony 1817-ben átlag volt: 339 váltó forint = 100 pengő forint.

A) A Monarchia kiadásai 1817-ben:

I. Rendes kiadás:

	pengőpénzben frt	váltópénzben frt
1. Legfelsőbb udvartartás	1.218,118	9.312,614
2. Testőrség . . .	103	588,107
3. Követségek . .	1.418,776	1.014,948

	pengőpénzben frt	váltópénzben frt
4. Hivatalnokok fizetése	—	7.406,288
5. Nyugdijak . . .	22,201	2.328,202
6. Szálláspénzek . .	1,750	796,307
7. Úti pénzek . . .	58,367	459,003
8. Irodai szükséglet .	76	1.947,945
9. Pénzszállítás, váltóveszteség stb. .	13,328	446,095
10. Kezelési költségek .	30,820	6.485,099
11. Katonatartás . .	22.060,734	106.377,645
12. Alapítványokra . .	262	1.005,917
13. Aequivalensek . .	39,112	1.134,528
14. Kegydijak, jutalmak	2.031,981	8.684,691
15. Út- és vízépitészet .	—	379,794
16. Építkezésekre . .	—	1.032,310
17. Conscriptió . . .	15	57,117
18. Térképezés . . .	—	112,333
19. Egészségügy . .	15	191,687
20. Államadóssági kamatok . . .	3.025,774	11.305,523
21. Illeték-visszatérítés	33	2.413,743
22. Fiscalitás részek .	2,218	848,166
23. Különfélék . . .	25,211	3.669,836
	pft. 29.948,850	vft. 167.997,910

II. Rendkívüli kiadások:

24. Visszaváltott ingatlanokért . .	43,000	—
25. Kölcsönadott tőkék .	—	246,377
26. Törlesztett tőkék .	2.740,974	79.556,593
27. Lottodijak . . .	704,041	247,312
28. Külön hadi kiadások	—	2.731,946
29. Különfélék . . .	14.654,980 *)	113.169,480 *)
	pft. 18.142,996	vft. 195.951,709
a rend. és rendkivüliek összege .	pft. 48.091,846	vft. 363.949,619

*) ezek között kiadatott:

az államadóssági pénztárnál . . .	pft. 824,754	vft. 111.639,847
a katonai pénztárnál .	„ 826,078	„ 240,369
a központi alapnál .	„ 12.962,148	„ —

B) A monarchia bevételei 1817-ben:

I. Rendes bevétel:

	pft.	vft.
1. Contributiók . .	626	30.887,503
2. Zsidóadó . . .	1.170,466	220,210
3. Határőrvidéki jövedelem . . .	362,683	1.535,260
4. Italadó	156	4.291,848
5. Fogyasztási adó .	—	1.536,605
6. Adóssági adó . .	—	264,274
7. Lóadó	—	4,607
8. Örökösödési adó .	12,800	837,717
9. Egyházi subsidiumok	1,000	1.026,828
10. Sójövedék . . .	994,210	29.186,437
11. Határvám . . .	5.010,554	2.299,295
12. Dohányjövedék .	385,000	6.718,000
13. Lottojövedék . .	182,004	3.788,302
14. Bélyegjövedék . .	—	4.679,521
15. Illetékek . . .	365,572	938,403
16. Levélpóstajövedék .	9,069	2.050,645
17. Szekérpóstajövedék	—	294,521
18. Államjavakból .	674	3.862,392
19. Bányajövedék . .	—	—
20. Útivám	—	146,573
21. Gyárakból . . .	—	30,000
22. Járadék alapokból .	3,731	1.791,997
23. Kamatok . . .	4,849	206,508
24. Visszatérítések . .	14,497	336,114
25. Fiscalítások . .	28,861	2.403,216
26. Agió	2,821	1,434
27. Különfélék . . .	7,360	551,736
	pft. 8.556,940	vft. 99.879,958

II. Rendkívüli bevétel:

28. Államjavak eladásából	5,406	208,656
29. Visszafolyt követelések	42,400	701,606
30. Felvett kölcsönök .	1,074	115.578,252
31. Különadók . . .	1.450,306	4.453,016
32. Hadiadók . . .	—	18,359
33. Adakozások . .	—	56,001
34. $^1/_2$% vagyonadó .	—	437
35. Kereseti adó . .	2.045,909	1.206,943

	pft.	vft.
36. Természetbeniek megtérítése . . .	135	31.158,135
37. Külön hadibevételek	2.607,412	—
38. Angol segélypénz .	4.579,572	—
39. Külföldi hadikártérítés *)	17.281,741	—
40. Különfélék . . .	3.656,871	94.955,368
	pft. 31.670,828	vft. 248.336,814

a rendes és rendkívüli együtt . . . pft 40 227,768 és vft 348.216,772

*) e között foglaltatik:

közel $15^1/_2$ millió frt Francziaországtól,
1.7 „ „ Nápolytól,
42,000 frt Modenától.

Lássuk már most, hogy Magyarország részéről mely kiadások és bevételek fordulnak elő a monarchia államháztartásának ez évi számadásaiban?

A) A magyar korona tartományaiban volt kiadások 1817-ben.

I. Rendes kiadás:

	pft.	vft.
1. Hivatalnokok fizetése	—	693,520
2. Nyugdijak . .	—	469,310
3. Szállás-pénzek .	—	14 676
4. Útipénzek . .	—	100,409
5. Irodai szükséglet .	—	240,091
6. Pénzszállítás, váltóveszteség . .	—	16,261
7. Alapítványok . .	—	57,194
8. Aequivalensek .	—	52,379
9. Kegydijak, jutalmak	261,714	1.284,146
10. Út- és vízépítés .	—	152,578
11. Építkezések . .	—	298,085
12. Térképezés . .	—	7,935
13. Egészségi ügy. .	—	54.777
14. Visszatérítések .	—	145
15. Fiscalítások . .	2,197	845,943
16 Különfélék . .	1,050	140,786
	pft. 264,961	és vft. 4.426,190

II. Rendkívüli kiadás:

	pft.	vft.
17. Kölcsönadott tőkék	—	45,464
18. Különfélék . .	26,757	286,795
	pft. 26,757	vft. 280,259
a rendes és rendkívüli együtt . .	pft. 291,718	vft. 4.708,419

B) A magyar korona tartományaiból befolyt jövedelem 1817-ben.

I. Rendes bevétel:

	pft.	vft.
1. Contributiok . .	—	5.423,619
2. Zsidóadó . .	12,901	66,644
3. Határőrvidékbőli jövedelem . .	362,683	1.535,260
4. Egyházi segélypénzek	—	958 031
5. Sójövedék . . .	—	12.864,826
6. Határvám . . .	962,467	697,183
7. Lottó jövedék . .	—	557,556
8. Illetékek . . .	1,281	16,147
9. Póstajövedék . .	—	821,290
10. Államjavakból .	—	2.387,640
11. Útivám . . .	—	1,490
12. Járadék más pénztáraktól . . .	3,012	42,221
13. Kamatok . . .	—	58,782
14. Visszatérítések .	78	18,130
15. Fiscalítások . .	28,612	2.359,649
16. Agio	135	—
17. Különfélék . . .	25	315,733
	pft. 1.371,219	vft. 27.654,261

II. Rendkívüli bevétel:

	pft.	vft.
18. Államjavak eladásából	—	175,758
19. Visszafolyt követelések	—	161,627
20. Természetbeniek egyenértéke . . .	—	296,476
	pft. —	vft. 633,861
a rendes és rendkívüli együtt . . .	pft. 1.371,219	vft. 28.288,122

Ezen tételeken kivül még bizományos tételeket is találunk a magyar pénztárak számadásaiban, és pedig

a) a kiadások között:

a legfelsőbb udvartartásra . .	b. v. frt.	585,544
államadóssági kamatok . . .	„	18,417

b) a bevételek között:

felvett kölcsönök	„	5,913
különféle rendkívüli pft. 18,185 és	„	94,565

Ez évben a „bányajövedék" és „pénzverés" czímén nem mutatkozik bevétel, söt ellenkezőleg veszteség. Ezen veszteség

a bányajövedéknél volt összesen	frt.	5.095,857
„ külön Magyarországban	„	4.088,826

Szintúgy a pénzverésnél veszteség volt:

a monarchiában	frt.	380,288
külön Magyarországban	„	136,437
külön Erdélyben	„	62,559

és így felesleget nem szállíthattak a központi pénztárakba.

A (22-ik) tétel alatt hiányzik

125,250 frt, mely a magyar gárdák tartására lett befizetve, és
207,290 ft, a magyar országgyűlés által felajánlott ujonczozási költség,

együtt 332,540 ft, mely a hadipénztárakba folyt.

Ez évből néhány külön kimutatás létezik a magyar jövedelmekről, készítve a „k. k. hung. siebenb. Hofbuchhaltung" által. Egy ily kimutatás czíme „Ausweis des Gefällen-Erträgnisses sämtlicher kön. hung. Salz- und Flossdann Wald- und Rentämter des gleichen der marmaroscher und sóovárer Salinen-Domänen." E szerint a mindennemű tiszta vagyon az évnek végén 16.848,439 frt értékkel bírt, és igy a mult évihez képest 2.345,837 frtnyi vagyonemelkedést mutat ki, és e mellett 9.027,310 frt felesleg szállíttatott a budai kameralis pénztárba, leszámítván már az onnét vett pénzellátásokat. A tiszta jövedelemből esik 10.029,039 frt sóhivatalokra, 1.334,005 frt a szálhivatalokra és 315,977 frt a marmarosi és sóovári uradalmakra. — A temesi bánságban a sójövedékből 193,384 frt lett befizetve a temesvári cameralis pénztárba; ugyanott a 8 krral, út és hídépítési czélokból emelt sóárból 15,946 frt 19 kr. folyt be.

Magyarországban a kincstár a selyemtenyésztést míveltette és erről külön számadások vezettettek, a melyekből kitűnik, hogy 1817-ben selyem és selyembogár-tojásokért bevéttetett 60,482 frt, hogy az év végén a kezelési tőke vagyon 303,335 frt értékre, (e között van mintegy 260,000 frt értékü selyemkészlet) a tiszta haszon e kezelésből 1817-nek végén 77,592 frtra rúgott.

Erdélyben a sóhivatalok a kincstárba 3.203,084 frt tiszta hasznot szolgáltattak be, a vagyon pedig 5.038,950 frt értékre emelkedett; ez utobbi között van: 530,066 frt értékü sókészlet, 2.792,328 frt követelés Magyarországtól odaszállított sóért, és 721,329 frt hasonló követelés a bánság irányában.

Az erdélyi kincstári-tized a szász kerületekben 178,694 frtot jövedelmezett és beszállíttatott a szebeni pénztárba 182,051 frt (a többlet a pénztári készletből); a magyar megyékben pedig 8,747 frt szedetett be, a miből 7,874 ft ugyancsak a szebeni pénztárba szállíttatott.

A külföldi Contributiók mint tudjuk külön pénztárba folytak, ezen pénztár jövedelme 1817-ben volt:

15.547,960	frt	Francziaországtól,
1.691,555	„	Nápolytól,
42,225	„	Modenától,
1.350,000	„	Oroszországtól katona-tartásért,
75,565	„	Luccatól,
20,080	„	agio vertpénztől,
84,527	„	rendkívüli,
14.725,000	„	ezen pénztár álladéka az év elején.

mindez nagyobb részt pengőpénzben folyt be; ebből kiadatott

442,807	frt	Eugen herczegnek,
12.340,000	„	a nemzeti banknak,
9.858,955	„	rendkívüli katonai kiadásokra,
6.500,000	„	az államadóssági pénztárnak, s. a. t.

A magyar korona tartományaiban fizetett hadiadóra nézve a következő egybeállítást találjuk:

Kerület neve	adóhátralék 1816 ból	előírt tartozás 1817-ben	befizetés 1817-ben	fenmaradt tartozás 1817-nek végével.
	frt	frt	frt	frt
Possony .	456,469	871,528	971,637	357,138
Soprony .	250,689	688,228	659,224	279,642
Zólyom. .	157,157	273,226	249,453	180,931
Pécs . .	116,849	458,862	491,426	83,285
Buda . .	417,207	871,416	932,973	355,651
Kassa . .	222,573	530,385	504,076	248,882
Debreczen .	67,737	417,262	350,354	134,645
Temesvár .	195,278	499,773	469,596	225,455
Eszék . .	13,637	148,742	151,524	10,855
Erdély . .	501,953	879,033	597,746	783,240
összeg .	2.399,004	5.637,959	5.378,013	2.659,728

A pénzverés jövedékének mérlegéből a következő adatokat közöljük:

I. Bevétel:

		Magyarországban		Erdélyben		Az egész m[onar]chiában
1. Valódi bevétel az arany- és ezüstpénzverésnél	ppfrt.	1.711.237	ppfrt.	876,048	ppfrt.	5.7
	b. v. ft	*51,317*	b. v. ft	*11,270*	b. v. ft	*1.*
2. Vörös rézpénzverésből	„	*1.616,805*	„	*541,890*	„	*2.3*
3. Egyéb valódi bevétel	„	*58,276*	„	*240,039*	„	*2*
4. Átfutó ideigl. bevétel	ppfrt.	1.166,697	ppfrt.	824,171	ppfrt.	4.5
„	b. v. ft	*4.356,232*	b. v. ft	3.048,408	b. v. ft	*11.6*
5. Visszafolyt ideiglenes kiadás	ppfrt.	3,783	ppfrt.	—	ppfrt.	
	b. v. ft	*3.473,230*	b. v. ft	*156,158*	b. v. ft	*5.6*
6. Más pénzverdékből	„	*1.199,095*	„	—	„	*1.2*
7. A központi bányatermék raktára pénztárából	„	*1.272,715*	„	—	„	*1.2*
8. Pénztár álladék az év elején	pptrt.	61,861	ppfrt.	132.843	ppfrt.	5
	b. v. ft	*1.064,659*	b. v. ft	*288,679*	b. v. ft	*1.4*
A bevétel összege	ppfrt.	3 243,580	ppfrt.	1.833,063	ppfrt.	10.8
	b. v. ft	*13.092,831*	b. v. ft	*4.276,474*	b. v. ft	*24.1*

II. Kiadás:

9. Valódi kiadás az arany- és ezüst pénzverésnél	ppfrt.	1.686,722	ppfrt.	853.941	ppfrt.	5.8
	b. v. ft	*228,146*	b. v. ft	*96,248*	b. v. ft	*7*
10. A v. rézpénzverésnél	„	2.950,580	„	*1.018,238*	„	*4.5*
11. Alapítványokra	„	*9,047*	„	*16,064*	„	
12. Átfutó ideiglenes kiadás	ppfrt.	1.465,772	ppfrt.	915.972	ppfrt.	4.2
	b. v. ft	*4.019,113*	b. v. ft	*1.106,310*	b. v. ft	*7.7*
13. Visszaszámított ideigl. bevétel					ppfrt.	16
	„	*2.877,215*	„	*1.639,102*	b. v. ft	*6.93*

	Magyarországban		Erdélyben		Az egész monarchiában	
. Más pénzverdéknek	b. v. ft	*1.199,095*	„	—	b. v. ft	*1.283,470*
. A központi raktárnak	„	*812,953*	„	—	„	*833,240*
. Pénztármaradvány az év végén	ppfrt.	90,871	ppfrt.	62,958	ppfrt.	50*,536
	b. v. ft	*996,178*	b v. ft	*400,487*	b. v. ft	*1.980,659*
. kiadás összege	ppfrt.	3.243,580	ppfrt.	1.833,063	ppfrt.	10.848,016
	b. v. ft	*13.092,331*	b. v. ft	*4.276,447*	b. v. ft	*24.171,513*
tiszta veszteség — 100 pfrtot = 339 b. v. frttal egyértekünek vévén:	ppfrt.	469,643	ppfrt.	132,921	ppfrt.	737,198

Származik pedig ez a következő vagyonmérlegből:

év kezdetén:						
activum	ppfrt.	231,152	ppfrt.	153,085	ppfrt.	797,343
passivum	b. v. ft	—	b. v. ft	*191,417*	b. v. ft	*4 388,987*
év végén:						
activum	ppfrt.	287,580	ppfrt.	184,0:8	ppfrt	949,874
passivum	b. v. ft	*803,610*	b. v. ft	*526,518*	b. v. ft	*6.673,923*

Az állandosított államadósság állása 1817. october végével a következő volt:

1. A tartományok rendei által a cameralis pénztárak javára felvett kölcsönök	frt	178.525,399
2. A belföldön felvett adósság . . .	„	346.992,536
3. A külföldön „ „ . . .	„	71.381,731
4. Német-alföldi és lombard-velenczei adósság	„	13.176,816
5. Angol kölcsönök: a) nem kamatozó	„	31.793,338
b) kamatozó	„	71.275,016
összeg	frt	713.444,831

Kisértsük meg az előttünk lévő adatokat egybehasonlítni:

I) A monarchia összes bevételei között vannak tételek, a melyek nem jövedelemnek, hanem külön forrásnak tekintendők, és pedig oly forrásnak, mely a monarchia mindkét részének javára esik, ilyen:

30-dik tétel alatt:	felvett kölcsönök	ppfrt.	1,074	v. ft	115.578,252
37 „	külön hadibevételek	„	2.607,412	„	—
38 „	angol segélypénzek	„	4.579,572	„	—
39 „	külföldi hadikárpótlás	„	17.281,741	„	—
40 „	különfélék . .	„	3.656,871	„	91.955,368
		ppfrt.	28.126,670	v. ft	210.533.620
	ezt levonva a főösszegből, mely	„	40.227,768	„	348.216,772
		marad pfrt.	12.101,098	v. ft	137.683,152
a 12.101,098 pfrtot 339 árfolyammal átszámítva, váltóforintra				„	41 022,322
				vfrt.	178.705,474

mutatkozik, mint azon-összeg, melyet a monarchia két része beszolgáltatott az 1817-dik évi államháztartásnak. Ehhez Magyarország járult a kimutatás szerint

ppfrt. 1.371,219, mely átszámítva 339 árfolyammal, tesz	4.648,432
váltó forintot, és	28.288,122
együtt váltóforintot .	32.936,554

ezt viszonyítva a fentebbi 178.705,474 frttal, ered

178.705,474 : 32.936,554 = 100 : x —

és így x = 18.4%.

azaz : az örökös tartományokból folyt brutto jövedelem úgy állt a magyar korona tartományaiból folyt brutto jövedelemhez, valamint 81.6% áll 18.4%-hoz.

II) Vajjon mivel járult Magyarország az államadóssághoz, ha azon combinatiót készítjük, melyet az 1804-dik év háztartásával bemutattunk?

Mindenek előtt keressük a magyar tartományok feles jövedelmét.

a brutto bevétel ppfrt.	1.371,219	és v. frt	28.288,122
a kiadás „	291,718	„	4.708,449
maradt ppfrt.	1.079,501	„	23.579,673

ebből vonjuk le mindenekelőtt az udvartartás és testőrség költségeinek felét, ezek

udvartartás . ppfrt.	1.218,118	és v. frt	9.312,614
testőrség . „	103	„	588,107
együtt ppfrt.	1.218,221	és v. frt	9.900,721
ennek fele „	609,110	„	4.950,361
ezt levonva a magyar többletből „	1.079,501	„	23.579,673
marad még ppfrt.	470,391	és v. frt	18.629,312

Miután azonban a központi kiadások közé az összes hivatalnoki járulékokat fogjuk számítni, a magyar felesleghez hozzá kell számítanunk a magyar pénztárak által e czímen teljesített kiadásokat. Ezek a kimutatás szerint a következők.

1-ső tétel alatt:	Hivatalnokok fizetése	váltóforint	693,520
2 „	Nyugdíjak	„	469,340
3 „	Szálláspénzek	„	14.676
4 „	Útipénzek	„	100,409
		együtt vfrt.	1.277,945
	ezt a magyar feleslegbez adva	„	18.629,312 és
ppfrt. 470,391	lesz belőle ppfrt. 470,391	és vfrt.	19.907,257

Állítsuk már most össze a központi kiadásokat, a fő-kimutatás szerint:

a)

3-ik tétel szerint:	Követségekre	pft.	1.418,776	vft.	1.014,948	
4 „	hivatalnokokra	„	—	„	7.406,288	
5 „	nyugdijakra	„	22,201	„	2.328,202	
6 „	szálláspénzek	„	1,750	„	796,307	
7 „	útipénzek	„	58,367	„	459,003	
11 „	katonatartás	„	22.060,734	„	106.377,645	
28 „	külön hadikiadás	„	—	„	2.731,946	
29 „	különfélék	„	14.654,980	„	113.169,480	
	együtt	pfrt.	38.216,808	vft.	234.283,819	

ezek fedezésére szolgáltak a következő központi bevételek:

37-ik bevételi tétel alatt:	külön hadibevételek	pft.	2.607,412	vfrt	—	
38 „	angol segélypénz	„	4.579,572	„	—	
39 „	külf. hadikártérítés	„	17.281,741	„	—	
40 „	különfélék	„	3.656,871	„	94 955,368	
		pfrt.	28.125,596	vfrt	94.955,368	
ezt levonva a kiadásból, mely		„	38.216,808	„	234.283,819	
marad még fedezendő		pft	10.091,212	vft	139.328,451	(α)

b)

Szintúgy eljárva az államadóssággal, látjuk, miszerint a kiadás volt:

20-ik tétel szerint:	államadóssági kamatokra	pft	3.025,774	vft	11.305,523	
26 „	törlesztés	„	2.740,974	„	79.556,593	
27 „	lotto díjak	„	704,041	„	247,312	
	összesen	pft	6.470,789	vft	91.109,428	(β)

ezen kiadás fedezésére szolgáltak a központi bevételek között:

30-ik tétel alatt k ö l c s ö n ö k: pfrt. 1,074 és vft. 115.578,252 (γ)

az (α) és (β) alatti tételeket összeadva, és azokból a (γ) alattit levonva, ered

(α) . .	pfrt.	10.091,212	és vfrt	139.328,451	
(β) . .	„	6.470,789	„	91.109,428	
	pfrt.	16.562,001	és vfrt	230.437,879	
—(γ) levonva	„	1,074	„	115.578,252	
maradt fedezendő	pfrt.	16.560,927	és vfrt	114.859,627	
a 16.560,927 pfrtot 339 árfolyammal átszámítva			„	56.141,543	
			összes érték vfrt	171.001,170	(δ)

Ehhez járultak a magyar korona tartományai : 19.907,25 váltó és 470,391 pengő forinttal (mint fent látható). Ez utóbbi szám azonban még némi változtatás alá ejtendő, mer Magyarország a „rendkivüli különféle kiadásokból" má 26,757 pengő és 236,795 váltó forintot (18-dik tétel alatt fizetett, mely neki betudandó és igy feleslege lesz :

ppfrt.	470,391	és vfrt.	19.907,257
„	26,757	„	236,795
ppfrt.	497,148	és vfrt.	20.144,052
átszámítva a 497,148 pftot 339 árfolyammal váltóforintra		„	1.685,332
		összesen vfrt.	21.829,384 (s)

a (δ) és (s) alatti számok viszonya 171.001,170 : 21.829,38 adja, hogy 100 : 12¾ a minek jelentése és értelme, hog 1817-ben a magyar korona tartományainak bevételi feleslegéből fedeztetvén az udvartartás és testőrség költségeinel fele, még oly összeg maradt a koronának, hogy abból a köz ponti költségek 12¾%-át fedezhette.

Azonban evvel még nem fejeztük be az 1817-dik év beli államháztartás eredményének vizsgálatát. Ugyanis ha sonlítsuk elébb össze az államháztartás összes kiadásait é bevételeit :

összes bevétel volt	pfrt.	40.227,768	és vfrt.	348.216,77
„ kiadás	„ „	48.091,846	„ „	363.949,61
marad deficit	pfrt.	7.864,078	és vfrt.	15.732,84

a mi pénztármaradványokból fedeztetett és azt tanusítja hogy jóllehet mi a központi kiadások csak 12¾%-át fedez tük, ebből legkevesbé sem következik, hogy az örökös tar tományok a többi 87¼%-ot fedezték volna.

A most kimutatott deficit	vft	15.732,84
és a 7.864,078 pfrt átszámitva 339%-al, tesz .	„	26 659,22
	vfrt.	42.392,07

Ennyivel kellett az államháztartás bevételeit pénztár előleg által fedezni, és igy ezt előbb levonjuk a központi ki adásból mint fedezést :

közp. kiadás	vft	171.001,170
deficit . .	„	42.392,071
marad	vft	128.609,099

és ehhez járult a magyar kincstár, mint fentebb kimutattuk 21.829.384 váltó forinttal, a mely két szám viszonya

128.609,099 : 21.829,384 vagyis 100 : 17, mely viszony azt mondja, hogy az 1817-ik évben a monarchia két részének járuléka ugy állt egymáshoz, mint 83 : 17-hez.

Ha Magyarország 17% járulékkal a szükséglet csak $12^{3}/_{4}$%-át fedezte, kérdés, az örökös tartományok 83% járulékkal mennyit fedeztek?

Az arány.....17 : 12.75 = 83 : x és ebből x = $62^{1}/_{4}$, a minek értelme:

1817-ben a központi forrásokból nem fedezett központi kiadások:

$12^{3}/_{4}$%-át a magyarországi járulék,
$62^{1}/_{4}$ „ az örökös tartományok járuléka és a deficitet, vagyis
25 „ más források — fedezték. —

Térjünk most át az 1818-dik év államháztartásának ismertetéséhez:

Az 1818-dik év.

Ezen évről teljes előirányzatot is birunk. Lássuk előbb ennek feltevéseit.

Előirányozva volt mint:

I) Összes bevétel:

a) rendes bevétel	ppfrt.	35.265,113	és vfrt	142.868,020
b) rendkív. „	„	14.600,000	„	—
együtt	ppfrt.	49.865,113	és vfrt	142.868,020

II) Összes kiadás:

a) rendes kiadás	ppfrt.	42.035,886	és vfrt	134.220,059
b) rendkív. „	„	2.558,000	„	13.700,000
együtt	ppfrt.	44.593,886	és vfrt	147.920,059
e szerint több bevétel	ppfrt.	5.271,227	és vfrt	—
több kiadás		—	„	5.052,039

Az előirányzat főbb részletei voltak:

B e v é t e l :

direct adók . . .	ppfrt.	6.240,413	és vfrt.	81.072,020
indirect „ . . .	„	8.809,600	„	10.306,000
egyedáruságok . .	„	2.610,000	„	44.910,000
államjavak és regalék	„	1.601,100	„	5.180,000
különfélék . . .	„	4,000	„	1.400,000
felesleg az uj provincziákból . . .	„	16.000,000	„	—
külállamoktól . .	„	14.600,000	„	—
	ppfrt.	49.865,113	és vfrt.	142.868,020

Ezek között a direct adóknál előfordulnak a magyar korona tartományai :

1. Magyar- és Horvátország a Bánsággal:

	a) contributiók .	vfrt.	4.955,000
	b) királybér . .	„	32,434
2. Erdély:	a) contributiók .	„	879,033
	b) a határesredektől	„	115,032
	c) hágatásért a méneseknek . .	„	3,000

3. Határőrvidék jövedelme:

ppfrt. 1.206,525 és vfrt. 551,345

4. Más pénztárak járuléka:

ppfrt. 172,461 és vfrt. 79,068

A 217,051 b. v. frtra előirányzott „egyházi segélypénzeknél" Magyarország 141,870 bvfrttal fordul elő. A zsidóadó ppfrt. 1.953,788 és v. frt 67,975 összegében, Magyarország ppfrt. 159,306-al szerepel.

A serfogyasztási adó 1.010,000 b. váltóforinton Fischer kereskedőnek volt bérbe adva.

Az illetékek között található :

Magyarország és a Bánság (a veszteghászak illetékeit 5,970 pfttal beszámítva)	pft	9,970	és vft	18,160
Erdély	„	13,000	„	—

A határvám jövedelméből előirányoztatott :

Magyarország .	ppfrt	826,489	vfrt	1.004,460
Erdély	„	219,818	„	(1,651 ft hiány)

A sójövedéknél: Magyarország és Bánság . 11.441,235 váltó forint
Erdély . . 5.156.112 „

A póstabér az 1818-dik évtől kezdve ppénzben volt fizetendő.

Az államjavakból összesen ppfrt. 1,136 és vfrt. 4.283,992 volt előirányozva, a melyből számítva volt:

Magyarországra .	b. v. frt	1.173,720
Bánságra . . .	„	1.408,565
Erdélyre . . .	„	250,285

Betöltetlen püspökségek és egyházi székek jövedelme:

Magyarországban .	b. v. frt	837,950
Erdélyben . . .	„	46,768

Különféle bevételek összesen ppfrt. 4,000 és b. v. frt 1.400,000-el előirányozva, ebből számíttatott:

1) Magyarországra:	a) alapítványok járuléka	ft	22,950	
	b) visszafolyandó tőkék és kamatok	„	61,489	
	c) a selyemtenyésztés jövedelme	„	43,480	
	d) Fiscalitások . . .	„	81,000	
2) Bánságra:	a) alapítványokból . .	ft	3,607	
	b) tőkék és kamatok . .	„	226,343	
	c) selyemtenyésztés . .	„	2,067	
3) Erdély:	a) alapítványokból . .	„	54,435	
	b) fiscalitások . . .	„	82	és pprft. 150
	c) tőkék, kamatok . .	„	2,100	
	d) visszatérítések . . .	„	3,934	„ 250

A visszakerült tartományokból a következő jövedelem váratott:

Lombardia	ppfrt.	6.370,461
Velencze	„	5.798,266
Tyrol	„	622,970
Laibachi kerület	„	1.361,959
Tengerparti vidék	„	855,241
Dalmatia	„	212,737
Salzburg és a felső ennsi vidék .	„	388,077

A rendkívüli bevételek 14.625,329 pfrtja ekkép volt részletezve:

franczia hadiadó 1817-ből . .	ppfrt.	3.898,527
„ „ 1818-ból . .	„	7.797,055
megtakarított zsold	„	1.154,297
nápolyi hadiadó	„	207,555
toscánai járadék	„	40,044
Poroszországtól (a Jordantól egyezményileg járó összeg ½-da)	„	177,850
Oroszországtól átalány . . .	„	1.350,000

Szemközt a fedezéssel a következő szükséglet volt el
irányozva 1818-ra :

Összes szükséglet :

1. **államadósságra** .	ppfrt.	15.491,391	vft.	**12.711,5**
2. **udvartartásra** . .	„	938,100	„	**7.266,00**
3. **külügyre** . . .	„	1.351,300	„	**309,6**
4. **katonai szükséglet**	„	18.930,983	„	**79.747,8**
5. **kincstári kezelés** .	„	4.479,033	„	**19.902,60**
6. **bányászat** . . .	„	207,972	„	**6.000,00**
7. **belügy**	„	360,000	„	**6.110,00**
8. **rendőrség** . . .	„	164,300	„	**1.465,60**
9. **a törlesztési bizottságnak** . . .	„	67,807	„	**406,77**
		42.035,886		134.220,05
rendkívüli kiadás	„	2.558,000	„	13.700,00
együtt ppfrt.		44.593,886	vfrt.	147.920,05

A részleteket illetőleg a következőket találjuk:

Az udvartartásnál „esetleg“ 51,800 vfrt pótlék a ma
gyar gárdának:

A kamarai igazgatásnál előfordul:

a) **államhivatalnokok járuléka:**

összesen ppfrt. 4.269,050 — vft 9.595,800 rendkívüli vft 595,40

ebből esik:

Magyarországra	„	442,300	„	956,600	„ „	108,00
Bánságra . .	„	37,300	„	100,400	„ „	22,20
Erdélyre . .	„	93,750	„	193,400	„ „	9,00

b) **kezelési költségek:**

összesen . ppfrt 150,900 ppfrt 4.664,403 rendkív. vft. 2.606,32

ebből esik:

Magyarországra	„	—	„	388,100	„ „	—
Bánságra . .	„	—	„	136,500	„ „	—
Erdélyre . .	„	—	„	94,110	„ „	61,651

c) **Aequivalensek:**

összesen . . ppfrt. 34,333 vfrt. 860,097 —

ebből esik :

Magyarországra .	„	—	„	107,500	—
Bánságra . . .	„	—	„	3,370	—
Erdélyre . . .	„	—	„	25,600	—

d) alapítványok és járadékok:

összesen .	ppfrt	7,250	vfrt	907,937	rendkiv. vft		48,028
ebből esik:							
Magyarországra	„	—	„	28,500	„	„	—
Bánságra . .	„	—	„	15,600	„	„	—
Erdélyre . .	„	—	„	24,859	„	„	—

e) különféle kiadások:

összesen .	ppfrt	187,620	vfrt	17,500	rendkiv. vft		484,000
ebből esik:							
Magyarországra	„	48,120	„	4,000	„	„	70,000
Bánságra . .	„	150	„	—	„	„	—
Erdélyre . .	„	—	„	1,000	„	„	20,000

A rendkivüli szükségletben a következő tételek fordulnak elő:

	pfrt	vfrt
bécsi erőditésekre .	—	300,000
németalföldi iparintézeteknek . . .	8,000	100,000
különf. intézetek segélyezése	—	1.000,000
külhatalmasságoknak	1.000,000	—
adóelengedések . .	500,000	5.000,000
tartalék előre nem látható esetekre . .	1.000,000	7.000,000
udvari szinház . .	50,000	300,000

Térjünk már most át a zárszámadásra magára, a melynek bevételi kimutatásában uj osztályozást találunk.

A monarchia államháztartásának eredménye
az 1818-dik évben.

A) Összes bevétel:

I. Rendes bevétel:

a) közvetlen adók:

	ppfrt.	vfrt.
1. Telekadó:		
Contributiók . .	15.185,978	32.416,158
hadipótlékok . .	25,421	7.720,661
természetbeniek megváltásáért . .	—	34.006,279
2. Adósság-adó . . .	4,466	877,517

	pfrt.	vfrt.
3. Lóadó. . . .	27,756	9.673
4. Örökösödési adó .	40,626	864,243
5. Egyházi segélypénzek	—	218,531
6. Osztályadó . .	50,407	2.144,874
7. Személyadó . .	2.930,886	141,090
8. Keresetiadó . .	2.524,662	88,797
9. Zsidóadó . .	1.609,503	168.774
b) közvetett adók:		
10. Italadó . . .	540,327	4.872,865
11. Fogyasztási adó.	3.770,647	1.957,511
12. Út és hidvám .	328,533	312,661
13. Bélyegadó . .	2.926,066	1.105,739
14. Illetékek . .	1.524,550	762,029
15. Határvám . .	9.279,327	2.314,225
c) egyedárúságok és gyárak:		
16. Sójövedék . .	6.224,855	28.389,553
17. Dohányjövedék .	3.174,344	14.617,225
18. Levélpósta . .	1.260,763	1.423,165
19. Szekérpósta . .	314,284	80,431
20. Lotto	1.491,597	4.392,504
21. Gyárakból . .	49,360	121,284
d) államjavakból és regálékból:		
22. Cameral- és bancal-uradalmak . .	1.446,896	5.468,979
23. Határőrvidéki jövedelem	793,838	1.795,213
24. Be nem töltött egyházi székek után .	63,659	1.774,998
25. Elhalt egyháziak javaiból . . .	14,927	207,170
26. Bányajövedék .	103,110	—
27. Pénzverés . .	2.152,387	197
28. Montan-uradalmak	10,518	—
29. Montan-gyárak .	—	—
30. Fémjelzés . .	21,362	—
31. Felváltási pénzek	185,605	—
e) különféle bevétel:		
32. Járulék alapokból	46,707	1.273,761
33. Bérösszegek . .	26,018	48,812
34. Költözésibér (Abfahrtsgeld)	3,785	22,003
35. Büntetések és fiscalitások . . .	13,639	346,029

	pfrt.	vfrt.
36. Kamatok activ tőkék után	43,619	394,698
37. Kamatok követelések után	—	11,611
38. Agio	152,352	102,937
39. Arrhapénzek . .	89,503	104
40. Visszatérítések .	132,410	395,642
41. Egyébb bevétel .	198,393	1.256,681
a rendes bevétel összege	pp. ft 58.777,550	vft. 151.604,642

II. Rendkívüli bevétel:

	ppfrt.	vfrt.
42. Eladott államjavak vételára . . .	368,380	598,919
43. Visszafizetett activák	429,788	7.728,085
44. Felvett kölcsönök	61,110	104.223,869
45. Magyar segélypénzek	—	357,985
46. Követelések külhatalmaktól . .	202,615	203,351
47. Franczia hadiadó	17.259,520	—
48. Olasz udvaroktól	465,333	—
49. Vagyonadó . .	—	135
50. 5%-os új kölcsön	38.000,000	—
51. Egyébb rendkívüli bevétel . . .	539,637	49.333,898
a rendkívüliek összege .	pft. 52.326,383	vft. 162.446,242
az összes bevétel	pft. 111.103,933	vft. 314.050,884

B) Összes kiadás:

I. Rendes kiadás:

	pfrt	vfrt
1. Legfelsőbb udvartartás	1.049,435	7.495,801
2. Testőrség . .	18,504	108,236
3. Követségek . .	1.008,051	278,294
4. Hivatalnokok fizetése	5.514,812	6.493,762
5. Nyugdijak . .	2.150,162	2.171,079
6. Ideigl. nyugdijak	370,921	52,833
7. Ellátások . .	35,709	140,522
8. Személy-pótlék .	48,540	228,531
9. Pótfizetések . .	24,578	119,950

	pfrt.	vfrt.
10. Pótlékok az (1—8) alattiakhoz . .	4.300,543	1.056,386
11. Kegydijak . .	35,927	183,537
12. Jutalmazások segélypénzek . . .	124,628	179,669
13. Szálláspénzek .	229,197	811.928
14. Irodaszükséglet .	615,718	2.102,870
15. Járulék . . .	148,687	751,217
16. Útipénzek . .	308,282	538,851
17. Alapítványok .	269,103	239,133
18. Aequivalensek .	753,519	740,550
19. Építkezések . .	328,967	1 029,587
20. Út és vízépítészet	2.679.764	1 182,928
21. Kincstári épületekre és javakra . . .	30,209	353,410
22. Sürgönyökre . .	55,510	85,418
23. Katonatartásra .	22.900,823	77.641,492
24. Kezelési költségek	1.600,138	22.859,844
25. Pénzszállitás, jutalék	525,712	146,321
26. Conscriptio . .	19,348	94,695
27. Térképezés . .	143,024	25,745
28. Egészségügy . .	326.966	191,696
29. Államadóssági kamat	8.504,122	15.798.986
30. Hitelügyi költség	11,267	102,573
31. Rendőrség . .	661,499	25,622
32. Pótlék közalapoknak	427,089	7.685,097
33. Közintézetekre .	1.764,445	605,046
34. Jövedék-visszatérítések	191,029	1.355,489
35. Fiscalitások része	14,441	403,339
36. Visszatérítések .	2,846	162.979
37. Felváltási pénz a bányahivataloknak .	—	938,967
38. Különfélék . .	1.731,101	1.418,068
a rendes kiadások összege	pft. 58.924,629	vft. 155.800,463

II. Rendkívüli kiadás:

	pfrt.	vfrt.
39. Vásárlott államjavakért	11,393	44,894
40. Kölcsönadott tőkék	5.552,156	3.409,677
41. Államadósság törlesztése	4.307,477	48.348,342
42. Lotteria nyeremények	1.581,368	240,384
43. Törlesztési alapnak a banknál . .	600,000	— —

	pfrt	vfrt
44. Törlesztési alapnak a bizottságnál .	73,470	567,200
45. A hadsereg rendkívüli szükségletére	4.208,647	42,367
46. Építményekért .	43,111	—
47. Idegen udvaroknak számadásra . .	341,115	13,170
48. Kibocsájtott 5%-os kötelezvény . .	—	50.000,000
49. Különfélék . .	1.350,045	4.669,805
a rendkívüliek. . . pfrt.	18.068,782	vft. 107.335,839
a rendes és rendkivüli kiadások pft	76.998,411	vft 263.136,302

Lássuk már most, hogy ezen év államháztartásában a magyar korona tartományai mily számokkal szerepelnek.

A) Magyar állami bevételek 1818-ban:

I. Rendes bevétel:

	ppfrt.	b. vfrt.
1. Contributiók:		
a budai kam. pénztárba	—	—
a zágrábi „ „	—	84,231
a szebeni „ „	—	45,965
a hadipénztárakba	—	5.829,010
2. Egyházi segélypénz	—	141,053
3. Zsidóadó . . .	85,705	44,316
4. Illetékek . . .	2,970	28,466
5. Határvám . .	1.068,296	1.221,552
6. Sójövedék . .	523	14.478,314
7. Levélpósta . .	130,013	—
8. Szekérpósta . .	30,891	—
9. Lottojövedék .	—	526,339
10. Cam. jószágok és királybér . . .	—	4.235,641
11. Határőrvidéki jövedelem	793,838	1.793,213
12. Üresed. püspöki székek	63,659	1.774,998
13. Papi hagyatékokból	14,926	207,170
14. Bányajövedék .	99,360	—
15. Pénzverés . .	336,000	—
16. Alapokból . .	—	76,409
17. Bérletek . . .	—	38,983

	ppfrt.	bvfrt.
18. Költözési bér . .	—	1,365
19. Fiscalitások . .	10,343	299,715
20. Kamatok activ tőkéktől . . .	—	58,042
21. Agio	681	6,000
22. Visszatérítések .	—	263,272
23. Egyéb bevételek	—	6,599
a rendesek összege	pft. 2.637.205	vft. 31.114,641

II. Rendkívüli bevétel:

	bvfrt.
24. Eladott államjavakért	285,904
25. Visszafizetet tőkék	44,832
26. Magyar segélypénz	357,985
a rendkívüliek összege	vft. 688,721
az összes bevétel . . pft. 2.637,205	és vft. 31.803,362

B) Magyar állami kiadások 1818 dik évben:

I. Rendes kiadás:

	ppfrt.	b. v. ft.
1. Hivatalnokok fizetése	—	687,439
2. Nyugdijak . .	1,275	469,634
3. Ideigl. nyugdijak	—	15,650
4. Ellátások (Provisió)	—	53,027
5. Személypótlék .	—	34,434
6. Segélypénz (Adjuten)	—	11,127
7. Pótlék-fizetésekre	—	384,127
8. Kegydijak . .	—	38,538
9. Jutalmak . .	856	20,565
10. Szálláspénz . .	—	15,490
11. Jutalék (Contingente)	—	23,611
12. Irodai szükséglet	100	264,766
13. Útpénzek . .	—	86,248
14. Alapítványok .	—	82,163
15. Aequivalensek .	—	68,845
16. Építkezések . .	—	218,891
17. Út- és vízépítéssetre	—	63,547
18. Kincstári épületekre	—	1,029
19. Sürgönyökért .	10	22,308
20. Kezelési költség .	238,845	992,123

	ppfrt.	b. v. frt
21. Pénzszállitás .	—	1,454
22. Térképezés . .	—	9,790
23. Egészségügy .	17	76,454
24. Alapoknak . .	13	36,527
25. Jövedék-visszatéritések	—	26,216
26. Fiscalitási részek	13,933	386,128
27. Visszatéritések .	42	162,735
28. Különfélék . .	21	105,890
29. Vett államjavak után	—	5,688
30. Kölcsönök . .	—	13,000
31. Különf. rendk. kiadás	2,707	615,088
összeg	pfrt. 259,819	bvft. 4.982,532

Egybehasonlítván a kiadást a bevétellel, mutatkozik:

összes bevétel	ppfrt.	2.637,205	bvft.	31.803,362
„ kiadás	„	259,819	„	4.982,532
magyar bevételi többlet	ppfrt.	2.377,386	bvft.	26.820,830

Miután 1818-ban a lombard-velenczei királyság is bevonatott a monarchia államháztartásába és mintegy harmadik államtest szolgáltat feleslegeket a koronának, ennek bevételeit és kiadásait szintén kivontam a pénztári számadásokból, és ez úton a következő eredményre jutottam.

A) Állambevételek a lombard-velenczei királyságból 1818-ban.

E királyságban csak érczpénz forogván, a bevételek között csak 551 frt váltópénz fordúl elő a melynek csekélysége miatt csak is ppfrt rovatot mutatunk:

1. Contributiók . . .	ppfrt.	12.210,868	
2. Személyadó . . .	„	894,816	
3. Kereseti adó . . .	„	185,198	és b. v. ft. 305
4. Fogyasztási adó . .	„	3.687,478	
5. Hidvám	„	30,336	
6. Bélyeg (diritti uniti) .	„	1.049,537	
7. Illetékek . . .	„	790,088	és b. v. ft. 286
8. vámjövedelem		3.056,961	
9. Sójövedék		3.666,003	
10. Dohány		1.529,671	

11. Pósta	ppfrt.	328,294	
12. Lottó	„	1.283,318	
13. Lőpor- s salétromeladás	„	48,611	
14. Államjavak . . .	„	840,117	
15. Pénzverés . . .	„	36,229	
16. Fémjelzés . . .	„	21,362	
17. Alapokból . . .	„	5,928	
18. Bérletek	„	5,317	
19. Fiscalitások . . .	„	1,627	
20. Agió	„	13,147	
21. Arrhapénz . . .	„	89,126	
22. Visszatérítések . .	„	87,916	
23. Különfélék . . .	„	89,308	b. v. ft. 10
24. Vételárak . . .	„	253,984	
összeg	ppfrt.	30.155,240	és b. vfrt. 551

B) Államkiadások a lombard-velenczei királyságban 1818-ban.

1. Hivatalnokok fizetése	ppfrt.	4.054,357	
2. Nyugdijak . . .	„	1.752,329	
3. Ideigl. nyugdijak .	„	260,211	
4. Ellátások . . .	„	1,673	
5. Személypótlék . .	„	19,463	
6. Segélypénz (adjutum)	„	10,045	
7. Pótlékok	„	60,490	
8. Kegydijak . . .	„	325	
9. Jutalmak	„	5,403	
10. Lakpénzek . . .	„	139,026	
11. Jutalék (Contingente)	„	87,115	
12. Irodaszükséglet . .	„	428,595	
13. Útiköltség . . .	„	67,813	és b. v. ft. 5,474
14. Alapítványoknak .	„	200,872	
15. Építkezésekre . .	„	229,750	
16. Út- és vizépítésre. .	„	2.455,512	
17. Kincst. épületek fentartása	„	28,700	
18. Sürgönyök . .	„	43,501	
19. Kezelési költségek .	„	219,069	
20. Pénzszállitás . . .	„	8,044	
21. Conscriptio . . .	„	607	
22. Térképezés . . .	„	143,024	
23. Egészségügy . .	„	163,922	
24. Rendőrség . . .	„	619,044	
25. Közintézetekre . .	„	1.592,461	
26. Jövedéki visszatérítések	„	10,113	

27. Különféle kiadások .	ppfrt.	700,559		
28. Vételár államjavak után	„	3,724		
29. Épitkezések. . .	„	43,111		
összeg	ppfrt.	13.378,858	és b. v. ft.	5,474

Egybehasonlítván a kiadást a bevétellel, ered :

összes bevétel . . .	ppfrt.	30.155,240	b. v. frt.	551
„ kiadás . . .	„	13.378,858	„	5,474
több bevétel	ppfrt.	16.776,382		—
több kiadás		—	b. v. frt.	4,923

A végre, hogy kitűnjék, mennyi volt a németszláv tartományok feleslege 1818-ban, előbb a központi kiadások és bevételek egybeállitását kell elkészitenünk:

A) Állami központi bevételek 1818-ban.

1. Felvett kölcsönök .	pft	61,110	bvft	104.223,869
2. Követelések külhatalmaktól . . .	„	202,615	„	203,351
3. Franczia hadiadó . .	„	17.259,520	„	—
4. Olasz udvaroktól . .	„	465,333	„	—
5. 5%-os államkölcsön .	„	33.000,000	„	—
6. Egyébb rendkiv. bevétel	„	539,637	„	49.333,898
összes központi bevétel	pft	51.528,215	bvft	153.761,118

B) Állami központi kiadás 1818-ban.

1. Legfelsőb udvartartás.	pft	1.049,435	bvft	7.495,801
2. Testőrség	„	18,504	„	108,236
3. Követségek . . .	„	1.008,051	„	278,294
4. Katonatartásra . .	„	22.900,823	„	77.641,492
5. Államadóssági kamatok	„	8.504,122	„	15.798,986
6. Államadóssági törlesztés	„	4.307,477	„	48.348,842
7. Lotteria nyeremények	„	1.581,368	„	240,384
8. A törlesztési alapnak a banknál . . .	„	600,000	„	—
9. A törlesztési alapnak a bizottságnál . .	„	73,470	„	567,200
10. A hadsereg rendkivüli kiadásai . . .	„	4.208,647	„	42,367
11. Idegen udvaroknak számadásra . .	„	341,115	„	13,170
12. Kibocsájtott 5% kötelezvények . . .	„	—	„	50.000,000
13. Különféle rendkivüli kiadás	„	1.350,045	„	4.669,805
ezen kiadások összege	pft	45.943,057	bvft	205.604,077

Levonva a központi kiadásokat a központi bevételek-ből, származik :

központi összes bevétel	pft	51.528,215	bvft.	153.761,11
„ „ kiadás	„	45 943,057	„	205.604,07
több bevétel	pft	5.585,158	bvft.	—
több kiadás		—	„	51.842,95

Állitsuk már most össze a nyert adatokat.

A monarchia összes bevétele volt 1818-ban	ppfrt	111.103,933	bvft	314.050,88
ebből mint láttuk esik :				
a központi bevételekre . .	ppfrt.	51.528,215	vft	153.761,11
a lombard-velenczei királyságra	„	30.155,240	„	55
a magyar korona tartományaira	„	2.637,205	„	31.803,36
és igy marad :				
(β) a német-szláv tartományokra	„	26.783,273	„	128.485,85
ezek összeadásából kijön az összes brutto bevétel:	pft	111.103,933	bvft	314.050,88

Szintúgy járjunk el a kiadási tételekkel. A monarchia összes kiadásai voltak 1818-dik évben:

	ppfrt	76.993,411	bvft	263.136,302
ebből esik :				
a központiakra, egybeállitásaink szerint.	pft	45.943,057	vft	205.604,07
az olasz tartományokra . .	„	13.378,858	„	5,47
a magyar „ . .	„	259,819	„	4.982,53
és igy marad :				
(γ) a német-szláv tartományokra	„	17.411,677	„	52.544,21
e négy tétel adja a monarchia összes kiadásait . . .	pft	76.993,411	vft	263.136,30

Már most lehetséges a német-szláv tartományok feles-legét kipuhatolni, ugyanis vonjuk le brutto bevételeibő (β alatt), a kiadásokat (γ alatt), a maradék a felesleget fogja mutatni :

brutto bevétel. .	ppfrt	26.783,273	vfrt	128.485,85
kiadás . .	„	17.411,677	„	52.544,21
a német-szlav tartományok járuléka	pft	9.371,596	vfrt	75.941,63

Igy tehát tudjuk, hogy a monarchia három államteste mennyi felesleget szolgáltatott be központi czélokra. Ezen feleslegek :

a német-szláv tartományokból	ppft	9.371,596	vft	75.941,634
a lomb.-velenczei királyságból	„	16.776,382	„	4,923 hiány
a magyar korona tartományaiból	„	2.377,386	„	26.820,830

E három járulék arányszámát csak úgy számíthatjuk ki, ha a két pénznemben fizetett járulékot előbb egy pénznemre átszámítjuk. 1818-ban $2^1/_2$ bécsi váltóforint egyenlő volt 1 pengő forinttal. Ezen értékviszony segítségével átszámítva a pénznemek egyikét, származik :

a német-szláv tartományok járuléka	bvft	75.941,634
és 9.371,596 pfrt, vagyis	„	23.428,990
együtt	bvft	99.370,624

A lombard-velenczei királyság járuléka :

ppfrt 16.776,382 pfrt, vagyis	bvft	41.940,955
levonva a hiányt, mely	„	4,923
	bvft	41.936,032

a magyar korona tartományainak járuléka	bvft	26.820,830
és pft. 2.377,386, vagyis	„	5.943,465
együtt	bvft	32.764,295

E három járulék aránya:

99.370,624 : 41.936,032 : 32.764,295 vagyis $57^1/_{10}$% : $24^1/_{10}$% : $18^8/_{10}$%

azaz : Minden 100 frt után, a melyet a monarchia három államteste 1818-ban mint felesleget az államháztartásba fizetett :

a német-szláv tartományok $57^1/_{10}$ frtot
a lombard-velenczei királyság $24^1/_{10}$ „
a magyar tartományok $18^8/_{10}$ „ adtak ;

ha pedig látni akarjuk, minő viszonyt mutat a német-szláv és a magyar járulék, csak e két állam járulékát kell egybe hasonlítni, és azt találjuk, hogy :

99.370,624 : 32.764,295 = $75^1/_5$% : $24^4/_5$%-hoz, a minek értelme, hogy 1818-ban, a német-szláv, vagyis örökös tartományok által beszolgáltatott $75^1/_5$ frtra a magyar korona tartományai $24^4/_5$ frtot fizettek a monarchia államháztartásához.*).

---

*) Jegyzet. A bevételek különböző czimei alatt foglalt magyar jövedelmekből 1818-ban a hadipénztárba folyt :

a contributiókból . . .	pft	—	bvft	5.829,010
határőrvidéki jövedelem .	„	790,261	„	1.795,173
ex provinciali a magyar korona őrségre			„	3,000
a vallásalapból az ezredek káplánainak			„	8,693
magyar ujonczozási segélypénz			„	194,017
a gárdák részére			„	155,671„38

Az eddig ismertetett hivatalos adatok centralisalt államháztartásból erednek, és igy teljes lehetetlen azt várni, hogy a pénztárak kezelésére fektetett elválasztási dolgozataim, mathematikai pontossággal adhatnák a minden részt külön illető kiadást és bevételt. Lesz bizonyára itt ott elszámolva kiadás és bevétel, mely nem azon országot illeti, a mely pénztáránál előfordult. Ezek azonban csak kivételes esetek lehetnek, a nagy számok nagy vonásaikban igen közel állanak a teljes igazsághoz, és ha az elemekre való felbontás lehetséges lenne, nem távol esnék az eredmény azon számoktól, a melyeket a kezelési számadásokra fektettem. A fő ellenvetés csak az lehetne, hogy sok kiadás mely bécsi pénztáraknál történt nem épen Ausztria külön kiadása, hanem a monarchia államháztartását illeti. Ezen tételeket dúsan ellensúlyozzák azon bevételek, a melyek a bécsi pénztáraknál befolytak annélkül, hogy azokat kimutatni lehetne; hogy csak egyet említsek, utalok arra, hogy a magyar vámot a bécsi kereskedők a bécsi vámházban is lefizethették; bizonyos udvari illetékeket (Hoftaxen) csak is Bécsben lehetett lefizetni. A hol viszonyok kideritése van szóban, a szabálytól való kisebb eltérések „pro et contra“ nem másitják és nem érintik érezhetően a nagy számokból kifejtett arányt. Az elv, a mely szerint a kezelési számadásokból itt viszonyszámokat lehoztam, ugyanaz, a mely szerint az 1860—1865 évi kezelési kimutatásaiból a quota lett kiszámitva az 1867-diki XII. törvény határozatainak gyakorlati érvényesitésénél.

(Folytatása következik.)

II.

A STATISTIKAI TÉNYEK ALKALMAZÁSÁRÓL.

Keleti Károlytól.

Az állami és társadalmi tudományok legifjabbika a statistika, melynek különben még tudományos czíme és rangja sincs kellően megállapítva és biztosítva, máris visszaélésekre szolgáltat alkalmat. Visszaélésekre nem a szó legközelebb fekvő értelmében, nem tételeiben, adataiban és számaiban, noha szüzies illetetlensége e téren sem áll minden megtámadáson felül, hanem visszaélésekre ama sokkal komolyabb, mert veszélyesebb irányban, hogy más tudományágak a statistika által eddig szolgáltatott anyaggal saját állításaikat, gyakran téveseket is, támogatni, igazolni törekednek.

Ihletve kell lennünk a statistika tanainak igaz volta által, áthatva magasztos hivatása nagyságától, hogy rettegni tudjunk a veszélytől, mely tanait fenyegeti, ha könnyelmű kezek iparkodnak lebbenteni a fátyolt, melynek sürüjén áthatolni az igaz tudomáy képes még nem volt.

Szép szavakkal, hangzatos mondatokkal nem fokozzuk a statistika becsét, föladatai nagyszerüségét nem szükséges tágítani az által, hogy máris oly téren következtetünk statistikai anyagból, melyen a kellő anyag még be sem gyült; hogy máris az ember lelkét és szellemét akarjuk számokból

kimagyarázni, holott a statistika, mely e számokat szolgáltatná, még a beszerzés módjai iránt sincs tisztában.

Őszinte tiszta meggyőződésem, hogy a statistika nagyra van hivatva, erős hitem, hogy összes tudományosságunk egyik főczélja: „az államtudományok haladásának egy lábra állitása s egyforma előmozditása a természettudományokéval, még pedig az emberiség életének vagyis a természeti életben a személyinek statistikai kutatása természettörténelmi alapon.“ De a mint egyet kell értenünk Engel ezen szavaival, melyeket a népszámlálásról írt egyik értekezésében mondott, úgy viszont meg kell döbbennünk, ha ugyan ezen férfiútol, kinél többet a statistika tudományos haladására nézve talán senki sem írt és tett; kinek ebbeli érdemeit a magyar tud. Akadémia is elismerte az által, hogy az imént lefolyt választások alkalmával külföldi levelező tagjává választá; ha — mondom — ugyan e férfiútól kételyeket hallunk kifejezni a statistika tudományossága iránt, sőt tagadnia halljuk, hogy a statistika egyáltalában tudomány volna.

S habár Engel ebbeli véleményében sehogy sem osztozhatom, noha az ellenkező bebizonyitásának még kisérletétől is tartózkodnom kell; mert fölvett tárgyamtól messze vezetne: annyit legalább is látunk e merőben különböző nézetekből, hogy a statistikának sem feladatai, sem eddigi eredményei nem állnak még a bizonyosság oly magas, kétségbevonhatatlan fokán, mely a merész következtetéseket minden téren, a bátor ráhivatkozást idegen tudomány részéről is igazolná.

S ha a szaktudományban — vagy, mert a feljebb említett tagadást megczáfolnom ezúttal nem volt megengedve,— ha tehát a szakmájukban megőszült, életöket ez ismeretágnak szentelt, szellemök munkájával ezen talajt termékenyitett férfiak is kételyeket mernek támasztani s mindekkoráig a statistikának csak jövőben elérhető föladatairól szólanak: szinte lehetetlen hallgatag néznünk, ha más, a tudomány egyéb térein mind a mellett fényesen működő férfiak, a statistikának kissé könnyed kezelése által szélesen burjánzó tévhitek meggyökeresitését, bár akaratlanul, talán előmozdították

De, ha jelen értekezésem alkalmával, melyben csak a saját szakmámbeli igazságot, s lehet, nagy s méltó hirének talán némi látszólagos csorbitásával is keresem: más tudományágakat érintek, ha hivatlanul a történelemre, avatatlanul a bölcsészetre találnék térni, ez csak azon oknál fogva történik, mert más tudományágak és elméletek viszont a statistika anyagából rakták össze magasló épitményeiket.

Divattá vált újabban, noha a kezdemények századunk már első negyedében észlelhetők, hogy a statistikai számokból s részbeli egyformaságukból nem a társadalmi viszonyokra, az életre s különböző körülményeire, hanem magára az emberre következtetnek.

A meddig a statistikai számok sokban megdöbbentő egyformasága bizonyos adott viszonyok között csupán élczes elmefuttatásokra, szemkápráztató nagyhangú okoskodásokra s tudományosaknak látszó essay-kre szolgáltatott alkalmat addig hagyán, az emberiségre s tudományos komoly törekvéseire káros befolyással ez alig ha volt. De midőn ugyan e számokat kitünő művekben, bölcsészeti nézetek és állitások látszolagos bebizonyítására komolyan látjuk felhasználva, a veszély tetemesen nagyobb s ilyenkor síkra szállani okvetetlenül kötelességévé válik szakmájaért lelkesülő minden gondolkodó férfiúnak. Válik annál inkább, mert jeles irók, gondolkodó, törekvő buvárok, ha néha oly állitást is koczkáztatnak, melyet egészen be nem bizonyíthatnak, azt annyi elmeéllel, annyi más becses gondolat kiséretében teszik, hogy a tudomány mindig nyer tanulmányaik által. Veszélyesekké válnak azonban avval, hogy a nevöket övező hirfény elvakítja a gyöngébb elméket s a mit ők, a biztos tudat hiányában még némi kételylyel nyilatkoztattak, törpébb utánimádóik ép e ferdeségeket hirdetik nagyhangon.

Így Buckle Henrik Tamásnak „a civilisatió történelme Angliában“ czímü nagy hírre jutott nagyérdemü könyvében is találunk a statistikáról oly nézeteket kifejtve, melyek noha a nem csekélyebb hirü Quetelet állitásaira hivatko[illegible] így voltaképen kiváló szakférfiu tekintélyére tán [illegible] ntem, nem kevésbbé mozdíták elő a tév-

B u c k l e át van hatva a történelem magas hivatásától s nem is ismeri el tudománynak, mihelyt csak események puszta felsorolására szoritkozik. Összehasonlítva a történelmet a természettudományokkal, kimutatja mennyire mögötte áll az emennek, s ezt részint abban találja, hogy a történetíró inkább van tévedéseknek alá vetve, melyek előitéletből s szenvedélyből származnak; részint abban, hogy nem alkalmazhatja a természettudós nagy segédeszközét a kisérleteket, melyek néha a külvilág legbonyolultabb feladványait egyszerüsíteni engedik.

Ez okból nem csodálja, hogy az emberiség életének tanulmányozása még pólyákban hever, ha ama haladott állapottal hasonlítjuk össze, melyben a természet tanulmányozása van jelenleg. A kettőnek haladása közötti különbséget továbbá abban látja, hogy mig a természetben az események törvényszerüségét s jóslásuk lehetőségét majdnem bizonyiték nélkül elhiszik: hasonló törvényszerüséget a történelemben nemcsak el nem ismernek, hanem kereken tagadnak.

B u c k l e tiltakozik az ellen— a mi szerinte a történelem tudományos kifejlését akadályozza — mintha emberi dolgokban valami titokszerü, gondviselésszerü volna, mely a történelmi eseményeket kutatásunkra nézve áthatlanokká teszi, s jövendőbeli lefolyásukat örökre eltakarja. Kutatásai folyamában pedig fölveti a kérdést: „Vajjon az emberek cselekvényei s következésképen a társadalioméi is bizonyos törvényeknek vannak-e alávetve, vagy pedig akár a véletlen akár természetfölötti behatásnak eredményei?"

Az e kérdésre adandó válasz keresésében tagadja azután B u c k l e a véletlent s esetlegeset, de tagadja a szabad akaratot is s ama magasabb törvények kutatásában, illetőleg az emberi cselekvényekben való törvényszerüség bebizonyitására folyamodik a statistikához s ennek némely számbeli tételeit használja fel bölcsészeti állitásának bebizonyítására.

Tudom, hogy az emberi szabad akarat maig is vitás kérdés a bölcsészetben. Tudom azt is, hogy a hány okot felhozhatni ellene, ugyan annyit meg is czáfolha[illegible]
bebizonyitásával, de tagadják bár, vagy [illegible]
nem vagyunk kötelesek föltenni, hog[illegible]

volna, mely az előre kiszabott életpályát végig futja, épen annyi jót s annyi roszat cselekedvén, mint a mennyit a statistikai középszám neki kimér. Határozottan tiltakozom azonban az ellen, hogy a statistikai tudomány mai szinvonala szerint, abból csak egyáltalán lehetne is az emberi szabad akarat létezésére vagy nem létezésére következtetni.

Mert mik is utóvégre azon, a statistika által nyújtott adatok, melyek ily merész állítás bebizonyítására szolgálhatnak?

Főleg az erkölcsi, az úgynevezett moral-statistikából szoktak meríteni, melynek segélyével mint az ujkor egyik becses tudományos vívmányával azon meglepő fölfedezést tették, hogy „az emberek önkényes cselekvényeiben, melyekről azt kellene hinnünk, hogy minden szabály alól mentek, valaminthogy egyenkint csakugyan nem is esnek szabály alá és soha előre nem fognak mondathatni, hogy bennök mégis, ha nagyban és egészben tekintjük bizonyos szabályszerüség uralkodik.“

Ezen fölfedezést pedig Quetelet maga, a most élő statistikusok talán legnagyobbika, a jelenkor statistikusainak nestora, s minden esetre oly tekintély nyilatkoztatta ki legelső, kinek alapos tudományosságában s komoly kutatásaiban kételkedni a legnagyobb vakmerőség volna.

De szorgalmas tanulmányai eredményeül ő is csak annyit mond, hogy „a bűntényeket illetőleg ugyanazon számok félreismerhetetlen állandósággal ismétlődnek; s hogy ez áll még emberi számítástól függetleneknek látszó oly bűntényeknél, minők p. a gyilkosságok, melyek többnyire összezörrenések után követtetnek el, s látszólag véletlen körülményekből erednek. Mégis tapasztalásból tudjuk, hogy évenkint nemcsak majdnem egyforma számu gyilkosság követtetik el, hanem hogy még az eszközök is, melyekkel elkövettetnek, ugyan azon arányban használtatnak.“ És ez tény, ez megczáfolhatatlan; de Quetelet nem is mondja itt szóval sem, hogy e cselekvények számszerinti egyformasága az [...]eri cselekvési szabadságnak praejudikálna! Dröbisch [...]s pedig, ki ezen kérdéssel több ízben és igen ala[...]kozott sokkal szabatosabban is fejezi ki a moral-

statistika hasonló számainak értelmét. Szerinte „sok oly egyén között, kik bizonyos nemü önkényes cselekedetekre képesek, azok száma, kik e cselekvényeket bizonyos idő közön (például egy éven) belül elkövetik, az erre képesek öszszegéhez állandó arányban áll; áll pedig úgy, hogy ez arányszám a következő hasonló időközökben (csekély eltérésekkel) ugyanaz marad. Miből önként következik, hogy azok száma között is, a kik ily cselekvényeket elkövetnek, azokéhoz, a kik abbanhagyják, bizonyos állandó arány alakul.

Igenis. E viszony mind a cselekvőkre mind a cselekvényt abban hagyókra nézve tényleg áll; de már azon egy körülmény, hogy csak „sok egyén" között, bizonyos adott időközben áll elő ez arány, már ez maga mutatja, hogy nem az emberi szabad akarat, vagy cselekvési szabadság ellen vagy mellett bizonyít, hanem azon társadalmi viszonyokra mutat, melyek közt e sok egyes személy él; az egyén pedig nem áll szellemi impulzustól eredő cselekvényeire nézve oly korlátozó törvények alatt, minőnek még a pusztán testi ösztön után induló állatok sincsenek alávetve.

Azt meg épen ki nem magyarázhatjuk e szabályszerüségből, s később még inkább látni fogjuk, hogy nem következik belőle, hogy „az egész világ eseményeknek szükségszerü lánczolatát képezi, melyben ugyan mindegyik eljátszhatja szerepét, de senki meg nem magyarázhatja, melyik legyen az."

De ne is vesztegeljünk ezen egyes állításoknál, melyek Bucklenél azzal védhetők, hogy rendszert akar hozni a történelembe, s azt tudománynyá kívánja emelni szemben a nyers empirismussal, s melyeket követői kiragadva tudományos rendszerbeli összefüggésőkből magukban véve hirdetnek. Buckle a statistika számos jegyzeteiből leginkább négy tényt emel ki, melyekből érveket hisz meríthetni. Ezek: a büntények nagyjából egyenlő száma évről évre; a szabályszerüség az öngyilkosságokban; a házasságok aránya a gabonaárakhoz; végül pedig — de [illegible] csak játéknak illik be, — a czímzés nélkül [illegible] majdnem egyforma mennyisége

Lássuk ez állításokat egyenkint s legyen szabad kifejtenem, mennyiben lehet e tényekből az emberekre és szabad akaratukra, mennyiben a társadalmi viszonyokra következtetni.

Először is nem tagadom, hogy jól szerkesztett statistitikai táblázatokból többet tanulhatni az ember erkölcsi természetéről mint a korábbi évszázadok tapasztalataiból összevéve. De azonnal hozzá kell tennünk, hogy csak úgy, ha az ember alatt a társadalom, a nemzetek és népek összessége nem pedig az ember, az egyén értetik; mert bármily tökéletes számokat gyüjtsünk százezrekről, gyüjtsük bár azokat oly helyes rendszer mellett s oly magas irányban, minőre a statistika csak most kezd térni: az egyén szellemi világát azok nem fogják felderíteni.

E nézetben látszólag Buckle is van; mert az emberek cselekvényeit erkölcsösökre és bünösökre osztván, a kettő közötti változatosságban keresi a szabályosságot; ezen szabályosságot várja pedig, ha az emberek cselekvényeit a társadalom állapota határozza meg, melyben előfordulnak; holott ha ily szabályosságot nem találhatunk, azt szabad hinnünk, hogy cselekvényeik önkényes, személyes elvtől függnek, mely mindenkinek tulajdona, mint az akarat szabadsága stb.

Szerintem, a társadalom állapota, melyben az illető erkölcsös vagy bűnös cselekvények előfordulnak, igenis kölcsönözhet bizonyos szabályszerüséget az emberek cselekvényeinek, s ennek folytán jogosítva is vagyunk azt következtetni, hogy, miután okszerüség uralkodik az emberi cselekvényekben, bizonyos viszonyok között így vagy úgy fognak cselekedni; cselekedni öntudatból vagy önelhatározásnál fogva, vagy cselekedni — talán nem is tiszta fogalmával az önelhatározásnak, de semmikép sem láthatatlan kényszertörvény befolyása alatt, mely az erkölcsös és bűnös cselekedetek különbözőségét is halomra döntené.

Az általános bünügyi statistikát előbb már emlitém nehány szóval s nem is akarok reá többé külön visszatérni. Csak a gyilkosságokkal együtt hozom fel, melyeket Buckle, szellemdús észrevételek kiséretében mint olyakat emlit, hogy egyforma ismétlődésök statistikai kutatások által job-

ban ki van emelve s könnyebben előre jósolható, mint ama természeti törvények, melyektől a betegség s testünk feloszlása függ. Itt mindenek előtt constatálni kell, hogy a bünügyi statistika alapjául részben a vádlottak, részben az elitélt egyének száma és viszonyai szolgálnak. Ismerve a bünügyi eljárás különféleségét az egyes országokban, már ebből magából is következik, mily nehéz az összehasonlítás több országok között; de számba véve a népesség számának változását az egyes országokban, a látszólag egyforma számok is sokkal eltérőbbekké válnak mint első pillanatra hinnők. — Azon következtetés ellen pedig, hogy a társadalom készíti elő a bűntényeket, az egyes bünös pedig csak végrehajtója, ha ezt is a gyilkossági statistika évről évre hasonló számaival akarnók igazolni: arra elég felhoznom, hogy csak legújabban kezdték a gyilkossági eseteket magukat registrálni — a mennyiben ezek a hatóság tudomására jutottak, s a hol ez a népesedési mozgalom följegyzései alkalmából történik, ott a biróságok adataival összehasonlítva mindenkor tetemes különbözet is áll elő; mert ugyanis hány gyilkosság történik ügyesen eltakart körülmények között, mely soha ki nem derül, hány, melynek tettese soha törvényszék elé nem állíttatott, hány a melyben gyanú sem ér senkit? Ha pedig számokból következtetünk, illő volna az ily nem ismert, de nagy államban lehet tetemes esetre is figyelnünk s ha erről a kellő tudomást, épen eszközeink eddigi gyarlósága miatt meg nem szerezhetjük, a meglevőkből igenis a bünfenyitő eljárás és törvénykezés mivoltára, átlag a társadalomnak is erkölcsi állapotára következtethetünk. De korán sem szabad törvényt kutatnunk, mely az embert szabad önelhatározásában korlátolja.

Avagy nézzünk néhány hazai példát, melyet csak azért idézek, mert hazai viszonyaink ismertebbek mint ismertek az idő és évek is, melyekben a bűntények elkövetettettek. Elitéltetett pedig a szükebb értelemben vett

Magyarországon	gyilkosság miatt,	emberölés miat
1856-ban	97	117
1857-ben	112	173
1858-ban	79	197
1859-ben	49	186
1860 ról és 61-ről hiányzanak az adatok		
1862-ben	249	156

Magyarországon	gyilkosság miatt,	emberölés miatt
1863-ben	359	587
1864-ben	291	636
1865-ben	212	486

Azon netaláni ellenvetés, hogy nálunk kevesebb gond fordíttatott a hivatalos statistikára s az általa szolgáltatott adatok nem oly megbízhatók, mint talán külföldön; ez ellenvetés csak félig áll, mert legalább is oly jók az adatok, mint az ausztriaiak, hiszen ugyanazon közegek gyüjtötték. Azontúl pedig látni való, hogy az alkotmányos világból, mely a statististikának nem igen kedvezett, tehát 1860—61-ből nincs is adat fölemlitve, valamint már az 1866-dikiakat sem tudta a csak 1867. derekán keletkezett magyar statistikai hivatal eddig kiegésziteni.

De mellőzve ezen kevésbé lényeges körülményeket, mit is látunk tulajdonképen ezen számokból, a miből az emberiség cselekvényeit szabályozó törvényekre következtethetnénk? Nagyjából van valami állandósság a mennyiben a gyilkosságok 100-200 eset körül mozognak, átlaguk évenkint 181; az emberölés eseté pedig 2 és 600 közt inog átlaga évenkint 317; ez állandósság pedig a korábban említettem D r o b i s c h féle arány szám által eléggé van indokolva. De mily hullámzás e két végszám között! hol marad az 1859-diki 49 gyilkossági eset az 1863-diki 359-től? — Es mégis, mily termékeny tér az okoskodásra, az úgynevezhető a l k a l m a z o t t s t a t i s t i k á r a! Vajjon e csekély gyilkossági szám 1859-ben az olasz háború idejében nem függ-e össze azon körülménynyel, hogy a sok katonaviselt és katonakötelezett (kiknek korosztályaiból a legtöbb bünös kerül) mind be levén sorozva, szabály- hogy ne mondjam törvényszerüen gyakorolhatá és nagyban, gyilkolási mesterségét? Nem bizonyít-e e mellett a megelőzött (1858-diki év nagy apadása is, miután, ugyanez egyének már akkor kezdettek besoroztatni? A bünesetek roppant emelkedése 1862-ben továbbá nem volna-e a csak pillanatnyira fellángolt, de üdvös hatásait még nem ...korolhatta szabadabb 61-diki életnek felróható? s a pél...nált 8 év legnagyobb száma t. i. 359 nem-e kony...lhatólag esik össze 1863-mal, a kegyetlen emlékü — Az emberölés esetei még inkább vannak a

véletlennek alávetve s így ezen számokból még kevésbbé lehet az egyénekre következtetni; noha okvetlenül jellemző társadalmi állapotainkra nézve, hogy 1861. után a két év által megszakított előbbi számhoz elég közel állnak, azontúl pedig roppantul felszöknek és 1863-ban és 1864 ben tetőpontra hágnak. Csak a kiegészített 1866-diki és további évek, főleg az idei fognak meggyőzni arra nézve vajjon a nagyobb politikai forrongás az országban hozható-e kapcsolatba az ily faj'a bűntények szaporodásával? de bármiről győzzenek is meg, anynyit biztossággal állíthatni már is, hogy a társadalmi viszonyokra igen is engednek következtetni, de ezeken belöl oly korlátlanúl mozog az egyén cselekvési szabadsága, hogy a statistika erre nézve alig ha fog törvényt találni.

Még inkább szembeötlő a következtetés hibás volta, ha a divatosan használt másik példát az öngyilkosságok számát tekintjük.

Itt leginkább London példájára hivatkoznak, melyben, közel 3 millió lakosság mellett az öngyilkosságok évenkint 240 körül mozognak. Hadd bocsássam előre itt is, hogy ezen látszólagos állandóság egy évtizedben 213 és 266 közt inog, pedig sem állandó emelkedést sem folytatólagos csökkenést nem mutat, hanem inkább szökve halad s ily aránylag kis számnál, tehát 50 léleknyi különbözetet tüntet fel, mi 18 — 23 százaléknak felel meg s igy csekélynek épen nem mondható. Az állandóság tehát csupán az átlagszámban van s ez vajjon mit bizonyit az ember önelhatározására? Azt-e, hogy az emberiség fölött oly törvény uralkodik, mely azt határozza, hogy három millió ember közül évről évre 240-nek ki kell magát végezni, vagy azt, hogy társadalmi viszonyaink között évenkint 200-on felül való ember nem bírván többé a sorssal megküzdeni, kétségbeesésben életuntságban, ,őrülési rohamban vagy más oknál fogva elveti az élet terhét s öngyilkossá válik? De Buckle maga eléggé óvatos, nem is megy annyira; és — a mit gyöngébb utánzói már elfelejtettek, — a szabályosság egyik föltételéül a nagyjából meg nem változott társadalmi viszonyokat emlegeti.

Hogyan is lehet egyébiránt ezen, bár szabályos számból az egyénekre következtetni mikor, e szám csak általában mutatja, hány öngyilkosság történt s azt sem megczáfolható

hatlanul? mert számos szerencsétlenség rovathatik — főleg vizbefulásoknál — az öngyillkosság rovására, holott szándékos öngyilkosság véletlen szerencsétlenség gyanánt szerepelhet. Nem szabad pedig ez általános számból az egyénre következtetnünk, mert az öngyilkossági indok talán minden egyes esetben más meg más, s még ha több esetnél ugyanazon indok müködött is, azt kideríteni aligha fog valaha számosabban sikerülni.

Valameddig lehetséges, hogy nehány szerencsétlen, balesetek egész lánczolata által sujtva, végre oda jut, hogy betevő falatja sem marad s az éhenhalás hosszú kínját kikerülendő egy merész ugrással véget vett kínszenvedésének; valameddig embereket találunk, kik éltök összes törekvéseit oly czél elérésére fordíták, mely ha az elnyerés perczében kisiklik kezőkből, magával rántja reményök egész készletét s az utolsó reménysugárral elhalaványul, önerőszak folytán életök is; valameddig oly erős becsületérzést ismerünk, mely egy meggondolatlan percz botlását el nem türhetvén inkább életével számol be, lehet, könnyü büneért; másrészt meg embereket találunk, kik mindössze megunva a naponkinti öltözködést, biztos lövéssel vetnek véget e rájok nézve türhetetlen foglalkozás ismétlésének: addig ne akarjunk egyszerü számból az egyénre következtetni, addig ne kutassuk az emberiség tettei fölött uralkodó magasabb törvényeket mert csak az elsorolt néhány esetet is egy kalap alá akarnunk hozni, észszerüen nem igazolható kisérlet volna. S ha már általánosságokban akarunk maradni, legfeljebb a közerkölcsiségre következtethetünk, a helyes világnézlet hiányát a jellemszilárdság fogyatkozását, lehet a hit csökkenését fogjuk kutatásaink közepett constatálhatni; de az egyén életét vizsgálnunk, az ethikai momentumot tanulmányoznunk mindenha közvetlenebb, behatóbb rendszer fog szükséges lenni, mint a melylyel a statistika kínálkozik, mely csak helyesen alkalmazva nyújt megbecsülhetetlen számokat.

Az évenkint kötött házasságok száma — mondják to- ... a gabonaárakkal van kapcsolatban s apad az árak ...l. növekszik csökkenésökkel! Igaz; ez tény, még ...ret a statistika derített ki. Megbecsülhetet-

len tény, mely a tudomány érdemeit méltó világitásba helyezi, és használhatóságát kétségbevonhatatlanná teszi.

De mi következik e czáfolhatatlan tényből? közelebb jutottunk-e vele azon törvények felismeréséhez, melyek az emberek cselekvényeit vezérlik? Lehet-e ebből például azt következtetni mit Buckle mond, hogy „még az évenkint kötött házasságok számát sem az egyesnek hangulata és óhajai hanem nagy általános tények magyarázzák meg, melyekre az egyesek befolyást nem gyakorolhatnak ... Angliában— folytatja — egy évszázad tapasztalata bebizonyítá, hogy korántsem az egyéni érzelmektől függnek, hanem egyszerüen a nép nagy tömegének átlagos keresetéhez irányulnak, úgy, hogy ezen nyomos társadalmi és vallási intézményre az élelmi szerek ára s a munka bérek állapota nemcsak befolyást gyakorolnak, hanem teljesen uralkodnak rajta

A mint ez így el van mondva, talán nem is kételkedik senki sem ez állítás igaz voltán; ha pedig az egyes szavakat mérlegeljük, correct fogalmazásunak, mindenesetre jól átgondolt mondatnak kell tartanunk, mert a házasságok számát csakugyan az említett befolyások szabályozzák, ezek csakugyan a nép nagy tömege keresetéhez irányulnak. De a helyes állításban tagadó következtetés is foglaltatik — úgy látom — s ez a helytelen, ez a hibás; mert nem magyarázzák meg a házasságok számát „nagy, általános tények" és senkinek sincs joga azt mondani, hogy a házasságok „korán sem az egyéni érzelmektől függnek."

Tekintsük csak egy kissé tüzetesebben a társadalmat alkotó különféle rétegeket s keressük ezekben az egyént; itt mindenekelőtt azon roppant különbségre fogunk bukkanni, hogy még a statistika általánosítása, még az átlag- és középszámok alkalmazása mellett is legalább két osztályzatot kell megkülönböztetnünk. Olyat, mely, mint az állat ha teljesen kinött, ha a párzás idejére megért, társat keres és azzal él, csak annyiban hódolván a társadalmi intézményeknek, hogy bizonyos szertartással cselekszi ezt s nem cselekszi előbb, mig megélhetése valamennyire biztosítva nincs. Nem tagadom — sőt nyomorult fogalmam volna az emberi méltóságról ha tagadnám, — hogy ezen osztályzatban is találkoznak, kik az állati ösztönön kívül, mely itt nem a nemi, hanem a családala-

pítási ösztönt jelenti, egyebet is keresnek s nem absolut megházasodást, hanem a kivel való összekelést is nézik. De nem csatlakozhatom azon föltevéshez, hogy ama másik osztályzatban, melyben az egyén inkább kidomborodik, melynek egyeseiben az emberi méltóság magasabb kifejlődést nyert, hogy ebben a megélhetés ne volna csak másodrendű tényező a házasságra való elhatározásában, hogy itt, a házasságok számára is „az egyesek befolyást ne gyakorolhatnának.“ Ki meri állítani, hogy a házzasságokat itt ez osztályzatban „nem az egyéni érzelmek,“ legalább a komoly elhatározás, a legfeljebb társadalmi tekintetek korlátozta, független önelhatározás szabályozná?

Íme egy megczáfolhatatlan példa, mily ferde állításra, mily hiányos itéletre vezethet a puszta s z á m tekintetbe vétele! A szám, igaz, az előbbb említett osztály mellett szól; de a nagy tömeg értelenségéből következtessünk-e az egyénre? s ha ethikai kérdéseket taglalunk, nem-e azon embert kell tekintenünk mely magasabban áll az állat felett s törekvéseinél fogva megközelíti a képet a melyre az írás szavai szerint teremtetett?

Nem szükség a számokat tagadnunk, sem szabályszerűségöket, sem a statistika nagybecsű szolgálatait, de kétségbevonva a felületes következtetések jogosultságát; tiltakozni kell a szakembereknek az ellen, hogy a statistikát másra alkalmazzák, mint a miben okszerű eredményeket szolgáltathat; vissza kell utasítania, hogy absolut puszta számokból az ember beléletére lelkére szellemére következtessenek, pedig erre keresik a szabályozó törvényt.

Tág tere marad e tudománynak még mindig, sőt a legjobb szolgálatokat ép akkor fogja tehetni, ha birodalmát okszerűen körülhatárolják, ha minden mérhetőt, számolhatót és anyagilag vizsgálhatót veszünk éles bonczkése alá, de hagyjuk számításain kívül az egyén szellemi és érzelmi világát, vagy alkossunk egyéni statistikát; de akkor vonjuk le a k ö z é p s z á m o t s az á t l a g o t magából az egyénből, a népesség közép és átlag számait pedig csak társadalmi viszonyaink megismertetésére alkalmazzuk.

Ezek után szinte roszúl esik visszatérni ama korábban [illegible] ...b enyelgő állításra, mely a czímzés nélkül fel-
...ól is az egyénre akar következtetni. Nem

is tenném, ha Buckle s még egy másik szellemdús iró, Somerville állításai ép ezen példa körül oly megfoghatatlanok nem volnának A londoni és párisi postahivatalok kimutatásaiból ugyanis kitünt — s itt épen nem akarok hazai példákat substituálni, nehogy valaki hazai statistikánk kezdetleges voltára rójja ama szembeötlő tényeket — tehát kitünt, hogy ha számba vesszük a különbséget, melyet közbeeső körülmények okoznak, a mi azonban elég tág számbavételi engedmény — évről évre majdnem ugyanannyi a czimzés nélkül feladott levelek száma. Fentartva itt is, hogy ez a szám szintén csak nagyjából egy, okvetlenül csodálatosnak kell találnunk a tényt, melyre egyébiránt most egyhamar nem tudnék rövid magyarázatot találni; ha csak Buckle-ét nem akarjuk elfogadni, mely szerint e tényből az tünnék ki, hogy „még a feledékenységi hibák is a szükségszerü és változhatatlan rend általános jelleme által tünnek ki“; vagy Somerville-ét, ki szerint „mind a feledékenység mind a szabad akarat állandó törvényeknek vannak alávetve.“

Igenis van magasabb rend a világban és természetben, s a természettudományok haladása napról napra derít ki több több törvényt, mely a magasabb rendet nekünk halandóknak is megmagyarázza. Uralkodik ily magasabb rend és törvény okvetlenül az erkölcsi világban is; de noha az aligha a szabad önelhatározás, az akarat nyilvánulhatásának korlátozásában rejlik, Buckle-nek nagy érdemei vannak, hogy azt a történelmi tudomány fejlesztése czéljából kutatja, hibája csak az, hogy a statistika segedelmével teszi.

Ily törvény létezésére pedig a statistika segedelmével csak akkor következtethetnénk, ha a társadalom létezése óta birnánk adatokkal, s ha az egyes adatok a társadalom változásai mellett sem változtak volna.

A mennyiben pedig, még korlátolt tapasztalataink mellett, számok nélkül is épen az ellenkezőt tudjuk; a mennyiben épen a statistika létezése és fejlesztése óta arról győződtünk meg, hogy az egyes országok míveltségének terjedésével a bűntények gyérülnek, váratlan inség idején s túlhajtott nyerészkedés korszakában az öngyilkosságok szaporodnak, bizonyos világnézlet terjedésével pedig el-elhar ta-

labb korra is; a mennyiben épen a statistika segedelmével találtuk fel az arányt, mely a gabonaárak s a házasságok száma közt létezik; de tudjuk azt is, hogy ez csak az átlagos emberre s nem az egyénre enged következtetnünk; a menynyiben végül a czimzés nélkül feladott levelek valamennyire állandó száma az évről évre fokozott mennyiségben feladott levelek számához képest inkább csökkenésnek tekinthető s így szintén a míveltség terjedésével kezd tünedezni: annyiban ne higygyük magunkat följogosítva, legalább ne a statistika alapján, arra, hogy külön erkölcsi világrendet s külön cselekvényeket korlátozó törvényeket fogunk kideríthetni.

Mert mindaz, a mit a statistika eddig tanított, csak arra mutat, hogy a világ folytonos haladása összhangzásban van az emberiség hivatásával, a tudományok czéljaival s a szellemi törekvés még eddig el nem ért s talán soha el nem érhető tökélyével, az absolut igaz és jó megközelítésével.

Minél inkább mívelődik az egyes és a nemzet, minél inkább tágul mindket'ő] látköre s szabad társadalmi mozgása: annál inkább fogy a bün és fogy az emberi gyarlóság, annál czélszerübben cselekedhetik az egyes, boldogulhatnak a népek, s miután az akadályok a tökély megközelíthetésére nézve leginkább társadalmi viszonyainkban rejlenek: ebben találhatunk serkentést a statistika mívelésére is, mely e társadalmi hiányokat és hibákat kutatja és felderíti. Kutatja magában az emberben és felderíti cselekvényeiben, de csakis sommásan csakis átlag számokban, melyek az illető társadalom „középemberét" hiven előállítják ugyan, de távol maradnak az egyén jellemzésétől, mi a nagy számoknak soha sem fog sikerülni.

A statistika eddigi kutatásaiból és tényeiből pedig megtanulhattuk az egyet, hogy a statistikusnak, meg kell válogatni a tért melyen üdvösen müködhetik s legjelesebb statistikusaink azt meg is találták; mert Engel helyesen mondja: hogy „mindennemü statistikánál nem az egyén különleges viszonyairól, hanem egész népességeiről van szó, hogy az egyén társas életbeli tényeinek kutatása soha sem önczél, hanem csak eszköz a czélhoz, azon czélhoz t. i, hogy a testi, szellemi, erkölcsi és társadalmi fejlettség azon fokát ismerjük fel és ismertessük, melyen az állam bizonyos időszakban létezik.

III.

PESTVÁROS BŰNÜGYI STATISTIKÁJA.

1867. és 1868-ban.

Csukasi Károlytól.

I.

A bünügyi statistika a társadalmi életben felmerülő számos jelenségek ok és okozataira nézve kulcsot szolgáltat, világot vet.

Igy a közerkölcsiség emelkedésének, avagy sülyedésének mutatója, a gazdászati állapotok jelzője, a bünügyi törvények és törvénykezés criterionja stb. Ennélfogva ismerete közérdekü tárgy, melyet egyaránt kell tudni az államférfiunak, a törvényhozónak és bírónak; mert amig amazoknak alapul, irányul szolgál müködéseikben a jövöre nézve, addig emennek támpontokat nyujt a jelenben.

Jelenleg azonban csak Pestváros bünügyi statistikáját közöljük a fenn kijelelt két évből. De mert városunk lakossága különböző osztályokból áll — népessége a legelső, — fenyitő törvényszéke előtt — minden más törvényhatóságét felülmulva, — a legtöbb bünügy fordul meg: a kép melyet ezen bünügyi hatóság nyujtand a többiekével többé kevésbé egyező.

A közlendő számadatok nyomán, — melyek csupán — a szorosan vett bünügyekre fognak vonatkozni — meg fogi látni városunk erkölcsi állapotát — az e tekintetben l

hullámzást, törvénykezésünk egyes kórjelenségeit, a hiányokat, melyek javitandók, a kivánalmakat, mik teljesitendők volnának.

Az A.) alatt mellékelt 2 db. Kimutatás átnézetet nyujt a városi törvényszéknél tett feljelentésekről a vizsgálatokról és ezek mikénti elintézéséről; másik része pedig a vizsgálati foglyok számáról és arról miként és mely idő alatt szabadultak a vizsgálat alól?

A feljelentések számát véve tekintetbe, ugy találjuk, hogy 1868-ban azok száma 10%-kal szaporodott, mely jelenség szomorító volna, ha e feljelentések már magokban véve mind bűntények is volnának, azonban levonva ezen számból a a 4. és 7-ik rovat alatti tételeket, mint olyanokat melyek a bünügyi eljáráshoz nem tartozó ügyek mennyiségét tüntetik fel, ezen szám, az összes feljelentések számát véve fel $^3/_4$-re olvad le 1867-ben. és $^5/_6$-ra 1868-ban.

A feljelentések ily nagy számbani visszautasítása azonban más tekintetben ismét nem kedvező. Mert ez egy részben a törvények határozatlanságát, az eljárás selejtességét és a feljelentők tájékozatlanságát jelzi. Hogy ez utóbbi mily nagy foku mutatja a 4-ik rovat, mely 1867-ben 161 oly ügyet tüntet fel, mely egyszerüen vissza vettetett, 1868-ban pedig 74-et, De tanuskodik ezen szám arról is mily tág magyarázat alá vehetök bünügyi törvényeink, s ugyanezt bizonyítja a 7-ik rovat is, mely szerint 1867-ben 463; 1868-ban 302 ügy volt olyan, melyben a vizsgálat megkezdetett s később tényálladék hiányából megszüntették. Tehát ezen ügyeknél már valamely törvényszéki tag járt el és ítélt a felett, valljon létezik avagy létezhetik-e bűntényálladék? és mégis ily nagy számú a tényálladék hiányából megszüntetett vizsgálatok száma.

A 8-ik rovat sanyaru rendészeti helyzetünkről tanuskodik, a midőn 1867-ben 249 volt olyan ügy, melyet, a bűntény vagy a bűntettet elkövető ki nem puhatolhatása miatt, kellett meg- [illegible] mig 1868-ban 271-et; a mi ugyan valamivel még

[illegible] lyokra vonatkozó második rész különfé- [illegible] lmat. Ugyanis ha összehasonlítjuk az

évi vizsgálatban levö foglyok számát a feljelentési számokkal, ugy tapasztaljuk, hogy 1867-ben a tett feljelentések közül, felénél többnél egyszersmind fogoly is kísértetett be, 1868-ban pedig ²/₃ részénél. De még inkább szembeszökő a vizsgálati foglyok száma, ha felveszszük, hogy 1867-ben a feljelentések közül 161; 1868-ban 74 azonnal visszavettetett. Tárgyalás folytán 1867-ben 805 ügy fejeztetett be s ezen tárgyalásokon 423 fogva levő egyén itéltetett el, tehát minden két tárgyalásnál egy fogoly elítéltetett, mig 1868-ban 732 ügyben tartatott tárgyalás és ezeken 589 fogva levő személy ítéltetett el.

A.) Tábla 1867. évből.

Azon feljelentések száma, melyekre nézve a vizsgálati eljárás az 1866. év végével be nem fejeztetett.	Az 1867. évben beérkezett feljelentések száma.	A feljelentések összes száma.	Azon feljelentések száma, melyek 1867-ben vizsgálati eljárás elrendelése nélkül: mint bünvádi eljárásra nem alkalmasak elvettettek.	Azon feljelentések száma, melyek 1867-ben vizsgálati eljárás elrendelése nélkül: más törvényszékhez áttétettek, vagy már megindított bünvizsgálatba beolvasztattak.	Azon vizsgálatok száma, melyek 1867-ben elintéztettek: más törvényszékhez áttétel vagy már megindított vizsgálatba beolvasztás által.	az által, hogy a vizsgálat megszüntettetett: a büntett hiánya miatt.	az által, hogy a vizsgálat megszüntettetett: a büntett vagy a tettes ki nem puhatolása miatt.	a bünvádi tárgyalás megindítása által: sommás uton.	a bünvádi tárgyalás megindítása által: irásbeli per utján.	Összesen.	Összes száma az 1867. évben elintézett feljelentéseknek és vizsgálatoknak.	Azon feljelentések száma, melyekre nézve a vizsgálati eljárás 1867. év végével be nem fejeztetett.	A vizsgálat alatti személyek száma, kiknek fogsága: 1866. év végével meg nem szünt.	A vizsgálat alatti személyek száma, kiknek fogsága: 1867. évben kezdődött.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1,227	1,316	2,543	161	89	53	463	249	773	32	1,570	1,821	[illegible]		

A vizsgálati fogságban levők számát összevetve a közülök elítéltek számával úgy tapasztaljuk, hogy 1867-ben $^4/_5$ ítéltetett el, $^1/_5$ pedig felmentetett, 1868-ban pedig $^1/_3$ része mentetett fel. Az elfogottak tehát $^1/_3$ részben ártatlanul lettek fogságba vetve, kik közül fele nemis ítéletileg mentetett fel, de a vizgálat megszüntetése folytán végzésileg. És mi oka ezen nem kedvező jelenségnek? Igénytelen nézetem szerint a hiányos elővizsgálat, mely a különben is túlterhelt kapitányság által teljesíttetvén, természetesen az azután ereje és idejéhez mérten eszközli azt, s igyekszik áttenni az ügyet a fenyitő

1867. évben fogságban vizsgált személyek összes száma	Azon vizsgálatban levő személyek száma, kiknek fogsága 1867-ben megszűnt: elbocsátás által: a vizsgálat folytában.	elbocsátás által: a vizsgálat megszüntetése folytában.	elbocsátás által: a bizonyítékok elégtelensége miatt felmentő ítélet következtében.	elbocsátás által: teljesen felmentő büntetlenségi ítélet következtében.	a fogoly halála által.	a fogoly megszökése által.	a büntetés foganatosítása által.	miután a vizsgálati fogság egy hónapon túl nem terjedő ideig tartott	miután a vizsgálati fogság 1—3 hóig tartott	miután a vizsgálati fogság 3—6 hóig tartott	miután a vizsgálati fogság 6 hótól egy évig tartott	miután a vizsgálati fogság egy évnél tovább tartott	Azon vizsgálat alatti személyek összes száma, kiknek fogsága 1867. évben véget ért.	Azon vizsgálat alatti személyek száma, kik 1867. év végén fogva maradtak.
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
					7	—	423	463	178	64	26	8	739	97

törvényszékhez, foglyul küldvén be a vádlottat, melynek ártatlansága a tüzetes vizsgálat alkalmával kitünik.

A mi a vizsgálati fogság tartamát illeti, tekintetbe véve a törvényszéki erőket s az ügyek mennyiségét, az megnyugtató, mert a felvett két évi időköz szerint a foglyok felének nagyobb része nem volt egy hónál tovább vizsgálati fogságban, $^1/_5$ része 3 hónál tovább, egy tizedrésze hat hónál tovább, és $^1/_{32}$ része 1 évnél tovább; azonban ezen az egyéni szabadságra nézve még mindig jelentékeny számadatok kedvezőbbi tételére a közönségnek az erők szaporítása által szükségkép törekedni kell.

A.) Tábla 1868. évben.

Azon feljelentések száma, melyekre nézve a vizsgálati eljárás az 1867. év végével be nem fejeztetett.	Az 1868. évben beérkezett feljelentések száma.	A feljelentések összes száma.	Azon feljelentések száma, melyek 1868-ban vizsgálati eljárás elrendelése nélkül		Azon vizsgálatok száma, melyek 1868-ban elintéztettek						Összes száma az 1868. évben elintézett feljelentéseknek és vizsgálatoknak.	Azon feljelentések száma, melyekre nézve a vizsgálati eljárás 1868. év végével be nem fejeztetett.	A vizsgálat alatti személyek száma, kiknek fogsága	
			mint bünvádi eljárásra nem alkalmasak elvetettettek.	más törvényszékhez áttét:ttek, vagy már megindított bünvizsgálatba beolvasztattak.	más törvényszékhez áttétel vagy már megindított vizsgálatba beolvasztás által.	az által, hogy a vizsgálat megszüntetett		a bűnvádi tárgyalás megindítása által		Összesen.			1867. év végével meg nem szünt.	1868 évben kezdődött.
						a büntett hiánya miatt.	a büntett vagy a tettes ki nem puhatolása miatt.	sommás uton.	irásbeli per utján.					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
723	1,456	2,179	74	21	115	302	271	710	22	1,420	1,518	661	97	958

II.

Minden büntettnek bizonyos indoka, czélja van, mely az emberi természeten alapulva a mint a büntettek osztályozását idézi elő, — úgy egyszersmind a bünösök vágyaira, czélzataira is következtetést enged vonni. Egyik bűntényhez gonoszság és vagyonszerzési vágy, másikhoz vadság és szilajság, a harmadikhoz elsatnyult erkölcs és élvhajhászat negyedikhez zsarnoki kedély és káröröm s. t. b. kivántatik. És így a bünesetek nemeiből bízton meg lehet határozni valamely nép, míveltségi fokát, erkölcsi állapotát, társadalmi, vagyoni helyzetét.

1868. évben fogságban vizsgált személyek összes száma.	Azon vizsgálatban levő személyek száma, kiknek fogsága 1868-ban megszünt: elbocsátás által: a vizsgálat folytában.	elbocsátás által: a vizsgálat megszüntetése folytán.	elbocsátás által: bizonyitékok elégtelensége miatt felmentő itélet következtében.	elbocsátás által: teljesen felmentő büntelenségi itélet következtében.	a fogoly halála által.	a fogoly megszökése által.	a büntetés foganatositása által.	miután a vizsgálati fogság egy hónapon túl nem terjedő ideig tartott.	miután a vizsgálati fogság 1—3 hóig tartott.	miután a vizsgálati fogság 3—6 hóig tartott.	miután a vizsgálati fogság 6 hótól egy évig tartott.	miután a vizsgálati fogság egy évnél tovább tartott.	Azon vizsgálat alatti személyek összes száma, kiknek fogsága 1868. évben véget ért.	Azon vizsgálat alatti személyek száma, kik 1868. év végén fogva maradtak.
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
1,055	153	110	60	58	2	1	589	561	221	152	33	6	973	82

Ennélfogva közöljük B. alatt az 1867 és 1868-ban Pestváros ftő tvszéke előtt megfordult bűneseteket osztályzatuk szerint a marasztaló és felmentő ítéletek számával együtt.

Az 1867-ikévben 870 ügy tárgyaltatatott le, melynek folytán 625 egyén itéltetett el. Ha már most felvesszük azt, hogy Pestnek 150,000 lakosánál nincs több: az eredmény megdöbbentő. Mert hisz e szerint már minden 241-ik lélekre egy bünöző esik, míg az országos statistika szerint csak minden 832-re esik egy. És ezen szomorú, városunk erkölcsi sülyedését oly sötét színben előnkbe állító kép még aggasztóbbá vált 1868-ban, melyben az elitéltek száma 689-re rug, a mi már minden 218-ik lélek után mutat fel egy bünözőt. Valóban kétségbeejtő állapot s egyszersmind intő jel a bajnak mielőbb elejét venni az egyes bün nemeknek megfelelő intézkedések által.

Mert habár ezen számok, mint alább látni fogjuk, a mindünnen ide csődülő osztályok által rugnak is oly magasra; azért mégis a pesti illetőségüek is nagyban részesek benne, a tények pedig léteznek, idézték légyen azt bár elő részben csak bizonyos évszakokban vagy évek óta itt lakó egyéniségek is.

Kóros állapotra mutat továbbá az, hogy a perbefogottak egész egy harmadrésze felmentetik és pedig $^1/_6$ — a teljesen, $^1/_6$ a bizonyítékok elégtelenségéből, mely arány mindkét évben egyenlőkép jelenkezik azon kivétellel, hogy 1868-ban bizonyítékok elégtelenségéből felmentettek száma az $^1/_6$ részt nem üti meg, azonban a másik által pótoltatik. Mert ezen felmentések kétségtelenül a mellett bizonyítnak, miszerint vagy az elővizsgálatok nem lőnek kellőleg vezetve és kimerítve, vagy az ítélet hozatal enyhe és elnéző. Nézetem szerint mindkettőben keresendő a hiba. Városunk tehát e tekintetben is roszabbul ál, mint az ország, mert az országos statistika szerint a magyar államban perbefogottak közül csupán $^1/_4$ rész mentetik fel, városunk törvényszéke által pedig $^1/_3$, — mig a lajtántúli államban csupán $^1/_{10}$ rész.

Osztályozva már most a bünöket a bünösök indulata s azon források szerint, melyekből azok fakadnak, azt l[illegible] hogy a közintézkedések elleni büntettek megnyug[illegible]

datokat szolgáltatnak, mindkét évre nézve; szintén így lehet nyilatkoznunk a vallás és a közerkölcsiség rovatába eső büntényekről is, miután ezekre 1867-ben csupán két itélet esik, 1868-ban pedig 5.

Az erkölcsi romlottság azon nagyobb foka iránt tehát, mely egyes specialis büntényekben, nevezetesen vérfertőztetés, nőrablás, természetelleni fajtalanságban nyilatkozik, nincs mit panaszkodnunk. Ezen büntények, melyek az erkölcsi lét teljes hiányából, a természetiesség levetkezéséből erednek, majd csak nem ismeretlenek törvényszékünk előtt s ha feltűnnek is egyik vagy másik alakban, számuk a kettőt-hármat nem igen haladja meg.

Az emberi élet és test-épség elleni merényleteket illetőleg azonban ellenkező jelenségek mutatkoznak, mint a vallás, és közerkölcsiségi büntényeknél. Nem kevesebb ugyanis, mint $^1/_8$ része az összes perbefogottaknak állott bünvád alatt az emberi élet és test-épség elleni büntények miatt. 1867-ben az itéletek $^1/_9$ része ilynemű bünügyekben hozatott meg, s továbbá az összes elitélteknek egy tizedrésze ezek miatt lőn büntetve. Az 1868-ik év ugyan valamivel kedvezőbb arányt tüntet fel, de nagyon csekély az; ugyanis a most említett évben perbefogottak közül $^1/_{13}$ rész az emberi ép-lét megsértése miatt helyezteték vád alá, s az elitéltek minden 11-kére esik egy ilyen bünös.

Nagy tehát a mennyiség, melylyel az ezen rovatba tartozó bünesetek évről-évre kimutatásainkban szerepelnek, mi annál szomorítóbb, hogy városban jelentkezik, mely léténél fogva szelidebb erkölcsöket tételez fel. Mert ezen büntények alap-indokai szenvedélyesség, türelmetlenség, vadság, szilajság, szivtelenség, mely városokban a nagyobb mérvü forgalom által előidézett, többszörös érintkezés következtében szelidül, simul és mérséklődik. Hogy tehát nálunk még mindig oly nagy fokban jelentkeznek, ez a müveltség terjedésének lassuságát és még minden rétegekbe el nem jutását kézzelfoghatólag tanusítja, a mint ez ki is tünik abból, miszerint a testi sértések elkövetői legnagyobbrészt nem dicsekedhetnek ‹ggel. A mint ennélfogva többen lesznek azok, kik ták, a szív és elme kimüvelésében részesül-

tek: kevesebb lesz azok száma, kik az emberi élet és testépség ellen elkövetett merényletek miatt kerülnek a bünügyi igazságszolgáltatás sorompói elé.

Szabadság elleni büntények nem fordultak elő egyik évben sem.

A becsület megsértése miatt egy itéltetett el mindegyik évben.

De annál több büneset merült fel a vagyon ellen irányulók közül. Ha tekintjük az évenkinti perbefogatásokat, az itéletek számát és az elitélteket, mindegyik rovat azt bizonyítja, miszerint a többi büntények mind összevéve is eltörpülnek a vagyon ellen elkövetett bünesetek mennyisége, közülök pedig különösen a tolvajságé előtt.

1867-ben az összes bünvádi perbefogatások száma 876-ot tett, s ezek közül 695 a vagyon ellen elkövetett büntett, tehát az összesnek $^4/_5$ része. Ez évben hozatott 870 itélet, s ezek közül 693 vagyon elleni merényleti ügyben, vagyis az összes itéletek $^4/_5$ részében. Elitéltetett összesen 625 egyén, és közülök 523, tehát $^4/_5$-de a többször említett büntények miatt.

Még magasabbra növekedett ezen számarány 1868-ban. Volt ugyanis ez évben 987 egyén perbe fogva s ezek $^{14}/_{15}$ része, vagyis 818 vagyonellenes büntény miatt, s ugyanez arány létezik az itéleteknél is, miután a 986 itélet közül 809, tehát szintén $^{14}/_{15}$ esik ily bünügyekre, négy ötödrésze pedig az elitélteknek ez évben is az érdekelt büntények miatt bünhödött.

Veszélyes és szomorú képét tüntetik fel fel ezen adatok vagyoni bátorlétünknek, gazdászati helyzetünknek és a romlottságnak, mely a szerzés minőségére mit sem adva, vagyont, birtokot hajhász.

A tolvajság, sikkasztás, csalás stb. elkövetésének első feltétele ugyanis azon erkölcsi érzet kiveszése, mely csak jogosan és igazán szerzett vagyont kiván. Ezen erkölcsi érzet minden ember kebelébe be van oltva a természettől, s mig lehet és mig az el nem fojtatik benne, követi is azt. Ha az állami viszonyok, a gazdászati állapotok jók, munka [illegible] zik, a kereset rendes avagy könnyü, nincs ok, nincs az

reá, hogy becsülettel ne tartsa fenn magát az illető és ne kövesse erkölcsi érzetét, mely őt az igaz uton való vagyonszerzésre ösztönzi; azért úgy tapasztaljuk, hogy jó gazdászati viszonyok mellett, a vagyon elleni merényletek kevesbülnek. Azonban nem mindenkor hajlandó az ember követni jobb sugallatát, s mikor lehetne is becsületes uton szerezni vagyont, törvényellenesen teszi azt. Ez tehát már egészben a romlottság kifolyása, az erkölcsiség elsatnyulása. Előidézik pedig ezt a renyheség; a nevelés elhanyagolása, mely munkaösztönt, tevékenységi szeretetet oltana a gyermekbe; csillogási vágy; nélkülözni, lemondani nem tudás.

A hol tehát a vagyon elleni merényletek tulnyomók ott vagy a nép neveletlen és romlott, vagy a gazdászat életerén rágódik féreg.

Városunkban az oly magasra rugó vagyon elleni bűntények indokául már most melyiket kellend felvennünk? én ugy hiszem, mindkettőt, habár a műveletlenség, a dologkerülés, könnyelmüség és erkölcsi romlottság sokkal, de sokkal több bűnözőt állít a törvény elé, mint gazdászatunk kedvezőtlen állapota. Az eddigi tapasztalatok szerint ugyanis alig fordult elő eset, hogy valamely bűnös azt mondotta volna: csupán a szükség, az élhetés, az önmagam fentartása vezérle arra, mit cselekedtem, habár dolgozni, munkálkodni akartam is. De igenis számtalanok az olyanok, kiknek üzletük a csavargás, kik a lopást egyszerű pajkosságnak tekintik, kik képzelt szükségleteik kielégítésével mentegetődzének. Nevelés, tanitás kell tehát mindenekelőtt, e tekintetben is.

A mennnyiben a csalások a vagyon elleni bűntények egy sajátságos nemét képezik, megjegyezzük, hogy ezek 1867-ben a vagyon-ellenes bűntényekért perbefogottak számának $^1/_8$-dát, 1868-ban $^1/_7$-ét teszik; az itéletek $^1/_9$-ed része 1867-ben, $^1/_7$-része 1868-ban ő reájuk esik, s az elítéltek közül 1867-ben $^1/_{10}$-ed rész, 1868-ban $^1/_6$ rész csalásokért ítéltetett el.

B.) Tábla 1867. évben.

Azon büntettek nemei, melyek miatt a bűnvádi tárgyalás (sommás uton, vagy irásbeli per utján) megindíttatott.	A perbe fogottak: kik 1866. végén perbe fogva maradtak.	A perbe fogottak: kik 1867. évben fogattak perbe.	A perbe fogottak: Összesen
0. Felségsértés, delegatió folytán	—	1	1
1. Erőszakos ellenszegülés, zendülés	—	—	—
2. Nyilvános erőszakoskodás	—	9	9
3. Hivat. hatalommal való visszaélés	1	7	8
4. Megvesztegetés	—	—	—
5. Vallásháboritás, istenkáromlás	—	—	—
6. Hamis eskü	—	—	—
7. Kettős házasság	—	—	—
8. Házasságtörés	—	—	—
9. Erőszakos nemi közösülés	1	6	7
10. Nő-rablás	—	—	—
11. Vérfertőztetés	—	1	1
12. Természetelleni fajtalanság	—	—	—
13. Gyilkosság	—	6	6
14. Gyermekgyilkosság	1	4	5
15. Emberölés	1	10	11
16. Emberölés vétkes vigyázatlanságból	—	9	9
17. Magzatelhajtás	—	—	—
18. Gyermekkitevés	1	6	7
19. Sulyos testi sértés	3	75	78
20. Párviadal	—	—	—
21. Emberrablás	—	—	—
22. Erőszakos letartóztatás	—	—	—
23. Hamis vád	—	3	3
24. Gyujtogatás	—	—	—
25. Tolvajság	8	535	543
26. Sikkasztás	3	54	57
27. Birói zártörés	—	13	13
28. Rablás	—	—	—
29. Zsarolás	1	2	3
30. Szándékos, erőszakos kártétel rongálás	—	13	13
31. Csalás	5	68	73
32. Váltóhamisitás	1	3	4
33. Állevélköltés	—	5	5
34. Hamis bukás	—	2	2
35. Vétkes bukás	—	—	—
36. Bűnelősegités (szökt., orgazd. stb. által)	—	44	44
Összesen	26	876	902
Az elmult évben összesen	21	821	842
a jelen évben tehát több	5	44	49
a jelen évben tehát kevesebb	—	—	—

száma		A bünvádi tárgyalások eredménye tekintettel a perbefogottak számára					
kik ellen 1867-ben a bünvádi tárgyalás befejeztetett.	kik 1867. év végén perbefogva maradtak.	kik elitéltettek.	kik bizonyitékok elégtelensége miatt felmentettek.	kik bünteleneknek nyilatkoztattak.	kik itélet előtt meghaltak.	kik magokat a tárgyalás alól szökés által vonták ki.	kik más törvényszékhez utasittattak.
1	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
9	—	8	—	1	—	—	—
8	—	5	1	2	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
7	—	1	2	4	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
3	3	—	1	2	—	—	—
3	2	—	1	1	1	—	—
4	7	1	—	—	1	—	2
9	—	6	—	3	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
7	—	3	1	3	—	—	—
73	5	50	11	12	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
3	—	1	—	2	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
534	9	413	59	58	1	1	2
56	1	39	6	11	—	—	—
13	—	4	3	5	1	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
3	—	2	—	1	—	—	—
13	—	10	—	3	—	—	—
69	4	48	8	13	—	—	—
4	—	4	—	—	—	—	—
4	1	3	1	—	—	—	—
2	—	—	—	2	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
44	—	25	9	10	—	—	—
870	32	625	103	133	4	1	4
816	26	503	114	141	7	36	12
43	6	116	—	—	—	—	—
—	—	—	11	10	3	35	8

B.) Tábla 1868. évben.

Azon bűntettek nemei, melyek miatt a bűnvádi tárgyalás (sommás uton vagy irásbeli per utján) megindittatott.	A perbe fogottak: kik 1867. végén perbe fogva maradtak.	kik 1868. évben fogattak perbe.	összesen
0. Felségsértés delegatio folytán . .	—	1	1
1. Erőszakos ellenszegülés, zendülés .	—	3	3
2. Nyilvános erőszakoskodás . . .	—	16	16
3. Hivatalos hatalommal való visszaélés	—	4	4
4. Megvesztegetés	—	2	2
5. Valláshäboritás, istenkáromlás . .	—	—	—
6. Hamis eskü	—	2	2
7. Kettős házasság	—	—	—
8. Házasságtörés	—	1	1
9. Erőszakos nemi közösülés . . .	—	4	4
10. Nő-rablás	—	—	—
11. Vérfertőztetés	—	2	2
12. Természetelleni fajtalanság . . .	—	—	—
13. Gyilkosság	3	3	6
14. Gyermek gyilkosság	2	—	2
15. Emberölés	7	5	12
16. Emberölés vétkes vigyázatlanságból	—	16	16
17. Magzatelhajtás	—	—	—
18. Gyermekkitevés	—	2	2
19. Súlyos testi sértés	5	48	53
20. Párviadal	—	—	—
21. Emberrablás	—	—	—
22. Erőszakos letartóztatás	—	—	—
23. Hamis vád	—	1	1
24. Gyujtogatás	—	—	—
25. Tolvajság	9	610	619
26. Sikkasztás	1	59	60
27. Birói zártörés	—	15	15
28. Rablás	—	2	2
29. Zsarolás	—	2	2
30. Szándékos, erőszakos kártétel rongálás	—	6	6
31. Csalás	4	102	106
32. Váltóhamisitás	—	11	11
33. Állevélköltés	1	11	12
34. Hamis bukás	—	—	—
35. Vétkes bukás	—	—	—
36. Bünelősegités (szökt. orgazd. stb. által)	—	59	59
Összesen .	32	987	1,019
Az elmult évben összesen . .	26	876	902
a jelen évben tehát több	6	111	117
a jelen évben tehát kevesebb	—	—	—

száma		A bünvádi tárgyalások eredménye, tekintettel a perbe fogottak számára					
kik ellen 1868-ban a bünvádi tárgyalás befejeztetett.	kik 1868. év végén perbe fogva maradtak.	kik elitéltettek.	kik bizonyitékok elégtelensége miatt felmentettek.	kik bűntelennek nyilatkoztattak.	kik itélet előtt meghaltak.	kik magokat a tárgyalás alól szökés által vonták ki.	kik más törvényszékhez utasittattak.
1	—	1	—	—	—	—	—
3	—	3	—	—	—	—	—
15	1	8	—	7	—	—	—
4	—	3	—	1	—	—	—
2	—	2	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	2	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	1	—	—	—	—	—
4	—	—	2	2	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	2	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
4	2	3	—	—	—	1	—
2	—	2	—	—	—	—	—
9	3	5	—	4	—	—	—
15	2	10	—	3	1	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	2	—	—	—	—	—
51	2	38	4	9	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
603	16	420	88	95	—	—	—
58	2	35	4	19	—	—	—
11	1	10	1	2	1	—	—
2	—	—	1	1	—	—	—
2	—	2	—	—	—	—	—
6	—	6	—	—	—	—	—
104	2	66	7	30	—	1	—
10	1	10	—	—	—	—	—
12	—	11	—	1	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
57	2	46	2	9	—	—	—
986	33	689	109	183	2	3	—
870	32	625	103	133	4	1	4
116	1	64	6	50	—	2	—
—			—	—	2	—	4

III.

A C.) táblák a büntetésnemeket tüntetik fel s czéljok kimutatni: az egyes bűnesetek mily fokban követtetének el, melyből ismét a bűnösök nagyobb vagy kisebb gonoszságára lehet következtetést vonni.

Az 1867-ik évi kimutatás szerint nagyobbszerű bűntények nem is fordulának elő, miután 5 évnél nagyobb büntetések nem is hozattak. A bűnök nagyságát illetőleg tehát ezen év kedvező számadatokat nyujt. Az 1868. évben jelentkeznek ugyan nagyobb büntetések is, u. m.: két halálos ítélet, egy 10 és 20 év közé eső ítélet, két 5—10 év közé eső ítélet, azonban mennyiségüket véve tekintetbe, azok még mindig mérsékeltek. Az 1 — 5 év közé eső ítéleteknél szembeszökő az, hogy majd csak nem kizárólag a vagyon elleni merényletekre vonatkoznak, és hogy számuk 1868. évben több mint megkétszerezett, tehát már ez évben több nagyobb fokú bűntény követteték el.

A legtöbb bűntény, még pedig az összes bűntények 30-nak kivételével, egy éven alul lett büntetve 1867-ben, 78-nak kivételével 1868-ban. Ha úgy tekintjük ezen jelenséget, mint a mely a bűntények csekély mérvüsége mellett tanuskodik, ugy igen is kedvező e jelenség, a mint hogy azt kétségbe vonni nem is lehet. Azonban ezen tulnyomolag a 6-ik rovatban feltünő szám-mennyiségnek más indoka is lehet s meg vagyok győződve, miszerint van is. Ez pedig nem más, mint törvényeinknek a büntetés kimérésére nézve teljes határozatlansága, a bűntények qualificatiójának hiánya. Minélfogva az egy évnél tovább nem terjedő büntetések ezen szerfeletti nagysága ez oldalról véve, nem kedvező de rosz jelenség.

C.) Tábla 1867. évben.

Azon büntettek nemei, melyekre a büntetés szabatott.	A perbe fogottak száma, kik: halálra *) (itéltettek)	életfogytiglani (börtönre itéltettek)	10—20 évig tartó (börtönre itéltettek)	5—10 évig tartó (börtönre itéltettek)	1—5 évig tartó (börtönre itéltettek)	1 éven alóli (börtönre itéltettek)	A büntettek miatt elitéltek összes száma	Az elitéltek száma, kik önvallomás alapján találtattak bünösöknek	egyéb bizonyítékok alapján találtattak bünösöknek
0. Felségsértés, delegatió folytán	—	—	—	—	—	1	1	—	1
1. Erőszakos ellenszegülés, zendülés	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Nyilvános erőszakoskodás	—	—	—	—	—	8	8	—	8
3. Hivatalos hatalommal való visszaélés	—	—	—	—	—	5	5	—	5
4. Megvesztegetés	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Vallásháboritás, istenkáromlás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Hamis eskü	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Kettős házasság	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Házasságtörés	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Erőszakos nemi közösülés	—	—	—	—	—	1	1	—	1
10. Nőrablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Vérfertőztetés	—	—	—	—	1	—	1	—	1
12. Természetelleni fajtalanság	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13. Gyilkosság	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14. Gyermekgyilkosság	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15. Emberölés	—	—	—	—	1	—	1	—	1
16. Emberölés vétkes vigyázatlanságból	—	—	—	—	—	6	6	—	6
17. Magzatelhajtás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18. Gyermekkitevés	—	—	—	—	—	3	3	—	3
19. Súlyos testi sértés	—	—	—	—	—	50	50	32	18
20. Párviadal	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21. Emberrablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22. Erőszakos letartóztatás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
23. Hamis vád	—	—	—	—	—	1	1	—	1
24. Gyujtogatás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25. Tolvajság	—	—	—	—	22	391	413	273	140
26. Sikkasztás	—	—	—	—	—	39	39	31	8
27. Biróí zártörés	—	—	—	—	—	4	4	4	—
28. Rablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
29. Zsarolás	—	—	—	—	—	2	2	1	1
30. Szándékos, erőszakos kártétel rongálás	—	—	—	—	—	10	10	2	8
31. Csalás	—	—	—	—	5	43	48	—	48
32. Váltóhamisitás	—	—	—	—	1	3	4	—	4
33. Állevélköltés	—	—	—	—	—	3	3	—	3
34. Hamis bukás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
35. Vétkes bukás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36. Bünelősegités (szökt. orgazd. stb által)	—	—	—	—	—	25	25	3	22
Összesen	—	—	—	—	30	595	625	346	279
Az elmult évben összesen	—	—	—	1	1	501	503	327	176
A jelen évben tehát több	—	—	—	—	29	94	122	19	103
A jelen évben tehát kevesebb	—	—	—	1	—	—	—	—	—

*) Ezek közül kivégeztettek.

C.) Tábla 1868. évben.

Azon büntettek nemei, melyekre a büntetés szabatott.	A perbe fogottak száma, kik: halálra *)	életfogytiglani börtönre	10—20 évig tartó börtönre	5—10 évig tartó börtönre	1—5 évig tartó börtönre	1 éven alóli börtönre (itéltettek)	A büntettek miatt elitéltek összes száma.	Az elitéltek száma, kik önvallomás alapján találtattak bünösöknek	egyéb bizonyítékok alapján találtattak bünösöknek
0. Felségsértés, delegatio folytán	—	—	—	—	—	1	1	1	—
1. Erőszakos ellenszegülés, zendülés	—	—	—	—	—	3	3	3	—
2. Nyilvános erőszakoskodás	—	—	—	—	—	8	8	2	6
3. Hivatalos hatalommal való visszaélés	—	—	—	—	—	3	3	2	1
4. Megvesztegetés	—	—	—	—	—	2	2	—	2
5. Vallásháboritás, istenkáromlás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Hamis eskü	—	—	—	—	—	2	2	—	2
7. Kettős házasság	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Házasságtörés	—	—	—	—	—	1	1	1	—
9. Erőszakos nemi közösülés	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Nőrablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Vérfertőztetés	—	—	—	—	—	2	2	2	—
12. Természetelleni fajtalanság	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13. Gyilkosság	2	—	1	—	—	—	3	1	2
14. Gyermekgyilkosság	—	—	—	—	2	—	2	—	2
15. Emberölés	—	—	—	1	4	—	5	2	3
16. Emberölés vétkes vigyázatlanságból	—	—	—	—	—	10	10	4	6
17. Magzatelhajtás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18. Gyermekkitevés	—	—	—	—	—	2	2	2	—
19. Sulyos testi sértés	—	—	—	—	3	35	38	22	16
20. Párviadal	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21. Emberrablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22. Erőszakos letartóztatás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
23. Hamis vád	—	—	—	—	—	1	1	—	1
24. Gyujtogatás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25. Tolvajság	—	—	—	1	41	378	420	339	81
26. Sikkasztás	—	—	—	—	2	33	35	27	8
27. Birói zártörés	—	—	—	—	—	10	10	8	2
28. Rablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
29. Zsarolás	—	—	—	—	—	2	2	—	2
30. Szándékos, erőszakos kártétel, rongálás	—	—	—	—	—	6	6	5	1
31. Csalás	—	—	—	—	13	53	66	45	21
32. Váltóhamisitás	—	—	—	—	4	6	10	2	8
33. Állevélköltés	—	—	—	—	2	9	11	9	2
34. Hamis bukás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
35. Vétkes bukás	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36. Bünelősegités (szökt. orgazd. stb által.)	—	—	—	—	2	44	46	13	33
Összesen	2	—	1	2	73	611	689	490	199
Az elmult év	—	—	—	—	30	595	625	346	279
A jelen évb	2	—	1	2	43	16	64	144	—
	—	—	—	—		—	—	—	80

*) Ezek

IV.

Az eddig előadottak a feljelentések, a bűnvádi perek hullámzatát, a bünesetek nemök szerinti mennyiségi kimutatását, az itéletek számát és fokozatát foglalák magokban; most áttérünk a bünösök személyes viszonyainak tárgyalására, melyek nem kevésbé fontosak az előbbenieknél és engednek következtetést vonni állapotainkra és helyzetünkre.

A bünösők személyes viszonyait feltüntető táblázatok D.) alatt csatolvák mindkét évre nézve.

Az 1867-ik évben volt elitélt bünös 625, ezek közül 77%, esik a férfiakra és 23 % a nőkre. Az arány, melyet ezen számok feltüntetnek a nőkre nézve, igen nagy, és az erkölcsi romlottság magas fokát jelzi. Ugyanis 1865-ben az országos statistika szerint az összes bűnösök 11%-a esik csupán a nőnemre, városunkban több mint készerte több esik azokra. Pedig a nők bűnözése mindig nagyobb erkölcsi sülyedést tanusít, mert szelidebb, gyöngédebb érzésekkel birván, a bűnök iránti fogékonyság természetüknél fogva csekélyebb bennök, s így nagyobb romlottság kivántatik meg náluk, hogy bünt kövessenek el, mint a férfiaknál. De azonkívül kihatásuk, eredményeikre nézve is sokkal kártékonyabbak az államra, mint a férfi-bünösőknek. Mert a nők, azok, kik hivatva vannak az állam serdülő tagjainak erkölcseit képezni, érzelmeit nemesíteni; kik elsők csepegtetik be a jó és rosz iránti hajlamot sziveikbe. Már most mily nevelést, mily oktatást várhat az állam olyanoktól, kiknek szive romlott, nézeteik veszélyesek?

De ha már az 1867. évi számarány felette magasan állott, az 1868. évi azt is felülmulja, mely körülmény kétségbevonhatatlanúl tanuskodik erkölcsi hanyatlásunkról. Az összes elitélt bünösők száma ugyanis már magában véve is emelkedést és így rosszabbulást tüntetvén fel, ez évben az 689-re rug, közülök pedig 71½% esik a férfiakra s 28½% a nőkre, tehát 5½%-kal több, mint mult évben.

Az életkort véve tekintetbe, mindkét évből ide ig-

tatjuk százalékos kimutatását annak, miként reszesültek férfiak és nők az elitéltetésben koruk szerint:

	1867-ik évben. férfiak		1867-ik évben. nők		1868-ik évben. férfiak		1868-ik évben. nők	
20 éven alul	19.05 %	77.13%	4.48 %	22.87%	18.87%	71.58%	5.80%	28.42%
20—24 éves	11.2 %		4 %		10.19 „		6.24 „	
24—30 „	17.44 %		4.95 %		15.09 „		6.09 „	
30—40 „	17.28 %		4.95 %		14.66 „		5.66 „	
40—50 „	11.2 %		4 %		11.90 „		4.20 „	
60-on felül	0.95 %		0.48 %		0.87 „		0.43 „	

Ezen számadatok szerint tehát ugy tapasztaljuk, hogy nálunk a fiatal kor, az alig felserdülő ifjuság igen nagy részben osztozik a bűntények elkövetésében, mi ismét szomorú jelenség, mert az ifjú sziv hevülni szokott a szépért és jóért és mert a korai elkorcsosulás külbenyomások okozata s általános erkölcs-sülyedés jelensége; továbbá mert az ily ifjú bűnösök közül számosan állhatatosan megmaradnak állam-ellenes küzdelmökben. A mi a 20—24 évesek számát illeti, ez is magas, mig összevéve a 20—40 évig terjedők számát, kedvezőbb az eredmény viszonyítva a 20 éven aluliak számához. A 40—60 évek közti bűnösök számát illetőleg összehasonlítva azt az országos statistika adataival, egy százalék többlet jelentkezik nálunk, de még így is megnyugtatónak mondhatjuk ezen jelenséget.

A családi állapot osztályozásaként volt.

	1867. évben. férfi		1867. évben. nő		1868. évben. férfi		1868. évben. nő	
házasságban nem élő .	51.56%	77.18%	13.94%	22.88%	49.20%	71.56	17.70%	28.44
házasságban élő . .	19.08 „		5.28 „		20.76 „		7.40 „	
özvegy .	3.52 „		3.66 „		1.60 „		3.34 „	

Miután a házasélet egyik kiváló okozata az, hogy az erkölcsiséget gyarapítja, az érzelmeket nemesiti, gonosz cselekedetektől megóv és az erények útjáni maradást elősegiti, érdekes annak vizsgálatába bocsátkozni, mennyiben ad igazat ezen elveknek az élet?

Vessünk tehát egy pillanatot a vizsgálat eredményére s látni fogjuk, hogy megdönth[illegible] [illegible]igazak azon elvek. Mert ime 1867-ben az összes [illegible] 76.90%-a volt nem házas. Az [illegible] [illegible]unk-

ban kedvező s ez fenmarad akkor is, ha nem szerint tekintjük a házas és nem-házas bünösök számát; miután 1867-ben a hajadonok 13.92%-a, 1868-ban 17.70%-a s a férjes nőknek 1867-ben csupán 5.28%-a, 1868-ban 7.40% volt részes az elitéltek közt.

Hogy mennyire óvólag hat a családi élet mindennemü csábok, kisértések és büntettek ellen, kitünik továbbá, ha az elitéltek családi viszonyait vesszük figyelembe. A kinek van kire nevét hagyni, ki tudja, hogy vele együtt nem enyészik el neve, de viselni fogja azt egy vagy több általa szeretett egyén büszkén, ha ő azt a gyalázattól megőrzi s pirulna, ha ő azt beszennyezi: az mindenesetre tartózkodni, óvakodni fog oly tettől, mely nevét elhomályosítaná. Ezért mindig csekélyebb a gyermekkel biró bünösök száma, mint a gyermekkel nem biróké, nálunk pedig ezen arány különösen kedvező, miután

	1867-ben	
	férfi	nő
gyermekkel bírók 19%-ban s ezek közül	14%	5%
gyermektelen 81% s ezek közül	63 „	18 „
	1868-ban.	
	férfi	nő
gyermekkel birók 26% s ezek közül	17%	9%
gyermektelen 74 % s ezek közül	54 „	20 „

voltak részesek az elitéltek között.

A foglalkozási nem, az állás nem csekély befolyást gyakorolnak az egyes bünnemek gyarapodása-avagy csökkenésére. Régi példabeszéd az, hogy az embert az alkalom teszi tolvajjá, s ezen mondatnak igazat ad a statistika s a tapasztalat, melyen az alapul. A kinálkozó alkalom, a csábítólag mutatkozó kivihetés, a könnyü lehetőség e vagy ama bünténynek elkövetésére, sodorja számtalanszor az embereket a bün útjára; s ha az illetők ilynemü kisértéseknek kitéve nem volnának, bízton elmondhatjuk, miszerint fele sem lenne bünös. A mely foglalkozási nemnél tehát nagy a tolvajlás elkövethetésére való alkalom, az mindenesetre a legnagyobb contingest fogja szolgáltatni a tolvajlásra, viszonyítva a más foglalkozási nemben felmerülő számokhoz; a mely pedig a csalások teljesítésére kinálkozik nagyobb ingerrel, a csalások számát szaporítandja, legfőképen ismét viszonyítva más fog-

lalkozási nemekben előfordulók számához. Megmaradva tehát a példaként felemlített büntények mellett, a tolvajsági bűntények elkövetésére a legtöbb a legkínálkozóbb alkalmat szolgáltatja a cselédi és segédi állás. Ugyanis a cseléd és segéd — mint a tágabb értelemben vett család tagja — folyton urának tulajdonát képező tárgyak között forogva, azt használva ezer és ezerféleképen módjában áll egyet-mást önmagának félretenni, elidegeníteni; magát a fel nem fedezés gondolatával áltatva, erre vagy amarra elragadtatni. Míg a csalási bűntények elkövetésére kiválólag a kereskedelmi állás nyújt legtöbb alkalmat. Ebbeli állításunk mellett tanuskodnak a számok melyek az elitélt bünösök foglalkozási nem szerint való csoportosítása folytán ekként alakulnak. Volt az elitéltek közt:

	1867-ben:	1868-ban:
Foglalkozás nélküli	15%	3½%
cseléd, napszámos	40 „	43 „
iparos s kereskedő segéd és gyári munkás,	30 „	31 „
Földmíves	1 „	— ½ „
iparos s kereskedő	11 „	15 „
tisztviselő, müvész, tudós,	3 „	3 „
A fenti rovatokhoz tartozó családtagok	—	4 „

A legnagyobb részben tehát cselédek, napszámosok és segédek voltak azok, kik büntetés alá kerültek mindkét évben. És mi volt bűntényük? talán hamisítási, csalási, közerkölcsiségi, fajtalansági? Nem! Tolvajság miatt itéltetének el legfőkép. 1868-ban ugyanis azon 71%-ból, mely reájok esik, 64% tolvajság miatt lőn elitélve. És így van ez a kereskedőket illetőleg a csalásnál is, melyre nézve adataink ugy állnak, hogy azon 15% közül mely rájok esik, egy negyedrész csalás miatt lőn elitélve.

A műveltségi fokot illetőleg egyszerűen a táblázatot igtatjuk ide; eléggé beszélnek ezen számok, mily arányban osztozkodnak a bünösök műveltségök szerint az évenkinti elitéltetésekben.

	1867-ben	1868-ban
Irni, olvasni nem tudók	30%	36%
Csak olvasni tudók	21 „	2 „
Csak olvasni és irni tudók	47 „	59 „
Nagyobb müveltséggel birók	2 „	3 „

Legtöbb esetben a bünök forrását, elkövetési indokát a vagyonhiány, a szegénység képezi, s így a bünügyi statistika némi támpontot képezhet a közvagyonosodás megitélésénél, ha az elítéltek vagyoni állapota pontosan bemondatik. Azonban a tapasztalat szerint az e tekintbeni adatok roppant hiányosak, és így reájuk alapítani nem lehet. Mert a vádlottak alig egy tizedrésze mondja be igazán vagyoni helyzetét; tudván ugyanis azt, miszerint a rabtartási költségeket ő neki kell megtériteni, már vagyoni helyzete bemondásánál nem adja elő a valót. Azért nem tartjuk teljes hitelünek az itt bemutatott s a vagyoni állapotot feltüntető kimutatást, mely szerint városunkban 93%-a az elítélteknek lenne teljesen vagyontalan. Ezen jelenség felette kedvező volna.

	1867-ben	1868-ban
Volt teljesen vagyontalan	93½%	93%
Kevésvagyonú	6½ „	6 „
Vagyonos	—	1 „

Két főkövetkeztetést lehet a bünismétlésekből levonnunk: t. i. mennyiben bír hatálylyal a bünügyi igazságszolgáltatás melynek czélja a javítás és mily szinvonalon áll a közerkölcsiség. Mert hol a bünismétlők száma nagy, ott a bünösök megrögzöttsége nyilvánvaló; ebből pedig önként foly, miszerint a társadalom közerkölcsisége alantabb foku és a büntetések által nem éretett el az ohajtott czél.

A felvett két évben u. m.

	1867.		1868.	
	férfi	nő	férfi	nő
Volt még eddig nem büntetett	62. 4%	20.16%	53.56%	25.10%
Büntetve hasonnemű büntettért	3. 2 „	0.64 „	2.61 „	0.73 „
Büntetve különnemű büntettért	6.72 „	1.12 „	11.03 „	1.89 „
kihágásokért	4. 8 „	0.98 „	4.35 „	0.73 „
	77.12%	22.88%	77.55%	28.45%

Az arány tehát, mely a még nem büntettek és bünismétlők közt létezik, megnyugtató, ha helyzetünket az országos statistika kimutatása szerint az államéval hasonlítjuk össze, miután e szerint az elitéltek $^1/_3$ részét bünismétlők képezék 1865-ben, míg a mienk kevesebb mint $^1/_5$-ét tünteti fel a bünismétlőknek 1867ben, s valamivel többet $^1/_5$-nél 1868-ban.

lalkozási nemekben előfordulók számához. Megmaradva tehát a példaként felemlitett büntények mellett, a tolvajsági büntények elkövetésére a legtöbb a legkínálkozóbb alkalmat szolgáltatja a cselédi és segédi állás. Ugyanis a cseléd és segéd — mint a tágabb értelemben vett család tagja — folyton urának tulajdonát képező tárgyak között forogva, azt használva ezer és ezerféleképen módjában áll egyet-mást önmagának félretenni, elidegeníteni; magát a fel nem fedezés gondolatával áltatva, erre vagy amarra elragadtatni. Míg a csalási büntények elkövetésére kiválólag a kereskedelmi állás nyújt legtöbb alkalmat. Ebbeli állításunk mellett tanuskodnak a számok melyek az elitélt bünösök foglalkozási nem szerint való csoportositása folytán ekként alakulnak. Volt az elitéltek közt :

	1867-ben:	1868-ban:
Foglalkozás nélküli	15%	3½%
cseléd, napszámos	40 „	43 „
iparos s kereskedő segéd és gyári munkás,	30 „	31 „
Földmíves	1 „	— ½ „
iparos s kereskedő	11 „	15 „
tisztviselő, müvész. tudós,	3 „	3 „
A fenti rovatokhoz tartozó családtagok	—	4 „

A legnagyobb részben tehát cselédek, napszámosok és segédek voltak azok, kik büntetés alá kerültek mindkét évben. És mi volt büntényük? talán hamisítási, csalási, közerkölcsiségi, fajtalansági? Nem! Tolvajság miatt itéltetének el legfőkép. 1868-ban ugyanis azon 71%-ból, mely reájok esik, 64% tolvajság miatt lőn elitélve. És így van ez a kereskedőket illetőleg a csalásnál is, melyre nézve adataink ugy állnak, hogy azon 15% közül mely rájok esik, egy negyedrész csalás miatt lőn elitélve.

A müveltségi [illegible] illetőleg egyszerüen a táblázatot igtatjuk ide; [illegible] ámok, mily arányban osztozkodnak [illegible] nt az évenkinti elitéltetésekben.

	1867-ben	1868-ban
Irni, olvasni nem tudók	30%	36%
Csak olvasni tudók	21 „	2 „
Csak olvasni és írni tudók	47 „	59 „
Nagyobb müveltséggel birók	2 „	3 „

Legtöbb esetben a bünök forrását, elkövetési indokát a vagyonhiány, a szegénység képezi, s így a bünügyi statistika némi támpontot képezhet a közvagyonosodás megitélésénél, ha az elítéltek vagyoni állapota pontosan bemondatik. Azonban a tapasztalat szerint az e tekintbeni adatok roppant hiányosak, és így reájuk alapítani nem lehet. Mert a vádlottak alig egy tizedrésze mondja be igazán vagyoni helyzetét; tudván ugyanis azt, miszerint a rabtartási költségeket ő neki kell megtériteni, már vagyoni helyzete bemondásánál nem adja elő a valót. Azért nem tartjuk teljes hitelünek az itt bemutatott s a vagyoni állapotot feltüntető kimutatást, mely szerint városunkban 93%-a az elítélteknek lenne teljesen vagyontalan. Ezen jelenség felette kedvező volna.

	1867-ben	1868-ban
Volt teljesen vagyontalan	93½%	93%
Kevésvagyonú	6½ „	6 „
Vagyonos	—	1 „

Két főkövetkeztetést lehet a bünismétlésekből levonnunk: t. i. mennyiben bír hatálylyal a bünügyi igazságszolgáltatás melynek czélja a javítás és mily szinvonalon áll a közerkölcsiség. Mert hol a bünismétlők száma nagy, ott a bünösök megrögzöttsége nyilvánvaló; ebből pedig önként foly, miszerint a társadalom közerkölcsisége alantabb foku és a büntetések által nem éretett el az ohajtott czél.

A felvett két évben u. m.

	1867.		1868.	
	férfi	nő	férfi	nő
Volt még eddig nem büntetett	62.4%	20.16%	53.56%	25.10%
Büntetve hasonnemű büntettért	3.2 „	0.64 „	2.61 „	0.73 „
Büntetve különnemű büntettért	6.72 „	1.12 „	11.03 „	1.89 „
kihágásokért	4.8 „	0.98 „	4.35 „	0.73 „
	77.12%	22.88%	77.55%	28.45%

Az arány tehát, mely a még nem büntettek és bünismétlők közt létezik, megnyugtató, ha helyzetünket az országos statistika kimutatása szerint az államéval hasonlítjuk össze, miután e szerint az elitéltek ⅓ részét bünismétlők képezék 1865-ben, míg a mienk kevesebb mint ⅕-ét tünteti fel a bünismétlőknek 1867ben, s valamivel többet ⅕-nél [illegible]-ban.

D.) Tábla 1867. évben.

A büntettek nemei.	Az elitéltek összes száma.	Az elitélt személy[illegible]								
		neme		É[illegible]						
				20 éven alól		20—24 évesek		24—30 évesek		30— év[illegible]
		férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi
0. Felségsértés delegatio folytán	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1
1. Erőszakos ellenszegülés zendülés	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Nyilvános erőszakoskodás	8	7	1	—	—	1	1	3	—	3
3. Hivatalos hatalommal való visszaélés	5	5	—	2	—	—	—	2	—	1
4. Megvesztegetés	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Vallásháboritás, istenkároml.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Hamis eskü	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Kettős házasság	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Házasságtörés	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Erőszakos nemi közösülés	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Nőrablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Vérfertőztetés	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—
12. Természet elleni fajtalans.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13. Gyilkosság	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14. Gyermek-gyilkosság	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15. Emberölés	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
16. Emberölés vétk. vigyázatlanságból	6	5	1	1	—	—	—	2	—	2
17. Magzatelhajtás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18. Gyermekkitevés	3	—	3	—	—	—	1	—	1	—
19. Súlyos testi sértés.	50	47	3	3	—	12	—	12	—	14
20. Párviadal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21. Emberrablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22. Erőszakos letartoztatás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
23. Hamis vád	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—
24. Gyujtogatás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25. Tolvajság	413	306	107	98	25	45	20	73	25	51
26. Sikkasztás	39	36	3	5	—	4	—	4	—	14
27. Biról zártörés	4	4	—	—	—	—	—	—	—	3
28. Rablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
29. Zsarolás	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—
30. Szándékos, erőszakos kártétel	10	9	1	—	—	—	—	2	—	4
31. Csalás	48	36	12	7	3	6	1	8	3	5
32. Váltóhamisitás	4	4	—	—	—	1	—	1	—	2
33. Állevélköltés	3	2	1	—	—	—	—	1	—	1
34. Hamis bukás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
35. Vétkes bukás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36. Bünelősegités	25	15	10	3	—	—	1	1	2	7
Összesen	625	482	143	119	28	70	25	109	31	108
Az elmult évben összesen	508	[illegible]							[illegible]	[illegible]
több	117	[illegible]								
kevesebb										

Az elitélt személyek																					
kora				Állapota						Családi viszonya				Vallása							
–60 esek		60 éven felül		nőtelen v. hajadon		nős v. férjes		özvegy		gyermekkel biró		gyermektelen		rkath.	görög kath.	görög keleti	ágostai hitv.	helvét hitv.	unitarius	izraelita	egyéb vallású
	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő								
–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	1	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	6	1	1	–	–	–	1	–	6	1	2	1	–	1	3	–	1	–
–	–	–	–	4	–	1	–	–	–	1	–	4	–	5	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
1	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
1	–	–		–	–	–	–	1	–	1	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	3	–	2	1	–	–	2	1	3	–	5	–	–	1	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	1	–	–	–	2	–	–	–	1	–	3	–	–	1	–	–	–	2	–	–	–
5	1	1	–	33	–	12	1	2	2	11	2	36	1	42	–	–	2	5	–	1	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
6	13	3	2	244	75	47	19	15	13	37	9	269	98	302	2	4	13	21	–	71	–
9	3	–	–	17	–	19	1	–	2	12	2	24	1	23	1	–	2	4	–	9	–
1	–	–	–	1	–	3	–	–	–	2	–	2	–	3	–	–	1	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2	–	–	–	1	–	1	–	–	–	1	–	1	–	2	–	–	–	–	–	–	–
3	–	–	–	3	1	5	–	1	–	4	–	5	1	6	–	–	1	–	–	3	–
8	2	2	–	24	7	10	2	2	3	8	4	28	8	34	–	–	2	4	–	8	–
–	–	–	–	1	–	3	–	–	–	1	–	3	–	3	–	–	–	–	–	1	–
–	1	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	2	1	2	–	–	–	1	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
4	4	–	1	4	–	11	8	–	2	8	9	7	1	13	–	–	–	2	–	10	–
0	25	6	3	341	87	119	33	22	23	90	30	392	113	448	4	4	23	42	–	104	–
		6	–	247	103	107	30	8	13	78	24	284	122	353	3	3	20	34	1	93	1
			3	94	–	12	3	14	10	12	6	108	–	95	1	1	3	8	–	11	–
				–	16	–	–	–	–	–	–	–	9	–	–	–	–	–	1	–	1

D.) Tábla 1868. évben.

A büntettek nemei.	Az elitéltek összes száma.	Az elitélt személyek — Neme		Élet[…] — 20 éven alól		20—24 évesek		24—30 évesek		30—[…] évese[…]
		férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi
0. Felségsértés delegatio folytán .	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—
1. Erőszakos ellenszegülés, zendülés	3	3	—	1	—	—	—	2	—	—
2. Nyilvános erőszakoskodás . .	8	6	2	—	—	2	—	—	1	2
3. Hivat. hatalommal való visszaélés	3	3	—	—	—	—	—	1	—	1
4. Megvesztegetés	2	2	—	—	—	—	—	—	—	2
5. Vallásháboritás istenkáromlás .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Hamis eskü	2	1	1	—	—	—	—	—	1	—
7. Kettős házasság	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Házasságtörés	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Erőszakos nemi közösülés . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Nőrablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Vérfertőztetés	2	1	1	—	—	—	1	—	—	—
12. Természetelleni fajtalanság . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13. Gyilkosság	3	3	—	1	—	—	—	—	—	2
14. Gyermekgyilkosság	2	—	2	—	1	—	1	—	—	—
15. Emberölés	5	5	—	2	—	1	—	—	—	1
16. Emberölés vétkes vigyázatlanságb.	10	9	1	—	—	—	1	2	—	6
17. Magzatelhajtás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18. Gyermekkitevés	2	—	2	—	—	—	—	—	1	—
19. Sulyos testi sértés	38	37	1	9	—	11	—	3	1	9
20. Párviadal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21. Emberrablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22. Erőszakos letartóztatás . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
23. Hamis vád	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
24. Gyujtogatás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25. Tolvajság	420	282	138	104	38	45	29	61	28	42
26. Sikkasztás	35	32	3	4	—	3	—	8	1	7
27. Birói zártörés	10	9	1	—	—	—	—	1	—	2
28. Rablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
29. Zsarolás	2	2	—	—	—	—	—	—	—	2
30. Szándékos, erőszakos kártétel .	6	5	1	1	—	1	1	1	—	1
31. Csalás	66	45	21	5	1	5	3	10	6	18
32. Váltóhamisitás	10	10	—	—	—	—	—	2	—	5
33. Állevélköltés	11	9	2	2	—	1	2	3	—	—
34. Hamis bukás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
35. Vétkes bukás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36. Bűnelősegités (orgazdaság stb. által)	46	26	20	—	—	1	5	9	3	7
Összesen . .	689	493	196	130	40	70	43	101	42	101
Az elmult évben összesen . .	625	482	143	119	28	70	25	109	31	108
A jelen évben tehát több .	64	11	53	11	12	—	18	—	11	—
A jelen évben tehát kevesebb	—	—	—	—	—	—	—	5	—	7

Az	elítélt						személyek										
[M]űveltségi foka				Vagyoni állapota			Illetősége			Előélete							
	csak olvasni tudó	olvasni és irni tudó	magasabb müveltségü	vagyontalan	kevés vagyonnal biró	vagyonos	belföldi	örökös tartománybeli	külföldi	még soha nem volt		kihágás miatt már volt		hason nemü büntett miatt volt		külön nemü büntett miatt volt	
										büntetve							
										férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	1	5	1	7	1	—	8	—	—	6	1	—	—	—	—	1	—
	—	3	2	5	—	—	3	2	—	5	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	1	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	1	3	—	5	1	—	5	1	—	5	1	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	1	—	—	3	—	—	2	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—
1	9	30	—	43	6	1	47	3	—	37	3	5	—	3	—	2	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
[illegible]0	97	165	11	404	9	—	390	18	5	240	96	11	2	31	5	24	4
3	5	34	—	31	5	—	37	1	1	32	3	1	—	3	—	—	—
	—	4	—	3	1	—	3	1	—	4	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	2	—	2	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—
3	3	4	—	7	3	—	9	1	—	9	1	—	—	—	—	—	—
3	11	24	—	45	3	—	45	3	—	32	7	2	2	2	1	—	2
	—	4	—	4	—	—	4	—	—	2	—	1	—	—	—	1	—
	—	3	—	3	—	—	3	—	—	1	1	—	—	—	—	1	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		—			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
							20	5	—	12	9	—	—	3	1	—	—
							82	36	7	390	126	20	4	42	7	30	6
									17	228	82	42	26	35	19	57	19
									—	162	44	—	—	7	—	—	—
									[illegible]0	—	—	22	22	—	12	27	13

D.) Tábla 1868. évben.

A büntettek nemei.	Az elitéltek összes száma.	Az elitélt személyek — Neme		Élet[…] — 20 éven alól		20–24 évesek		24–30 évesek		30–[…] évese[…]	
		férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
0. Felségsértés delegatio folytán	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
1. Erőszakos ellenszegülés, zendülés	3	3	—	1	—	—	—	2	—	—	—
2. Nyilvános erőszakoskodás	8	6	2	—	—	2	—	—	1	2	—
3. Hivat. hatalommal való visszaélés	3	3	—	—	—	—	—	1	—	1	—
4. Megvesztegetés	2	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—
5. Vallásháboritás istenkáromlás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Hamis eskü	2	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—
7. Kettős házasság	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Házasságtörés	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Erőszakos nemi közösülés	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. Nőrablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. Vérfertőztetés	2	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—
12. Természetelleni fajtalanság	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13. Gyilkosság	3	3	—	1	—	—	—	—	—	2	—
14. Gyermekgyilkosság	2	—	2	—	1	—	1	—	—	—	—
15. Emberölés	5	5	—	2	—	1	—	—	—	1	—
16. Emberölés vétkes vigyázatlanságb.	10	9	1	—	—	—	1	2	—	6	—
17. Magzatelhajtás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18. Gyermekkitevés	2	—	2	—	—	—	—	—	1	—	
19. Sulyos testi sértés	38	37	1	9	—	11	—	3	1	9	—
20. Párviadal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21. Emberrablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22. Erőszakos letartóztatás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
23. Hamis vád	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24. Gyujtogatás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
25. Tolvajság	420	282	138	104	38	45	29	61	28	42	2
26. Sikkasztás	35	32	3	4	—	3	—	8	1	7	
27. Biröi zártörés	10	9	1	—	—	—	—	1	—	2	—
28. Rablás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
29. Zsarolás	2	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—
30. Szándékos, erőszakos kártétel	6	5	1	1	—	1	1	1	—	1	—
31. Csalás	66	45	21	5	1	5	3	10	6	18	
32. Váltóhamisitás	10	10	—	—	—	—	—	2	—	5	—
33. Állevélköltés	11	9	2	2	—	1	2	3	—	—	—
34. Hamis bukás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
35. Vétkes bukás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36. Bűnelősegités (orgazdaság stb. által)	46	26	20	—	—	1	5	9	3	7	
Összesen	689	493	196	130	40	70	43	101	42	101	3
Az elmult évben összesen	625	482	143	119	28	70	25	109	31	108	3
A jelen évben tehát több	64	11	53	11	12	—	18	—	11	—	
A jelen évben tehát kevesebb	—	—	—	—	—	—	—	5	—	7	—

Az elítélt személyek																					
ora				Állapota						Családi viszonya				Vallása							
—60 esek		60 éven felül		nőtelen v. hajadon		nős v. férjes		özvegy		gyermekkel bíró		gyermektelen		rkath.	görög kathol.	görög keleti	ágostai hitv.	helvét hitv.	unitarius	izraelita	egyéb vallású
	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő								
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	—	—	1	—	—	1	—
2	1	—	—	3	—	3	2	—	—	3	1	3	1	5	—	—	1	—	—	2	—
1	—	—	—	1	—	2	—	—	—	1	—	2	—	2	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	1	—	2	—	3	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	1	—	—	—	—
1	—	—	—	3	—	2	—	—	—	1	—	4	—	5	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	3	1	6	—	—	—	3	—	6	1	9	—	—	1	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	..	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—
4	—	1	—	26	1	11	—	—	—	7	—	30	1	34	—	1	—	3	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	13	3	1	241	97	38	30	3	11	36	32	246	106	301	—	2	26	32	—	59	—
0	—	—	—	13	2	19	1	—	—	12	2	20	1	27	—	—	1	1	—	6	—
6	1	—	—	1	—	5	1	3	—	6	1	3	—	6	—	—	2	1	—	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—
1	—	—	—	4	1	1	—	—	—	1	—	4	1	3	—	—	1	2	—	—	—
3	5	—	2	20	9	23	8	2	4	20	10	25	11	41	—	—	2	5	—	18	—
3	—	—	—	4	—	5	—	1	—	3	—	7	—	4	—	1	—	1	—	4	—
3	—	—	—	5	2	4	—	—	—	3	—	6	2	8	—	1	1	1	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	9	1	—	7	5	19	8	—	7	16	11	10	9	20	—	2	1	2	—	21	—
2	29	6	3	339	122	143	51	11	23	117	59	376	137	478	—	7	38	49	—	117	—
							¹	22	23	90	30	392	113	448	4	4	23	42	—	104	—
								-	—	27	29	—	14	30	—	—	—	—	—	—	—
									—	—	—	—	16	—	4	—	—	—	—	—	—

D.) Tábla 1868. évben.

A büntettek nemei	Az elitélt személyek — Hivatása vagy mestersége							
	határozott foglalkozás nélkül	ipar, kereskedelmi v. gyár munkás	földmíves	iparos, kereskedő v. gyáros	napszámos, cseléd	tudományos s művészeti foglalkozású	tisztviselő	földbirtokos vagy …
0. Felségsértés delegatio folytán	—	—	—	—	—	1	—	-
1. Erőszakos ellenszegülés, zendülés	—	1	—	1	1	—	—	-
2. Nyilvános erőszakoskodás	—	2	—	3	2	—	—	-
3. Hivat. hatalommal való visszaélés	—	—	—	—	2	—	1	-
4. Megvesztegetés	—	—	—	2	—	—	—	-
5. Vallásháboritás istenkáromlás	—	—	—	—	—	—	—	-
6. Hamis eskü	—	—	—	1	1	—	—	-
7. Kettős házasság	—	—	—	—	—	—	—	-
8. Házasságtörés	—	1	—	—	—	—	—	-
9. Erőszakos nemi közösülés	—	—	—	—	—	—	—	-
10. Nőrablás	—	—	—	—	—	—	—	-
11. Vérfertőztetés	—	—	—	1	—	—	—	-
12. Természetelleni fajtalans.	—	—	—	—	—	—	—	-
13. Gyilkosság	—	2	—	—	1	—	—	-
14. Gyermekgyilkosság	—	—	—	—	2	—	—	-
15. Emberölés	—	2	—	2	1	—	—	-
16. Emberölés vétk. vigyázatlanságból	—	3	—	1	6	—	—	-
17. Magzatel hajtás	—	—	—	—	—	—	—	-
18. Gyermekkitevés	—	—	—	1	1	—	—	-
19. Sulyos testi sértés	—	17	1	8	12	—	—	-
20. Párviadal	—	—	—	—	—	—	—	-
21. Emberrablás	—	—	—	—	—	—	—	-
22. Erőszakos letartóztatás	—	—	—	—	—	—	—	-
23. Hamis vád	—	—	—	1	—	—	—	-
24. Gyujtogatás	—	—	—	—	—	—	—	-
25. Tolvajság	18	152	1	16	216	3	2	-
26. Sikkasztás	—	12	2	10	9	—	1	-
27. Birói zártörés	—	1	—	7	1	—	—	-
28. Rablás	—	—	—	—	—	—	—	-
29. Zsarolás	—	—	—	2	—	—	—	-
30. Szándékos, erőszakos kártétel	—	2	—	—	3	1	—	-
31. Csalás	6	11	1	17	16	6	1	
32. Váltóhamisitás	—	1	—	7	—	—	—	
33. Állevélköltés	—	2	—	2	5	1	—	-
34. Hamis bukás	—	—	—	—	—	—	—	-
35. Vétkes bukás	—	—	—	—	—	—	—	-
36. Bünelősegités (orgazdaság stb. által)	—	4	—	22	17	—	—	-
Összesen	24	213	5	104	296	12		
Az elmult évben összesen	97	185	8	67	254	9		
A jelen évben tehát több	—	28	—	37	42	3		
A jelen évben tehát kevesebb	73	—	3	—	—	—		

Az elítélt személyek																	
Miveltségi foka				Vagyoni állapota			Illetősége			Előélete							
olvasni és irni nem tudó	csak olvasni tudó	olvasni és irni tudó	magasabb müveltségü	vagyontalan	kevés vagyonnal biró	vagyonos	belföldi	örökös tartományibeli	külföldi	még soha nem volt büntetve		kihágás miatt már volt büntetve		hason nemü büntett miatt volt büntetve		külön nemü büntett miatt volt büntetve	
										férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	1	—	2	1	—	3	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—
1	—	7	—	6	2	—	6	1	1	5	1	—	1	—	—	1	—
—	—	2	1	3	—	—	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—
—	—	2	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	1	—	2	—	—	2	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	2	—	—	—	2	1	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	2	—	3	—	—	2	1	—	2	—	—	—	—	—	1	—
—	—	2	—	2	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—
2	—	3	—	5	—	—	5	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—
7	—	3	—	9	1	—	9	1	—	8	1	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	1	—	2	—	—	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
11	—	27	—	34	4	—	32	6	—	28	1	1	—	2	—	6	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
175	8	229	8	412	8	—	357	54	9	199	122	13	2	60	13	10	1
7	—	27	1	34	1	—	29	5	1	31	3	—	—	—	—	1	—
—	—	9	1	9	1	—	8	2	—	9	1	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	2	—	—	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	2	1	6	—	—	6	—	—	5	1	—	—	—	—	—	—
14	2	42	8	55	9	2	57	7	2	31	17	—	2	9	—	5	2
—	—	7	3	8	1	1	9	1	—	7	—	2	—	1	—	—	—
—	1	9	1	9	2	—	11	—	—	5	2	—	—	2	—	2	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22	1	23	—	37	9	—	38	7	1	24	18	—	—	2	—	—	2
247	12	404	26	641	41	7	587	87	15	369	173	18	5	76	13	30	5
184	132	295	14	584	40	1	582	36	7	390	126	20	4	42	7	30	6
63	—	109	12	57	1	6	5	51	8	—	47	—	1	34	6	—	—
—	120	—	—	—	—	—	—	—	—	21	—	2	—	—	—	—	1

Szerfelett érdekes jelenségek észlelhetők, a bűnösök illetősége körül tett vizsgálatok folytán. Az országos statistika igen természetesen egyedül azt tárgyalja ezen rovat alatt, mennyi bűnöző volt belföldi, mennyi külföldi, hogy ebből is némi alapot nyerjen a közerkölcsiség kitudása és további állami intézkedések megtehetése végett. Azonban nekünk nem csak ez van érdekünkben tudni t. i. hány külföldi itéltetett el törvényszékünk által, de az is, hogy az országból honnét nyerjük a nagyobbszerü contingenseket és mi ennek oka?

Illetőség tekintetében az összes bünözők közül:

	1867-ben	1868 ban
volt belföldi	93%	85%
az örökös tartományokból	5½%	13%
külföldi	1½%	2%

Ezen adatok szerint tehát majd az összes bünözők belföldiek; a kérdés tehát már most az, mennyi ezek közül a pesti, mely kérdés minket pestieket közelebbről érdekel? A megye illetőségi alapra fektetett dolgozat folytán, ezen kérdésre a következő kimutatást iktatjuk ide elhagyván a csekélyebb számmal jelenkező megyéket.

	1868-ban.
Pestvárosi illetőségü	21.80 %
Buda és Ó-Buda	3.47 „
Pestmegye	11.60 „
Nógrádmegye	1.74 „
Barsmegye	1.74 „
Árva, Turócz, Trencsén, Nyitra, Pozsony	9.97 „
Fehérmegye	4.19 „
Hevesmegye	2.— „
Jászkunság	2.80 „
Erdély	1.30 „
Horvátország	0.72 „
Csehország	4.[illegible]

	1868-ban.
Austria, Stiria, Karinthia	2.60 %
Morvaország	2.90 „
Szilezia	1.16 „
Galicia	1.71 „

Nem több ennélfogva mint egy negyedrésze az egy éven át bünözőknek pesti illetőségü, mi fényes tanuságot tesz arról, mily nagy nálunk az idegenek csődülete, mily roppant nagy azok száma kik illetőség tekintetében más hova tartoznak és mily nagy jelenségü illetéket szolgáltatnak ezek az elitéltekhez. Pestvárosra ez ugyan kedvező nemcsak azért, mert az itt jelentkező erkölcsromlottság okát részben más törvényhatóságokra háríthatja, hanem mert kereskedelmi emelkedéséről, haladásáról tanuskodik. Azonban ezen más illetőségü egyének többnyire mégis itt már megtelepültek és igy a már netán előbb létező gonoszságuk itt jelentkezik, bünténycik által itt hatnak a közerkölcsiség romlására. Azért habár ezen tünemény viszonylag kedvező is, elenyészik az a bűntények számadatainál.

Legtöbb bünözőt tüntet fel továbbá nálunk illetőségre nézve Pestmegye szomszédos Fehérmegye és Buda, mely körülmény városunk fekvésénél fogva könnyen megmagyarázható.

Érdekes az is, hogy aránylag a felső megyék nagy mértékben vannak törvényszékünk előtt képviselve. És ennek oka abban rejlik, miszerint száz meg százan hagyják el onnét családi tüzhelyeiket s keresnek nálunk foglalkozást s kerülnek egyszersmind egy és más büntény miatt törvény elé. Ugyanezen okok miatt emelkedik az örökös tartományok egyes országaiból származók száma is oly magasra, különösen mint látjuk Csehországé, honnét legtöbb raj érkezik hozzánk; mig Horvátország alig van egy százalékkal képviselve, miután az onnét ide telepedők mennyisége csekély.

A mennyiben közerkölcsi állapotunk hű képének adásához a kihágások statistikai kimutatása is megkivántatik, ide iktatjuk E alatt a mindkét évben felmerült adatokat:

	1867.	1868.
	feljelentés történt.	
Közcsend, rend és hatósági intézkedés elleni	13	4
Élet és testi biztonság . . .	7	17
Vagyonbiztonság	19	24
Közerkölcsiség ellen . . .	3	1
Sajtótörvény ellen	6	1
	Öszesen 48	Összesen 47

E.) Tábla 1867. évben.

A kihágások nemei	A feljelentések száma: melyeknek tárgyalása a mult év végén függőben maradt.	melyek a jelen év folytán tétettek.	Összesen	intéztettek el: tárgyalás nélkül (melyek 1867. évben)	tárgyalás alapján	melyekn. tárgyal. a jelen év vég. függőb. mar.	A vádlott: kik iránt a tárgyalás a mult év végén függőben maradt.	kik iránt a tárgyalás a jelen évben megkezdetett.	Összesen
1. A közcsend, rend és hatósági intézkedések ellen . . .	—	13	13	—	13	—	—	13	13
2. Élet- és testi biztonság ellen.	—	7	7	—	6	1	—	6	6
3. Vagyon biztonság ellen . .	—	19	19	—	15	4	—	22	22
4. Közerkölcsiség ellen . .	—	3	3	—	3	—	—	3	3
5. Mezei rendőrség	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Sajtó törvény ellen (1848. XVIII. t. c. 30. 31. stb. §.) .	—	6	6	—	6	—	—	6	6
Összesen . .	—	48	48	—	43	5	—	50	50
Az elmult évben összesen	—	—	—	—	—	—	—	—	
A jelen évben tehát több .	—	—	—	—	—	—	—	—	
A jelen évben tehát kevesebb	—	—	—	—	—	—	—	-	

Ezen feljelentések mindegyike tárgyalással intéztetett el s 1867-ben vádlottak közül 13 büntelennek találtatott, az elítéltek ketteje egy hónál tovább tartó fogságra, — 6 egy hétnél tovább tartó fogságra, — 11 meg egy hétnél is rövidebb ideig tartó fogságra ítéltetett, 17 pedig birságot fizetett. Az elítéltek közül 28 férfi 9 nő volt.

1868-ban 9-en találtattak büntelennek, s az elitélt 55 egyén közül 6-an egy hónál tovább, 15-en egy hétnél tovább 7-en egy hétnél rövidebb ideig tartó fogságra itéltetének el, 3 pedig házilag fenyíttetett. Volt köztük 44 férfi, 11 nő.

---

személyek száma																
kik iránt az eljárás befejeztetett																kik iránt a tárgyalás a folyó évvégén függőben maradt.
megszüntetés vagy a vádlottnak más bírósághoz való utasítása által.	határozat által		az által hogy itéltettek								az elitéltek összes száma			a vádlott halála folytán	a vádlott megszökése folytán	
	büntelennek nyilatkoztató	bizonyítékok elégtelensége miatt felmentő	3 hónál tovább tartó fogságra	1 hónál tovább tartó fogságra	1 hétnél tovább tartó fogságra	1 heti v. kevesebb id. tartó fogságra	pénzbirságra	testi büntetésre	itéletileg megdorgáltattak	házi fenyitésre utaltattak	férfiak	nők	összesen			
—	2	3	—	2	2	4	—	—	—	—	7	1	8	—	—	—
—	1	—	—	—	2	3	—	—	—	—	3	2	6	—	—	1
—	1	1	—	—		2	17	—	—	1	16	4	20	—	—	4
—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	2
2	6	5	—	2	6	11	17	—	—	1	28	9	38	—	—	7
			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
					—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
						—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

D.) Tábla 1868. évben.

A kihágások nemei	A feljelentések száma						A vádlott		
	melyeknek tárgyalása a mult év végén függőben maradt.	melyek a jelen év folytán tétettek.	Összesen	melyek 1868. évben intéztettek el: tárgyalás nélkül	melyek 1868. évben intéztettek el: tárgyalás alapján	melyeknek tárgyalása a jelen év végén függőben maradt.	kik iránt a tárgyalás a mult év végén függőben maradt.	kik iránt a tárgyalás a jelen évben megkezdetett.	Összesen
1. A közcsend, rend és hatósági intézkedések ellen . . .	—	4	4	—	4	—	—	7	7
2. Élet és testi biztonság ellen	1	17	18	—	17	—	1	21	22
3. Vagyon biztonság ellen . .	4	24	28	—	24	—	4	25	29
4. Közerkölcsiség ellen . .	—	1	1	—	1	—	1	—	1
5. Mezei rendőrség ellen . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Sajtótörvény ellen (1848. XVIII. t.c. 30. 31. 35. 38. 41. 44. §§).	2	1	3	—	3	—	4	1	5
Összesen . . .	7	47	54	—	54	—	10	54	64
Az elmult évben összesen . .	—	48	48	—	43	5	—	50	50
A jelen évben tehát több . .	7	—	6	—	11	—	10	4	14
A jelen évben tehát kevesebb	—	1	—	—	—	5	—	—	—

személyek száma																
kik iránt az eljárás befejeztetett																kik iránt a tárgyalás a folyó év végén függőben maradt.
megszüntetés vagy a vádlottnak más bíróságokhoz való utasítása által.	határozat által		az által hogy								az elitéltek összes száma			a vádlott halála folytán	a vádlott megszökése folytán	
	büntelennek nyilatkoztató	bizonyítékok elégtelensége miatt felmentő	3 hónál tovább tartó fogságra itéltettek.	1 hónál tovább tartó fogságra itéltettek.	1 hétnél tovább tartó fogságra itéltettek.	1 heti v. kevesebb id. tartó fogságra itéltettek.	pénzbirságra itéltettek.	testi büntetésre itéltettek.	itéletileg megdorgáltattak.	házi fenyitésre utaltattak.	férfiak	nők	összesen			
—	—	2	—	1	3	1	—	—	—	—	5	—	5	—	—	—
—	1	—	—	4	11	5	1	—	—	—	20	1	21	—	—	—
—	—	2	—	—	—	1	23	—	—	3	17	10	27	—	—	—
—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	3	—	—	1	1	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—
—	4	5	—	6	15	7	24	—	—	3	44	11	55	—	—	—
2	6	5	—	2	6	11	17	—	—	1	28	9	38	—	—	7
—	—	—	—	4	9	—	7	—	—	2	16	2	17	—	—	—
2	2	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7

IV.

NÉPSZÁMLÁLÁS BAJORORSZÁGBAN

1867. decz. 3-án.

Rubin Simontól.

A német vámterület, mely az 1866 diki porosz-osztrák békekötes óta Ausztria nélkül Németország egész területére kiterjed, minden harmadik évben számlálást eszközöl a végből, hogy a német vámegylet jövedelmei helyes arányban osztassanak fel.

Ily népszámlálás történt 1868. deczember 3-án az egész német vámterületen, de a melynek eredményei csak Bajorországból közöltettek terjedelmesebben és lettek tudományosan feldolgozva. Ezen alap fonalán adjuk a Bajországi népszámlálást terjedelmesen, a többi vámterületről azonban csak a népesség főszámait.

Az utolsó népszámlálás óta, mely Bajorországban 1864. decz. 3-án történt, az ottani statistikai hivatal folytonos előkészületeket tett a jövendő népszámlálásig, mely 1867. decz. 3-án volt eszközlendő. Ezen előkészületekből különösen kettő olyan, a mely kitűnő fontosságánál fogva figyelmet érdemel, t. i. a városok, mezővárosok, falvak, és telepek és az épületek számbavétele. Bajorország 1840-ben először, később 1852-ben is a városok, mezővárosok, falvak és telepek megszámlálását rendelte el, mivel azonban az utolsó ily számlálás óta sok idő telt el, a régi alap kielégitőnek nem találtatott. Egy 1867 junius 17-én kelt rendelet Bajorországban, a községek és külön a házak [illegible] legnagyobb részletezéssel ujra elrendeli. A [illegible] hogy a hozzá kapcsolt telepeknél n[illegible] meg, hanem

geographiai fekvése is, a házaknál pedig megkülönböztetendők a lak- gazdasági, községi, kincstári, egyházi, fegyházi stbépületek. Ezen rendelet szerint a bajorországi városok, mezővárosok, falvak és telepek és külön a házak megszámlálása végre is hajtatott, mely főeredményében a következő. Volt Bajorországban.

	1867-ben.
város	230
mezőváros	395
falú	12.421
telep	32.637

összesen 45.688. Esik (Bajororország 1377 □ mtfld) egy mtfldre 33 helység, egy helységre 104 lakos.

A helységek és lakosok aránytalan eloszlása szembeszökő ugyan, ismerve azonban az ország geographiai viszonyait, elegendő magyarázatát fogjuk abban lelni. Föltünő mégis a telepek elszortsága és a népesség ritkasága kiváltkép a Duna, Isar és Inn folyók mentében, mi minden bizonynyal a gazdasági viszonyokra és a bűntényekre befolyás nélkül nem maradhat. Igy különösen összehasonlítván ez 186$^{2}/_{3}$- és 186$^{5}/_{6}$-diki évekről szóló bűntényeket, azt találjuk, hogy a bűntények száma, mely az egész országban az utolsó két évben emelkedést mutatott, ezen vidékeken ugyanaz maradt. Még ritka népességet mutatnak a déli és délnyugoti kerületek, a felső-pfalcz, a közép- és felső franki kerületek.

Csak Bajorország éjszaki részeiben vannak nagyobb községek sürűbb lakossággal. Bajorországban 1867. decz. 3-án a lakható és lakhatatlan házak száma összesen 1.644.285. volt.

A népszámlálás Bajorországban az egész országban 1867. decz 3-ra rendeltetett el és állapíttatott meg. A körözvény, mely e végből kibocsáttatott, így kezdődik: „A közös vámterületből befolyó jövedék elosztása végett a vámterületen, 1867. decz 3-án népszámlálás rendeltetik el, mely végből a kerületek, községek, háztulajdonosok utasítással láttatnak el. A vámegylet határozatai szerint ugyan a vámterületen minden harmad évben csak a 14 éven fölüliek számitandók meg és hozandók nyilvánosságra; tekintve azonban a közigazgatás és tudomány igényeit, melyeknek az ily számlálás meg nem felel; tekintve továbbá, hogy az utol-

só általános népszámlálás óta már 15 év mult el: szükségesnek mutatkozik Bajorországon, ugy mint volt 1840. és 1852-ben, az általános népösszeirás." Következnek utasitások és lajstromok minden egyes személy, háztulajdonos, község, város, kerület számára, és a határidő meghatározása, a mikorra az összes népszámlálási munkát a statistikai hivatalnak tartoznak beküldeni. E szerint a bajorországi stat. hivatal azon helyzetben van, hogy az első följegyzési ivek után állithatja össze a népszámlálás eredményeit. Az anyag, mely hozzá érkezett, többre ment 200 vámmázsánál, melyet 17 hivatalnok, naponta 7 munkaóra alatt marczius 15-től junius 1-ig feldolgozott akként, hogy minden lakos bevallását átvizsgálta. Ezen óriási anyag a legpontosabban átvizsgálva, s összehasonlítva a már kéznél levő fentemlített előkészület eredményeivel, dolgoztatott fel s igy a bajorországi népszámlálásnál bizton lehet a legnagyobb pontosságot várni. De bármennyire sikerült legyen a hibák kiigazitása, bár az ország nem nagy, s jól szervezett, gyakorolt hivatalnokkarral bír, a népművelődés általános: mathematikai pontosságot még sem sikerült elérnie. Álljon itt példának a különbözet, mely az 1852-dik és az 1864-diki számlálásoknál a helységeknél, és egy másik, mely az előkészület és a népszámlálás között a házak összeirásánál találtatott.

Helységek, melyek az 1852-diki száml. alkal. nem, de az 1864-diki száml. alkalm. előfordultak.	1513
Helységek, melyek az 1852-diki száml. alkal. előfordultak, de 1861-ben nem.	5224
Ezek lakosságának száma 1852-ben volt	53.789

Itt egyébiránt csak oly helységekről van szó, melyeknek geographiai fekvésöknél fogva külön, önálló nevök van, de mégis a számláláskor egyik-másik község magához tartozónak vallotta, és innen származik a különbözet a két számlálás között.

A házak szám'álásánál is csusztak be különben hibák.

A Lakott és lakatlan épületek száma az előkészületi számlálás alkalm. … okt. 15-én . . .	1.642.343
„ „ „ „ … népszám- …	1.644.285
	1942

A különbözet on

számláláskor sok ház lakatlan volt és azért a számlálásnál kimaradt, és hogy sok helyen az emeletek is mint külön házak szerepeltek.

Az 1867-diki összevont kimutatás szerint volt Bajorországban:

1867. decz. 3. 4 914.421 lélek, ellenben három évvel elöbb
azaz : 1864. „ „ 4.807.440 „

tehát a három évi szaporodás 16.981 lélek. Tekintve a népesség szaporodását a korábbi években, az 1867-diki év aránylag nagyon hátra maradt az 1855-től 1864-ig nyert évi átlagos szaporodástól, de különösen az 1864-dikitől.

Az 1866-diki évben Bajorország területet engedett át Poroszországnak, mely területen az 1864-diki népszámláláskor 32,925 lélek lakott. Hozzáadván még ezen számot, akkor a szaporodás összesen 49,906 lélek volt vagyis 1.3. Még így is az 1861—1864-ig mutatkozott szaporodáshoz képest az olmult 1864—1867-diki időszak nagyon hátra maradt.

Összevetve a népesedési mozgalmat a három utolsó évből, az 1867. decz. 3-diki népszámlálás eredményeivel, érdekes kutatni, mennyire megbízható az utolsó bajorországi népszámlálás. Itt ugyan mindjárt fel lehetne hozni azt, hogy a népszámlálásnál három hóval előbb történt község- és házak felvételéből nyert eredményeknek egybevágása a népszámlálás ugyanazon adataival, elegendő bizonyiték volna arra, hogy nagy hibák a népszámlálásnál nem történhettek ; de nem is történtek, mivel az összehasonlitás után a talált hiányok azonnal helyre is igazíttattak, és igy ez egybevágása a két különböző felvételeknek már magában véve is elég világosan szól az 1867-diki népszámlálás helyessége mellett. Azonban oly nagy különbözet helyes megítélésére mint a milyen az 1864. és 1867-diki népszámlálás között van, ez még nem elegendő, s legfölebb az eljárásnak forma tekintetében való helyességéről győz meg. Helyes meggyőződéshez csak úgy jutunk ha a népesedési mozgalmat az utolsó három évről vizsgáljuk, a mikor is találjuk, hogy ok és okozat egymással találkoznak.

Egy táblás kimutatás mutatja, hogy mennyire ternek ..gymástól a két hivatalos felvétel adatai az $18^{34}/_{67}$-diki
a.

Ezen táblázatból látni, hogy 12 felvétel közül egybevágó egy sem volt. A legkisebb különbözet volt 1840-ben 548-al, a legnagyobb 1867-ben 39,505-el; egy különbözet volt 1843-ban 1,952-el, és egy másik 1861-ben 8,995-el, a többi mind 10,000-nél nagyobb, sőt az 1846-ban a különbözet volt 30,224, 1864-ben 21,328, a legnagyobb pedig az utolsó 1867-diki népszámlálásnál t. i. 39,505.

Ezen eltérések okát az idő viszonyaiban kell keresni, melynek hű tükre a népmozgalom, s ha a népszámlálások többet vagy kevesebbet találnak mint az anyakönyvek kimutatnak, okai közel fekszenek és igazolni fogják a különbözetet. Bennünket itt különösen az utolsó népszámlálás foglalkoztat s erre nézve kutatni fogjuk a viszonyokat, hogy ennek helyességéről meggyőződjünk.

Az 1867 diki népszámlálás, mint fentebb kimutattuk, 39,505 lélekkel kevesebb lakót mutatott ki, mint a népesedési mozgalom hivatalos feljegyzései után lenni kellene.

Különbözet volt lefelé is, fölfelé is. Az ezt megelőző népszámlálás, tehát az 1864-diki, 21,328 lélekkel többet mutatott ki mint a népmozgalom hivatalos feljegyzései, e szerint épen ellenkezőjét annak, a mit az utolsó népszámlálásnál találtak.

Feltéve azt, hogy a feljegyzés, házasság, születés és halálozásról a legpontosabb, más úton kell keresnünk a különbözetet, illetőleg a csökkenés okait, és itt első alkalom nyilik a ki- és bevándorlásokról szólani. A ki- és bevándorlásokról az országból és az országba, pontos lajstromokat visznek, de a vándorlás az ország határain belül egyik kerületből a másikba nem vétetik számba, és azon utazások sem, melyek a külföldre vagy Amerikába nem kivándorlási czélból történnek, pedig ezek is fontos adatok lennének a népszámlálás megbirálására. A ki- és bevándorlás 34 év alatt a következő volt:

	bevándorlott az országba	kivándorlott az országból	a kivándorlottak többlete
1834—1867-ig .	31,980		
3 évi átlag . .	2,907		
1 „ „ . .	969		

A család-statistika Bajorország minden népszámlálásainál 1834 óta mindig az őt megillető figyelembe részesült, noha a család fogalma nem oly értelemben vétetik Bajorországban, s általában egész Németország kisebb nagyobb államaiban, mint az európaszerte szokásos. 1864-ben egy családra számittatott

Poroszországban . .	5.2
Bajorországban . .	3.9
Szászországban . .	4.8
Würtembergben . .	4.7
Badenben	5.2
Hessiában	4.7 tag.

A család fogalmát legelőször Bajorországban egy 1833. junius 14-dikén kelt ministeri kibocsátvány akként állapítja meg, hogy minden állandóan letelepedett önálló egyén külön családnak tekintetik. Egy másik 1855. september 25-dikén keltezett kibocsátvány oda módositja, hogy mindenki, tekintet nélkül a nemre, ki állandóan külön lakik, legyen bár önálló vagy járadékot élvező, házas vagy nőtlen, férjezett vagy hajadon, világi vagy papi személy, birjon bár saját háztartással vagy nem, a népszámláláskor családnak tekintendő, kivéve azokat kik koldulásból élnek, vagy mások által segélyeztetnek.

Ily értelemben véve a családot, más országokkal szemben, különösen ott, a hol család és háztartás identikus, Bajorországban a családok száma nem tarthatott lépést a népesség számával, a mint ez a népszámlálásokból is kiderült.

Mig ugyanis még 1852-ben csak 996,347 család számittatott, 1855-ben az már 1.074,824-re szaporodott, daczára, hogy a népesség, mely 1852-ben 4.559,452 főből állt, 1855-ben 4.541,556-ra apadt. Az 186¹/₄-diki szaporodásnál 117,613 lélekkel, a családok 98,478-al szaporodtak, az 186⁴/₇-diki szaporodásnál 16,981 lélekkel, a családok 18,014-el szaporodtak.

N e m é s k o r a népességnél oly szoros viszonyban állanak, hogy különválasztva a vizsgalódás tárgyát alig képezhetnék; mert külön vizsgálva a halandóság és élettartam közötti viszonyt a két nemnél, észrevehetőleg vesztene értékéből. Itt azon megjegyzést kell tenni, hogy a vámterületi népszámlálás szabályai szerint a kor csak 14 éven aluli és

14 éven fölüli rovatokba jegyeztetik a vámterület külön érdekei szerint. A kort külön mind a két nemnél, külön minden esztendőre csak egy később megjelenendő munkában fogja a bajor statistikai hivatal kiadni, addig pedig ezen felosztással kell beérnünk.

A nemre de különösen a korra nézve az utolsó három év lényeges változást tüntet fel. Volt

	1864-ben	1867-ben.
férfi	2.381.173	2.374.962
nő	2.426.267	2.449.459

a szaporodás az utolsó három évben volt 1000-re 4; és pedig a nőnemnél 1000 re 10, a finemnél 1000 re csak 2. A nőnem tehát a finem fölött aránytalanúl emelkedett; mert míg a nőnem 1864-től 1867-ig 23.192 lélekkel szaporodott, a finem ugyanazon időben 6211 léleknyi apadást mutatott.

A szaporodás különösen mind a két nemnél a 14 év alatti korra esik; volt

	1864-ben.	1868-ben.
14 év alatti egyén	1.329.971	1.371.506
„ „ feletti „	3.477.469	3.452.915

azaz 1000 lakosra 1867-ben több vagy kevesebb mint 1864-ben
14 év alatti korban + 31 egyén
„ „ feletti „ — 7 „ és itt
a nőnemnél + 1, a finemnél pedig — 16. A 14. éven aluli kor túlszaporodása a 14 éven fölülinél tett az $186^4/_7$-diki időszakban 3.9 $^0/_0$-ot, és pedig külön a finemnél 4.7 a nőnemnél 3.1; 1000 14 éven felüli korú egyénre esett a 14 év alatti korból

1864-ben 382
1867-ben 397 tehát több az utolsó számláláskor 15 el, és pedig külön a finemnél 3, a nőnemnél 12.

Ha sikerült a számokat elég világosan csoportosítani, akkor könnyü lesz belátni, hogy az $186^4/_7$-diki népszaporodásnál a 14 év alatti kor túlsúlyban van, hogy az $186^1/_4$-diki többlet részben oly idegenek után állt elő, kik az $186^4/_7$-diki időszakban ismét elhagyták az országot. Hogy a nőnem túlszaporodása a nagyobb kivándorl[illegible]-diki háborunak tulajdonítható, az ki
nemnél a szaporodás csak a 14
zott, míg a 14 év alatti az

ja felül a nőnemet. Talán nem lesz fölösleges a bajor stat. hivatal azon tapasztalásból merített észrevételét ide iktatni, hogy a korra nézve az utolsó népszámlálás adatai nem oly pontosak, mivel a kor összeirása a születési évszám szerint most vétetett foganatba legelőször. Leszámítva ezen talán csak formai hibát, az adatok kor és nemről teljesen egyeznek azzal, a mit a vizsgálódásnál az utolsó népszámlálás toljessége körül felhoztunk.

Bajorországnak 1877.25 ☐ mtfld nagyságú területén 4.824 421 léleknyi népessége után esik 1 ☐ mtflpre 3503 lakos. A viszony a kerületeknél 2673 és 5806 között változik, mint a legkisebb és legnagyobb viszonylagos népesség 1 ☐ mfldön.

Az országos felosztásnál kerületek szerint mindig az administratio vétetik tekintetbe, s noha a népsürüségét ezen felosztás szerint adjuk, ez korántsem felel meg a valóságos viszonylagos sürüségnek az országban, csak vegyüléke azon kerület termékeny földjén élő sürübb lakosságának a terméketlen föld ritkább lakosságával, a nagy városok ezreinek a kisebb községek százaival. Ezt előre bocsátva tudni fogjuk, hogy az igy kerületenkint kimutatott viszonylagos sürüség mesterséges. A valóságos viszonylagos sürüség a föld minőségétől és a geographiai fekvéstől függvén: ezek lesznek a népsürüség szabályzói. Minél magasabb a föld fekvése a tenger szine fölött, annál ritkább lesz a lakosság; a legmagasabb emelkedéstől lefelé a lakosság sürübb, mig a völgyben a legsürübb, a termőföld is ily arányban növekedvén. Eltekintve tehát a mesterséges felosztástól, a legsürübb népességet a sváb kerület éjszaki, az alsó bajori és alsó franki kerületek déli, és a pfalczi kerürület alantabb fekvésü részeiben találjuk, mint a mely vidékek termékenységre is elől állanak.

Más a viszony a lakhelyeknél. Nagy városnál a terület semmi arányban nem áll a lakossággal és a sürüséget nem lehet ☐ mtfld számra határozni meg. De ha helyesen csoportositjuk a népességet nagyvárosok, városok és helységek szerint, a cul turai viszonyokról érdekes képet fogunk lelni. Igy Bajorország az utolsó népszámlálás szerint lakott nagy városokban 74 lélek, több mint 500 család átal lakott városokban

153.521 lélek, egyéb helyeken 3.603.826 lélek. Az 500 családnál kevesebbel biró helyeken lakott a népesség 75%-a, a többi pedig nagyvárosokban és városokban. A szaporodás 27 év alatt t. i. 1840—1867-ig nagyvárosokban volt 35.66, városokban 19.11, a kizárólag földmíveléssel foglalkozó helységeké 4,29%.

A nagy városok tulságos népszaporodása jellemzi az időt, melyben élünk s mely eléggé ismeretes; de hogy az özönlés nem csak nagy városok felé, hanem kisebb városokba is történik, bár nem oly arányban mint a nagy városokba, még kevesen fogják tudni. Bajorországban tapasztalták, hogy a kisebb városok is bár lassú, de folytonos emelkedést mutatnak, azonban a mezei lakosság évről évre inkább fogy. Egy kimutatás 27 évről ezt világosan mutatja. 1000 lélek közül lakott

	1840-ben	1852-ben	1861-ben	1864-ben	1867-ben
nagy városokban több mint 500 családdal	180	189	206	216	221
városokban . .	29	30	30	31	32
egyéb helyeken .	791	791	764	753	747

A szaporodás Bajorország nagy városaiban szintoly rohamos, mint bárhol Európában. Az öt legnagyobb város 1860—1867-ig következő szaporodást mutat:

	1840—52-ig	1852—61-ig	1861—64-ig	1864—67 ig	1840—1867-ig
München*	12.45	16.38	12.30	2.18	50.17
évenkint	1.04	1.82	4.10	0.73	1.86
Nürnberg	14.55	17.08	12.25	10.50	66.86
évenkint	1.21	1.90	4.06	3.50	2.46
Ágosta	6.70	15.86	8.69	1.49	35.79
évenkint	0.56	1.71	2.90	0.50	1.33
Würzburg	11.31	21.01	13.74	2.68	57.32
évenkint	0.94	2.23	4.58	0.89	2.21
Regensburg	18.03	7.63	7,24	1.55	38.85
évenkint	1.50	0.85	2.41	0.52	1.42

A népesség számlálása külön vallás szerint 1852-ben történt utoljára. Érdekes lesz vizsgálni tizenöt évi időköz alatt és külön 1840 óta mennvire növekedett vagy csökkent a szám az egyes vallásfe

* München városáról - vá-
ros a körüle fekvő falvak k

	r. kath.	protest.	reform.	más kereszt.	izrael
1840-ben	3.106.815	1.197.159	2.740	4.857	59.376
%-ban	71.06	27.39	0.09	0.11	1.36
1852-ben	3.241 363	1.253.078	2.466	5.593	56.158
%-ban	71.10	27.49	0.05	0.12	1.24
1867-ben	3.439.538	1.326.957	3.267	4.830	48.840
%-ban	71.30	27.50	0.07	0.10	1.03

Könnyebb áttekintés végett álljon itt a kimutatás ezer lélek szerint. 1000 lélekre esett:

	r. kath.	prot.	reform.	m. ker.	izrael.
1840-ben	710.70	273.89	0.63	1.11	13.58
1852-ben	711.03	274.88	0.54	1.23	12.32
1867-ben	712.94	275.05	0.68	1.00	10.33

Ebből látható, hogy általában és egészben véve a vallásfelekezetek arányai nem változtak, és nem különösen a katholikusoké; ellenben a mózesvallásuak lassan, de folytonosan apadnak. Még 1840-ben 1000-re 13.58, 1852-ben már 12.32, 1867-ben pedig csak 10.33 lélek esett. Ezen adatok a népszámlálási munkálatból egybevágók a népmozgalom feljegyzéseivel. Hasonlóan apadást mutat az izraelitáknál a házasságok száma is t. i.

$184^{0}/_{1}$-ben . 1.17
$186^{0}/_{1}$-ben . 0.84
$186^{6}/_{7}$-ben . 0.77

házasság köttetett a mózesvallásuaknál, míg a vegyes házasságoknál folytonos emelkedést lehet tapasztalni. Vegyes házasság köttetett t. i. izraelita és nem izraelita között

$184^{0}/_{1}$-ben . 2.76
$186^{0}/_{1}$-ben . 3.91
$186^{6}/_{7}$-ben . 4.09

Azonban a házasságoknál, a hol a házasfelek mózesvallásuak, is látható a csökkenés; köttetett

1840-ben . 59,376 házasság
1852-ben . 56,158 „
1867-ben . 49,810 „ s igy a csökkenés 1840-től 52-ig

volt 5.4, 1852—67-ig 16.1%. A házassági esetek a katholikus felekezeteknél nem igen változtak, de szemben a tisztán egy felekezetű házasságokkal, a vegyes házasságok túlsúlyt értek.

	r. k.	prot.	vegyes
$185^{9}/_{0}$.	69.08	27.49	2.76
$184^{9}/_{0}$.	69.24	26.78	2.96
$186^{0}/_{1}$.	67.50	27.75	3.91
$186^{6}/_{7}$.	69.12	25.92	4.00

Az emelkedés a vallásfelekezeteknél a következő volt:

	r. kath.	prot.	israelita
1840—1852-ig	+ 4.3	+ 4.6	5.4
1852—1867-ig	+ 6.1	+ 5.9	11.3
és 1840—1868.ig	+ 10.4	+ 10.0	16.7

München városban a vallásfelekezetek viszonyai nem változtak, azonban Nürnberg nagy változásokat mutat. A protestansok 1000 lakosra, 1840—1867-ig e városban 932-től 835-re fogytak, a katholikusok ugyanitt 67.5-től 144-re szaporodtak, az izraeliták szintén 1-től 17-re szaporodtak. Würzburgban a protestansok 1840—1867-ig, 1000 lakosra, 52-től 138-ra szaporodtak, a katholikusok ugyanitt 922-től 829-re fogytak, mig az izraeliták itt is 19-ről 32-re szaporodtak. Ágostában, tulnyomó katholikus lakosság mellett 1840-től 1867-ig 1000 lakosra a katholikusok 606-tól 653-ra szaporodtak, a protestansok ugyanitt 391-től 337-re fogytak, mig az izraeliták 1—10-re szaporodtak. Végre Regensburgban, 1000 lakosra, 1840—1867-ig a protestansok 311—186-ra fogytak, ugyanitt a katholikusok 683-tól 800-ra szaporodtak, az izraeliták szintén 6.5—13-ra szaporodtak.

Érdekes lenne még kimutatni a lakosságot foglalkozás szerint, de a bajor statistikai hivatal ezt is egy később megjelenő füzetében igéri.

EGYVELEG.

Néhány adat a gyútűpuskákról. A gyútűpuska porosz találmány. Előbb Franczia-, majd Angolország lettek megkinálva ezen uj találmánynyal, de mindkét helyről kicsinylő itélettel elutasittatott. Poroszországban legelőször 1849-ben kezdték használni. Eleinte csak néhányat alkalmaztak, és csak a Dániával viselt háborúban alkalmazták legelőször tömegesen, a hol is, mint szintén később az osztrák háborúban, nagyrészök volt a győzelemben. Francziaország le Faucheux által tett javítással a vadász ezredeknél alkalmazta. Még tökélyesbité Hügel, würtembergi őrnagy. A legtökéletesb ily puskák azonban az amerikai háború alatt keletkeztek. Az amerikai javított gyútűpuskáknál a töltés a puskacső mellé készített ürben van elhelyezve, úgy, hogy az alant alkalmazott kakast csak forgatni kell, hogy a kilőtt töltés helyett egy új lépjen a puskacsőbe és ezt annyiszor ismételhetni, míg töltés van a tartóban. Ilyen javított van több, nevezetesen a Spencer-féle, a melynek tartójában 7, a Henri-féle, a melyben 15 töltésnek van helye. stb. Beleszámítva az első töltést, az elsővel 8, az utóbbival 16 lövést tehetni egymásután a nélkül, hogy valamit igazitani vagy tisztítani kellene rajtuk.

Az arány, mely az elő- és hátultöltő puskák közt létezik, a következő:

az elültöltő puskával egy percz alatt	.	.	.	. .	1	lövést tehetni,
az egyszerü hátultöltővel a használó ügyessége szerint					5—10	„ „
a Spencer-félével	„	„	„	„	15—20	„ „
a Henri - félével	„	„	„	„	25—30	„ „

Az amerikaiak csodákat míveltek ezen fegyverek segítségével, és különösen a legujabb, Peabody Henri bostoni lakos által készített fegyver, az Unió által kiküldött bizottság szoros vizsgálata után, a legjobbnak tünt ki az eddiegek közül. Tiz versenytársa közül, tiz napig kitéve egy ház tetején az idő viszontagságainak, úgy hogy a víz megfagyott rajta, máskor meg hó borította, utoljára meg nagy hőfokig melegitve, a pályanyertes Peabody-e lett, melyet a bizottság az Uniónak ajánlt.

A hátultöltő puskák hasznát még mathematikailag is ki lehet számítani. Ha p. egy elültöltő puskával fegyverkezett csapat egy másik hátultöltő puskával ellátott csapatot megtámad, akkor az előbbi körülbelül 200

lépésnyi távolságról teendi utolsó lövését, s azután szuronyszegezve roham az ellenre. Hogy pedig 200 lépést, a leggyorsabban haladva, megtehessen, legalább egy percznyi idő kivántatik. Míg azonban a szuronyos csapat közeledik, a másik közönséges gyútűpuskával 5, a Peadoby félével 10, a Spencer félével 15—20, a Henry-félével 25—30 lövést tehet, s így az ellent tökéletesen szétverheti még a támadás előtt.

Francziaország gazdászati-, kereskedelmi- és ipari állapotáról. A „Temps" hivatalos stat. adatok nyomán igen érdekes képet állított össze, melyből a fővonások következők:

Az aratások az utolsó öt évről lassu de folytonos apadást mutatnak.

1863-ban	116	millió hektoliter gabona,
1864-ben	111	„ „ „
1865-ben	95	„ „ „
1866-ban	85	„ „ „
1867-ben	83	„ „ „

A bortermelés jobb eredményeket mutatott.

1864-ben	50	millió hektoliter
1865-ben	69	„ „
1866-ban	63	„ „
1867-ben	39	„ „

Ezen mennyiségekből fogyasztanak a termelők 12—14 milliót, 1/4 millió eczetnek, 5—8 millió destilláltatik, s 22—28 millió hektoliter jön forgalomba és esik adó alá.

A baromlétszám is szaporodik. 1866-ban számíttatott kerek számba több mint 3 millio ló, 1/2 millió összvér, ugyanannyi szamár, 13 millió darab nagymarha, 6 millió sertés, 30 millió juh, 1 1/2 millió kecske.

A kőszén-fogyasztás és termelés így állott:

	termelés	fogyasztás
1853-ban	59 millió mássa	94 millió mássa
1864-ben	112 „ „	174 „ „

Termelés és fogyasztás tehát arányosan növekedett.

A fémtermelés is növekedést mutatott. 1853-ban 660,900 tonna, 1864-ben 1.212,800 tonna termeltetett Külön:

	vas	aczél	rés
1853-ban	451,000 tonna	225,000 mássa	19,000 mássa
1864-ben	792,000 „	415,600 „	164,000 „

Az ipar emelkedésének kitüntetésére közöljük a gőzgépek és azok lóereinek számát:

	gép	lóerő
1853-ban	9,140	87,151
1864-ben	19,724	242,240

tehát majdnem három akkora mint 1853-ban. Mégis a „Temps" azt jegyzi meg, hogy e szám a többi európai culturállamoké mögött áll.

Az Angol-Indiáról szóló kékkönyvből, mely Londonban nem rég kikerült sajtó alól az 1857. és 1866-diki évekre vonatkozólag következő érdekesb statistikai adatokat közöljük :

A különféle államok és elnökségek összes térmértéke tesz 1.545,336 □ mfldet 192.012,137 lakossal. A bevételi többlet 1866-ban 1.603,113 font sterlingre rugott. Az államadósság Angol-Indiában 1857-től 1866-ig 59.461,969 fontról 98.383,651 fontra emelkedett, mi mellett az évi kamatok is 2.396,084 fontról 4.577,416 fontra nöttek. Az

	érkezett	és	elvitorlázott hajók
1857-ben . .	2.206,932		2.842,348
1866-ban . .	3.695,364		7.631,384

tonnát forgalmaztak. Tiz esztendő alatt az Indiával kereskedést űzött angol hajóknak tonna forgalma tehát körülbelül 100%-al emelkedett. A kereskedelmi forgalomban

	a behozatal	és	kivitel
1857-ben .	28.698,284 font		26.591,877 font
1866-ban .	56.156,529 „		67.588,475 „

sterling értéket képviselt.

A kivándorlás a Mauritius nevű gyarmatba és nyugat Indiába

1857-ben	27,777 főt
1886-ban	41,777 főt

mutatott fel.

A vaspályák tekintetében a forgalomnak átadott 3,452 angol mértföldnyi vonalokon 1866-ban 10.120,910 utazó szállíttatott. A bevétel

az utazó személyek után . .	1.278,880 fontot
a szállított árúk után . .	3.328,656 fontot, összesen
	4.607,286 font sterlinget tett ;
a kiadás	2.225,995 fontot vett igénybe, s
igy a vaspályák	2.381,241 font sterling tiszta jö-

vedelmet mutattak fel ; esett bruttó bevétel 1866-ban 1 □ mtfldre 1,334 font, netto bevétel 689 font.

A póstán könyvek és csomagok kivételével

1857-ben . .	42.307,980
1866-ban . .	59.931,904 darab levél és hírlap szállíttatott.

A pósta 1866. évi bevétele 406,466 fontot tett

a kiadás azonban . .	433,304 fontot vett igénybe, s így
	26,838 font többlet kiadás maradt fede-

zendő.

A középítkezésekre . 1857-ben 2.201,542 fontot
1866-ban 5.360,625 fontot fordítottak.

A távirdáknál a létrehozatal és kezelés költsége és külön a bevétel tett

	kiadás	bevétel
1857-ben .	124,103 fontot	29,937 fontot
1866-ban .	253,191 „	112,944 „

Ezen statistikai adatok általában véve igen kedvezők. Világosan kitűnik belőlök a kereskedelmi forgalom nagy lendülete és a ki- és bevitel gyors emelkedése, miből bizton remélhetni, hogy India továbbra is tág mezőt fog nyitni az anyaország kereskedelmi viszonyainak kifejlesztésére és terjesztésére.

Uj építkezések költségeire a magyar korona országaiban az 1850—1865 másfél évtizednyi korszakban következő összegeket fordított az állam-kincstár, és pedig :

	a belügyi ministerium ressortjából, közigazgatási czélokra	a belügyi ministerium ressortjából, fegyházi czélokra	a pénzügyi minist.	az igazságügyi minist.	a rendőri minist.
1850-ben pp.	28,747.59	70,705	—	—	—
1851 „ „	—	—	1,313.36	—	—
1852 „ „	—	16,000	48,800	—	—
1853 „ „	5,259.16	7,866.40	17,471	—	—
1854 „ „	18,646.53	3,271.14	6,395.36	—	—
1855 „ „	70,799.50	251,798.14	2,112.16	125,367.15	1,436.16
1856 „ „	61,702.27	214,928.3	1,478.2	38,791.29	—
1857 „ „	182,833.8	920,789.30	26.092.25	53,454.30	—
1858 „ „	77,910.53	510,148.36	2,962.2	148,642.48	—
1859 „ oszt. é.	105,651.16	358,979.5	336,165.53	162,270.69	—
1860 „ „	169,872.18	262,610.78	212,296.90	151,598.42	—
1861 „ „	28,711.56	92,965.17	176,824.65	68,014.94	—
1862 „ „	3,837.44	—	65,183.83	6,004.99	—
1863 „ „	—	37,451.10	6,037.88	12,396.64	—
1864 „ „	41,494.53	183.91	14,050.93	—	—
1865 „ „	—	—	—	—	—

Ugyanezen összegek áttekintésileg sommázva az egész osztrák-magyar monarchiára, következő képletet tüntetnek fel :

Költetett o. é. frt.	az osztrák tartományokban		a magyar korona országaiban	
	frt	kr	frt	kr
1850	254,479	20	104,425	63
1851	246,450	15	1,369	28
1852	119,170	67	68,040	—
1853	172,027	8	32,126	78
1854	398,070	33	37,079	40
1855	851,159	80	474,089	54
1856	831,599	42	332,734	52
1857	855,948	69	1.242,328	2
1858	754,404	45	776,647	53
1859	576.050	29	963,066	43
1860	794,518	81	796,408	23
1861	330,414	8	366,516	32
1862	170,863	15	73,826	26
1863	195,157	60	55,885	62
1864	83,094	54	55,529	37
1865	156,025	89	—	—
Összesen . .	6.790,034	15	5.381,802	98

Viz- és folyamszabályozási költségekül ugyan ezen korszak alatt s az útfentartási költségekre tett megjegyzések mellett következő összegek terhelték az állam pénztárát:

	az osztrák tartományokban	a magyar korona országaiban
1848 1)	—	—
1849 1)	—	—
1850 1)	1.051,708	51,505
1851 1)	1.147,185	24,056
1852	1.511,130	187,388
1853	1.456,755	472,909
1854	1.298,634	559,098
1855	1.348,851	776,813
1856	1.508,393	1.057,675
1857	1.697,600	1.112,512
1858	1.281,475	1.301,047
1859	1.059,124	794,214
1860	1.137,941	765,147
1861	950,216	538,289
1862	1.295,804	630,663
1863	1.150,258	934,904
1864 2)	1.203,733	776,490
" 2)	1.137,062	523,724
	20.235,869 frt	10.506,434 frt

Utak fentartására az 1848—65-diki korszakban következő összegek utalványoztattak az állam-pénztárból :

	Az osztrák - öröks tartományokban	A magyar korona országaiban
1) 1848	—	—
1849	—	—
1850	4.980,012	142,040
1851	5.263,409	216,798
1852	6.216,352	1.343,882
1853	6.421,180	1.579,012
1854	6.492,015	1,769,014
1855	6.580,112	2.461,047
1856	7.353,662	4.134,387
1857	7.274,879	4.562,212
1858	5.694,061	3.640,779
1859	5.986,752	3.641,007
1860	5.838,056	2.888,750
1861	5.264,775	2.634,830
1862	4.993,625	2.392,458
1863	5.209,135	2.427,203
2) 1864	5.170,527	2.871,371
1865	4.504,803	3.168,856
Összesen .	93.223,305 frt	39.823,641 frt

1) Megjegyzendő, hogy Magyarországra nézve 1848-tól 1851-ig teljes kimutatások nem léteztek.

Az illető zárszámadásokban 2) kimutatott tulajdon jövedelmek, az e közigazgatási évre felsorolt költségekből már levonattak.

Az úti- és hídvámok jövedelme a magyar korona országaiban és az osztrák örökös tartományokban 1850-től 1865-ig következő volt, és pedig :

évszám	az osztrák tartományokban	a magyar korona országaiban
1850	2.245,960	28,666
1851	2.378,020	[1] 27,771
1852	2.419,357	26,108
1853	2.606,712	25,988
1854	2.630,678	585,713
1855	2.664,986	268,670
1856	2.614,638	237,788
1857	2.519,712	187,377
1858	2.471,727	[2] 186,113
1859	2.594,878	224,445
1860	2.676,895	240,068
1861	2.708,458	209,024
1862	2.710,158	208,240
1863	2.699,935	208,709
1864	2.640,292	[3] 590,027
1865	2.666,200	595,804
Összesen .	41.248,606 frt	3.850,511 frt

[1]) Megjegyzendő, hogy 1850—53-ig csak Horvát- és Tótország fordul elő ez összegek alatt, a mennyi ben az útvámrendszer Magyarországon és Erdélyben csak 1854. kezdetév el hozatott be ; de ekkor is csak az 1854-diki év [2]) első felében szerepelt ; mert egy 1854. február havában kelt rendelettel ismét megszüntettetett.

Ennélfogva 1855-től 1863-ig ily jövedelem Magyarországról a kimutatott összegekben elő sem fordul.

Magyar- és Erdélyországban ugyanis ez idő alatt az országos építészeti alapból fedeztettek bizonyos átalány mellett az útfentartási költségek, mely átalányból az útvám-egyénérték (Aequivalent) évről-évre levonatott.

[3]) Ezen egyénérték 1864-től fogva a vámjövedék számadásaiban tényleges jövedelemképen szerepel.

Névmagyarítások jegyzéke 1867. évi martius 10-étől 1868. év végéig.

folyó szám	Lakhely		A névmagyarítások száma	folyó szám	Lakhely		A névmagyarítások száma
1	Arad	sz. kir. város	1	31	Hont	megye	4
2	Buda	fő „ „	47	32	Közép-Szolnok	„	1
3	Debreczen	sz. kir. város	1	33	Kraszna	„	1
4	Esztergam	„	4	34	Komárom	„	9
5	Győr	„	2	35	Mármaros	„	5
6	Komárom	„	3	36	Moson	„	3
7	Kassa	„	2	37	Nógrád	„	6
8	Kolozsvár	„	2	38	Nyitra	„	12
9	Pest	„	94	39	Pest	„	26
10	Pozsony	„	3	40	Pozsony	„	11
11	Székes-fehérvár	„	2	41	Somogy	„	9
12	Szeged	„	2	42	Sopron	„	4
13	Sopron	„	1	43	Szabolcs	„	7
14	Temesvár	„	1	44	Szepes	„	4
15	Abauj	megye	2	45	Szatmár	„	1
16	Arad	„	9	46	Tolna	„	3
17	Bács	„	7	47	Torontal	„	1
18	Baranya	„	5	48	Temes	„	4
19	Bars	„	8	49	Trencsén	„	6
20	Bereg	„	3	50	Ung	„	5
21	Békés	„	7	51	Vas	„	5
22	Bihar	„	10	52	Veszprém	„	109
23	Borsod	„	2	53	Zaránd	„	2
24	Csanád	„	2	54	Zala	„	10
25	Csongrád	„	11	55	Zemplén	„	4
26	Esztergam	„	4	56	Jászkún-kerület . .		4
27	Fehér	„	3	57	Kis-kunság		1
28	Gömör	„	3	58	Erdély		5
29	Győr	„	4	59	Horvátország . . .		1
30	Heves-Szolnok	„	14	60	Olaszország		1
					Összesen .		522

Közülök foglalkozás szerint volt	Családfő	családtagjaik száma		összes név-magyarítás
		férfi	nő	
Államhivatalnok	58	35	20	113
Megyei, városi hivatalnok . . .	19	8	9	36
Magán hivatalnok	4	3	—	7
Községi jegyző	13	3	—	16
Pap és lelkész	36	11	2	49
Orvos	15	12	7	34
Ügyvéd	15	1	4	20
Tanár, tanító	38	13	10	61
Mérnök	3	—	—	3
Erdész	1	—	—	1
Gazdatiszt	6	5	1	12
Póstamester	1	—	—	1
Tanuló	5	—	—	5
Kereskedő	11	2	1	14
Iparos	14	1	—	15
Bizonyos foglalkozás nélküli . .	283	318	83	684
Összesen .	522	412	137	1,071

Anglia népesedési mozgalma 1867-ben. A londoni stat. hivatal kimutatása szerint Anglia lakossága 1867. derekán 20.129,508 személyre számíttatott. Esketés bejegyeztetett 179,854. élve született 768,389, meghalt 471,073, a születési többlet ennélfogva 297,316. Egy-egy napra átlag 814 születés és 537 kivándorlás esik. Egy esketés 121 személyre, egy szülés 30-ra, egy halálozás 45-re. A 358,308 összekelt egyén közül 37,879 férfi és 51,000 nő csak kereszttel jegyezte be nevét a lajstromba; 22,664 esetben mindkét fél, 44,157 esetben egy fél volt írást nem tudó. A vőlegények 21%-a, az arák 28%-a nem tudta nevét leirni; a multhoz képest ez lassú bár, de folytonos haladás, a mennyiben 21 évvel az előtt ugyan ez arány 32.6 és 48.2 volt. Londonban 1000 férfi közül 907, 1000 nő közül 855 tudta nevét a lajstromba vezetni. Skócziában ez arány a férfiakra nézve 888, a nőkre nézve 780, miből kitünő iskolai viszonyokra lehet következtetni. Az átlagos kor — minden egyéb tekintet nélkül — a vőlegényekre nézve 28.0 az arákra nézve 25.8 év volt; mellőzve azonban az özvegyeket s csak az első ízben hasonlókat tekintve 26.8 és 24.5 átlagos korév jut. A törvényes szülöttek aránya a törvénytelen ágybeliekhez 723,163 és 45,186; 100 leányra esik 104.3 fiu, 100 törvényes szülöttre 6.2 törvénytelen.

A poroszországi 1867. deczemb. 3-diki népszámlálás fő eredményei, az éjszaki államszövetség és a déli vámterület népességei ugyanakkor.

	1864-ben	1865-ben	szaporodás %.
1. Porosz tartomány . .	3.014,595	3.089,677	
2. Posen „ . .	1.528,729	1.536,184	
3. Brandenburg tartomány.	2.616,583	2.716,135	
4. Pommern „ .	1.437,375	1.451,944	
5. Szilézia „ .	3.510,706	3.585,765	
6. Szász „ .	2.014,204	2.066,090	
7. Westfália „ .	1.666,581	1.708,274	
8. Rajna vidéki „ .	3.359,947	3.454,152	
9. Hohen zollerni „ .	64,958	64,618	
10. Jade terület	1,578	1,747	
Összesen a régibb tartományokban	19.240,251	19.674,586	2.20
11. Frank-tartomány . .	1.389,017	1.377,556	
12. Slezvig - Holstein . .	959,650	981,822	
13. Hannover	1.924,172	1.936,856	
Összesen az ujabb tartományokban . . .	4.272,839	4.296,234	0.54
Porosz állam . . .	23.513,090	23.970,820	2.74

Éjszaki Államszövetség 1867. decz. 3-kán.

	1864-ben	1865-ben	szaporodás %.
1. Porosz állam . . .	23.513,090	23.970,820	
2. Lauenburgi herczegség .	50.292	48,567	
3. Meklenburg-Sverin nhg.	552,612	560,732	
4. Meklenburg-Strelicz nhg.	98,255	99,433	
5. Lübek város . . .	44,357	49,183	
6. Hamburg város . . .	297,140	306,510	
7. Brema város . . .	104,006	111,411	
8. Oldenburgi nagyhg. . .	314,327	315,936	
9. Schaumburg-Lippe fjd. .	31.382	31,814	
10. Lippe-Detmold „ .	111,336	112,062	
11. Waldek „ .	59,143	57,509	
12. Braunschweig hrg. . .	292,708	301,966	
13. Anhalt „ . .	193,046	197,050	
14. Ör. Reuss fej. . . .	43,851	43,889	
15. Ifj. „ „ . . .	86,472	88,507	
16. Schwarzburg-Sonderhaus fj.	66,189	68,076	
17. Schwarzburg-Rudolstadt „	[illegible]	75,149	
18. Szász-Altenburg hg.		[illegible]	
19. Szász-Meiningen hg.			

	1864-ben	1865-ben	szaporodás %.
20. Szász-Koburg Gotha .	164,527	166,313	
21. Szász-Wimar . . .	280,201	283,044	
22. Szász királyság . . .	2.343,994	2.426,193	
23. Hesszen nhg. éjsz. Majnam.	258,787	257,899	
Porosz várőrség Mainz és Kasselb.	7,166	8,697	
" " Luxenburgban	4,956	—	
" " Rastattban	2,293	—	
Összesen az éjszaki államszövetség . .	29.313,614	29.908,139	1.97

A német vámegylet népessége 1867. decz. 3-kán

	1864-ben	1867-ben	szaporodás %.
1. Hesszen nh. dél. M. r. .	588,210	1.565,745	
2. Bádeni nh.	1.429,199	1.434,699	
3. Würtemberg kir. . .	1.748,021	1.778,479	
4. Bajor kir.	4.774,464	4.823,606	
5. Luxenberg nhg. . . .	202,937	199,958	
Összesen a vámegyleti ter.	8.712,831	8.802,487	1.03
Az éjszaki államszövetség és a vámegyleti területen összesen	38.026,448	38.705,626	1.76

Az „Ungarischer Lloyd“ közöl egy kimutatást tizenöt évről, a búza árát illetőleg következőképen :

1854-ben p. m	6.87	o. é. papirban,	5.39	o. é. ezüstben
1855-ben "	6.59	"	5.45	"
1856-ban "	5.16	"	4.94	"
1857-ben "	3.53	"	3.34	"
1858-ban "	3.39	"	3.25	"
1859-ben "	3.92	"	3.24	"
1860-ban "	4.10	"	3.60	"
1861-ben "	5.48	"	3.86	"
1862-ben "	4.67	"	3.61	"
1863-ban "	4.74	"	4.18	"
1864-ben "	4.27	"	3.69	"
1865-ben "	3.03	"	2.77	"
1866-ban "	4.56	"	3.86	"
1867-ben "	6.15	"	4.95	"
1868-ban "	5.08	"	4.44	"
Átlag 15 év alatt p. m.	4.77	o. é. papirban,	4.04	o. é. ezüstben

Pestváros gabona forgalma alsó austriai mérőkben.

	búza	rozs	árpa	zab	kukoricza	repcze	különfélék	mindössze
[illegible]en	3.717,298	895,645	146,305	414,212	826,604	182,679	63,764	6.246.447
[illegible]-ban	4.162,184	685,623	241,841	1.786,114	578,855	627,569	196,996	8.219,182
[illegible]867-ben	8.765,508	718,443	368,065	538,981	650,177	877,487	292,945	12.221,304
1868-ban	9.121,163	1.115,480	1.408,589	874,581	1.216,459	177,010	589,386	14.539,668

Az elszállított gabona mennyisége Pestről austriai mérőkben külországokba.

	búza	rozs	árpa	zab	kukoricza	repcze	különfélék	mindössze
1865-ben	1.632,365	764,202	41,630	77,672	264,678	169,001	—	2.949,598
1866-ban	1.828,359	472,627	96,827	493,881	147,937	150,750	—	3.190,381
1867-ben	3.786,560	565,873	260,619	445,237	121,576	669,400	31,889	5.881,454
1868-ban	4.561.317	1.286,896	1.400,501	680,600	627,746	138 179	46.558	8.745,127

Pénzértéke a pestvárosi gabona forgalomnak O. értékben.

	1865 ben	1866-ban	1867-ben	1868-ban
Búza és különfélék	11.398,000	19.527,000	55.719,000	49.228,000
Rozs	1.716,000	2.271,000	3.025,000	4.650,000
Árpa	205,000	593,000	1.108,000	3.472,000
Zab	497,000	3.036,000	956,000	1.503,000
Kukoricza . .	1.529,000	1.582.000	2.249,000	2.976,000
Repcze . . .	1.165,000	4.031,000	5.086,000	985,000
mindössze	16.510,000	31.041,000	68.143,000	62.814,000

A főbb gabonanemek piaczi ára 1854—1868-ig alsó-ausztriai mérőnkint o. é. krajczárokban a pesti gabona piaczon.

	búza	rozs	árpa	zab	kukoricza	repcze	Az ezüst-pénz árfolyama
1854-ben .	689.8	539.6	304.9	236.0	365.0	813.8	127.28
1855-ben .	658.7	480.2	305.0	175.0	537.8	893.8	120.77
1856-ban .	517.0	356.7	217.0	137.0	230.1	769.8	101.50
1857-ben .	353.0	205.8	179.1	140.7	211.2	610.3	105.19
1858 ban .	333.3	203.6	178.9	150.9	241.2	612 4	104.46
1859-ben .	381.0	248.3	201.0	178.2	232.4	524.2	120.83
1860-ban .	468.1	287.5	222.4	156.7	276.7	595.0	130.52
1861-ben .	546,3	376.0	279.0	168.8	294.5	756.9	142 02
1862-ben .	468.3	321.2	239.6	163.9	347.7	789.6	129.31
1863-ban .	471.7	296.4	246.0	188.3	291.4	716.6	113.37
1864-ben .	429.1	281.3	225.5	183.0	309.9	580.5	115.75
1865-ben .	303.5	191.6	139.8	119.9	185.0	637.5	109.30
1866-ban .	451.3	328.3	243.1	169.1	242.7	613.2	120.02
1867-ben .	615.1	425.9	300.8	177.1	315.8	578.1	124.29
1868-ban .	508.0	358.0	248.9	166 7	247.3	547.5	114 58
15 évi átlag	479.8	326 9	235.4	167.4	277.2	671.2	118 81

A kereskedelmi kamra Sziszeken, e város forgalmát illetőleg következő kimutatást közöl:

Feladatott Sziszeken a déli vaspályán:

	vámmázsa.
Gabnafélék és hüvelyesek	2.500,633
Liszt	5,678
Maláta	9
Olaj és más vetőmagvak	746
Építőfa	47,469
Szálfa, deszka és lécz	794
Küszöbfa	11,605
Hordódongák	582,500
Fa, mindenféle	2,195
Vas és aczél	1,590
Nyers- és törtvas	9,889
Fémek, különfélék	907

	vámmázsa.
Pálinka és szesz	1,422
Bor, must és gyümölcsmust	1,903
Különféle italok, és eczet	88
Czukor és szörp	529
Gyarmat-, fűszer- és festőanyagárú . .	59
Pamut és pamuthulladék	80
Len, kender, csepü	25
Gyapju és gyapju hulladék	251
Pamutfonal, czérna	2
Szött és kötött áruk	59
Selyem, selyemhulladék és selyemáru .	58
Vas, aczél és egyéb fémgyártmány . .	11,912
Mindenféle tégla	80
Épitő-, termés-, kövező és palakő . .	237
Különféle kő	1
Só	65
Szík, natron és hamuzsír	624
Vas és egyéb érczek	2,031
Különféle fémgyártmányok . . .	1,402
Faggyú	20
Olajok	5
Különféle zsiradékok	255
Hadi eszközök	891
Gyümölcs, fris és szárított	170,578
Élelmezési szerek	170
Hulladék	2,187
Repcze, len és olajpogácsa	45
Rongy	16,723
Dohány és dohány gyártmány . . .	26,751
Üveg és üvegáruk	5
Porczellan-, kő és agyagáruk . . .	1
Papir és könyvek.	20
Makk és makkcsésze	5,311
Gyúáruk	5
Savanyok	39
Állati termelvények	2,888
Mézga	7
Növényi termelvények	7
Kalmár-, apró- és röfáruk	24
Bőr, nyers és kikészitett	1,314
Ásványvizek	13
Gépek és géprészek	227
Különfélék	6,490
Összesen .	3.418,937

Ezen kiviteli tárgyak közül a gabona a legjelentékenyebb, mert ezen czikkből 2½ millió mázsa vitetett ki, mely kivitele Sziszeknek bizonyára Triest felé irányul s úgy áll a pesti kivitelhez, mint 1 : 3. Mióta Sziszek egyenes összeköttetésbe lépett Triesttel, ezen város forgalmának élénkülni kellett, s csakugyan ma Pest után a legélénkebb forgalmi város Magyarországon.

A lipcsei nyomdász-beteg segélyző-pénztár tizenegy év alatt, 1857. márczius hótól 1868. junius hó végeig, évenkint átlag 850 tagot számlált. Ezek közöl

					összesen						
volt	beteg	az 1-ső	félévben	130 =	585	hétig	4	napig,	meghalt	közülök	
„	„	2	„	159 =	606	„	—	„	„	„	8
„	„	3	„	115 =	495	„	4	„	„	„	7
„	„	4	„	140 =	554	„	5	„	„	„	6
„	„	5	„	115 =	572	„	2	„	„	„	9
„	„	6	„	129 =	658	„	1	„	„	„	11
„	„	7	„	116 =	509	„	5	„	„	„	13
„	„	8	„	128 =	596	„	3	„	„	„	12
„	„	9	„	144 =	655	„	2	„	„	„	12
„	„	10	„	150 =	693	„	4	„	„	„	23
„	„	11	„	119 =	470	„	2	„	„	„	12
„	„	12	„	147 =	561	„	2	„	„	„	10
„	„	13	„	143 =	609	„	5	„	„	„	3
„	„	14	„	154 =	798	„	2	„	„	„	10
„	„	15	„	150 =	713	„	4	„	„	„	11
„	„	16	„	194 =	930	„	5	„	„	„	12
„	„	17	„	128 =	524	„	3	„	„	„	12
„	„	18	„	143 =	652	„	4	„	„	„	13
„	„	19	„	194 =	1,296	„	2	„	„	„	27
„	„	20	„	192 =	751	„	4	„	„	„	14
„	„	21	„	157 =	613	„	—	„	„	„	9
„	„	22	„	162 =	759	„	4	„	„	„	17

A 850 lipcsei nyomdász 11 év alatt 87,360 munkanapot veszitett, mely időveszteség, ha a napi munkabért 1 frtra teszszük, egyenlő 87,360 frttal. Összehasonlitva a betegségi esetek számát más nem nyomdászi betegsegélyzőpénztárak számaival, kitünik, hogy a betegségek a nyomdászoknál jóval gyakoribbak. 100 nyomdász közül 27 évi átlag szerint volt beteg 41, mig általjában a munkások közt csak 13—26 beteg esik 100-ra. Épen ez a viszony létezik a betegségi tartamra is. Meghalt tizenegy év alatt 259, vagyis 2.5%.

Föltünőbb még e viszony B e r l i n b e n. Egy kimutatás szerint öt félévről (1866. marcziustól 1868. septemberig) melyben a halálozások tüdőlob következtében is felsorolva vannak,

volt	tag	ezek közül beteg volt összesen	meghalt átalában	tüdőlób következtében
1-ső félévben . . .	1 285	932 hétig	28	13
2 „ . . .	1 363	916 „	15	6
3 „ . . .	1.324	917 „	12	9
4 „ . . .	1.409	974 „	18	10
5 „ . . .	1.422	1,272 „	21	14

Hogy nagy a betegségi és halálozási százalék a nyomdászoknál, az bizonyos; de e tény még feltünőbb lesz, ha más, p. szabómesteremberek százalókaival hasonlítjuk össze. Az idővesztesség betegség által tett a nyomdászoknál egy fél évben 72.4%-ot a szabóknál csak 34.3%, a halálozás volt egy félévben a nyomdászoknál 1%, a szabóknál 07.5%.

Hannoverában egy négyévi kimutatás szerint (1862—1867) volt összesen 220 segélyegyleti tag. Ezek közül volt az

		összesen			
1. évben beteg	69	= 367 hétig,	meghalt	13
2. „ „	61	= 339	„	„	8
3. „ „	51	= 284	„	„	6
4. „ „	45	= 343	„	„	10

Hamburgban (volt 330 tag) $2\frac{1}{2}$ év alatt (1866—1868 juniusig) 1000 betegedési hét és volt 18 halálozás. Boroszlóban (volt 200 tag) 13 év alatt (1850—1862.) beteg 315; meghalt 51. Látni ezekből, hogy a halálozás a nyomdászoknál igen nagy s első sorban áll a foglalkozások közt, melyek igen nagy halandósági százalékot tüntetnek ki.

A szemre nézve a szedőknél, egy boroszlói orvos a vizsgálat alkalmával következő eredményt kapott: 132 szedő közöl volt a szem rendes állapotban 38.6%, 51.5% rövidlátó, 7.% messzelátó és 2.2% szembeteg. Tehát a 132 szedő közül rendes állapotban volt a szem 51-nél beteg állapotban pedig 81-nél. A 68 rövidlátó közül bevallásuk szerint tanuló korukban még 51-nél rendes állapotban volt a szem, 17-en már tanulókoruk kezdetén voltak rövidlátók. Szembetegségre csak a tanulók mutatnak még nagyobb számot. A nyomdászatnál még nem fordíttatik kellő tekintet a tanulók megválasztásánál. Tudjuk, hogy a folytonosan kinyujtott karral dolgozónak a melle nagy mértékben vétetik igénybe s gyöngíti az utóbbit, azert a tanulók megválasztásánál főkép egészséges mellre volna figyelem fordítandó, s minekután egészséges jó szem nélkül a szedő használhatlan, erre is főfigyel em volna fordítandó, mert 10, 11 órát egy helyen állva dolgozni söt nemcsak nappal, de néha éjszaka is, arra egészséges erős testalkatú egyén kívántatik.*)

*) Sok irónak kézirata sem igen javítja a szemet

A szedő!

Ezen kiviteli tárgyak közül a gabona a legjelentékenyebb, mert ezen czikkből 2½ millió mázsa vitetett ki, mely kivitele Sziszeknek bizonyára Triest felé irányul s úgy áll a pesti kivitelhez, mint 1 : 3. Mióta Sziszek egyenes összeköttetésbe lépett Triesttel, ezen város forgalmának élénkülni kellett, s csakugyan ma Pest után a legélénkebb forgalmi város Magyarországon.

A lipcsei nyomdász-beteg segélyző-pénztár tizenegy év alatt, 1857. márczius hótól 1868. junius hó végeig, évenkint átlag 850 tagot számlált. Esek közöl

					összesen					
volt	beteg	az 1-ső	félévben	130 =	585	hétig	4	napig,	meghalt	közülök
„	„	2	„	159 =	606	„	—	„	„	„ 8
„	„	3	„	115 =	495	„	4	„	„	„ 7
„	„	4	„	140 =	554	„	5	„	„	„ 6
„	„	5	„	115 =	572	„	2	„	„	„ 9
„	„	6	„	129 =	658	„	1	„	„	„ 11
„	„	7	„	116 =	509	„	5	„	„	„ 13
„	„	8	„	128 =	596	„	3	„	„	„ 12
„	„	9	„	144 =	655	„	2	„	„	„ 12
„	„	10	„	150 =	693	„	4	„	„	„ 23
„	„	11	„	119 =	470	„	2	„	„	„ 12
„	„	12	„	147 =	561	„	2	„	„	„ 10
„	„	13	„	143 =	609	„	5	„	„	„ 3
„	„	14	„	154 =	798	„	2	„	„	„ 10
„	„	15	„	150 =	713	„	4	„	„	„ 11
„	„	16	„	194 =	930	„	5	„	„	„ 12
„	„	17	„	128 =	524	„	3	„	„	„ 12
„	„	18	„	143 =	652	„	4	„	„	„ 13
„	„	19	„	194 =	1,296	„	2	„	„	„ 27
„	„	20	„	192 =	751	„	4	„	„	„ 14
„	„	21	„	157 =	613	„	—	„	„	„ 9
„	„	22	„	162 =	759	„	4	„	„	„ 17

A 850 lipcsei nyomdász 11 év alatt 87,360 munkanapot veszitett, mely időveszteség, ha a napi munkabért 1 frtra teszszük, egyenlő 87,360 frttal. Összehasonlitva a betegségi esetek számát más nem nyomdászi betegsegélyzőpénztárak számaival, kitünik, hogy a betegségek a nyomdászoknál jóval gyakoribbak. 100 nyomdász közül 27 évi átlag szerint volt beteg 41, mig általjában a munkások közt csak 13—26 beteg esik 100-ra. Épen ez a viszony létezik a betegségi tartamra is. Meghalt tizenegy év alatt 259, vagyis 2.5%.

Föltünőbb még e viszony Berlinben. Egy kimutatás szerint öt félévről (1866. marcziustól 1868. septemberig) melyben a halálozások tüdőlob következtében is felsorolva vannak,

volt	tag	ezek közül beteg volt összesen	meghalt átalában	tüdőlób következtében
1-ső félévben . . .	1.285	962 hétig	28	13
2 „ . . .	1 363	916 „	15	6
3 „ . . .	1.324	947 „	12	9
4 „ . . .	1.409	974 „	18	10
5 „ . . .	1.422	1,272 „	21	14

Hogy nagy a betegségi és halálozási százalék a nyomdászoknál, az bizonyos; de e tény még feltünőbb lesz, ha más, p. szabómesteremberek százalékaival hasonlítjuk össze. Az időveszteség betegség által tett a nyomdászoknál egy fél évben 72.4%-ot a szabóknál csak 34.3%, a halálozás volt egy félévben a nyomdászoknál 1%, a szabóknál 07.5%.

H a n n o v e r á b a n egy négyévi kimutatás szerint (1862—1867) volt összesen 220 segélyegyleti tag. Ezek közül volt az

	összesen			
1. évben beteg	69 = 367	hétig,	meghalt	13
2. „ „	61 = 339	„	„	8
3. „ „	51 = 284	„	„	6
4. „ „	45 = 343	„	„	10

H a m b u r g b a n (volt 330 tag) 2½ év alatt (1866—1868 juniusig) 1000 betegedési hét és volt 19 halálozás. B o r o s z l ó b a n (volt 200 tag) 13 év alatt (1850—1862.) beteg 315; meghalt 51. Látni ezekből, hogy a halálozás a nyomdászoknál igen nagy s első sorban áll a foglalkozások közt, melyek igen nagy halandósági százalékot tüntetnek ki.

A s z e m r e n é z v e a s z e d ő k n é l, egy boroszlói orvos a vizsgálat alkalmával következő eredményt kapott: 132 szedő közöl volt a szem rendes állapotban 38.8%, 51.5% rövidlátó, 7.% messzelátó és 2.2% szembeteg. Tehát a 132 szedő közül rendes állapotban volt a szem 51-nél beteg állapotban pedig 81-nél. A 68 rövidlátó közül bevallásuk szerint tanuló korukban még 51-nél rendes állapotban volt a szem, 17-en már tanulókoruk kezdetén voltak rövidlátók. Szembetegségre csak a tanulók mutatnak még nagyobb számot. A nyomdászatnál még nem fordíttatik kellő tekintet a tanulók megválasztásánál. Tudjuk, hogy a folytonosan kinyujtott karral dolgozónak a melle nagy mértékben vétetik igénybe s gyöngíti az utóbbit, azert a tanulók megválasztásánál főkép egészséges mellre volna figyelem fordítandó, s minekutån egészséges jó szem nélkül a szedő használhatatlan, erre is főfigyelem volna fordítandó, mert 10, 11 órát egy helyen állva dolgozni sőt nemcsak nappal, de néha éjszaka is, arra egészséges erős testalkatú egyén kívántatik.*)

---

*) Sok irónak kézirata sem igen javítja a szemet

A szedő!

Nagybritannia és Irország külforgalmának pénzértéke az elmult három évben (Külön kimutatva a gyarmatokkal és külön a más országokkal való forgalmat). Anglia összes külkereskedelmének 28 % esik gyarmatokra 61% pedig Németország-, az északamerikai Egyesült Államok-, Francziaország- és Hollandiára, a többi 8% egyéb országokra.

Csekélyebb forgalma volt Angliának Törökországgal, Egyptommal China- és Braziliával, de még csekélyebb Olasz- Orosz- és Spanyolországokkal. A forgalom ezen országokkal hasonlitva Törökországéval tett ennek 77.5 és 56.9%-át, Spanyolországé az összes Brit- és Irországi forgalomnak 1.3%-át. Austria fogyasztása még valamivel kisebb mint Japáné és valamivel nagyobb Görögországénál. A számokból kitetszik, hogy 1868-ban a forgalom Németországgal nagyobb volt mint az éjszakamerikai Egyesült államokkal, mely jelenség bizonyára igen feltünő.

a) A kivitel a Britgyarmatokba tett:

A gyarmat neve	1866	1867	1868
India	£ 20.009,490	£ 21.805,127	£ 21.211,343
Australia	„ 13.643,326	„ 9.613,739	„ 12.071,435
Brit-éjszak-amerika . .	„ 6 824,960	„ 5.862,402	„ 4.847,560
Hong-Kong	„ 2.387,017	„ 2.471,809	„ 2.186,100
Nyugotindia	„ 1.956,019	„ 1.666,697	„ 1.786,728
Jóreményfok	„ 1.226,842	„ 1.701,141	„ 1.322,111
Ceylon	„ 1.082,973	„ 771,879	„ 835,798
Gibraltar	„ 1.134,699	„ 723,318	„ 705,627
Brit-Guyana . . .	„ 730,058	„ 625,943	„ 671,098
Brit-Nyugotafrika . .	„ 533,575	„ 630,057	„ 613,279
Kanári szigetek . . .	„ 490,859	„ 469,523	„ 556,458
Malta „	„ 653,303	„ 498,796	„ 500,422
Mauritius	„ 569,385	„ 377,450	„ 383,618
Natal	„ 172,182	„ 191,570	„ 269,122
Brit-Honduras . . .	„ 144,041	„ 148,016	„ 133,573
Aden	„ 65,400	„ 79.127	„ 75,763
Bermudas.	„ 40.210	„ 43,479	„ 46,963
St. Helena	„ 41,811	„ 36,936	„ 32,562
Falklandi Szigetek . .	„ 17,027	„ 7,611	„ 13,408
Ascension	„ 9,269	„ 5,710	„ 3.034
Helgoland	„ 93	„ 70	„ 164
Összesen . .	£ 53.719,371	£ 49.799,610	£ 49.779,563

b) A kivitel a külországokba tett:

Az ország neve	1866	1867	1868
Németország . . .	£ 15.767,690	£ 20.512,653	£ 22.770,390
Éjszakamerika . . .	„ 28.499,511	„ 21.825,703	„ 21.110,184
Francziaország . . .	„ 11.700,140	„ 12.121,010	„ 10.633,721
Hollandia	„ 8.999,713	„ 9.422,742	„ 10.392,253

Az ország neve		1866		1667		1868
Törökország	£	7.905,401	£	6.625,498	£	7.523,031
China	„	5.090,074	„	4.996,469	„	3.812,861
Egyptom	„	7.556,185	„	8.198,111	„	6 0[illegible]8,569
Brasilia	„	7.224,733	„	5.694,557	„	5.323,937
Olaszország	„	5.832,876	„	4.881,353	„	5.202,525
Oroszország	„	3.176,656	„	3.944,035	„	4.2[illegible]0,721
Nyugotindia	„	3.666,099	„	3.335,760	„	3.209,499
Belgium	„	2.861,655	„	2.816,461	„	3.149,769
Uj-Granáda	„	2.947,778	„	2 890,0[illegible]1	„	2.704,958
Spanyolország . . .	„	2.337,134	„	2.503,686	„	2.403,545
Chili	„	1.852,9[illegible]3	„	2.524,438	„	1.958,234
Argentiniai közt. . .	„	2.810,936	„	2.837,124	„	1.922,991
Portugal	„	2.213,462	„	2 006,039	„	1.723,270
Dania	„	1.202,811	„	1.282,358	„	1.441,768
Svéd és Norvégia . .	„	1.677,836	„	1.496,1[illegible]1	„	1,392,871
Peru	„	1 355,960	„	1.122,112	„	1.135,213
Japan	„	1.444,539	„	1.545,386	„	1 006,069
Ausztria	„	912,058	„	963,952	„	1.084,577
Görögország	„	851,648	„	949,121	„	975,081
Philippi szigetek . . .	„	917,841	„	1.042,648	„	955,554
Urugnay	„	1.392,803	„	1.452,504	„	930,973
Nyugotafrika	„	692,532	„	816,450	„	901,309
Hollandindia	„	1.726,860	„	1.329,485	„	851,620
Mexico	„	1.283,213	„	812,948	„	849,441
Dunai fejed.	„	184.565	„	432,665	„	634,070
Marocco	„	191,237	„	189,367	„	195,655
Közép-Amerika . . .	„	153,261	„	243,560	„	160,051
Venezuela	„	410,413	„	260,130	„	69,559
Csendes tengeri szigetek	„	137,493	„	19,888	„	47,988
Tunis	„	71,987	„	67,204	„	47,611
Capverdei szigetek . .	„	34,166	„	31,885	„	30,852
Ecuador	„	43,833	„	44,672	„	28,982
Algir	„	15,743	„	22,625	„	23.697
Keletafrika	„	53,396	„	36,185	„	20,641
Persia	„	25,906	„	14,069	„	17,498
Független Arabia . .	„	2.722	„	6,638	„	4,774
Bolivia	„	12,907	„	3,852	„	3,425
Madagascar	„	14,355	„	3,319	„	3,072
Siam	„	4,036	„	4,244	„	431
Cochin China	„	940	„	612	„	300
Éjszaki czethalász szig. .	„	—	„	100	„	128
Abyssinia	„	—	„	—	„	—
Patagonia	„	—	„	2,074	„	—
Összesen . .	£	135.198,165	£	131.162,818	£	129.684,081
Mindössze .	£	188.917.536	£	180.961,923	£	179.468,644

Brit- és Irország **arany és ezüst** forgalma ez volt:

Bevitetett:	1866-ban	£ 34.287,139
	1867-ben	„ 23.821,047
	1868-ban	„ 24.852,595
	Összesen	£ 82.960,781
Kivitetett:	1866-ban	£ 21.670,687
	1867-ben	„ 14.327,289
	1868-ban	„ 20.220,014
	Összesen	£ 56.217,990

Brit- és Irország **hajóforgalma**, mint rendesen, emelkedést mutatott a három utolsó évben is. Névszerint:

Az angol kikötőkbe érkezett		1866-ban tonna	1867-ben tonna	1868-ban tonna
1. Brit	hajó	9.214,299	9.355,459	9.571,763
2. Éjszakamerikai	„	431,102	455,197	458,070
3. Külországi	„	3.630,591	3.530,061	3.821,181
Összesen		13.275,893 tonna	13.340,717 t.	13.851,317 t.

Az angol kikötőkből kiindult		1866-ban tonna	1867-ben tonna	1868-ban tonna
Brit	hajó	9.851,72	10.586,370	10.901,625
Éjszakamerikai	„	513,611	514,963	564,131
Külországi	„	3.541,631	3.746,284	4.009,174
Összesen		14.006,966 tonna	14.847,617 t.	15.474,992 t.

Liverpool hajóforgalma az elmult három esztendőben.

Érkezett:

1866-ban	5,060 hajó	3.125,242	tonnatartalommal
1867-ben	4,864 „	3.195,138	„
1868-ban	4,912 „	3.202,039	„

Kiindult:

1866-ban	4,629 hajó	2.966,461	tonnatartalommal
1867-ben	4,708 „	3.167,347	„
1868-ban	4,757 „	3.237,995	„

Bevétele volt:

	vámok után	fogyasztási adó után angol gyártmányu borszesztől
1866-ban	£ 2.867,601	£ 127.555
1867-ben	„ 3.040,601	„ 159,960
1868-ban	„ 3.079,566	„ 184,493

A kivitt tárgyak értéke a liverpooli kikötőből tiz év alatt.

1859-ben	£	62.401,168
1860-ban	„	65.419,732
1661-ben	„	52.241,445
1862-ben	„	50.297,135
1863-ban	„	64.789,266
1864-ben	„	72.748,031
1865-ben	„	73.066,773
1866-ban	„	87.486,497
1867-ben	„	76.101.118
1668-ban	„	70.875,983

Látni ebből, hogy a kivitel a liverpooli kikötőből az összes kivitelnek Brit- és Irországból több mint egy harmadát teszi.

A **lotteriáról** érdekes adatot találunk a bécsi „Association“ czimü közgazdasági lapban. A lotteria 1751. november 13-kán kiadott patens által hivatott életbe (a magyar korona területén 1853-ig csak türetett), s az első huzás Bécsben 1752 október 21-kén történt. Kezdetben bérlők kezelték, azonban 1782. november 1-jén a kormány vette kezelése alá, külön igazgatóságra bizva azt. de csak 1813 ban lettek a betétek utáni nyeremények szorosan meghatározva.

Az adatok szólanak 1828 tól 1839. végeig, és 1860-ból 1868. végeig.

év	Betétek		Nyeremények	
	száma	pénzértéke frt	száma	pénzértéke frt
1828	2.779,790	449,904	21,605	220,229
1829	2.957,250	500,511	29,034	264,611
1830	3.491,398	591,713	41,251	335,204
1831	2.076,464	521,649	29,183	290,985
1832	3.165,439	557,256	30,346	286,080
1833	3 371,102	583,185	30.726	293,683
1834	3.763,716	670.772	32,687	324.060
1835	3.361,713	581,804	29,513	262,816
1836	3 760,774	664,523	34,854	333,671
1837	3.973,040	686,024	35.685	356,347
1838	3.742.351	655,115	32.037	307,478
1839	4.080,913	761,516	40,066	430,793

Egy tizenkét évi atlag után a betétek száma 3.377,283. pénzértéke 600,756 forint, esik egy betétre 10.6 kr. pp., 1000 betevö közül nyert 9 és egy nyereményre, 9 frt 34 kr. esik. 100 betett forintból visszafizetett nyereményképen 51 frt 24 kr. A második időszakban következő volt :

év	Betétek száma	Betétek pénzértéke frt	Nyeremények száma	Nyeremények pénzértéke frt
1860	90.503,851	16.837,120	1.201,947	9.487,318
1861	100.669,054	17.198,460	1.272,191	10.397,476
1862	101.061,832	18.661,722	1.240,859	10 000,996
1863	85.598,180	18.369,100	1.162,821	11.089.578
1864	103.968,826	20 307.313	1.326,580	11 321,832
1865	107.359,776	21.036,226	1.509,698	12.942,589
1866	93.856,865	17.036,738	1.288,263	10.134,503
1867	75.883,948	16.472,603	1.086,120	9.549,339
1868	75.996,069	13.775,819	1.080,105	7.684,339

Ezon 9 évi átlag szerint a betétek száma 92.877,000 pénzértéke pedig 17.810,973 frt, esik egy betétre 19 kr. o. é. 1000 betevő közül nyert 13, egy nyereményre átlag 8 frt 28 kr. 100 betett forintból visszafizettetett nyereménykép 57 frt 70 kr. A kezelési költség a betétetnek majdem 7%-át teszi.

Az életbiztosítás ügye Francziaországban. A „Moniteur des Assurances“ közli az ide vonatkozó adatokat, melyekből a következőket veszszük át :

1819-től 1859-ig az életbiztositások összesen tettek 35,874 kötvényt 822.800,000 frank értékben halál esetére ; 2,384 kötvényt 11.250,000 frank értékben tulélés esetére ; és 26.700 kötvényt 17.340,000 frank értékben járadékra.

E szerint a 40 évre terjedő korszak egyegy évére esett átlag a halálesetére tett biztositásokból 897 kötv. 8.070.000 fk. ért. a tulélés esetére 596 kötv. 281,250 fk. ért. járadékra 667 kötv. 433 500 fk értékben.

Onnan kezdve évről évre így állnak a számok :

Év	Biztositások halálesetére: köt-vény-szám	Biztositások halálesetére: biztosított érték frk.	Tulélés esetére: köt-vény-szám	Tulélés esetére: biztosított érték frk.	Járadékra: köt-vény-szám	Járadékra: biztosított érték frk.
1860	4,502	40.700,000	766	3.600,000	2,638	1.720,000
1861	4,817	43.450,000	703	3.300,000	2,597	1.700,000
1862	6,290	56.750,000	701	3.325,000	3,150	2.050,000
1863	7,642	69.000,000	696	3.250,000	2,181	1.615,000
1864	11,241	101.300,000	1,200	5 650,000	2,326	1.520,000
1865	14,175	127.800,000	1,374	6.500,000	2,709	1.775,000
1866	18,308	165 000,000	1,518	7.225,000	2,803	1 840,000
1867	14,082	141.150,000	1,245	4.260,000	3,238	1.995,000

E számokat egymást közt és a fenn találtuk átlaghoz hasonlitva, kitünik : Először, hogy a halálesetére kötött biztositási szerződések legszámosabbak, azután következnek a járadékra szólók, s végre a túlélés eseteire vonatkozók. Másodszor, hogy az élet biztositás mind a három ága emelkedőben volt, de nem egyenlő arányban ; mert mig az első ágban az emelkedés mind a kötvények számára, mind a biztositott értékre nézve szembeszökő, a második ágban van ugyan emelkedés a kötvények számában, de a biztositott érték nem halad vele egyarány-ban, a harmadik ágban pedig az emelkedés se nem folytonos, se nem egyenletes.

Harmadszor kitünik a közlött számokból, hogy az életbiztositás ügye Francziaországban is még tetemes terjeszkedésre képes.

A biztositó társulatok száma 9.

Nevök	A koletkezés éve	A társulat tőkéje frk.	A részvény kibocsátási értéke frk	Befizetés frk.	Osztalék 1867 frk.	A részvény legujabb állása frk.
1. Assurances générales*) .	1819	3.000,000	7,500	7,500	2,264	26,000
2. Union*) . .	1829	10.000,000	5,000	1,000	125	6,700
3. Nationale*) .	1830	15.000,000	5,000	1,000	550	7,100
4. Phénix*) . .	1844	4.000,000	5,000	1,000	110	—
5. Caisse paternelle*)	1850	6.000,000	500	100	25	600
6. Imperiale .	1834	5.000,000	500	125	—	—
7. Urbaine*) .	1857	12.000,000	500	100	—	—
8. Caisse gen. des Familles*) .	1858	3.000,000	2,500	500	30	2,500
9. Monde*) . .	1854	5.000,000	500	100	—	—
	Összesen	63.000,000 frk.				

A *)-gal jelölt társulatok más biztositási ágakkal is foglalkoznak.

A hatodik kötet I. füzetének tartalma.

Lapszám.

I. Az osztrák-magyar monarchia államháztartása e század első felében. Weninger Vincze 3

II. A statistikai tények alkalmazásáról. Keleti Károly 75

III. Pestváros bünügyi statistikája 1867. és 1868-ban. Csukasi Károly . . 91

IV. Népszámlálás Bajorországban. 1867. decz. 3-kán. Rubin Simon 126

Egyveleg. Néhány adat a gyútűpuskáról. 137. lap.— Francziaország gazdasági-, kereskedelmi és ipari állapotáról. 138. l. — Angol-indiai statist. adatok 1857. és 1866-ról. 139. l. — Uj épitkezések költségei a magyar korona országaiban 1850—1865-ig. 140. l. — Viz- és folyamszabályozási költségek 1350—1865-ig. 141. l. — Utak fentartására 1818—1865-ig. 142. l. — Uti- és hid-vámok jövedelme a magyar korona országaiban és az osztrák-örökös tartományokban 1850—1865-ig. 143. l. — Névmagyaritások jegyzéke. 144. l. — Anglia népesedési mozgalma 1867-ban 247 l. — A poroszországi 1967. decz. 3. népszámlálás főeredményei. 146. l. — A búza ára 1854—1867. 147. l. — Pestvárosa gabonaforgalma 1865—1868. 148. l. — A fő gabonanemek piacai ára Pesten 1854—1868. 179. l. — Sziszek városa forgalma. 149. l. — A lipcsei nyomdászok beteg-segélyző egyletének pénztára 1857—1868. 151. l. — Ugyanaz Hannoverában. 152. l. — Nagybritannia és Irland külforgalma 1866—1868. 153. l. — Liverpool hajó forgalma. 155. l. — Lotto-adatok. 156. l. — Az életbiztositás ügye Francziaországban 1819—1868. 157. l.

V.

A HIVATALOS STATISTIKA MAGYARORSZÁGBAN.

Keleti Károlytól*).

Noha a hivatalos statistika tökéletesbülése általában csak a legújabb idők eredménye, statistikai központi bizottságoknak felállítása meg mindenütt a legközelebbi múlt szüleménye: Magyarország hivatalos statistikájának fejlődése épen csak a jelenben indult meg.

S valamint a lendület, melyet Magyarország főleg közgazdasági tekintetben felmutathat, leginkább politikai vívmányainak köszönhető, úgy statistikájának, kivált hivatalos statistikájának múltja és jövője csakis politikai helyzetével kapcsolatban érthető meg kellően.

Az 1848-diki forduló pontig Magyarország önálló hivatalos statistikájáról alig szólhatni, s még az 1848-ban megkisérlett kezdeményezést, nevezetesen a parlamenti kormányforma életbeléptetésével alakult, s akkor a belügyi minisztérium ügyköréhez számított statistikai hivatal tevékenységét sokkal hamarább szakíták meg az 1849 diki események, s hogy e téren különös eredményeket lehetne följegyez

Az $184^{8}/_{9}$-diki szabadságharcz legyőzése s az 50-es években mind merevebbé vált cent

*) Jelentésképen benyujtatott franczia nyelven ben tartott VII. nemzetközi statist. congressusnak.

mennyi közigazgatási ágazatban, természetesen a magyar hivatalos statistikát is az osztrák közigazgatási statistikai hivatal igazgatósága alá hajtá.

Mindazon előny, melyet a bátran haladó osztrák hivatalos statistika e korszakban elért, természetszerüen Magyarországnak is esik vala javára, ha ugyan az absolutismus és legjobb intézményei önönmagukban nem hordanák a rothadás magvát. Ha a statistikai közlemények exclusivitása, s hozzá még idegen nyelven megjelent kiadványainak nehéz hozzáférhetősége már magában se vált nagy hasznára az országnak, e haszon mind silányabbá satnyult, minél inkább győződött meg az ország értelmisége azon gyakran borzasztó önkényről, melylyel a nagyrészt ellenséges indulatu, többnyire, söt majdnem kizárólag idegen országbeli kormányközegek az ősadatok gyüjtését kezelték, s így a hivatalos közlemények hitelét gyanussá tették, még mielőtt a hivatalos statistika szükségszerüsége iránti közérzület a hazában gyökeret verhetett volna.

Ez leginkább a szigorú absolutismus első kormányéveiről, az úgynevezhető boszúkormány idejéről áll. Később, midőn kormányzók és kormányzottak egymást kölcsönösen inkább megismerték, kissé jobb anyag is gyült és csak így magyarázható, hogy az osztrák közigazgatási statistika igazgatósága s a később 1863-ban alakult cs. kir. statistikai központi bizottság évről-évre becsesebb közleményeket bocsáthatott ki, melyekből a külföldnek is alkalma nyilt Magyarországot legalább némileg megismerhetni.

Az 1859-ben megindított, 1860-ban valahogy foganatosított jobbra fordulás után azt lehetett volna hinni, hogy alkotmányosabb kormányforma alatt az országos statistika is jobb korszakra virradt. De ha igazságosak akarunk lenni, fájdalom, az ellenkezőt kell megvallanunk.

A, noha rövid időre visszaállított megyei autonomia s a vele kormányra jutott megyei tisztviselők nagy része sürgősebb feladatot sem ismert, mint a gyülölt kormányforma idejéből fenmaradt kimutatásokat és lajstromokat — a statistikai anyag eme megbecsülhetetlen medenczéit — betemetni, s még a fenmaradt cs. kir. hatóságok is örömmel ragadták meg

az alkalmat, hogy a munkaterhet, melylyel számos időszaki kimutatás kitöltése természetszerüen járt, maguktól elhárítsák.

Bármily rövid vala az alkotmányosság fellobbanása s bármily kevéssé élvezhetéé az ország épen e rövidsége miatt annak gyümölcseit, a statistikai anyaggyüjtés megszakításának hátránya nagyon is érezhető volt és hézagokat okozott, melyeket a következő, félabsolutistikus provisorium kitölteni csak kevéssé fáradozott.

A négyévi provisorium alatt ugyan majd valamennyi, haladott közigazgatási statistika szerkesztésére szükséges munkálatok újra megindíttattak; de az előbbi, bár idegen házáju s általában épen nem értelmes, idővel azonban legalább beidomított bureaucratia helyébe lépett nemzeti tiszviselőség előbb kénytelen volt a szükséges gyakorlatot megszerezni, s az említett hézagok kitöltésére ama gyászos négy év alatt ép oly kevéssé lehetett gondolni, valamint nem sikerült az 1867. év tavaszán életbelépett hazai felelős kormánynak az összes közigazgatás ujjászervezésének nehézségei közepett azonnal rendes viszonyokat teremteni a hivatalos statistika számára, mely minden fontossága mellett, nagyszerü átalakulások közben még sem szokott első helyen szerepelni.

I.

Magántörekvések a magyar statistika terén.

Bármily üdeségnélküliek voltak egyébiránt a lefolyt korszak viszonyai, s noha az összes közélet megbénult és minden magasabb köztörekvés elhamvadt alatta: egyesek hazafitevékenysége s kitünő férfiak irodalmi működése a statistika mezején sem maradt élesztő befolyás nélkül.

Névszerint a Magyar Tudományos Akadémia volt az, mely hivatalos országos statistika hiányával, — a birodalmi statistikának ugyanis elég jogosultan és méltán elvi ellenei valának, — nemzeti statistika létrehozásában fáradozott, s e két különböző, rendes viszonyok között azonban egyértelmü

elnevezésnek Magyarország abnormalis viszonyai között nagy horderejü értelmet kölcsönzött.

Épen amaz átmenet korszakában, a másfél évtizedig háborítlanul uralkodott absolutistikus kormánytényezők visszavonulása s a — habár csak mulékonyan — kormányra jutott hazafi-közegek kiskorusága idején, az Akadémia kezdeményezése kétszerte hatásos vala s a statistikai irodalomban kivívott eredményeken kivül a parlamenti kormány későbbi törekvéseit is tetemesen könnyítette.

Az 1860-diki év május havában Csengery Antal indítványára az Akadémiában külön statistikai bizottság alakult, számba véve a javaslattevő indokolását, melyben kifejtette, hogy „hazai statistika megteremtése épen úgy nem várható idegen kezektől, mint egy hazai történetirás megkezdése sem: még könnyebben vissza lehetvén élni számokkal, mint történeti adatokkal; s jóakarat mellett is a számok homályos adatok maradván, melyek a hazai körülmények egészletes ismerete hiával, lélek és kellő jelentés nélkül szükölködnek."

A Magyar Tud. Akadémia mindenha egyik főfeladatának a haza minden oldalú megismertetését tekintetette. A honismeretnek egyik fontos ágaul tekinti: „a jelenkor statistikai viszonyainak kitisztázását: a népességi s ezzel összefüggő biostatikai, az ipar- és kereskedelmi, a gazdasági és pénzügyi, a közoktatási és müveltségi viszonyok kikutatását és tudományos előadását, mely ethnographiai, müveltségtörténeti és természettudományi tekintetben új igazságok termékeny forrását képezi; de nem kevésbbé fontos gyakorlati szempontból is: a politikára, közigazgatásra, nemzetgazdaságra és közegészségügyre nézve nélkülözhetetlen adatokat nyújtván."

Az Akadémia álllandó statistikai bizottsága, — ha ez egyáltalán lehetséges, — legelső volt hivatva a hivatalos statistika hiányát legalább részben pótolni, s hogy csakugyan ez vala czélja, azt bizonyítják a feladatok, melyek e bizottságnak kitüzettek. Feladatává tétetett ugyanis: „mindennemü statistikai adatokat, melyek a magyar koronához tartozó országok közviszonyaira vonatkoznak, összegyüjteni, rendezni, meg-

bir lni, más államok adataival is egybevetve, feldolgozni, s azok kibocsátása által Magyarország lehetőleg hü statistikai ismertetését eszközölni, s az idő változásaival folyton tisztában s a tényleges állapotokkal öszhangzásban tartani.

„E végre felhasználja ugyan a bizottság",— s ebben fekszik a világosan ugyan ki nem fejezett, de tisztán megérthető czél, — „kellő birálat mellett a más utakon is közzétett" — nevezetesen a bécsi hivatalos — „adatokat, főteendőjeül azonban tekinti a kormány, az egyházi és világi hatóságok, testületek, egyesületek és intézetek, úgy magánosok, s ha szükség, a helyszinére tett kiküldések útján is, ez adatok birtokába jutni."

A stat. bizottság részint az Akadémia tagjaiból, részint más szakférfiakból alakulván, gyönge erővel, de annál több bátorsággal fogott a közigazgatási statistika egyik legfontosabb feladatához — a népszámláláshoz A bizottság teljes tudatával birt ugyan annak, hogy a rendelkezésére levő eszközökkel az ily feladatnak, a szó legtágabb értelmében, meg nem felelhet; annak tudata azonban, hogy az állam által eszközölt 185⁰/₁. és 1857-diki népszámlálások nem a helyes számokat szolgáltatták, azon kisérletre serkentette, hogy valamennyi hitfelekezet lelkészeinek, a községeknek és egyeseknek hozzájárulása mellett helyreigazitásukhoz fogjon. S habár e kisérlet a kivánt eredményre nem is vezetett, egy mégis el lett érve, az ugyanis, hogy a statistika becse és fontossága iránti érzet tágabb körökben is meghonosult, és sok nagybecsü statistikai anyag gyült, mely e kisérlet nélkül soha napvilágot nem lát.

A bizottság munkálatai az Akadémia által kiadott, 10—10 ívre terjedő külön füzetekben tétettek közzé, kettejök képezvén egy-egy kötetet. Ezen füzetek 1864-ig „Statistikai Közlemények" czime alatt jelentek meg, s 120 ívre rugó 6 kötetre terjedtek. 1865-től kezdve az Akadémia az immár magyar, habár nem épen alkotmányos kormány több izben sürgette külön statistikai hivatal felállítá ményei körét pedig, főleg eredeti adatok kellő [illegible] nyával, annyiban tágította, hogy 1865-től fo[illegible] nemzetgazdaságra is kiterjeszkedtek, s innent

kai és nemzetgazdasági közlemények czime alatt jelennek meg.

E sorozatból is már 10 füzet, vagyis 5 kötet ki van nyomatva, s mig így az egyes értekezések belértéke fokozódott a statistikai adatok és a bármi uton elérhető statistikai anyag gyüjtése sem hanyagoltatott el.

A kitünőbb munkálatok elősorolásából egyuttal a statistikai tanulmányokkal foglalkozó szakférfiak nevei leszoek láthatók. Adjuk e munkálatokatokat a szerzők betürendes névsora szerint.

Dr. Barsi József, a statistikai osztály s az országos statist. tanács tagja, azelőtt gymnasialis tanár, sorban közölte: A magyarországi r. kath. elemi iskolák állását $186^1/_2$-ben az érsekségek és püspökségek szerint, melyeknek gondviselése alatt valának; összesen 18 közleményt.

A vasutak befolyását a népesedésre;

A világforgalom állását 1865-ben;

Trieszt hajóforgalmát 1866-ban, összehasonlítva az előbbi 4 évvel.

Beöthy Leo, a statistikai osztályban titkár, azelött hirlapiró, vázolá Magyarország és Ausztria kereskedését 1866-ban.

Bethlen Farkas gr., országgyülési képviselő és az országos statist. tanács tagja, adatokat közölt az erdélyi viszonyokról, különös tekintettel az adózási rendszerre;

továbbá Erdély közlekési eszközeiről,

és az osztrák birodalom pénzügyi viszonyairól.

Faller Gusztáv, bányatanácsos

Közleményeket adott a hazai bányászat köréből.

Fényes Elek, 1848-ban a statistikai iroda igazgatója, s a m. akad. tagja

Párhuzamot vont a magyar korona országai közt egyfelől, és másfelől Ausztria német-szláv tartományai közt.

Fest Vilmos, m. kir. főmérnök,

Magyarország állladalmi és országos utjait ismerteté meg.

Galgóczy Károly, egy erdélyi biztositó társulat igazgatója, ismerteté:

A Magyarországi takarékpénztárakat;

Magyarország bortermelését;

Borkereskedésünk állását;

A pesti kereskedelmi bankot;

Az első cs. k. szabadalmazott Duna gőzhajózási társulatot;

A népesedési mozgalmakat a protestansoknál 1861-ben.

Dr. Gerlóczy Gyula, a budai műegyetemen tanár, ezen kir. műegyetemet ecsetelé történelmi és statistikai szempontból.

Dr. Glatter Ede, azelőtt Pestvármegye egyik tiszti orvosa, jelenleg Bécs város statistikai hivatalának igazgatója,

Pest-Pilis vármegyék gazdasági viszonyairól értekezett.

Hahn Lajos, evang. lelkész, statistikai adatokat közölt Békés-Csaba mezővárosáról, különösen az ottani evang. egyház köréből.

Hieronymi Béla fogalmazó a statistikai osztályban, ismerteté:

A mezei gazdaság ápolását Belgiumban a kormány és az illető egyesületek részéről 1865-ben.

Hunfalvy János, a budai műegyetemen tanár, a m. akadémia, a statistikai osztály és az országos statist. tanács tagja közlé:

Gymnasiumaink állását $185^3/_4$-től $185^8/_9$-ig;

Adalékokat a népesedési mozgalomhoz;

A szőlőmivelésről Erdélyben;

Adalékokat hazánk erdőszeti viszonyainak ismertetéséhez;

A magyar korona területének bányászatát;

Az európai államok budgetjeit:

Magyarország viszonyainak statist. vázlatát;

Magyarország bányászati viszonyait 1862—1864-ben statist. és nemzetgazdaságilag;

A népoktatást Poroszországban; végre

Néhány észrevételt a népszámlálásról.

Jellinek Mór, a pesti közuti vaspálya igazgatója, irt

Magyarország gabnaforgalmáról az 1861-dik évben.

Dr. Kautz Gyula, az államtudományok tanára a a pesti kir. egyetemen, országos képviselő, a m. akadémia és az országos stat. tanács tagja, értekezett

A budai m. kir. műegyetemről;

A technikai és reál-oktatásügyről hazánkban;

A gépüzletről nemzetgazdaságunk újabb fejlődési szakában.

Keleti Károly, a statist. osztály vezetője a m. akad· tagja, az orsz. statist. tanács előadója, azelőtt a m. földhitelintézet tanács-jegyzője tárgyalá:

Az 1864-ik évi osztrák költségvetést, különös tekintettel Magyarországra;

Az osztrák nemzetgazdasági fejlődést I. Lipót alatt (Roscher után).

Az iparos nevelést;

Magyarország külforgalmát;

Az összehasonlító statistikát (Fillunger munkáját bírálva);

Az 1868-ik évi aratást kenyér-terményekben.

Dr. Konek Sándor, kir. tanácsos, a pesti egyetemen a statist. és egyházi jog tanára, a m. akadémia és a statist. tanács tagja, értekezett

Az akad. statist. bizottsága által meginditott népszámlálásról; adott

Statistikai visszapillantást a m. tud. egyetemre a legközelebb lejárt évtizedben; vázolá

A bünvádi statistikának múltját és jövőjét hazánkban; adta

Az egyházmegyék népességi statistikáját 1861-ben; ismerteté

A pesti egyetemi nyomda költségvetését az 1862-k évre;

A magyar birodalom népesedési mozgalmait; közlött

Ujabb adatokat a magyar tud. egyetem életéből; szólt

A magyarországi törvénykezés jelen statistikájához:

A berlini statistikai seminariumról;

A m. kir. curia statist. működéséről; vázolá

A földbirtok statistikáját Magyarországban, tekintettel Csehország ebbeli törekvéseire; irt

A fekete tenger tartományainak kereskedelmi fontosságáról magyar szempontból;

A népoktatás ügyéről a magyar korona területén; s szólt

Magyarország öngyilkossági statistikájához.

Korizmics László, a magyar földhitelintézet igazgatója, az országos gazd. egyesület alelnöke, a m. akadémia és az orsz. statist. tanács tagja, közlött

Némi adatokat Magyarország termesztésének ismertetéséhez.

Lónyay Menyhért, m. k. pénzügyi minister, a m. akad. alelnöke, közzétett

Ujabb adatokat a magyar birodalom földterületi viszonyairól s egyenes adójáról; adta

A hazánk területén létesült vasutak ismertetését;

A birtokrendezés előhaladását; értekezett

Az osztrák örökös-tartományokban és Magyarországban kamatbiztosítás mellett épült vasutak viszonyairól az államhoz; közlé

Az urbéri rendezés és tagosítás ügyének állását Magyarországban.

Nagy Márton, a kegyesrendi atyák pesti házának igazgatója s a m. akad. tagja, adta

A kegyestanitó-rend statistikáját.

Szathmáry Károly, a magy. gőzhajótársulat igazgatója és az országos statist. tanács tagja,

Adatokat szolgáltatott a békésbánsági helv. hitv. egyházmegye ismertetéséhez.

Tirser Pál, a statist. osztálynak, fájdalom, már halt számtisztje, ismerteté

A hajózást és forgalmat [illegible] mell[illegible]

1865—68-ban, és

A magyar vasuti hálóza[illegible]

Dr. Tormay Károly, Pest városának volt tiszti főorvosa, az országos statist. tanács tagja, közlé

A népesség mozgalmát Pest városában 1859-ben;

A légköri, betegesedési és halálolási viszonyokat Pestvárosában 1859-ben;

Az ujonczozási vizsgálatra vonatkozó adatokat;

Az egyházmegyék népességi statistikáját;

Az egri róm. kath. érseki megye népességét 1861-ben;

Pest város főorvosának észleleteit a légtünetek és egészségügy körében 1863-ban;

Pest város egészségügyi és lebészeti viszonyait 1864-ben;

Észleleteket a légtünetek és egészségügy körében 1865-ben;

Pest városa élet- és halálozási viszonyainak statistikáját.

Weninger Vincze, osztályfőnök a cs. kir. közös pénzügyi ministeriumban, a magy. akad. és az országos statist. tanács tagja, azelőtt az első által. m. biztositó-társulat egyik osztályának főnöke s a pesti kereskedelmi akadémia tanára, értekezett

A gabnaárakról; közlött

Adalékokat a népesedési mozgalomhoz; ismerteté

Francziaország adóztatási és pénzügyi statistikáját;

A hajózási forgalmat az osztrák kikötőkben, s a hajók teherképességét 1859-ben;

A pesti kereskedelmi akadémiát;

A biztositás ügyét Magyarországban;

A pesti kereskedelmi kórházat és nyugdijintézetet;

A tiszamelléki szabadalm. kölcsönös tüzkártéritési társulatot;

Jelentést tőn az 1863-ik évi statist. congressusról; irt,

A statistika fontosságáról a tüzkár ellen biztositó társulatoknál;

Néhány észrevételt közlött a közvállalatok engedélyezési- és ellenőrzéséről; közlé végre

A bankügy elméletét, értekezve

A jegy- és letéti bankokról és ismertetve a Peel-actát.

II.

Előleges törekvések hivatalos statistikai közeg felállítására.

Akármint itéltessenek is meg a M. Tud. Akadémia statistikai bizottságának munkálkodásai, s ámbár e bizottság rendes statistikai hivatalt pótolni nem vala képes, kiváló érdemei mégis különösen két irányban kell, hogy mindenfelől elismertessenek.

Először ugyanis azon kérdés megoldására vetett világot, mely a müveltség terén jóval előbbre haladott államokban sem oldatott meg mindenütt a kivánt sikerrel, bebizonyítván, hogy a statistika tanulmányait, úgy az adatgyüjtésre, mint az anyag feldolgozására nézve, társulás útján is lehet örvendetes eredménynyel elősegíteni; másfelől nem lehet az akadémia statistikai bizottságától azt a nagy érdemét elvitatni, hogy a talajt statistikai munkálatok számára, statistikai tanulmányoknak nem épen kedvező időkben, annyira előkészítette, hogy, midőn a felelős magyar kormány a közügyek élére állt, a statistikai hivatal felállítása nem csak lehetséges volt, hanem hogy ez azonnal oly alakot is ölthetett és oly munkakört foglalhatott el, melytől sikeres munkálkodást lehete várni.

Mielőtt azonban a magyar statistikai hivatal szerkezetét fejtegetnők, engedtessék meg itt egy kis kitérés, mely a magyarországi viszonyokat megvilágítván, nem egy olyan dolgot tehetend a külföld előtt is megérthetővé, mely gyakran az országon belül sem ismertetetik fel eléggé helyesen és kellőképen.

Ez azon sajátságos vonás, hogy Magyarország politikai és társadalmi alakulásában, söt mind a kettőnek további élet-
fejleményeiben is, mindenütt és mindig ug
szerepelnek; hogy most a kormány é
ágaiban ugyanazok a nevek tündököln
szomorúbb, későbben pedig legalább
közt, irodalmi és társadalmi törekvé

Valamint az országos magy

centralistikus kormány és a provisorium alatt, mint társadalmi ellenzék, mindent egyesített magában, a mi később részint mint a kormány tagja, részint mint most már politikai ellenzék, politikai életünk változásánál fogva előtérbe nyomult, épen úgy találkozunk ministereink és kormányférfiaink legelsőbbjeivel a tudományos akadémiában, az országos iparegyesületben s a tudomány- és műegyetem egyes tanszékein; ugyan e neveket találjuk vasuti vállalataink vezérletében, egyházi ügyeink kormányzatában, a magyar földhitelintézetnél, az országos statistikai tanácsban stb.

S habár e tényállás azon, fájdalom, sajnos aránytalanságra mutat, mely az ország értelmes munkaereje és népségének száma közt létezik; habár ebből az tünik ki, hogy az elkorhadt állapotából feltörekvő nép Herculesmunkája, sajnos, még mindig csak kevés teheredzett vállak közt oszlik meg: e körülménynek másfelől, oly hirtelen beállt politikai fordulatunknál, annyi haszna legalább mégis volt, hogy az ország a kitünőbb erőket ismerte, mi a kormányra hivatott férfiaknak megkönyebbíté a feladatot, oly férfiakat állítani a különböző munkák mellé, kik azokra, hivatalos előélet és ebben szerzett gyakorlati bizonyítványok hiányában, különféle tudományos munkálataik vagy társadalmi törekvéseik által legtöbb képességet tanusítottak vala.

Csak igy magyarázható meg, hogy egy ország kormányát, husz évi szünetelés után, rögtön saját fiainak minden hivatalbeli gyakorlatot nélkülöző kezeire lehetett bizni, a nélkül, hogy nagyobb ügyviteli fennakadások és zavarok keletkeztek volna. Tegyük azonban hozzá, hogy mindezt csak a központi kormányra lehet érteni, mig ellenben a kormány vidéki közegeit, kivált az egyes törvényhatóságok ügykezelőit, minthogy azok sokkal nagyobb számmal vannak és nagyobbrészt választások utján, tehát kevésbbé értelmes elemekből, a nép által állíttattak helyeikre, alig lehet ide számítani. Az e körökből származó zavarok, mulasztások és késleltetések azonban illő helyen még közelebbről fognak fejtegettetni.

Részint e körülményekből következik, névszerint pedig a m. t. Akadémiának statistikai hivatal felállítására irányzott több évi törekvésein alapszik az, hogy a m. k. földmivelési-,

ipar- és kereskedelmi minister, Gorove István, kevés héttel kineveztetése után, ezen eszme megvalósításához fogni akarván, a magyar földhitelintézet akkori tanácsjegyzőjét s jelenleg a statistikai osztály vezetőjét, Keleti Károlyt, felszólitá, hogy egy statistikai hivatal szervezésére nézve emlékiratot készítsen, minthogy — különösen államtitkára, Fest Imre, ösztönzésére — a minister úr el van határozva az országos statistikát, mely 1848-ban, mint már érintetett, a belügyi ministeriumnak volt alárendelve, saját, t. i. a nemzetgazdasági ministerium ügykörébe fogadni.

Keleti készségesen engedett a megtisztelő felhívásnak, s a következő emlékiratot nyujtá be, melynek vezérelvei nagyrészt létesültek, habár a kivitelben, részint takarékossági tekintetekből, részint tisztultabb nézetek következtében némi változtatással.

Emlékirat

a magyarországi statistikai hivatal szervezése ügyében.

Oly országos intézet szervezésénél, mely, mint a statistikai hivatal, Magyarországon eddig nem létezett, vagy tettleg legalább soha sem működött, más nem szolgálhat mintául, mint a külföld hasonnemű s legjobban szervezett intézményei.

A megállapitandó szervezetnek olyannak kell lennie, hogy az mindjárt keletkeztekor egyenjogulag csatlakozhassék a külföld legderekabb e nemű intézeteihez, s habár mennyiségileg talán kevés, de minőségileg, névszeriut a tudomány és hasznavehetőség tekintetéből azokkal egyenlő eredményeket mutathasson fel.

A központi statistikai hivatal e feladatai kétféle irányban követelik megoldatásukat, t. i. a szükséges adatok gyüjtése, és a gyüjtött anyagnak feldolgozása által.

Az adatgyüjtést részint a kormány hivatalos közegei által kellene, részint a statistika iránt érdeklődő magánosok, társulatok és testületek által lehetne eszközöltetni. A szükséges adatok a legtöbb esetekben csak hivatalos uton lesznek- [illegible] -rezhetők, és e végre szük-
séges, hogy a jól szervezett köz [illegible] kellőleg tagozott szer-
zete által a megyék, kerül- [illegible] statistikai képvi-
összeköttetésbe lépjen, azok [illegible] álhivatalos kö-
közvetlen irásbeli közleke- [illegible] nekik a kiv

gyüjtése és első feldolgozása ügyében utasításokat adhasson, jelentéseiket elfogadhassa, s hogy mindezt, ha talán az írásbeli közlekedés czélra nem vezetne, szakértő tisztviselők kiküldése által is foganatba vehesse.

Mert oly irott tudósítások egyszerü beküldése által, melyekről nem tudhatni, mi módon keletkeztek, az ország statistikája aligha nyerne helyes alapot. Hol a statistika már közügynek tekintetik s, mint ilyen, közbecsülésben áll, ott a magánstatistika is sokat lendíthet; nálunk azonban, hol még ennyire nem vagyunk, a hivatalosnak kellend mindent pótolnia, s az ennélfogva, kezdetben meglehet, költségesebb is lesz.

Ezt elkerülni már azért sem lehet, mert eleinte az adatgyüjtő akár hivatalos, akár nem hivatalos közönséget esetről esetre sokszorosan fog kelleni felvilágosítani és betanítani, de a kellőleg kimüvelt egyének sokszor még úgy is fognak hiányzani.

Azért mulhatlanul szükséges, hogy a közigazgatási tisztviselők a statistikával megbarátkozzanak, hogy képesek legyenek közigazgatási és statistikai fontosságú tényeket és jelenségeket felismerni, s jelentéseikben a szavakat és számokat világosan csoportosítani. Ezt készen aligha fogjuk kaphatni, de az erre hivatott erők kiképezésére a statistikai hivatal bizonyosan hozzá fog járulni; és a közigazgatási tisztviselőket ezen irányban nevelni, szintén egyik feladata leend a statistikai hivatalnak, mint ez alább még bővebben ki fog fejtetni.

A gyüjtött anyag feldolgozásánál a stat. hivatal szintén kétféle kötelezettséget vállal: először az egyes kormányágak, illetőleg ministeriumok szükségeinek kielégítését fogja szem előtt tartani a kívánt tények felderítése és az adatok összeállítása által; másfelől a közönség igényeinek is kiván megfelelni, a gyüjtött anyag tudományos feldolgozása és közlése által.

E feldolgozás- és közlésnél azonban a magy. statist. hivatalnak azon szempontokra kell tekintetét irányoznia, melyek a külföldön nemcsak helyesekül vannak elismerve, hanem általánosan már el is fogadva; mert Magyarországnak nemcsak Ausztriával kell közlekednie, hanem a többi külfölddel is egy vonalban haladnia, mert e nélkül statistikai dolgozatait nem lehetne a külföldéivel összehasonlítani, következésképen azok a belföldön is csekély értékkel birnának.

A kormány közigazgatási szükségeinek szolgálandó munkálatokat legnagyobb részt alkalmasint magában a központi hivatalban kellend végrehajtani; úgy azonban, hogy az illető ministerium egy-két megbizottja jöhetne segítségül, kik részint a szükséglet megállapításánál mint tanácsadók, részint az anyag feldolgozásánál mint munkatársak, osztoznának a statist. hivatal feladatában.

A közzétételre szánt munkák kidolgozása, s még inkább a statistikai anyagnak a közönség felvilágosítására czélzó tudományos feldolgozása, szükségessé teszi a statistikai hivatalon kivül álló nagyobb

számu szakférfiak részvételét, kiket a szaktudósok, akadémikusok, tanárok stb soraiból lehetne választani.

Ily módon állandó tanács vagy állandó bizottság alakulna a statistikai osztály mellett, mely a statistikai központi hivatal igazgatóján és titkárán kivül, az egyes ministeriumok képviselőiből, szakférfiakból és néhány vidéki tagból állhatna.

Az ilyenképen alakult központi bizottságban a statistikai osztály vezetője vinné az elnöki, titkára pedig a jegyzői teendőket, míg a ministeriumok képviselőit és a szakférfiakat a tanácskozásokban ülés és szavazat illetné meg. Az osztály és a bizottság szorosan meghatározandó munkakörét meghaladó végzései azonban csak javaslatokul volnának tekintendők, és az illető miniszternek jóváhagyásától függnének, általános természetü tárgyaknál pedig a közgazdasági minister adná rájok a szentesítést.

A statistikai hivatal díjazott tisztviselőin kivül a közreműködő külső tisztviselőket mérsékelt dijpótlék által lehetne statistikai feladataik pontos megoldására serkenteni. Az igénybe veendő szakférfiak pedig, habár olyan dijat nem húznának is. melynek következtében egész tevékenységökkel a statistikai hivatalnak lennének lekötve, mindenesetre oly tiszteletdíjban volnának részesítendők, hogy még a tanácskozásokban töltött idejöket se tekintsék áldozatnak. Mindegyikök tovább is követhetné eddigi pályáját, de a hozzá intézett felhívásoknak megfelelni, annál inkább kellene erkölcsi kötelességének tartania, mivel a statistika mezején kifejtendő irodalmi munkásságáért illő tiszteletdíjra azonkivül is tarthatna igényt.

Azt az erkölcsi serkentőt sem kellene mellőzni, mely az illető munkatársnak személyes felelősségében rejlik oly dolgozatok közrebocsátása körül, melyek, habár a statistikai hivatal ellenőrködése mellett, de még is szerzőjök saját neve alatt jelennek meg, mely körülménytől még más, sem a statistikai hivatal, sem a statist. tanács tagjai közé nem tartozó szakférfiak közreműködését is lehetne remélni.

Általában helyesnek látszik a Poroszországban felmerült indítvány, melyszerint külön alapot kellene statistikai szükségletekre utalványozni, melyből a koronkint előforduló utazási és dolgoztatási költségeken kivül, statistikai magán munkálatokat is lehessen díjazni.

Ilyen alapra különben is szükségünk van, hogy külföldi statistikai munkák, folyóiratok és térképek költségeit lehessen födözni. Ezekből idővel saját szakkönyvtár gyülne, mely a hivatal tisztviselőin kivül a statistikai bizottság tagjai előtt is nyitva állna. Továbbá azért is szükséges az ilyen alap, hogy az, ki a statist. osztály vezetésével megbizatik, ne csak könyvekből, hanem saját tapasztalása után is szerezhessen tudomást a külföldi statist. hivatalok szervezetéről, kitünő oldalaik- és hiányaikról; hogy a statistikusok nemzetközi [illegible]
meglátogatni és a külföld haladásait e téren is koronkint [illegible]
lehessen; mert csak akkor érhetünk el aránylag röv[illegible]
uttal legjutányosabban kielégítő eredményeket, [illegible]

szonyainkat mindig szemmel tartván, azt a mi a külföldön helyesnek bebizonyult, hozzánk átültetni, a hiányokat pedig megelőzve, kikerülni törekszünk, hogy ne csak hosszas és mindenkor drágán megfizetett saját tapasztalásunk vezessen bennünket nyomról-nyomra némi tökélyre.

A statistikai hivatal egyik legfontosabb feladata a kellőleg feldolgozott adatok közlése, minthogy mint E n g e l oly találólag megjegyzi, a nyilvánosság a statistikának is termékenyítő és javító eleme.

(Itt az emlékirat a különböző államokban szokásos közzétételeket sorolja elő, statistikai folyóiratokat, évkönyveket és időhöz nem kötött füzeteket különböztetve meg, s következő eredményre jut):

Nálunk külön statist. folyóiratnak megindítása ez időszerint nem látszik szükségesnek, söt a kezdetben ugyan bőségesen kinálkozó, de a szigorú birálatot aligha kiálló anyag mellett nem is volna talán hasznos.

Kisebb statistikai közlésekre a kormány hivatalos lapját lehet használni közegül, nagyobb tudományos munkálatokat ellenben az Akadémia statist. bizottsága által kiadatni szokott statist. füzetekben lehetne közleni, ha t. i. az Akadémia beleegyezik, mely esetben a kormany ama bizottságnak különben is szükre szabott költségvetését bővíthetné és lehetségessé tenné, hogy az eddig évenkint csak három füzetben megjelenő közlemények ezentul legalább hat füzetben jelenhessenek meg.

A statistikai osztály saját és hivatalos adatai végre, a mennyire lehetséges, sem egészen nyers állapotban, de nagyon aprólékosan egybevető feldolgozásban sem — mely két irány közül egyik sem felel meg a tudomány által a hivatalos statistikához kötött igényeknek — egy, talán csak 1868-ban kiadandó évkönyvben volnának közölhetők, mi azonban ki nem zárja azt, hogy az évkönyvbe szánt és tervszerüleg megállapitott anyag füzetenkint is megjelenhessék.

Az ilyen füzeteket jól meggondolt és részletezett terv szerint kiadni annál szükségesebb lesz, mivel Magyarországnak igyekeznie kell, hogy mindjárt első közléseivel a külföldi közlemények már is jó magas tudományos szinvonalára léphessen, s hogy különösen a bécsi központi statistikai bizottság kiadasainak ne maradjon mögötte.

Ez teszi az évkönyvszerü közléseket ajánlatossá, melyek egyre több-több tért ölelhetnek fel, és előbbre valók, mint a nagy, csak hoszszú fennállás után lehetséges és költséges táblázatos munkák.

Szakbeli folyóiratot csak azon esetre lehetne ajánlani, ha valamennyi ministerium a maga statistikai vagy nemzetgazdasági tartalmu anyagkészletét abban közre akarná bocsátani. De ezen esetben is annak szerkesztéséről, már a szükséges öszhang végett is, a statist. osztályban kellene gondoskodni, hogy a közönség bizalma eltérő adatok közlése által meg ne rendüljön.

A statistikai osztály tulajdonképi személyzetének egyelőre a már emlitett igazgatón, titkáron és kivül álló dolgozó társakon

kivül két lehetöleg szakképzett fogalmazási és legalább két számtisztből, a többire nézve pedig a napi irnokok koronkint szükséges számából kellene állnia.

Hogy a munkások ilyen száma nagyon csekély, azt egy újabbkori példa kétségtelenül bizonyitja. A Jenában, 1864-ben alakitott statistikai hivatal ugyanis áll egy igazgatóból, egy tudományosan képzett titkárból és két segédmunkásból. Ez a jenai hivatal az egyesült thüringiai államoké, melyek összesen 216 □ mértföldre terjednek, s nem egészen egy millió (962,000) lakost számlálnak. Mily arányban áll ezekhez Magyarország 5000-en felül levő □ mérföldjeivel, és lakosainak 15 milliónyi számával, rendkivül vegyes népességével, különböző gazdasági viszonyaival stb.!

A munkások számát azonban nagy költség nélkül is lehetne elégségé szaporítani, ha elvül felállíttatik, hogy az állam közigazgatási szolgálatába lépő fiatal férfiak egy ideig gyakorlati folyamot végezzenek a statistika hivatalban, mi által a statistika feladataival megismerkedvén, annak idején akár mint állami, akár mint municipalis tisztviselők nagy szolgálatokat tehetnének az országnak, a statistikai adatoknak nemcsak szakszerü gyüjtése, hanem bizonyos fokig lehetséges feldolgozása által is.

Az emlékirat a legszélesebb alapon fogta volt fel az országos statistika feladatát s azon gondolatból indult ki, hogy megfelelő pénzbeli és értelmi erőkkel mindazon feladatok megoldásához fogand, melyek más előrehaladott országokban a hivatalos statistikának ki vannak tüzve, s hogy tervszerü szervezés mellett úgyszólván egy csapással lehetséges leend évtizedek mulasztásait minél rövidebb idő alatt helyrehoznia.

Azon körülmény azonban, hogy a magyar ministerium az 1867-ik évre csak azon pénzekkel rendelkezhetett, melyeket a fennállott központosító kormány a magyar és erdélyi udvari cancelláriák számára kivetett vala, a kezdetben a lehető legnagyobb takarékosságot parancsolá, s igy történt, hogy az eredeti terv a legszerényebb mértékre szoríttatott vissza.

Felállíttatott e szerint egy hivatal a magyarországi statistika számára mint a földmivelés-, ipar- és kereskedelem
ügyi m. kir. ministerium egyik osztálya, vta
csos állíttatott annak élére. Munkásokul cs
nem legkisebb fizetésü két iktatón kivül g
képzett négy férfiu hivatott meg, kik – l

intézkedés ideiglenes voltát kellő világításba helyezi, — csak tiszteletdíjban részesültek, s igy a hivatalos órák megtartásával összekötött szabályszerü munkálkodáshoz annál kevésbbé voltak kötelezve, mivel korábbi pályájok és más hivatalos foglalkozásaik elmulasztását vagy épen elhagyását nem lehetett tőlük követelni.

Ha már egész rendszeres tervet mindjárt a kezdetben keresztül vinni lehetetlen vala, ez volt bizonyára legelmésebb módja az ideiglenességnek, mely azonban, sajnos, tovább tartott egy évnél, minthogy a statistikai osztály további, remélhetőleg még mind nem végleges szervezése mélyen elhúzódott az 1868-ik év közepéig, mig az államköltségvetésben az 1868. és 1869-ik évre rendszeresített állomások máig sincsenek teljes számig betöltve.

Ezen erőkkel hajtattak végre a magyar statistikai osztályban az alább részletezendő dolgozatok, s ha ezek netalán a várakozások mögött maradtak, a többi — még utóbb tekintet alá vonandó — aránytalanságokon kivül, meg kell gondolni, hogy ezen statistikai hivatal munkaköre 4,600 □ osztrák mértföldnyi területre (Magyarország és Erdély) 12.8 millió lakossal, s közel 15,000 helységekre terjed; hogy a közvetlen összeköttetést 135 helyhatósággal, t. i. 54 vármegyével és kerülettel Magyarországban, 8 vármegyével és 19 székkel és vidékkel Erdélyben, s ezeken kivül 54 szab. kir. városokkal mint szintén önhatóságu, közegekkel fenn kelle tartani, s hogy épen e tartományi és vidéki önhatóságú s a kormány főhatalmával még kellő öszhangba nem hozott testületek hiányos szervezetében keresendő a terjedtebb statistikai nyomozások és adatösszpontositások főakadálya.

Mielőtt azonban a magyar országos statistika eddigi munkálatainak elősorolásához fognánk, a másik tényezőről, t. i. az egy központi bizottságnak megfelelő országos statistikai tanácsról is meg kell még emlékeznünk.

Az országos statistikai tanács és hivatal szervezése.

A hivatalos statistika minden fontos kérdései közül talán egy sem vítattatott meg az eddigi nemzetközi congressuso-

kon többször és behatóbban, mint a központi bizottságok legczélszerűbb szervezésének és hatáskörének meghatározása; és a főkérdésben elért elvbeli egyetértés talán egy kérdésre nézve sem ágazott el annyi ellentétes nézetekbe a részletezésnél, mint épen erre nézve. Ha e fölött még valami kétség fenforogna, a florenczi congressustól a jelenlegire maradt hagyaték Castiglioni indítványát illetőleg, azt eléggé bizonyíthatja.

Magyarország, azon állam létére, mely eddigelé utolsó volt azok közt, melyek hivatalos statistikát szerveztek, azon előnynyel birt ugyan, hogy minden korábbi tárgyalásokról és a fenállott s fenálló központi bizottságok körül tett tapasztalásokról bő tudomása volt, söt azelőtt, mint az osztrák birodalom kiegészítő része, midőn állami önállását még kétségbe vonták, statistika dolgában maga is egy ilyen központi bizottság alatt állt, s habár saját kezére hivatalos statistikát nem üzött, ilyennek üzése elé a maga területén legkisebb akadályt sem vetett.

De kérdés, vajjon a másutt gyüjtött tapasztalások egy még el nem döntött vitás tárgyról valóban oly értékesek-e, hogy az utolsó lépést immáron biztosan és tétova nélkül meg lehessen tenni? E fölött kételkedni talán még szabad, söt inkább úgy látszik, hogy még el nem döntött kérdéseknél a saját és közvetlenül szerzett tapasztalások hiánya erős meggyőződés képződését is fogná gátolni, mely nélkül a sokféle pro és contra közt nehéz volna határozott állást foglalni,

E szempontból tekintve a fenálló statistikai központi bizottságok egyikét sem közvetlenül utánozó magyar országos statistikai tanácsnak megalkotását, az nem egy oldalról talán inkább véletlen szerencsés fogásnak fog tekintetni, mint sem alapos meggyőződésből eredett elhatározásnak.

A nélkül, hogy e nézetek bármelyikének jogosultsá
kétségbe vonatnék, annyit bizvást állít [illegible] , mi
ezen intézmény két évnél már időseb [illegible] alha
e tárgyra nézve bizonyos nézet; [illegible] ni
hogy a hivatalos statistika ezen [illegible]

másutt panaszolt hiányokból Magyarországon egynél többet sikerült elkerülni.

Ténynek látszik a többi közt az, hogy a statistikai hivatalnak mint végrehajtó szervnek, és a statistikai tanácsnak mint tisztán csak tanácsadó testületnek egymás mellé állítása eddiglen semminemű oly akadályt nem támasztott, mely a minden testületi szervezettel okvetetlenül járó nehézkességnél fogva könnyen támadhatott volna, ha a hivatal alá lett volna rendelve a tanácsnak.

Ha továbbá a központi bizottság elnökségének és a statistikai hivatal intézőjének egyesítése egy és ugyanazon kézben személyes (többnyire rangbeli) tekinteteknél fogva nem látszik lehetségesnek, akkor legelőnyösebbnek mutatkozik, hogy a központi bizottság elnökségét a minister maga tartsa fenn magának, mi által a tanács tekintélye és súlya sem szenved csorbát, az ő vagy helyettesének távollétében pedig az egyes ülések magok választanak ad hoc elnököt. Ezen eljárás nemcsak minden személyes neheztelést (rancune, — ez talán kemény, s nyiltan nem örömest alkalmazott, de mindamellett igaz szó —) képes kirekeszteni; nemcsak egy külön és szükségképen magas állású központi elnöknek fizetését teszi szükségtelenné, hanem legalább megközelítőleg lehetővé teszi a hivatalos statistika minden ügyeinek öszpontosítását egy kézben; kevésbbé zsibbasztja a személyes kezdeményezést, és leginkább megközelíti azon — talán csak a legkevesebb helyen létező, de elméletileg bizonyára legczélszerűbb — intézkedést, mely szerint a központi bizottság elnökének és a statistikai hivatal igazgatójának egy és ugyanazon személyiségnek kellene lennie.

Ha még megemlítjük, hogy a magyarországi statistikai tanács az egyes ministeriumok és a legszorosabb értelemben vett szaktudomány képviselőin kivül, még tudományosan képzett s a legkülönbözőbb életpályákon előretörekvő fiatal emberekből (tanárok, orvosok-, nagy-iparosokból stb.) áll: már most e tanács szervezete maga lép az előtérbe.

E szervezet a statistikai hivatalban tervezett, maga a tanács által átvizsgált és a minister által szentesített szabályzatban találja alapját.

E szabályzat így szól:

1. A statistikai tanács a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium kebelében az egyes ministeriumok, valamint a szaktudomány és egyes társadalmi osztályok képviselőiből alakul.

2. A ministeriumok küldötteit az illető minister jelöli ki, a szak-tudósokat és a többi képviselőket a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister hívja meg közreműködés végett, kik, ha e meghívásnak engednek, a statistikai tanács tagjaivá válnak.

3. A statistikai tanács feladata: szakismereten alapuló tanácscsal támogatni a kormányt minadazon kérdésekben, melyek az országos statistika ügyével szoros kapcsolatban vannak; irányt szabni a hivatalos statistikai működésnek, és a közigazgatás, a tudomány és az élet igényeinek öszhangzatos kielégítésében segédkezet nyujtani a kormánynak. A ministerium által kiadandó statistikai közlemények, közrebocsáttatásuk előtt, véleményezés végett a statistikai tanácscsal közlendők.

4. A statistikai tanács havonkint egyszer, ha a szükség kivánja többször is gyülést tart, melyen a minister vagy helyettese, az állam-titkár, elnököl. Mindkettejök akadályoztatása esetén a tanács választ magának elnököt tagjai közül, ki azon ülésben az elnöki teendőket végzi.

5. A tanácskozási sorrendet a minister beleegyezésével a statist. szakosztály vezetője állapítja meg, ki a tanácsnak szintén tagja és egyuttal előadója is.

6. Az egyes ülésekről szóló jegyzőkönyv vezetésével egyik osztálytag bizatik meg.

7. A statist. szakosztály által kijelölt és tanácskozás alá bocsátott, valamint a ministeriumok küldöttei által előadott tárgyak befejeztével, az egyes tanácstagok indítványai vagy javaslatai kerülnek tárgyalás alá.

8. Fontosabb tárgyak vagy hosszabb tanulmányt igénylő mun kálatok tanácskozás előtt nyomtatásban közöltetnek a tagokkal.

9. Jóllehet a statist. tanács természeténél fogva csak tanácskozó testület, mindamellett a közigazgatás és tudomány igényei szerint in dokolt véleménye, általános szavazattöbbség szerint, határozatképen vezettetik a jegyzőkönyvbe.

10. Ily határozatok foganatosítása a minister jóvahagyásától függ, ki azt alkalmatos uton eszközli.

11. A tanácstagok a statist. könyvtárt, térképeket és egyéb gyüjteményeket szabadon használhatják, a hivatalos statistika ügyében vállalt munkálatokhoz pedig az illető ügydarabok is bocsáttatnak ren delkezésök alá.

12. A tanácstagok, gyülésileg végzendő teendőikön kivül eg- adatgyüjtési vagy irodalmi munkát is vállalhatnak a hivatalos st tika érdekében, mely esetre tiszteletdíjban] részesülnek.

13. A stat. tanács 'egyes bizottságokat küldhet ki kebeléből, melyeknek tagjai, ha a megbizást elfogadták, abban eljárni tartoznak.

14. Ha a felmerült tárgy úgy kivánja, az elnöklő minister önhatalmából, vagy valamely tanácstag javaslatára külön szakférfiakat is meghívhat a tanácskozásba.

15. Ha a tagok szaporítása mutatkoznék szükségesnek, a tanács minden tagjának van joga új tagot ajánlani, de az ajánlottak kinevezése a ministertől függ.

A statistikai hivatal vagyis osztály szervezetét, jóllehet az országos statist. tanácsban is tárgyaltatott, már azért sem lehetett kellőleg tagozni, mert — mint már említtetett, — a jelen szervezet csak ideiglenes, mely kénytelen volt a fenálló körülményekkel számolni, mely azonban ki nem zárja a reményt, hogy a szervezet kiegészítése az osztály feladataival és munkakörével jövendőben egy nyomon fog haladni.

Nem szabad ugyanis felejteni, hogy a kormányra lépett magyar ministerium tabula rasát se nem talált, se nem csinált. És ez nemcsak a közigazgatásra nézve áll, hanem áll a statistikára nézve is.

A statistikai osztály alakításánál és munkássága megindításánál ugyanis kitünt, hogy a közigazgatás legkülönbözőbb ágaiban s az ország legkülönbözőbb vidékeiről becses anyag áll rendelkezésre, hogy azonban ez annyira hézagos és töredékes, miszerint annak közrebocsátásával sem a kormány, sem a nép nem nyert volna semmit, s annál kevésbbé, mivel a létező viszonyok közt a hézagok betöltését épenséggel nem lehetett elvárni.

Minthogy ama viszonyok, melyeknek megértésére a kulcs a municipiumok (helyhatóságok) szervezetében rejlik, jelen értekezésben már többször említtettek, ezeknek mellőzésével e fejezet kiegészítése végett csak néhány pontot sorolunk elő, melyek a hivatalos szakosztály belső szerkezetét és ügyrendét némileg meg fogják világíthatni.

E pontok ekképen szólnak:

1. A földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. k. ministeriumhoz közvetlenül érkező, vagy más ministeriumtól hozzá áttett statistikai tartalmu minden ügydarab a ministerium folyó iktató-számát nyeri, azonkivül pedig az osztály külön iktató-számát is.

2. A csupán statistikai tartalmu ügydarabok bármely ministeriumból kerültek is oda, a statistikai szakosztály irattárában maradnak meg.

3. Az oly ügydarabok, melyek csak mellékesen foglalnak magokban statistikai adatokat, s az illető ministeriumnál történt elintézések után csak azon czélból küldetnek a statist. szakosztályba, hogy belőlök kivonat készíttessék, e kivonat elkészültével azon ministeriumhoz küldetnek vissza, mely azokat használat végett közlötte.

4. A statist. anyag szakok szerint rendeztetvén, a szakosztály vezetőjén kivül az osztálytagok is, tehetség és hajlam szerint, néhány szakot vállalnak; a mellett meg lehet bizni egyes szakok feldolgozásával a segédmunkásokat, de ki lehet adni egyes tárgyakat ugyancsak feldolgozás végett oly tanácstagoknak is, kik ily munkára vállalkoznak.

5. A szakmunkák kiosztása az osztály vezetőjét illeti, ki e kiosztásban az osztály tagjainál ezeknek beleegyezésével, a tanács tagjainál ellenben csak azoknak ajánlkozása alapján jár el.

6. A levelezést hatóságokkal és a vidéken szervezendő statistikai közegekkel az osztály folytatja, mire az osztályvezetőn kivül a segédmunkások is alkalmazhatók. E levelezés az osztály jegyzőkönyvének illető számát kapja, és ha egy egy rendeletalaku felszólítás vagy más ministeriumhoz intézett átirat képezi a levél tartalmát, a minister vagy helyettese által iratik alá, minden más tárgyaknál ellenben az osztály vezetője által.

7. A levelezés tisztázása és szétküldése — minthogy a statist. osztály e czélra külön erőkkel nem rendelkezik — a ministerium központi irodájában eszközöltetik, vagy pedig az ott alkalmazott napi díjnokok közül fog a szükséges szám az osztálynak e végre kölcsönöztetni.

A statistika vidéki közegei, noha már a statist. osztály és tanács keletkeztekor terveztettek, jóval később alakíttattak meg. Legyen mindazonáltal szabad ezekről is e helyen szólanunk.

Az elv ugyanis, mely szerint a hivatalos statistika előmozdításához a szorosan vett hivatalos közegeken kivül egyes férfiak magántevékenysége is volna igénybe veen[illegible] mely elvet az országos statistika szervezéséről szóló é[illegible] tebb közlött E m l é k i r a t szerzője, ki utóbb a st[illegible] osztály vezetője lett, már ezen iratában is kifejtett[illegible] közgazdasági minister nézeteiben nemcsak vissha[illegible] nem tettleges támogatásra is talált.

Az 1868-ra szóló országos költségvetésben 5,000 forint szavaztatott meg a végre, hogy abból a statist. osztályhoz kinevezendő vidéki tagokat lehessen díjazni.

A vidéki közegek felállításánál az ország minél behatóbb földmivelési statistikájának megalkotása szolgált főszempontul. Minthogy azonban oly intézményre, melynek eredményei még nem álltak minden kételyen kívül, nagyobbacska költséget nem lehetett előirányozni, minélfogva egy-egy ilyen vidéki közegnek felállítása minden vármegyében — mint ez az ország politikai beosztásához illett volna — nem volt lehetséges: e miatt Magyarország 52 vármegyéje és kerülete 10 csoportba vonatott össze, Erdély pedig kettőbe; s az ilyen vidéki közegnek székhelye kitüzetvén, az illető főispánok a kitűzött czél közlése mellett felszólíttattak a kivánt kellékeknek megfelelő egyének ajánlására, kiknek kinevezését a minister magának tartotta fenn. Az ekképen felajánlott szakférfiak 1869-nek tavaszán Pestre hivattak meg értekezletre, melyben a nekik szánt feladatok és ezeknek megoldási módja megbeszéltetvén, ennek alapján a következő szabályzat dolgoztatott ki, mely állásuk munkakörét és irányát határozza meg:

Utasítás
a statistikai osztály kültagjai számára.

1. A vidéken kinevezendő statistikai közegek egyenkint, mint a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi magy. kir. ministerium statistikai osztályának kültagjai csatlakoznak az országos statistikai szervezethez.

2. Mint ilyenek a lakhelyükhöz legközelebb eső m. k. adóhivatalnál negyedévenkint utólag fizetendő, eddigelé 400 frtban megállapitott évi tiszteletdíjban részesülnek.

3. A statistikai osztály kiadványait ingyen kapják.

4. A statistikai osztálylyal közvetlenül leveleznek, és ezen hivatalos levelezésök e czím használata mellett: „hivatalos statistikai ügyben“, bérmentes.

5. A ministerium statistikai könyvtárát, térképeit és egyéb gyüjteményeit Pesten létökkor szabadon használhatják; a hivatalos sta-

tistika ügyében vállalt munkálatokhoz az illető ügydarabok is rendelkezésök alá bocsáttatnak.

6. Minden egyes statistikai felvételre vagy adatgyüjtésre és eldolgozásra nézve külön utasítást vesznek; azonkívül feladataik:

a) oda törekedni, hogy a statistika szükségének és nélkülözhetlenségének érzete minél szélesebb körökben elterjedjen;

b) megkisérleni, hogy minél több önálló statistikai monografia hozassék létre megyéről, járásról, városról stb.

c) ö szeköttetésbe lépni a hatóságokkal, egyletekkel s testületekkel, hogy ezek a maguk körébe eső statistikai anyagot minél lelkiismeretesebben gyüjtsék s állítsák össze, s ha külön közzé nem tehetik, szolgáltassák be általuk a stat. központba;

d) megbirálni a velök közlött statistikai anyagot hitelesség tekintetéből;

e) oda törekedni, hogy más megyékben is hasonló — bár nem is díjazott — müködésre szerezzenek tagokat s alakítsanak velök statistikai társulatot.

7. A statistikai osztály kültagjai javaslatokat tehetnek, melyek vagy a stat. osztályban, vagy az országos stat. tanácsban tárgyalás alá vétetvén, az eredmény iránt a kültagok értesítendők.

8. Évenkint egyszer a stat. osztálybeli kültagok az országos magyar statistikai tanács egyik ülésébe is meghivandók, mely esetben utazási költségeik megtéríttetnek.

9. A stat. kültagok időnkint jelentést tesznek a körükben tapasztalt stat. mozgalmakról és haladásról, valamint az akadályokról is, melyekbe a statistikai felvételek foganatosításában netalán ütköznek.

10. A kültagok felsorolt és időnkint kiszabandó teendőikön kivül egyéb irodalmi munkát is vállalhatnak a hivatalos statistika érdekében, mely esetre tiszteletdíjban részesülnek.

Egyelőre a hatodik pont *a*, *b*, *c*, és *e*, alatti részleteire irányult a főtekintet; a megyék monografiáit illetőleg pedig egy általános terv állapíttatott meg, melynek keretébe a különböző megyék leirását lehessen foglalni, mire nézve a kültagok megbizattak, hogy mindenekelőtt azon megyéről dolgozzanak ki e terv szerint szerkesztendő mongrafiát, a melyben laknak.

A hivatalos statistika előkészítő munkálatai.

A legegyszerübb, s a m. hivatalos statistika köze nézve egyuttal legkönnyebb leendett, ha az eddigelé E

megrendelt minden felvételek és adatgyüjtések félbeszakítás nélkül folyamatban maradtak volna. Ezt az osztály vezetője mindjárt az országos statist. tanács első ülésében indítványozta is, a tanács pedig elfogadta. A kivitel azonban több akadályba ütközött ,mintsem első pillanatra mutatkozék. Ezen akadályok és nehézségek kétfélék voltak, úgymint- technikaiak és politikaiak.

Technikai nehézségnek azon körülmény bizonyult be, hogy a bécsi cs. k. központi statist. bizottság kezdeményezésére a fenállott m. kir. udvari cancellária és helytartótanács útján megrendelt adatgyüjtések mindenkor bizonyos nyomtatványok előkészítését tették szükségessé, melyeknek készíttetése azonban az utóbbi időre elmaradt vala, a nélkül, hogy az új kormányközegek erről értesíttettek vagy azt elég jókor észrevehették volna, mivel több vármegyei és egyházi stb. hatóság folyvást küldözgetett be adatokat nyomtatott íveken, melyeket a korábbi években meggazdálkodván, a szokott módon betöltöttek. A hivatalnak rendszerinti átadása ugyanis épen a statistikára nézve nem volt lehetséges, minthogy ilyen osztály a feloszlatott helytartótanácsban nem létezett, miért is a most mondott kormánytestület különböző osztályaiban megtalált anyagból sok olyan adatott át az új statistikai osztálynak, melyet statistikailag nem igen lehetett feldolgozni, mig ellenben az ott szétszórt statistikai dolgozatokból sokat tisztán közigazgatási ügynek néztek, melynek fentartását a jövőre részint épen nem, részint csak későn rendelték meg.

A politikai nehézségek közé számítandó azon már többször említett körülmény, melynélfogva sok megye nem volt úgy szervezve, hogy a statistika hozzájok intézett követelményeinek kellőleg megfelelhettek volna; másfelől nem is látszott tanácsosnak némely, a korábbi kényuralom által megrendelt, de a vidéken csak borzadással teljesített gyüjtéseket ezentul is az eddigi alakban bekivánni, minthogy a helyhatóságok kérdését általában még a parlamentaris kormány is soká kényesnek nézte, és mint ilyent kezelte.

A hivatalos statistika közegei azonban a várakozás és tájékozás ezen idejét sem hagyták használatlanul elmulni. S

habár az elején kijelentett szándék, hogy a Bécsben megkezdett s a közigazgatást érintő statistikai munkálatokat szakadatlanul folytatandja, nem volt is létesíthető, annál több új javaslatot dolgozott ki időközben az osztály, melyek az országos tanács által meghányatván, ott megállapíttattak, s ily módon oly gyüjtésekre készíttettek elő a minták, melyeknek adatai a legközelebbi jövőben érdekes dolgozatoknak fognak anyagául szolgálhatni.

E téren az első munkák közé tartozik az, melynek czíme: „Vezérelvek s egyuttal javaslat a népszámlálásra nézve.“ A ministerium ugyanis mindjárt kormányraléptekor érezte szükségét újabb és lehetőleg pontos adatoknak, az ország lakosai számát és viszonyait illetőleg; de a népesség érdeklődését statistikai dolgozatok iránt sem lehetett volna hamarább és könnyebben felgerjeszteni, mint új népszámlálás által, mert a korábbiak adatai iránt kivált a nemzetiségek dolgában, számos és súlyos kételyek forogtak fenn. Minthogy azonban az 1867-ik állami költségvetés mellett ilyen nagyobb, és ennélfogva költséges felvétel nem volt lehetséges, a terv kivitelét el kellett halasztani 1868-ra.

Az 1868-ik év annál alkalmatosabbnak mutatkozott a népszámlálás keresztülvitelére, mivel a lajtántúli országok is terveztek ilyent, e munkának egyidejüleg történő végrehajtása pedig a számadatok összehasonlítását a monarchia mindkét államában nagyon elősegítette volna. Ezen utóbbi körülmény egyre növekvő súlylyal esett a mérlegbe, s ez volt főleg oka annak, hogy a népszámlálás, minthogy Ausztriában a tervezett évben elmaradt, Magyarországon is az 1869-ik év végére halasztatott el.

Az elveket illetőleg, melyek szerint e népszámlálás végre fog hajtatni, azt lehet mondani, hogy … külföld által tett tapasztalások, úgy a nem… …sokon nyilvánult óhajtások is teki… …kitünik, hogy a foganatosítand… …s-ség alapjára van ugyan …

fogja mutatni, egyúttal pedig nemcsak azon kérdésekre keres feleletet, melyeket a londoni congressus szükségesekül ismert el, hanem azokra is, melyeket kivánatosaknak jelentett ki. Egyuttal szem előtt tartattak, lehetőleges közeledés végett, a bécsi központi statist. bizottság határozatai is, hogy az adatok minél nagyobb összehasonlíthatása elérettessék. Ez el is fog éretni, a mennyiben a magyarországi népszámlálás a népesség mindazon viszonyait fogja feljegyezni, melyekre Bécsben tekintettel voltak, azonkivül pedig még a nyelvet és nemzetiséget is, ki nem felejtve az irás- és olvasás-tudásnak számbavételét sem.

A népszámlálás módozatára nézve lényegesebben tér el a magyar tervezet az osztráktól, a mennyiben a számbavétel, e végre különösen választott számlálási bizottságok felügyelete alatt, szabályszerint maguk a községek által fog végrehajtatni, s a népesség általában háztartási ívek, a szabad királyi és rendezett tanácscsal biró városok népessége pedig azonfelül önbejegyzés utján fog számbavétetni. Az ország ikerfővárosaira Budapestre nézve végre a még most csak elméletileg leg újabb haladáskint ajánlott számlálási módozat, számláló lapok által van tervezve. S ámbár még el nem ért eredményekről nehéz valamit mondani, a reményt mindazonáltal ki lehet már most is fejezni, hogy az eddig megállapított terv szerinti eljárás hihetőleg sikerülni fog, s hogy talán Magyarországnak lesz megadva: a legelőször itt megkisérlett módozat eredményeiről kedvező jelentést tehetni a hágai után legközelebb tartandó nemzetközi congressuson.

A kezdet egy további dolga volt **Magyarország külkereskedési forgalmának** kipuhatolása.

Ha a külkereskedési forgalom nagysága minden országra nézve nagyfontosságu kérdés, és nagyrészt a legrészletesb statistikai feljegyzések tárgya, Magyarországra nézve kétszeres fontosságot nyer az, mivel e forgalom lehető nagysága felől az újabb időből semmi adataink sincsenek. Azon körülménynek, hogy Magyarország Ausztriával 1850. év óta közös vámterületet képez, egyik következése az volt, hogy a mo-

narchia összes árufogalma Ausztria ki- és beviteleként jegyeztetett fel, s hogy e szerint a Magyarországot illető forgalom esetleges nagyságát következtetés útján sem lehetett kiszámítani.

A magyarországi be- és kivitelt illető utolsó pontosabb feljegyzések még 1847-ből valók, minthogy az 1848-ik és 1849-ik esztendők, mint a szabadságháboru és kivételes állapotok évei, biztos alapul nem szolgálhatnak. De még a most mondott feljegyzések is nagyobbrészt csak a Magyarország és Ausztria közt fenállott vámhatáron át üzött kereskedésre vonatkoznak, a további külfölddel üzött, bár kevésbbé jelentékeny kereskedési forgalom Ausztria kereskedésének megfelelő rovatába volt beolvasztva.

A ki azonban az óriás különbségeket ismeri, melyek az Ausztria 1847-ik és 1867-ik évi kereskedését kifejező számok közt első pillanatra szembeötlenek, természetesnek fogja találni, hogy az ország érdeke annál inkább követelt némi tájékozást e téren, mivel Magyarország önálló kormánya a nemzetgadaság emelésére czélzó intézkedéseiben sokszorosan ezen adatok ismerésére volt utalva.

Növekszik e kérdés érdeke, különösen a hivatalos statistika szervezése szempontjából az által, hogy azt nem az osztálynak, hanem a statist. tanácsnak egyik tagja hozta szőnyegre; s hogy a kérdés már meg is oldatott s annak eredményei, mint későbben ki fog derülni, közre is bocsáttattak, ezáltal pedig, ámbár azon eredményekből nem sokat lehet feljegyezni, mindenesetre bebizonyult az, hogy a statist. osztály és a központi statist. bizottság egymást kölcsönösen kiegészítve, egymás mellett igen jól fenállhatnak és működhetnek.

A Berlinben 1863-ban ülésezett stat. congressus a *vasutak áruforgalmát* illető határozatai e kérdésben is megfontoltattak; csak hogy azokat sokszorosan ki kellett egészíteni s azon áruk lajstromát felállítani, melyeknek forgalmáról az adatok mulhatlanul szükségesek voltak.

E végre ugyanis, minthogy a magyarországi vámhivatalok Magyarország be- és kivitelének csak azon kis részét [illegible]
gyezhették fel, mely Törökország, Szerbia és a Duna

lemségek határain lépett be és ki, valamennyi nagyobb szállító-intézetek (göz- és vontató-hajók és vaspályák) hivattak fel segédül, megkivántatván tőlük, hogy az általuk szállított javakat mutassák ki, megjelölvén egyuttal a javak nemét és mennyiségét, melyeket a magyar határokon be- és kiszállítottak.

Ezen adatok egybevetése a vámhivatalok kimutatásaival e szerint legalább megközelítőleg adta a magyar külkereskedés nagyságát. További részletezés már azért sem volt lehetséges, mert az Ausztria és Magyarország közt kötött kereskedelmi szerződés értelmében az osztrák-magyar vámhatáron át közlekedő szabad forgalomnak bármily akadályt vetni nincs megengedve, és ennek következtében sem a lábas jószág felhajtását, sem a közönséges útakon tengelyen szállított javakat nem lehetett számba venni.

A magyar vasuthálózatnak folytatott kiépítésével azonban a jelenleg harminczhárom (részint országos, részint megyei) útvonalon közvetített áruforgalom hovatovább szintén ama nagy forgalmi erekbe fog összeömleni, s ez által lehetségessé tenni, hogy évről-évre jobb és pontosabb adatokat nyerjünk, melyeknek alapján Magyarország kereskedési forgalmát Ausztriával és a külfölddel szintén jobban és részletesebben fogjuk kimutathatni.

Az előkészítő munkálatok közt továbbá előkelő helyen meg kell említenünk az ipar-statistika adatainak szánt táblák szerkesztését és megvitatását.

Ámbátor a m. statist. osztály e táblák szerkesztésénél nagyobbrészt a Bécsben 1857-ben ülésezett nemzetközi statist. congressus osztályozását követte, némi módosításokat mégis szükségesnek tartott. A bécsi munkálatban névszerint 34 osztály van nyolcz csoportban összeállítva. A magyar munkálat 35 osztályt foglal magában, kilencz csoportban. A bécsi munkálatban látható ötödik osztály ugyanis, mely tudományos és müvészeti czélokra szolgáló müszereket, készülékeket, hangszereket stb. foglal magában, a IX-ik csoportba helyeztetett át; vas- és aczélszerszámok és gépek alkat-

részei ellenben a hatodik osztályból illetőleg a III-ik csoportból a másodikba, minthogy ezeket a gép-alkotástól nem lehet elszakítani. A III. csoportban létező és több osztályba sorozott fémtermelés egy osztályba vonatott összze, a tulajdonképeni vas- és aczéláruk a hatodik osztályba soroztattak, s nagy része a hetedik osztálynak a kilenczedikbe vonatott be.

Ezeken kivül a legszorosabb értelemben vett ipartermelésen fölül még a szállító-, biztosító-, hitel-, kereskedelmi-, elszállásoló-, vendéglő- és mulattató vállalatokra is volt tekintet, minélfogva az ipar-statistika két részre oszlanék, t. i. a tágabb értelemben vett termelő-ipar, és a szintén a legtágabb értelemben felfogott forgalmi ipar statistikájára.

A felvételi minták oly módon késztttettek, hogy végre a mennyire lehetséges, a termelés nagyságát és annak forgalmi értékét is ki lehessen deríteni.

Az igazságszolgáltatási, és különösen a bűnügyi statistikának annál inkább kellett a stat. osztály feladatai közt előtérbe lépnie, mivel az 1861-ik évben egy részt újra feléledt magyar törvényeknél fogva az összes osztrák-magyar monarchiára tervezett, s az osztrák törvényeken alapuló eddigi kimutatások mintái többé alig voltak betölthetők.

A magyar törvény ugyanis nem különbözteti meg-mint az osztrák, a törvényszegések három külön faját: a bűnt, a vétséget és a kihágást, de azonfelül még az egyes büntettek és vétségek is különböznek az osztrák törvénykönyvben elfogadott fogalmaktól, mi által új alkalmatos minták szerkesztése elhalaszthatlanná vált.

Ezen új minták tervezése és megvitatása dolgában a statist. tanács által kiküldött szakbizottság sem az elől nem zárkózhatott el, a mi e téren az országban már létezett és statistikailag fel is volt dolgozva, sem a [illegible] congressusok erre vonatkozó határozatait és éh[illegible] hagyhatta figyelmén kivül.

Minthogy külön[illegible] volt

congressus a büntető igazságszolgáltatás kérdésével tüzelésebben foglalkozott, ennek határozatai külön is közöltettek a statistikai tanácscsal; s mivel kiderült, hogy az ott kifejezett óhajtások nagy részének az eddigelé követett eljárás által már is elég van téve, különösen a fenyítésre méltó cselekedet indokait illető pont bocsáttatott behatóbb tárgyalás alá. A szakbizottság ugyanis, és vele a statist. tanács, azon nézetben egyeztek meg, hogy bármi fontos volna is a társadalomra nézve általában, de kiválólag a tudományra nézve, ha minden egyes büntetésre méltó cselekedetet úgyszólván forrásáig lehetne kinyomozni, s névszerint azon indokok valamelyikére vezetni vissza, melyek a florenczi congressuson egyenkint elősoroltattak, mindazonáltal ezen indokok kipuhatolása alig legyőzhető nehézségekbe fogna ütközni.

Nem nézve ugyanis az értelmi indok megállapításának nehézségét, annak statistikai felfoghatását az eddigi büntető eljárás is akadályoztatja, a mennyiben a magyar törvény nem kivánja, hogy a vizsgáló biró a cselekedet indokait különösen nyomozgassa, azt pedig még kevésbbé kivánja, hogy ezen indokok az itéletben külön is felemlíttessenek.

A dolog azonban eléggé fontosnak tartatott arra, hogy az új törvénykönyvek alkotása alkalmával a törvényhozás figyelme e pontra irányoztassék, mi az igazságügyi ministerium utján meg is történt, egyuttal kimondatván, hogy fenyítésre méltó cselekedeteknél az értelmi indok nyomoztassék ugyan a lehetőség szerint, de nem mindeniknél, hanem csak a főbüntettek némelyikénél oly módon tétessék láthatóvá, hogy azoknak kimutatása beható tanulmányok alanyát képezhesse. Attól, hogy az indok valamennyi bűnös cselekedetnél okvetetlenül kitétessék, a statist. tanács annál inkább elállott, mivel azt kitenni nem minden esetnél volna lehetséges, s ilyenkor a biró oly adatok nyujtására köteleztetnék, melyeknek alaposságáról ő maga sem volna teljesen meggyőzve, következtetésekkel pedig csak félig-meddig helyes adatokból a statistika, vagyis inkább a statistikára fektetett tudomány czélja már eleve el volna vétve.

Az öt táblán kivül, melyek a büntettek és vétségek számára és fajaira, valamint a bűnös cselekedetekről vádolt

egyének számára is személyes viszonyaira vonatkoznak, s melyeket az ország minden egyes törvényszéke be fog tölteni, még más két tábla szerkesztetett az 1848-ik évi sajtótörvény következtében felállíttatott esküldtszékek által elitélendő sajtóvétségek felvételére; de ezeknél a vádlottak személyes viszonyainak kimutatása elhagyatott, minthogy ily fajta vétséget a müveltség bizonyos foka nélkül aligha lehet elkövetni, vallás- és vagyonbeli viszonyok pedig e részben nagyobb figyelmet szintén aligha igényelnek.

A fenyítő igazságszolgáltatáshoz önként csatlakozik a börtönök és fegyintézetek statistikája, melyre nézve szintén terveztettek felvételi minták. E munkánál, habár tekintettel a magyar bűnügyi igazságszolgáltatásra, nagyrészt mégis a bécsi központi bizottság megfelelő mintái szolgáltak elejénte alapul. De az illető szakbizottság tanácskozásaiban azután, főleg az igazságügyi minister által az európai fegyintézetek tanulmányozása végett kiküldve volt szakférfiak hozzájárultával, s a külföldi legújabb szakirodalom segítségével e minták részint bővíttettek, részint átidomíttattak úgy, hogy ezeknek alapján a legrövidebb idő alatt az országban létező fegyintézetek részletes statistikáját lehet remény-leni. A megyék börtöneiről kevésbbé részletes adatok kívántattak be, s egy körülményesebb statistika tervezése e mezőn hihetőleg csak a magyarországi összes igazságszolgáltatásnak ujjászervezése után váland lehetségessé.

A polgári törvénykezés statistikájára nézve is nyujtatott be javaslat a statist. tanácsnak; a minták végleges megállapítása azonban a hágai congressus bezártáig annál inkább tartatott függőben, mivel ezen congressus — programmja szerint — hihetőleg behatóbban fog e tárgygyal foglalkozni.

A hivatalos statistika egyik legfontosabb és leginkább kifejlesztett ága, t. i. a házasulások, születések és halálesetek évenkinti kimutatása, egy szóval a népesedési mozgalom statistikája, Ausztria e téren folytatott törekvéseinek nyomán, Magyarországon is eléggé ker-
leni; az 186$^{0}/_{1}$-ik évi korszak azonban hézagot ha
tatásokban, s csak az 1863-ban újra megindíto

bezárólag 1865-ig dolgoztattak fel ismét a bécsi statist. központi bizottság kebelében.

Az 1866-ik évre a szükséges felvételi íveknek újra nyomatása nem rendeltetett el; az 1867-ik évnek tavaszán a kormányra lépett ministerium e mulasztást nem hozta azonnal helyre, és nem kis idő telt le, míg a statist. osztály, mely a részben beérkezett kimutatások alapján a sokszoros hátralékok beküldését sürgette, a valódi tényállást megtudta.

Miután kiderült, hogy az 1866-ik évi adatok kiegészítését a felvételi ívek hiánya miatt eszközölni nem lehet, miután e szerint a minták új nyomatását kellett volna elrendelni, a statist. osztály e kényszerü elkésést felhasználta s a megváltozott viszonyokhoz illő, de a tudomány követelményeinek is megfelelő új felvételi mintákat készített elő. Ezek az országos tanácsban meghányatván, elfogadtattak, s a vallásügyi ministerium utján valamennyi egyházi hatóságnak kiadattak, hogy azoknak betöltését a lelkészek által, kiket az anyakönyvek vezetése még most kizárólag megillet, eszközöljék Egyuttal intézkedés történt az iránt, hogy az 1868-ik évi adatok ugyan mindenekelőtt beküldessenek, az 1866 ra és 1867 re szólók pedig határozott időközökben egymásután az anyakönyvekből egészittessenek ki, hogy a statist. osztályban feldolgoztatván, ilyképen legalább az újabbkori hézagokat ki lehessen tölteni.

A betöltött felvételi ívek még ugyan be nem érkeztek, de azon birálat után, melyet a „Hivatalos Közlemények“ II. füzetében megjelent minták fölött Bécsben közöltek, szabad reményleni, hogy a statistika ezen ágában is sikerülni fog azon eredményeket elérni, melyeket a ráfordított s a tárgy fontosságához mért munka után joggal vélünk várhatni.

Minthogy minden nagyobb reformra irányzott törekvésnél az alapos tanítás mindenkor előkelő helyet foglal el, Magyarország politikai átalakulásában is a reformok egyik főkérdése a tömegek oktatását illeté. S a mint a törvényhozás tüzetesebben kezdett foglalkozni e tárgygyal, a közoktatási statistika szüksége is élénkül érezhetövé lőn.

Mennyiben felelhetett meg a statist. osztály e követelménynek, eddigi munkálatainak elősorolásánál el fogjuk mon-

dani. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy a rendelkezésre állt anyag feldolgozása feltünteti egyszersmind annak hiányosságát, és nemcsak az adatok pontosabb beküldését, hanem a használatban volt minták átdolgozását is mutatta sürgetőleg szükségesnek.

A statist. osztály megfelelt e szükségnek is, és támogattatva a statist. tanács által, mely e végre külön szakbizottságot küldött ki, mely a közoktatásügyi ministerium külön képviselői által még erősbíttetett, az idevágó mintákat is létre hozta, melyek kellőleg betöltetvén, jövőben terjedelmes közoktatási statistikához szolgáltatandják az adatokat.

A tervezett minták három categoriába soroztattak, t. i. a magasabb tanintézetek, a középtanodák és az elemi oktatás számára.

A magasabb tanintézetek számára (tudomány és műegyetem, hit- és jogtani intézetek stb.) természetesen a legrészletesebb felvételi ívek készíttettek, olyanokkal bővítve, melyeken a gyüjtemények, könyvtárak stb. állását is ki lehessen mutatni. Ezeknek szerkesztésénél továbbá a florenczi congressuson nyilvánult óhajtások is tartattak szem előtt.

Középutat a részletességre nézve a középtanodáknál (gymnasium, reáltanoda, reálgymnasium,) követett az osztály, de még ezekről is hétféle kimutatás kivántatik, melyek kellőképen kitöltve, e tanintézetek állapotát hihetőleg eléggé ki fogják deríteni.

Az elemi iskoláknál természetesen a legegyszerűbb kimutatásokra kellett szorítkozni, és pedig nemcsak azoknak nagy számánál fogva (közel 12,000), hanem az alsóbbak mellett alkalmazott némely tanítók alacsonyabb műveltségi fokánál fogva is. Hogy azonban a kivánt statistikai kimutatások egyenletes följegyzésére alapot lehessen nyerni, a statist. osztályban — szoros működési körén némileg túlmenve — úgynevezett „h á z i i r o m á n y o k," vagy talán helyesebben „i s k o l a i t ö r z s k ö n y v e k" mintái is felállíttattak, melyekbe részben már a felveendő tanulók bejegyzésekor, azután pedig az iskolai év folyama alatt és annak végeztével mindazon adatokat be lehessen irni, melyeknek alapján későbben a közoktatásügyi ministeriumhoz, és ennek út-

ján a statist. osztályba küldendő évi kimutatásokat össze lehessen szerkeszteni és kiállítani.

De nemcsak a közoktatás ügyével kellett a statist. osztálynak foglalkoznia. Egyik főszempontjának a statist. ismeretek terjesztésére kelle irányulnia s oda törekednie, hogy magának statistikailag is kiképzett közönséget neveljen, részint azért, hogy a statistika értéke minél szélesebb körökben elterjedjen, részint, és pedig főleg azért, hogy oly statist. munkásokat nyerjen, kik a czélul kitűzött beható országos statistika tervét valósítani készek és képesek legyenek.

Egy statistikai tanfolyam eszméje e szerint a statist. tanács már első üléseinek egyikében megpendíttetett, és miután egy ilyennek tervrajza a minister helyeslését megnyerte, a következő alapon indult meg az eszme életbeléptetése.

A Statistikai tanfolyam ügy- és tanrendje.

1. A statistikai tanfolyam czélja: már alkalmazásban lévő kormánytisztviselőknek, valamint állami és hatósági közszolgálatra készülő ifjaknak, ugy nemkülönben más, e tudomány iránt érdeklődő egyéneknek azon statistikai ismeretek megszerzését vagy bővítését lehetővé tenni, melyek egy rendezett állam, megye vagy község kül- és beléletének okszerű számbavételére szükségesek.

2. Az e czélból rendezendő nyilvános előadások lehetőleg kimerítő, teljes és rendszeres tanfolyamot képeznek.

3. Az előadandó tárgyak, fentartatván netalán szükséges részletezésök, illetőleg csoportosításuk, s mindegyike statistikai szempontból és az államhoz való viszonyuk szerint tárgyalva, következők:

a) a statistika elmélete;

b) a népszámlálás;

c) a népesedési mozgalom;

d) a termelés: mezőgazdaság, bányászat, ipar;

e) a kereskedés;

f) a közlekedés;

g) az államszervezet és közigazgatás: igazságszolgáltatás, közoktatás, közegészségügy, pénzügy, államháztartás.

4. Az előadások ideje october elejétől márczius végeig hetenkint kétszer (a szükséghez képest többször is*), az esti órákra esik.

*) Tényleg az $1868/_{9}$-ik évben háromszor tartattak hetenkint s igy folynak a már megindult $1869/_{70}$-ik évben is,

5. Az előadások helyiségeül a m. tud. egyetem egy tágas tanterme fog átengedtetni.

6. Az előadók önként ajánlkozó szakférfiak, kik az előadandó tárgyakat szabadon választják; de az előadási tárgyak végfelosztása iránti intézkedés az országos magy. stat. tanácsnak tartatik fenn.

A megállapított előadási rendszer keretén belől a tárgyak sorrendjének az előadási órák szerinti beosztása az összes előadókból alakítandó bizottságot illeti.

7. Az előadások beltartalma előleges vizsgálat alá nem esik. Kinyomatni azonban csak akkor fognak, ha az orsz. m. statistikai tanács birálata alapján a közgazdasági minister ezиránt helyeslőleg nyilatkozott, mely esetben az előadások szerző neve alatt, a ministerium költségén fognak közzététetni.

8. Az előadások díjtalanok. A kinyomatásra érdemesnek talált előadások szerzője azonban nyomatott ívenkint 35—40 frt tiszteletdíjban részesül.

9. A hallgatók rendesekre és rendkivüliekre oszolnak.

a) Rendes hallgatók a ministeriumok által megnevezendő, és a hatóságok által kijelölendő egyének, kik az egész tanfolyamot végigjárni kötelesek;

b) rendkivüli hallgatók bármely, az összes tanfolyam vagy egyes tárgyai iránt érdeklődő müvelt férfiak vagy érett ifjak, kik az előadási helyiség mérve szerint abban rendesen vagy időnkint részt vesznek.

10. A rendes hallgatókról névjegyzék vezettetik a stat. osztályban, melybe a jelentkezés sorrendje szerint, a tanterem nagyságához képest, rendkivüli hallgatók is bejegyeztethetik magukat.

11. A tanfolyamot végig járt rendes vagy rendkivüli hallgatók — ha erre önként ajánlkoznak — vizsgát állanak ki.

12. A vizsgálatok tartására az orsz. m. statistikai tanács külön vizsgáló-bizottságot választ, melyet a közgazdasági minister megerősít.

13. A vizsgálatok eredményéről hiteles bizonyítvány állíttatik ki.

14. A sikerrel végzett tanfolyamról és kiállott vizsgáról szóló bizonyítvány azon előnyt nyujtja az illetőknek:

a) hogy a mennyiben a tér s a munkák minősége és terjedelme engedik, a stat. osztály munkálkodásában — ha erre előjegyeztetik magukat — részt vehetnek, s igy a statistikai teendőkben gyakorlati kiképzést nyernek; ...

b) hogy országos statistikai felvételeknél külö[n] tetbe fognak vétetni, a nélkül azonban, hogy végleges alkalmaztatásuk iránt bárminemű kötelezett[ség]

Mi e tanfolyam eredményeit illeti, ezen uj vivmányának a magyar hivatalos statistika csak örülhet.

Mert nem csak, hogy az egyes tantárgyakat hivatott szakférfiak kitartással és ügyességgel adták elő, de közel háromszázan (297) jelentkeztek hallgatókul, s mind az egyes ministeriumok, mind a helyhatóságok szép számmal voltak képviselve, azonfölül pedig rendkivüli hallgatók is jelentékeny számmal bejegyezve. A hallgatók kitartása sem lankadott, s a junius második felében megkezdett vizsgálatok a legszebb eredménynyel folytak, hangosan tanuskodván, hogy a téli félévben elhintett tudományos mag ép volt s jó gyümölcsöket hozott.

A megtartott előadások a kormány költségén kinyomattak, és meglehetős kelendőségnek örvendtek. A kinyomatott előadások eredménye tizenhárom 8-adrétü füzetben mintegy 50 ívre terjed. A füzeteket a statist. osztály adta ki e közös czím alatt: „Statistikai előadások, melyek a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi magyar kir. minister által szervezett statist. tanfolyamban tartattak." Az egyes füzetek külön czímeik szerint igy következnek egymás után.

I. füzet: „A statistika elmélete, kir. tanácsos Dr. Konek Sándortól.

II. füzet: „A népszámlálás," osztálytanácsos Keleti Károlytól.

III. füzet: A „népesedési mozgalom," Dr. Barsi Józseftől.

IV. füzet: „A termelés és mezőgazdaság," Keleti Károlytól.

V. füzet: „Bányászat és ipar," Hunfalvy Jánostól.

VI. füzet: „Kereskedelem," min. titkár Beöthy Leótól.

VII. füzet: „Államszervezet és közigazgatás," osztálytanácsos Havas Sándortól.

VIII. füzet: „Igazságszolgáltatás," min. titkár Dr. Schnierer Gyulától.

IX. füzet: „Közoktatás," Dr. Barsi Józseftől.

X. füzet: „Közlekedés," osztálytanácsos Hieronymi Károlytól.

XI. füzet: „Közegészségügy" Dr. Tormay Károlytól és Dr. Niedermann Gyulától.

XII. füzet: „Köz- és magánjótékonyság, jelesen önsegélyzés és biztosítási ügy, „Dr. Konek Sándortól.

XIII. füzet: „Államháztartás és pénzügy," Dr. Matlekovics Sándortól.

A füzetek mellett megnevezett szerzők voltak egyszersmind az illető tárgyak előadói.

Jó szolgálatuk elismeréséül azon urak, kik a nélkül, hogy a statist. tanácshoz tartoztak volna, előadások tartására vállalkoztak s ennek meg is feleltek, névszerint Dr. Barsi József, Beöthy Leo, osztálytanácsos Havas Sándor, Dr. Matlekovics Sándor és Dr. Schnierer Gyula, a minister által az országos statist. tanács tagjaivá neveztettek ki.

Hogy Magyarországnak, mint túlnyomólag földmivelő államnak, mindenek előtt alapos mezőgazdasági statistikára van szüksége, azt már fentebb említettük, hol a statistika vidéki szerveinek alakításáról vala szó.

De a mezőgazdasági statistika kivitelének terve ennél sokkal régibb, s e terv kidolgozásánál részint az alsó-ausztriai földmívelési egyesület sikerült munkálata használtatott fel, részint Ausztria kereskedelem- és közgazdaságügyi miniszterének 1864-ben megjelent ily czimű könyve: A földmívelési statistika alapvonalai az osztrák császári állam számára."

A részletesen is kidolgozott terv négy főalkatrészre oszlik, melyekben valamint a termelés feltétel...
fordíttatott kellő figyelem, s a termelés maga
rint mint az aratás statis...
úgy a mezőgazdasági és erd...
sának, a fogyasztásn...

mutatása, végre a termelés és fogyasztás pénzügyi oldala is minél pontosabb felvételek tárgyául van kitűzve.

E terv kivitelénél a statist. osztály állíttatott fel minden felvételek és feldolgozások központjául, dolgozó-társakul azonban a tudományos magy. akadémia természettudományi osztálya, a keletkezőben levő lebészet- és földtani, meg a helyszinrajzi országos intézetek, a vármegyék és városok mérnöki karai, valamennyi közlekedési intézet, az újraszervezett kereskedelmi- és iparkamrák, a hitel-intézetek és biztosító társulatok, minden helyhatóság és ezeknek közegei, mindenekfölött pedig a gazdasági egyesületek tartattak szemmel.

Midőn a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi magyar minister 1868-nak nyarán Magyarország összes gazdasági egyesületeit meghítta Pestre enquête végett, melyben ezen egyesületek feladata és viszonya a kormányhoz vala kitűzve a tanácskozás tárgyául, a mezőgazdasági statistika most vázolt terve is terjesztetett az enquête elé. De részint sajátlagosabb érdekeiket érintő más kérdések miatt, részint az általában mutatkozott érdekhiánynál fogva a statistika feladatai iránt, e tárgy ott háttérbe szorult. A gazdasági egyesületek enquête értekezlete terjedelmes jegyzőkönyveket szerkesztett ugyan a folytatott tanácskozásokról, de tényleges eredmények nem érettek el. A helyett, hogy teljes erővel egy olyan földmívelési statistika megalkotására egyesültek volna, melyet elvégre minden további sikeres működésnél alapul lehetett volna venni, a statistika kérdése jegyzőkönyvileg „szükségesnek“ van ugyan bemutatva, de további figyelemben nem részesült.

Hogy azonban a földmívelési statistika megalkotása el ne mellőztessék, most már a statistika vidéki közegeinek közreműködése vétetett igénybe, főleg az egyes megyék monografiáinak megirása ügyében.

Ezen az uton habár nem egyszerre, de egymásután az egységes terv szerint készítendő leirások összevonása, s a netalán mutatkozó hézagok gondos betöltése által, idővel mégis az egész országra kiterjedő, és sulypontját mindenkor a földmivelési viszonyok ismertetésében keresendő statistikai munkát lehetend összeállítani.

Hogy e monografiák szerkezetét meg lehessen itélni, itt következnek a kérdések, melyekre a feleletek a helyhatóságok útján, részint a vármegyék, részint a megyei járások, de legnagyobb részt magok a községek által lesznek beszolgáltatandók.

A nyert feleletek azután vármegyék vagy szabad kir. városok szerint rendezve, az illető vidéki közeghez fognak utasíttatni, mely a monografiák ügyében megállapított utasítás szerint fogja azokat összeállítani és feldolgozni.

Kérdőpontok

az ország mezőgazdasági statistikájának megalkotására.

I. Megye (kerület stb.)

1. A megye általános leirása, mely szerint fekvése, területe, jelleme természetes (és politikai) határai, domborulatai, magaslatai felismerhetők legyenek.

2. Melyek a megye vizei, útai stb.? (mint erre a részletek járásonként szerkesztett kérdőpontokból ki fognak tünni.)

II. Járás.

1. Természeti és földrajzi viszonyok.

Minő a talaj általában, termékeny, középtermékenységü, vagy épen terméketlen-e?

Nehéz, könnyű, hideg-nedves, meleg-e?

Agyag-, homok-, mészkő-humustartalmú-e inkább?

Mély termőrétegű-e? milyen az alrétege?

Köves, mocsáros, iszapos-e ez?

Mely termények díszlenek leginkább?

Az éghajlat zord, enyhe, nedves, száraz-e?

Hidegek-e az éjek nyáron át?

Fordulnak-e elő késő tavaszi vagy korai őszi fagyok és hideg ködök?

Uralkodnak-e erős szelek a vidéken.

A jégverés gyakori-e vagy ritka?

Van-e gyakran zivatar? mely i[illegible]

Milyen az esö járása? mely hónapokban van leginkább?

Van-e az esőn kivül is rendesebb csapadék, harmat, s az év mely szakában?

Milyen a vidék viz dolgában?

Vannak-e forrásai? melyek a legfőbbek? jó-e a vizök, vannak-e, s mily ásványvizei?

Melyek a folyók és patakok, s kiáradnak-e gyakran?

Mennyire hajózhatók, vagy talpak alá, usztatásra használhatók?

Vannak-e tavak és mocsárok? mily terjedelmüek? Örökvizüek-e vagy kiszáradnak-e néha, s mikor?

Vizek lecsapolása, mocsárok kiszáritása által nyert-e a vidék mívelhető területet? mikor és mennyit?

2. *A szükséges munkaerő alkalmazása.*

Elegendő-e általában a gazdasági munkák végzésére a kinálkozó munkás-kéz?

Akad-e a szükség szerint napszámos? s mely árak mellett télen, nyáron, külön férfi, nő, gyermek?

Mennyi egy 2—3—400 holdnyi, egy 800—1000 holdnyi úri birtok cselédszáma?

A főbb cselédosztályok (gazda, kocsis, béres, kis-béres, ostoros stb.) mi az évi bére készpénzben, terményben (conventio) földben, marhatartásban, ruházatban stb.?

Milyen a munkások hasznavehetősége, munkaképessége, főleg nemzetiségek szerint? szoktak-e a munkások sürgősebb munkaidőben (mikor?) ki- vagy bevándorolni, mily számban, s mily bérviszonyok mellett (aratásra, kaszállásra stb.)?

Mi az arató-rész? jár-e az aratóknak bor, fa, vagy egyéb élelmi szer és mennyi?

Fordulnak-e elő nagyobb rendetlenségek sürgős munkaidőben a szerződések meg nem tartása körül?

A nagyobb (nem urbéri) gazdaságok fel vannak-e kellőleg szerelve állati munkaerővel?

Ló- vagy ökörfogatokra van-e inkább fektetve a gazdálkodás?

Hány holdat számítanak egy-egy (lovas vagy ökrös) igára?

Hány ló- (ökör) fogattal szokott a nagyobb mezei munka szántás, hordás stb.) teljesíttetni?

Miképen vannak a nagyobb gazdaságok eszközökkel és gépekkel felszerelve?

Mely ekék dívnak a vidéken (fa- vagy vaseke, és ismét Vidacs-Gubiczféle-e? stb.)

Használtatik-e a vasborona és henger? mennyi a szecskavágó, kukoricza-morzsoló, répa-aprózó s hasonló kisebb gépek száma?

Vannak-e nagyobb gépek használatban, és pedig hány sorvető, aratógép (hány lóra? mily szerkezetű?), cséplőgép (göz- vagy lóeröre, és hányra?)

Mely befolyása mutatkozik a gépeknek az emberi s állati munkaerő keresettségére?

3. A földmívelés szellemi fejlesztése.

Van-e a vidéken gazdasági (erdészeti) szakiskola, és milyen?

Mennyire látogattatik ez a környező vidék fiatalsága által?

Érezhetni-e, és mely irányban hatását a létező szakiskoláknak?

Hazai vagy külföldi szakintézetek volt növendékei vagy tanulói találnak-e könnyebben alkalmazást kisebb-nagyobb gazdaságokban? kezelnek-e a vidéken haszonbérleteket, s mily sikerrel?

4. Erdészet.

Mennyi (és miféle) az uradalmi erdő? mennyi a községi erdö?

Mi fajta (tölgy, cser, bükk, fenyü stb.) mindegyik?

Mennyi az egy évi faszaporodás holdankint?

Milyen a vágási forgás (turnus)?

Mikép kezeltetetik az uradalmi (a községi) erdő? mennyi a tényleges évi vágás?

Mi a lehető vágási jövedelem-átlag holdankint?

Biztos-e a fa eladhatása, s ez megfelel-e az évi termésnek?

Melyek a fának eladási árai (fajon- és ölenkint)?

Mibe kerül egy öl fa vágatása?

Mennyi a fuvarbér az eladás helyéig?

Mennyire alkalmas az erdő talaja egyéb mívelési ágakra?

Melyek az erdö mellékjövedelmei (makkolás, gubacstermelés, alomszénagyüjtés, legeltetés stb.)?

Van-e külön erdei ipar (hamuzsírfőzés, szénégetés stb.)?

5. Állattenyésztés.

Mutatkozik-e gyakoribb járványos betegség a házi-állatok között? mifélék, s mily hatással?

Van-e a vidéken és hol állatorvos? igénybe veszi-e a

Állatbiztosítás van-e gyakorlatban, s mely bi
használtatnak leginkább?

A betegségeket mely állatfaj (magyar, külföld

Vannak-e a vidéken kincstári hágómén-

Használtatnak-e, s mily sikerrel?

Van-e, s miféle nagyobb uradalmi ménes a vidéken, s mi befolyása tapasztalható a faj nemesbítésére?

Léteznek-e a vidéken nagyobb tehenészetek? kerül-e onnan hágó-bika a községeknek is, s mily befolyásuk tapasztalható a faj nemesbítésére nézve?

Létezik-e tejgazdaság? mennyit fejnek átlag darabonkint? dívik-e a sajtkészítés, s mily sikerrel foly?

Szokásos-e a hizlalás, s mily eredménynyel foly?

Mennyi ideig tart a hizlalás?

Mi az állatok átlagos súlya sovány és hizlalt állapotban?

Mely takarmány mellet dívik az, s melyik bizonyult legczélszerübbnek (széna, korpa, dara, szesz- vagy egyéb gyári moslék, olajpogácsa, répa stb.)?

Vannak-e a vidéken nagyobb juhászatok?

Mily fajuak (magyar, nemesített, finom, tömör gyapjuak-e)?

Egy- vagy kétnyiretüek-e?

Mennyi a nagyobb juhászatokban az átlagos nyirás? külön kosanya, ürü, bárány, külön az egy és kétnyiretüeket tekintve?

Vannak-e birkászatok külön hústermelésre? szokásos-e a hizlalás, s mily eredménynyel foly?

Van-e birkás tejgazdaság? mennyit fejnek darabonkint? dívik-e a sajtkészítés, s mily eredményt mutat?

Dívik-e a selyemtenyésztés?

Mennyi az eperfaültetvény (hold- és darabszámra)?

Hány lat (s mi fajta?) hernyómag szokott kikeltetni, s honnan kerül?

Hány font gubó (vagy motolált nyers selyem) kerül beváltásra, és hol? mily árak mellett?

A népesség mely része (körülbelül mily számban) foglalkozik ez iparággal?

Tiz év óta gyarapodott vagy csökkent-e ez iparág?

6. A földmíves-osztály mellékfoglalkozásai.

Dívik-e a vidéken a mészégetés, s hány mérő termeltetik átlag évenkint?

A téglavetés (hány ezer)?

Az ásványtrágya-készítés (miféle s hány mázsa)?

Az olajsajtolás (viz-, ló-, gőzerővel-e, s hány telepben)?

Szeszégetés (kisebb-e, nagyobb-e, mily üstökben s mily eredménynyel foly)?

Miféle szesz, és hány akó égettetik átlag évenkint?

Hová fordíttatik a gyártási hulladék?

Serfőzés (hány telepben foly? mennyi árpa, mennyi komló használtatik fel átlag évenkint)?

Czukorgyártás hány telepben foly (mennyi mázsa répa használtatik fel?) mi a répa czukortartalma %-ban? hány mázsa, s mi fajta czukor gyártatik?

Malom-ipar hány üzletben foly? (Itt csak a kisebb vízi és szárazmalmok veendők számba; nevezetesen hány köre őrölnek s aránylag mennyi buzát, rozsot, árpát, kukoriczát stb. dolgoznak fel lisztté, darává stb.)?

Szokásos és foly-e nagyobb mérvben, s mi czélra a
fuvarozás,
kővágás,
szénégetés,
csatorna-ásás,
vasutépítés — egyenkint, mily napszám vagy szakmánybér mellett (például köb-ölenkint, mérőszámra stb.)?

7. *A mezőgazdasági termények forgalma.*

Melyek a vidék főforgalmi erei? és kielégítők-e? (országút, vasút, hajózható folyó, csatorna.)

A községi útak mikép csatlakoznak ezen fővonalakhoz?

Melyik a vidék főpiacza?

Könnyű és biztos-e ott az eladás?

Léteznek-e a vidéken alkuszok, bizományosok? van-e a vidéknek főbb czikkeire nézve utazó vagy vidéki vevője? külföldi vevők fordulnak-e meg a vidéken? mi czélra?

8. *A termelés és fogyasztás pénzügyi viszonyai.*

Mily ára van a földnek a vidéken?

Mint kelnek ott az urbéri telkek?

Mint kelnek a 200—300—400 holdas és nagyobb birtokok átlag, (holdankint mi a föld értéke)?

Milyen a haszonbér holdankint kis részleteknél (néhány holdnál)?

2—3—400 holdas és nagyobb birtokoknál?

Hány évre szoktak a haszonbérek átlag adatni, s mily kikötések mellett?

Keresett-e a haszonbér, s mely néposz[illegible] [illegible]alkosnak leginkább (értelmiség, volt gazdatisztek, par[illegible]

Mennyi a külön folyamszabályozási [illegible] hol-dankint? mely társulatok pénztárába fizete[illegible] [illegible]e? van-e sok, s körülbelül mennyi a hátralék?

III. Község.

1. Politikai és társadalmi viszonyok.

A község tagosítva van-e? mióta, s mennnyi jelenleg egy telek átlagos nagysága?

Hány részletben fekszenek a tagosított birtokok?

Ha nincs a község tagosítva, hány részletben fekszenek az urbéri birtokok?

Mennyi egy urbéri telek holdszám szerint, szántóföld, rét, kert, legelő, s netalán nádas és erdő, valamint háztelekben?

Van-e váltság alá eső dézmás szöllő, és mennyi? Mi a szokásos térmérték (kapás, fertály, hold, mindegyik hány □ öl)?

Mennyi a váltság összege egészben holdankint?

Léteznek-e, és miféle vámok, révek, kövezet-pénz, piacz- (hely-) pénz, s mi a jövedelmök egyenkint?

Vannak-e tüzoltó szerek, s minemüek?

2. Népességi viszonyok.

Melyek a lakosság kitünőbb testi tulajdonai vagy hiányai?

Mily nemzetiségek lakják (mely arányban, %-ban)?

Miképp különböznek a különféle nemzetiségek munkásságra s vagyonosságra nézve?

Melyek az uralkodó betegségek?

Minő a lakosok jelleme általában? szorgalmas, iparkodó, takarékos, rendszerető-e a nép, vagy nem?

Léteznek-e az erkölcsök fejlesztésére egyletek s intézetek (népbank, betegségi, temetkezési egyletek stb.), s mily hatást tüntetnek fel?

Minők a lakosság vagyoni viszonyai? gazdag, vagyonos, szegény-e a nép?

Mennyi a legvagyonosabb paraztgazda birtoka) szántóföld, rét, szölő stb.)?

mennyi egy középszerü,

mennyi egy kisebb vagyonú gazdáé?

Minők a lakviszonyok?

Rendes kéményekkel vannak-e ellátva a lakházak, és külön kéményseprő által tisztittatnak-e?

Vannak-e, s elegendő számmal gazdasági épületek (a parasztgazdák telkein, tanyáin, szállásain, valamint a nagyobb birtokokon)?

3. *A miveledési ágak és birtokrészletek felosztása* (a katasterből, illetőleg a földadó-provisorium munkálataiból fog átvezettetni, miért itt csak következő kérdésekre szükséges válaszolni.)

Változott-e a földbirtok tetemesen a kimutatott mivelési ágakban (szántóföld, rét, kert stb.)?

Mennyi erdő lett irtva 1853 óta?

Mennyi lett ebből szántófölddé, rétté, legelővé?

Rét és legelő feltöretett-e szántóföldnek, és mennyi?

Nádasok lettek-e más mívelési ágakká fordítva?

Víz- és folyamszabályozás által nyert-e a község mentesített földeket, és mennyit? mely mívelési ágak szerint? mint szántóföld, rét, kert stb. használtatnak-e a mentesített földek?

3. *Munkaerő.*

Miképen van a kisebb (urbéri) birtok évi cselédekkel ellátva?

Mi a szokásos cselédbér készpénzben, terményben, földben stb.?

A birtokosok maguk élelmezik-e évi meg napszámos munkásaikat, s mily arányban?

Kisebb birtokon alkalmaznak-e napszámost, főleg mely munkákhoz?

Kaszállás- és aratáskor külön munkásokat szegődtetnek-e, s mily bér mellett?

Szoktak-e, s mely vidékről ily munkások rendesen jelentkezni?

Vannak-e a kis gazdaságok kellőleg felszerelve állati munkaerővel?

Ló- vagy ökörfogatokra van-e inkább fektetve a gazdálkodás?

Hány lovat (ökröt) számítnak átlag egy egész telekre?

Hány ló- (ökör) fogattal történik a nagyobb mezei munka (szántás, hordás stb.)?

Miképen vannak a kisebb (urbéri) birtokok eszközökkel és gépekkel felszerelve?

Mely ekék dívnak a községben (fa- vagy vaseke, ez ismét Vidacs-féle, Gubicz-féle-e stb.)?

Használtatik-e a vasborona, henger-, kézi és más-, cséplőgépek? hány szecskavágó, kukoriczamorzsoló, répa-aprózó stb. van a kisebb gazdaságokban?

5. *Mezőgazdasági és erdészeti termelés.* (A növénytermelés legnagyobb része az évenkinti aratási adatokból fog kitünni, azért itt csak a következő kérdésekre szükséges választ adni.)

Milyen a szokásos vetésforgás?

A gabonanemekből egyenkint, s a szokásos vetemények közül mennyi szokott holdankint átlagos középtermésül fölvétetni? és pedig: buza, rozs, kétszeres, tönköly, árpa, zab, köles, kukoricza, pohánka, borsó, lencse, bab, bükköny, repcze és egyéb olajos vetemény; len, kendermag, burgonya, pozsonyi mérőnkint, továbbá dohány, len- és kenderfonal, czukor és tarlórépa mázsánkint? káposzta 100 fejenkint?

Termesztetik-e komló? mekkora területen, s mennyi a középszerü termés holdankint?

Vannak-e külön luczernások és lóherések? mekkorák? hányszor kaszálhatók átlag évenkint, s hány mázsa száraz takarmány számítható középtermésül holdankint?

Fordulnak-e elő savanyú füves termő rétek? hányszor kaszálhatók? mily termést adnak átlag? eszi-e zölden vagy száraz takarmányképen a ló, szarvasmarha, birka, és melyik inkább, vagy épen nem?

Terem-e édes gyepszéna? mekkora területen? mennyi szénát ád holdankint, mennyi sarjut középtermésü években?

Szöllőkre nézve mi volt a termés az utolsó 5—10 év alatt?

Mennyi a fehér, mennyi a vörös bor átlag?

Mi volt a mustnak, új bornak, ó és palaczkképpes bornak ára ugyanazon években?

Mibe kerül egy kapás fertály hold szöllő mívelése, külön a nyitást, kapálást, nyesést, szüretelést, fedést tekintve?

Mennyi a nádasok jelen kiterjedése?

Mennyi nád vágatik évenkint?

100 kéve nádnak mi az ára?

Mibe kerül a vágatás egy-egy holdon?

6. *Állattenyésztés.*

Mi fajta lovakat nevel a község (magyar apró, nagyobb, könnyü, nehéz nemesített faj-e)?

Van-e hágóméne? mennyi s mi fajta?

Milyen a lovak fölnevelése s a velök való bánásmód? Mely években fogják igába vagy nyereg alá?

Tenyésznek-e eladásra, s mily átlagos árak mellett?

Mi fajta szarvasmarhát nevel a község (magyar vagy svájczi, csira, riska)?

Van-e hágó bikájuk? mennyi s mi fajta?

Milyen a szarvasmarha fölnevelése?

Tartanak-e gulyát, csordát? divik-e az istállozás?

Tenyésztenek-e eladásra, s mily eredménynyel?

Mit adnak el inkább, borjút, tinót, üszőt, tehenet, ökröt-e, s mily átlagos ár mellett egyenkint?

Terem-e elég takarmány, s minő?

Ha hiányzik, honnan pótolják, pénzért-e vagy részben kaszállásért, és hol?

Tartanak-e kisebb gazdaságokban birkát?

Hányat számítnak egy-egy hold legelőre?

Egy- vagy kétnyiretüek-e a juhok?

Mi fajta (magyar, czigaja, nemesített-e)?
Tejre, húsra vagy gyapjúra tartják-e inkább?
Hogyan kel egy pár ürü? egy mázsa gyapjú?

Szokásos-e a méhészet? miféle lakosok üzik, s mily kiterjedésben?
Hány a köpü, hány font mázsa méz és viasz kerül eladásra?

A baromfitartás el van-e terjedve a községben? mely fajok tenyésztetnek leginkább?
Kerül-e eladásra (körülbelöl évenkint mennyi) tojás, csirke, pulyka, kacsa, liba stb.?

7. *A mezőgazdasági termények forgalma.*

Melyik a község főpiacza?
Községi vagy egyéb (országutak, vasutak, hajózható folyók, csatornák) miképen állanak rendelkezésére?
Mennyi a közönséges fuvarbér a főpiaczig?
Mit fizetnek gabonaszállításért (mérőnkint, mértföldenkint, kocsiszámra stb.)?
Vannak-e s látogatottak-e az évi- és hetivásárok helyben vagy vidéken, és hol?

8. *A termelés és fogyasztás pénzügyi viszonyai.*

Mily ára van a földnek a községben?
Mint kelnek ott az urbéri telkek?
Mennyi a községi pótlék az államadó 1—1 frtja után?

E monografiák pontosságára nézve, igaz, mindenekelőtt az ötvenes évek elején kissé felületesen készített földadó-catasternek megigazítása lett volna szükséges, minthogy ez képezi a legtöbb mezőgazdasági adatok ősforrását. Az ország részletes felmérése azonban évről-évre halad, s a m. kir. pénzügy minister már tett is lépéseket a végre, hogy ez óri munkának bár éveket igénylő megigazítása megindít a statist. tanács pedig már megtette az ind hogy a catasternek eddig gyüjtött any használatlan.

Egy további lépést az országnak

előkészítendő minél czélszerűbb szervezésére képez egy, a statist. osztály által indítványozott, az országos tanácsban pedig tovább fejlesztett terv **városi statistikai hivatalok** felállítására nézve, a külföld nagyobb városaiban létezők mintájára.

Magyarország, sok szabad. kir. városaival, melyek teljes önhatóságot élveznek és saját, a belügy minister által csak fölülvizsgált költségvetéssel birnak, különösen alkalmatos arra, hogy ezen intézményt magánál meghonosítsa.

Ennélfogva egy ilyen, a városi statist. hivatalok alapjául szolgálandó szabályzat terve kidolgoztatván, a minister jóváhagyásával, egyelőre a két ikerfőváros **Budapest** szólíttatott fel egy-egy ilyen hivatal felállítására, sőt ezen költségök födözésére államsegély is meg lőn nekik igérve.

Minthogy a magyarországi statistika hivatalos közegei a minták tervezése, az adatok gyűjtése s több efféle ügyében készséges segédkezésökről biztosították a városokat, most már a városi helyhatóságok dolga saját érdekökről gondoskodni és oly intézményt meggyökereztetni kebelökben, melynek hasznossága, kevés költség mellett, már a község ügyeinek igazgatásában is csakhamar be fog bizonyulni.

Meg kell még említeni, hogy a **különböző ministeriumoknál szétszórt s nem eléggé hasznosított statist. anyag öszpontosítása ügyében** erélyes lépések tétettek.

Ha ugyanis a statist. osztály vagy a központi bizottság lehetőleg tökéletesen meg akar felelni feladatának, akkor valamennyi statist. felvételnek öszpontosítása annak kebelében, vagy legalább nézeteinek meghallgatása ilyen felvételeknél mulhatatlanúl szükséges. A különböző ministeriumok képviseltetése erre nem elegendő. A meddig mindenik ministerium a közigazgatása alá tartozó ügyekben saját magára rendeli meg a szükséges felvételeket, s az így gyüjtött anyagot saját czéljaihoz képest fel is dolgozza, de abból semmit sem tesz közre: mindaddig a statist. hivatal létezése ingatag, úgyszólván a levegőben függ és a morzsákból él, melyek a többi ministeriumok gazdagon terített asztalairól le-lehullanak; mindaddig munkálatainak értéke nem födözi fennállása költségeit, mint-

hogy ugyanazon dolgozatok, — vagy legalább azoknak nagy része, — habár talán kevésbbé jól, más ministeriumoknál is hajtatnak végre.

Csak ha az összes statist. anyag a statist. hivatalban gyűl egybe, ha a kormányzat egyes ágai a czéljaikra szükséges kimutatásokat attól kapják, csak akkor lehet azt méltán a kormányzati statistika igazgatóságának czímezni, s habár akkor kétannyiba kerülne, az mégis nagy megtakarításával járna a többi ministeriumoknál e czélra felhasznált erőknek. E központosítás nélkül ellenben a legkisebb költségvetés a statistika részére nem egyéb, mint az államtudományok egy kis részének a kormány által kitartott, kicsiny de költséges akadémiája.

A statist tanács tehát ezen irányban megtette a kellő lépéseket s ide czélzó két évi tapasztalásra fektetett és jól indokolt javaslatai alkalmasint az első helyet foglalják előkészítő dolgozatai között.

Ha végezetül még röviden érintjük, hogy egy általános egészségügyi statistika szerkesztésére előkészítő munkálatok megindíttattak, s hogy a statist. tanács egyik tagja, dr. Tormay Károly a Berlinben tartott nemzetközi statist. congressus által megállapított elvekre fektetett újonczozási statistika tervét terjesztette a statist. tanács elé, ezekkel, más csekélyebb fontosságú tárgyakon kivül, a m. hivatalos statistika által eddig elvállalt s a jövőre számított előkészítő munkálatoknak elősorolása többnyire ki van merítve.

III.

A magyarországi hivatalos statistika eddigi kiadványai.

Habár a magyar hivatalos statistika közegei nemcsak kénytelenségből — a feldolgozandó statist. anyag hiánya miatt, — hanem teljes öntudattal az előkészítő munkálatokban keresték tevékenységök súlypontját, természetes mégis, hogy e munkák becsét megitélni csak szakférfiak lehetnek hivatva. De ép oly természetes ennélfogva másfelől az, hogy a nagy közönség, — és talán a hazai is — mely itéletében, ő pedig saját álláspontjáról egész jogosultsággal, csak a látható eredményeket veszi számba, a magy. hivatalos statistikai osztály eddigi kiadványaival nincs egészen megelégedve.

Nem lehet ugyanis tagadni, hogy a statist. osztály eddigi kiadványai nem nyújtják azt a gazdag tartalmat, melyet részint a statistikai közlemények eddigi soványságánál, részint azon körülménynél fogva, hogy hisz Magyarországnak nem kellett az alphánál kezdenie, hanem csak az osztrák statistika részéről már megkezdett statist. dolgozatokat folytatnia, látszólag joggal lehetett tőlök várni.

De ha azt, a mit az ország politikai átalakulásáról előre bocsátottunk, összevetjük azzal, a mit az ország közigazgatásának végérvényes szabályozására még tenni kell, mely szabályozás nélkül kielégítő közigazgatási statistikára gondolni sem lehet; ha ehhez hozzáadjuk, hogy az országnak sem területe pontosan felmérve, sem népessége újabban és úgy megszámlálva nincsen, hogy abból a nép viszonyait helyesen meg lehetne itélni; hogy tehát az állam alaperőinek ismerete, s ezzel a máshonnan nyert számadatok összevetésére

szolgáló minden támpont hiányzott: akkor a hivatalos statistika eddigi eljárása nemcsak jól indokoltnak fog tartatni, hanem a jelen és jövő közt követett ezen folytonos irány-változása, (lavirozása) t. i. a kezeügyébe esett *mindennemű anyag* feldolgozása, és a jövőben egyenesebb úton elérendő adatok felvételére *szükséges készületek előállítása* még talán érdeméül is fog neki beszámíttatni.

A nélkül tehát, hogy az eddig közzétett dolgozatok nagy részére valami különös súlyt fektetnénk, legyen szabad mégis az eddig kibocsátottakat összefoglalva elősorolni, annál inkább, mert a számok némi kis csoportosítása egyúttal alkalmul is szolgáland némely visonyaink ismeretének elömozdítására a külföldi közönség színe előtt.

A statist. osztály eddig hat füzetet bocsátott közre, 146 negyedrétű ívnyi tartalommal. Ezek közül 1868-ban megjelent négy, 1869-ben pedig kettő, és pedig az egyik mint az 1868-ik év ötödik füzete, a másik ellenben mint az 1869-ik évnek elseje.

Az 1868-ik év első és harmadik, valamint az 1869-ik év első füzete is (25. 26 és 25. ív) vegyes tartalmuak; az 1868 ik év második (15 ívnyi) füzete a statistikai tanács tárgyalásain kivül, milyenek mind a két év első füzeteiben is közöltetnek, csak mintákat foglal magában; az 1868-ik év negyedik és ötödik (17 és 38 ívnyi) füzetek közül ellenben mindegyik kizárólag csak egy tárgyat hoz, mint ez az egyes füzetek tartalmának elősorolásából közelebbről ki fog derülni

I. Évfolyam. I. füzet.

(Megjelent 1868-ban, májusban.)

A statist. tanács tárgyalásainak közlése után következik a mai *kormányalak* rövid vázlata, a mint az Magyarország politikai önállásának helyreállításával, a koronázás után és az $186^5/_8$. évi országgyülés legújabb törvénye szerint megalakúlt.

Ezt követi *az összes ministerium* és *az egy[illegible] ministeriumok hatáskörén[illegible]szeállítása osz[illegible]lyok és ügyágak (departement) szerin[illegible]k azután kezd[illegible]nek a tulajdonképeni táblázatok a [illegible]ő sorban:

Magyarország vármegyei és kerületi hatóságai tiszti- és szolga-személyzetökkel, ezeknek illetményeivel és más költségeivel 1866-ban. Ebből

számokban kifejezve, a következő átnézet alakul:

A személyzet megnevezése	száma		fizetése o. é. forintokban	százaléka az összes költségnek.
Közigazgatási tisztviselő	2,482		1.576,397 ft 25 kr.	29.98 %
egészségügyi „	636		175,130 „ — „	3.33 „
mérnök „	45		25,950 „ — „	0.50 „
igazságszolgáltatási „	1,754	9,043	1.173,398 „ 50 „	22.32 „
megyei szolgaszemélyzet „	4,126		767,800 „ — „	14.60 „
A többi költségek czímei:				
Ruházati és fegyverkezési költség			212,293 „ 84 „	4.04 „
Rendelkezés alatti tisztviselők és szolgák fizetési pótléka			52,894 „ 74 „	1,0 „
Beosztott rend. alatti tisztviselők és szolgák fizetése			34,679 „ 60 „	0.66 „
Hivatalhelyiségek bérlete			17,526 „ 90 „	0.33 „
Irodai költségek			245,382 „ 41½ „	4.67 „
Utazási költségek és napidíjak			298,339 „ — „	5.67 „
Börtönök			486,919 „ 83 „	9.26 „
Megyei épületek fentartása			106,807 „ 1 „	2.03 „
Ingatlan vagyon utáni adó tűzkármentesités stb.			30,910 „ 25 „	0.59 „
Előre nem látott esetekre			53,533 „ 42 „	1.01 „
Összesen			5.257,992 „ 75 „	100.—%
A megyék saját jövedelme tesz			113,060 „ 81 „	2.15%
Ezt levonva, marad az állam által fedezendő			5.144,931 „ 94 „	97.85%

E szerint a magyarországi 52 vármegyét és kerületet egybevéve (Erdély és Horvátország nélkül) 3679.82. □ mföldnyi terület és 9.890,000 főnyi népesség mellett, a saját jövedelmök levonása után megmaradt költségből egy-egy □ mföldre esik 1,398.14 frt, fejenkint pedig 0.52 frt.

A cs. kir. osztrák-magyar hadsereg és ennek hadtestei az osztrák statist. évkönyvekből eléggé ismeretesek. A békelábon 308,418 emberre és 44,116 lóra számított haderőből esik :

Magyarországra		Ausztriára.	
ember 153,555,	ló 16,013.	ember 151,863,	ló 28,103.
vagyis			
49.67 %	36,36 %	50,33 %	63.64 %
100 %		100 %	

A magy. kir. pénzügyőrség táblázataiból kiemelendő, hogy van 352 pénzügyőrségi állomás, melyeken a 2,279 rendszeresített egyén közül tettleg 1,756 létezett.

Esik e szerint	□ mfd.	lélekszám,	helység,	puszta,	a 811,800 frtra számított költségből
352 pénzügyőri állomás közül egyre-egyre	13.9	28,727.86.	29.81	7.48	2,306.25 frt.
a létező 1,756 pénzügyőr közül „ „	2.80	5,758.66	5.86	1.50	462,30 „
a rendszeresített 2,279 egyén közül „ „	2.15	4,437.12	4.51	1.15	356.20 „

A pénzügyőrség közegeinek felügyelete alá helyezett és előirányzott jövedelemből.

esik	frt	egyre-egyre a 352 állomás közül frt	a létező 1,756 egyén közül frt	a rendszeresít. 2,279 egyén közül frt
Bor- és húsadó után .	3.100,000	8,806 81	1,765.37	1,360 24
Szeszadó „	8.500,000	9,943.19	1,993.16	1,535.32
Söradó „ .	720 000	2,015.45	410.02	315.92
Czukoradó „ .	970,000	2,755.68	552.39	425.62
Dohányegyedárú „ .	9.500,000	26,988.64	5,410.03	4,168.49
Só-egyedárú után .	8.500,000	24,147.73	4 810.55	3,729.73
Belyeg és lőporárulás „ .	1.200,000	3,409.09	683.37	526.98

Összes jövedelem 27.490,000 Ebből azonban a 811,800 frtra számított pénzügyőri költség, vagyis az egész jövedelemnek 2.95 %-a levonandó.

A magyar korona országainak területe mívelési
javított catasteri

Főösszegek:

	Magyarország		Erdély	
Adóközségek száma	10,092.		2,440	
	1,600 □öles holdszám.	tiszta jövedelem frt	holdszám	tiszta jövedelem frt
Szántóföld .	13.798,531	59.010,695.49	2.454,954	5.271,429.19
Rét és kert .	4.481,729	16.472,588.08	1.761,296	4.271,854.17
Szőlő . .	512,012	5.287,500.33	38,973	331,812.39
Legelő . .	5.760,718	8.606,885.54	1.157,034	571,062 53
Erdő . . .	9.218,863	7.386,842.11	3.978,839	1.015,173.16
Nádas . .	261,076	553,129 35	4,563	7,801.54
Összes mívelt terület . .	34.035,929	97.317,642.10	9.395,659	11.169,134.18
míveletlen .	2.762.249	—	337,915	—
Összesen	36.798,178	102.183,524.27	9.733,574	12.042,591.62

Százalékokban

	Magyarország		Erdély	
	a mivelt föld %	a tiszta jövedelem %	a mívelt föld %	a tiszta jövedelem %
Szántóföld . .	40.54	60.64	26.13	45.96
Rét és kert . .	13.17	16.98	18.75	37.25
Szőlő . . .	1.50	5.43	0.41	2.89
Legelő . . .	16.92	8.84	12.31	4.96
Erdő	27.09	7.59	42.35	8.85
Nádas . . .	0.78	0.57	0.05	0.07

Összes mívelt

míveletlen % .	7.50	—	3.47	—
mívelt % .	92.50	—	96.53	—

összes te-

Összes áruforgalom az aldunai magyar vámhivataloknál az 1852—1866 közti öt év alatt.

Vámmázsákban.

	Behozatal	kivitel	átvitel
1862.	227,448.80	687,150.02	70,996.37
1863.	486,634.27	754,870.00	78,215.28
1864.	1.014,425.65	1.080,575.72	85,067.46
1865.	172,332.22	908,902.22	85,150.21
1866.	225,005.87	1.246,345.80	99,169.46
Összesen	2.125,846.81	4.657,843.76	418,598.78
öt évi átlag . . .	425,169.36	931,568.75	83,719.76
százalékokban . .	29.52	64.67	5.81

ágak és tiszta jövedelmök szerint az 1867. évre kifelvételek alapján.

Főösszegek

Horvát- és Tótország 1,217.		együtt 13,749.	
holdszám	tiszta jövedelem frt	holdszám.	tiszta jövedelem frt
954,340	3.740,487.01	17.207,825	68.022,612.09
382,175	1.956,207.25	6.625,200	22.700,649.50
70,686	636,295.35	621,671	6.255,608.47
378,419	556,646.11	7.296,171	9.734,594.58
1.323,612	746,108.12	14.521,314	9.148,123.39
5,770	9,790.04	274,409	570,721.33
3.115,002	7.645,534.28	46.516,390	116.432,310.56
158,889	—	3.259,053	—
3.273,891	8.927,811.19	49.805,643	122.253,926.48

kifejezve.

	Horváth- és Tótország		együtt	
	a mívelt föld %	a tiszta jövedelem %	a mívelt föld %	a tiszta jövedelem %
	30.64	48.93	36.07	58.43
	12.27	25.59	14.23	19.50
	2.27	8.32	1.34	5.37
	12.15	7.28	15.68	8.36
	42.49	9.76	31.19	7.85
	0.18	0.12	0.59	0.49
terület 100%				
	4.84	—	6.54	—
	95.16	—	93.46	—
rület 100%				

Hajózási forgalom az Al-Dunán 1866-ban.

Gőzhajó:

	Érkezett alulról	Érkezett felülről	Indult lefelé	Indult felfelé
személyszállító . .	1,573	253	1,530	254
teher „ . .	28	39	31	34
vontató	247	104	238	110
csavar	9	2	10	1
Összesen	1,857	398	1,809	399
	2,255		2,208	
Ezek közül megrakott .	1,487		1,381	1[illegible]
üres	4[illegible]		428	[illegible]
A gőzhajók összes lóereje	356,[illegible]		6,704	49,[illegible]
			385,844	

Evezős hajó és talp:

megrakott .	620	678	1,434	285
üres . . .	783	165	171	329
összesen	1,403	843	1,605	614
	2,246		2,219	
Horderejök bécsi mázsákban	5.045,352		4.692,395	

Átlagos gabnaárak Magyarország némely főbb gabnapiaczain 1867-ben hónapok szerint alsó-austriai mérőnként.

Évi átlag: Buza 5.23 frt
rozs 3.68 „
árpa 2.18 „
zab 1.77 „
kukoricza 2.92 „

Magyarország és Erdély bányászata 1866-ban.

Fenállott vájnamértékek, □ ölekben.

	Magyarország		Erdély	
	kincstári	magán	kincstári	magán
Arany- ezüst-, és rézre . .	11.040,283.96	12.914,359.76	460,972	1.571,011
Vasérczre .	832,873.20	7.122,834	468,234	809,088
Köszénre .	2.119,936	18.643.752.94	—	2.032,128
Egyéb ásványokra .	286,260	2.221,879.80	50.176	132,758
Összesen .	14.279,353.16	40.902,826.48	979,382	4.544,985
	55.182,179.64		5.524,367	
	60.706,546.64			

Külmértékek

	kincstári és magán együtt	kincstári és magán együtt
Arany ezüst és rézre . .	255,167	43,922
Vasérczre	734,333	96,000
Más ásványokra . . .	311,010	—
Összesen	1.300,510	139,922
	1.4 0,132	

Szabad kutatások száma	1,042	326
	1,868	

Bányatermelés értéke o. é. forint

Arany	2.179,549.25
Ezüst	2.414,066.57
Réz	1,798,163.64
Rézgálicz	74,985.32
Ólom	229,989.23

Bányatermelés értéke o. é. forint	
Ónmás	150,661.77
Szinítendő nyers-vas	3.487,527.29
Öntött nyers-vas	754,614.55
Higany	119,615.94
Nyers dárdany	92,230.87
Kénkő	1,136.44
Vasgálicz	1,784.16
Chromércz	780—
Barnakő	3,082.50
Timsó	32,925—
Ásványfesték	80—
Fekete kőszén	1.405,087.64
Barna kőszén	696,094.75
Kőszurok	34.20
Vaskéneg	34,837.71
Alany és kékleny-ércz és keverék	259,372.08
Mirenykova	30—
Aranyglét	150—
Aranyezüstércz és zuzércz . .	1.784,926.24
Aranyos mara	273,318.35
Ezüst-ércz	200,341.65
Ezüstös mara	1,413.99
Rézércz	761,164.94
Rézércz ezüsttel	201,232.25
Rézércz ezüsttel és higanynyal	252,606.58
Rezes mara	927.62
Ólomércz és mara	204,146.37
Ólomércz ezüsttel	13,779.08
Higanyércz	2,760—
Dárdanyércz	56,241.98
Vasércz	481,295.60
Timsó-pala	1,000—
Timkő	1,515—
Olajos foszlókő	48,120—
Összesen	18.021,588.57

A kir. kuria ügyforgalma 1867-ben

	Elintéztetett per: polgári	úrbéri	fenyítő	összesen
A kir. táblánál	22,373	709	5,479	28,561
A hétszemélyes táblánál .	4,400	74	2,699	7,173
Összesen	26,773	783	8,178	35,734

A magyarországi és erdélyi fegyintézetekbe szállított fegyenczek száma:

1866-ban	1,480
1867-ben	997

A keleti marhavész pusztításai.

	A vészlepte helyek száma	A vészlepte marhaállomány	Ezek közül beteg lett	A betegek közül: meggyógyult	A betegek közül: elhullt	A betegek közül: lebunkóztatott	összes veszteség marha számban	1867-nek végén beteg maradt
1861-től 1865-nek máj. végeig . .	530	834,166	213,729	76,603	128,695	8,431	137,126	—
1866. juliustól 1867. január végeig . .	150	74,043	14,168	5,820	7,005	1,313	8,318	—
1867. feb.-tól 1867. decemb. végéig .	51	32,263	5,140	2,963	1,898	194	2,092	85
Összesen	731	940,472	233,037	85,386	137,598	9,968	147,566	85

A marhaállományt 100-nak véve, esik	1861—65-re	25.62%	16.44
	1866-ra	29.13	11.27
	1867-re	15.93	6.48

A vészlepte marha számot 100-nak véve, esik	1861—65-re	35.85%	60.21%	3.94%	64.15%	—
	1866-ra	41.08 „	49.44 „	9.48 „	58.92 „	—
	1867-re	57.64 „	36.92 „	3.78 „	40.70	1.66

Közlekedés és forgalom 1867-ben.

Engedélyezve és legnagyobb részt használatban volt 8 mozdonyvaspálya 414.16 mfldnyi hosszaságban.

A befektetett tőke egészben	302.464,928	frtra rugott
Átlag mfldenkint	802,821	„ „
A részvények száma	1.453,000	dbra rugott
„ értéke	303.403,562	„ „
Az államkötelezvények értéke	283.899,398	„ „
Az elsőbbségi kötvényeké	43.950,000	„ „
A lotto-kölcsönöké	15.504,450	„ „
Összesen	616.757,410	„ „

Engedélyezve, és részint tevékeny volt három dunai gőzhajótársaság 641 mértföldnyi folyamhosszaságban.

Befektetett tőke	18.670,057	frt.
Részvények száma 44200 db.		
„ értéke	22.650,000	„
Elsőbbségek	105,000	„
Lottokölcsön	6,000,000	„
Összes tőke	28.755,000	„

Tevékeny államtávirda-vonalak 1867-nek végén.

A vonalak hossza . .	842.6	mtfd.
A sodronyok . . .	1,721.7	„

Sürgönyforgalom 1867. máj. 1-től dec. 31-ig.

Beszedett díjak . . . . . 416.063.84 frt

Feladott bel- és külföldi

állam-		magán-	
táviratok	szavak	táviratok	szavak
száma		száma	
532,444	10.552,022	19,209	491,784
Beérkezett		belföldi	
504,210	9.863,450	38,194	809,436
Nemzetközi			
39,790	785,901	49	1,568

A beszedett dijakból magán-táviratoknál esik.

Egy-egy sürgönyre . . .	38.65	kr.
Egy-egy szóra	1.98	„

Államköltségvetés a magyar korona országai részére 1868-ra.

	Szükséglet	Födözet
Rendes	100.567,000 frt	98.680,000
Rendkivüli	35.348,800 „	47.235,800
	135.915,800 „	145.915,800

I. Rendes szükséglet

Legfelsőbb udvartartás	3.100,000	frt
Ő Felsége kabineti irodája	36,400	„
Közösügyi költségek	22.448,000	„
Államadóssági járulék	32.827,000	„
Országgyülés	946,000	„
Ministerelnökség	100,500	„
A Felség személye körüli ministerium . . .	86,500	„
Belügyi ministerium	9.313,500	„
Pénzügyi „	7.376,000	„
Közmunka és közlek. minister	2.656,000	„
Földm. ipar- és keresk. „	458,500	„
Vallás- és közoktatásügyi „	1.111,000	„
Igazságügyi „	2 923,000	„
Honvédelem „	512,600	„
Horvát-tótországi udv. canc.	1.989,000	„
Földtehermentesítési adósság	14.683,000	„
Összesen	100.567,000	frt

Mérleg.

I. Rendes födözet.

Pénzügyi ministerium.

Rendes adóból	54.744,000	frt
Fogyasztási adóból	10.723,000	„
Jövedékből	20.875,000	„
Illetékből	9.393,000	„
Államvagyonból	2.869,090	„
Kereskedelmi ministerium		
Bányászati illetékek	29,000	„
Vallás és közoktatásügyi ministerium		
Járulékok, tanpénz stb.	57,000	„
Összesen	98.680,000	„
Ehhez mérve a szükségletet	100.567,000	frttal
mutatkozik hiány	1.887,000	frt

II. Rendkivüli szükséglet:

A közösügyi költségeknél		8.058,800	frt.
A belügyi ministeriumnál		150,000	„
A pénzügyi „		3.771,000	„
A közlekedésügyi „			
a) út- és vizépítés . . .	2.306,000 frt	22.306,000	„
b) vasutak és csatornák .	20.000,000 „		
A kereskedelmi minist.		663,000	„
Az igazságügyinél		200,000	„
A horvát-tót cancelláriánál		200,000	„
Összes rendkivüli szükséglet . .		35.348,800	„
Ehhez adva a rendest . .		100.567,000	„
lesz az összes szükséglet . .		135.915,000	frt

II. Rendkívüli födözet.

Közös activákból	8.058,800	frt
Államjavak eladásából	90,000	„
Koronajószágok urbéri kötvényeiből	570,000	„
Adóhátralék	6.372,000	„
Bérlet-hátralékok	1.245,000	„
Pénzverési nyeremények	900,000	„
Vasuti kölcsön	30.000,000	„
Összeg . .	47.235,800	„
ehhez adva a rendes födözetet	98.680,000	„
lesz az összes födözet	145.915,800	„
Ehhez hasonlítva az összes szükségletet	135.915,800	„
mutatkozik többletül	10.000,000	frt

II. Füzet.

(Megjelent 1868. septemberben.)

E füzet, az országos statist. tanács üléseiről szóló jelentéseken s a tanácsnak tett előterjesztvényeken kivül, magában foglalja az akkorára megállapítva volt mintákat, és pedig:

az iparstatistika számára.

1. Áttekintés az iparosok fölött csoportok és osztályok szerint:

I. Rész: termelő, ipar,

II. „ forgalmi ipar.

A.) felvételi ív kézmüiparosok számára.

B.) „ „ gyáriparosok „

C.) „ „ kereskedők „

D.) „ „ szállítók „

E.) „ „ vendéglősök, kávésok, étterem és szálloda tulajdonosok vagy bérlök számára.

Fenyítő igazságszolgáltatás.

A.) Kimutatása a bűntettek ügyében megindított vizsgálatok folyamának és eredményeinek, tek[illegible] a vizsgálati fogságra.

B.) Kimutatása a megindított fenyítő [illegible]amának és eredményeinek.

C.) Kimutatása a megindított fenyítő kereseteknek, tekintettel az elitéltek fölött kimondott büntetésekre.

D.) Kimutatása a bűntettek miatt elitélteknek tekintettel személyes viszonyaikra.

E.) Kimutatása a tárgyalt vétségeknek.

F.) Kimutatása a sajtóvétségekről tett jelentéseknek, vizsgálatoknak és tárgyalásoknak, tekintettel a végtárgyalás ellen benyujtott semmisítő folyamodásokra.

G.) Kimutatása a sajtóvétségek miatt elitélteknek, tekintettel a fogság tartamára és a birságra.

H.) Főjegyzéke a bejelentett fenyítő-eseteknek és ezen esetek ellátásának.

Népszámlálás.

A.) Bejelentési ívek a személy- és marhaállomány számbavételére.

B.) Oktatás ehhez.

C.) Gyüjtő jegyzéke a bejelentési íveknek (oktatással együtt.)

D.) Felvételi ívek.

E.) Oktatás ehhez, számláló ügynökök számára.

F.) Utasítás városok és községek számára.

G.) I. Községi áttekintés a népesség fölött, neme, vallása, nemzetisége, családi állapota, holléte, müveltségi foka és kora szerint.

G.) II. Foglalkozása és keresete szerint:

G.) III. Községi áttekintés a katonaságra nézve.

G.) IV. „ „ távollevő honosok és jelenlévő idegeneket illetőleg.

G.) V. Községi áttekintés az épületekre nézve.

Oktatás a községi áttekintések készítéséhez.

Népesedési mozgalom.

Oktatás a népesedési mozgalom felvételére készített táblák betöltéséhez.

I. Házasságkötések;

II. Születések;

III. Halálozások:
a) Gyermekhalandóság az élet ötödik évének végeig
b) Halandóság az ötödik életéven felül.
1. Természetes,
2. erőszakos halál esetei.

III. Füzet.

(Megjelent 1868. november hóban.)

Magyarország államvagyona az 1858-ik évi költségvetés alapján.

I. Magyarország.

	Bevételek frt	%	Kiadások frt	%	többlet frt	hiány frt
Urodalmak	4.235,004	15.8	2.361,054	10.0	1.873,950	—
Erdők	3.305,661	12.3	2.822,538	11.7	483,123	—
Bányaigazgatóságok	7,937	0.0	176,115	0.7	—	168,178
Államéplületek	41,543	0.2	15,120	0.1	26,423	—
Szállományok	50,000	0.2	3,000	0.0	47,000	—
Vasműtelepek	1.767,289	6.7	1.688,932	7.1	85,357	—
Egyéb fémbánya vállalatok	9.184,904	34.4	9.116,706	38.2	68,198	—
Fémbeváltás	592,678	2.2	598,738	2.6	—	6,060
Pénzverés	2.638,642	10.0	2.422,172	10.2	216,470	—
Összesen	21.823,658	81.8	19.197,375	80.6	2.800,521	174,238
			levonva a hiányt		174,238	
			marad többlet		2.626,283	

II. Erdély.

	Bevételek frt	%	Kiadások frt	%	többlet frt	hiány frt
Urodalmak	254,253	1.0	55,115	0.2	199,138	—
Erdők	343,322	1.8	416,729	1.8	—	73,407
Bányajószágok	14,182	0.1	66,699	0.3	—	52,517
Államéplületek	1,235	0.0	369	0.0	866	—
Szállományok	1,000	0.0	—	—	1,000	—
Vasműtelepek	424,209	1.5	392,888	1.6	31,321	—
Egyéb bányavállalatok	1,024,439	3.8	1.099,373	4.6	—	[illegible]
Fémbeváltás	—	—	—	—	—	[illegible]
Pénzverés	2.636,535	9.9	2.481,556	[illegible]	154,979	[illegible]
Összesen	4.699,175	17.6	4.512,729	[illegible]	[illegible]87,304	[illegible]
			Levonva [illegible]		[illegible]00,858	
			marad [illegible]		[illegible]86,446	

III. Horvát- és Tótország.

Urodalmak . .	23,370	0.1	25,170	0.1	—	1,800
Erdők . . .	133,490	0.5	90,267	0.4	43,223	—
Szállományok .	6,000	0.0	—	—	6,000	—
Fémbeváltás . .	7,315	0.0	7,892	0.0	—	577
Összesen	170,175	0.6	123,329	0.5	49.223	2,377
			Levonva a hiányt		2,377	
			marad többlet		46,846.	

Magyar közalapítványi alapok és jószágok a vallás és közoktatás számára.

A vagyonállapot 1867 végével . . . . 30.201,492 frt

az 1868-ik évi előirányzat szerint:

bevétel . . 2.199,292 frt

kiadás . . 2.344,154 „

hiány 144,862 „

Alapítványi jószágok az 1861—1866-ik évek átlaga szerint:

	holdszám	tiszta jövedelem
Vallásalap	194,408	169,271 frt
Tanulmányi alap	58,158	57,769 „
A tud. egyetem alapja	33,702	38,636 „
Összesen	286,268 hold	265,676 „

Az 1868-ik évi előirányzat szerint esik egy-egy holdra **jövedelem**:

	nyers	tiszta
A vallási alapnál gazdaságokból	4 frt 94.	2 frt 41.
erdőségek után	2 „ 49.7	— „ 36.
A tanulm. alapn. gazdaságoknál	6 „ 14.5	2 „ 80.
erdőségek után	1 „ 48.7	— „ 34.
A tud. egyetemi alapn. gazdaságokból	19 „ 98.5	10 „ 82.8
erdőségekből	1 „ 17.	— „ —

Postaforgalom a magyarországi és erdélyi postakerületekben 1867-ben.

Levélpostaforgalom.

	darabszám	esik egy-egy lakosra
Levél, bérmentesített	22.973,071	1.78
„ bérmentetlen	1.645,287	0.12
„ ajánlott	2.558,503	0.20
Árumintákkal	204.921	0.01
Keresztkötés alatti küldemény .	1.428,920	—
Bérmentes (hivatalos) levél . .	6 388,357	—
Összes levélforgalom :	35.199,059	2.11

Szekérposta

	darabszám	℔	pénzérték
Díjköteles csomag . .	485,049	1,740,371	—
Pénz- és értékszállítmány	3.051,645	2.737,026	372.521,825 frt
Díjmentes csomag . .	202,944	1.075,566	—
„ értékszállítmány	415,085	532,030	332,178,367 „
Összes szekérposta-forg.	4.154,723	6.084,993	704.700,192 frt

Utánvételi küldemények és készpénzbeli befizetések.

	darab	érték
Utánvételi küldemény	335,550	3.763,114 frt
Készpénzbeli befizetés	80,945	1.520,953 „
Összesen	416,493 db	5,284,067 frt

A takarékpénztárak forgalma Magyarországban 1867-ben

A fenállt 54 takarékpénztár összes forgalma 127.075,898 frtra ment. Többlet a megelőző évhez képest. 13.592,090 frt.

A közegészségügyi személyzet Magyarországon 1867-ben.

orvos . . 1,230 }
sebész . . 1,179 } együtt 2409
gyógyszertár 569

Esik e szerint átlag 1 orvos	8040 lélekre	3.03	▢	mfldre.
1 sebész	8,388 „	3.16 „		„
	4,108 „	1.54 „		„
1 gyógyszertár . . .	17,382 „	6.53 „		„

A cholera-járvány Magyarországban $186^6/_7$-ben

Összesen 87 helyhatóságban, 2,360 községben, 3.318,780 lélekkel a kór meglepett 153,705 személyt.

Ezek közül kigyógyult 84,077
belehalt 69,628

Az összes lélekszámból e szerint meglepett a kó 4.63%-ot.

A meglepettek közül kiépült 54.70%
belehalt 45.30 „

Aratási er[illegible] kenyérterményekbe[illegible] 1868-ban Magyarországban é[illegible]

(buza, két[illegible] Erdélyben [illegible]

Területre volt	6.461,193	hold
termelt	86.135,000	mérő
fogyasztásra és új vetésre kell	73.850,200	mérő
reméllhető többlet:	12.284,800	mérő

A cs. k. hadsereg kiegészítése az 1867-dik évi ujonczozás által.

A három felhívott korosztályban létezett 318,750 hadkötelesek közül elővezettetett 179,018 ifjú.

Ezek közül besoroztatott	43,140	23.6%
Fölmentetett	56.469	31.5 „
Nem katonának való találtatott . . .	79,409	44.6 „

IV. Füzet.

(Megjelent 1868. deczemberben.)

E füzet kizárólag egy tárgygyal foglalkozik, t. i. Magyarország árúforgalmával, egyfelől Magyarország és Ausztria, másfelől Magyarország és a külföld közön 1867-ben. Összeállította Beöthy Leo, minist. titkár a statistikai osztályban.

E füzet tartalmát, azon számokat illetőleg, melyek Magyarország külkereskedésének felderítését czélozzák, csak megközelítőleg valóknak lehet mondani, minthogy azok csupán a nagyobb forgalmi intézetek kimutatásaiból vannak összeállítva, ámbár terjedelmes számítások és egybevetések útján azon vámhivatalok kimutatásai is felhasználtattak, melyek a magyar határokon a külföldet (nem Ausztriát) közvetlenül érintik.

Az országutak forgalmát Ausztria felé — mint annak helyén már érintetett — a számításból ki kellett hagyni.

Ámbár tehát az e füzetben nyujtott anyag más országoknak vámhivatali feljegyzésekből készített kimutatásaihoz képest csak töredékesnek látszik, annyi érdeket mégis kelthet, a mennyivel a teljes sötétségen áttörő virradat első sugara találkozni szokott.

Adatokat ezen összeállításhoz szolgáltattak:

1. a cs. k. szabad. déli vaspályatársulat;
2. a „ „ „ dunagőzhajózási társulat;
3. az államvaspálya-társulat;
4. a m. kir. vámhivatalok.

Mindenekelőtt ezen intézetek mindegyikénél kimutattatik a behozatal és kivitel (illetőleg átvitel) mennyisége, mérték és súly szerint; azután a nagyobb szállító intézetek mindegyikénél másképen csoportosított árúk nemei a statist. osztályban kiszámíttattak értékök szerint, és ismét behozatal ki- és átvitel szerint mutattattak ki. Egy kis áttekintést a forgalmi értékek fölött a következő táblák is adhatnak

A) Az osztrák határon	Behozatal	Kivitel o. é. frtokban	Együtt
a) az államvaspályán	161.405,632	157 213,564	318.619,196
b) a déli vaspályán (Triest) . . .	36.795,555	65.622,802	102.418,357
c) dunai gőzhajókon	55.602,263	40.931,197	96.533,460
Összesen	253.803,450	263.767,563	517.571,013
B) a vámhivatalok feljegyzései szerint a külföld határain . (Törökorsz. stb.) .	33.840,808	19.004,429	52.815,237
Mindegyütt .	287.614,258	282.771,992	570.386,250

V. Füzet.

(Megjelent 1869. martiusban.)

A közoktatás statistikája Magyarországon az $186^4/_5$ — $186^7/_8$-diki évekből, összeállította. dr. Barsi József, a stat. osztály tagja.

Az e füzetben közlött kimutatás[...] [...]ulvét[...] eredményei, melyeket még a bécsi kö[...] h[...] tal indított vala meg, s melyeknek ir[...] l[...] helytartó-tanácstól a m. kir. vallás- é[...]

r. kath 13,057 }
más keresztyén 9,887 } 25,415.
izraelita 2,571 }

Erdélyben.

	Osztály	Tanár	Tanuló
12 főgymnas.	96	188	2,886
10 algymn.	44	63	865
Összesen 21 fő és algymn.	140	251	3,751

Ehhez járul a magyarországi és erdélyi

22. Reáliskola, s ezekben.

osztály	tanár	tanuló
81	292	2,825

A középtanodákban fizetett:

16,610 gymn. tanuló 101,940 frtot tanpénzül, fejenkint 6.10 frt
2,245 reálisk. „ 11,413 „ „ „ 5.8 frt

Ösztöndíjakban részesült:

a gymnas. 1,437 tanuló, kiosztatott 81,367 frt és 125 db arany
a reálisk. 37 „ „ 3,019 frt

Összesen 1,474 tanuló közt kiosztatott 84,386 frt és 125 db arany.

Az érettségi vizsgára jelentkezettek közül.

Kitünőleg érettnek találtatott 361 }
Egyszerűen érettnek „ 1,376 } 1,832
Visszautasíttatott 195 }

Elemi oktatás.

A beérkezett adatokban 10,848 elemi iskola találtatott kimutatva. Ezek közt volt:

	Főelemi	al-elemi iskola	szükségbeli
Fiuk számára . .	160	308	—
Leányok „ . .	96	355	—
Közös „ . .	164	9 207	558
Összesen	420	9,870	558

9,870 + 558 = 10,848

Ezek közül 9,599-nek saját épülete volt,
1,048 ellenben bérelt helyiségekben.

E helyiségek közül 4344 jó állapotban volt,
4,346 tűrhető,
1,957 ellenben rosz állapotban.

terium, ettől pedig az országos statist. hivatal vette át feldolgozás végett.

A kimutatások tárgyai, három külön szakaszban, a magasabb tanintézetek, a középtanodák és az elemi iskolák.

Magasabb tanintézetek

Pesti tud. egyetem $186^6/_7$	Tanár		Hallgató	
theologiai kar	11	92	79	1,726
jogtani „	14		1,044	
orvosi „	37		424	
bölcsészeti „	30		179	
Budai műegyetem $186^5/_6$	29		273	
Jogtani akad. és lyceumok	82		1,285	
Theologiai tanintézetek	311		2,020	
Orvossebészeti tanintézet Kolozsvártt	11		85	
Összesen	525		5,389	

A hallgatók közt voltak nyelv szerint:

magyarok	4,079	5,389
más nemzetiségűek	1,310	

vallás szerint:

r. katholikusok	2,613	5,389
más vallásuak	2,776	

Középtanodák.

Magyarországon.

		Osztály	Tanár	Tanuló
28 r. kath. főgymnasiumban		224	423	12,255
1 g. kath. „		8	12	301
9 ágostai hitv. „		72	121	2,493
9 helv. „ „		72	119	3,523
47 főgymn.	Összesen	376	675	18.572
67 algymn.		297	400	6,843
Összesen 117 fő- és algymn.		673	1,075	25,415

A tanárok közt volt:

Egyházmegyei pap	176
Szerzetes	369
Világi férfiu	530

A tanulók közt volt magyar	18.805	25,415
más nemzetiségü	6,610	

r. kath	13,057	25,415.
más keresztyén	9,887	
izraelita	2,571	

Erdélyben.

	Osztály	Tanár	Tanuló
12 főgymnas.	96	188	2,886
10 algymn.	44	63	865
Összesen 21 fő és algymn.	140	251	3,751

Ehhez járul a magyarországi és erdélyi

22. Reáliskola, s ezekben.

osztály	tanár	tanuló
81	292	2,825

A középtanodákban fizetett :

16,610 gymn. tanuló 101,940 frtot tanpénzül, fejenkint 6.10 frt
2,245 reálisk. „ 11,413 „ „ „ 5.8 frt

Ösztöndíjakban részesült:

a gymnas. 1,437 tanuló, kiosztatott 81,367 frt és 125 db arany
a reálisk. 37 „ „ 3,019 frt

Összesen 1,474 tanuló közt kiosztatott 84,386 frt és 125 db arany.

Az érettségi vizsgára jelentkezettek közül.

Kitünőleg érettnek találtatott	361	1,832
Egyszerűen érettnek „	1,376	
Visszautasíttatott	195	

Elemi oktatás.

A beérkezett adatokban 10,848 elemi iskola találtatott kimutatva. Ezek közt volt:

	Főelemi	al-elemi iskola	szükségbeli
Fiuk számára . .	160	308	—
Leányok „ . .	96	355	—
Közös „ . .	164	9 207	558
Összesen	420	9,870	558
		10,848	

Ezek közül 9,599-nek saját épülete volt,
1,048 ellenben bérelt helyiségekben volt elszállásolva.

E helyiségek közül 4344 jó állapotban volt,
4,346 türhető,
1,957 ellenben rosz állapotban.

A tanítás 13,087 tanteremben folyt, és pedig —

magyar nyelven	5.581	„	42.65%
német „	1,377	„	10.52 „
tót „	2,473	„	18.90 „
román „	966	„	7.39 „
két nyelven	2,245	„	17.16 „
három nyelven	443	„	3.38 „
üresen állt	2	„	—

A tanítók közül volt fötanító	1,656
Közönséges tanitó	10,751
Segédtanító	907
Nötanító	441
Összesen	13,757

Az elemi tanítók összes jövedelme tett 2.651,017.60 frtot, vagyis fejenkint 192.70 frtot és állt:

Készpénzbeli fizetésből, melynek összege volt	1.721,071.84 frt
Pénzre számított terményekből	655,794.69 frt
Földhaszonvételből, mely számíttatott	274,151.01 frt

A haszonvételre szánt földből átlag egy-egy tanítóra esett $4^2/_4$ hold. A tanpénzek összege felment 475,808.14 frtra, vagy fejenkint 35.32 frtra.

Iskolaköteles (6—12 éves) gyermek. volt 1.218,172, és pedig
fiu 641,519,
leány 576,653.

Az iskolát tettleg látogatta 503,104 fiu
414,486 leány.

Az ismétlő-iskola látogatására köteles (12—15 éves) gyermek volt
508,415, és pedig fiu 262,726
leány 245,689

Az ismétlő-iskolába tettleg járt 117,503 fiu,
96,662 leány

Kimaradt e szerint az ismétlőből fiu 145,223 és 149,027 leány
Elemi oktatás nélkül maradt fiu 138,415 és 162,167 leány

Az iskolások közül nemzetiségre nézve volt:

magyar	466,356	50.8%
német	177,835	19.3 „
tót	184.356	20.1 „
horvát-szerb	34,232	3.7 „
román	55,268	6.0 „
külföldi	43	0.1 „

Egy-egy iskolára átlag esett 84 tanuló
egy-egy tanítóra . . . 66 „

A tanulók az elemi oktatás tárgyain kivül még mást is tanulhattak, névszerint:

az országban honos, de az illető községben nem honos más nyelveket	1,114	iskolában
testgyakorlatot	36	„
rajzolást	221	„
éneklést	112	„
a zene elemeit	120	„
női kézi munkákat	206	„
méhtenyésztést	92	„
selyemtenyésztést	47	„

Erdélyből, Horvát- és Tótországból az elemi iskolákra vonatkozó adatok az itt közlött összegekben nem foglaltatnak. Az Erdélyt illető adatok közlése azonban a mennyiben azok megszerezhetők voltak a „Hivatalos Közlemények" nyomatás alatt lévő 1869. évi II-ik füzetében indíttatott meg.

II. Évfolyam.

I. (6-ik) füzet.

(Megjelent 1869. májusban)

A statist. tanács tárgyalásain kivül e füzetben közöltetnek a közoktatási statistika számára megállapított felvételi minták, és pedig:

az elemi iskolák számára,
a középtanodák „
és a felsőbb tanintézetek számára, névszerint:
a tud. egyetem,
jogtani akadémiák és lyceumok,
orvossebészeti intézetek,
hittani intézetek,
a műegyetem,
a bányászati és erdőszeti akadémia [illegible] sóbb [illegible]
gazdasági magasabb intézetek és is[illegible]

kereskedelmi akadémiák stb. számára, végre a könyvtárak forgalmára vonatkozó minták.

E füzetben közöltetnek továbbá a Dunai statistikát illető minták.

Kész statist. táblázatok mutatják az átlagos gabonaárakat 1868. hónapok szerint 50 piaczról.

Ezekből kiderülnek a következő átlagárak:

Buzára	nézve	4.61 frt
Rozsra	„	3.08 „
Árpára	„	2.05 „
Zabra	„	1.46 „
Kukoriczára	„	2.18 „

Termények ára a négy pesti fővásár feljegyzései szerint, 53 főáruczikkre nézve mintegy 300 alosztályok szerint, az árak évi átlagával együtt.

Értékpapirok és az ezüst árának följegyzései a pesti pénztőzsdén hónapok szerint a legmagasabb, legkisebb és közép-árkelet kitüntetésével (ötvenötféle értékpapirra nézve s a főbbeknek szines rajzával.)

A magyar korona országainak bányászata 1867-ben hasonló beosztással, mint az 1866-ik évre a „Hiv. Közl." legelső füzetében, a miért is a némileg eltérő adatokat itt mellőzzük; annál inkább, minthogy a magyar bányászat összes eredményeinek kimerítő és szöveg által kisért összeállítása az utolsó öt évről, a statist. osztályban Hunfalvy János tollából elkészült, s mint a II. évfolyam III. füzete, már sajtó alatt van.

A szabad kir. városok vagyon- és egyéb viszonya egy belügyministeri összeállítás alapján.

Az 1848-ik évi törvények szerint van 7 nagy, 15 közép-, és 27 kisebb szabad kir. város, mely osztályozáson nyugszik a megválasztandó városi képviselők száma.

E városok összes cselekvő vagyona, Pestet (mely nek kimutatása hiányzik) kivéve :

	72.540,928 frtra volt becsülve,
és pedig jövedelmező vagyon	55.345,307 frt
nem jövedelmező „	17.195,621 „
szenvedőleges vagyon	9,932,665 „
tiszta érték	62.608,263 „
évijövedelem (ismét Pest nélkül)	7.409,837 „
kiadás	7,842.481 „
hiány	432,644 „

mely községi adópótlékok által födöztetik.

Az adópótlék a városok vagyonossága szerint az államadó 7—41 %-a közt ingadoz.

Az 1868-ban összehivott izraelita congressusra összeirt választók jegyzéke.

Jóllehet, az adatok több választó kerületből be nem érkeztek, mégis a következő táblázat állíttatott össze:

Választott	Magyarországban	Erdélyben
Rabbi és rabbihelyettes	263	15
Művész, iró	5	—
Orvos, ügyvéd, mérnök . . .	482	8
Kereskedő, alkusz	15,058	561
Iparos, gyáros, fuvaros . . .	7,918	343
Korcsmáros, kávés, vendéglős . .	3,027	185
Földbirtokos	2,097	184
Bérlő gazdatiszt	4,611	686
Tanító, kántor, zenemester . .	1,136	51
Magánzó	566	45
Ki nem mutatott foglalkozásu .	18,226	486
Összesen	53,389	2564

A honvédalapból (melyet ő Felségeik a nemzet által bemutatott 50,000—50,000 aranyból álló koronázási ajándékkal alapítottak, magánpolgárok és egyesületek hozzájárulása pedig gyarapított)

a következő fokozat szerint részesültek:

	Honvéd	Özvegy	Árva
Tábornok . .	1,461	731	366
Ezredes . .	1,220	610	305
Alezredes . .	1,122.40	561.20	280.60
Őrnagy . . .	976	488	214
Százados . .	732	363	183
Főhadnagy . .	390.40	195.20	97.60
Altiszt . . .	80	40	20
Közvitéz . .	50	25	12

E mérték szerint kapott 1025 főtiszt 497,324.70 frtot

5706 altiszt és közvitéz 258,879.66 frtot

Összesen 6731 egyén 756,204.36 frt

Hogy a statistikai osztály i

s itt részletezett füzetek tarta

nyújtott anyag szélesebb körök által is használhatóvá váljék, mindenik megjelent füzetről tartalommutató készíttetett franczia nyelven „Tables des matières“ czíme alatt, s a külföldi statist. hivatalok a füzeteket ilyen melléklettel kapták meg; egyszersmind értesíttetvén, hogy ha egyik vagy másik dolgozat valamelyik hivatalt közelebbről érdekelné, a magyar statist. osztály örömest kész a kivánt értesítést franczia német vagy angol nyelven magadni, és a netán szükséges részleteket közölni.

Ugyan e czélra a II. évfolyam I. füzetének táblái kisérletképen franczia nyelven is bocsáttattak közre. De az újra szedés és újra nyomás akkora költséget és késedelmezést okozott, mely az eddig elért statist. eredményekkel nincs kellő arányban, minélfogva az előbbi módozathoz, t. i. most már részletesebb, és számokat is nyujtó tartalom-mutatók („Tables des matières“) készítéséhez kellett visszatérni.

VI.

A VILÁGIPAR A TIZENKILENCZEDIK SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN.

Beöthy Leótól.

A fentirt czím méltán megilleti azon terjedelmes munkálatot, melyet Chevalier Mihály, a jelenleg élő franczia közgazdák legjelesbike irt bevezetésül az 1867-ki párisi világkiállítás eredményeit tárgyaló bizottsági jelentésekhez, melyek ugyancsak Chevalier szerkesztői felügyelete alatt állíttattak össze egy tizenhárom kötetre menő munkában. Chevalier itt az anyagi fejlődést illető saját nézeteinek keretében közli azt, mi a különböző biráló bizottságok jelentéseiben, a közgazdaságért érdeklödő nagyobb közönség figyelmét kiválólag érdemli meg s egyszersmind az iparost, vagy egy-egy iparággal különösen foglalkozó közgazdát figyelmezteti az illető szakjelentésben feltalálható dolgokra. E dolgozat tehát essentiája — ha szabad magunkat igy kifejezni — az összes, valódi kis könyvtárt képező műnek. Ez essentiának egy essentiáját adni lenne feladatunk; újból tömöríteni, a mi már a lehetőségig tömörítve van, alig kivihető, s igy kénytelenek leszünk a legfeltünőbb pontok kiemelésére szorítkozni.

A világkiállításoknak, átalában véve, horderejére nézve ugyan nem, de igenis az 1867-kinek horder[illegible]ve a megelőzőkhöz képest, világot vetnek a reá von[illegible] szám-adatok. Az 1851-ki londoni kiállításon volt a lát[illegible] száma 6.039,000, az 1855-ki pári[illegible] 162,000, az 18[illegible]ndonin

6.211,000, az 1867-ki párisin tiz milliónál több. A látogatók száma után biztosabban lehet itélni a kiállítás fontosságára nézve mint a kiállítók száma után, minthogy erre befolyással vannak bizonyos a kiállítás érdemével össze nem függő viszonyok. Igy azáltal, hogy, — mint újabban gyakorta történik, — több kiállító foglaltatik össze egy szám alatt, a valódinál csekélyebbnek tünik fel a kiállítók száma; továbbá nem lehet számba venni azon iparosokat, kik kiállítani akartak, de egy vagy más okból, legnagyobb részt a tér kiszabott korlátai miatt visszautasíttattak, minélfogva a tényleges szám önkény által lévén korlátolva, nem tükrözheti vissza a közrészvételt.

Mindamellett nem lehet megtagadni az érdeket a kiállítók számára vonatkozó adatoktól; ezek következők:

1851.	Londonban	12.917	kiállító:
1855.	Párisban	23,954	„
1862.	Londonban	28,653	„
1867.	Párisban	50.226	„

Nem csupán a látogatók és kiállítók nagy száma által tünik ki az utolsó világkiállítás az előtte valókhoz képest. Az általa költött érdek általánosságát talán legteljesebben tünteti ki a megelőző hire által Párisba csábitottaknak tarkasága, nemzetiség, vallás, rang, osztály és foglalkozás tekintetében. Nem csupán az európai civilisatió által alkotott államok lakói találkoztak a Mars-mezőn, hanem képviselve voltak az idegen kulturák országai is, mint: Japán, Sziam és mások, sőt olyan népek is, melyeket a polgárisultak közé számítani épen nem lehet, de melyek a tapasztalt nagyszerüség mély benyomásában talán haza vitték a polgárisodás első magvát. Az emberi rangfokozatok és osztályok kivétel nélkül gazdagon voltak képviselve, Európa leghatalmasabb uralkodóitól kezdve a munkásig.

A látogatók és kiállítók száma és sokféleségük nemzetiség, kultura és osztály szerint, csak külsőleg illustr[illegible] ják a kiállítást; mig a belső eredmény szorosan függ [illegible] annak müvelődés-történeti legfőbb czéljával, mely: kitű[illegible]

az ipar állapotát, a beállott haladásokkal. A második londoni kiállítás óta lefolyt öt évi időköz rövidebb, semhogy nagyszerű ujítások jelezhetnék a különbözetet. Mindamellett Chevalier két jelentékeny tényt ismert fel, mint a legújabb közgazdasági haladás jelzőjét. Egyik azon hosszú sora a javításoknak, melyek régibb eljárási módokban történtek; másik, hogy számos gyár mely a gyártásban régebben feltalált javításokat elfogadni sokáig késett, erre újabban kényszeríttetett a verseny által. E tényekben a termelési erőnek, a vagyonnak s a tőkének gyarapodását ismeri fel, s itt e e három fogalom definitójának néhány lapot szentel. Definitiója oly világító, hogy noha minden közgazdasági tankönyvben találkozunk e részben csekély eltérésű definitiókkal, még sem lehet hálátlan dolog őt ebben követni.

1. Termelési erő, minden iparágat és vállalatot külön véve, a termelvények mennyisége, mely bizonyos idő alatt emberi erő által termeltetik. P. o. ha egy vasműtelep, mely 100 munkást foglalkodtat, egy év alatt 10,000 tonna vasárút készít, úgy e gyárban az egyes egyén termelési ereje évenkint 100 tonna, vagy 300 munkanapot véve fel, naponta 333 kilogramm.

2. Valamely társadalom vagyona vagy gazdagsága áll csere-értékeinek összeségében, azaz mind azon általa birt dolgokban, melyek csere tárgyát képezhetik; ide tartoznak a legdrágább fényüzési czikkek, épen úgy mint azok, melyek a legszegényebbnek is nélkülözhetlenek; egy marék gabna és a gyémánt-ék; a legpompásabb selyemszövetek és a zsibvásári hulladékok, paloták és kunyhók stb.

Minél nagyobb egy nemzetnél a termelési erő, annál nagyobb lesz a gazdagsága.

3. Tőke a termelési erő által szerzett gazdagságnak azon része, mely új gazdagságok te[illegible] fordíttatik, s igy minden tőke gazdagság, de [illegible] zdagság tőke. Ez útóbbi kétféle, ingatlan [illegible] nez tartozik annak, mi ingatlan vagyonnak [illegible] ze, mely termelésre szolgál, tehát gyári [illegible] termelö föld, vaspályák, csator[illegible] tőkéhez számítja Chevalier a [illegible] an alkalmazott

gépeket, eszközöket, az „ingatlan" szót nem a dolog physikai jellegéből származtatva, hanem a termelésnél való alkalmazásának módjából, ide számítva mindent, minek nem természete hirtelen elhasználtatni vagy más tulajdonos kezébe menni; mi pedig e két utóbbi sajátsággal bir, mindaz számítandó a forgalmi tőkéhez, ha termelésre szolgál.

Felette érdekes a fejezet, melyet a termelési erő haladásának, továbbfejlődése okának és hatásának szentel Chevalier. A termelési erő fejlődésének, vagyis az ember physikai ereje által teljesített munka növekedő eredményeinek első oka az ember értelmisége, mely lehetővé teszi a tapasztalások megőrzését s azoknak tudománynyá való összealkotását; a természet erőinek megismerése, a mechanika, vegytan stb. szabályainak kitanulása, lehetővé teszik, hogy a természeti erők felhasználása által az emberi erő tevékenysége eredményeiben, folyvást növekedő arányban szoroztassék. Azon tárgyakat illetőleg, melyek az emberi szükségek kielégítésére szolgálnak, megközelítő számítások tétettek a haladásnak meghatározására, mely a történeti korszak vagy az illető iparág keletkezése óta a termelési erőben beállott. Ez által két tény bizonyult be kétségtelenül: 1. hogy a haladás igen nagy, s hogy a termelési erő tiz-, száz-, söt ezerszeresen is emelkedett: 2) és hogy az utolsó száz vagy az utolsó ötven évben is, e haladás sokkal nagyobb volt, mint elébb bármikor. Szolgáljon erre néhány példa. A gabonaőrlésben az ember termelési erejének haladása Homer kora és a jelen közt úgy látszik állni, mint 1 a 150-hez. Még nagyobb a haladás a pamutfonásban csak száz év óta is, mert ha mindazon pamutfonalakat melyeket Angolország tökéletesített gépeivel évenkint termel, kézi-munka által kellene előállitani, erre mintegy 91 millió ember volna szükséges. Egy új eljárási mód feltalálása, vagy egy gép feltalálása vagy javítása, egy új vegyészeti művelet, képesek egy napról a másikra gyökeresen átváltoztatni a termelési erőt. Például idézhető az 1867. évi kiállításon megjelent új feltalálások egyike, a horgoló gép; egy ügyes nő kézzel perczenkint 80 hurkot köthet, a géppel pedig 128,000-et; az arány tehát 1 az 1600-hoz.

A termelési erő fokozói közt megemlítendő még mint

egyik legfőbb tényező a megtakarítás, a tőkegyűjtés, vagyis a termelésre való termelés; a legkisebb, valamint a legnagyobb beruházások is ennek eredményei, a legegyszerűbb kézi eszköz úgy mint a legcomplikáltabb gépekkel dolgozó nagyszerű gyár.

A termelési erő fejlődésének hatása önként kitünik. Azon arányban, melyben a termelvények mennyisége növekszik, csökken azoknak ára a termelők versenye folytán; vagy más szóval: minél inkább növekszik valamely tárgyra nézve a termelési erő, annál több ember fogja e tárgyat megszerezhetni; vagyis a saját napi munkája utján szerzett pénznek egy csekélyebb részén fogja megszerezhetni, illetőleg napi fáradozásainak egy csekélyebb töredékét lesz kénytelen érette feláldozni. A termelési erő haladása tehát egyének és családok naponta növekedő számának tesz hozzájárulhatóvá oly tárgyakat, melyek addig csak csekély számú választottaknak szolgáltak. Az eredmény ebben foglalható össze: kevesebb megerőltetéssel többet termelni; a társadalom kényelmei tehát két irányban növekednek: a nyomasztó munka könnyebbülése, és az életszükségleti vagy élvezeti tárgyak szaporodása által.

Ez eredményt összevetve a termelési erőnek kiszámított gyarapodásával, vagyis annak alacsony fokával régibb századokban, kitünik, hogy régente az emberek nagy tömege mily roszul lehetett ellátva mostanhoz képest.

Az egyén és társadalom termelési erejével párhuzamosan halad az erkölcsi és politikai helyzet javulása. Az emberi tudásszomj által felfedezett segélyforrások, a természet titkainak kiismerése és szolgáló erőkre fordítása, ezek azon tényezők, melyeknek Chevalier a kényszer-munka — rabszolgaság és jobbágyi viszony — eltöröltetésének bekövetkezett lehetőségét tulajdonítja. Talán ebben az ismeretek szélesbedése, a gondolaterőnek örökösödés utján való gyarapodása által gyakorolt közvetlen erkölcsi befolyásnak csekélyebb hatást tulajdonít, mint azt megilleti; a termelési erő növekedése által az emberi munka értéke nem csökken, hanem növekszik, ez pedig nem ok arra, hogy birtokolása, a vele való korlátlan rendelkezés kevésbbé kivánatosnak tünjék fel; egy rabszolga termelése és ellátása között az arány, a tulajdo-

nosra nézve, most sokkal kedvezőbb lenne, mint kétezer év előtt, a rabszolgatartás tehát annál hasznosabb. Igaz, hogy egy órai szabad könnyü munka által most többet termelhetni, mint akkor egy heti megerőtetett rabmunka által, de azt hinni, hogy innen származik a rabszolgaság megszűnése, annyi lenne, mint feltenni az emberről, hogy örömest fog egyen tizet cserélni, mikor cserélhet százat; feltenni, hogy a gazdagság után való szomjnak vannak határai, mi a közgazdaság egyik alaptételébe ütközném.

Idézi Aristotelesnek azon mondását, hogy ha orsó és véső önmaguktól mozognának, nem léteznék rabszolga. De ez most sem történik; csak hogy most egy ember mozgat ezer orsót, tehátezerszer nagyobb értékü, az ember mint akkor; mig ha az orsó önmagától mozogna, az ember, mint tulajdon, teljesen értéktelenné válnék. Egyébiránt a munkafelszabadulás története mindenütt anyagi vagy erkölcsi kényszert mutat fel tényezőként. E kényszert Chevalier kétségtelenül elismeri, csak hogy azoknál, kiktől eredett, t. i. a szolgaságban közvetlenül nem érdekelteknél, kik a szolga munkájának eredményét a szolgatartó úr kezéből vették meg, a megváltó cselekedet indokát egyedül azon meggyőződésben látszik keresni, hogy a társadalom szükségletei a termelési erő gyarapodása folytán már tisztán szabad munka által is fedezhetők. Pedig ez alig lett volna képes előidézni azon mozgalmat, ha nem fejlődik azon erkölcsi irány, mely a szolgaság eltörlését, mint átalában kivánatos dolgot állítja az ember elé, pedig ha kifejlődött, a termelési erő gyarapodása nélkül is oda vezethetett volna. Példa reá a jobbágyság eltöröltetése; közvetlen a franczia foradalom előtt a földmívelésben, hol a jobbágy alkalmaztatott, nem volt a termelési erő semmivel sem nagyobb mint a római mezőgazgasági irók korában; és mégis keresztül hatott a gondolat, mely talán soha egy római agyban nem villant meg. Voltak népek, melyeknél szokás volt a hadi foglyokat rabszolgákká tenni, és voltak népek, melyeknél szokás volt őket leölni; ha az elébbi pusztán azért nem történik már, mert a termelési erő gyarapodott, minek tulajdonítsuk, hogy az utóbbi megszünt?

Chevalier a következőkben okoskodását megfordítva,

viszont a szabadságot, mint a munkaerő egyik előmozdítóját idézi. Midőn elismerjük, hogy ebben teljesen igaza van, nem jövünk ellenkezésbe előbbi tagadásunkkal; mert ha ezen meggyőződés terjedésének is lehetett része a munkafelszabadítás kieszközlésében, ez a termelési erő által elért foktól függetlenül történhetett; a gépek mellett létezik az ember számára most is tömérdek olyan gépies munka, melyet a rabszolga épen úgy teljesíthet, mint a szabad ember, és viszont a korlátoltabb termelési erő mellett is, ennek gyarapítására fog szolgálni a szabadon dolgozó munkás szabadabb eszejárása. És épen azon igazságnak felismerése, hogy a szabad munka a termelési erő növelésére szolgálhat, egyik következménye az erkölcsi irányzat olyan phasisainak, melyeket nem lehet közvetlen anyagi okokra visszavezetni.

A termelési erő tehát — Chevalier szerint — úgy tekinthető, mint három összeműködő elem eredménye, u. m. emberi értelmiség, emelkedő tőkeképződés és szabadság. Azon ipar közt, mely az értelmiség fejlődése folytán a tudományok közreműködésének örvend, s a közt, mely ezt nélkülözi, a különbség ugyanaz, mint a tisztán látó ember s a vak között. A tőkegazdag s a tőkeszegény ipar közötti különbség megitélésére elég összehasonlítani a módot, mely szerint egyrészt Mehmet-Ali létesítette az Alexandriát a Nilussal összekötő Mahmudje-csatornát, és másrészt Lesseps társulata a suezi csatornát; amott nyomorult felláhk kik a falvakból erővel hajcsároltattak össze s botütésekkel kényszeríttettek a munkára, melyet csaknem eszközök nélkül, úgyszólván körmeikkel túrva fel a földet, teljesítettek, egyedüli táplálékuk egy-egy marok bab; fáradság és éhség tömegesen pusztította őket. Itt önkéntes, többnyire európai munkások, jól elszállásolva, bőven ellátva mindennel, s végre olyan gépek, melyek a munka legnehezebb részét teljesítették.

Ezen általános elvek után, melyek a bevezetés bevezetését képezik, áttér az egyes iparágakra, a nyers anyagokat s ezek közt a vasat tárgyalva legalább. E fém minden anyagok közt a legszükségesebb, legkevésbbé pótolható s czélja kevés kivétellel termelési, tőkeképezési lévén, ebből önként foly, hogy minden törvényhozási vagy kor-

mányzati rendszabály, mely a vasat drágítja, gazdaságtalan. A vasiparban lényeges, korszakot képező javítás a Bessemer-aczél feltalálása, mely már az 1862-ki londoni kiállításon be volt mutatva. Az aczél, mely keménysége és tartóssága miatt a vasnak leghasznosabb formája, költséges volta miatt ezelőtt csak korlátoltan volt alkalmazható. Jóféle aczél a hatvanas évek előtt tizszerte volt drágább a kovácsolt vasnál, míg a Bessemer-aczél ára csak mintegy 60%-kal haladja meg a közönséges vasét, melyből készíthető. E nagy árleszállítás következménye lesz, hogy rövid időn mindenütt, hol nagy ellenállásra képes fém alkalmazása előnyös, aczél fogja helyettesíteni a vasat. A vashajók előnyösen pótolják a fahajókat, mert hasonló terjedelem mellett könnyebbek; ugyanezen okokból aczélhajók czélszerübbek lesznek a vashajóknál. Aczélból való gőzkazánok, melyek könnyebbek és szilárdabbak, mint a vasból valók, máris nagy mennyiségben gyártatnak. A vaspályatársulatok is megkezdték már a Bessemer-aczélsínek alkalmazását vassínek helyett, melyeknél nagy tartósságuk miatt — különböző számítások szerint 10—24-szer tovább tarthatnak — nem csupán jutányosabbak, hanem több biztosságot is nyujtanak, a mennyiben a vassínek gyors elkopása s gyakran szükséges kijavítása, baleseteket idéz elő.

A vasiparnak egy érdekes oldalát képzi: az alkalmazott eszközök és gépek terjedelmében beállott változás. A vértezett hadihajók és erödők roppant vastagságú és sulyú vaslapokat, a gőzösök az ezelőttieknél nagyobb mérvű gépezetet igényelnek. A roppant darabok előállításának szüksége átalakítja a vasipart; mi ezelőtt különböző részek összeforrasztása által készült, most egyszerre, úgyszólván egy ütéssel állíttatik elő. Ki ez átalakított vasműtelepek belsejébe lép, az óriások országában véli magát e roppant gépek láttára, melyek közt 400 (vám-) mázsás kalapácsok tűnnek ki. Vannak gyárak, hol 46 centimeter (mintegy 1½ láb) vastagságú vértlapok készülnek s ezek mellett oly vékony vaslemezek is, hogy 4000 egymásra rakva nem vastagabb 2½ centimeternél. A hőfok magassága által hasonló eredmények érettek el, mint a géptan csodái által, nevezetesen a vas- és aczélöntésben. Az 1851-ki kiállításon 40 mázsás aczéldarab volt

kiállítva egy öntetből, mi akkor soknak tartatott; 1855-ben ugyanazon gyáros 100 mázsását, 1862-ben 400 mázsását állított, s ezzel — úgy mondák — el van érve a lehetőség határa; de 1867-ben ugyanazon gyár egy 800 mázsás egyöntetű aczéltömeggel lépett fel!

A vasnak ily mérvü alkalmazása és a gyártásban létrejött könnyítések folytán, mint önmagából foly, a termelés is is nagyszerün emelkedett, s ezzel együtt a segéd-, azaz tüzelőanyagok fogyasztása, melyek közt a kőszén foglalja el az első helyet, s csakis ennek alkalmazása tette lehetségessé a termelés jelen arányait. A faszén, — költséges volta és korlátolt mennyisége miatt — nem engedte volna meg azt. De kérdés, hogy a jelen fogyasztás mellett, a föld kőszénkészlete is fog-e huzamosan megfelelni a szükségnek? E kérdés máris foglalkodtatja az ipart, melynek úgyszólván kivétel nélkül minden ága reá szorul az olcsó tüzelő-anyagra. Ez okból nagy szolgálatot képez minden új feltalálás vagy javítás, mely a kőszén takarékosabb fogyasztását, vagyis hasonló erő avagy hőfok kifejtését csekélyebb menyiségü szén által teszi lehetővé. Ez irányban történt ujítások közt felemlítendő a Siemens-féle készülék, mely gázokat von ki a tüzelő-anyagból s ezeket vezeti azután a kemenczékbe; az anyag lehet fa vagy tőzeg is, melyek különben nem alkalmazhatók; hasonló menynyiségü kőszénnel pedig nagyobb hőfok fejthető ki, mint annak közvetlen elégetése által, mi különösen az aczélolvasztásnál fontos. E mellett a Siemens-féle kemenczében az olvasztó-tégelyek 6-szor használhatók, mig a coakskemenczékben csak 4 müveletet állnak ki. A tüzelő-anyag megtakarítására szolgáló készülékek közt megemlítendők a Hoffmann-féle gyürüalakú, tégla- és cserépégetésre szolgáló kemenczék is, melyekből Németországban már 200 müködik; csupán Bécsben, Drasche gyárában, van 19. (Legújabban Budapest tettek ilyen téglaégető kemenczét.)

Chevalier a kőszéntelepek nem nagyon t léséről beszélvén — a francziaországiak még nek elengendők — megpendíti az erdők kim irtottak helyében újak nevelésének szükségé

vebben szól e tárgyról egy későbbi fejezetben, melyre rá fogunk jönni.

A kőszénkimélés egyik módja a kőszénpornak s apró kőszénnek felhasználása is, tégla-alakban; a szénhulladék, a gázgyárakból származó kátránynyal vegyítve és gépsajtó alá hozva, vasutakon és gőzhajókon már nagyban alkalmazott kitünő anyagot szolgáltat.

A pamuttermelésre térvén át, előadja az amerikai háború által előidézett változásokat; ez iparág elterjedését Ázsia és Afrika különböző országaiban s déli Európában is, melyek eléggé ismeretesek. Hasonlóul a gyapjuról szóló fejezetben Ausztrália, a Jóreményfok s a La-Plata tartományok hirtelen oly nagy tért nyert termeléseit.

Itt megemlítendő azon feltalálás, mely szerint a gyapjú értékét annyira csökkentő, különösen a dél-amerikai termelvényben nagy mennyiségben előforduló bojtorján, gáliczsav által eltávolítható, a nélkül, hogy a gyapjú szenvedne.

A selyemnél kiválólag a hernyók betegségségével foglalkozik, mely ez iparágat komolyan veszélyezteti. E baj kiirtására különböző kísérletek történtek, melyek közt a Pasteur által tettek nyújtanak legtöbb reményt, ki a hernyóknál kétféle betegséget különböztet meg; ezek egyikét a górcső alatt egészségeseknek talált állatok kiválasztása s tenyésztésre fordítása által véli következményeiben enyhíthetni, minthogy az egészséges tojásból származott állatok csak a befonás után inficiáltathatnak. A másik, szintén örökös betegség ellen szintén megtaláltnak véli a szert, mely azonban itt nincs ismertetve.

A selyemhernyó-kórnál közgazdasági következményeiben még károsabb a szőlőkór, mely által annak ellenszere, a kénkő fontos kereskedelmi czikké lett. Az iparban különben már régebben fontos és mind fontosabb szerepet játszik e czikk, mint a kénsavnak, ezen oly hasznos és sokszorosan alkalmazott vegyészeti tényezőnek alapja, melynek fogyasztása folytonosan emelkedik, mióta olcsón állítható elő. Száz év óta ugyanis $^{1}/_{12}$ részszel csökkent az ára. Kénkővel ezelőtt kiválólag Sicilia látta el a világot, hol mint vulkáni anyag, kimeríthetlen mennyiségben fordul elő, miután a kiáramlá-

sok által folyvást pótoltatik. De a nápolyi kormány által szedett magas kiviteli vám miatt mindamellett drága volt a termelvény. Ez okból a kénfogyasztó országok más forrásokat kerestek, s néhány év óta sikerrel zsákmányoltatik ki a kénkovand, melyből mérsékelt hőfok mellett kiválik a kén, minélfogva az közvetlenül is használható kénsavany termelésére. Franczia-, Angol-, Porosz-, Svédország és Belgium tetemes mennyiségeket termelnek; legjelentékenyebb azonban a Guadiana partján Portugálból Spanyolországba átnyuló kovandtelep, melynek termelvénye rezet is tartalmaz.

Magyarország kénkovandtermeléséről Chevalier nem tesz említést, noha az nem egészen jelentéktelen; 1867-ben mintegy 30,000 mázsát tett.

A kőolajról szólván, melynek termelése 1861 óta Amerikában oly roppant lendületet nyert (1867-ig 1.040,000 tonna), csak röviden pendíti meg az ennek használata körül felmerült újabb eszméket: villágító gázzá való felgyártása, gőzgépeknél való tüzelés, mint melyeket eddig csak tanulmányozni kezdettek.

A fatermelésben is Amerika foglalja el az első helyet, és pedig déli része, nevezetesen az Amazon folyamvölgy határtalan erdőségei finom mű- és festékfát, az éjszak pedig építő és közönségesebb műfát illetőleg. Daczára a vas által — főleg hajóépítésnél — újabban költött versenynek, a fakereskedés folyton nő.

Mesterséges jégtermelésre szolgáló gépek igen czélszerűek voltak kiállítva. Alapszik e feltalálás, mely hivatva van egy, nem mindig könnyen megszerezhető s gyakran nélkülözhetlen czikknek olcsó előállítására, némely illó-folyadékoknak azon sajátságán, hogy elpárolgásuknál sok meleget elfogyasztanak. Kitűnt e gépek közt különösen a Carré-féle készülék, mely ammoniumot păroltat el, de azt ki nem bocsátva, ismét megsüríti s újra elpároltatja, ekként ugyanazon anyaggal folytonosan működve. A 4,800 frank áru készülékkel óránként 50 vámfont jeget lehet termelni, s fontja 1 o. é. krajczárba jön. A 24,000 frankos 400 vámfontot termel óránkint, s itt a költség 5 font után tesz 1 krajczárt. E gép azonban csak nagyban való termelésre alkalmas; 4—6 font

jég előállításánál a költségek aránytalanul nagyok; kicsiben való, nevezetesen házi használatra czélszerübb egy másik, szintén Carréféle gép, mely kénsavval működik és ez anyagból mintegy 5—6 centime árút fogyaszt el egy kilogramm jég termelésére.

A nyerstermelésről szóló rész utolsó fejezete a bányászatnak van szentelve, melynek történetéből az utolsó évtizedek eseményei rekapituláltatnak. California, Ausztrália és Sziberia aranytelepeinek felfedezése s kizsákmányoltatásuk phasisai ismeretesebbek, semhogy szükség volna itt megállapodni; ugyanez áll az éjszak-amerikai, nevezetesen idahói és nevádai ezüsttelepeket illetőleg is. Áttérhetünk tehát a második részre, mely a gépekről értekezik.

Az ujkori iparnak jellemző és talán leginkább szembe szökő vonása, hogy a gépészet mindinkább behatol annak minden egyes ágaiba. A gépek terjedése aggályt költött a munkások sorsa iránt, ezeknél s egynémely közgazdánál is, noha alaptalanul, mert következménye a termelési erő gyarapodása, mely az egész társadalomra, annak minden osztályaira nézve nyereség. Chevalier átfutja az iparnak azon ágait, melyekben a gépek használata új korszakot nyitott; azokon kivül, melyekben már huzamosabb idő óta alkalmaztatnak, itt találjuk az úgynevezett apróáruk gyártását, kalapgyártást, asztalos-, lakatos-, kovács-, ács- és kőfaragó-ipart; az építészetet, melynél gép által gyúratik a ragasz s emeltetnek a kőmives kezéhez téglák és kövek. A szövőiparban, hol már régen uralkodó állást foglal el a géptan, mindinkább terjed birodalma. A szabás és varrás, a sütőipar s a föld mívelése, melyek egymástól annyira eltérnek, egyaránt meghódoltak a géptannak, mi azonban csak Francziaországra nézve áll teljesen, mig nálunk a dagasztás még mindig tulnyomólag emberek által végeztetik, mi a munkásra nézve fáradságos, s a fogyasztóra nézve is csak a gondolat régi szokottsága miatt eltürhető. Felesleges megjegyezni, hogy a földiparban sem játszák még nálunk a gépek azon szerepet, melyre hivatva vannak. Egyébiránt e tekintetben még Francziaország is jóval hátrább áll az Egyesült-Államoknál, hol 175,000 aratógép végzi másfél millió ember munkáját.

A géptan behatolása az iparba, ennek terjedését, a gyártmányok szaporodását és olcsóbbságát idézi elő; az alkalmazott munkások számának a géppel való dolgozás folytán, — úgy látszik — csökkennie kellett volna; de ellenkezőleg, az olcsóbb termelés folytán a kereslet s ezzel maga a termelés annyira emelkedett, hogy a szükségelt munkások száma szaporodik; így a gyapju és pamutipar, melyben a gépek használata legáltalánosabb, foglalkodtatnak egyszersmind legtöbb munkást is; a munkabér sem nyomatik le, hanem ellenkezőleg, mivel a munka eredményei sokkal nagyobbak, felemelhető és tényleg fel is emelkedik. Példa reá Oroszország, hol a gépfonodák mellett léteznek még kézi fonodák is; amazokban 1 frank 25 centet, ezekben 24 centet nyernek a munkásnők naponkint.

Kétségtelen, hogy valamely gép alkalmazása, noha a társadalomra nézve mindig nyereség, kezdetben válhatik a munkásra nézve csapássá; hirtelen elterjedése által munkások százai és ezrei veszíthetik kenyerüket. De ez nem bizonyít a gép ellen, hanem következik ebből az, hogy jól szervezett társadalomnak gondoskodnia kell az orvoslásról; nyujtson itt segélykezet mindenki: az iparos-gazda, a helyhatóság s mint Chevalier mondja, m é g a z á l l a m i s. Részünkről jobb szeretnök úgy mondani: és kiválólag az állam. A jelenkornak egy feltünő és általános, de talán csak muló sajátsága azon irányzat, mely a társadalmi teendők legnagyobb részét, és pedig azon részét, mely az erkölcsi haladásban hivő minden ember által szükségkép hitt jövőben, szintén egyedül fog fenmaradni, ki akarja venni az állam kezéből. Az önsegélyre való utalás mellett mindig találkozunk a magán jótékonyságra való ösztönzéssel, mely gyakran egész az erkölcsi kényszer alakját ölti; az önsegély tehát nem absolute, hanem csak az állami segély iránti antagonismusként állíttatik fel; társulatoknak, egyleteknek szabad ez elvek szerint alakulniok azon czélokra, melyekre nézve az állam hivatottsága tagadtatik. Azon benyomást teszi ez irányzat, mintha az emberek elfelejtették volna, hogy a társadalmi kötelék czélja úgy, mint azt tökéletes[illegible] gondolni szab[illegible] egy nagy kölcsönösen segélyező és [illegible]ítő egyletnek el[illegible]

kítása, s hogy ez egyletnek egy mindenki által elismert, mindenkire kötelező közeggel kell birnia, melynek neve: állam.

Chevalier, noha megengedi, hogy a gazdag iparos, a helyhatóság s még az állam is hozzájáruljanak a keresetvesztés csapásának enyhítéséhez, de nélkülözhetlennek tartja az önsegélyt; azt kivánja, hogy a munkás megtakarítás által igyekezzék magát biztosítani ily megpróbáltatások ellen, hogy önerejéből küzdhessen meg azokkal. Minden tisztelet mellett, melylyel a jeles közgazda logikája iránt viseltetünk, nem lehet e követelést túlfeszítettnek nem tartanunk. Az emberi természet nagy átlaga, tehát az eredeti valódi forma — mert a többi csak kivétel — nem úgy van szerkesztve, hogy mikor a körülmények megtagadnak oly véghetetlen sokat, mit a szem naponta lát, e mellett önkénytes megtagadása állhasson fenn azon kevésnek, mit a körülmények megengednek. Hogy a munkás megtakarítások, önsegélyző-egyletekben való részvét által törekedjék oda, hogy tehetetlen öreg napjaiban vagy betegség alatt saját szorgalmának gyümölcséből ki ne fogyjon, ez oly követelés, mely ha nem igazságos, de teljesíthető, lehetősége legalább megvan; ellenben nincs meg ez ott, hol egyszerre egy ilyen egyleti kötelék összes tagjai veszítik el keresetüket; ez esetben néhány nap alatt elfogynának a megtakarítások, melyeknek czélja volt a kort és betegséget ápolni; ezeknél nagyobbakat, az általános keresethiány ellen biztosítókat létesíteni pedig oly kevéssé lehető, mint hogy minden élő ember tőkepénzes legyen, ki munka nélkül megélhet.

És miért kivánja Chevalier az önsegélyt ily terjede'emben? azért, mert egy előhaladt polgárisodás, egy szabad alkotmányra megért nemzet sajátsága, hogy saját erőfeszítései eredményére számítson. Más szóval: a társulás jelen korszakában visszautasítása a társulási eszme legmagasabb és legáltalánosabb alakjának, a társadalomnak.

A gépek hatása felett való általános elmélkedések után áttér szerző az új mozderők taglalására, melyek közt első helyen említi fel a sűrített levegőt, noha ez nem mint első indító erő szerepel, hanem valamely működő erőnek, p. o. egy vizesés, folyam vagy a szél erejének nagyobb távolba való átvitelére szolgál; a vizesés ereje által ugyanis egy csőben meg-

sürittetik a levegő, mely a cső tulsó, akár több kilometer távolban levő végén kiáramolva, hasonlóul használható fel, mint a gőzkazánból kiáramló gőz; a Mont-cenis átfurására gőz által sürített lég használtatik, minthogy gőzgépet a 12 kilometer hosszaságu alag belsejében felállítani nem lehetne. Feltalálási pátens vétetett már arra is, hogy nagy városokban, mint Páris, a sűrített levegő mozdereje összegyüjtessék és csövek által, mint a légszesz, széjjelvezettessék. „Tekintsék is ez eszmét most chimerának — teszi hozzá szerző — hány terv, melyre szép jövő várt, tetszett kezdetben kivihetetlennek!"

A többi mozderők használatában tett czélszerü ujitások mellett megemlíti még az ammoniumgáz által hajtott gépeket, noha ezek egyelőre csak kisérletekül tünnek fel, azonban mint ilyenek is érdekkel birnak. Az ammonium kétféleképp alkalmazható erőforrásul: gáz-alakban, vagy miután erős nyomás által folyadékká sürittetett. Közönséges gőzgépek kazánjaiban használtatik, mikor a tett hatás után sürítő készülékekbe vezettetik melyeknek feladata: lehetőleg kevés anyag veszteségével, ismét használhatóvá tenni az ammoniumot. Itéletképes férfiak nagy jelentőséget tulajdonítanak e feltalálásnak.

Az ipar jelen kifejlettségének legfőbb tényezői közt említendők az úgynevezett gépeszközök vagy dolgozógépek, melyek valamely mozderő által eddig többnyire gőz vagy viz által hajtatva, azon munkát végezik gyorsabban és nagyobb mérvben, melyre előbb az emberi kéz által vezetett eszközök használtattak. A gépeszközök nélkül nem lehetett volna p. o. előállítani a gőzmozdonyok s a hajók gépeinek nagy kiterjedésü és roppant szilárdságot igénylő alkatrészeit. Az e téren felmerült új jelenségek közt felemlítendő a végtelen fürész, mely már régebben használtatott fának metszésére; jelenleg azonban fémekre is alkalmaztatik. Egy 25 millimeter vastagságú vasszalag e géppel bármely görbe vonal szerint metszhető, egy óra alatt 2 mét[illegible]orsasággal.

A kovácsoló gép egy gő[illegible] egy nehé[illegible] lapács végére hat, melynek [illegible]ayban s[illegible] lyozható; 6 ülő munkáját ve[illegible]

A lánczgyártó gépnek [illegible] dron[illegible]

bok s az meghajtja, összefűzi őket, s a láncz kész. Léteznek még asztalos- és gelencsérgépek, melyekkel minden e szakba vágó munka végezhető.

A varrógépek használata s azoknak bámulatos hasznossága Magyarországban már ismeretesebbek, semhogy szükség lenne az e tárgyban mondottakat idézni.

A földnek gépek által való megfurásával Francziaországban több nagy czég foglalkozik, melyek közül egyik már 5,000 fúrást létesített; vannak ezek közt 858 méter mélységű s még mélyebb artézi kutak. Algirban a Sahara szélén, az artézi kutak körül mindenütt oázok képződnek, melyek száma 10 év alatt, mióta a franczia hadsereg ez irányban első kisérletét tette, 75-re szaporodott fel.

A fonó- és szövőiparban tett új feltalálások közt megemlítendők azon legombolyító gépek, melyek a gubókat, a selyemszál vastagsága szerint, a legfinomabb tapintatu újj biztosságával elosztva gombolítják le. Szövőszékek nagy mennyiségben voltak kiállítva, s ezek közt különös figyelmet érdemelnek azok, melyek sok színű, vagy egy színű de a minta tekintetében nehézségeket képező nehéz selyemkelmék szövésénél is nélkülözhetövé teszik az emberi kezet; a bársonyszövésben is haladás tünt fel, ha valósul, hogy a Joyot-féle gépszövő nem csupán nagy hurkos bársonyt és bársonyféle szőnyegeket, mint az eddigiek, hanem finomabbat is állíthat elő.

A munka következő osztálya a physikával és vegytannal összefüggő iparágakat tárgyalja. A távirásban és fényképezésben elért eredmények ismeretesek. A sebészeti és természettani műszerek közül csak röviden említtetik fel néhány; különben szerző a részletes jelentésekre utal, minthogy a tett javítások körülményes magyarázat mellett érthetők meg csak. Földképek körül a nálunk is nagyon ismeretes Justus Perthes és Maury hadnagy szereztek érdemeket, mely utóbbinak földképei feltüntetik az irányt, melyet a hajóknak követniök kell, hogy a légarámlatokat lehetőleg felhasználják. Mindezeket csak röviden érintjük meg, hogy hamarább érkezzünk el a munkának általános közgazdasági érdekü részéhez, melyben a bevezetésként előadott elvek, a gyakorlat által nyújtott tapasztalatok alapján, tovább kifejtetnek. Ide

tartoznak már azok is, mik az új eljárási módszerek és készülékek terjedésére Francziaországban a szabad kereskedelmi politika által gyakorolt befolyást illetőleg mondatnak.

Számos polgárisult államban, p. o. Francziaországban, rövid idő előtt még sok ipartelep létezett, mely a haladás szükségét el nem ismerve, megmaradt az elavult módszerek mellett. A valódi versenynek hiánya lehetővé tette a régi munkakészülékek s régi eljárás megtartását. Kétségtelenül gyakran tetemesen növelhették volna nyereségüket, ha régi eszközeiket újakkal váltották volna fel, melyek szemeik előtt voltak, vagy melyeket legalább ismertek; de előnyösebbnek tartották a nagy tőkét, melyet az átalakítás legtöbb esetben igényelt volna, a vállalatba nem dugni; gyakran pedig nem is lettek volna képesek a szükségelt tőkét előteremteni. A közgazdaság történetében helyet érdemlő tény az, melyet egyik kitünő franczia iparos, Dolfus, néhány év előtt közölt, midőn ugyanis gyárában az elavult pamutorsókat új rendszer szerint készültekkel pótolván, a régiek megvásárolására nézve más iparosoktól ajánlatokat kapott. Dolfus szükségesnek tartotta az illetőket figyelmeztetni, hogy az átalakítás nem ok s pontos kiszámítás nélkül történt, és hogy az eredménynyel meg van elégedve. Mindamellett a vevők nem mondtak le szándokukról, mert — mint mondák — a nyereség kisebb lesz ugyan, de mindamellett mégis kielégítő, hála a védvámos törvényhozásnak, mely a fogyasztót kényszeríti náluk venni.

Az 1860-ki angol-franczia kereskedelmi szerződés a franczia kereskedelmi politikában szabad irányt nyitott meg, vagyis a hazai versenyt a világversenynyel váltotta fel, s ez elegendő volt arra, hogy a hátramaradás megérintett okait legyőzze.

A Dolfus által közölt eset, mint egy példa a sok közül, s a Chevalier által erre tett megjegyzés, a szabad kereskedelmi rendszernek legerősebb érvét tarta[illegible] védvám-rendszerrel szemben. Az utóbb neve[illegible] legbuzgóbb pártolója sem tagadhatja el [illegible] a behozatali vám, akár iparvédelmi, a[illegible]gyenek, a verseny k[illegible]t, noha csak lassíta[illegible]fus példája is

mutatja — a védvám mellett s a belföldi versenynyel szemben is előnyös a haladás, mint ő belátta s belátták mások is; bizonyosnak tekinthető továbbá, hogy ama franczia iparosok a régi kereskedelmi politika mellett is, a Dolfus és az őt követők versenye által, noha később mint a külföldinek hozzájárulása mellett, kényszerítve lettek volna, az új módszerekhez áttérni. Mindamellett bizonyos marad, hogy a behozatali vámok e tekintetben lassító hatással birnak. S ez, — ismételjük — a védvámrendszer elleni minden érvek közt a legerősebb. Hogy e hátrány, adott esetekben, mennyire ellensulyoztatik a rendszer előnyei által, olyan kérdés, melynek megvitatása itt nem volna helyén,

A földmíveles állapota, az itteni, más iparágakhoz képest, csekély haladás, Chevalier nézete szerint, azon helyzetnek tulajdonítandó, melyet a földmívelő lakosság évezredekig foglalt el a társadalomban; s a társadalomnak méltán vétkül róvja fel a lenézést, a soknemű zsarolást, mely a római birodalomban, a középkorban, s még a legutóbbi századokban is változatlanúl a földmíves-osztály része volt. Mindamellett, noha azon körülmény is, hogy e század eleje óta, Európa különböző országaiban, a jobbágyfelszabadítás óta félreismerhetlenül emelkedett ez iparág állapota, igazolni látszik e nézetet: mindamellett talán nem lehet kizárólag az említett okoknak tulajdonítani a haladás lassuságát. Mert ha igaz, hogy a föld mivelői képezték a társadalom legalsóbb osztályát, viszont annak tulajdonosai képezték a legmagasabbat, és tudjuk, hogy a mult századokban is ez osztálynak nem egy tagja, különösen kisebb birtokú, személyesen vezette a gazdasági műveleteket. A jobbágyi kötelezettségek gyakorolhattak itt hasonló hatást, mint a gyáriparban, p. o. Dolfus által közölt esetben, a védvámok; munkaerő soha sem hiányzott, meg volt az vásárolva, mint látszék örök időkre; versenytől a munkás-kéz után való keresletben, nem kellett tehát tartani, s ennélfogva nem volt — az akkori belátás szerint — ok a termelési erő növelésére törekedni, melynek következménye a különben is elegendő munkaerő egy részének hevertetése lett volna. Mig a régi módú orsókat használni lehetett, nem jutott eszébe senkinek, hogy túladjon rajtuk. De midőn a társadalmi rend megváltozta után a munkaerőt

pénzen kellett megvásárolni s a kereslet drágítani kezdte azt, a törekvések csakhamar a termelési erő növelésére irányúltak, s nem lehet mondani, hogy az eredmény elmaradt volna. Hogy mindamellett a földmívelésben való haladások még most sem oly feltünők, mint a minőket más iparágakban tatapasztalunk, az a mezei gazdaság belső jellegének tulajdonítható, mely röviden: mindig a természet müködésétől függni; míg más iparágaké: a természet erőit szolgáltatni.

A következőkben Chevalier a földmívelés emelkedésének különböző előfeltételeit és akadályait részletezi, melyek azonban szorosan Francziaország viszonyaihoz vannak alkalmazva. Ezek szerint nem egy tekintetben kedvezőbb a földmívelés helyzete nálunk, mint Francziaországban; így a franczia Crédit foncier, úgy látszik, nem teljesíti feladatát e névhez híven; eddigi, noha nagy mérvü müködése inkább városi háztelkekre szorítkozott. Hasonló panasz nálunk nem emelkedhetik; a földhitel állapota Magyarországban, a viszonyokhoz képest, a lehető legjobb. Csökkenti továbbá Francziaországban a földbirtok értékét, különösen a kisbirtokét, az eladásnál fizetendő magas illeték, mely különösen a földbirtok rendkívüli felaprózottsága miatt terhelő. E tekintetben is elmondhatjuk, hogy viszonyaink kedvezőbbek.

A következő fejezetek egyikében a bortermelésről van szó, s itt meg van említve, hogy nagy jövő vár, úgy látszik, a gazdag, igen kellemes magyar borokra, melyek közül némelyek nélkülözik ugyan azt a tüzet, mely az angolokat gyönyörködteti, de melyre másutt kevesebb súlyt fektetnek.

Röviden, csupán a legfontosabb tényeket említve, mentünk át a munkának gyakorlati részén; rendszeres kivonatozása ennek nem lehető, mivel ez már maga lehető legtömörebb kivonat a jelentések roppant anyagából, és gyakran csak néhány sorral említi meg a fontosabb ujításokat is, melyeknek hosszú során siet végig. A munka 3—7. szakasza ismét elméleti. Mélyen beható s általános érdekü megvitatását találjuk itt a közgazdasági haladás legfőbb tényezőinek és segédeszközeinek. Első helyen a m[illegible] gal foglalkozik, melyet teljesnek kiván, és [illegible] csak az [illegible] lami szabályozások megszünt[illegible] ; ide vo[illegible]

kozó kormányi rendeletek sokasága, a védvámok, a termelést terhelő adók, mindannyi akadályok. Igy a fogyasztási illetékek, a nyers- vagy tüzelő-anyagra vetett illetékek, melyek ha országosak, azaz az egész országra különbség nélkül vannak kivetve, az iparost képtelenné teszik a külföldi versenyt akár a kül-, akár a belpiaczon kiállani, ha helyiek, azaz ha egyes városok kapuinál szedetnek, a legközelebbi versenytársak concurrentiáját kiállni teszik képtelenné az iparost.

A nemzetközi csere szabadsága, vagyis a szabadkereskedelem, egyike a munkaszabadság legérdekesebb jelenéseinek. A 19. század második felében túlnyomóvá lett a szabadkereskedelmi irányzat, és Chevalier, mint annyi más kitünő közgazda szerint, ez időszak méltó büszkesége. Ez elvet, e fogalmat, mely körül az utóbbi századokban, de a jelenkorban is, a közgazdasági viták leghevesebbjei, a legnagyobb horderejüek folytak, következőleg definiálja Chevalier: minden népek kereskedelmi és ipari solidaritása, mindenki minden szükségeinek legjobb kielégítése végett. Ha ez értelmezés minden körülmények közt találó, az elv valóban nem költhet többé jogos ellenmondást sehol. De a franczia és angol közgazdák sokkal inkább a saját hazai viszonyaik benyomása alatt állnak, semhogy náluk teljes objectivitást lehetne feltételezni. Az általuk idézett, s a szabadkereskedelem gyakorlati alkalmazása folytán tett tapasztalatok is, kivétel nélkül a két ország közgazdasági történetéből vannak merítve. E benyomások alatt állva, e tapasztalatokból kiindulva, nem lephet meg Chevalier, ha erősen kikél az Egyesült-Államok vámpolitikája ellen. „Az Egyesült-Államok, a kincstári jövedelmek szaporításának csalfa ürügye alatt, néhány év óta vám tarifájukat tetemesen emelték. Ekként a legtúlzottabb védrendszer virágzik az új világ nagy köztársaságában, minek folytán legmélyebb nyomorban sinlődnek a déli államok, melyekre nézve a munkaeszközök s általában a gyártmányok árában való minden könnyebbség, valódi jótétemény lenne; míg a nyugoti államokra nézve, melyek kizárólag földmívelők, az egész úgynevezett védrendszer csak szín és ámítás, minthogy oly terület mellett, mint az Egy. Államoké, tarifatételek nem lehetnek képesek a földtermények árát emelni. E

nagy nemzet részéről a védvámos buzgóság e túláradozása, csodálatos balfogás. Egyébiránt a belső verseny rugója, mely igen erős, részben mérsékli e balfogás káros következményeit. Jogosult a remény, hogy e rendszer kivétel, mely ellen mindenki küzd s mely nem tarthat soká Éjszak-Amerikáaan a szabadságnak valódi hazájában stb.

Midőn Chevalier elismeri, hogy a belső verseny rugója részben mérsékli a rendszer káros következményeit, tetemes concessiót tesz az általa megtámadott elvnek, minthogy tudva van, hogy a védrendszer elfogadása óta sok iparág, mely csak tengődött, bámulatos virágzásnak indult, és sok más egészen új keletkezett, melynek, a teljes megérés minden előnyeivel biró külföldi verseny, első csiráját sem engedte kifejlődni. Ebből önkényt következik, hogy a védrendszer fenállása mellett a belső verseny mindinkább erősbödni fog s ha most vészes, csakhamar teljesen fogja ellensúlyozhatni a „balfogás káros következményeit," s a virágzó belipar, a sürű munkás népesség, (mert eltagadhatatlan, hogy magas munkabér két módon mozdítja elő a népesedést: bevándorlás és a házasságok megkönnyítése által) oly eredmények lesznek, melyeket előnyöknek nevezni egy közgazda sem vonakodhatik. A nyerstermelö nyugati és déli államok pedig közeli s mindinkább közelebb húzódó eladási és bevásárlási piaczokat fognak nyerni. A védvám egy iparral ugyan még nem, de annak előfeltételeivel biró országban, mindig áldozattal jár, de mely utóbb bő kamattal pótolódik vissza.

Most, midőn a veszedelmes ponton átjutottunk, reméljük, nem leszünk többé azon kellemetlen kényszerüségben, hogy a mély tudományú szerzőnek, kinek fényes elméjét nálunk senki jobban nem tiszteli, ellentmondjunk, mit itt nem kerülhettünk el, ha csak saját nézetünket elhallgatni nem akartuk, mi egy irodalmi mű ismertetésénél nagy önmegtagadást kivánna.

Az anyagi haladásnak egy másik főtén
mány. A gazdaságok termel
tosabb szerepet játszik az e
el tehát az, ki ipari sikerekr
tését elhanyagolja. Másrés

minden haladás tekintetében, kötelességüket hanyagolják el, ha a lakosságtól, a mennyiben tőlök függ, megtagadják a jó oktatás segédeszközeit, vagy elvitatják tőle a jogot arra nézve, hogy az oktatást maga szerezze meg magának. Ez annyit tesz, mint a nemzet hanyatlását, az emberi társadalom általánosságával szemben, előkészíteni. Chevalier, az e tekintetben Francziaországban történteket taglalva, azon eredményre jut, hogy a mi a népesség nagy tömegének, nevezetesen a munkásosztálynak nevelése végett az elemi oktatás előmozdítására történt, még távolról sem elegendő; mely következtetés, elvonva az előzményektől, Európának körülbelől minden országára alkalmazható, ha csak a „nem elegendő" kifejezés némely országok, nevezetesen hazánk állapotát illetőleg, mint gyenge nem utasítandó vissza.

„Mig az európai kormányok tekintetüket nem irányozzák az oceánon túlra, az elemi oktatás ügyében az Egyesült-Államok példáját követendők, méltán lehet szemükre hányni, hogy a polgárisodással szemben egy szent tartozás lerovásával késnek. Pedig az eredmények eléggé tanusítják, hogy azon államok, melyek a mintaképet megközelítik, a legnagyobb előnyöket merítik ebből. Elérte volna-e Poroszország jelen hatalmi állását, ha az elemi oktatásnak nem szentelt volna oly értelmes szorgalmat? És a Schweiz, sziklás hegyei közt, hálátlan talajon, elérte volna-e jelen virágzását, ha a szövetségi kormány és a kerületi kormányok szóval s tettel nem állították volna fel első népszükségül az oktatást?"

Mi az elemi oktatás irányát illeti, szükséges, hogy a városi és falusi munkások azon tudomány-elemekkel láttassanak el, melyek iparágaikra közvetlenül vonatkoznak. Ha a parasztnak (kit legelébb kell nevezni, mivel valamennyi közt leginkább el van hanyagolva) a géptanról semmi fogalma nincs, hogy adhasson számot azon gépek szerkezetéről, melyek nélkül a földmívelés mai nap, sem az általános szükségnek nem felelhet meg, sem a termelőre nézve nem lehet nyereséges? Ha a gabnatermelő semmit sem ért a vegytanhoz, hogy érthesse meg a trágya alkalmazását? Ép úgy különözhetlenek a földmívesre némi ismeretei a növénynek, physikának, meteorologiának, ásvány- és állattannak.

Csak ezáltal kerülhető el számos balfogás csak így találhatja fel magát a földmíves temérdek nehézségei közepette. Ne mondja senki, hogy ezek magasabb tudományok, melyek csak rendkívüli értelmeknek hozzájárulhatók. E tudományok gyakorlati része összefoglalható úgy, hogy a legközönségesebb fejek is megértik. Az amerikai paraszt, az Éjszaki államokban, ilyen oktatásban részesül s azért foglalkozásához nem kevésbé hű; söt annyival jobban szereti, minél nyereségesebb.

Szerző ezek után az elemi oktatásnak állapotát Francziaországban festi. Ha a színek, melyeket használ, nem kiáltóbbak a valóságnál, úgy, e tekintetben Francziaország helyzete nem sokkal kedvezőbb mint a mienk: Irás, olvasás, a négy spécies és a katekizmus, a tantárgyak; az oktatási eljárás olyan, hogy a gyermekek börtönnél is kellemetlenebb helynek ismerik az iskolát, melynek korán midőn túl vannak, a rosz rendszer miatt meggyülölt tantárgyakat, az irást és olvasást, nagy részt egészen abban hagyják. A tanítók helyzete olyan, hogy irigyelhetik a napszámosét; életük fentartására alárendelt foglalkozásokat kell elfogadniok. E pálya oly hálátlan, hogy ha nem mentene fel a katonai szolgálattól, számosan rögtön elhagynák; világos, hogy a kaszárnyaélet iránti ellenszenv nem mindig tanujele az oktatásra való hivatottságnak.

Ha párhuzamot akarnánk huzni a franczia és magyar elemi oktatásügy állapota közt, a felsorolt hibákat és hiányokat Magyarországról kivétel nélkül ismételhetnők, és még azzal toldhatnók meg, hogy a tanköteles gyermekek nagy része nálunk épen nem látogatja még e tökéletlen iskolákat sem, a többi pedig oly rendetlenül, hogy a tanítók ritka helyen képesek megmondani, hogy tulajdonképen hány tanítványuk van.

A közép és magasabb tanügy állapotát taglalva, szerző szintén kizárolag Francziaország állapotát tartja szem előtt, de a hibák, melyek ellen kikél e részben is a mivel [illegible] minden országaiban feltalálhatók, a követelr[illegible] ket felállít, mindenütt jogosultsággal bi[illegible] a középtanintézetek [illegible] korlati [illegible] mányoknak engede[illegible] tér, a [illegible]

tudományszakokkal szemben. Az idő, mely ezeknek tanula nyozására fordíttatik, annyival is inkább elveszettnek teki hető, minthogy e szép, de kevéssé hasznos ismeretek, a tan lóknak csak igen csekély részénél hagynak állandó emlé A legnagyobb rész, midőn az iskolából az életbe lép, elfel mit ott tanult, s mire szüksége nincs; a mire pedig szükség volna, azt nem tanulta. Ha jól fogjuk fel Chevaliert, kívá sága nem az, hogy minden mi csak elméleti érdekkel bír, t jesen kizárassék az ember figyelemköréből; nem akarja a szép iránt való fogékonyságot kiirtani szellemi életünkből de tökéletesen igaza van midőn megrója, hogy első hely és tényleg a nevelés alapjává tétetik, mi teljes joggal bír a hogy a szellem recreatiója legyen.

Az anyagi haladás főeszközei közt, harmadik helyen tőkével foglalkozik, melynek a különböző korszakokban va felfogását felette érdekesen világítja meg.

A tőke iránti gondoskodás tekintetében, a polgári népeket, kevesebb dicséret illeti mint a tudományok míve sét illetőleg. A tőke, mely soha sem képződik nehézség kül, miután megtakarítást feltételez, még nehezebb őrízhető meg, miután különböző veszélyeknek van kité melyek megsemmisítik, vagy megkevesbítik. A nagy tö ség nézete még a míveltebb osztályoknál is nem oda irány hogy a tökét azon értelmes szilárdsággal oltalmazza, m itt mindenki érdekében kifejtendő lenne.

A munkásosztály egy részének a tőke ellenség. sok mívelt ember a pazarlót inkább becsüli mint a gazdál dót, ki tőkét gyüjt. Az elébbi népszerű; utóbbit legalább kigunyolják. E tekintetben jellemzők bizonyos gyakran lott, még felvilágosult emberektől is hallott sophismák p. azon nézet, hogy a tulzottabb magán- vagy nyilvános dások is társadalmilag ártalmatlanok, mihelyt a pénz megy ki az országból, mintha — folytatja szerző — a ga dagság a forgalomban levő éremdarabok számában állna.

Szabad legyen az utóbbi kifejezésekhez egy megjegy zést csatolnunk, nem czáfolatul, hanem kiegészítésül, nehogy egy, talán könnyedén oda vetett mondat félre magyaráztas sék. Igenis a nemzet gazdagsága és a forgalomban levő é

arabok sokasága, valóban szorosan összefüggnek, s egy ágforgalomtól el nem szigetelt országban, nem képzelik egyiket a másik nélkül. Gazdagság nemzetnél úgy ; egyesnél, annyi mint képesség sokat venni. A pénz nem ßb mint értékek praeservatora; oly tárgy, melyben bizo s mennyiségű munka eredménye rejlik; azaz látens benmint a kőszéndarabban a nap heve, mely azt termelte, s r bármikor felszabadíttathatik s hasznossá tétethetik; a pénzben rejlő munka felszabadul kicserélése perczé; a megvett tárgy lesz a munka eredménye. A kifejtett ka tehát a pénznek viszonylagos mennyiségében is okenül nyilvánul; eszköz lévén a munkaeredménynek kaeredményért való kicserélésére, képessé tesz sokat ni, tehát tagadhatlanul gazdagság jele. Ezt Chevalier, oda vetett mondat daczára, minden kétségen kivül elisi. De az improductiv kiadások káros következménye abban is nyilvánul, hogy a forgalomban levő pénzdaramennyiségére is — feltéve, hogy egy országban aránylag ily kiadás történik, mint másokban — csökkentőleg minthogy a pénz munka-eredményét képviseli, az improiv kiadás pedig nem egyéb, mint munkaeredmény megmisítése vagy munkának eredményt nem nyujtó irány'aló fordítása, a mi egy tizezer forintba kerülő tűzjáték, er forintot érő búzakazalok elégése, néhány rőf csipyártása tizezer forinttal megfizetett munka által, közgazgi hatásukban azonosak. Ha ekként, legyen akarva, le akaratlanul, sok munka vész el eredménytelenül, a pénz nyisége megcsökken, mert a munka eredmény után való séglet megmaradván, a külföldön tett munkaeredmé'el kell azt kielégiteni, melyért cserébe ekkor pénzt kell s ez ily esetben, a nemzet tőkéjét képviseli.

E kitérés után, átmegyünk azon fejezethez, melyben kének az ókori értelmiség által való felfogását tárgyalja ző. A gazdagságra való törekvést nem becsülték azon es és büszke lelkek, melyek az ókor büszkeségét képe: A római őserény aranykorában, e nemzetnek legkiválóbb ai keveset birtak, s többet nem óhajtottak. E kezdetleges pot változott, midőn Róma, hóditás utján, gazdag orszá-

gok urává lett. A tekintélyes rómaiak, a gazdagság élveivel megismerkedve, és hirtelen s játszva ez élvek megszerzéséhez roppant eszközöket is nyerve, tulzásig hajhászták azokat. A fényüzés csakhamar őrületes alakot öltött. Folytathatása végett a meghódított tartományok kiméletlenül zsaroltattak s kiszivattyúztattak. A gazdagság, ily forrásból származó s így használva, becsületes emberekben valóban csak undort költhetett. Ez megmagyarázza a sikert, melyet a stoikusok tanai magasabb szellemeknél arattak. Ez iskola tanainak köszönheti az emberiség a nyugalomnak a római császárság alatt élvezett egyetlen pillanatait, azon korszakban, melyet Nerva nyit meg, s M. Aurelius zár be. Azonban hideg philosophia volt ez, és csak felvilágosultság és lélekerő által kitünő kevés férfinak hozzá járulható.

Midőn a kereszténység tanai foglalták el a kedélyeket, a hivők nem csupán megvetették a földi javakat, de romlás eszközeinek is tartották azokat. Gazdagnak lenni hiba vagy vétek volt, melytől tisztulni kellett, a javakon — kegyes czélok vagy a közönség részére való — túladás által. A ker. e szelleme, mely a földi előnyöket visszautasította, eredményezte az asketismust; az önkénytes szegénységet, az önkénytes nélkülözéseket követte az önkinzás. Utóbb a gazdagság iránti nézet módosult, és az alamizsnaosztogatás kitelezésére irányult, mely legfőbb erénynek nyilvánittatott. A közszellem akkori vezérei, a keresztény hitszónokok által ez volt minden érdemek közt a legnagyobb, s mennyországba legegyenesebb utja. Az ókor nézeteihez képest, mikor a szegények segélyezése csak igen ritkán és sohasem testvériesen gyakoroltatott a gazdagok által, ez haladás volt; de a jövő titka nyilván nem a gazdagságnak ez alkalmazásában rejlett.

Az alamizsna tulbecsülése eléggé bizonyítja, hogy a javító erő, mely a munkában rejlik, a keresztény társadalom kiváló teremtői előtt mellékes volt. És mégis, a munkáról való fogalmukban jóval feljebb emelkedtek, mint az ókor legnagyobb bölcselői és legkitünőbb szellemei. Cicero, Plato és Aristoteles az anyagi munkában alázó foglalatosságot láttak. E nézetet kezdettől fogva visszautasították az apostolok, szóval és tettel. Nézetük horderejének teljes öntuda-

nélkül közelítették meg a jelenkori tanokat a munkáról. Elmulasztották a felállított követelményekből azon következtetést vonni, hogy a szegények helyzétének javítása a munkában van, s hogy a munka azon bűvös szer, mely majdan meg fogja változtatni a népek lételét.

Csupán az újkornak volt fentartva az emberi munkát, nagyszerü hivatásának, a nemzet vagyona és egyesek jólétére való befolyásának egész terjedelmében felfogni és kimutatni. Csupán az ujkorban is volt lehetséges a gazdagságot, mint tőkét, azaz reproductiv és szinte végtelen szorozó erejében helyesen megitélni. Csak rövid idő óta ismerik fel legalább felvilágosult emberek, a gazdagságot annak a mi: polgárosító hatalomnak, mely előmozdítja a néptömegek emancipatióját, még akkor is, mikor a tőkepénzes ez eszmétől egészen idegen és önzésében tisztán csak személyes érdekeivel törődik.

A közép korban a háborút viselő kaszt tulhatalma, mely a munkát a harczi erőnek, annak érdekeit mindenkor ez érdekeinek rendelte alá, nem engedte, hogy a munka mint az emberiség létének főtényezője ismertessék el és becsültessék. Csupán a 18. században történt meg azon nagyszerü, korszakot képező esemény, mely a népek lánczait megtörte, s a haladás akadályait ledöntötte vagy megingatta: a francia forradalom, mely némi rázkódtatások után, megsemmisíthetlen elvek uralmát alapította meg. Noha ez elvek Francziaországban valamint Európa egyéb országaiban is csak tökéletlenül alkalmaztattak, ez elvek mégis a legkülönbözőbb tereken is a legjelentékenyebb eredményekre vezettek; különösen pedig azon kérdésre nézve, mely jelenleg foglalkodtat bennünket: a tőkeképződésre nézve.

A gazdagság jelleme és főhaszna abban áll, hogy nagy terjedelemben, mint tőke, tehát teremtőn lép [illegible] A tőkének köszönhető az ipar nagyszerü haladása, [illegible] roppant néptömegek lételét és jólétét biztosítja. A [illegible] ez alkalmazásának előnye az alamizsnaoszto[illegible] képest, szembeszökő. Az erre fordított gazdagság [illegible] szolgál s használata által megs[illegible] áll. Emell[illegible] ritkán gyakorol kedvező [illegible] az elfo[illegible]

tönzi arra, hogy önmagában keresse önfentartása eszközeit, hogy önmaga küzdje le haladása akadályait. A társulat haladása szigorúbb fegyelmet követel.

A gazdagság felfogásának és alkalmazásának korszakai, röviden jellemezve, tehát következők: a rómaiak alatt egyéni élveknek és a nagyok pompaszeretetének szolgált: felette önző volt tehát. A kereszténység befolyása alatt az önzés enged a jóakaratnak és szánalomnak; a gazdagság alkalmazásának eszméjévé az alamizsna lesz, mely a szenvedéseket enyhíti, de az elfogadót erkölcsileg inkább sülyeszti, mint emeli. Ma a gazdagság legjelentékenyebb alakja a tőke, mely önmagát folytonosan növeli, a jelent és jövőt javítja, a társadalom erkölcsi erejét kifejti, valamint az egyesét, s a szabadság és igazság alapjává válhatik.

Mint a jólét főtényezője, a tőke a kormányok részéről a legnagyobb kíméletet érdemli. Mind az mi mennyiségében vagy hatásában csökkenti, mint p. improductiv kiadások, s minden felett a háború kárhoztatandó.

Az anyagi haladás ezen tényezője után, annak segédeszközeiről szól, melyek: a közlekedés javított eszközei, a hitelintézetek és a munkafelosztás.

A hajózás körül, mint jelentékeny haladás tünik fel, hogy utóbbi időben a gőzösök használata, a vitorlásokkal szemben, az árúszállitásnál is terjedt, melyre elébb költségesnek látszott.

A vaspályáknak nagy, tulbecsülhetlen elönyeként említi meg szerző, hogy a hatalmasan szervezett társulatok, milyen most a vaspálya társulatok többsége, szállítási képessége korláttalan. Egy nagy társulat rövid határidő alatt mindent szállíthat, mit csak akar, a mennyit a közönség csak kiván. Szerzőnek ezen kétségtelenül helyes nézetéből közvetlenül foly, hogy a magyar-osztrák vaspálya-társulatok, nem „hatalmasan szervezett társulatok“; ezt a gabonaszállítás idejében évről évre ismétlődő véghetetlen nyomorúság bi[illegible]nyítja.

A közlekedési eszközök javulásának hordereje, tárgy, melynek nem volt szabad e munka keretéből hiány

nia, de e mellett sokkal ismertebb, semhogy szükségesnek látszanék itt hosszasabban foglalkozni vele.

Kevésbbé, mint közlekedési eszközökkel van, a polgárisult államok legnagyobb része ellátva hitelintézetekkel. Sajnos hézag ez, melyet mielébb ki kell tölteni. Jó hitelszervezet, tevékeny, iparos lakosságra nézve épen oly szükséges, mint a vaspálya hálózat. Ennek oka, hogy bankok dolgában, a kiváltságosság, a monopólium, eddig még kevésbbé van az iparszabadság elve által megveretve, mint egyéb iparágakban, sőt az európai államok legfontosabbjaiban még teljesen virágzik, noha ostromolva. A bank-monopólium védői fegyvereiket ugyan onnan szedik, honnan minden más monopolium védői. Hogy mindamellett és daczára annak, hogy néhány kisebb európai államban (p. o. Skótország, Schweiz, Belgiom), és Amerikában az ellenkező nézet jogosultsága gyakorlatilag bebizonyult, mégis eddig szerencsésen küzdhettek, onnan származhatik, hogy e kiváltság osztogatása a folyvást pénzszükségben szenvedö kormányoknak nagyobb pénzösszegeket jövedelmezett, mint bármely más kiváltságé. Minden nagy kiváltságos bank alapítása, a jegykiadási jognak államkölcsönre való fordításával kezdődött, mely vissza nem fizetett kölcsön mellett csak a kizárólagos szabadalom tarthatja fen a bankot. A kormányoknak tehát e kettő közt kell választaniok: Visszafizetni a kölcsönt, vagy fentartani a monopóliumot s ez utóbbi könnyebb.

A munkafelosztás a legnagyobb szolgálatokat tette az iparnak és hozzá járult az ember termelési erejének neveléséhez. Absolut előnyt ad, midőn arról van szó: egy adott intézetben, egy többé vagy kevésbbé komplicált müveletet észszerüen felbontani. A termelés javul, egyalakubb és jóval olcsóbb lesz, ha ugyanazon tárgy egymásután különböző munkások kezein megy keresztül, kiknek mindegyike egy külön müszerrel ellátva, külön feladatot teljesít, mintha az egész munkát egy ugyanazon k[illegible]ezné. A munkafelosztás elvének további következetess[illegible]gy: ha valamely iparág, valamely helyiségre nézve [illegible]kenynyé lett, előnyös azt több részre felbontani, mely[illegible]mindegyike a gyártas egy bizonyos csoportjához [illegible] történik Angolor-

szágban az oly nagy kiterjedést nyert pamutiparban. A fonással az intézetek egy külön sorozata foglalkozik, s ezek mindegyike ismét egy korlátolt mennyiségével a fonalszámoknak. Az intézetek egy második sorozata foglalkozik a szövéssel, s itt ismét mindegyik egy bizonyos alosztályhoz tartja magát, a mennyiben csak bizonyos fonalszámokat dolgoz fel és csak bizonyos nemü szöveteket készit. Egy harmadik sorozat foglalkozik a szövőszékből fehéren kikerült szövetek szinnyomásaival, s ezek ismét faj- és minőség szerint, különlegességekkel birnak.

De még tovább is vitetik a munkafelosztás. Vannak termelvények, melyeknél a munka egy része e városban, vagy ez országban, a további munka pedig más helyen, gyakran nagy távolban végeztetik. Igy Angolország a világ minden részeibe küld pamutfonalakat, melyek szövetekké gyártatnak fel. Francziaország Rheims városában az Ausztráliából Londonon át hozott gyapju fonalakká fonatik, s e fonalak Skótországba küldetnek s csak itt gyártatnak fel szövetekké. Ily esetekből azonban nem kell általános következtetéseket vonni a munkafelosztás ily mérveinek hasznosságát illetőleg, melyek ilyenkor bizonyos, szinte egyéni képességek által igazoltatnak. Nincs például ok, hogy az értelmes és szorgalmas skótok, kik a pamutfonásban oly ügyesek, mért ne fonhatnák meg a gyapjút maguk is. E viszony csak onnan származhatik, hogy e pillanatban véletlenül oly emberek dolgoznak Rheims gyáraiban, kik e müveletet különös szorgalommal viszik véghez.

A következőkben szerző annak szükségére utal, hogy bizonyos államok kizárólag nyers termelésre szoritkozzanak. A munkafelosztás elvének ennyire terjesztése, egyike a jelenkori közgazdák közt legtöbb vitára alkalmat adott kérdéseknek. A nélkül, hogy e vitát itt ujra felmelegiteni akarnánk, az „audiatur et altera pars“ értelmében, Chevalier nézete mellett idézni fogjuk néhányát, az ellenfél érveinek is.

Az Egyesült Államok déli része, mely 1861-ig kizárólag látta el Európa gyárait pamuttal, nem volt képes e termelvényét felgyártani; épen oly kevéssé Ausztrália és a La Plata államok az általuk termelt gyapjút. A lakosság ritka

volta magyarázza meg és indokolja ez egyoldaluságot; hibát követ tehát azon állam, mely mesterséges eszközökkel s talán egy sürűbben lakott országrész kedvéért, de a többinek rovására, igyekszik ez állapoton változtatni.

Az egyoldalu termelés ellenségeinek érvei ismeretesek. A legfontosabb közöttük az, hogy ha egy helyről valamely anyag folytonosan elvétetik, (mint ez a kizárólag nyers termelő országokban történik, melyek kivitelre vannak utalva,) és vissza nem pótoltatik, ez anyagnak természeti tartaléka elébb-utóbb kimerül, s vele az országnak egyetlen segédforrása. Ez történik a nyers termelő ritkán lakott országokban, melyek terményei külföldön fogyasztatván el, s a lakosság ritka, a munkaerő drága lévén, a folytonosan kizsákmányolt föld nem trágyáztathatik. További hátrány a messzire szállított terményekért és messziről hozott gyártmányokért fizetendő magas szállítási bér. Végre az önállóság hiánya, mely politikai vagy közgazdasági bonyodalmaknak, s azok visszahatásának inkább teszi ki az egyoldalu termeléssel biró országot mint mást.

Ezek daczára el kell ismerni, hogy vannak országok, melyeknek egyelőre lehetetlen más rendszert követniök. Tökéletesen igaz, hogy Ausztráliának és a La Plata tartományoknak a nyers termelésre kell most szorítkozniok. De nincs ok ez országoknak azt tanácsolni, hogy ez állapotnak megváltoztatásán, p. o. gyarmatosítás, s átaljában a lakosság sürítésére czélzó intézkedések által ne igyekezzenek. Ott pedig, hol mint hazánkban, a népesség már meglehetős sürüséget ért el, ott az egyoldalu termelés mellett megmaradni, kevesebb ok van mint másutt, minthogy a baj könnyebben orvosolható.

Egyébiránt a következőkben Chevalier elismeri, hogy a termelés sokoldalusítására irányzott, s az országonkénti munkafelosztással ellentétes törekvésnek is van jogosultsága, de azt kivánja, hogy a törvényhozás ne istápolja e törekvést, a közönség rovására. „A felosztásnak szabadon és természetszerüen kell történnie. Üvegházi ipar [illegible] mit. Az olyan ipar, mely csak mesterséges eszk[illegible] [illegible]tatik fen, nem gazdagítja meg [illegible]em sarc[illegible]ot.

Ekként a polgárisodásban két ellenkező irányzat létezik. Egyik arra ösztönzi a népeket, hogy a szükségleteik által kivánt czikkeket egymásközt oszszák fel, akként, hogy mindegyik valamennyi számára azt termelje, mit legjobban tud termelni. A másik irányzat arra ösztönzi a népeket, hogy minden termelést legalább hasonlók által, sajátítsanak el, ha ugyanazt lehetetlen termelniök. Az utóbbi irányzatban nem lehet hibát találni, mihelyt lemond arról, hogy szabadalmak által, a közönség rovására mozdíttassék elő, mint a védvámrendszer kedvezményei által történt."

Közelebbi vizsgálat után erősen kifejezett ellentéteit lehet feltalálni azon munkafelosztásnak is, melynek czélja, hogy egy ugyanazon czikk elkészítése, különböző, egymástól egészen elválasztott intézetek közt osztassék el. Léteznek virágzó és szép jövőt igérő intézetek, melyek egy igen bonyolódott termelés összességére kiterjeszkednek. Vannak, melyek több sorozatát teljesítik olyan műveleteknek, melyek mindegyike külön iparcsoporthoz tartozik. Melyek például a nyers pamutot veszik s a teljesen kész szövetet adják el. Még gyakrabban fordul ez elő a gyapjú- vagyis posztóiparnál. Továbbá vannak Francziaországban vállalatok, melyek a kőszén- és vasércztelepek kizsákmányolásától, a gőzmozdonyok és hajógépek gyártásáig, magukba foglalják a vasipar minden ágait. E központosítási kísérletek fényes sikerei lefegyverzik a kritikát, de megfejtendő, hogy ily intézetek rendkivüli képességgel bíró vezetőt és kitünő segédszemélyzetet igényelnek, míg a munkafelosztás rendszere középszerüségeket is eltür, s ennélfogva az esetek többségében alkalmasabb.

A felsorolt tényezők és segédeszközök által gyarapodott termelési erőnek kedvező befolyása van a politikai és társadalmi feladatok megoldására nézve. A tudomány és tőke hozzá járultával legyőzhetők jelenben olyan akadályok, melyek elébb áthághatatlanoknak tartattak. Ezáltal lehetséges volt olyan problémákat megoldani, melyek az általános politikát s a nyilvános rendet illetik. Ilyen p. o. hogy az Antillákon a czukoripar fentarthatta magát, a rabszolgaság eltörlése után. A tőke és tudomány tették lehetővé a néger mun-

kásokat chinai kulikkal pótolni, és az európai répaczukorral való versenyt kiállni, helybeli gyárak felállítása által, melyek új eljárási modoruk folytán, nagyobb czukortartalmat képesek a nádból kivonni, mint a régi szerkezet szerint lehetséges volt. Egy más példa a suezi csatorna építése, e soká lehetetlennek tartott feladat, mely csak roppant tőke s a géptan mostani állapota mellett létesülhetett.

A tulajdonképeni ipari haladáson kivül, az utóbbi évek egész sorát hozták a politikai és erkölcsi tényeknek, melyek az anyagi fejlődésre, a jólét fokára, melyet a munkatevékenyek közt elterjesztettek, nagy befolyással voltak, s még nagyobbal lesznek. A politikai és társadalmi intézmények, az államok nagy részében élesen kifejezett változásokat szenvedtek, melyek folytán a falusi és városi munkáslakosság viszonya a társadalommal, söt még a hatósággal is, tetemesen módosult. Az ipartelepek tulajdonosai közt nemes és értelmes jóakarat szelleme terjed; a munkásnak nem csupán anyagi helyzete javul, de emberi méltósága, önérzete s ezzel az erkölcsi érzet is emelkedik.

A rabszolgaság eltörlése Amerikában, a képviseleti rendszer elfogadása az európai államokban, a politikai jogok kiterjesztése a munkásra (Francziaországban) oly tények, melyek a munkás osztály értelmi, erkölcsi és anyagi haladását előmozdítják. A közoktatás, különösen az elemi is, nagyobb figyelem tárgyát képezik.

A méltóságteljesebb politikai állás, melyet a munkás osztály elért, arra ösztönzi, hogy saját erőfeszitése által javítsa helyzetét. A városi munkások új remények által lelkesítve, s ezeknek teljesülését előkészítendők, az egyesüléshez folyamodtak. Munkásegyletek alakultak, minden más társadalmi elem kizárásával. Czéljukra nézve háromfélék, u. m. olyanok, melyek ipari működést tűztek ki, továbbá úgy nevezett fogyasztási egyletek, melyeknek cz[illegible]okat életszükségleti czikkekkel kedvezőbb felt[illegible] ellátni, mint ha boltban ve[illegible]; és végre [illegible], melyek Schultze-Delitzsch [illegible] működés[illegible]nösen Németországban vann[illegible]edve. Az [illegible] ez már eléggé el van ism[illegible] irányban te[illegible] az

ember erőit, segédforrásait tetemesen szaporítani, és nagy eredményekre vezethet; de az egyesülés alapjának egészségesnek kell lennie, hogy virágozhasson; öszhangban kell állnia az emberi természettel s a társadalmi renddel.

E tulajdonokkal birnak a fogyasztási egyletek, melyeknek tőkeszükség'ete nem haladja túl a tagok erejét, vezetésök sem igényel rendkívüli tehetséget s ismereteket. Rendtartás és becsületesség elegendők az egyesület kielégítő vezetésére. A siker nem is maradt el, s az ily nemü egyletek kedvező eredményeket tudnak felmutatni.

Nehezebb feladat a termelési egyleteké. Itt jelentékeny tőkére van szükség, vagy ennek hiányában hitelre, mely nem minden országban szerezhető meg könnyen. Ép oly szükséges, hogy a vezetésre tehetséges és erélyes emberek találtassanak, kiknek nagy hatalmat kell engedni.

Egyik legjobb szer az egyletek sikerének biztosítására, nevezetesen ott, hol a tagok nem tesznek össze jelentékenyebb tőkét, a tagoknak egyetemleges kötelezettsége. A fogyasztási egyleteknél az egyetemlegességben semmi aggasztó nincs; a művelet egyszerü s rosz eredményétől nem szükség tartani; ha csak az egylet vezetője nem követ el sikkasztásokat. Nagyobb a veszély a termelési egyleteknél; lehet valaki igen becsületes és azért rosszul vezethet egy gyárat.

A németországi népbankok képviselik a legnevezetesebb erőfeszítést, melyet a munkás osztály helyzete javítására tett, noha nem kizárólag a munkások müvét képezik; kisebb iparosok, sőt más osztályokhoz tartozó egyének is részt vettek, mint alapítók, társak vagy felek. Az összeszerzett tőke tehát nem egyedül munkásoktól származik, mi különben a vállalat érdeméből és hasznosságából nem von le. Félreismerhetlen haladást képeznek a népbankok, a takarékpénztárakhoz képest. Az elébbiek legkiválóbb előnye abban áll, hogy a munkásnak oda betett pénze, saját iparát termékenyítheti, minthogy a termelési vagy fogyasztási egylet, melynek tagja, a bank hitelezői közé tartózhatik.

A munkásegyesületeknek egy, az eddig említettektől lényegesen eltérő része, melyet eljárásában és részint czéljaiban Chevalier határozottan kárhoztat, az angol „trades

unions." Ezek rendszeres és teljes kizárásával minden más osztálynak alakultak egy-egy iparág munkásaiból; czéljuk a munkabér felemelését kieszközölni s erre a személyi szabadsággal legellentétesebb eszközök is felhasználtatnak. Az egyesületekbe nem lépett, vagy annak határozatai ellen cselekvő (p. o. oly műhelyekben, melyeknek látogatása eltiltatott, munkát elfogadó, vagy a vezető bizottság által megszabott bérnél csekélyebbért dolgozó) munkások a legszilajabb üldöztetés, életveszélyeztető testi bántalmak tárgyai lettek. Gyilkosságok, minden nemü merényletek követtettek el, nem csupán a szabadságukhoz ragaszkodó munkások, hanem az ipartelepek tulajdonosai ellen is. A tények, melyeket szerző idéz, igazolják a rémületet, melyet Angolországban ez egyletek titkos müködésének felleplezése költött. Az orvoslás türelemmel, meggondolással a szokott, törvényes úton kerestetik.

Noha a kontinensen alakult munkás-egyletek eddig nem árultak el sehol hasonló irányzatot, mégis veszedelmeseknek tűnnek fel az olyan egyletek, melyek kizárólag munkásokból alakulnak. Legkivánatosabbak lennének az olyanok, melyek mind a munkaadót, mind a munkaelfogadót magukba foglalnák.

Az egyletekkel kapcsolatban említendő meg azon eszme, mely Francziaországban mintegy 30 év előtt merült fel, és létesíttetett némely gyárosok által, hogy t. i. a munkások a nyereségben való részesülés által érdekeltessenek az illető vállalatokban. A munkaadók meg voltak győződve, hogy ez által a dolgozó osztálynak nem csupán anyagi és erkölcsi elégtételt adnak, hanem hogy az áldozat, melyre reászánták magukat, kiegyenlíttethetik a munkások nagyobb szorgalma, növekedő és javuló termelés, valamint a nyers anyaggal való nagyobb takarékosság által. E várakozásokat a tapasztalás igazolta. A rendszer alapvonásai a követk[illegible]ők: a munkás, úgymint elébb, kapja rendes bérét; [illegible]vül az év végén, midőn a tőke kamatai, valamint a [illegible]sztésre és tartalékra szükségeltetik, levonatott a jöv[illegible]ből, a maradó nyereség, megállap[illegible]arány szerint [illegible]tik a tőke és a munka közt; mind[illegible]zremüködők[illegible]lő is, részt

nyernek; kizárva csupán az ideiglenesen, kisegítésre felfogadott munkások vannak. Azon munkás, ki önkényt kilép, vagy elbocsáttatását idézi elő, folyó évi nyereményrészét elveszti. Szerző ez eljárást teljesen helyesli, de jónak tartani, ha a munkásnak állhatatóssága jutalmaztatnék meg általa, akként, hogy a nyereményben való részesülés csak bizonyos, az illető vállalatnál eltöltött idő után lépne életbe, s az évekkel növekednék.

Szerény nézetünk szerént e rendszernek van egy árnyoldala. A vállalat tulajdonosa, ki bármily jó alapokon nyugodjék is az, tőkéjét mégis kiteszi a kereskedelem esélyeinek, s a munkás, ki nem koczkáztat sommit, ki csak nyerhet, osztoznak a nyereségen; ez, miután a vállalkozó szabad akaratából történik, nincs a méltányosság ellen, addig, míg a vállalat ügyei kedvezőleg haladnak; de ha bekövetkezik, hosszabb ideig tartozó virágzás után, azon, épen nem példátlan eset, hogy a vállalat jövője veszélyeztetve van, vagy hogy veszteséggel dolgozni kénytelen, vagy csak az is, hogy a tőkének igen sovány kamatját jövedelmezi; a tulajdonos és a munkás érdekei megszünnek párhuzamosak lenni, a mennyiben az utóbbié teljesen megszünik, mig az előbbié lesz: minél kevesebbet veszíteni. A dolog ily fordulata, az éveken át megszokott nyereségre való remény megszünése a munkásra lehangolólag, elkedvelenítőleg hathatnak; a munka bágyadtabban folyna, mint ha a vállalat jövedelmében soha sem lettek volna érdekelve; és ha a rendszer általánosan el lenne fogadva, tulnyomó munkakereslet idejében, bekövetkezhetnék az is, hogy az ily vállalatot munkásai ott hagynák, mint egy elsülyedésre itélt hajót. Ez esetben a rendszernek erkölcsileg is rosz befolyása lehetne, mint van mindennek, mi az erkölcsi érzetet próbára teszi.

Felemlítettük ez árnyoldalt, mivel kétségtelenül létezik, de nem mint ha meg lennénk győződve, hogy a rendszer előnyei által nem ellensúlyoztatik. E kérdés eldöntése talán csak tapasztalati alapokon lehetséges.

Egyike a következő fejezeteknek e czímet viseli: „A munkáslakosság erkölcsi állapota.“ Mindenki egyet fog

érteni szerzővel abban, hogy ez állapotnak nagy befolyása van a munkás-, sőt az összes társadalom jólétére és nyugalmára. A munkáskérdés nem csupán gazdasági- és társadalmi, hanem politikai problémákat is foglal magában. A munkások nyilván nincsenek megelégedve sorsukkal. Panaszaik mind hangosabbak, követeléseik erélyesebbek és merészebbek lesznek. Minthogy mai nap, számuknál fogva nagy befolyást gyakorolnak az államban*), felette eszélytelen lenne, e mozgalmat számba nem venni, eltekintve attól, hogy a méltányosság is kivánja, miszerint követeléseik részrehajlatlanul megbiráltassanak, s a mennyiben alaposak, kielégíttessenek.

Egy határozatlan érzet sugalja nekik, hogy az egyesülés enyhítheti szenvedéseiket; de csekély miveltségük miatt ezzel kapcsolatban, tulbuzgalmasan kapnak fel kivihetetlen egyleti terveket. Igy a termelési egyletek utján minden bajaikon segíthetni gondolnak; a tőkét kiengesztelhetlen ellenségnek tartják, mely vérüket szivattyúzva, rajtuk élődik; hogy az igazság azt kivánja, miszerint ennek részesülése a munkaeredményben, vagyis a tőkekamat megszünjék. Mintha e részesülés nem egy régebben véghezvitt munkának jutalma volna, mintha ez által nem szüntetetnék meg a tőkeképezésre, a termelés e főtényezőjének alakítására való ösztön!

Nagy része ezen csaló ábrándoknak mellőzhető lenne a közoktatás, nevezetesen a közgazdaságtannak ebbe való felvétele által. Ezenkivül szerző nagy befolyást tulajdonít még a vallási érzületnek is; szerénte ott, hol ez kialudt, a társadadalom elveszti a haladás előfeltételét. E nézet indokolását szóról szóra idézzük.

„Csak ott, hol a munka tevékenységében és termékenységében fejlődik ki, lehet a társadalom gazdag, csak itt biztosíthatja tagjainak jólétét. A munka pedig csak úgy érheti el normális kifejlődését, csak úgy fejtheti ki egész hatalmát, ha általános szokás; ha minden ember állandó, parancsoló kötelességnek tartja magára és másokra nézve. Legmagasabb és legrokonszenvesebb nézletét saját kötelességei-

*) Ez leginkább Francziaországra nézve értendő, az általános vazási jognál fogva.

nek mások és önmaga irányában, a vallásban találja az ember. Tőkék csak azon társadalomban képeztetnek (és pedig tőkék nélkül az ipar lehetetlensége, a munkás szegénysége orvosolhatlan csapások maradnak), hol a takarékosság kedvelt és általánosan gyakoroltatik. De mint legyen a takarékosság kedvelt és általánosan gyakorolt, a tartózkodás és jó erkölcsök szokása nélkül? Ezek azonban csak ott állhatnak elő, hol az okosságon felül, a vallásos érzet magasabb helybenhagyását birják."

Nem azért idéztük e sorokat szóról szóra, mint ha mély s kétségbevonhatlan igazságok által kiválóknak tartanánk őket; hanem azért, hogy az olvasó egész eredetiségükben felismerje az érveket, melyeknél fogva szerző a vallásosságnak befolyást tulajdonít az ipari állapotokra. Oly kérdés, melyet mindenki csak saját subjectivitása szerént határozhat el: hogy a vallásnál, tuvilági jólétre való utalásával, nem erősebb indítókat tartalmaznak-e az élet esélyei arra, hogy gazdagságra törekedjék egyén és társadalom?

A következő fejezetekben szerző a különböző népek összeműködését közös szükségeik teljesebb kielégitésére tárgyalja. Az új világrészeknek, Amerikának és Ausztráliának, az európai polgárisodás szinvonalára való emelkedése; a keletázsiai (indiai, chinai és japáni) polgárisodásnak érintkezése az európaival; a felette élénk anyagi és szellemi csereviszony, mely mind ez országok közt a közlekedési eszközök és utak tökélyesülése által fejlődik, oly tények, melyekben a legfőbb résznek érdeme a 19. századot illeti. Mindezek előkészitik a népek és fajok szolidaritásának elve számára, melyet bölcselet és vallás egyaránt hirdetnek, a végleges győzelmet. Ezen szolidaritás fejlődésének mindinkább több bizonyitékát hozzák az ujabb tények. Igy a fontos selyem ipart fenyegető hernyókór következményei részben mellőzhetők voltak, a magnak Japánból való behozása által. Az 1861–65-ki pamutszükségen a kelet közreműködése segített. Ebből uj kereskedelmi összeköttetések származtak, melyek valószinüleg fen is fogják magokat tartani, mert a népek, ha egyszer a csereforgalom által reá szoktak a jólétre, nem könnyen mondanak le róla. A gazdag termelésü kelettel való csereforga-

lomnál még meglepőbb az, mely ujabban a sivár Grönlanddal és Spitzbergával keletkezik; az előbbiben a kriolit, egy érczanem, gazdag telepei fedeztettek fel, melyből könnyedén előállítható az aluminium, e hasznos fém; Spitzberga kőszéntelepei által van hivatva a világforgalomban és világ termelésben részt venni.

Egy jellemző vonása a jelenkornak és főtényező a földgolyó minden gazdasági kútforrásainak felhasználására a kivándorlás, mely eddig különösen egy áramlatban birt fontossággal, abban, mely keletről nyugatnak tartva Amerika és Ausztrália, különösen pedig az Egyesült Államok határtalan vidékeit hódítja meg a kulturának. Újabban azonban egy másik nagy horderejü áramlat is tör magának utat: a túlnépes, 500 milliónál több lakossal biró China évente szaporodó kivándorlókat küld Ausztráliába, Californiába és Nyugat-Indiába. Sajnos, hogy e szorgalmas munkások beköltözése nem találkozik az illető államokbau oly felfogással, minőt érdemel. Ezek némelyikében a chinai bevándorlók ellen törvények hozattak, mivel versenyük által a munkabér lenyomatik. Mintha ennek csökkenése szerencsétlenség lenne oly országban, hol az ipar emelkedését, a munka roppant drága volta akadályozza.

Más országokban jobban bánnak a chinai bevándorlókkal, és remélhető, hogy az angol faj gyakorlatias, felvilágosult szelleme csakhamar mindenütt fel fogja ismerni tévedését.

A forró égöv alatt nagy fontossággal bir a chinai munkás, minthogy az éghajlat nem veszedelmes rá nézve, mint az európaira, és minthogy a négernél munkásabb és értelmesebb.

Ha tekintetbe vétetik, hogy a csak 270 millió lakossal biró Európa a gyarmatosítás történetében mily szerepet játszik, elgondolható, hogy Chinának, közel kétszerannyi lakosával, mily feladat juthat, ha a kivándorlás irányzata fe rtja magát, miben kételkedni alig lehet. Nyugat-Am Ausztráliä ritka népességü vidékein ez által a mu melés is lendületet nyerhet.

Minél nagyobb területeket hódít meg a ku több ország nyeretik meg az emberiség szolida

széré, annál nagyobbak lesznek a közlekedési iparhoz intézett követelések. Egyik legnagyobb horderejünek elég lesz téve a suezi csatorna ásatása által. Egy második, mely a létesítésnek még csak első csirájában sincs, a panamai szoros átásatása; e terv azonban már erősen foglalkodtatja az Egyesült Államok lakóit, s így alig lehet kételkedni, hogy a kivitel soká késsék. Ide tartoznak azon vaspálya vonalak is, melyeknek feladata leend az atlanti oczeánt a csendes tengerrel többszörösen összekötni.

Más eszközök a népek érintkezésének és csereviszonyának könnyítésére: a postaszolgálat javítása s a postabér mérséklése nagy távolságoknál; továbbá a betü- és számjegyekben, a hossz-, ür- és súlymértékekben, a pénznemekben, a délkör meghatározásában és a naptárban való megegyezés; mindezekre nézve egy közös rendszer elfogadása a népek által. E követelmények egy részének kielégítésére a kormányok már lépéseket tettek. A nehézségek ezek egyikénél sem olyanok, hogy a létesítés reményéről le kellene mondani.

Ekként a gondolatok és tények természetes folyása, munkája végén, szerzőt a kiindulási pontra hozza vissza, mely: népek harmoniája és kölcsönös jó viszony helyreállítása, az érdek szolidaritás és az érzetek s nézletek egyenlősége alapján. Fájdalom, teszi hozzá, a harmonia eszméje Európában még nem túlnyomó. Két erő küzd ma egymással; egyik a nemzetek egyetértésére törekszik, a polgárisodás nagy eszméjének győzelme által; a másik viszályra hajt, melyben az erők, kard és ágyu jogán, gyarapodni remélnek.

A mai Európának a multban sem a béke-, szabadság- és népszolidaritási eszmék terjedtségére, sem a fegyverek és fegyveresek sokaságának összegyüjtésére nincsen párja. Ez ellentét szembeszökő. Felesleges mondani, hogy melyiknek ohajtjuk a győzelmet; nehezebb meghatározni, hogy egyelőre melyiké lesz a győzelem. Meglehet, hogy a világkiállítás, e pompás békezálog, mint fényes meteor, nyom nélkül fog eltünni; de utóvégre a haladás ügye mégis győzni fog. E meggyőződés azonban nem ok arra, hogy keleti fatalismussal várjuk be a végeredményt. Az európaiakat illeti, a jelen viszonyok

közt a feladat, hogy kezdeményezők legyenek, mint szabad és a szabadságra érdemes népek.

Ma inkább mint valaha — ezek Chevalier bezáró szavai — állanak egy nagy ember szavai, ki kitünőleg beszélt a békéről, noha szenvedélyesen szerette a háborút, I. Napoleon szavai: „Polgárháború most minden európai háború.“

VII.

ERDÉLY NÉPESEDÉSI VISZONYAI

AZ UJABB IDŐBEN, KÜLÖNÖSEN PEDIG 1864-ben.

Dr. Kovácsy Sándortól.

Erdély a közéletnek, erkölcsöknek és szokásoknak oly különféle nemeit sajátitá el, minőket nem igen találunk Magyarországon. Multja, történelme külön tanulmányozást, külön ismertetést igényel; jogélete egészen más alapokkal bir, mint Magyarországé; nemzetiségi és vallási rendszere, az egykor Magyarországéhoz hasonló alkotmányát és közigazgatási rendszerét sokban módositá, úgy hogy bármennyire öszszeforrjon is a két ország jelenje és jövője, középmultja mégis (1542-től 1867-ig), a tudományban is külön fog tárgyaltatni. Áll ez különösen a statistikáról. Ennek ugyanis czélja nem csak az egyes nagyobb, — különállóbb országokat, hanem egyes kisebb vidékeket is tüzetesen ismertetni, ezekről is adatokat szolgáltatni a közönségnek és a kormánynak, hogy ezeknek az alapján a közönség és kormány egyesülten mozdíthassák elő a nemzeti haladást és jóllétet. Bármennyire egyesüljön is tehát a két ország, sőt Horvát-Szlavonország és a katonai határörvidék is, a statistika mindig külön fogja őket tárgyalni, mert e tudomány csak így éri el czélját, csak így felel meg hivatásának.

A bérczes kis Erdély, melyben hegyek, völgyek és folyók oly szép, oly kedvező arányban váltják fel egymást, hogy a szemnek gyönyört, lakosainak kellemes és hosszú egészséges életet nyujtanak, megvan áldva a természet min-

den áldásaival. Mezein gazdag kalászok nőnek, hegyei ásványokban bővelkednek, s a kis ország mégis évtizedek óta anyagilag és szellemileg csak lassan halad. Távol a müvelt világtól, nehéz időket élve, igen megmagyarázható lassú haladása. Egy darabig az ujabbkori haladást gátló rendi alkotmányának lerázása, azután az idegen kormány nyüge odázták el a nemes törekvés érvényesíthetését, mely lakosaiban, legalább ezek nagy részében megvolt, és a hosszu korszak alatt Erdély csak erőteljes népesedési viszonyaira mutathatott, melyek daczára mindennek, mi őt a haladásban akadályozá, felül emelék minden vele közös sorsban részesülő szomszédjain.

Erdély emlékezet óta három nemzeti területre volt osztva, magyarok-, székelyek- és szászok földére. De e területek mégsem voltak nemzetiségi területek. Mindenik kisebb nagyobb mértékben vegyítve volt mindenik nemzetiséggel, különösen pedig oláhokkal, kiknek külön területük nem volt. Ezek legtöbben a magyarok földén laktak, azután a szászokén és végre a székelyekén. Ez utóbbi területen csak Aranyos- és Maros-székben laknak többen, Háromszéken kevesebben, a másik kettőt pedig, úgymint Csik- és Udvarhely-széket, épen tisztán csak székelynek mondhatjuk.

Igen jó volna, ha már Erdélyt részletesen kivántuk tárgyalni, hogy az egyes nemzetiségekre kiváló figyelmet fordítsunk, de miután az adatok összeadása a fennebb említett területi elkülönzés szerint történt, mi is csak így ismertethetjük Erdélyt; legfelebb a kiválólag egyes nemzetiségeket feltüntető kisebb kerületek arányából következtethetünk az egész törzsre, mit mindannyiszor teendünk is.

Hogy a házasodások-, születések- és halálozások arányát könnyebben kisérhessük figyelemmel, e czikk végére igtattuk azon táblázatot, mely magában foglalja, hogy minden megyében hány emberre esik egy házasság-, egy születés- és egy halál-eset. A szövegben ugyan felhozzuk alkalomszerüleg az egyes megyéket, de e táblázattal általános átnézetet kivántunk nyujtani.

Erdély területét ezelőtt összesen 997 ☐ geographi

mértföldre számíták. De az 1864-ik évi uj és pontosabb határolás következtében az előbbi szám annyiban változott, hogy a most említett területet 998.05 □ geogr. mfldre kezdték számítani Ez utóbbi terület nagyságából legtöbb jut a magyarok földére t. i. 627.11 □-, azután a székelyekére 215.48. □- és végre a szászokéra 155.46 □ földirati mfd.

Térrajzilag e területek mindenikén bőven vannak a havasok, de legbővebben a székelyföldön. Innen magyarázható az, hogy a belterjes népesség a székelyföldön kisebb, mint a szászföldön, holott, ha csak a lakható vidékeket tekintjük, a székelyek legalább is oly sürün laknak, mint a szászok. Nem lévén czélunk Erdély oro- és hydrograph viszonyaival tüzetesebben foglalkozni, legott áttérünk tárgyunkra, miután e megjegyzést a székelyek érdekében megtettük.

Erdély fenemlitett területén 1864-ben összesen 2.072,599 ember lakott. E számból jutott a magyarok földére 1.160,398 lélek, a székelyekére 365,298 és végre a szászokéra 546,933. Arra nézve, hogy milyen arányban emelkedik Erdély népessége, itt felhozzuk, hogy az 1857. évi népszámlálás alkalmával csak 1.926,797 lakosa volt, s hogy a szám már 1865-ben 2.095,215-re emelkedett, hét évi emelkedése tehát tesz 168,418, azaz évi 24,059-et, vagy százalékokban kifejezve, évi 1.25—1.26% növekedést mutat. Magyarországgal szemben, hol Dr. Konek szerint 1.06% az évi népnövekvés, Erdély épen 0.20%-al jobb növekvési arányt ad; sőt Erdély e tekintetben nem csak Magyarországgal vetekedik, hanem ezen felül a birodalom legtöbb tartományaival is, igy például Horvát-Szlavonországgal, Csehországgal, Istriával és Morvával, és jóval felülhaladja Krajnát, Karintiát, s Alsó és Felső Ausztriát. — Ez összehasonlitás azonban czélunktól messze vezetne, s minthogy e tárgyra még különben is visszatérünk, nézzük most Erdély belterjes népességét.

A belterjes népességet tekintve 1864-ben egy □ mfldre jutott Erdélyben 2,077 lakos. Az 1857. népösszeiráskor 1,928 volt, 7 év alatt tehát 149 czel emelkedett belterjes népessége. A belterjes népesség meglehetősen különbözik a különböző területeken. Legnagyobb p. a szászföldön, hol 3,518 lakos

jut egy □ mtfldre, azután a magyarok földén, hol 1,870, és végre legcsekélyebb a székelyek földén, hol egy □ mtfldre csak 1,695 lélek esik általában. Összehasonlítva Magyarországgal, Erdély belterjes népessége kisebb, mint az anyaországé. — Az egyes részeket tekintve, Erdélyben leglakottabbak a szász föld székei, mi ujra bizonyítja, hogy ott, hol az ipar fejlettebb — mint Erdélyben a szászföldön — a földterület is lakottabb, mert az összes népesség nincs ugyanazon foglalatosságra szorítva, mint például a székelyek és magyarok földén, — a földmivelésre.

A megyék és székek közt legnagyobb belterjes népességgel bir Besztercze vidéke. Itt 8,931 lakos van egy □ mfldön. Ezután A r a n y o s s z é k 3,988-al, H á r o m s z é k 2,148-al. Legcsekélyebb népességgel bir N a s z ó d v i d é k e, hol egy □ mfldre csak 689 lakos jut.

Miután így Erdély területével s általános és viszonylagos népességével megismerkedtünk, áttérhetünk a házasodási-, születési és halálozási statistikára. — Lássuk ezeket egyenként:

I.

A házasságok száma ugy 1864-ben, mint általában, kisebb arányt tüntet föl, mint Magyarországban. S e szám ugy, mint Magyarországon is, évenként csökken. A házasságok kevesebb számát, mint alantabb látni fogjuk, Erdélyben azon oknak tulajdonítható, hogy az oláhok és szászok itt oly tulnyomó elemet képeznek, mely képes a magyarok több házasságát paralysalni. — A magyarok házasulási kedve körülbelül egyezik a magyarországi aránynyal, de különösen a szászok ritkább házasságai Erdélynek ezen arányát csaknem az osztrák-örökös tartományokéval egy szinvonalra emelik.

Az említett évben köttetett összesen 17,675 házasság, jutott tehát Erdély minden 117.3 lakosára egy, Magyarországon az 1857—65-ik évi átlag szerint 103 lakóra esett egy, vagyis minden 10,000 lélekre jutott Magyarországban 97, Erdélyben 85.5 házasság. Magyarország tehát 10,000 léleknél 11.5 házassággal mutat fel többet mint Erdély.

Az egyes területekben, a székelyek földén átlag 80 emberre, a szászokén 116-ra és a magyarokén 118-ra esik egy házasság. Tovább menve meggyőződünk, mint fennebb is említve volt, hogy minél tisztább magyarajkú a lakósság, annál nagyobb a házasságok számaránya, és viszont. — A leginkább magyarajku Udvarhelyszéken 56-ra, Háromszéken 74 re, Marosszéken 78-ra esik egy-egy házasság, ellenben az oláh népességü Hunyad megyében 138, Doboka — Torda és Belső-Szolnok megyében csak 152—154 lakosra esik egy. A szászoknál Brassó vidékén 204-re, Beszterczе vidékén 432-re, a többi székekben 120—190 közt változik az arány.

Az életkort tekintve, melyben házasodtak, a következőket észlelhetni. - Házasodott 24-dik évéig 7,004, 24—30-ig 5,677; 30—40-ig 3,215; 40—50-ig 945; 50—60-ig 434 és 60 éven felül 180 férfi; nő ellenben 20 évig 3,951; 20—24-ig 5,038; 24—30-ig 4,161; 30—40-ig 2,502; 40—50-ig 830 és 50 éven felül 320. — A 24 éven alul nősülő férfiak párjukat a 20 — 24 éves leányok közt keresik, ilyen házasság köttetett 2,792, a 20 éven aluli nők közül is 1,993 ment ilyen koru férfiakhoz nőül. — A 24—30 éves házasulók is viszont a 24 és 20 éven aluli nőkkel házasodnak. 2,995 ilyen férfi kelt össze ilyen koru nővel, tehát több mint fele az e korban házasodott férfiaknak. A 30—40 és 40 - 50 éves koru házasulók is hasonló korbeli vagy sokkal ifjabb nőkkel lépnek házasságra.

A házasuló kétnembeliek tehát az életkorra nézve nem oly igen térnek el egymástól. Megjegyezzük mégis, hogy 30 éven alul való 31 férfi lépett házasságra 50 éven felüli nővel, és 50 éven felül való 41 férfi vett 24 éven aluli nőszemélyt feleségül, mi csak állításunk igazolására szolgálhat.

Hogy a házasuló férfiak és nők életkora annál világosabban kitünhessék, a következő párhuzamot állítjuk itt föl 10,000 férfi és ugyanannyi nő közül házasságra lépett :

	férfi		nővel
24 éven alul való .	3,965	20 éven alul való .	2,259
24-től 30-ig „ .	3,223	20-tól 24-ig „ .	3,175
30 „ 40 „ „ .	1,898	24 „ 30 „ „ .	2,474
40 „ 50 „ „ .	554	30 „ 40 „ „ .	1,436
50 „ 60 „ „ .	245	40 „ 50 „ „ .	472
60-on felül „ .	115	50 éven felül „ .	184
összesen	10,000	összesen	10,000

A palingam házasságok számaránya nem nagyon üt el az összes birodalomban létre jött ilyen házasságok számarányától. — Tiszta palingam házasság volt 1864-ben 1,868; özvegy férfi hajadon leánynyal összekelt 1,909, özvegyasszony legénynyel 998. — Mint rendesen mindenütt, úgy Erdélyben is, nagyobb az özvegyül házasulók, mint az özvegyen férjhez mentek száma. A tiszta palingam házasságok száma 10,000 házasság közül Erdélyben 1,057, Magyarországban 999, mi valószinü következménye annak, hogy Erdélyben aránylag nagyobb számmal vannak azon vallásfelekezetek, melyek könnyebben választják el a házasfeleket, mint Magyarországon. — Az özvegy férfiak házasodása az özvegy nők férjhezmeneteléhez ugy aránylik, mint 28 a 23-hoz.

Visszatérve a nemzetiségek szerint elnevezett területekre, mint már említettük, legkisebb a házasulók száma a szász földön. Ennek okát abban találjuk, hogy a szász földön van legtöbb város és ott legnagyobb a városi népesség; hogy pedig a városi népesség, — mely nincs úgy a házasságra utalva, mert könnyebben nélkülözheti, de meg mert a városi életmód miatt a házas élet nagyobb nehézséggel is jár, — ritkábban házasódik mint a vidéki népesség, az bizonyítást nem igényel. — Épen az ellenkezőből magyarázható ki a magyarok nagyobb házasodási kedve, ők t. i. jobbára vidéken laknak. A közép arány, mely az oláhoknál mutatkozik, megszokott patriarchalis életükből magyarázható ki. Náluk a család csak az apa kihaltával oszlik szét, s mi [illegible]asszony van a háznál, ki elvégezze mind azt, mi egy oly[illegible] családnak szükséges, addig ritkán hoz a c[illegible]onyt a házhoz.

Eletkorra nézve legkésőbb nősülnek a székelyfoldön, valamivel korábban a szászföldön és legkorábban a magyarok földén. Igy 1,000 házasságból esik :

	a magyarok	székelyek	szászok	Erdélyben általában
	f ö l d é n			
nösülö férfi 24 évig . .	451.81	278.95	393.67	396.3
„ „ 24—30-ig .	310.29	389.10	319.91	332.5
„ „ 31—40 „ .	157.07	223.12	198.83	181.9
„ „ 41—50 „ .	50.33	62.16	50.71	53.5
„ „ 51—60 „ „	21 25	30.75	25.82	24.5
„ „ 60 éven felül	9.25	15.92	11.06	11.3

A székelyek tehát a későbbi korban mind több-több számmal szerepelnek a házasulók között, az oláhok és szászok mind kevesebbel. — Még jobban kitünik e viszony, ha egyes kerületeket veszünk föl, melyek egyik vagy másik nemzetiséget határozottabban tüntetik ki, például a tisztán oláhajku N a s z ó d vidékén 24 évig 1,000 házasulóból 538.25, és H u n y a d megyében 496 nősült, a szász székek közt N a g y - S i n k székben 523.40, K ő h a l o m székben 502.33, a székelyföldön C s í k s z é k b e n 289.22 és H á r o m s z é k b e n 187.54 nősült e korban.

Kissé más arányt mutat a nök férjhez menetele. Legifjabban mennek férjhez a szász leányok, azután az oláhok, és végre a magyarok. Ez utóbbiak férjhezmeneti ideje a 24—30 éves korra esik leginkább, úgy hogy 1000 férjhez menö leány és özvegyből esik :

	a magyar	a székely	a szász	Erdélyben általában
	f ö l d ö n			
férjhez ment a 20 évig	194.39	177.97	375.84	223.6
„ „ 21-től 24-ig	298.60	281.35	249.23	285.0
„ „ 25 „ 30 „	301.95	310.14	195.76	284.5
„ „ 31 „ 40 „	142.03	156.16	119.55	141.6
„ „ 41 „ 50 „	46.97	51.04	42.72	47.2
„ „ 50 éven felül	16.06	23 34	16.90	18.1

Általán Erdélyben korábban nősülnek a férfiak, mint Magyarországon, mert míg 1000 házasulók közöl Magyarországon csak 187.8 nősül meg 24 éves kora előtt, addig Erdélyben 396.3 nősül e kor előtt. Magyarországhoz ez alkalommal nem számítottuk a katonai határőrvidéket, mely az arányt ott lévő különös társadalmi szervezete miatt nagyban módosítaná. — Az Erdélyben ily számos fiatalkoru nősülés okát, mint fennebb említtetett*), az oláhoknak tulajdoníthatjuk, kik kevés igényüek — mind szellemileg, mind anyagilag; ellenben a székely és szász, mert szellemileg és anyagilag előhaladni törekszik, igen természetes, hogy nősülését halasztja. Dicséretére legyen e két nemzetnek, hogy nálunk az olvasni és írni tudók száma most is igen szép és napról napra szaporodik, mi nagyrészint, sőt mondhatni egészen a két evangelicus és unitarius egyház népnevelési gondosságának tulajdonítható. Ezt ugyan ez alkalommal számokkal kimutatni nem tudjuk, miután statistikai táblázataink hiányosak,**) de ismerve az ottani viszonyokat, ezt bátran állíthatjuk. — Ellenünk bizonyít ugyan az, hogy a nagyszebeni sorozási kerületben minden 100 ujonczból csak 5 irástudó volt,***) de ez állításunkat meg nem czáfolja, mert a magyar és szász elem, részint tanulása, részint hivatalos, vagy más alkalmazása miatt nagyobbrészt kivonta magát a katonaság alól, úgy hogy különösen a megyéken alig volt egy tizedrésze az öszszes ujonczoknak magyar; a székely ezredeknél, melyek leginkább magyar ifjakból állanak, jóval kedvezőbb is az írni tudók száma, a szász földön szintén nagyobb az írni tudók száma, ámbár ezek is igen vegyítettek a köztök lakó oláh ujonczokkal.

A vegyes házasságokra nézve, habár Magyarország is tetemes arányt mutat, hol ugyanis 45 esketésre esik egy vegyes vallásu, Erdély, mely különben is évszázadok óta

*) Fenn azt mondta, hogy az oláh család fia, míg van asszony a háznál, ki mindent végez, ritkán hoz asszonyt a házhoz.

**) Hiányosak ám, mert épen a két evangelikus [illegible] lehetett statistikai adatokat még 1869-ben sem kapni?

***) Lásd Statistisches Jahrbuch der Monarchie Jahr 1866. 87 és 89. lapjain. Dr. Konek [illegible]

példányképe volt a vallási türelemnek, még ennél is nagyobbat mutat. — 1864-ben volt összesen egész Erdélyben 741 vegyes házasság, azaz minden 24-ik házasságra esett egy vegyes vallásu. A vegyes házasságok száma legnagyobb a katholicus és mindkét felekezetü evangelicusok között, t. i. ilyen házasság 383 köttetett, legcsekélyebb az unitariusok és róm. meg gör. katholikusok között, mert ilyen csak 22 köttetett, sőt a görög katholikusok közül unitarius nővel csak kettő, ellenben unitarius férfi gör. kath. nővel egy sem lépett házasságra.

Legnagyobb a vegyes házasságók száma a Szász-földön, hol 19-re esik egy vegyes házasság, azután a Székelyföldön, hol 23-ra, és végre a magyarok földén, hol 26-ra esik egy-egy vegyes házasság.

Az év szakait tekintve, legnagyobb a házasságok száma január, február és november hónapokban, legritkábbak augustus és deczemberben, ugy hogy, mig e két utóbbi hóban csak 660 és 412 esketés történt, addig az előbb emlitettekben 2311—4543 házasság köttetett egész Erdélyben. S e részben a különböző területek jó formán egyenlő arányt mutatnak, csak a szászok térnek el némileg, miután több városaik módosítják az arányt; a vidéki népességnél a házasságok száma e hónapokban azért nagyobb, mert ilyenkor legcsekélyebb a munka-szorgosság.

Végre áttérve a házasságok közép tartamára, Erdélyben 24 évre tehetjük azt. A házasságok közép tartama évről évre emelkedik, legalább ilyesmire mutat az, hogy 1857-ben még csak 17.6 volt a házasságok közép tartama. Lehet ugyan, hogy e különbség a pontosabb feljegyzések eredménye, s ez valószinü is; miután azóta oly nagy társadalmi változás nem állt be Erdélyben, mely okul szolgálhatott volna a házasságok középtartamának növelésére.

Azt lehetne hinni, hogy, mert Erdélyben aránylag könnyebben elválasztják a házasfeleket, a házasságok középtartama is csekélyebb, mint Magyarországon. De ez nem áll; mert mig Magyarországon a középtartam csak 20 év, addig az, mint omlítettük, Erdélyben 24 év, miáltal Erdély

e tekintetben egy szinvonalon áll angol-franczia és szász-országokkal.

II.

Az Erdélyben 1864-ben szülöttek összes száma 75,211 volt. E számból jutott a magyarok földére 43,762, a székelyekére 13,950, a szászokéra 17,499. — Átlag Erdélyben 27 emberre esik egy ujszülött, mit összehasonlítva a Magyarországon szülöttekkel, hol már 22.5-re esik, nyolcz évi átlag szerint, egy uj születés, tapasztalhatjuk, hogy a születések számaránya Magyarországon nagyobb, mint Erdélyben, ebből azonban nem következtethetünk Magyarországon nagyobb fajterjesztési erőre, mint Erdélyben.

Az egyes területeket vizsgálva, általában esik egy születés a magyarok földén 27 lélekre, a székelyekén 21, és végre a szászok földjén 27 lélekre. — Legmagasabb tehát a születési arány a székely földön, legkisebb a szászföldön, vagy más szavakkal azt mondhatjuk, legmagasabb születési arány van a magyaroknál és legcsekélyebb a szászoknál. Az oláhok itt is azon közép arányt tüntetik elő, mely általában az erdélyi általános születéseknél van. — A magyar kerületek közül Udvarhelyszék és Alsó-Fehérmegyében 14-re, Marosszéken és Küküllő-megyében 18-ra, Csikszékben 22-re esik egy uj szülött. Az oláhok által lakott kerületek közül Fogaras vidéke és Felső-Fehér-megyében 27, Hunyad megyében 31 és Doboka megyében 34 lélekre esik egy uj szülött. A szászoknál Szeben széken 35-re, Brassó vidékén 36-ra, Nagy Sink széken 49-re és Beszterczevidékén 153-ra esik egy. Torda megyében, melyben megint sok oláh lakik, 51-re, ezt azonban azon körülménynn [illegible] tulajdonítanunk, hogy e megyében Szász-Ré[illegible] igen sok szász lakik.

A születéseknél a nemi külö[illegible] desen mindenütt ugy Erdélyben [illegible] tek száma, mint a nőszülötte[illegible] országon 100 nőszülöttre 1[illegible]

ben esik 107—8; jobb arányt mutat tehát 1—2-vel mint Magyarország, mi nem csak az 1864-ik évre, hanem általában is áll.

Áttérve most a holtan szülöttek és törvénytelen születésüek statistikájára, mint a születési statistika legérdekesebb részére, a házasságon kivül szülöttek százaléka az összes születésekhez nagyobb Erdélyben, mint Magyarországon. — Erdélyben átlag 7% a törvénytelen születésüek számaránya, Magyarországon ellenben 5%. Ha azonban ismét leszámitjuk a katonai határőrvidéket, hol még ma is a legszorosabb patriarchalismus dívik, a magyarországi arány egyenlő lesz Erdélyével; a katonai határőrvidéken ugyanis 1.3% az ilyen szülöttek száma, e vidéket tehát leszámitva Magyar- és Horvát-Szlavonország csaknem ugyanazon arányt mutatják, melyet Erdély.

Az egyes területrészeken az ilyen szülöttek száma átlag legnagyobb a székelyeknél, azután a szászoknál és legcsekélyebb az oláhoknál. Körülbelül a fiatal korú házasságok számához irányul tehát ez, mert minél későbbi korban nősülnek a férfiak és mennek férjhez a nők, annál nagyobb az itt született törvénytelen gyermekek száma. A törvénytelen születések számát százalékokban kifejezve, a székelyföldön 9.35%, a szászföldön 6.46% és a magyarok földén 5.07% ez a törvényes születésekhez, de miután e számarány igen eltér a megyéken is, czélszerü lesz következő táblázatot ide igtatni. Minden 1,000 születés közül volt 1864-ben törvénytelen

a magyarok földén

Belső-Szolnok . .	36.06	Küküllő megyében .	55.49
Doboka	39.21	Torda „ .	52.47
Alsó-Fehér . . .	52.98	Fogaras vidékén . .	35.48
Felső „ . . .	81.32	Naszód „ . .	76.45
Hunyad megyében .	32.98		
Kolozs „ . .	67.15	Átlag a magy. földön	50.61

A székely földön:

Aranyos széken . .	37.23	Marosszéken . . .	64.58
Csík „ . .	110.67	Udvarhelyszéken. .	79.47
Három „ . .	120.54	Átlag a szék. földön .	93.15

A szászok földén:

Besztercze vidék .	72.46	Szászsebesszék . .	48.43
Brassó „ . .	83.57	Szászváros „ . .	47.79
Kőhalomszék . .	45.64	Szeben „ . .	91.38
Medgyesszék . .	71.52	Szerdahely „ . .	49.61
Nagysinkszék . .	32.39	Ujegyház „ . .	55.16
Segesvár „ . .	83.41	Átlag a szászföldön .	64.68

Legnagyobb e szerint átlag a törvénytelen születésüek száma a székelyek földén, de Aranyos- és Marosszék e területen kevesebbet ád a törvénytelen szülöttekhez, mint átlag a szászok vagy magyarok földe; a tisztább magyarságú Küküllő- és Alsó-Fehér-megyék épen csak 52—55-el képviselvék 1000 születés közül. — A szász Szeben-szék — Segesvár-szék, Brassó- és Beszterczevidéke 72-től 91-ig, az oláh Felső-Fehér- és Naszód vidéke 76—81-el számitják a törvénytelen születésüeket. — Nem lehet tehát pusztán egy terület átlagos számából rá fogni oly nemzetiségre azt, hogy az már természeténél fogva hajlandóbb a törvénytelen születések számának szaporitására,*) hanem vizsgálni kell a körülményeket, melyek talán okozhatják. — Erdélyben legmagasabb a törvénytelen származásuak száma a havas-hegyes helyeken, példa erre Csikszék, Háromszék, Szebenszék, Beszterczevidéke és Naszód vidék; tegyük ehhez, hogy a székelyek legkésőbb nősülnek és utánuk a szászok, s azonnal megvan

*) Lásd, Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik-gang, I. Heft, 65 lap, hol kérdi, hogy nem tulajdonitható számaránya a törvénytelen születéseknek valamely törzs-mely a székelyeknél mind eddig fenmaradt.

fejtve a törvénytelen születések magasabb száma. Tudjuk ugyanis azt, hogy legnagyobb mindenütt a törvénytelen születések száma a hegyes vidékeken; azután ott, hol legkésőbb nősülnek a férfiak, s így igen természetes, hogy ha e kettő összetalálkozik, az arány még magasabb lesz, melyet e szerint nem tulajdoníthatni s legkevésbbé Erdélyben akár nemzetiségnek, akár vallásnak, akár pedig más nemzeti tulajdonságnak.

A holtan szülöttek összes száma volt 667, vagy százalékokban 0.80%, mi csaknem egyezik Magyarországgal, hol 0.9% a holtan szülöttek száma. — Mind két ország jóval helyesebb arányt mutat a birodalom többi részével szemben, mint eme részek. Austriában ugyanis 3% a holtan szülöttek száma. Dr. Konek szerint valóban nem tudja az ember, minek tulajdonítsa e kedvező előnyt, a magyar anyák egészségesebb voltának? a nagyobbára vidéki foglalatosságoknak? vagy végre a nem pontos feljegyzésnek-e? mert az áll, hogy más államokban mindenütt nagyobb a holtan szülöttek száma mint épen nálunk.

A holtan szülöttek száma legmagasabb a szász földön hol átlag 3%, Brassó vidékén 2.6% és Kőhalom széken 2.8%, a magyarok és székelyek földén körülbelül egyenlő arányban 0.4 és 0.5% közt van. — Ebből már vonhatunk annyi következtetést, hogy a városi népesség száma hason irányban emeli a holtanszülöttek számát. Példa reá a szász föld, hol legnagyobb a városi népesség száma, míg a kisebb városi népességgel biró magyar és székely földön e szám sokkal kisebb.

A holtan szülöttek mint általában, úgy Erdélyben különösen is nagyobb számmal vannak a törvénytelen születésüek, mint a törvényes születésüek között; mert mig a törvényes születésüek közt 0.75%-a holtan szülöttek száma, addig a törvénytelen szülöttek között e szám 2.51%-ra emelkedik. — Csaknem hasonló az arány Magyarországon is, hol a törvényes születésüek közt 0.9%, a törvénytelen születésüek közt ellenben 3—3.2% a holtan szülöttek száma.

A holtan szülött törvényes születésüek száma legkisebb a magyarok földén, hol az 0.46%, azután a székelyek földén,

hol 0.57%, és legnagyobb a szászok földén, hol 2.20%. A holtan szülött törvénytelen születésüek száma csaknem hasonló arányt követ, annyi eltéréssel mégis, hogy a székelyek között e szám kisebb, mint a magyarok földén; legnagyobb a szászok között, t. i. 3.50%, a magyarok földén 2.71%, a székelyek földén pedig 1.73%. Fennebb felhozott állitásunkat tehát, hogy a városi népességnél a holtan szülöttek aránya mind a törvényes, mint a törvénytelen születésüeknél magasabb, mint a vidékinél, itt is csak ismételnüuk kell.

Vessünk most egy pillantást arra, vajjon minő arány van a holtan szülött fiuk és leányok közt, s miután e kérdést már az általános születések tárgyalásánál felhoztuk, szoritkozzunk most csak a holtan született fiu és leányok egymáshozi arányának kérdésére.

Mindig, de különösen Erdélyben is nagyobb számmal jelennek meg az összes holtan szülöttek között a figyermekek, mint általában az összes születéseknél. — 1864-ben volt az összes holtan szülöttek száma 667, e számból jutott a fiukra 378, a leányokra 289, azaz minden 100 holtan szülött leánygyermekre jutott 135 holtanszülött fiugyermek. — Csak a törvényes származásu holtan szülötteket véve, nagyobb a fiugyermekek száma, mint általában; mert itt 100 leánygyermekre 138 fiugyermek jut; ellenben csak a törvénytelen származásuakat véve, kisebb e szám: t. i. 100 törvénytelen halva született leányra jutott 132 halva született fiugyermek, mi főképen annak tulajdonitható, hogy a törvénytelen születésüek közt általában kisebb a figyermekek száma, mint a törvényesek között. Igy például 100 leányra törvényes születéseknél 108 fiu esik, a törvényteleneknél pedig 106.

Az egyes vidékek szerinti arány megismerése és összehasonlitása tekintetéből álljon itt a következő sorozat:

A terület neve	élve szülöttek	holtan szülöttek	A holtak százaléka
Törvényes születések			
fiuk			
Magyarföldön . . .	21,525	108	0.51%
Székely „ . . .	8,228	58	0.71 „
Szász „ . . .	6,510	146	2.27 „
leányok			
Magyarföldön . . .	19,828	66	0.34%
Székely „ . . .	7,551	32	0.43 „
Szász „ . . .	6,153	121	1.90 „
Törvénytelen születések			
fiuk			
Magyarföldön . . .	1,123	28	2.50%
Székely „ . . .	829	19	2.26 „
Szász „ . . .	488	19	4.00 „
leányok			
Magyarföldön . . .	1,035	29	2.83%
Székely „ . . .	777	5	0.69 „
Szász „ . . .	497	16	3.19 „

Az iker születések száma volt 1,386. E számból jut a magyarok földére 682, a székelyekére 382, a szászokéra 322; az egész számból 30 iker született házasságon kivül 23-on pedig halva. Hármas születés volt 39, háromnál is több 4; minden 67.70 egyes születésre esett egy többes születés. Magyarországon ellenben már csak 77.78-ra, egyébiránt a többes születések száma Erdélyben nagyobb volt, mint akár Magyarországon, akár a birodalom másik felében.

A mi a házasságok közép termékenységét illeti, az 1864-ik évben is ugy mint általában és mint Magyarországon 4.3 gyermekre tehetni. Egyébiránt a házasságok középtermékenységét csak igen hiányosan lehet e számításmóddal meghatározni.

III.

A népesség prosperitásának nincs biztosabb fokmérője, mint a halandóság mekkorasága. Sem a születések, sem a házasságok magas száma nem bizonyitéka egyszersmind a népesség állandó növekvésének; mig ellenben a halálozások kis számából arra mindig bizton következtethetünk. Ebből számíthatjuk ki a közép élettartamot, ebből pedig következtethetünk az illető nemzet anyagi gyarapodására, a menynyiben t. i. a hosszabb élettartamból erre következtetni lehet.

Mielőtt a számokra áttérnénk, megjegyezzük még azt, hogy Erdély mind a magyar korona többi országainál, mind, Dalmátiát kivéve, az örökös tartományoknál, kedvezőbb halandósági arányt mutat. Erdély után következik Horvátország, azután Magyarország, végre a katonai határőrvidék. A mennyiben Erdély házasulási és szaporodási tekintetben kisebb arányt mutat a többi országoknál, ezt bőven pótolja kedvezőbb halálozási aránya.

Erdélyben meghalt 1864-ben 53,832 lélek. Ezt a szülöttek számából levonván, marad 21,832 fejnyi népességnövekedés. Mint legelől is említtetett, 1865-ben is hason[illegible] söt kevéssel még jobb népnövekvési szám tünt elő. — Átlag minden 39 lélekre jutott egy [illegible]eset, holott [illegible] vátországban 36-ra, Magyarorszá[illegible]-ra, a katonai [illegible] tárőrvidéken pedig 25-re. Erd[illegible] 1000 élő embe[illegible]

1864-ben meghalt 26; ugyanannyiból Magyarországon ide számítva társországait is 30.2, tehát minden ezer után 4.2 emberrel kevesebb halt meg Erdélyben, mint Magyarországon. — Minthogy e tárgynál vagyunk, és a „Daily Telegraph" csaknem régiben hozta azon czikket, melyben desperál az iránt, hogy mi valaha civilisált állam lehessünk, mert szerinte, nálunk minden 100,000 lélekből 5,240 hal meg, mi talán Európa egyetlen államában sem történik meg, alkalmat veszünk magunknak ez állitását az idézett lapnak megczáfolni. — Már csak a tiszta Magyarországon sem áll ez, mert it is 100,000 emberből 3,048 hal meg, és épen ezen számarány áll az összes tartományokban. E szerint sem az egyik sem a másik arányt nem vehette állitása alapjául. — Igaz ugyan, hogy Anglia, hol 100,000 emberből csak 2,200 hal el, jobb arányt mutat; de hasonlítsuk magunkat Európa más államaival is, s akkor az arány bizonyosan nem less oly feltünöleg különböző és rosz.

Visszatérve értekezésünk tárgyára, Erdélyben is csak úgy van, mint általában, t. i. hol nagyobb a születések száma, ott nagyobb a halálozásoké is. Láttuk ezt már Magyarországon és Erdélyben általán, lássuk most Erdély egyes részeiben külön. — Legnagyobb a halál esetek száma a Székely földön, hol átlag 30 emberre jut egy halál eset, az egyes székekben, Udvarhelyszékben, hol 14 lélek után esett egy születés, épen csak 18-ra esik egy halál eset. Sajnos tapasztalás, hogy épen a magyarok által lakott vidékeken legnagyobb a halálozások száma, p. o. a magyarföldön, névszerint Küküllő és Alsófehér, mint legmagyarabb megyékben 27 és 21-re esik egy halál eset. — Gyérebb a halálozások száma az oláh lakta vidékeken. — Hunyad megyében 49, Dobokában 50, Tordában 66-ra jut csak egy halál. A szászföld már oly jó arányt mutat, hogy egyetlen egy [illegible], mely az erdélyi általános halandósági arányt [illegible]mulná; a szászföldön átlag 51-re, Beszterczevid[illegible] épen 202-re esik egy halál eset.*)

*) [illegible]ók, mind a halálo-

A halálozásoknál főfigyelmet érdemel a gyermekhalálozási statistika. Kezdjük tehát mi is ezen. A gyermek halandóság, nem nézve a holtanszülötteket, valamivel jobb arányt mutat ugyan Erdélyben, mint Magyarországon, de roszabbat, mint az örökös tartományokban. — 1864-ben Erdélyben 5 éves koráig meghalt 22,411, vagyis már az első öt évben az egy évi összes születéseknek 42.90%-ka. — Ezeknek legtöbbje már az első hónapban hal meg, csaknem egy harmada az 5 évig elholtaknak, és ha az egy hónapig elhaltak számához hozzáadjuk a 6 hónapig elhaltakét is, majdnem felét kapjuk az 5 évig elhaltak összes számának. A hat hónapig elhaltak összes száma ugyanis 10,856-ot tesz, vagyis csak 707 kell még, hogy az utóbbi szám az előbbinek felét tegye. — Az öt évig elhaltak között a figyermekek vannak többségben, még pedig 1,977-el, vagy máskép kifejezve, minden 100 öt éves koráig elhalt leány-gyermekre jut 119 öt éves koráig elhalt fiúgyermek. Roszabb tehát az arány, mint Magyarországon, hol csak 113 elhalt fiúgyermek jut minden 100 öt éves koráig elhalt leány gyermekre. Miután azonban Magyarországon aránylag kevesebb fiu születik mint Erdélyben, az öt éves korukban még élő fiú és leány gyermekek közt az arány csak nem egyenlő.

Igen természetes az, hogy hol nagyobb a születések száma, ott a gyermek-halandóság is nagyobb. E részben tehát szintén egymásután következnek a székelyek, oláhok- és szászok; de megjegyzendő, hogy mindig és mindeniknél az egy hónapig és a 6 hónapig elhaltakra nézve hasonló arány mutatkozik, mint általában egész Erdélyben.

Tekintve a hónapokat, illetőleg időszakokat, melyekben legnagyobb a gyermek halandóság, azt január, február, martius, és aprilisban legnagyobbnak, junius és juliusban legkisebbnek találjuk. De valamint a születéseknél nincs, úgy a halálozásoknál sincs nagy eltérés az egyes időszakokra nézve,

---

zásoknál oly magasan van képviselve, hogy szinte kétkedni lehet az adatok teljes hitelességén, mert ezt sem havasi természetéből, sem abból [illegible] a szász elem ott legtulnyomóbb, ki nem magyarázhatni, mert más [illegible]vület, habár hason természetű, sem közelíti meg azt.

mi azon körülményből is megmagyarázható, hogy a gyermekekre az időnek még sincs akkora befolyása, mint a korosabbakra, miután azok gyengeségöknél fogva jobban őriztetnek szüleik által.

Áttérve most a magasabb korban elhaltakra, Erdélyben 1864-ben a következő eredményre jutunk. Meghalt:

a születés napjától	5 éves koráig	22,411
5 évtől . .	10 évig . .	2,671
10 „ . .	20 „ . .	2,993
20 „ . .	30 „ . .	3,333
30 „ . .	40 „ . .	3,188
40 „ . .	50 „ . .	3,675
50 „ . .	60 „ . .	3,703
60 „ . .	70 „ . .	4,664
70 „ . .	80 „ . .	2,903
80 „ . .	100 „ . .	1,344
100 éven fölül		83

Láthatjuk tehát, hogy eltekintve az 5 évig meghaltaktól, legnagyobb számmal haltak el a 60—70 éves koruak közül. Sőt az életkor hosszú tartama mellett bizonyít az is, hogy a 80—100 évesek 1,344 haláleseset tüntetnek fel. Általában állithatjuk, hogy az erőteljes, vagyis a 30—70 év közötti kor Erdélyben aránylag igen szép számmal van képviselve.

Annak megitélésére, hogy a koruk szerint elhaltak minő arányban vannak Erdélyben és minőben Magyarországon, álljon itt a következő kimutatás. Meghalt minden 10,000 ember közül:

	Erdélyben	Magyarországon		
5-dik évéig	4,259	4,718	=	+ 459
5-től 10 évig . . .	568	562	=	— 6
10 „ 20 „	595	588	=	— 7
20 „ 30 „	667	645	=	— 22
30 „ 40 „	596	740	=	+ 144
40 „ 50 „	727	738	=	+ 11
50 „ 60 „	829	786	=	— 43
60 „ 70 „ . . .	886	717	=	- 169
70 „ 80 „ . . .	584	368	=	— 216
80 „ 100 „ . . .	271	130	=	— 141
100 éven felül és ismeretlen	18	8	=	— 10
	10,000	10,000	=	000

Majdnem 500 al több hal el Magyarországon az 5-dik évig, mint Erdélyben. Ezt Erdély némileg azáltal látszik helyre pótolni, hogy egész a 30 évig több halottja van, mint Magyarországnak. Ez azonban csak látszolagos, miután az itt mutatkozó többlet Erdélyre nézve csak 35, marad Erdélynek 10.000-nyi halottjai közöl mégis 424 olyan halottja, ki 30 éves koránál később hal meg mint Magyarországban; sőt mitőbb, 575-el marad olyannal többje, ki 50 éves korán fölül hal meg. Ez tehát eléggé bizonyít azon előbb fölvetett állítás mellett, hogy az erőteljes életkor igen szép számmal van képviselve Erdélyben, Magyarországon pedig épen ez hiányzik nagyon. Az öregkor viszont nagyobb arányban van képviselve Erdély halottjai között, mint a magyarországiak közt. Például csak a 80—100 évesek közől 10,000 halottból kétszernél több esik Erdélyre, mint Magyarországra, a 100 éven fölüliekből pedig 2.5-ször annyi mint Magyarországban. E szerint bátran mondhatjuk, hogy aránylag legalább is kétszer annyi éri el a zöld öregséget Erdélyben, mint Magyarországban.

A nő és férfi halottakat összehasonlítva a különböző korban, Erdélyben általában egész a 12 éves koráig a férfi halottak vannak többségben, ettől egészen a 19 éves korig a nő halottak, a 19 éves kortól a 25 éves korig a férfiak ismét több halottat mutatnak, a 25-től egész a 38-ig ismét a nők. E korszakra esnek leginkább azon káros befolyások, melyek a nő-halottak számát szaporítják. A 38-ik évtől az 59-ig ismét a férfiak kerekednek felül, az 59-ik évben meg a nőhalottak 50-el haladják meg a férfihalottak számát; de ettől egész a 74 évig már kiegyenlítik egymást és a 74-től végig mindenütt határozott többségben vannak a férfi halottak. — A nők tartós élete mellett bizonyít azon körülmény, hogy a 90 évtől 100 évig elhaltak összes száma közt 194 férfi mellett 155 nő halt meg, tehát a nők is elérik ... us
kort, jóllehet kisebb számmal, mint a férfiak. Mi ... l
szép számmal szerepelnek az ily magas korú h...
a nők is. Magyarországban szintén csaknem ...
van a magas korban elhalt férfi és nőnem kö...
fiu és 350 nő; de Erdélylyel szemben r...

fennebb is említtetett, mert a csaknem egy ötödrész akkora Erdélyben a 90 – 100 éves halottak több mint félannyian, a nők pedig csaknem félannyian vannak az elhaltak lajstromában; a magyarországi nőnemű halottak mindazáltal arányítva a magyarországi férfihalottakhoz, a 90 éven felül többen vannak a halottak lajstromában, mint az erdélyi nők az erdélyi férfiakhoz viszonyítva.

De miután így az általános számoknál talán hosszasabban is időztünk, térjünk most át az egyes területekre és vizsgáljuk a halálozásokat részletesebben, úgy területi, mint nemzetiségi szempontból. Haláleset előfordult:

	a magyarok	a székelyek	a szászok
	f ö	l d	é n
az 5 éves korig . . .	12,345	6,388	3,843
5-től 10 évig . .	1,566	650	657
10 „ 20 „ . .	1,916	674	645
20 „ 30 „ . .	2,121	713	576
30 „ 40 „ . .	2,062	634	685
40 „ 50 „ . .	1,978	796	756
50 „ 60 „ . .	2,297	917	897
60 „ 70 „ . .	2,876	320	1,202
70 „ 80 „ . .	1,396	778	775
90 „ 100 „ . .	816	422	595
100 éven felül . .	31	11	5
ismeretlen koru . .	27	3	6
	29,431	12,306	10,642

vagy is jobban kitünik az arány, ha ugyan e területeken vesszük, hogy 10,000 halott közül volt:

	a magyarok	a székelyek	a szászok
	f ö	l d	é n
5 éves koráig . . .	3,964	4,927	3,652
5-től 10 évig . . .	568	501	631
10 „ 20 „ . . .	665	510	597
20 „ 30 „ . . .	736	536	572
30 „ 40 „ . . .	734	485	638
40 „ 50 „ . . .	698	607	720
50 „ 60 „ . . .	798	705	835

	a magyarok	a székelyek	a szászok
	f ö l	d j	é n
60-tól 70 évig . .	1,065	807	1,046
70 „ 80 „ . .	467	590	739
80 „ 100 „ . .	286	322	559
100 éven felül . . .	10	8	5
ismeretlen koru . . .	9	2	6
	10,000	10,000	10,000

Már most 10,000 emberből a bizonyos korig elhaltakat tekintve, általában legkésőbben haltak meg a száz földön, legnagyobb számmal lévén képviselve e terület a 80—100 meg a 70—80 éves korban elhaltak között. — A szászok kisebb gyermek halandóságot mutatnak mint a szomszédos területrészek; általában a székelyföld rövidebb élettartamot bizonyít, mint a magyar és szászföld; csak a 100 éven felül elhaltak közt van több a székelyeknél, mint a szászoknál. Az ismeretlen korú halottak száma nem mindig a késö kor mellett bizonyít, hanem inkább következménye a hiányos anyakönyveknek. Ennek tulajdonítható, hogy a székelyeknél, hol legpontosabb az anyakönyvek vezetése, legcsekélyebb az ilyen korú halottak száma, mig ellenben a magyar és szász földön az oláhoknál olykor megesik a bejegyzés elmulasztása, miért e két helyt az ismeretlen korú halottak száma legnagyobb. Legkedvezőbb halandosági arány van tehát a szászok földén, de a székelyekén is, kik viszont igen szép számmal vannak képviselve az erőteljes férfi korban. Csaknem egyenlő arány van e területen a Magyarok területével, söt a 70—100 éves koru halottak száma meghaladja a magyarföldön ugyan e korban meghaltak számát.

Ugyan ezen területeken a nem szerint elhaltak közt nem egészen azon viszony van, mint általában Erdélyben. — A magyarföldön, mely különben is mindenütt Erdély [illegible] arányától kevéssé tér el, itt sincs attól nagy eltérés, [illegible] ismétlést feleslegesnek is tartjuk. — A [illegible] 19-ik évig a nőhalottak vannak több[illegible] évben vannak többen a fiuhalottak) [illegible] fiak halnak nagyobb számmal és csak [illegible] ismét a nők. Ezen eltérésnek valószinű [illegible]

sőbb férjhez menetele. E kor után még csak az 56 - 60 és a 67—84 évesek közt van nagyobb számmal képviselve a nőnem. A közbe eső, valamint a későbbi korban már mindenütt férfihalottak vannak túlsúlyban. A székelynők tartósabb életére mutat az, hogy ők még a 84-ik évben is több halottat adnak mint általában Erdély a 74-ik évben. — A szászok közt csak a 36-ik évnél van eltérés ez általános aránytól. Ezen évtől a 49-évig a férfi halottak száma nagyobb, mint a nőhalottaké; a 49-ik évtől pedig egész a 90 éves korig kisebb nagyobb mértékben, de kiegyenlítik egymást a férfi és nő halottak. Azontúl a meghalt férfiak száma meghaladja a meghalt nők számát. Ezek szerint a székely és szásznők élettartama nem nagyban üt el egymástól és úgyszolván csak az oláh nők rövidebb élettartamuak.

Erdélyben, minthogy levegője egészséges és a hőmérsék oly nagy változást nem mutat, az évszakok sincsenek oly rendkivül nagy befolyással a halálozásokra. Mindazonáltal némi különbséget még is tapasztalhatni a különböző évszakokban elhaltak száma közt. — 1864-ben midőn Erdély a járványoktól meg volt kimélve, legtöbb halott esett a téli hónapokra, legkevesebb a nyáriakra, úgy hogy mig az összes 52,379 halottból december, január, február és martius hóban 20,819 halt el, addig junius, julius, augustus, septemberben csak 14,129, vagyis a téli négy hó alatt 6,690 egyénnel több halt meg mint a nyári 4 hónap alatt; végre a tavaszi és őszi hónapok alatt elhalt összesen 17,431 egyén.

A betegségek, melyekben 1864-ben az erdélyiek elhaltak, leginkább a közönséges betegségek rovatát töltik be. E rovat alatt ugyan is 45,685 halt el, vagyis az összes elhaltaknak, ide nem számitva a halvaszülötteket, 89.3% ; a közönséges betegségek után azonnal következik a himlőben elhaltak száma. E szám volt 1,575. A járványok és cholerában elhaltak száma 1,442 és a helyi betegségekben elhaltaké 1,490. — A nehéz szülésben elhaltak aránya jóval kevesebb mint Magyarországon; mert mig Erdélyben 1864-ben csak 174 anya halt el nehéz szülésben, addig Magyarországon 2,709. Egybiránt e tekintetben Magyarország az örökös

tartományoknál is roszabbul áll. — Erdélyben a nehéz szülés következtében elhalt gyermekek száma 244.

Öngyilkosság az 1864-dik évben volt 112. Jutott tehát minden 18,500 emberre egy-egy öngyilkos. Itt már nem hozhatjuk föl Magyarországot, hol jóval csekélyebb az öngyilkosok száma és hol 25,543 lakosra esik egy ilynemü haláleset. Erdélyt körülbelől a Lajthán túli tartományokkal hasonlíthatjuk, hol ugyancsak 18,450 lakosra jut egy öngyilkossági eset. Az öngyilkosságok magas számának oka legjobbára Erdély társadalmi viszonyaiban rejlik. Erdély ugyanis aristocratikus kis ország, hol még is a kereset és segélyforrások ritkák. A könnyelmü élet csak addig tarthat, mig arra vagyon van; ha pedig ez egyszer elfogyott, a legtöbb korhely vagy munkát nem kap, vagy arra nem képes, mi marad tehát egyéb hátra mint életétől, mely eddig élvezetteljes volt, ezután meg csak nyomorra nyujt kilátást, megválnia? E tárgyra a halálozások neméнek részletes tárgyalása alkalmával még visszatérünk.

Egész Erdélyben különböző szerencsétlenségekben elhalt 449 egyén. Ki nem végesztetett azon évben egysem, 1865-ben pedig 3 férfi. Meggyilkoltatott és agyonüttetett öszszesen 78, azaz minden 700 kimultra esik egy-egy meggyilkolt, vagy agyonütött. E rovat tehát megint hasonlíthatlanul jobb arányt mutat Magyarország hason rovatánál. Általában Erdélyben minden 140 különféle betegségben kimult halottra jutott csak egy rendkivüli uton kimult halott, ide értve a gyilkosságot, agyonütést, ismeretlen okbóli kimulást, viziszonyt stb. stb. Magyarországon már minden 80-ra esik egy ilyen kimulás. A rendkivüli uton kimult halottak száma tehát jóval kisebb Erdélyben, mint Magyarországon.

Az öngyilkosságok aránylagos száma legnagyobb a székelyeknél, hol már minden 8,109-re esik egy öngyilkos; azután a szászoknál, hol 26,780-ra, és végre a magyarföldön, hol 26,996 emberre esik csak egy öngyilkos. Azon vidékken tehát, hol az oláh tulnyomó, és mely mint fennebb illítettük, primitiv vágyakkal és szükségletekkel bir, legsebb az öngyilkosok száma. Igazolják ezt az egyes meg Háromszék és Csikszék, melyekben legtis

magyarelem, 17- és 14-el vesznek részt az öngyilkosok összes számában, Kolozsmegye, mely már vegyesebb ajkú, de melynek öngyilkosait, Kolozsvár, részint, mert nagyobb város, részint pedig mert a magyarság főhelye nagyban emeli, 13-al. A szászföldön Brassó vidék 16-al vesz részt, ellenben a leginkább oláhlakta Hunyadmegyében 3, Fogarasvidéken 1, és Naszód vidéken 2 volt öngyilkos.

A véletlen szerencsétlenségben meghaltak száma aránylag megint legnagyobb a székelyeknél, azután a szászoknál és végre az oláhoknál. A meggyilkoltak száma hasonló arányt mutat. A székelyeknél minden 24,347 élőre jut egy meggyilkolt, a szászoknál 26,760-ra, a magyarok földén pedig 42,328-ra. Ha az egyes megyéket tekintjük, nem épen azon meggyőződésre jutunk, hogy a legmagyarabb megyékben legnagyobb egyszersmind a meggyilkoltak száma is, sőt inkább úgy találjuk, hogy az oláhokkal vegyes ajku, vagy tisztán oláh ajkú megyék nagyobb számarányát mutatják az ilyen halottaknak mint a tisztán magyar vagy szászajku megyék. A székelyek földén például Marosszék, mely a legtöbb oláh lakossal bir, 8 meggyilkoltat ád, mig a többi területileg és lakosságilag négyszer akkoránál is nagyobb négy székelyszék csak 7-et. A megyéken az oláh Fogaras vidék 6-ot, és a nagyon is vegyes Alsó Fehérmegye 9-et ad a meggyilkoltak számához, mig a tisztább magyarságu Küküllő megye csak 3-at. A szásföldön Szebenszék ád legtöbbet, összesen 14-et vagyis felinél többet mint az egész szászföld. Nem mondhatni tehát, hogy a székely vagy magyar faj öldöklőbb és verekedőbb természetü lenne, mint Erdély többi nemzetiségei. Sőt inkább az egyes megyéket tekintve azt állithatjuk, hogy e vad indulat inkább megvan az oláh nemzetben mint akár a szászban akár a magyarban. Itt utólagosan megjegyezzük, hogy a meggyilkoltak sorába az agyonütötteket is fölvettük.

Mielőtt a halálozásról más tárgyra térnénk, megjegyezzük még azt, hogy a nehéz szülés következtében [illegible] gyermekek közt nagyobb számmal vannak a leány-gy[illegible]kek. Ezeknek száma különösen 10-el haladta felül

mekek számát. Magok a nehéz szülés következtében meghalt asszonyok legnagyobb számmal voltak a székelyek és szászoknál.

Miután már ugy a házassági, születési és halálozási statistikát Erdélyre nézve lehetőleg részletesen igyekeztünk előadni, térjünk át egy kissé Erdélyben a közép élettartam meghatározására. Ez nem csak azért fontos, hogy elméletileg megmondhassuk a középélettartamot, hanem fontos főleg nemzetgazdasági szempontból, mert minél hosszabb a közép élettartam valamely országban, annál inkább számíthatunk azon ország anyagi javulására; minél hoszabb ama kor, mely a korábbi években az illető egyénre ráfordított költségeket visszatéríteni képes, annál könnyebben pótolja vissza a nemzetnek a ráfordított költséget, sőt nem csak ezt pótolja vissza, hanem ezen fölül a nemzeti vagyonosság emeléséhez is járulhat.

Általában Erdélyben a középélettartam 33.6 év, Magyarországon 26.3 év, a birodalom nyugati felében pedig 27.9 év. Erdély tehát tartósabb életkort mutat Magyarországnál 7.3-al, Ausztriánál pedig 5.7-el. Hogy ezen állításunk még jobban igazoltassék, nem tartjuk feleslegesnek kimutatni azt, hogy mind Magyarországgal mind az osztrák örökös tartományokkal szemben mennyi erdélyi ember ér magasabb kort. E végre a következő táblát igtatjuk ide. Minden 10,000 ember közől magasabb kort ér Erdélyben több ember mint:

	Magyarországon		Ausztriában	
	férfi	nő	férfi	nő
Az 5-dik éven felül .	712	918	690	717
A 10 „ „ „ .	733	936	623	646
„ 20 „ „ „ .	631	838	489	471
„ 20 „ „ „ .	570	774	409	372
„ 40 „ „ „ .	531	661	325	237
„ 50 „ „ „ .	529	619	255	182
„ 60 „ „ „ .	450	493	192	107
„ 70 „ „ „ .	[illegible]	284	95	10
„ 80 „ „ „ .	[illegible]	131	75	42
„ 90 „ „ „ .	[illegible]	34	46	32
„ 100 „ „ „ .	[illegible]	1	9	8

Igen szép tehát azoknak a száma, kik az egykorúak közül túlélik magyarországi és ausztriai kortársaikat Erdélyben. Azoknak a száma, kiket Magyarországgal szemben túlélnek az Erdélyiek nagyobb, mint azoké, kiket Ausztriával szemben túlélnek, és csak a 90—100 éveseknél kisebb az. A 90 éveseknél, igaz, csak egy-egy, de a 100 éveseknél már 17 a különbség. A közép élettartam legrövidebb a székelyeknél. Ez csaknem egészen egyezik a magyarországiak közép-élettartamával. Azután következnek a magyarok földén lakó népségek. Leghoszabb ellenben az élettartam a szászföldön, minek legfőbb oka a gyermekhalandóság aránylag legkisebb száma. Ha azonban egy későbbi, — felteszem a 20 éves, — kortól kisértenők meg, a középhalandósági arány kiszámitását, csak nem egyenlő eredményre jutnánk mindhárom területnél; mert például a magyarföldön 10,000 meghaltból 5 éves koráig 3,964 halt meg, a 60 éves koron fölül pedig 1,815. Ugyan e számból a székelyföldön 5 éves koráig 4,927, a 60 éves koron fölül meg 1,686, a szászföldön végre 5 éves koráig egészben 3,652 és 2,015 a 60 éves koron fölül. Nem lesz oly nagy az eltérés akkor sem, ha, mint említettük, még későbbi korból tesszük az összehasonlitást. Minden 10,000 halottból jutott ugyanis a 20 éves korig a magyarföldön 5,217, a székelyföldön 5,950 és a szászföldön 4,880, az ezen fölüli kort megérők tehát jóformán hasonló középélettartamra számíthatnak.

Erdély prosperitásának kimutatására még hátra van a házasságokat, születéseket és halálozásokat több évekről kimutatnunk. Ha ebből a középarányt kikeressük, könnyen lehetend viszonyítani Erdélyt a szomszéd tartományokhoz. A népességi mozgalom 12 év alatt következő volt Erdélyben:

	házasság köttetett	született	meghalt
1851-dik évben . . .	20,586	77,593	55,787
1852 „ „ . . .	19,143	78,938	57,016
1853 „ „ . . .	16,199	73,597	67,315
1854 „ „ . . .	15,597	71,686	65,494
1855 „ „ . . .	16,680	71,652	65,884
1856 „ „ . . .	18,147	75,241	55,338
1857 „ „ . . .	17,491	81,767	52,912

	házasság köttetett	született	meghalt
1858-dik évben . . .	15,637	78,106	57,059
1859 „ „ . . .	16,775	82,172	54,585
1863 „ „ . . .	18,687	72,286	57,664
1864 „ „ . . .	17,675	75,211	52,379
1865 „ „ . . .	16,075	72,640	51,262

Az 1860—1863-ig fennforgott körülmények közt az adatok össze nem gyüjtetvén, ez időről a számok ki nem mutathatók, de a mennyiben e három évben semmi olyas rendkivüli eset nem adta magát elő, a mely egyúttal egyik vagy másik rovatnál rendkivüli apadást vagy növekvést okozott volna, bizton állíthatjuk, hogy a 12 évi középaránytól e három év nem üt el.

A táblázatban kimutatott 12 évre középarányként 17,494 házasság, 76,162 születés és 58,213 haláleset jut évenként Erdélyre, és minthogy az egyes évek számai a középszámtól csak keveset térnek el: a magyar birodalom, midőn Erdélylyel ujra egyesült, népesedési tekintetben sem vallott kárt, mert bizonyos az, hogy Erdély ama 12 év alatt igen állandó és egészséges népesedési viszonyokat tüntetett föl.

Az összes 12 év alatt legkisebb volt a szülöttek száma az 1854 és 1855-dik cholerás években, úgy szintén a házasságok is ezen években köttettek legkisebb számmal; a halálozásoknál legkisebb volt a szám az 1864 és 1865-dik két évben. Erdély kölönben még a cholerás években is alig haladta meg 20 százalékkal a közép halandósági arányt, holott a magyar-osztrák birodalom egyes részei közt voltak, melyek 60—86%-kal haladták azt meg.

Befejezésül szabadjon most már azon mindenki által könnyen felismerhető következtetést levonnunk, hogy Erdély, ha nem lépett is még egészen a civilisált államok sorába, e hátrányt pótolja erőteljes népessége, melynek házasodási, születési és halálozási viszonyai nincsenek nagy hullámzásoknak kitéve, az egyszerübb életmódnak, patriarchalisabb erkölcsöknek is meglévén saját kellemeik és előnyeik.

Mint legelől is említők, végezetül ide igtatjuk a házasodásokról, születésekről és halálozásokról összeállított részletes tábblázatot úgy a mint volt 1864-ben.

A terület neve	Egy-egy házasság	születés	haláleset
	jutott lakosra		
Belső-Szolnokvármegye . .	142	30	48
Dobokamegye	156	34	50
Fehérmegye (Alsó)	68	14	21
Fehérmegye (Felső)	122	27	40
Hunyadmegye	138	31	49
Kolozsvármegye	110	24	38
Küküllőmegye	80	18	27
Tordamegye	152	51	66
Fogaras vidéke	136	27	19
Naszód vidéke	100	19	28
A magyarok földén átlag	118	27	39
Aranyos szék	134	31	41
Csík szék	112	22	32
Három szék	74	27	37
Maros szék	78	18	27
Udvarhely szék	56	14	18
A székelyek földén átlag	80	21	30
Kőhalom szék	108	31	35
Medgyes szék	108	26	37
Nagy-Sink szék	104	49	42
Segesvár szék	134	30	44
Szászsebes szék	122	30	45
Szászváros szék	132	31	42
Szeben szék	150	33	44
Szerdahely szék , ...	170	33	59
Ujegyház szék	114	29	43
Beszterczé vidéke	432	153	202
Brassó vidéke	204	36	43
A szászok földén átlag	168	39	51
Általában egész Erdélyben átlag	116	27	39

EGYVELEG.

A somogyi Balaton-lecsapoló társulat pénztári maradványának **és 1870-dik év szükségletének kimutatása.**

A tételek czímei	Előirva frt	Előirva kr	Lefizetve frt	Lefizetve kr	Cselekvő tartozás frt	Cselekvő tartozás kr
1868-ki maradvány	133	61.4	133	61.4	4,672	53
Idei bevételek.						
Kivetve lett VII. és VIII-ik részletre	9,927	40	9,349	37	578	3
Múlt évi cselekvők után befizettetett	331	8	331	8	—	—
Tőkesítve volt 700 frt 3 havi % után	10	50	10	50	—	—
Bevét. összeg	10,402	59.4	9,824	56	5,250	56
Kiadások.						
Déli vasuttársulatnak 7. és 8-ik részlet fizetve	8,691	30	8,691	30	—	—
Társulati ügyész úrnak ½ évre .	250	—	250	—	—	—
Ugyanennek posta és bélyeg kiadásai	2	30	2	30	—	—
Társulati pénztárnok évi fizetése .	100	—	100	—	—	—
Iroda és posta kiadások . . .	5	—	5	—	—	—
Befizetések által kevesbedett . .	—	—	—	—	331	8
Összesen	9,048	60	9,048	60	331	8

Levonván a bevételekből a kiadásokat:
Marad készpénzben . . . 775 frt 99 kr.
Cselekvő tartozás . . . . 4,919 „ 48 „
A készpénz maradványból . 700 frt tőkesíttetett 5 hóra.

Szükségletek.	Készpénz frt	Készpénz kr
Vasuti társulatnak fizetendő 9. és 10-ik részlet	8,691	30
Társulati ügyvédnek	500	—
„ **pénztárnoknak**	100	—
Irodai átlag	10	—
Egyben	9,301	30
Fedezve lesz:		
Késslettel múlt évről	775	99
Ez évi kivetés által	8,934	66
Összesen	9,710	65
Volna felesleg 409 frt 35 kr; ebből levonandó a tihanyi **apátságra** rovott s idejében alig befolyandó 367 frt 11 kr. **Maradna** valóságos felesleg 42 frt 24 kr.		
Cselekvő adósok.		
A főtiszt. tihanyi apátság	4,657	85
Nagyságos Kund Vincze úr	101	—
T. Boglári közbirtokosság	55	17
Kasay Miklós úr	105	46
Összesen	4,919	48

Az állami és hitelintézeti rakhelyek sókészlete az 1867-dik év

Tétel száma	Sórakhely vagy sóhivatal neve	Kősó alaksó	Kősó darabsó
		mázsa	
	Magyarország.		
	Állami sórakhelyek.		
1	Sziget	146,146	56,935
2	Szlatina	106,267	25,830
3	Bustyaháza	61,477	40,857
4	Sugatag	58,267	6,774
5	Rónaszék	111,630	10,897
	Összeg	483,787	141,293
	Hitelintézeti sórakhelyek.		
6	Tisza-Ujlak	5,330	—
7	Szolnok	212,260	—
8	Győr	26,600	—
9	Poroszló	28,131	—
10	Tokaj	33,469	—
11	Szeged	223,888	—
12	Arad	20,011	—
13	Mohács	14,769	—
14	Vallemaro	9,302	—
15	Lippa	12,187	—
16	Temesvár	5,251	—
17	Fehértemplom	3,550	—
18	Pancsova	12,056	—
19	Karansebes	420	—
20	Eszék	9,412	—
21	Terezovácz	4,271	—
	Összeg	620,907	—
	Gróf Haller raktára.		
22	Élesden	2,569	—
	Összeg	2,569	—
	Erdély.		
	Állami sórakhelyek.		
23	Maros-Portó	106,255	—
24	Maros-Sólymos	1,530	—
25	Maros-Ujvár	531,584	—
26	Deésakna	30,132	—
27	Parajd	18,425	—
28	Torda	9,486	—
29	Vizakna	11,436	—
	Összeg	708,848	—

végével Magyar-, Erdély- és Horvátországban.

Kősó		főtt só	marhasó	porsó	Tengeri só		Összes sókészlet
aprósó	összesen				fehér	szürke	
m	á	z	s	a			
21,650	224,731	—	37,300	—	—	—	262,031
15,959	148,056	—	2,624	—	—	—	150,680
26,654	128,988	—	—	—	—	—	128,988
7,247	72,288	—	13,608	—	—	—	85,896
14,814	137,341	—	5,270	—	—	—	142,611
86,324	711.404	—	58,802	—	—	—	770.206
20	5,350	—	188	—	—	—	5,538
70,111	282,371	—	53,086	—	—	—	335,457
11,064	37,664	—	—	—	—	—	37,664
10,199	38,330	—	2,535	—	—	—	40,865
—	33,469	—	30,117	—	—	—	63,586
—	223,888	—	14,725	—	—	—	238,613
—	20.011	—	3,095	—	—	—	23,106
—	14,769	—	7,516	—	—	—	22,285
—	9,302	—	8,876	—	—	—	18,178
—	12,187	—	16,804	—	—	—	28,991
—	5,251	—	—	—	—	—	5,251
—	3,550	—	—	—	—	—	3,550
—	12,056	—	2,609	—	—	—	14,665
—	420	—	—	—	—	—	420
605	10,017	—	2,923	—	—	—	12,940
1,700	5,971	—	—	—	—	—	5,971
93,699	714,606	—	142,474	—	—	—	857,080
—	2,569	—	—	—	—	—	2,569
—	2,569	—	—	—	—	—	[illegible]
—	106,255	—	3,815	915	—	—	
—	1,530	—	382	—	—	—	
—	531,584	—	94,855	—	—		
—	30,132	—	1,067	—	—		
—	18,425	—	1,804	195	—		
—	9,486	—	823	637	—		
—	11,436	—	920	—	—		
—	708,848	—	103,766	1,747	—		

Tétel száma	Sórakhely vagy sóhivatal neve	Kő só alaksó	Kő só darabsó
		mázsa	
	Királyi sóhivatalok.		
	A.) Magyarországban.		
30	Soóvár	—	—
30½	Nagybánya	134	—
31	Mitrovitz	3,745	—
32	Zimony	7,369	—
	Összeg	11,248	—
	B.) Horvátországban.		
33	Buccari	—	—
34	Carlopágo	—	—
35	Zengg	—	—
36	Fiume	—	—
37	Ó-Gradiska	2,792	—
38	Sziszek	—	—
39	Brod	5,290	—
40	Zupanye	5,377	—
	Összeg	13,459	—
	Összevonás.		
	Állami sórakhelyek Magyarországban	483,787	141,293
	Hitelintézeti „ „	620,907	—
	Gr. Haller raktára Élesden . . .	2,569	—
	Állami sórakhelyek Erdélyben . .	708,848	—
	Királyi sóhivatalok Magyarországon	11,248	—
	„ „ Horvátországban	13,459	—
	Összesen	1.840,818	141,293

Kősó		főtt só	marha só	por só	Tengeri só		Összes sókészlet
aprósó	összesen				fehér	szürke	
m á z s a							
4,858	4,858	8,862	—	—	—	—	13,720
—	134	—	—	48	—	—	182
16	3,761	—	373	4	—	—	4,138
150	7,519	—	2,122	17	24	—	9,682
5,024	16,272	8,862	2,495	69	24	—	27,722
—	—	—	—	—	2,359	—	2,359
—	—	—	395	—	157	4,355	4,907
—	—	—	—	—	1,160	20,055	21,215
—	—	—	751	—	7,954	—	8,705
684	3,476	—	758	—	—	—	4,234
—	—	—	—	—	—	—	—
1,302	6,592	—	1,009	4	—	—	7,605
1,470	6,847	—	617	20	—	—	7,484
3,456	16,915	—	3,530	24	11,630	24,410	56,509
86,324	711,404	—	58,802	—	—	—	770,206
93,699	714,606	—	142,474	—	—	—	857,080
—	2,569	—	—	—	—	—	2,569
—	708,848	—	103,766	1,747	—	—	814,361
5,024	16,272	8,862	2,495	69	24	—	27,722
3,456	16,915	—	3,530	24	11,630	24,410	56,509
188,503	2.170,614	8,862	311,067	1,840	11,654	24,410	2.528,447

Hirlapforgalom Magyarország s a külföld között 1868-ban. Belföldi forgalom a póstaegyletre és póstaegyleti külföldre.

Honnan?	Hová?	$^1/_4$ évi példány	forint
Magyarországból	Éjszaki szövetségbe .	356	1,685
"	Bajorországba . . .	—	—
"	Badeni nagyherczegségbe	—	—
"	Oroszországba . . .	—	—
"	Dunafejedelemségekbe .	657$^1/_3$	2,933
"	Olaszországba Triesten keresztül	—	—
	Összesen	1,013$^1/_3$	4,558

Külföldi forgalom Magyarországba.

Honnan?	Pesti ujság kiadóság		Pozsonyi ujság kiadóság		Összesen	
	$^1/_4$ évi példány	forint	$^1/_4$ évi péld.	frt	$^1/_4$ évi példány	forint
Éjszaki szövetségből	11,417$^1/_3$	21,869	1,753	2,584	13,170$^1/_3$	24.453
Bajorországból .	1,142$^1/_3$	2,984	180$^2/_3$	452	1,323	3.436
Badeni nagyherczegségből	2,583	11.032	147	420	2,730	11,452
Oroszországból . .	22	218	—	—	22	218
Dunafejedelemségből	61$^1/_3$	272	—	—	61$^1/_3$	272
Olaszországból Triesten keresztül . .	66	464	1	3	67	467
Összesen	15,292	36,839	2,081$^2/_3$	3,459	17,373$^2/_3$	40.298

A munkások szállítása vasúton olcsóbb feltételek mellett régebben képezi a magyar kormány kiváló figyelmét. E czél elérése végett külön tárgyalások folytak az egyes vasutak igazgatóságaival; jelenleg pedig e tárgyalások némi eredményei is bemutathatók következő számokban:

Szállíttattak ugyanis fej- és mértföldenkint 10 krjával

a) a Ferdinánd császár éjszaki pályán:

	honnan?	hová?	munkások száma	
1868. junius	Bécsből	Marcheggbe . . .	141	385
„ „	Brünnből	„ . . .	203	
„ august	„	„ . . .	41	
1869. márczius	„	„ . . .	260	336
„ julius	Bécsből	Temesvárra . . .	61	
„ august	„	„ . . .	15	

b) az állampályán (hasonló feltételek mellett)

	junius	julius	august.	összesen
Marchegg—Czegléd	60	13	—	73
Wartberg—Tornócz	13	—	—	13
Galántha—Czegléd	39	—	—	39
Tornócz—Pest	100	—	—	100
Pest—Czegléd	421	—	—	421
Czegléd—Pest	194	145	32	371
Pilis—Pest	—	18	—	18
Pest—Pilis	22	—	—	22
Pest—Temesvár	33	—	—	33
Kőbánya—Czegléd	47	—	—	47
Czegléd—Pilis	10	—	—	10
Kecskemét—Czegléd	24	—	—	24
Szeged—Temesvár	70	—	—	70
Szeged—Czegléd	—	64	—	64
Temesvár—Detta	—	84	—	84
Temesvár—Moravicza	—	8	—	8
Galantha—Vágujhely	—	—	80	80
Zsebely—Sz.-Hubert	—	—	12	12
Összesen	1,033	332	124	1,489

A déli vaspályán (12 kr. fej- és mértföldenkint)

honnan?	hova?	jan.	febr.	márcz.	april
Bruck . . .	Buda	12	—	—	—
Sz.-Péter . .	Buda	101	—	31	331
Villach . . .	Buda	—	108	1,428	884
Laibach . . .	Buda	—	47	96	—
Nabresina . .	Buda	—	1,064	—	—
Cormons . . .	Buda	—	135	349	88
Bécs	Kanizsa . . .	—	23	—	—
Rakek . . .	Barcs . . .	—	64	174	—
Marburg . . .	Buda	—	—	70	—
Cormons . .	Kottori . . .	—	—	23	22
Adelsberg . .	Barcs . . .	—	—	38	—
Kottori . . .	Buda	—	—	—	5
Grácz . . .	Buda	—	—	—	25
Buda	Sz.-Péter . . .	—	—	—	63
Buda	Laibach . . .	—	—	—	64
Buda	Károlyvár . .	—	—	—	107
Villach . . .	Kottori . . .	—	—	—	31
Buda	Csáktorony . .	—	—	—	100
Moór	Károlyvár . .	—	—	—	43
Buda	Rakek . . .	—	—	—	—
Kanizsa . . .	Buda	—	—	—	—
Barcs	Károlyvár . .	—	—	—	—
Barcs	Laibach . . .	—	—	—	—
Károlyvár . .	Buda	—	—	—	—
Zágráb . . .	Buda	—	—	—	—
Barcs . . .	Sz.-Péter . . .	—	—	—	—
Marburg . . .	Kanizsa . . .	—	—	—	—
Pragerhof . .	Barcs . . .	—	—	—	—
Steinbruch . .	Kottori . . .	—	—	—	—
Laibach . . .	Kottori . . .	—	—	—	—
Nabresina . .	Barcs . . .	—	—	—	—
Barcs . . .	Cormons . . .	—	—	—	—
Rakek . . .	Buda	—	—	—	—
Littai . . .	Buda	—	—	—	—
Sagor . . .	Buda	—	—	—	—
Sz.-Péter . . .	Barcs . . .	—	—	—	—
Sz.-Péter . . .	Kisbér . . .	—	—	—	—
Bécs	Zákány . . .	—	—	—	—
Littai . . .	Kanizsa . . .	—	—	—	—
Laibach . . .	Kanizsa . . .	—	—	—	—
Rakek . . .	Kanizsa . . .	—	—	—	—
Laibach . . .	Barcs . . .	—	—	—	—
Loitsch . . .	Barcs . . .	—	—	—	—
Zágráb . . .	Barcs . . .	—	—	—	—
Adelsberg . .	Sziszek . . .	—	—	—	—
Sz.-Péter . . .	Sziszek . . .	—	—	—	—
Károlyvár . .	Sziszek . . .	—	—	—	—
Károlyvár . .	Gelse	—	—	—	—
Steinbruch . .	Kanizsa . . .	—	—	—	—
Sz.-Péter . .	Csáktorony . .	—	—	—	—
Kanizsa . . .	Pragerhof .	—	—	—	—
Kanizsa . . .	Mihály . . .	—	—	—	—
Kanizsa . . .	Barcs . . .	—	—	—	—
	Összeg	113	1,441	2,209	1,763

május	junius	julius	aug.	sept.	oktober	nov.	összesen
—	—	—	—	—	—	—	12
313	—	—	—	10	432	20	1,238
46	—	—	50	31	—	5	2,552
—	—	—	—	—	—	—	143
—	—	—	—	—	—	—	1,064
—	—	—	—	—	—	33	605
—	—	—	—	—	—	—	23
—	—	—	—	—	502	209	949
—	—	—	—	—	—	—	70
—	—	—	—	—	—	—	45
—	—	—	—	—	—	—	38
74	7	—	—	—	—	—	86
26	1	—	—	—	—	—	52
273	38	—	—	18	—	—	392
—	—	—	—	—	—	—	64
—	—	—	—	—	—	—	107
4	—	—	—	—	—	—	35
51	—	—	—	—	—	—	151
—	—	—	—	—	—	—	43
14	—	—	—	—	—	—	14
2	—	—	—	—	—	—	2
12	—	—	—	—	—	—	12
103	75	2	—	—	—	—	180
—	47	—	—	32	314	35	428
—	32	—	—	—	—	—	32
—	32	—	—	—	—	—	32
—	22	—	—	—	—	—	22
—	20	—	—	—	—	—	20
—	—	2	—	—	—	—	2
—	—	30	—	—	—	—	30
—	—	11	—	—	—	—	11
—	—	—	6	6	—	—	12
—	—	—	—	65	40	—	105
—	—	—	—	30	—	—	30
—	—	—	—	13	—	—	13
—	—	—	—	113	97	—	210
—	—	—	—	47	—	—	47
—	—	—	—	—	28	—	28
—	—	—	—	—	22	—	22
—	—	—	—	—	66	21	87
—	—	—	—	—	11	—	11
—	—	—	—	—	117	72	189
—	—	—	—	—	58	—	
—	—	—	—	—	20	84	
—	—	—	—	—	25	—	
—	—	—	—	—	247	—	
—	—	—	—	—		94	
—	—	—	—	—			
—	—	—	—	—			
—	—	—	—	—		[illegible]	
—	—	—	—	—		38	
—	—	—	—	—		25	
—	—	—	—				
918	274	45	56				

	nov.	össz.
Barcs—Goricsa	50	50
Buda—Grácz	32	32
Buda—Nabresina	965	965
Buda—Görcz	102	102
Buda—Villach	399	388
Buda—Károlyvár	47	47
Zágráb—Kanizsa	64	64
Pragerhof—Buda	154	154

	jan.	febr.	márcz.	apr.	máj.	jun.	jul.	aug.	sept.	okt.	nov.	
Összesen	113	1,441	2,209	1,763	918	274	45	56	365	2,048	2,640	11,872

A három pályán összesen:

1868.	junius havában	344	
„	augustus havában	41	
	Összesen 1868-ban		385
1869.	januárban	113	
„	februárban	1,441	
„	márcziusban	2,469	
„	aprilban	1,763	
„	májusban	918	
„	juniusban	1,307	
„	juliusban	438	
„	augustusban	195	
„	septemberben	365	
„	októberben	2,048	
„	novemberben	2,640	
	Összesen 1869-ben		13,679
	Mindössze		14,082

A közmunkaerö és váltságdíjak Somogy vármegyében 1869-ben.

I. Kaposvári főszolgabirói járásban: összeiratott 8,844 igás, 9,462 kézierö-napszám.

Megváltatott 4,719 igás, 3,660 kézinapszám.

És így természetben leszolgálandó: 4,125 igás, 5,802 kézinapszám.

Megváltás után befolyó összeg: 8,908 frt 50 kr. o. é.

II. Marczali főszolgabirói járásban: összeiratott 10,240 igás és 15,603 kézinapszám.

Ebből megváltatik 8,193 igás és 6,782 kézinapszám.

Természetben leszolgálandó 2,047 igás és 8,821 kézinapszám.

Váltságból befolyandó összeg: 15,680 frt 50 kr. o. é.

III. Szigetvári főszolgabirói járásban: összeiratott 5,707 igás, 8 202 kézi napszám.

Ebből megváltatik 2,973 igás és 4,317 kézi napszám.

Természetben leszolgálandó: 2,734 igás, 3,885 kézi napszám.

Váltságdíjból befolyandó összeg: 6,518 frt o. é.

IV. Igali főszolgabirói járásban: összeiratott 9,569 igás és 17,463 kézi napszám.

Ebből megváltatik 2,413 igás és 1,695 kézi napszám.

Megváltásból befolyandó összeg: 4,480 frt 50 kr.

V. Központi főszolgabirói járásban: összeiratott 2,240 igás, 4,089 kézi napszám.

Ebből megváltatik: 982 igás és 1,642 kézi napszám.

Befolyandó váltságdíj: 2,294 frt.

VI. Babócsai főszolgabirói járásban: összeiratott 10,717 igás és 12,354 kézi napszám.

Ebből megváltatik: 4,118 igás és 2,538 kézi napszám.

A váltságból befolyandó összeg tesz 7,446 frtot.

Az összeirások szerint tehát az 1870-ik évre az összes megyei közmunkaerő tesz:

47,313 igás,
és 67,173 kézi napszámot.

Melyből megváltatik:

23,398 igás,
20,634 kézi napszám.

Ezért be fog folyni: 45,327 frt 50 kr. váltságdíj.

Marad leszolgálandó: 23,919 igás és
„ „ 46,536 kézi napszám.

Hitfelekezetöket változtatták Horvát-Tótországban 1868-ban:

1.) római vagy gör. katholikus	áttért	keletigörög	vallásra	5
2.) ág. hitv. evangelikus	„	r. katholikus	„	3
3.) helv. hit. evang.	„	„	„	18
4.) keletigörög	„	„	„	9
5.) izraelita	„	„	„	3
			Összesen	38

Termesztmények középára Horvát-Tótországban 1868-ban.

Gabona:	búza	a. a. mérő	5.32 o. é. frt.
	rozs	„ „ „	3.16 „ „
	kukoricza	„ „ „	3.20 „ „
	árpa	„ „ „	2.86 „ „
	zab	„ „ „	1.91 „ „

Hüvelyesek:	borsó a. a. mérő	10.41	o. é. frt.
	bab „ „ „	5.71	„ „
	lencse „ „ „	10.1	„ „
	köles „ „ „	2.60	„ „
	pohánka „ „ „	2.93	„ „
	rizs a. a. mázsa	19.50	„ „
	burgonya a. a. mérő	2.2	„ „
Marhahús fontja		0.20	„ „
Italok:	bor pintje legmagasabb 0.35 legalacsonyabb 0.21	0.23	„ „
	sör „ „ 0.25 „ 0.17	0.21	„ „
Tüzelőszer	fa a. a. öle legmag. 9.56 legalacs. 5.33	7.45	„ „
Takarmány	széna a. a. mázsa	1.78	„ „
	szalma a. a. mázsa	0.96	„ „
Munkabér	legalacsonyabb napszám ellátással	0.53	„ „
	„ „ ellátás nélkül	0.85	„ „

TARTALOM.

A hatodik kötet tartalma.

Lapszám.

I. Az osztrák-magyar monarchia államháztartása o század első felében. Woninger Vincze . 3

II. A statistikai tények alkalmazásáról. Keleti Károly 75

III. Pestváros bünügyi statistikája 1867 és 1868-ban. Csukasi Károly 91

IV. Népszámlálás Bajorországban 1867. decemb. 3-án Rubin Simon 126

V. A Hivatalos statistika Magyarországban. Keleti Károly 161

VI. A Világipar a tizenkilenczedik század második felében. Beőthy Leó 237

VII. Erdély népesedési viszonyai az újabb időben, különösen pedig 1864-ben. Dr. Kovácsy Sándor.*) 278

Egyveleg. Nehány adat a gyútüpuskáról. 137. lap. — Francziaország gazdas., keresk. és ipari állapotáról. 138. l. — Angolindiai statist. adatok 1857—1866-ról. 139. l. — Új épít- kezések költségei a magyar korona országaiban 1850—1865-ig. 140. l. — Víz- és folyam szabályozási költségek 1850—1865. 141. l. — Utak fenntartására 1848—1865. 142. l. — Uti és hidvámok jövedelme a magyar korona országaiban és az osztrák örökös tartományokban 1850—1865. 143. l. — Névmagyarítások jegyzéke. 144. l. — Anglia népesedési mozgalma [illegible] 145. l. — A porosszország [illegible] 3. népszám eredményei. 146. l. — A [illegible] 7. 147. l. — Pe[illegible]

*) A szövegben [illegible]

gabonaforgalma 1865—1868. 148. l. — A főgabnanemek piaczi ára Peston 1854—1868. 149. l. — Sziszek városa forgalma. 149. l. — A lipcsei nyomdászok betegsegélyző egyletének pénztára 1857—1868. 151. l. — Ugyanaz Hannoverában. 152. l. — Nagybritannia és Irland külforgalma 1866—1868. 153. l. — Livorpool hajóforgalma. 155. l. — Lotto adatok. 156. l. — Az életbiztosítás ügye Francziaországban 1819—1868. 157. l. — A somogyi Balatonlecsapoló társulat pénztára 1868—1869 és előirányzat 1870. 307. l. — Az állami és hitelintézeti rakhelyek Sókészlete 1867 végén. 308. l. — Hirlapforgalom Magyarország és a külföld közt 1868. 312. l. — A munkások szállítása vasuton 1868 és 1869-ben. 313. l. — A közmunkaerő és váltságdíjak Somogyban 1869. 316. l. — Hitfelekezetet változtattak Horvát-Tótországban 1868. 317. l. — Termesztmények középára Horvát-Tótországban 1868. 317, l.

STATISZTIKAI ÉS NEMZETGAZDASÁGI

KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

STATISZTIKAI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

HUNFALVY JÁNOS.

ÖTÖDIK KÖTET.

I. FÜZET.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND MAGY. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

MDCCCLXVIII.

PEST,

NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV MAGY. AKAD. NYOMDÁSZNÁL.

1868.

I.

A VILÁGFORGALOM ÁLLÁSA
1860-tól 1865-ig.

Dr. Barsi Józseftől.

A párisi legujabb világünnep szemkápráztató fénye eltünt, kábító zaja elnémult, de termékenyítő hatását megtette, s ennek gyümölcsei egyideig homályban és csendben fognak fejlődni akkor is, midőn látszólag más napi kérdések foglalkodtatandják a halandók figyelmét.

Ez a természet rendes folyása, melyben szintén látjuk, hogy a sokszor szemkápráztató színpompáju, kábító illatu virágzás után beáll a gyümölcs fejlődésének csendes időszaka, mikor a figyelmetlen szem rá se néz a növényre mindaddig, míg érett gyümölcse ismét el nem árulja magát szembetűnő kecses szinével, étvágy-gerjesztő illatával.

Az újkor békeünnepei, a világkiállítások, valamint csak a mai nemzetközi, a mai köz- és magánjogok ótalma alatt, csak a mai müveltségi állapotok mellett s a világforgalom mai eszközeinek tömeges közrehatásával jöhetnek létre, úgy mozdítják elő viszont ők is a tömeges benyomások által, melyeket eszközölnek, nemcsak a jogérzet szilárdulását és meggyökerezését, nemcsak a közmüveltség mind terjedését, mind fokozódását, hanem előmozdítják különösen magát a forgalmi eszközök további fejlődését is úgy terjedelemben, mint tökélyben.

Magyarország, sajnosan be kell vallanunk, nem feszítette meg a párisi kiállításnak sem gazdagításában, sem tanulmányozásában a lehetőség határáig szellemi, erkölcsi és anyagi erejét. Ez tény, melyet okainak találgatásával magya-

rázni talán lehet, de menteni nem ; nem különösen a magyar napi sajtónak mindennapi mulasztásait és bátortalanságát a kezdeményezésben, melyek, eredjenek bár tájékozottság, bár buzgalom hiányából, nem most először lettek nagyon káros nemzeti mulasztások részint okozói, részint elnézői.

Szerencsénkre a munka megtestesült eredményeit meg lehet vásárolni, s aránylag alig van olcsóbban megszerezhető áru, mint épen a legbecsesb, t. i. tudományos fürkészések, egybevetések és müveletek számokban kifejezett eredménye.

Ily tudományos külföldi müveletek alapján[1]) szándékozunk itt nehány világsugarat vetni a világforgalom mai állására és mozgalmaira, s e végre könnyebb áttekintés okáért nehány kölcsön vett táblát közleni, melyek a világforgalom eszközeinek állását számbeli adatokkal tüntetik szembe, a milyen volt 1860-ban és milyenné fejlődött 1865-ig, e határon majd innen maradva, majd túlmenve, nem önkényből, hanem lehetőség és kénytelenség szerint.

Tekintve azt, hogy adataink, bár első sorban Európa államairól szólnak, megérintik, a mennyire lehetséges volt, a lakott föld és bejárt tengerek minden nevezetes pontját, természetesnek fog tetszeni, hogy az 1865-ik éven inneni adatokat jelen munkálatunkban nagyobb részt mellőznünk kellett. Ez fejti meg a tüneményt, hogy Magyarországot e dolgozatban nem léptethettük fel, mint óhajtottuk volna, saját neve alatt és önnön súlya szerint. A hazafiúi bánatot, mely innen ered, enyhíti némileg azon körülmény, hogy a férfias erélylyel vívott szellemi és erkölcsi harcznak országunk önállóságáért, melynek kimenetele 1865-nek végén még vajmi kétesnek látszott, szerencsés befejezése után, már most rajtunk áll díszt szerezni a nemzet nevének a föld népeinek versenyében.

Hogy a vázlat, melyet a világforgalom eszközeinek jelen állásáról és munkásságáról rajzolni szándékozunk, rövid-

---

[1]) L. Die Modernen Verkehrsmittel stb. E. Behm: Ergänzungsheft Nro 19. zu Petermann's geogr. Mittheilungen és Dr. Neumann Fer.: Verkehrsmittel auf der Weltausstellung zu Paris im Jahre 1867.

sége mellett se legyen homályos, mindenekelőtt figyelmeztetünk, hogy sorban fogunk értekezni a vaspályák, a tengeri hajózás, az országutak, hajózható folyók és csatornák, a távirdák és a posták forgalmáról, összehasonlítás és egyetemes átpillanthatás végett a szükséges táblákkal kisérve mindeniket és mindent felemlítvén, a mi e tárgyak körül államférfiút és nemzetgazdát, mérnököt és mívelt embert általában érdekelhet.

A.) VASPÁLYÁK.

1. Földirati kiterjedésök.

Jó térképek, melyeken a vaspályák részint már befejezett hálózatá'; részint munkában, vagy legalább tervben lévő ujabb nyujtványait láthatni, nem tartoznak mai nap a ritkaságok közé, csak az a bajunk van velök, hogy nagyon hamar elavulnak s egykét év alatt hiányossá teszi a valóság a legujabbat is. Ámde, bár hiányossá teszi őket a gyorsan fejlődő világ, még azért nem szünnek meg tanulságosak lenni, mert vajmi ritkán fog az történni, hogy valamely vaspályavonalat újabb, czélszerübb vonal tegyen nyugalomba. Nagy elemi, s még nagyobb társadalmi forradalmak tehetnék ezt csak, s a térkép, mely a régi elhagyott vonal nyomát megőrizné, még akkor is tanulságos lenne és pedig nem egy tekintetben. Legjobb e nemü térképeink hamar beköszöntő hiányossága egyébiránt eléggé tanuskodik arról, hogy még azok a népek sem tartják vaspálya-rendszeröket kielégítőnek és befejezettnek, melyek e téren az elsők.

Minthogy az akadályokat és nehézségeket tekintve, melyeket minden darabka vasút építése előtt le kell küzdeni, minden mérföldnyi új vonal megannyi diadalt jelent az emberiség történetében, minden új mozdony megannyi fáradhatatlan höst nemünk szolgálatában, örömest időznénk e diadaloknak részletesb leirása mellett; de ez nem lévén kitüzött czélunk, azokat, kiket a vaspályaügynek, a haladás e hatalmas megtestesülésének közelebbi és bővebb története érdekel, sok könyv közöl, melyek e tárgyban megjelentek, leginkább két munkára bátorkodunk figyelmeztetni, a francia Au

rázni talán lehet, de menteni nem ; r ... .ujourdhui
napi sajtónak mindennapi mulas ... .e: „Deutsch-
kezdeményezésben, melyek, er ... . vaspálya-hálónak
buzgalom hiányából, nem m ... oz. Ilyen, hogy Eu-
nemzeti mulasztások rész ... rvégiában az éj. sz. 63

Szerencsénkre a ... és Stören városok közt
lehet vásárolni, s aré ... .igiek közt legközelebb jár
áru, mint épen s ... yenek az Oroszországban a
egybevetések é ... jezett éjszaki és éjszak-ke-

Ily tud ... egyike Alsó-Ujvárig (Nishnij Now-
zunk itt r ... európai kereskedelmi világot azon világhirű
sára és ... érintkezteti, melyen az éjszaki tengerparti szamo-
neh ... tálkozik a permi vogullal, a kurlandi lett ember a viet-
e ... cseremiszszel, a besszarábiai bolgár a chersontartományi
göröggel s a tiflis-táji örménnyel, s hová rendszeresen elzarándokol Afganisztan kereskedője is Kabulból és az Indus környékéről. Ide sorozandó végre azon két vonal is, melyek minket nagyon közel érdekelnek, s melyeknek egyike Csernavodát és Küsztendzsét köti össze a Duna torkolatától délre s még 1860-ban nyilék meg, másika a Rusztcsuk-Várnai, mely az idén (1867-ben) adatott át a forgalomnak.

A vaspálya Ázsiában is egyre tovább nyujtja ágait. A török birodalomban Smyruából két ág indul s visz az egyik 18 mfdnyi téren át Aidinba, a másik Kaszaba felé, melynek 13 mfd. a hossza. Ez azonban csak kezdet. Erélyesebben haladnak a keletindiai pályák, melyekből már 733 földirati mfd. szolgál a közlekedésnek. Madras, Bombay, Calcutta és Delhi összeköttetésére már nem sok hiányzik, s nem sokára a Himalaya tövéig, Lahore és Amritsar tájáig fog hangzani a mozdony sípja, az ayra és hindu népek közepében.

Ceylonnak is van már 8 mfdnyi vasutja, Java szigetén pedig az idén (1867-ben) nyitotta meg a hollandi kormány az első 22 mfdnyi vonalat, mint kezdetét egy 200 mfdre tervezett vasút-hálózatnak.

De valódi hazája a vaspályának tulajdonképen Amerika. Az Egyesült-Államok csaknem lázas sietéssel nyitottak meg 1832-nek végén egy alig bevégzett vonalat, s már 1833-nak végén 1,200 kilometernyi vonalon pezsgett a legélénkebb for-

galom, holott Angliának akkor csak 356 kilomnyi vonala volt készen. Az Unio vonalainak hossza 1865-ben már 31,000 kilometerre ment, majd annyira, mint valamennyi más népnek pályái együtt, s mint első táblánk mutatja még 1860-ban is csaknem ugyanannyi pályahossza volt az Unio vonalainak, mint egész Europaéinak együtt; csak a belháboru szakasztotta meg egy ideig e téren a haladást, de a béke helyreálltával csak annál nagyobb hévvel folytatják ott is a munkát, s mint más helyen már érintettük, a sínút New-York és San-Francisco, az atlanti és a csendes tenger közt nem sokára hirdetendi a legnagyobbnak elkészültét, a mit nép valaha tervezett és végrehajtott, s e nagyszerü vonal nem sokáig maradand egyedül, minthogy ezt már is központinak nevezik, melytől mind éjszak mind dél felé kettesével is terveztetnek, sőt már munkában is vannak a versenypályák.

Valamint a központinak nevezett pályát sem a „S i e r r a N e v a d a" jeges háta, sem a „S z i k l á s h e g y e k" láncza, sem alaktalan sivatagok végtelennek tetsző térségei sem birták tartóztatni, úgy tört magának rést a sínútak óriása Amerika más vidékein is majd őserdőkön és járatlan hegyeken, majd — a mi nem kevesebb akadály, vad és félvad néptörzseken keresztül, és az égalj minden veszélyeivel, a talaj minden nehézségeivel daczolva, helyet foglalt a panamai Szoroson, Mexicóban, az argentinai köztársaság, a braziliai császárság és más délamerikai államok területén, oly forgalmat közvetítve, milyenről nehány évvel azelőtt azokon a tájakon senki sem álmodott volna. Azonkivül épitettek Amerikában vaspályákat Anglia és Spanyolország; ez Cuba szigetén, amaz Guyanában és éjszak-amerikai gyarmataiban. Csak a canadai pályák már 1866-ben majdnem oly hosszúk voltak mint Europában ugyanakkor az olaszországiak, s hogy mily nehézségekkel járt azoknak építtetése, arról némi fogalmat nyujthat a Montreal melletti „V i c t o r i a h í d j a" a Sz. Lőrincz folyamán át, mely a Menai-hídjához hasonlólag, csak nem egy angol mfdnyi hosszaságban, oly magasan feszül a folyam vízszíne fölött, hogy a legnagyobb hajók elúszhatnak alatta.

Ausztralia is már csak folytatja jóval ezelőtt megkezdett vasut-hálóját, névszerint Victoriában és Ujdél-valesiában; Af-

rikát végre szintén több helyen megnyitották már vaspályák a gyors forgalomnak. Első helyen Egyiptom áll, melynek egyik vasutja Alexandriát Suezhez köti, a másik a Nil völgye hosszában nyúlik el Gizéhtől Miniéhig, felső és közép Egyiptomot kötve össze Kairóval és Alexandriával. Folytatása tervben van egész Assuanig. Gőzmozdonyok sivítanak és surrannak el algiri, jó-reményfoki és natali vaspályákon, söt Mauritius szigetének is van két darab vasutja. Ezeknek hosszát pontosan nem találtuk följegyezve, építtetésök azonban 25 millió frankba került s így kiterjedésök nem lehet jelenték nélkül.

2.) A vaspályák gyarapodása.

A vaspályák által az összes világforgalomban előidézett nagyszerü változások helyes megitélésére nem elég tudnunk a létező pályák hosszát, vagy szemmel tartanunk e hosszaságok koron- és helyenkénti növekedését. A számok így egymás mellé s egymás alá állítva sokat mondanak ugyan, de nem mindent, és nem is voltak minden helyről kaphatók.

Hogy az Európán kivüli országok közöl alig egy kettő nyujthatott hasznavehető anyagot, megbízható támpontokat és a rovatokba egyszerüen bejegyezhető számokat, azon meg nem ütközhetik még most senki; hisz még az európai államok közt is vannak, melyek arról, a mi nálok a vaspályák ügyében végbe megy, rendes kimutatásokat közre tenni vagy nem szoktak, vagy nem is akarnak. Ilyen államok a pyrenei félszigetbeliek; ilyen Oroszország, melynek adatai részint elég telenek, részint tekintve az ottani bureaucraticus rendszer ismeretes megbizhatatlanságát, nem eléggé hitelesek; ilyen végre Törökország, melynek vasuti forgalmáról az 1865-nek végén megnyilt pályáin semminemü adatot nem sikerült megszereznünk. A mit meg lehetett szerezni, azt a következő táblán kimutatjuk.

Az európai vaspályák 1860-ban és 1865-ben.

…mok évi …vekvés	A forgalomban levő vanalok	Építési és forgalmi költség	Forgalmi eszközök		Szállitott	
	kilometer	millió frank	mozdonyok	kocsik	személyek fejszáma	árúczikkek tonnaszáma
n- 1860	16,791	8,780.538	5,801	195,650	163.533,466	82.160,000
1865	21,386	11,488.066	7,414	251,257	251.959,862	116.433,000
…vekvés	4,595	2,707.528	1,613	55,607	88.426,396	34.273,000
r- 1860	9,319	3,017.865	2,860	68,644	54.000,000?	22.000,000?*
1865	13,570	6,824.000	4,064	106,344	84.025,516	34,019,000
…vekvés	4,251	3,806.135	1,204	37,700	30.025,516	12,019,000
1860	11,253	2.671.084	2,560	50,536	48.030,000	24,075,000
1865	13,472	3,415.744	3,522	78,461	79.431,824	48,905,000
…vekvés	2,219	744.660	962	27,925	31.401,824	24,830.000
1860	5,402	1,440.766	—	—	12,363,568	7,173,000
1865	6,415	1,789.237	1,899	30,969	12,763,251	10,525,000
…vekvés	1,043	348.471	—	—	399,683	3,352,000
…ig 1860	1,705	—	—	—	—	1.047,000 ?
1865	3,693	1.100.000?	—	—	13.483,364	2.268,000
…vekvés	1,988	—	—	—	—	1.221.000
1860	1.729	565.000?	582	18,868	17.000,000	8.502.000
1865	2.285	790.000?	926?	32,300?	32.000.000?	17.697.000
…vekvés	556	225.000	344	13,432	15.000.000	9,195.000
…g 1860	467	60.775	—	—	638.870	170,000
1865	1 379	179.000?	—	—	1.700.000?	453,000
…vekvés	912	118.225	—	—	1.061.130	283,000
…ág 1860	963	268.000	188	2,452	6.430,000	1.114,000
1865	1,288	467.000	—	—	—	1.479,000 ?
…vekvés	325	199.000	—	—	—	365,000
1860	259	77.212	102	1,224	2.300,000	169,000
1865	642	2 4.481	161	2,635	4.109,774	700,000
…vekvés	383	127.272	59	1,411	1.809,774	531,000
1860	109	20.000	10	214	354,905	67,000
1865	419	56.601	39	702	3.500,000?	300.000
…vekvés	310	36.601	20	488	3.145,095	233,000
1860	68	10.970	12?	361	334,299	80,000 ?
1865	241	28.000	25	600	—	283,000
…vekvés	173	17,030	13	239	—	203,000

*) A kérdő jelek egyes számok mellett kételyt fejeznek ki a s… hitelessége fölött.

Számítsuk e teljesebb adatokhoz azon pályákat, melyeknek hossza ismeretes, ugymint:

Spanyol országiéit, melyeknek hossza tett	1860-ban	1,916 kilom.			
	1865 „	4,424 „	a növekv.	2,508	kilom.
Oroszországiéit, melyeknek hossza tett	1860 „	1,591 „			
	1865 „	4,119 „	„	2,528	„
Portugáliáéit, melyeknek hossza tett	1860 „	131 „			
	1865 „	700 „	„	569	„
Európai Törökországiéit, melyeknek hossza tett	1860 „	66 „			
	1865 „	66 „	„	—	„

akkor megkapjuk a forgalomban lévő összes európai vaspályák hosszát:

mely tett	1860-ban	51,769	kilometert
„ „	1865-ben	74,129	„
a növekvés pedig		22,360	„

Ehhez hozzáadjuk most az Európán kivül létező nevezetesbb államokban körülbelöl ugyan ezen idő alatt (1860-tól 1865-ig) kiépített vaspályák hosszát és költségét, amazt kilometerekben számítva, emezt frankokban, mint következik:

Európán kivüli államok haladása a vasutépítésben 1860—1865 közt stb.

Államok	Évek	Kilom.	Frank
1. Éjszak Amer. Egyes. Államok	1860	49,545	5.883,569,500
	1865	55,127	7.005,359,400
2. Angol Kelet-India	1861	2,620	— —
	1865	5,362	1.529,466,900
3. Canada	1860	3,045	— —
	1865	3.457	638,101,742
4. Egyiptom	1863	443	— —
	1867	898	— —
5. Chili	1861	195	— —
	1866	600	120.000,009
6. Brasilia	1861	223	107.000,000
	1866	601	230.000.090
7. Argentinai köztársaság	1862	39	— —
	1866	525	67.829,000
8. Victoria	1860	145	138.797,513
	1865	444	248.426,050
9. Dél Ausztrália	1860	90	— —
	1865	118	— —
10. Jóreményfoki gyarmat	1861	45	— —
	1866	106	— —
11. Uj-Seeland	1860	0	— —
	1865	26	— —

Bár e számok korántsem teljesek, úgy tekinthetők még is, mint a haladás olyan mértéke, mely nem hogy a valóság

határán túl menne, söt inkább azon innen marad- és már igy is azt mutatják, hogy a vonalak hossza ezen időszak alatt 56,390 kilometerröl 67,564-re növekedett, vagyis 11,184 kilometernyi növekedésről tanuskodnak.

Figyelmen kivül hagyjuk a tényt, hogy némely pálya ezen idő alatt egy vágásról kettőre készittetett, mert e részben az adatok még hézagosabbak, s egyedül a fenn kimutatott pályák hosszát véve tekintetbe, úgy találjuk, hogy 1860-tól 1865-ig az európai pályák hossza $43._8\%$-al növekedett, az Európán kivül létezöké pedig $19._9\%$ al.

Mi a költséget illeti, melybe ezen növesztés került, a táblánkon látható hivatalos és egészen hiteles adatok nyolcz európai állam részéről 43,668 kilom. vonalnak költségeit 1860-nak végeig 16,078 millio frankban állapitják meg, miböl egy-egy kilometerre átlag 368,000 frk. esik. E számot alapul véve, föl lehet tenni, hogy Európa összes pályáira 1860-nak végeig 19,051 millio frankot fordítottak. Ugyanazon nyolcz állam rovatai alatt 1865-nek végén 56,175 killometernyi vaspályára 23,806 millio frankot találunk fordítva, mi kilometerenként átlag már 423,780 frankot ad, s ezen alapra fektetve a számítást, az összes európai pályák épitési költsége 1865-nek végén 31,414 millio frankot tett. Ezen öt év alatt eszerint csak Európában 12,303 millio frank fordíttatott a már létezett vaspályák meghosszabbitására, vagy újak épitésére; mely számból az is kitünik, hogy a vaspályák épitése 1860-hoz képest ezen újabb öt év alatt 65%-al költségesebbnek mutatkozott. E nagyobb költség részint onnan származik, hogy a vaspályák befolyása alatt emelkedett ipar és mindenrendü tevékenység következtében a földbirtok értéke szintén emelkedett, mi által a kisajátítási költségek, s a munkabér hasonlóképen magasabbra rugtattatnak; részint onnan, [illegible]öbb helyen kettős vágásra épitették a vonalokat. [illegible]elés költségei ellenben némileg apadtak, kivált ott, [illegible] a létező pályák megnyujtattak. E részb[illegible] hét európ[illegible] adatai azt mutatják, hogy az ö pályá[illegible] 1860 óta [illegible]nyok csak 35%-al szaporíttattak, a [illegible] pedig [illegible] tehát kisebb mértékben mint vonalaik [illegible].

Mindeddig azonban a for[illegible]ak csak [illegible] tar-

tottuk szemünk előtt, ideje már szemügyre vennünk magát a forgalmat is. Táblánk nyolcz elsőrendű európai államnak forgalmáról eléggé hiteles adatokat tüntet elő, melyek eléggé biztos alapjául szolgálhatnak több rendbeli következtetésnek. Adataink szerint 1860-ban 45,329 kilométernyi vonalon elszállíttatott 298,220,809 személy, 144,316,000 tonna teher. 1865-ben 59,598 kilométernyi vonalon elszállíttatott 469,490,228 személy, és 229,032,000 tonna teher. E szerint, mig a vonalak hossza eme nyolcz államban csak 31.5%-al növekedett, a személyforgalom 57.4%-kal szaporodott, az áruszállítás pedig 59%-kal. A pályákon való szállítás tehát átlag jóval gyorsabban szaporodott mint a pályák hossza.

Adataink, mint mondók, a legélénkebb forgalmu államokról szólnak, melyekből hiba volna következtetéseket vonni akár valamennyi akár egy-egy másra. Már e nyolcz között is szembetűnő arányok szerint változnak a forgalmat kifejező számok, s e tekintetben Angliával egyet sem lehet párhuzamítani Európában. Vonalainak hossza, e vonalak növekedése, szállító eszközeinek száma, forgalmának nagysága, élénksége és gyors gyarapodása még sokáig biztositandják számára a forgalom terén az elsőséget európai társai között. Francziaország és Germania, ha ezt nemzetgazdászatilag egy államnak veszszük, erélyesen törekesznek az elsőnek nyomába, s csak negyedik helyen következik Ausztria mint birodalom, melynek viszonlagos lassubb haladását 1850 és kivált 1860 óta kül- és belviszonyainak akkori ferde helyzete eléggé magyarázza.

Ha azonban a szám-adatokat nem egymástól függetlenül, hanem viszonylagos értékök szerint mérlegeljük; ha azt kérdezzük, mily arányban ügyekeztek az öt évi szakasz alatt az egyes államok vonalaikat szaporítani s a netaláni mulasztásokat helyreütni, akkor más név- és számsort nyerünk, mely elég tanulságot foglal magában. Az európai pályanövekvést ezen öt év alatt száznak téve, ehhez járult

Anglia	20.5 %-kal	Portugallia	2.5 %-kal
Francziaország . . .	19.0 " "	Belgium	2.4 " "
Oroszország . . .	11.4 " "	Hollandia . . .	1.7 " "
Spanyolország . . .	11.3 " "	Helvetia	1.6 " "
Németország . . .	10.0 " "	Dánia	1.4 " "
Olaszország . . .	8.9 " "	Norvégia	0.8 " "
Ausztria	4.6 " "	Törökország . . .	0.0 " "
Svédország	4.1 " "		

3.) Együttes szemle az egész föld vaspályái fölött.

Eddig kevés kivétellel az 1860—1865-ik évi időközt tartottuk szemmel, mert csak arra szoritkozva nyujthattunk a vonalak hosszán kivül más adatokat is. Most minden más adatot mellőzve, csak a vonalak jelen hosszát veendjük tekintetbe; ezáltal némely államokra nézve kiterjeszthetjük szemlénket a jelen (1867.) évre is, mint következik :

I. Európában.

	kilometer
1. Nagybritannia (1867 sept.)	24,621
2. Francziaország (1867 jun.)	14,908
3. Német államok (1867 elején)	14,455
4. Ausztria (1867 elején)	6,305
5. Spanyolország (1867 elején)	5,110
6. Olaszország (1867 elején)	4,840
7. Európai Oroszország (1867 elején	4,494
8. Belgium (1867 elején)	2,566
9. Svédország (1867 elején)	1,732
10. Svajczország (1867 elején)	1,295
11. Hollandia (1867 elején)	1,049
12. Portugallia (1867 elején)	700
13. Dánia (1867 elején)	478
14. Norvégia (1867 elején)	315
15. Európai Törökország (1867 közepén)	286
Európa összesen	83,151

vagyis 11,207 földirati mfd.

II. Amerikában.

		kilometer
1. Egyesült államok (1867 elején)		59,377
2. Angol gyarmatok Éjszak Amerikában (1866 elején)		
a) Canada	3,457 kilom.	
b) Uj Brunsvik	315 „	3,922
c) Uj Skótia	150 „	
3. Cuba (1866 elején)		[illegible]
4. Brasilia (1867 elején)		[illegible]
5. Chili (1867 elején)		
6. Argentinai köztársaság (1866 elején)		
7. Mexicó (1866 elején)		
8. Brit Guyana (1866 elején)		
9. Peru (1866 elején)		
10. Columbia (1866 elején)		

	kilometer
11. Paraguay (1866 elején)	74
12. Jamaica (1866 elején)	22
13. Venezuela (1866 elején)	15
Amerika összesen . .	66,160

vagyis 8,915 fdirati mfd.

III. Ázsiában.

	kilometer
1. Brit Keletindia (1867 elején)	5,438
2. Ázsiai Törökbirodalom (1867 elején)	233
3. Java (1866 elején)	163
4. Ceylon (1866 elején)	59
Ázsia összesen .	5,893

vagyis 794 fdirati mfd.

IV. Afrikában.

	kilometer
1. Egyiptom (1867 közepén)	898
2. Jóreményfoki gyarmat (1866 elején)	106
3. Algier (1864 elején)	44
4. Natal (1866 elején)	3
Afrika összesen .	1,051

vagyis 141 fdirati mfd.

V. Asztraliában.

Angol Gyarmatok (1866 elején)	kilometeter
1. Victoria	444
2. Uj déli valesia	233
3. Déli Ausztrália	118
4. Királyné földje	44
5. Uj-Seeland	26
Australia összesen . .	885

vagyis 220 földir. mfd.

Együttesen

	kilom.		föld. mfd.
I. Európa	83,154	=	11,207
II. Amerika	66,160	=	8,916
II. Ázsia	5,893	=	794
IV. Afrika	1,051	=	141
V. Ausztrália	885	=	120
Az összes vaspályák hossza	157,143 kil.		21,178 föld. mfd.

A föld Egyenlitőjének 360 foka, egyenként 15 földirati mfdjével számítva, 5,400 mfdet tesz, ezt négyszer véve 21,600 mfdet kapunk, e szerint a létező vaspályákból, mindeniket

csak egy vágásosnak véve, közel négyszeres vasutöv telnék a föld körül az Egyenlitő alatt; s ha valaki e vonalat mind be akarná járni, öt hónapnál tovább kellene éjjel-nappal vasuti kocsiban ülnie s a hol csak lehet, a gyors vonatokkal utaznia.

A költségekre térvén, a fenn megtalált átlagos épitési összeget véve alapul, bizvást számithatunk

		millió frank
I. az európai vaspályákra összesen		35,240
II. az amerikaiak közöl		
a) az Uniobeliekre	7,888 m. fr.	
b) az éjszakamerikai angol gyarmatokéira	700 „	
c) a brasiliaiakra	250 „	
d) a chilii pályákra	120 „	
e) az argentinai köztársaság	68 „	
f) a columbiaiakra	42 „	
g) a többire együtt	140 „	
s így összesen az amerikaiakra		9,188
III. az ázsiai pályák költségei közöl ismeretesek a kelet-indiai pályákéi 1866 végén . .	1,529 „	
ehhez adván az új építés költségéül .	15 „	
kapunk Ázsia részére		1,544 ½
IV. Afrikára nézve a költség számitás minden biztos támpontot nélkülöz, de a legkevesebbet véve, az amerikai és ázsiai pályákon szerzett adatok szerint ennek vaspályáira fölmehetett		156 ½
V. Ausztraliában ismerjük a Victoriabeli pályák költségeit	248 ½ „	
Ennek aránya szerint számítva a többit ujra kapunk	248 „	
vagyis Ausztráliára összesen		496 ½

Minden létező pályák költsége ezek szerint tesz körülbelöl . . . 46,625 ½ millio frankot. Hogy e tőkének csak évi 4 százalékos kamatja megtérüljön, szükséges hogy az itt elősorolt vaspályák összesen 5,109,643 franknyi tiszta jövedelmet adjanak napjában, mi legalább is 20 millio franknyi napi pénzforgalmat kiván meg. Ha e tőkét rögtön vissza lehetne vonni, Anglia, Gallia, Ausztria, Russia, Hispania, Dania és Graecia összes államadósságait lehetne vele födözni.

Nem csekély azon kiadások összege sem, melyeket a „kopás“ tesz folytonosan szükségesekké. Az erről szóló

adatok, a dolog természeténél fogva, nem lehetnek sem kimerítők, sem egyes tételeikben változatlanok, s itt egyelőre csak hármat említünk azon kellékek közöl, melyek folytonos újítást kivánnak, úgymint a síneket, a mozdonyokat és a kocsikat.

A sinek átlagos súlyát egy-egy meternyi pályahosszaságra 36 kilogrammra számítva, s minden létező pályát csak egyvágásosnak véve, az összes pályákra szükséges sinek sulya 11.314,000 tonnát nyomott, mi más szóval 226.280,000 mázsa vasat jelent, mely sínmennyiségnek kiállítására Francziaország mostani összes gyárai, termelésök jelen nagy terjedelme mellett is, közel 55 esztendeig volnának kénytelenek teljes erejöket fordítani.

A mozdonyok számát az egész földön bízvást tehetjük 40,000-re, a kocsikét pedig 1.200,000-re. Föltéve, hogy szolgálati képességök 30 esztendeig tart, csak a jelen leltár folytonos épségben tartására évenként átlag több mint 1,300 mozdonynak; több mint 40,000 kocsinak építése válik szükségessé.

Mily élénk az emberek járása kelése a vaspályákon, megitélhetni abból, hogy 74,625 kilometernyi vonalokon hiteles adataink szerint egy év alatt 502.677,000 szállíttatott kisebb-nagyobb távolságra. Ha e hiteles számot alkalmazzuk a többire is, könnyen kiszámíthatjuk, hogy naponként mintegy 3 millio ember utazik vaspályákon ide s tova.

Az áruforgalomra nézve szintén hiteles adatokból kiderítettük táblánkon, hogy 75,298 kilometernyi vonalakon egy év alatt 236,625,000 tonna szállíttatott el, vagyis 4732 $\frac{1}{2}$ millio vámmázsa, mely adatokra támaszkodva a föld valamennyi pályáinak napi áruforgalmát bizvást 1 $\frac{1}{3}$ millio tonnára tehetjük, vagyis 27 millio vámmázsára.

Mi végre a vaspályáknál alkalmazott személyzet számát illeti, erre nézve legnehezebb csak némileg biztos számítási alapot nyerni, mert ez az illető nemzetek tevékenységi képességén kivül, mely nagyon különböző, tömérdek más meg nem becsülhető körülményektől függ. Megbizható adatok szerint 1865-ben a francziaországi vzspályáknál 111,460 ember foglalkozék, a canadaiaknál 9,258, a keletindiaiaknál pedig 19,788,

Itt három egymástól merőben elütő nemzetgazdászati körből vett számokat nyertünk, melyeket általánosítva s a föld minden pályáira kiterjesztve, könnyen föl lehet tenni, hogy összesen 1.000,000—1.200,000 ember áll a vasut közvetlen szolgálatában, azokat nem számítva, kik gyárakban és műhelyekben közvetve dolgoznak a vasutak számára.

A vaspálya, mindezeket tekintve, tekintve kivált a beléje fektetett tőkék roppant összegét, az általa közvetített személy- és áruforgalom egyre növekedő óriási számait, és végre a szolgálatában álló emberi és természettani erőket, minden létező forgalmi eszközök közt az első helyt vívta ki magának, s a nemzetgazdászati tényezők sorában „valóságos nagyhatalom-ként" szerepel.

B.) A KERESKEDELMI TENGERÉSZET.

1. Ez a világforgalomnak nélkülözhetlen kapcsa.

Bármily nagy hatalom legyen egyébiránt, mint készségesen elismerjük, a vaspálya, annyi még is bizonyos, hogy minden eddigi tervezgetések daczára még nem egyhamar fog sikerülni a közvetlen vaspályai összeköttetés akár csak Anglia és Gallia egymáshoz oly közel fekvő partjai között is. A vaspálya szolgálata, mint ma állunk, az atlanti tengeren ugy innen mint túl, csak a tengerpartig ér. Ott, ma is csak úgy mint az ős hajdankorban, a hajó veszi át a szállitandókat, s midőn „világforgalomról" van szó, hajó nélkül azt még ma személy- és áru-szállítás dolgában gondolni sem tudjuk, noha a személy helyettesét, a szót, és az áru helyettesét, vagy az áru egyenértékét, a kereskedők „rendelményeit", már hajó nélkül is képesek vagyunk a világforgalomban szerre peitetni.

A vaspályák terhét a tengeparton a hajó veszi fel, még nem régen csak vitorlás, ma nagyobb részben már gőzös, és pedig nem ritkán oly nagy horderővel, melyet szárazföldi embernek elgondolni is nehéz. Anglia oly óriás hadigőzösnek („Hercules"-nek) mintáját állította ki legközelebb Párisban, mely 5,000 tonnánál (100,000 mázsánál) többet bír

Amerikában már több évvel ezelőtt gyapotszállító hajó készült el, (a „Great Republic“), melynek hordereje 5,900 tonnára volt számítva; a nagy Leviathan-nak vagyis „Great Eastern“-nek öble meg épen 18,000 tonnát képes elszállítani. E nagyszerü szállitási képességnél fogva a hajót még akkor sem fogná a világforgalomból kiszorítani a vaspálya, ha netalán Európát a tervezett eufrati vonal össze is kötné Kelet-Indiával, vagy a sziberiai vonal a Behring-féle szorosan át Amerikával.

A jelen század tapasztalása azt mutatja, hogy a szárazon megélénkült forgalom élénkítőleg hatott a tengeri forgalomra is. E század eleje óta e forgalom több mint meghatszorozódott, s folytonos növekvést mutat. A tengeri hajó ma már földirati korlátokat, úgy szólván, nem ismer. Az éjszki foktól Chili legdélibb révéig, Sz. Pétervárától Ausztráliáig és az Amu torkolatáig gőzös és vitorlás szüntelen váltakoznak s a rendes összeköttetés rév és rév közt az egész földet hozza szakadatlan kapcsolatba. Alább következő táblánk némileg azt is mutatja, mily gyorsan történik a gőzerő alkalmazása a tengeri hajózásra. Épen most volt harmincz éve annak, hogy két angol gőzös először vállalkozott tengeri szolgálatra Anglia és Amerika közt, s ma megszerezhetett adataink szerint legalább is 4,000 európai s 3,500 nemeurópai gőzös szántja a tengert. Mint a fuvarosok jártabb országutakon, úgy versenyeznek egymással a fővonalokon a nagy gőzhajó-vállalatok. Anglia s általában Európa forgalmát Keletindiával, Chinával és Ausztráliával ma nem csupán az óriás „Peninsular and Oriental Steam Navigation Company“, melynek hivatalosan is elismert rövidített czíme és czége „P. a. O.“) tartja fenn 53 gőzösével, hanem a majdnem szintoly nagyszerü franczia társulat is, melynek czime „Messageries Impériales.“ Az Európa és Amerika közti forgalmat vetélkedve közvetíti nagyszámu angol és amerikai vállalaton kivül a franczia „Compagnie générale transatlantique“, továbbá a brémai és hamburgi transatlanti társulatok. Kik állítják, hogy 1865-ben Amerika és Anglia révei közt mindennapi gőzhajójázat volt folyamatban, kevesebbet mondanak a valónál, a mennyiben átlag véve több esik egy

érkező és egy távozó gőzhajónál az év egy-egy napjára. Nyugat-Indiákra is versenyt tesznek szolgálatot Európából angol, franczia és spanyol gőzhajók: sőt a ki déli Amerikába készül, szintén választhat két angol, egy franczia és egy amerikai társulat gőzösei között. Csak minapában indult el Colorado gőzös, az amerikai „Pacific Steam Navigation Company" egyik merész tengeri leventéje első egyenes útjára Uj-Yorkból Hong-Kongba. A gőz alkalmazása a tengeri hajókon annyiból, mondhatni, új korszakot jelent, a mennyiben a gyorsaság és biztosság, melylyel megteszi útjait, tömérdek embert késztet tengeri utazásra, nem szorosan kereskedelmi, sem csupán hadi, vagy komolyan tudományos tekintetből. Hisz az összeköttetés már úgy van berendezve, hogy negyed fél hónap alatt megtehetni egy kis körutat az egész föld körül mintegy 1850 tallérnyi költséggel. Az új szerkezetü angol kerékgőzhajókon, milyenek a „Salamis," a „Helicon" stb., ilyen körutat még rövidebb idő alatt is meg lehetne tenni.

2.) A kereskedelmi tengerészet haladása.

Az alább következő táblán ügyekeztünk a kereskedelmi tengerészet állását, névszerint a vitorlás és gőzhajók számát és tonnatartalmokat számokkal kifejezni, s az európai államokon kivül az éjszak-amerikai Uniót is állítottuk a nagyság szerint alkotott sorba. Itt is összehasonlítás kedviért az 1860-dik évi állapotot tettük az 1865-dik évi mellé, hogy a közbejött változások azonnal szembetünjenek. A folyamhajózást, a mennyire csak lehetett, kihagytuk, mert arról alább fogunk szólni, hol a belforgalomra vetendünk néhány pillantást. Nehezebb volt a tengeri utakon foglalkozó hajókat élesen különválasztani részint a parti közlekedésre szorítkozóktól, részint a halászbárkáktól, mi különösen az Uniobeli tengerészetnél teljes lehetlenné vált. Ennek következtében az Unio rovata alatt álló számok némi leszállítás alá kell, hogy e [illegible]
pedig a most érintett okon kivül más tekintetnél
mennyiben t. i. nem minden hajó tesz folytonos [illegible]
a táblánkon látható számok csak azt mutatják,
mennyi tonnatartalommal volt szolgálatra késze [illegible]

yorki hivatalos közlöny egyik értesítése szerint 1865-ben csak 3.372,860 tonnatartalmu hajók voltak tettleges szolgálattal elfoglalva, holott a mi táblánk a szolgálatképes hajók tonnatartalmát ugyan arra az évre 5.096,800 teszi. Dániánál úgy itt mint a vaspályákról adott táblán is a Schleswig-Holsteinra eső mennyiség már ki van hagyva, és a mi a holsteinit illeti, azt mind 1860-ra mind 1865-re a német államokéihoz számítottuk, a schleswigit ellenben csak 1865-ben. Áll vala pedig 1860-ban Schleswig kereskedelmi tengerészete 16 gőzösből 1,022 tonnatartalommal, és 1,543 vitorlásból 61,524 tonnával, Holsteinné ugyanakkor 1,340 vitorlásból 45,822 tonnával; 1865-ben ellenben a schleswigi már csak 5 gőzösből állt 478 tonnával, és 959 vitorlásból 60,668 tonnával, a holsteini pedig 2 gőzösből 109 tonnával és 1,565 vitorlásból 75,008 tonnával.

A német államoknak, névszerint Poroszországnak, az akkori Hannovera-, Hamburg-, Bréma-, Lübeck-, Oldenburg-, Mecklenburg-Schwerinnek, úgy szintén Holstein s illetőleg Schleswignek kereskedelmi tengerészetét illető számaink, az amerikai Unio számaival ellenkezőleg, a valónál kisebbre vannak téve, a mennyiben itt sok államnál a parti kereskedéssel foglalkozó hajók a folyamokon járókkal vannak egy csoportba vetve, s az elkülönítést csak önkényszerü eljárással eszközölhettük volna, melyet magunknak meg nem engedhettünk. Egyébiránt a nagy tonnatartalomhoz képest itt is csekélységről van szó. Kezünknél lévő egyik értesítés szerint az említett államok tengervidékén a parti hajózással foglalkozó járművek száma 583-ra megy, 5,000 tonnányi tartalommal.

Ausztria a tengerész államok sorában 1865-ben még a 11-dik helyen állt. Azóta elvesztette, vagyis inkább visszabocsátotta Velenczét, az Adria egykori királynéját, s egy ideig természetesen még alább fogna esni, ha az, ki a földet elérte, alábbra eshetnék. De ha Fiuméra és Magyarország egykori tengerpartjára, Dalmátiára, kellő gondot fordítand, a suezi csatorna megnyiltával, némi iparkodással s egy kis szerencsével, legalább annyira viheti, hogy a természet által neki szánt helyét e téren is becsülettel megtölthesse.

A nevezetesb államok kereskdelmi tengerészete 1860 és 1865-ben.

Államok	évek	Gőzösök száma	Gőzösök tonnatartalma	Vitorlások száma	Vitorlások tonnatartalma	Együtt száma	Együtt tonnatartalma
britannia	1860	2,000	461,596	25,663	4.271,650	27,663	4.733,246
	1865	2,718	836,709	26,069	5.015,764	28,787	5.852,473
	változás	+718	+375,113	+406	+744,114	+1,124	+1,119,227
k-Ame-	1860	2,400	867,937	—	4.485,931	38,000	5.353,868
ı	1865	2,270	1.000,700	—	4.096,100	—	5.096,800
	változás	—130	+132,763	—	—389,831	—	—257,068
t álla-	1860	126	47,783?	4,821	1.011,431?	4.957	1.062,214
c	1865	169	55,078?	6,320	1.276,573?	6,489	1,331,651
	változás	+33	+7,295	+1,499	+262,142	+1,532	+269,437
ziaor-	1861	327	73,267	14,738	910,129	1 ,065	983.996
;	1865	385	108,328	14,874	899.756	15,259	1.008,084
	változás	+58	+35,061	+136	—10,973	+194	+24,088
gia	1860	—	—	—	—	5,287	585,534
	1865	—	6,500?	—	770,000?	5,407	776,500
	változás	—	—	—	—	+120	+190,966
ország	1860	57	11,017	16,500	666,024	16,557	677,041
	1865	95	22,159	15,672	685,629	15,767	707,788
	változás	+38	+11,112	—828	+19,605	—790	+30,747
idia	1860	42	13,746	2,819	575,026	2,361	588,773
	1865	42	15,068	2,161	593,608	2,303	538,676
	változás	0	+1,322	—518	—51,418	—58	+50,096
ország	1860	27?	—	3,008	356,953	3,035	356,953
	1865	130	—	3,578	—	3,708	399,930
	változás	+103		+570	—	+673	+42,977
olország	1860	84	15,444	4,716	399,888	4,800	415,332
	1865	127	39,060	4,732	356,210	4,859	395,270
	változás	+43	+23,616	16	—43,678	+59	—20,062
rszág	1860	177	—	3,023	—	3,200	377,900
	1855	194	—	2,961	—	3,155	355,044
	változás	+17	—	—62	—	—45	—22,856
ria	1860	59	21,338	3,275	305,189	3,331	326,527
	1865	64	26,468	3,202	283,933	3,266	310,401
	változás	+5	+5,130	—73	—21,256	—68	—16,126
gország	1861	5?	—	4,065	—	4,070	263,075
	1365	6?	—	4,494	—	4,500	300,000
	változás	+1	—	+429	—	+430	+36,925
ökország	1860	2?	—	1,198?	—	1,200	170,000
	1865	4?	—	2,196?	—	2,200	182,000
	változás	+2	—	+998	—	+1,000	+12,000

Államok / évek		Gőzösök száma	Gőzösök tonnatartalma	Vitorlások száma	Vitorlások tonnatartalma	Együtt száma	Együtt tonnatartalma
Dánia	1860	43	4,164	2,727	134,829	2,770	138,
	1865	70	6,690	3,579	153,588	3,649	160,
	változás	+27	+2,526	+852	+18,759	+879	+21,
Portugallia	1862	2?	—	827?	—	829	87,
	1865	2?	—	651?	—	653	82,
	változás	0	—	—176	—	—176	—4,
Belgium	1860	8	4,254	108	28,857	116	33,
	1865	8	4,216	104	31,293	112	35,
	változás	0	—38	—4	+2,436	—4	+2,

Az itt-ott hiányzó számokat valószinűségi mívelet alapján kiegészítvén, Európa kereskedelmi tengerészetére nézve ezen végösszegeket nyerjük:

1860 végével gőzhajó volt 2,974, vitorlás 92,272, összesen hajó 95,246, tonnatartalmuk 10,800,647.

1865 végével gőzhajó volt 4,021, vitorlás 95,993, összesen hajó 100,114, tonnatartalmuk 12.436,208.

Növekedés gőzös 1,047, vitorlás 3,721 összesen hajó 4,768, tonnatartalmuk 1.635,561.

A gyarapodás e szerint tett a vitorlás hajók számában 4 százalékot
ellenben a gőzösök számában . . . . 35 „
az öszes hajók számában . . . . 5 „
ellenben az összes hajók tonnatartalmában . . . 15 „

E százalék számokból két tény tünik önként szembe, először az, hogy a fölvett öt év alatt kilenczszer annyi gőzhajó építtetett mint vitorlás, és másodszor, hogy a hajóépítésnél főszempont jelenleg a minél nagyobb tonnatartalom, vagy horderő, mi egyrészt arról tesz tanúságot, hogy a gőzhajó nem csak gyorsan és időt tekintve pontosan jár, hanem aránylag biztosan is, mely biztosság érzete készti a hajóépíttetőket, hogy minél nagyobb horderejü hajókat megrendeljenek.

3.) Együttes szemle a világ kereskedelmi tengerészete fölött.

Valamint az európai államokat látjuk erejök kifejtésében a tengeren is versenyezni, úgy látjuk ezen erőfeszítést az Európán kivüli államoknál is, arányban részint állami intézményeik kisebb-nagyobb szabadsága- és szilárdságával, részint földirati fekvésök- és nemzeti jellemök-sajátságával.

Európára nézve a fennebbi számokat előbbre visszük 1866-nak végeig és ugyanarról az időpontról számítjuk a többi adatokat is, mint következik:

	Hajók száma	Tonnaszám
I. Európa.		
Európa összesen	100,109	12.450,096
II. Amerika.		
1. Éjszak-Amerikai Egyesült-Államok . . .	38,000	5.096,800
2. Angol gyarmatok, névszerint:		
a) Uj Skótia . . . , ...	3,508	368,777
b) Uj Brunszvik	1,019	314,650
c) Canada	1,658	234,116
d) Uj Fundland	4,486	88,415
e) Ede herczeg szigete	272	40,173
f) A többi brit birtok együtt	681	23,829
3. Brasilia	755	332,000
4. Argentina	80	95,000
5. Spanyol gyarmatok	944	74.090
6. Chili . . . . , . .	257	67,090
7. Közép amerikai köztársaságok (Guatemala Megváltó, Honduras, Nicaragua és Costa-Rica)	320	34,800
8. Hayti	144	28,000
9. Peru	110	24,234
10. Columbia	100	16,000
11. Bolivia	38	7,000
12. Mexico	79	6,551
13. Uruguay	37	2,828
Amerika összesen . .	49.191	6.754,863
III. Ázsia.		
1. China	8,000	616,000
2. Spanyol gyarmatok	7.171	161,714
3. Angol „	791	94,988
4. Németalföldi gyarmatok	307	59,200
5. Siam	98	41,14[illegible]
Ázsia összesen .	16,367	97[illegible]
IV. Afrika.		
1. Marocco	400	
2. Egyiptom	1,400	
3. Tunis	410	

*) Japannak, mely Ázsiához képest csaknem úgy fekszik [illegible] britannia Európához, semmi tengerészete nincs, világos jeléül a földirati fekvés nem fejti meg Anglia tengeri uralmát.

	Hajószám	Tonnaszám
4. Tripolis	110	6,000
5. Angol gyarmatok	274	20,641
6. Algier	149	4,413
Afrika összesen .	2,753	82,954
A. Ausztralia.		
Angol gyarmatok :		
1. Victoria	481	57,015
2. Tasmania	240	26.518
3. Uj déli Valesia	102	20,238
4. Uj-Seeland	272	10.825
5. Déli Ausztralia	73	2.089
Ausztralia összesen .	1,168	116,685

Ebből kiderül, hogy az összes kereskedelmi tengerészet 1866-nak végén állt 169,878 hajóból, melyeknek hordereje 20.377,040 tonnányi volt. Föltéve, hogy mind e hajók teljes horderejük szerint megrakodnának, 400 millió mázsának elelszállítására volnának elegendők. Nagy részt azonban mindenikök egy-egy évben több útat tesz, miáltal a szállítási képességet aligha kétszeresen nem múlja felül a szállitás valósága.

Csak távolról sem lehet biztos számokra támaszkodni, midőn azt keressük, hány ember áll az összes kereskedelmi tengerészet szolgálatában. A mit nagyon is kerekszámokban gyüjthettünk, azt mutatja, hogy az utóbbi években a hajók népessége tett:

Angliában	256,000	Norvégiában . .	38,000
Éjszak Amer. Unio .	190,000	Hollandiában . .	14,000
Francziaországban . .	? ?	Oroszországban .	16,000
Olaszországban . . .	? ?	Ausztriában . .	17,103
A német államokban . .	46,000	Belgiumban . .	1,400 embert

Minden más adatot mellőzve, s az itt adott számokat az illető államok hajóinak tonnatartalmával egybevetve kiderül, hogy minden $24._{6}$ tonnára egy ember jut; és ebből visszaszámítva a horderőről a népességre kitünik, hogy a kereskedelmi tengerészet szolgálata közvetlenül mintegy 830,000 embert foglalkodtat.

Az e téren befektetett tőkék, valamint a forgalmi költségek számitgatása merőben lehetetlen, egy részt a roppant árkülönbségek miatt, melyek a hajók mindenféle nemeinek egy-

mástól nagyon elütő felszerelésében, a legénység élelmezése és díjazásában stb. előfordulnak; részint a miatt, mert a költség tömérdek esélyektől függ, s mint az évi tiszta nyereség egyik nevezetes tényezője a hajó-tulajdonosok titkai közé tartozik, melyek a közönség előtt teljesen akkor sem lebbenttetnek fel, mikor részvényes társulatok hajói forognak szóban, vagy midőn kamatbiztosításra valamely állam részéről tartanak igényt.

C.) Ország- és belföldi vízi útak.

Valamennyi forgalmi eszközök közt ezek a legrégibbek, s épen ezekről háladatlan mert eredménytelen munka minden kisérlet csak némileg is megállható statistikai képet nyujtani, kivált az általunk választott öt évben 1860-tól 1865-ig. Épen mivel az egyes országok belforgalmának élénksége jó országutak és minél könnyebben járható folyók, csatornák és tavak hálózatától függ, úgy találjuk, hogy a műveltség élén álló és részint élénk belforgalomnak örvendező, részint e forgalmat számon tartó nemzetek ilyen hálózataikat már régen elkészitették, s legfölebb azoknak fenntartásáról és mellékutakkal való kiegészítéséről kell gondoskodniok. Ehhez járul az is, hogy a vaspálya a mellékutakat is erősen kezdi helyettesíteni szárny-közuti és iparos-vonalaival, oly jövőt készítve elő, melyet még most alig sejtünk, kivált ha az egyre terjedő igazság, méltányosság és emberiség érzeteinek alapján a béke meg talál szilárdulni. A forrás, melyből adatainkat merítjük, panaszkodik, hogy tudakozódásaira az országútak mibenlétéről egyik előkelő helyről azt felelték: „Konnte Nichts gefunden werden;“ A csatornák mibenlétét illető kérdéseire pedig csatornákkal bővelkedő országnak első rendű statistikai hivatala e lakonikus szóval felelt, hogy: „Inconnu.“

Természetes, hogy forrás[illegible] bbet mi sem adhatunk *) Adatai ezek:

A csinált utak hossza [illegible] n tett:

*) [illegible] yalva l. a Statist. és Nemzetgazd. [illegible] 61 — l.

		Államutak kilom.	Megyeiek kilom.	Községiek kilom.	Összesen kilom.
Francziaországban	1860	36,115	45,627	259,093	340,835
	1865	36,620	46,839	240,148	323,607
Ausztriában	1860	30,123	73,838	—	103,961
	1865	22,424	87,421	—	109,846
Belgiumban	1860	4,548	1,505	18,118	24,171
	1865	5,033	1,455	18,171	24,659
Spanyolországban	1860	9,097	1,550	629	11,276
	1865	9,897	2,552	1,091	13,540

Ezek az adatok vagy pangást, vagy vajmi jelentéktelen előmenetelt jeleznek. A következők még fogyatékosabbak.

		Államút kilom.	Megyei kilom.	össsesen kilom.
Angliában	1865	64,033	176,608	230,641
Oroszországban	1860	93,896	8,675	102,572
Német államokban	1866	88,392		88,392
Svédországban	1860	29,607	24,260	53,867
Italiában	1864	15,530	9,032	24,562
Norvégiában	1865	—	—	18,000
Török birodalom Európában	1865	—	—	10,000
„ „ Ázsiában	1865	—	—	15,622
Dániában	1865	1,372	4,828	6,200

Európa délkeleti részeiben, (hová hazánk is tartozik), Ásiában és a műveltség első fokaihoz közeledő más földrészek egyes népeinél minden mfdnyi darab csinált út, minden mfdnyi darab hajózhatóvá tett folyam vagy megnyitott csatorna mai nap is diadal jelentöségével bír a meghódított természet fölött, mely hódítás mindig megannyi azelőtt lebilincselt és fogva tartott nemesebb emberi és tömérdek physikai erők felszabadulását vonja maga után. — Kit ne érdekelne ezen szempontból a tropikus égalj alatti nagy folyamoknak hajózhatóvá alakítása! Kit ne ragadna bámulatra az utvonal, mely Moszkva és Peking közt biztossá s aránylag könnyüvé és gyorssá teszi a közlekedést! Hasonló fontosságuak az útvonalak, melyeket Kelet-Indiában az angol gyarmatosok építenek, melyeknek három leghosszabbika 5,000 kilometernél többre megy, valamint azok, melyek a Mississippi és a csendes tenger közt elterülő roppant vidékeket csaknem egyenes vonalban metszik, s melyeknek egyike 5,500 kilometert mér. Nem csekélyebb az áldás, melyet a csatornázások árasztanak például Kelet-Indiában, Chinában, Canadában, az Unio éjszakkeleti tavai közt stb. Minthogy azonban ezen utak és csa-

tornák 1860 óta nem nagy haladást mutatnak, a régibb állapotok leirása pedig nem tartozik jelen feladatunkhoz ; itt elég lesz a tudományszomjast a következő munkákra figyelmeztetnünk : „Klun és Lange: Industrie und Handelsgeographie“, Zürich 1866; D. K. „Andree: Geographie des Welthandels“ I. Stuttgart 1867. és „Stein-Wappacus: Handbuch der Geogr. und Statistik.“

D.) A távirdák.

1.) Elterjedésök a földön.

A közlekedési eszközök közől, melyekkel a forgalom rendelkezik, egyik sem terjedt el oly gyorsan a föld kerekségén mint a gondolatot a gondolat sebességével a legnagyobb távolságokra szállító távirda, s egyik sem fejlett oly hirtelen, oly magas tökélyre mint ez. Míg a vitorlás hajó csak az evezősnek tökéletesb kiadása, a gőzös pedig a vitorlásnak, de alapjában a hajó csak hajó ; mig a vaspálya és gőzmozdony csak tökéletesb kiadása az ökrös szekérnek a gyepes talajon, de alapjában talaj és kerekes jármű nem változott : a távirda mai lényege egészen új, s a régi telegraphnak csak a neve maradt az újra. A könnyüség, biztosság és gyorsaság, melylyel a mi napjaink távirdája éjjel nappal, télen nyáron, föld fölött és víz alatt teljesiti szolgálatát, de még mindezeknél is inkább azon tulajdona, hogy legyőzhetlen akadályt, meglábolhatatlan távolságot nem ismer, eléggé megmagyarázzák a távirda elterjedését oly vidékeken keresztül is, hol azelött lehetetlennek tartották volna ily póznákat ilyen sodronyvonalokat a vadul élő néptörzsek kapzsisága és megtámadásai ellen biztositani. *)

---

*) Hogy e biztositás nem volt könnyü dolog, annak szomorú péld[illegible] ját mutatja az, a mi még 1865-ben is, még pedig aránylag mívelt állam[illegible] Maroccóban történt. A mondott évben [illegible] a császár felállittatt[illegible] angol társulat által a távirda vonalat [illegible] Mequinez-ig. Egy [illegible] Kabylok minden előmunkálatot megsem[illegible]. Drakói szigorra[illegible] végrehajtott rendszabályok tették [illegible]ségessé a vonal elk[illegible] A bűnös törzsek tanyái leperzseltettek, [illegible]olomposnak a feje [illegible] tett a távirda poznák hegyébe. Azóta [illegible]ják.

Épen harmincz éve most, hogy *Steinheil*, *Wheatstone*, és *Morse*, kiki saját módja, de ugyanazon elv szerint alkalmazták először a villanydelejességet nagyban a gyakorlati élet feladatainak megoldására, s ma már csak Austrália fekszik a földet övedző távirdahálózaton kivül, melybe azonban legközolebb szintén be fog vonatni. Mikor már annyira vagyunk, hogy például 1867-ben sept. 16-án Pondichéryben feladnak egy sürgönyt 2 óra 50 perczkor délután, mely hirdeti, hogy a franczia háromárboczos „Marguerite d'Anjou" épen most futott be szerencsésen a trincomalei kikötőbe Ceylon szigetén, s e sürgöny ugyan az nap esteli 9 óra 20 perczkor már megörvendezteti N a n t e s várósában a hajó tulajdonosát, akkor Ausztrália sem maradhat soká összeköttetés nélkül, mire már történnek is nagyban előmunkálatok részint az ásiai partokon, részint Ausztráliában, melynek déli partjai felől a Carpentariai öböl felé roppant erőfeszitéssel dolgoznak a belföldi vonal felállításán.

Az első nagyobbmérvü távirdavonal 1840-ben kezdett

A t á v i r d á k a z e u r ó p a i

Államok	Évek	A vonalok		A sodronyok	
		hossza kilom.	növekvése	hossza kilom.	növekvése
Oroszország . .	1860 1865	17,578 36,484	18.906	27,055 70,622	43,567
Francziaország .	1860 1865	21,411 29,669	8,258	42,877 99,574	56,697
Nagybritannia .	1860 1865	17,764 25,855	8,091	82,969 124,624	41,655
Németország .	1860 1865	11,342 23,966	9,624	34,703 65,875	31,172
Ausztria . . .	1860 1865	12,814 19,129	6,315	21,820 48,000	23,580
Olaszország . .	1860 1865	9,886 13,986	4,100	20,232? 31,198	10,966
Török birodalom	1860 1865	6,490 13,750	7,260	13,821 28,111	14,290
Spanyolország .	1860 1865	7,191 10,003	2,812	16,023 26,708	10,683
Svédország . . .	1860 1865	5,105 6,396	1,291	6,775 12,584	5,809

működni a blackwalli vaspályán Angliában, s ma úgy szólva nincs oly emberi telep, hol a betűt ismerik, melynek ne volna távirdája, habár nem is közvetlen közelében. Csak Európa szárazföldi és vizalatti hálózata többre megy 25,000 földirati mfdnél, s ezen kivül egyenes összeköttetésben állunk Ázsiával, Afrikával és Amerikával. — 1856-ban már az első vizalatti sodrony tett szolgálatot a Vöröstengeren Adenig és azon át Kelet-Indiákra. Épsége és tevékenysége, igaz, csak néhány hónapig tartott, de már 1859-ben Perzsiában létesült egy távirda-vonal, melynek a Kaukasusbeli orosz vonalhoz kellett volna csatlakoznia. Az állandó összeköttetés Nyugat-Európa és Kelet-Ázsia közt azonban 1865-ben martiusban nyilt meg Konstantinápolyon, Kis-Ázsián s a perzsa öblön át Karatas-ig Indiában.

Részletesb adatok az európai forgalom szolgálatában álló távirdavonalakról és egyéb ide vágó tárgyakról ide mellékelt táblánkon láthatni.

Államokban, 1860-ban és 1865-ben.

Állomások		Készülékek		Személyzet		Táviratott sürgönyök	
száma	növekvése	száma	növekvése	száma	növekvése	száma	növekvése
123 300	177	390 906?	516	1,640 3,000	1,360	165,027 927,364	462,337
364 2,012	1,648	1,138? 6,078?	4,940	1,218? 6,037?	4,788	1,216,966 3.042,394	1.825,428
1,032 1,882	850	4,744 8,000	3,256	3,539? —	—	1,863,839 4.635,000	2.771,161
303 776	473	— —	—	— —	—	1.457,800 4.525,810	3.068,010
514 819	305	545 1,070	525	753 1,034	281	713,352 1.865,348	1.151,996
400 663	263	650? 1,084	434	1,000? 1,322?	322	1.100,000 1.840,726	740,726
52 185	83	— —	—	— —	—	53,535? 125,044	509
134 209	75	258 402?	144	923 1.[illegible]	[illegible]	844,[illegible] 521	[illegible]91
68 93	25	195 267?	72	[illegible]	[illegible]	16[illegible] [illegible]	[illegible]71

Államok	Évek	A vonalok		A sodronyok	
		hossza kilom.	növekvése	hossza kilom.	növekvése
Svájczország . .	1860 1865	2,885 3,432	547	4,104 5,990	1,886
Belgium . . .	1860 1865	1,467 3,220	1,753	4,115 8,693	4,578
Románia . . .	1860 1865	1,666 3,204	1,588	1,872 3,600	1,728
Norvégia . . .	1860 1865	2,493 3,065	572	3,102 3,740	638
Hollandia . .	1860 1865	1,512 1,972	460	3,526 5,488	1,962
Dánia . . .	1860 1865	1,637 1,536	—101	4,172 3,482	—690
Szerbia . . .	1860 1865	393? 786	393	486 972	486
Portugallia . .	1860 1865	630 630	—	1,480? 1,682?	202
Görögország . .	1860 1865	501 501?	—	1,177? 1,337?	160
Pápai birtok . .	1860 1865	222? 222?	—	480? 480?	—
Összesen. . . Európában . .	1860 1865	125,987 197,806	71,819	293,791 543,160	249,379

E számok sokat mondanak, a minek eltalálását azonban a figyelmes olvasóra kell biznunk. Annyi már első pillanatra is szembetünik, hogy általános és erős növekedés áll előttünk számokban kifejezve, melynek oroszlánrésze, ha csak a vonalok hosszát nézzük, oly túlnyomólag illeti Oroszországot, hogy e részben egy maga többet lendített 1860 és 1865 között mint a legtöbbet tett más két nép, Francziaország és a német államok együtt. Más eredményre jutunk, ha a sodronyok hosszát vetjük össze és még másra, ha a távirott sürgönyök számát vesszük szemügyre. E szempontból Germánia mutatkozik elsőnek, miben központi helyzetének is van nem csekély része.

Átlátszóságuknál fogva közkedvességet nyertek már minden téren, hol összehasonlitásokról van szó, a százalékszámok. Ezek mutatandják ki itt is a növekedés egyes ágainak aránylagos fokozatát.

Állomások		Készülékek		Személyzet		Távirott sürgönyök	
száma	növekvése	száma	növekvése	száma	növekvése	száma	növekvése
145 252	107	233 388	155	232 314	82	303,930 591,214	287,284
144 307	163	234 481	247	158 267	109	225,819 674,037	448,218
28 42	14	87? 127?	40	— —	—	174,000 348,000?	174,000
52 68	16	— —	—	129 138	9	433,294 220,994	87,700
53 70	17	116 175	59	205 305	100	413,145 815,960	402,515
31 48	17	85 104	19	93 119	26	152,381 203,208	50,827
9 19	10	— 57?	—	— —	—	22,000? 50,000?	28,000
32 60	34	— —	—	— —	—	51,000 60,000	9,000
12 16	4	— —	—	— —	—	40,000 50,000	10,000
6 8?	2	— —	—	20? 24?	4	11,000 21,000	13,000
3,502 7,785	4,283	10,000 21,500	11,500	11,000 24,000	13,000	8.917,938 20.850,511	11,932,573

A vonalok hosszának növekedése Európában 1860-tól 1865-ig tett 56%-ot.
A sodronyok " " " " " " 85 "
A készülékek számának " " " " " 115 .
A hivatalos személyzet számának " " " " 118 "
Az állomások növekedése " " " " 132 "
Végre a távirott sürgönyök száma növekedett " " " 143 "-kal

Ebből világosan szembetűnik az, hogy a mondott öt év alatt a távirdavonalok is roppantul szaporíttattak ugyan, de még erősebb lett a szaporítás a sodronyok hosszában, az állomások, készülékek és hivatalos személyek számában, legerősebb pedig a sürgönyökében, meg annyi bizonyságul, hogy a közlekedésnek e bámulatos képességű eszközének használata úgy mint a vaspályáké annál inkább sűrűdik, minél hosszabbra nyulnak szálai, s minél gyakrabban találkoznak egymással.

2. Együttes szemle az egész föld távirda-hálózata fölött.

Minthogy a világforgalomra sem vaspálya, sem tengeri gőzös nem hat oly közvetlenül élénkítőleg, mint a valóban minden tevékenységet felvillanyozó villanydelejes távirda, nem fog meglepni, ha látjuk, hogy a közlekedés ezen eszközét több felől is törekesznek minél előbb a lakott és lakható föld legtávolabbi pontjai közt, a hol lehet a fölött, a hol ez lehetetlen, ott a legnagyobb vizek alatt is kifeszíteni, egyes szálat egymással minél több helyen összekötni, s így az ember lakta földet, az ember járta vízeket valósággal „behálózni.“ Kik a párisi kiállításon azt a térképet látták, mely a francziaországi távirda-hálózatot, tűk és finom fonalak segítségével, csaknem kézzelfoghatólag állította szem elé, vagy azt a másikat, mely kevésbbé kézzelfoghatólag ugyan, de eléggé szemlélhetőleg adá az európai távirdahálózat rajzát, igazat fognak nekünk adni, midőn a föld behálózatáról mint bekövetkezendő valóságról beszélünk. Hogy a törekvés e czélra mily élénk, a következő összeállításból fog kitünni, melyben a legujabban megszerezhetett adatokat is szerepeltetjük, s melyben a számadatok némileg másképen alakultak mint előbbi táblánkon.

A távirda vonalok hossza kilometerekben

(Az évszámok az illető év elejét jelentik.)

I. Európában.

1. Oroszország európai területén 1866	32,220
2. Francziaország 1866	29,669
3. Nagy-Brittannia 1866	25,855
4. Német államok 1866	23,966
5. Ausztria 1867	19,670
6. Olaszország 1867	15,513
7. Spanyolország 1864	10,005
8. Török birodalom (európai részei) 1866	6,410
9. Svédország 1867	5,746
10. Helvétia 1867	3,559
11. Belgium 1867	3,500
12. Románia 1866	3,201

	kilometer
13. Norvégia 1867	3,065
14. Hollandia 1866	1,973
15. Dánia 1867	1,356
16. Szerbia 1866	787
17. Portugallia	630
18. Görögország	501
19. Pápai birtok 1869	222
Európában összesen	188,027

vagyis 25.340,6 földirati mfd.

II. Amerikában.

		kilometer
1. Éjsz.-Amer. Egyesült-Államok 1866		88,495
2. Angol gyarmatok éjsz. amer. 1866.		
névszerint: a) Canada	8,010	
b) Uj Skótia	1,927	
c) Uj Brunszvik	1,223	
d) Ujfundland	804	
e) Ede herczeg szigete	96	12,060
3. Chili 1667		1,500
4. Brasilia 1867		1,450
5. Cuba 1866		1,179
6. Mexico 1866		970
Amerikában összesen		105,654

vagyis 14,239 földirati mfld.

III. Ázsiában.

	kilometer
1. Angol gyarmatok Keletindiában 1865	18.550
2. Ázsiai törökbirtok 1866	7,340
3. Ázsiai oroszbirtok 1866	4,264
4. Hollandi gyarmatok 1866	3,791
5. Persia 1864	801
6. Cochinchina 1864	400
Ázsiában összesen	35,146

vagyis 4,736.6 földirati mfld.

IV. Ausztráliában.

Angol gyarmatok	kilometer
1. Victoria	
2. Uj déli Valesia	
3. Déli Ausztrália	
4. Királyné földe	
5. Uj-Seeland	
Ausztráliá	

V. Afrikában.

	kilometer.
1. Algir 1864	3,752
2. Egyiptom 1867	3,873
3. Francziа gyarmat a Senegal m. 1860	2,000
4. Jóreményfoka 1864	1,001
5. Tunis 1862	500
6. Marocco 1866	334
Afrikában összesen	11,160

vagyis 1,504 fdirti mfd.

VI. Tenger alatti vonalok (alattságok.) *)

	kilometer.
1. Az atlanti 1862	3,368
2. Ugyanott az ujabb 1865	3,235
3. Malta és Alexandria között	2,469
4. Nagy Britannia s Európa száraza közt	1,427
5. Baleári szigetek és Spanyolország közt	620
6. Több kisebb hosszaságú együtt	700
Alattságok összesen	11,819

vagyis 1,593 fdrti mfd.

Együttesen.

	kilometer.	f. mfld.
I. Európa távirda vonalai	183,027	25,340.6
II. Amerika „ „	105,654	14,239
III. Ázsia „ „	35,146	4,736.6
IV. Ausztrália „	13,670	1,842.3
V. Afrika „ „	11,160	1,504
VI. Alattságok hossza	11,819	1,593
Az egész földön	365,476	49,255.5

A sodronyok hosszát nem ismerjük oly pontosan mint a vonalakét; de ha valamennyi ismert számból átlagot alkotunk s ennek alapján kiszámítjuk a hiányzó adatok pótlékát, a következő számokat nyerjük a sodronyok hosszáúl:

I. Európában	517,014 kilom.	IV. Ausztráliában	15,594 kilom.
II. Amerikában	260,200 „	V. Afrikában	16,800 „
III. Azsiában	40,100 „	VI. Alattságok	16,694 „
		Összesen	866,555 „

vagyis 116,786 földirati mfd.

*) Itt csak azokat vettük számba, melyek tettleg szolgálnak, s melyeknek hosszát sikerült szárazföldi nyujtványaik hosszától külön számítani.

Hogy a számokat némileg felfoghatóvá tegyük, csak arra figyelmeztetünk, hogy már a távirda-vonalok hossza is nagyon közel jár azon számhoz, mely a holdnak távolságát a földszinétől szokta kifejezni ; a sodronyok hossza pedig e távolságot kétszer méri s még akkora darab marad hátra, a melyből közel háromszoros öv telnék a föld körül, vagy ha kihagyván a játékból a holdat, csak a földre szorítkozunk, a sodronyok hosszával huszonkétszeres vonalt létesíthetnénk az egész föld körül. Számaink azonban még így is a valóság mögött maradnak, mert már tömérdek magán távirda-vezeték létezik, valamint vannak vaspályatársulatok vonalai, melyekről statist. adatokat nem közöl senki.

Mennyire hozzáférhető a közlekedés e netovábbja, kitünik abból, hogy Európában közel 8,000 állomás áll a közönség szolgálatára, a földhátán pedig több mint 12,000. Mily élénk a forgalom rajta, mutatja az, hogy 1865-ben csak Európában átlag 58,000 sürgöny küldetett el napjában.

E munkamennyiség teljesítésére egy kis hadsereg kell, mely kizárólag a távirda szolgálatának szenteli idejét, s bizonyosan kevesebbet mondunk a valónál, midőn szorosan csak a távirással foglalkozók számát a föld kerekségén, mintegy 30,000 készülék mellett, 36,000—38,000 fejre becsüljük.

Hogy, a mennyire lehet, helyes támpontokat nyujtsunk arra nézve, hogy mibe kerül a villany-delejes távirda felállítása és jókarban tartása, csak három főkellékére szorílkozunk, melyek a sodrony, a póznák és az elszigetelők.

Föltéve, mint biztosan lehet, hogy egyegy kilometernyi vezetékhez átlag $1._5$ mázsa vas-sodrony szükséges, és föltéve, hogy a föld minden vezetékei ezen anyagból állanak, kitünik, hogy jelenleg 1.300,000 mázsa vas szolgál a villamos folyam vezetékjétül. Ha minden vezeték földfölötti, s egy-egy kilometernyi vezeték megtámasztására 20—20 pózna elég volna, mint valóban van is : a földön elnyuló távírda-hálózat mintegy $7^1/_2$ millio póznát kivánna meg támasztékul. Austriában a taptalás azt tanította eddig, hogy a fenyűfa póznákat 4—5 évnél tovább nem lehet a korhadás ellen megvédeni, s ha ez mindenütt így van, évenkint $1^1/_2$ millio új pózna válik szükségessé, s egyegynek árát csak 4 frankra számítva, ezen egy

szükséges anyagra évenkint 6 millio frankot költenek, valamennyi póznának termelése pedig mintegy 17,280 hektarnyi vagy 30,000 austriai holdnyi erdőterületet venne igénybe rendszeres erdőmüvelés mellett. *) Mi végre az elszigetelőket illeti, föltéve, hogy egyegy kilometernyi sodronynak elszigetelésére 20 darab elég, az összes mostani távirdahálóhoz 17.330,000 db kell.

Mennyi anyag, mennyi munka, mennyi szállítás, mennyi költség! Egyre másra egy-egy kilometernyi vonalnak felállítása a földszíne fölött 700 és 1,700 frank közt ingados, mi átlag közel 1,000 frankot tesz, s nem mondunk sokat, ha az összes földön létező távirdaháló költségét 360 millio frankra számítjuk. Ehhez adván a két atlanti alattság ismert költségét 40.700,000 frankkal, a többi alattságokat pedig 5,216 kilometernek vévén, kilometerjét 3,000 franknyi kiadással, mi ismét 15.648,000 frankot tesz: mindebből kitetszik, hogy a föld összes távirdáinak felállítási költsége kerekszámban legalább 416 millió franknyi tőkébe került.

E.) POSTAFORGALOM.

1) Elterjedése a földön és ujabbkori haladása.

Az érdek és ennek két főkifejezője, a remény és félelem, az erkölcsi világ e vonzó és eltoló ereje, az emberi közlekedés e nagy és egyetemes mozgatója, minél akadálytalanabbul kifejti tevékenységét, annál áldásosabban müködik s annál hatalmasabbnak mutatkozik a figyelmes szemlélő előtt mind térfoglalásában, mind pedig az elfoglalt térnek betöltésében. A legdrágább áruczikknél drágább sokszor egy sor

---

*) E számítás alaptételeit forrásunk egy erdészeti tekintély következő nyilatkozatából merítette. Erdei fenyü fából álló erdőnek közepes növekvés mellett 25 évesnek kell lenni, kogy 21—25′ magas 5″ középvastagságu szálakat adhasson, s akkor osztrák holdanként mintegy 1,200 szálat szolgáltathat. Ha tehát évenként 100,000 új pózna kell, e végre minden évben 82 holdnyi erdőt kellene letarolni, ehhez pedig 2,000 hold erdő szükséges, mely rendes kezelés mellett minden 25 év alatt megujulhat s a kivánt mennyiséget évről évre kiszolgáltathatja.

írás, mely azt megelőzi, kiséri vagy követi, s a távolról jött óhajtott üzenet nem egyszer felér vevője előtt a legszebb keleti gyöngy vagy árugöny értékével. Az érdek megsokasodott s megerősödött szálai megteremték a postaforgalmat, ezek szülték és táplálják a közlekedési eszközök azon ágait, melyekkel eddig foglalkozánk, ezeknek hatása alatt növekedik a helyi forgalom világforgalommá, ezeknek hatása alatt növekedik e forgalom óriásivá ; de viszont az érdeket is mi sem ápolja, daljkálja és növeli melegebben és több foganattal, min a biztos, könnyü, gyors és olcsó közlekedési eszközök, melyeket maga létesített.

A milyen igaz, hogy az emberi érdek két főkifejezője, a remény és félelem, ethikai természeténél fogva inkább táplálkozik ethikai mint physikai táplálékkal, olyan igaz az is, hogy a levél képezi tulajdonképen minden emberi forgalomnak végczélját. Mutatja ezt azon élénkség, mely a távirati sürgönyök sokaságában leli kifejezését, minthogy az ilyen sürgöny nem egyéb mint a leggyorsabb posta csigahátáról levett s a villám szárnyára bizott üzenet, vagyis a levélnek melyet gőzhajó s vaspálya nem szállított volna eléggé gyorsan, a villanydelej erejével elröppentett rövid foglalatja. De mutatja ezt azon tény is, hogy a távirdák éjjeli nappali zakatolása mellett a tulajdonképeni levélforgalom semmit sem csökkent, sem magában véve, sem aránylag a világforgalom egyre élénkülő pezsgéséhez képest.

Európa vezér nemzeteinél alig van már község, melynek kebelében vagy legalább közelében posta meg ne fordulna, de a csökkönyös maradás képviselője a török is jónak látta, már önálló belföldi postaigazgatást létesiteni fővárosában, melynek eredményei már is mutatkoznak.

Az éjszak-amerikai Unióban a főpostamester az Unio kezdetétől fogva egyik sarkalatos főhivatalnok volt mindig, s a postaszolgálat szervezése ott oly tökéletes, hogy az európaiak közül a legjobbat is túlszárnyalja. Az Uniónak 1865-ben 28,882 postairodája volt ; ezek 6,012 vonalon 229,025 kilometernyi távolságra közvetítették a levélforgalmat. Atchison városából a Missouri partjaitól néhány év óta naponkint rendes postajárat indul San Franciscóba. E vonal maga messzire felülmúl

mindent, a mit egyebütt láthatni. Kétszázhatvan kocsi, hatezer lóval áll rendelkezésére, s a két város közti távolságot, — mintegy 5,500 kilometert, — 17—18 nap alatt futja meg. Ugyanott fennállt, mielőtt a távirda létesült, egy úgynevezett „Ponny Express," mely köteles volt a most mondtuk tért sürgönyökkel 10 nap alatt befutni. Déli Amerikában csak a politikailag még egyre vergődő kisebb államok vannak kissé hátra. Afrikában, névszerint Egyiptomban, az alkirály tavaly ajándékozá meg népét rendszeres postajáratokkal, egyelőre 32 irodát nyitván meg országszerte. Mily élénk a postaközlekedés nyugati Európa és keleti Ázsia közt, abból itélhetni meg legjobban, hogy az általunk már említett P. a. O. társulat Southamptonból indulván, a múlt évben, átlag véve 50 tonnányi (1,000 mázsányi) leveleket, hírlapokat, más nyomtatványokat és árumintákat vállalt.

Európa postaforgalmát lásd a következő táblán.

Postaforgalom a legnevezetesebb európai államokban 1860-ban és 1865-ben.

Államok	évek	Posta irodák	Szállított levelek	Szállított nyomtatványok	Szállított pénzes lev. utalványok
		s	z á	m	a
	1860	11,441	564.002,000	82.829,000	7.227,239
Nagybritannia	1865	11,263	720.467,007	97.252,766	7.610,364
	változás	—178	+156.465,007	+14.423,766	+383,130
	1860	4,239	265.229,036	120.023,000	4.186,385
Francziaország	1865	4,776	317.280,954	183.666,000	5.423,372
	növekvés	537	52.051,918	63.643,000	1.236,987
	1860	5,072	192.868,475	148.657,354	19.010,544
Német államok	1865	8,051	227.635,026	215.544,963	22.312,221
	növekvés	2,979	34.766,551	66.887,609	3.301,677
	1860	2,816	105.581,564	28.406,891	18.048,589
Ausztria	1865	4,334	119.793,606	41.448,250	16.249,987
	változás	+1,518	+14.211,742	+13.041,359	—1.798.602
	1862	—	71.502,779	53.442,434	—
Olaszország	1865	2,416	96.150,627	59.387,525	2.933,690
	növekvés	—	24.647,848	5.945,091	—
	1861	—	28.713,932	22.685,444	—
Svajczország	1865	579	37.045,650	27.890,704	301,326
	növekvés	—	8.331,718	5.205,260	—

Államok / évek		Posta irodák	Szállított levelek	Szállított nyomtatványok	Szállított pénzes lev. s utalványok
		s	z	á m	a
	1860	308	23.960,846	33.026,472	284,440
...lgium	1865	381	33.700,524	42.619,968	325,421
	növekvés	73	9.739,678	9.593,496	40,981
	1860	—	19.057,326	7.590,681	189.207
...ollandia	1865	—	23.627,197	9.685,276	245.085
	növekvés	—	4.569,871	2.104,595	55.307
	1861	187	7.017,586	—	—
...védország	1865	414	10.812,913	5.466.222	162,207
	növekvés	227	3.795,327	—	—

Bármily tökéletlen legyen is e tábla, minthogy a nyom-tványok neve alatt legnagyobb részt hírlapok és folyóiratok, mely nemzeteknél pedig, mint például a svédeknél, kizáró-g csak időzaki iratok szerepelnek, míg másoknál a kereszt-ités alatti küldhetés sok mindenféle más nyomtatványra, iratokra, árumintákra s egyebekre is kiterjed : egy azon-n, a miről e számok tanuskodnak, tagadhatatlan, t. i. az ál-ános növekedés az itt előállitott államok postaforgalmában.

E számokat 1860-ról és 1865-ről összehasonlítva, kitü-k, hogy a közönséges levelek száma ezen időszak alatt $8._6$ millió darabbal vagy is 24%-kal nőtt, a nyomtatvá-oké pedig 180_8 millió darabbal, vagyis $36._4$% kal. K..i rábbá, hogy a forgalomban az egyes államok a követ... ány szerint vőnek részt.

I.) A levélforgalom növekvésében:

Anglia	12.2%-kal ;
Francziaország	4 0 „ „
A német államok	2.7 „ „
Olaszország	1.8 „ „
Ausztria	1 1 „ „
Belgium	0.8 „ „
Helvétia	0.7 „ „
Hollandia	0 4 „ „
Svédország	0.3 „ „

II.) A nyomtatványforgalom növekvésében:

A német államok	13 4%-kal ;
Francziaország	12 9 „ „
Anglia	3.0 „ „
Ausztria	2.6 „ „

Belgium	1.9%-kal;
Olaszország	1.2 „ „
Helvétia	1.0 „ „
Hollandia	0.8 „ „
Svédországról 1860 hiányzik	

2.) Együttes szemle a világ postaforgalma fölött.

Mivel a postaforgalom annál jobban felel meg czéljának, minél gyorsabban mozog, ebből önként következik, hogy a legjobb postának legkevesebb ideje van a statisztika kiváncsiságát kielégíteni. Ezen és több más oknál fogva szemlénk a világpostaforgalom fölött, érezzük jól, vajmi hiányos fog lenni s távolról sem közelíti meg a valóságot. Ennek érzetében minél rövidebbre vonjuk, mint következik :

I.) Európa.

	levelet
1. Anglia szállított 1865-ban	720,467,007
2. Francziaország 1866.	331.196,498
3. Német államok 1865	227.635,026
4. Ausztria 1866	123.023,870
5. Olaszország 1865	96.150.627
6. Spanyolország 1863	70.237,252
7. Helvétia 1866	38.988,761
8. Belgium 1865	33.700.524
9. Hollandia 1865	23.627,197
10. Oroszország 1855	16.150,000 ?
11. Svédország 1865	10.812,918
12. Dánia 1861	6.642,380
13. Norvégia 1863	3.354.759
14. Török birodalom (Konstantinápoly) 1865	2.300,000
15. Portugallia 1854	2.088,000 ?
16. Görögország 1860.	735,708
Összesen szállíttatott Európában	1.708.110,522

II.) Európán kivüli államok.

	levelet
1. Éjsz. Amer. Unio 1865	467.591,600
2. Brit-Keletindia 1859	51.500,000
3. Canada 1865	12.000,000
4. Victoria 1865	7.485,808
5. Dél-Ausztrália 1865	1.739,750

	levelet
6. Uj-Skótia 1865	1.725,000
7. Uj Brunsvik 1865	1.570,000
8. Argentina 1864	1.167,611
9. Uj-Fundland 1865	500,000
10. Brit-Guyana 1865	235,050 ?
11. Ede herczeg szigete 1865	150,000 ?
Összesen . .	545.664,819
Ehhez adván az európai levelek számát . .	1,708.110,522
Teend az itt kimutatott levelek száma összesen	2,253.775,341 lev.

Minthogy itt csak némely állam szerepel; minthogy némely évszám vissza megy egész 1859-ig, s a legujabb sem lép 1866-ba csak Ausztria, Gallia és Helvétiára nézve; végre minthogy itt csak a postán és pedig levél alakjában szállított levelekre voltunk tekintettel : önként szembetünik, hogy az egy egy év alatt az egész földön postával szállított levelek száma jóval nagyobb a két és egynegyed ezer millióra becsült összegnél, melyet kimutattunk. De már ennyi is elég, hogy némi fogalmunk legyen azon éjjeli nappali sürgés forgásról, melynek szakadatlanul folyni kell, míg ennyi levél megtalálja gazdáját. A nyomtatványok és egyéb postaküldemények kézhez adását természetesen külön kell szemügyre venni. Csak Európában napjára mintegy 4—5 millió levél jut, melyet kézhez kell adni, s így képzelhetni az erre szükséges hivatalos személyzet számát, valamint azon pénzösszegeket is, melyeket a postaforgalom létesitése, fentartása és terjesztése követel.

F.) A forgalom viszonylagos állása.

A forgalom eddigi kimutatásánál nem voltunk tekintettel az illető államoknak sem területi nagyságára, sem né, pessége számára, sem müveltségök fokára, sem végre történelmökre. Ezen utóbbi kettőt most sem vehetjük számba, azon egyszerü oknál fogva, mivel a történelmi szereplést és a müveltség fokát számokban kifejezni akarni kissé merész vállalat lenne; vagy ha a történelem alatt valamely nemzet összes munkásságának egymás utánját s egymásból folyását értjük; a müveltségi fokozat kifejezéséül pedig azon összegét vesszük a mindennemü tőkéknek, melyekkel valamely

nemzet önállólag, öntudatosan és önként ügyekezett részt venni a világforgalom kifejlesztésében és felhasználásában : akkor alább közlendő számsorozatunk, ámbár látszólag területre és népesedésre viszonyítja a világforgalmi eszközöknek eddig általunk kimutatott állását és mozgalmát, mellékfényt fog vetni az illető népek müveltségi fokára és valóságos emberi történelmére is.

Hogy a népek viszonylagos helyét egymáshoz a világforgalomban való részvétök mértéke szerint, tekintettel az egyes népek területére és fejszámára, külsőleg is szembetüntessük, e részvét aránylagos nagysága szerint irandjuk őket egymás alá. Kezdjük a vaspályáknál.

I.) 100 □ kilometernyi területre esik vaspálya hossza

1. Belgiumban	8.712	kilometer
2. Angliában	7.851	„
3. Hollandiában	3.196	„
4. Helvétiában	3.179	„
5. Francziaországban	2.769	„
6. A német államokban	2.732	„
7. Olaszországban	1.701	„
8. Dániában	1.275	„
9. Ausztriában	1.014	„
10. Spanyolországban	1.008	„
11. Portugalliában	0.734	„
12. Éjsz. Amer. Unióban	0.705	„
13. Svédországban	0.393	„
14. Brit gyarmatok Amerikában	0.361	„
15. Brit Kelet-Indiában	0·221	„
16. Chiliben	0.175	„
17. Norvégiában	0.099	„
18. Európai Oroszországban	0.082	„
19. Európai Török birodalomban	0.081	„
20. Egyiptomban	0.060	„
21. Angol gyarmatok Ausztráliában	0.020	„
22. Brasiliában	0.010	„
23. Algirban	0.008	„

Más sorozatot nyerünk, ha a terület helyett a népességet vesszük számba, ugyanis :

Egy egy millió lakosra esik vaspályák kilometernyi hossza :

1. Éjsz. Amer. Unióban	1,673	kilometer.
2. Angol gyarmatok Éjsz. Amerikában .	1,294	„
3. Angliában	823	„
4. Angol gyarmatok Ausztráliában . .	646	„
5. Belgiumban	519	„
6. Helvétiában	516	„
7. Svédországban	422	„
8. A német államokban	395	„
9. Francziaországban	392	„
10. Spanyolországban	338	„
11. Chiliben	333	„
12. Dániában	298	„
13. Hollandiában	283	„
14. Egyiptomban	272	„
15. Olaszországban	200	„
16. Norvégiában	185	„
17. Ausztriában	183	„
18. Portugalliában	175	„
19. Oroszországban	64	„
20. Brasiliában , ...	51	„
21. Brit-Kelet-Indiában	39	„
22. Török birodalom	21	„
23. Algirban . . . . , ...	17	„

II. A kereskedelmi tengerészet aránylagos fejlődését az illető államok tengerpartjainak kiterjedésével tenni párhuzamba akkor volna helyén, ha a partvidék nagysága az egyedüli tényezőt képezné, mely a kereskedelmi tengerészet felvirágzását eszközölni szokta, mi azonban nem felel meg a valóságnak. Mi tehát itt inkább a tonnák számát viszonyítottuk a lakosok számához s a következő számsorokat nyertük, melyek kifejezik, hogy mennyiben űz valamely állam népe kereskedést a tengeren, s mennyit nyom foglalkozásai közt a hajózás.

Egy-egy millió lakosra esik :

1. Norvégiában	456,754	tonna
2. Angol gyarmatok Éjsz. Amer. .	345,290	„
3. Görögországban	230,769	„
4. Nagy-Britaniában	195,735	„
5. Hollandiában	145,969	„
6. Éjsz. Amer. Unióban	143,572	„
7. Dániában , ...	108,036	„
8. Svédországban	86,596	„
9. Angol gyarmatok Ausztraliában .	85,171	„

10. Chiliben	37,272	tonna
11. Német államokban	36,483	„
12. Olaszországban	30,493	„
13. Francziaországban	26,528	„
14. Spanyolországban	26,177	„
15. Portugalliában	20,626	„
16. Brasiliában	19,829	„
17. Ausztriában	8,143	„
18. Belgiumban	7,247	„
19. Egyiptomban	6,364	„
20. Török birodalomban	6,067	„
21. Oroszországban	5,788	„
21. Algirban	1.697	„
23. Kelet-Indiában	708	„

III. Az egyes államok forgalma országutakon, hajózható folyamokon és csatornákon, mint illető helyén láttuk, világforgalmi tekintetben nem jöhet összehasonlítás alá, mert inkább belügyi és házi mintsem nemzetközi jellemet visel s nemzetközi ellenőrzést még tudományos szempontból sem igen tür el, ha nem akarjuk késleltetni és szokatlan békóba verni.

IV. A távirdákra érdekes lett volna a viszonyt keresni és kimutatni, mely egyes államok népessége s a távirott sürgönyök közt mutatkozik; adataink hiányossága azonban nem engedé kellöleg haladnunk s így e szempontot jövőre kell hagynunk. Az itt következő sorozat a viszonyra vonatkozik, mely az egyes államok területe s a rajtok létező távirda vonalok hossza közt jelentkezik.

100 □ kilometernyi területre esik távirda-vonal hossza

1. Belgiumban	11.865	kilometer
2. Helvétiában	8.738	„
3. Angliában	8.245	„
4. Hollandiában	6.005	„
5. Galliában	5.471	„
6. Italiában	5.458	„
7. Germániában	4.547	„
8. Dániában	4.097	„
9. Ausztriában	3.324	„
10. Spanyolországban	1.978	„
11. Európai Török birodalomban .	1.795	„
12. Svédországban	1.301	„
12. Angol gyarmatok Amerikában .	1.111	„
14. Éjszak Amerikai Unióban . . .	1.051	„
15. Norvégiában	0.996	„

16. Görögországban . . , . . .	0.968	kilometer
17. Brit Kelet-Indiában	0.767	„
18. Algirban	0.695	„
19. Portugalliában	0.666	„
20. Orosz birodalomban	0.583	„
21. Chiliben	0.437	„
22. Angol gyarmatok Ausztraliában .	0.307	„
23. Egyiptomban , ...	0.039	„
24. Brasiliában	0.028	„

V.) A levélforgalmat végre a lakosság fejszámához mérve, a következő sor áll elő :

Egy-egy fejre esik levél :

1. Angliában	24.01
2. Helvétiában	15.60
3. Éjszak Amerikai Unióban . . .	13.16
4. Francziaországban	8.86
5. Belgiumban	6.88
6. Hollandiában	6.38
7. A német államokban	6.29
8. Angol gyarmatok Amerikában . .	5.25
9. Dániában	2.12
10. Italiában	3.97
11. Spanyolországban	3.00
12. Ausztriában	3.58
13. Svédországban	2.51
14. Norvégiában	4.06
15. Görögországban	0.53
16. Portugaliában	0.52
17. Brit Kelet Indiában	0.37
18. Európai Oroszországban	0.24

Valamennyi számsorozat közt a legvilágosabban beszélő alkalmasint ez. — Biztosított egyéni szabadság, nem mától fogva, sem tegnap óta, hanem több századon át szakadatlanul, legfelebb pillanatnyi korlátozással; biztos, könnyü, gyors és aránylag olcsó közlekedési eszközök; kiható tevékenység, melyet idő, tér és a vállalat bizonytalansága vissza nem riasztanak; a családi kötelékek bensősége és szentül megőrzött melege; az általános emberi müveltségnek a nép minden rétegeiben elterjedt magas foka, végre az éghajlat bizonyos mérséklete s ennek némi állandósága : mindezeknek befolyását föl lehet ismerni a sorozatban, melyben az itt kimutatott tizennyolcz állam egymás után következik.

Beszél egyébiránt minden más tábla is, melyet itt közlöttünk, csak legyen a ki a számokban rejlő tanulságot megértse és a közjó szolgálatában érvényesiteni buzogjon. Ha mást nem mutatnának is e számok, azt az egyet kiáltólag harsogatják fülünkbe, hogy az egyén, mely a maga helyén joggal mondhatja: Isten, a világ és én, — a világforgalomban csak ugy szerepel, mint egy-egy egésznek 2—5—10—20—30—40—60 milliomod része, mely ma van, holnap tiz más élelmesebb által kiszorittatik helyéből. Ha valahol, itt áll Schiller szava: „Der Lebende hat Recht", az élő alatt pedig nem lehet pusztán „szuszogót" érteni, hanem azt, ki öntudatosan lát a napirenden lévő teendőkhöz, mert nem csak az egyén életében, hanem a nemzetekében is csak önámítás mondani, hogy az egyszer elmulasztott munkát máskor ki lehet pótolni. Mikor a tegnapit pótoljuk, a mait mulasztjuk, mit ismét vagy el kellend szalasztanunk örökre vagy uj mulasztással holnap pótolnunk. E csekélységben rejlik a suprematia titka, ebben a hegemonia kérdésének csomója, ebben a kénytelenség karddal vágni szét a csomókat, melyeknek szálankénti megoldását elmulasztottuk.

„Tudtunkon és sejtelmünkön kivül visz be minket az idők árja egy uj korszak kellő közepébe," így zárja be értekezését forrásunk, és tájékozott, jól edzett legyen azon nemzet kormánya, mely ne csak sérelem nélkül, hanem kellőleg megrakva az időadta és érlelte kincsekkel azontúl is veszélytelenül kivánja folytatni utját az ismeretlen jövő felé. Közlekedési eszközök, milyeneket itt vázoltunk, melyekbe a most élő nemzedék a milliók ezredeit fektette; melyek körül naponként az emberek milliói tesznek szolgálatot, ebből merítve saját és családjaik létezése kellékeit; melyek a milliók ezreit érő árúkat és ezeknek egyenértékét forgatják évenként; melyek közöl még egyik sem érte el fejlődhetése netovábbját, végre, melyek közt egy sincs, mely ne a gyorsaságot tűzte volna ki magának czélul: megdöbbentő „Memento Vivere"t! harsogtatnak oly nemzetek fülébe, melyeknek vezérférfiai közt nem egy van, a kinek jelszava ma is az, hogy: „Ej mit, ráérünk arra még"!

TÖRVÉNYKEZÉSI ADATOK

Magyarországból 1865-ben.

Megyék, kerületek	Első birósági polgári						
	Peres ügyek						
	elintéztetett						
	egyesség által	itélet által				végzés által egyébkint	Az év végén elintézetlen
		irásbeli	szóbeli		makacssági		
			rendes	sommás			
		eljárás folytán					
Abauj . . .	146	49	254	673	134	44	34
Arad . . .	1,604	27	461	4,183	1,581	3,301	1,588
Árva	1,368	4	227	495	144	4,919	519
Bács	1,892	758	3,814	16,957	1,338	3,837	886
Baranya . . .	1,109	165	704	4,242	917	7,024	731
Bars	2,187	15	224	2,187	381	2,948	316
Békés . . .	613	9	326	1,450	479	1,725	172
Beregh . . .	1,142	57	191	1,374	480	1,243	216
Bihar . . .	1,853	177	688	4,177	1,368	9,117	2,472
Borsod . . .	36	45	198	—	5	133	122
Csanád . . .	512	6	102	1,251	387	2,640	602
Csongrád . .	442	55	735	1,426	1,190	5,320	1,498
Vas	4,076	35	300	3,954	716	6,070	599
Gömör . . .	1,607	116	520	1,329	363	717	309
Esztergom . .	1,128	38	547	540	311	1,927	140
Hajdu városok .	77	38	277	303	36	408	67
Heves . . .	1,185	112	1,414	3,530	775	4,087	871
Hont . . .	3,368	44	403	1,930	436	4,340	436
Jász-Kún ker. .	845	58	1.603	2,525	699	7,293	675
Kraszna . .	309	151	274	422	125	2,010	682
Krassó . . .	2,062	42	422	2,226	456	2,636	1,405
Komárom . .	1,740	37	619	1,459	693	5,940	433
Kövár . . .	242	104	152	191	100	3,209	113
Liptó . . .	1,105	166	1.603	204	548	5,121	470
Mármaros . .	3,073	91	899	2,571	1,509	12,922	718
Köz. Szolnok .	746	164	492	1,663	227	1,326	1,358
Nógrád . .	1.613	30	558	3,423	723	8,033	780
Zólyom . .	2.178	310	561	1,213	206	3,808	398
Nyitra . .	5,708	77	555	4.690	1.476	20,300	830
Soprony . .	—	—	—	—	—	—	—
Pest . . .	14,217	6,178	12,763	16,881	4,914	54,622	8,745
Pozsony . . .	6,585	68	458	3,590	2,087	9,193	875
Győr	1,822	18	400	1,978	919	8,330	177
Sáros . . .	1,962	39	232	853	405	2,472	172
Somogy . . .	1,637	41	161	3,078	697	2,763	1,002
Szabolcs . . .	856	62	522	1,840	522	12,863	1,432
Szathmár . .	1,352	160	1,698	3,258	887	12,119	1,285
Temes . . .	5,845	227	2,377	11,069	2,900	14,284	4,495
Tolna . . .	172	64	731	—	78	3,130	107

törvénykezés

Csődök		Hagyatéki ügyek			Gyám és gondnok ügyek		Betáblázások és telekkönyvi ügyek	
elintéztetett	függő	elintéztetett: kézbesítés által	elintéztetett: vagyon hiányából	függő	elintéztetett	függő	elintéztetett	függő
5	12	720	458	332	1,225	11	4,508	—
4	96	2,153	530	1,930	1,633	1,444	7,522	519
3	5	266	44	163	118	2,230	1,765	31
30	100	3,436	315	963	1,348	6,530	27,823	4,220
1	7	6,448	119	460	3,040	364	7,087	—
4	10	1,070	114	32	1,205	255	3,235	1
12	11	675	13	272	667	36	4,669	146
2	6	139	0	17	538	19	2,390	74
25	106	674	927	1,090	2,141	1,353	9,748	7,776
1	8	720	135	173	1.049	109	3,605	212
3	16	142	10	590	152	1.135	2,457	330
1	54	1,329	391	475	736	1,127	6,927	69
7	55	1,904	77	247	707	558	9,247	1,378
7	14	273	24	76	263	5,055	3,236	41
2	10	859	187	129	555	989	2,312	62
1	2	711	37	47	35	964	1,639	6
4	32	2,671	257	630	2,050	96	8,909	320
11	6	525	60	105	1,425	69	3,310	244
1	25	1,366	233	321	1,145	881	8,396	478
1	3	73	21	188	50	25	987	12
9	5	3,299	83	522	403	300	4,766	896
14	12	915	170	522	4,175	326	2,818	137
—	2	131	10	180	418	27	56	—
3	7	1,263	12	32	1,105	227	2,262	41
4	11	521	196	194	180	104	4,989	—
3	4	86	33	175	797	1,582	987	268
13	59	237	26	78	1,678	25	5,423	105
4	43	643	70	63	597	173	2,529	51
8	49	240	79	26	532	2,217	12,504	990
—	—	—	—	—	—	—	—	—
110	538	4,774	2,860	1,327	9,311	6,522	16,057	[illegible]
11	47	1,257	1,424	340	1,574	426	18,149	[illegible]
8	18	3,325	317	582	376	29	4,733	[illegible]
11	11	411	89	104	285	218	2,789	[illegible]
8	3	813	13	388	400	143	6,860	[illegible]
3	16	285	159	38	138	23	5,090	[illegible]
18	37	3,931	493	337	1,791	614	[illegible]	[illegible]
14	32	5,714	308	2,391	[illegible]	708	[illegible]	[illegible]
8	21	1,322	7	047	1,089	[illegible]	[illegible]	2

Megyék, kerületek	Első birósági polgári						
	Peres ügyek						
	elintéztetett						Az év végén elintézetlen
	egyesség által	itélet által				végzés által egyébként	
		irásbeli	szóbeli		makacssági		
			rendes	sommás			
		eljárás folytán					
Torna . . .	751	—	17	209	58	880	48
Torontál . .	1,880	18	790	7,521	1,620	21,920	3,303
Trencsén . .	6,162	106	592	4,438	791	10,467	1,156
Thurócz . . .	589	60	1,468	241	68	471	233
Ugocsa . . .	237	5	127	411	69	2,773	424
Unghvár . .	2,345	62	116	1,445	1,150	6,797	287
Szék. Fejér . .	557	74	846	2,993	430	6,576	336
Veszprém . .	47	23	218	—	97	63	370
Mosony . . .	4,741	10	107	304	404	113	87
Zala	5,154	239	557	3,373	1,304	4,451	2,020
Zaránd . . .	461	9	522	819	99	1,517	183
Zemplén . . .	2,588	139	236	3,384	721	18,549	632
Szepes . . .	2,911	81	398	1,505	281	2,726	373
összeg	106,828	10,665	44,520	142,778	39,292	330,504	46,868

törvénykezés

Csődök		Hagyateki ügyek			Gyám és gondnok ügyek		Betáblázások és telekkönyvi ügyek	
elintézett	függő	elintéztetett: kézbesítés által	elintéztetett: vagyon hiányából	függő	elintéztetett	függő	elintéztetett	függő
1	—	356	—	2	909	—	563	14
12	41	1,900	344	401	811	1,299	11,422	1,680
7	23	847	197	407	52	20	1,916	10
3	1	16	—	—	111	7	1,601	24
1	13	134	5	7	1,065	35	1,494	23
10	3	146	41	8	1,681	242	2,989	150
2	29	2,452	142	519	562	725	6,994	306
3	73	187	—	—	—	—	4.284	2,176
3	2	1,028	89	84	3,638	14	2,950	30
6	30	1,150	167	480	3,089	864	2,219	495
1	2	258	5	21	40	7	57	—
4	33	1,040	16	405	1,185	91	4,828	117
303	41	633	159	210	345	476	3,616	17
730	1,784	65,528	11,443	19,542	64,369	39,756	275,501	30,652

Másodbirósági polgári törvénykezés.

Megyék s kerületek	A feljebbviteli törvényszékek ítéletei feljebbviteli ítéletek felett			A feljebbviteli törvényszékek végzései folyamodv.
	megerősítő	másító	megsemmisítő	
Abauj	159	28	2	28
Arad	37	104	31	33
Árva	35	6	8	—
Bács	168	54	—	82
Baranya	125	25	3	11
Bars	87	106	24	18
Békés	82	70	18	37
Beregh	143	62	13	197
Bihar	181	69	42	255
Borsod	82	9	3	8
Csanád	38	22	16	60
Csongrád	104	86	—	52
Vas	60	20	33	12
Gömör	194	76	35	41
Esztergom	48	18	9	—
Hajdu városok kerülete	55	41	30	78
Heves	249	193	2	36
Hont	67	31	26	25
Jász-Kunság	702	115	165	269
Kraszna	52	27	4	21
Krassó	48	37	18	36
Komárom	15	35	7	18
Kövár	25	14	7	—
Liptó	123	37	8	—
Mármaros	75	40	10	14
Közép Szolnok	52	26	16	13
Nógrád	—	—	—	—
Zólyom	14	7	—	12
Nyitra	149	36	58	93
Soprony	—	—	—	—
Pest	148	122	50	—
Pozsony	92	45	5	44
Győr	65	36	8	—
Sáros	39	12	2	160
Somogy	81	21	66	91
Szabolcs	88	55	9	—
Szathmár	318	123	75	486
Temes	—	—	—	—
Tolna	72	55	7	—
Torna	6	3	—	—
Torontál	71	20	70	145
Trencsén	167	24	98	13
Thurócz	60	30	2	—
Ugocsa	75	29	5	22
Unghvár	80	17	13	—

Megyék s kerületek	A feljebbviteli törvényszékek itéletei feljebbviteli itéletek felett			A feljebbviteli törvényszékek végzései folyamodv.
	megerősítő	másító	megsemmisítő	
Fejér	97	41	22	55
Veszprém	32	58	11	22
Mosony	16	8	2	5
Zala	111	120	25	21
Zaránd	12	67	12	10
Zemplén	148	62	1	22
Szepes	200	50	36	54

Harmadbirósági itéletek s végzések polgári törvénykezésben.

Megyék s kerületek	Itéletek s feljebb vitt itéletek felett			végzések folyamodványok felett
	megerősítő	másító	megsemmisítő	
Abauj	22	12	—	11
Arad	—	—	—	—
Árva	—	—	—	—
Bács	—	—	—	—
Baranya	—	—	—	—
Bars	—	—	—	—
Békés	—	—	—	—
Beregh	—	—	—	—
Bihar	—	—	—	—
Borsod	26	6	2	—
Csanád	—	—	—	—
Csongrád	—	—	—	—
Vas	—	—	—	—
Gömör	—	—	—	—
Esztergom	—	—	—	—
Hajdú városok . . .	34	2	1	34
Heves	80	27	—	9
Hont	—	—	—	—
Jász Kún kerület . .	—	—	—	—
Kraszna	7	1	—	—
Krassó	—	—	—	—
Komárom	—	—	—	—
Kővár	—	—	—	—
Liptó	—	—	—	—
Mármaros	—	—	—	—
Közép Szolnok . . .	—	—	—	—
Nógrád	—	—	—	—

Megyék s kerületek	Itéletek s feljebb vitt itéletek felett			végzések fölyamodványok felett
	megerősítő	másító	megsemmisítő	
Zólyom	—	—	—	—
Nyitra	26	11	5	88
Soprony	—	—	—	—
Pest	—	—	—	—
Pozsony	—	—	—	—
Győr	40	14	3	4
Sáros	—	—	—	—
Somogy	—	—	—	—
Szabolcs	—	—	—	—
Szathmár	92	48	1	139
Temes	—	—	—	—
Tolna	—	—	—	—
Torna	—	—	—	—
Torontál	—	—	—	—
Trencsin	—	—	—	—
Thurócz	—	—	—	—
Ugocsa	2	2	—	5
Ungh	125	14	3	—
Fejér	9	3	2	14
Veszprém	—	—	—	—
Mosony	—	—	—	—
Zala	—	—	—	—
Zaránd	—	—	—	—
Zemplén	—	—	—	—
Szepes	10	1	2	—
Összeg	473	141	19	254

Büntettek miatt bevádlottak és elitéltettek.

yék s kerületek	A vádlottak száma	A vádlottak közöl: Egészen felmentettek	Bizonyítók hiánya miatt felmentettek	elitéltettek: halálra: meg nem kegy.	megkegyelm.	Fogsági büntetésre: 10—20 évre	5—10 évre	1—5 évre	fél—egész évre	A vádlottak száma: kik iránt a végtárgyalás abban hagyatott	kik más bírósághoz utasíttattak	kik ítélet előtt elhaltak	kik megszöktek
j	396	50	8	—	—	5	11	165	108	7	12	3	—
	677	105	13	—	—	—	1	93	374	20	—	—	—
	264	18	2	—	—	—	—	10	15	161	—	1	—
	2,498	719	66	4	6	5	4	93	626	261	75	11	1
ya	729	356	90	2	3	—	—	44	44	58	95	1	—
	412	96	24	—	—	—	2	26	34	1	45	—	—
	539	106	101	—	—	—	2	25	254	—	—	12	—
h	296	65	29	—	—	—	—	25	92	11	51	2	1
	184	43	32	—	—	—	1	142	1,406	15	6	1	1
d	420	119	7	—	—	—	5	30	47	31	64	1	—
d	54	—	—	—	—	2	5	4	2	—	—	—	—
rád	807	200	53	—	1	1	—	31	307	78	40	1	4
	746	101	123	—	1	—	—	21	242	147	48	1	—
r	452	16	34	—	—	1	—	43	276	27	22	2	1
rgom	193	7	18	—	—	—	—	16	50	20	2	2	—
városok	78	13	—	—	—	—	—	11	39	—	7	—	—
	860	89	30	—	—	2	7	85	349	15	15	1	—
	44	6	4	—	1	1	1	6	16	—	—	—	—
Kúnság	746	186	40	2	—	—	2	54	133	21	25	—	—
na	111	4	1	—	—	1	1	11	48	18	8	1	—
ó	609	95	23	1	—	1	3	16	164	38	59	12	6
rom	386	18	19	—	—	—	7	95	180	29	1	18	2
	49	2	—	—	—	—	—	15	16	—	—	—	1
	346	10	2	—	—	1	—	4	36	122	5	—	—
aros	486	121	29	—	—	—	6	28	266	—	5	—	—
Szolnok	160	12	2	—	—	—	2	18	50	13	—	2	2
d	515	59	21	—	1	—	—	27	317	1	23	4	—
m	264	33	13	1	2	1	2	28	129	1	7	—	—
	660	99	19	—	—	—	1	36	72	90	119	4	5
ny	754	89	77	—	—	—	3	79	162	53	42	—	—
	1,204	231	80	3	—	4	4	157	523	70	98	22	17
ny	876	74	19	—	2	3	10	172	344	92	31	2	6
	243	32	14	—	—	1	2	43	187	6	[illegible]		[illegible]
	287	37	14	—	—	1	3	52	128	[illegible]			
y	435	117	58	—	—	2	2	29	126				
lcs	814	195	1	—	1	2	44	114	385				
nár	1,535	275	145	—	—	1	1	49	[illegible]				
	619	30	31	—	6	12	6	81	[illegible]				
	449	38	10	—	—	—	—	42					
	232	48	10	1	—	1	—	18					
tál	1,191	164	104	—	—	3	6	119					

Megyék s kerületek	A vádlottak száma	A vádlottak közöl: Egészen felmentettek	Bizonyiték hiánya miatt felmentettek	elitéltettek: halálra: megnem kegy.	halálra: megkegyelm.	fogsági büntetésre: 10—20 évre	5—10 évre	1—5 évre	fél—egész évre	A vádlotta: kik iránt a végtárgyalás abban hagyatott	kik más bírósághoz utasíttatak
Trencsén	301	45	9	—	—	—	1	17	131	11	
Thurócz	30	3	—	—	—	—	—	8	15	—	–
Ugocsa	24	—	1	—	3	—	—	—	—	—	
Ungh	224	89	36	—	—	—	—	25	96	—	
Fehérvár	442	16	2	1	1	1	1	47	28	—	
Veszprém	442	52	68	—	—	1	1	29	188	19	
Mosony	256	38	9	—	—	—	—	13	41	2	
Zala	1,072	144	19	1	—	2	6	82	556	41	
Zaránd	151	25	24	—	—	—	—	3	57	25	–
Zemplén	475	40	39	—	—	1	8	56	410	—	
Szepes	305	51	53	1	—	1	3	14	103	1	
összeg	26,343	4,581	1,635	17	28	57	164	2,451	10064	1,720	1,2

A büntettek nemei, melyek miatt elitéltetése'. történtek

Megyék s kerületek	Nyilvános erőszakoskodás: erőszakos berontás másnak ingatlan vagyonába	gonosz megkárosítása más vagyonának	vasutak, távirdák stb. gonosz megkárosítása	valamely ember szem. szab. jogtalan megkorlátolása	elszöktetés	zsarolás	veszélyes fenyegetés	Összesen	visszaélés a hivataln. hatalommal s ajándék elfogadása hiv. ügyben	csábítás a hivatalnoki hatalommal való visszaélésre
Abauj	—	—	—	2	—	—	2	4	—	—
Arad	—	6	—	—	—	—	3	9	1	2
Árva	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bács	10	8	25	—	-	—	9	52	3	—
Baranya	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bars	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Békés	17	14	—	—	—	—	—	31	—	—
Bereg	4	—	—	—	—	—	—	5	—	—
Bihar	1	—	—	—	—	1	19	24	—	—
Borsod	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—

Megyék s kerületek	Nyilvános erőszakoskodás: erőszakos berontás másnak ingatlan vagyonába	Nyilvános erőszakoskodás: gonosz megkárosítása más vagyonának	Nyilvános erőszakoskodás: vasutak, távirdák stb. gonosz megkárosítása	Nyilvános erőszakoskodás: valamely ember szem. szab. jogtalan megkorlátolása	Nyilvános erőszakoskodás: elszöktetés	Nyilvános erőszakoskodás: zsarolás	Nyilvános erőszakoskodás: veszélyes fenyegetés	Nyilvános erőszakoskodás: Összesen	visszaélés a hivataln. hatalommal s ajándék elfogadása hiv. ügyben	csábítás a hivatalnoki hatalommal való visszaélésre	nyilvános kereskedelmi értékpapirok meghamisítása	pénzhamisítás	vallási háborgatás
Csanád . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Csongrád .	4	2	—	—	—	2	1	9	—	—	—	—	10
Vas . . .	37	1	—	—	—	—	1	39	—	—	—	—	—
Gömör . .	—	—	—	—	—	15	7	22	—	—	—	—	1
Esztergom .	—	—	—	—	—	—	4	4	—	2	—	—	—
Hajdu kerület	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Heves . .	—	5	—	—	—	—	22	27	1	—	—	—	1
Hont . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jászkúnság .	—	—	—	—	—	—	16	16	1	—	—	—	—
Kraszna . .	6	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—
Krassó . .	2	14	13	—	—	—	—	29	—	4	2	—	—
Komárom .	7	—	—	—	—	3	12	22	—	—	—	—	—
Kővárvidék .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Liptó . . .	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—
Mármaros .	7	2	—	—	—	—	2	11	2	—	—	—	1
Középszolnok	5	3	—	1	—	—	1	10	4	—	—	—	—
Nógrád . .	1	—	—	—	—	2	5	8	—	—	—	—	1
Zólyom . .	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—
Nyitra . .	—	5	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—
Soprony . .	3	9	—	—	—	20	9	41	—	—	—	—	—
Pest . . .	3	21	—	—	—	3	12	39	4	4	5	2	—
Pozsony . .	2	35	—	1	1	—	9	48	4	—	—	—	7
Győr . . .	—	9	—	—	—	—	—	9	—	—	—	6	—
Sáros . . .	—	1	—	—	—	—	8	9	2	1	—	—	2
Somogy . .	36	—	—	—	—	4	—	4	—	—	—	—	—
Szabolcs . .	—	—	—	—	—	3	5	44	4	—	—	—	—
Szatmár . .	—	4	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—
Temes . .	18	8	1	—	—	—	6	33	1	—	—	—	3
Tolna . .	—	—	—	—	—	1	20	21	—	—	—	—	—
Torna . .	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Torontál . .	—	—	—	—	2	3	1	6	—	—	—	—	—
Trencsin .	—	4	—	—	—	—	5	9	—	—	—	—	—
Turócz . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ugocsa . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[illegible]	[illegible]	—	—
Ungh . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	[illegible]	[illegible]	—	—
Székesfehérvár	—	—	—	—	—	2	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
Veszprém .	—	—	—	—	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
Mosony . .	—	1	—	—	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
Zala . . .	—	9	—	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	2	—
Zaránd . .	3	—	—	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
Zemplin . .	—	27	—	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
Szepes . .	8	19	—	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	1
összeg	174	210	39	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	11	12	45

Az elitélés alapjául

Megyék s kerületek	fajtalanság és erőszakos megfertöztetés	gyilkosság: gyermekölés	gyilkosság: egyéb gyilkosság	gyilkosság: együtt	emberölés	magzat elűzés
Abaúj	—	5	35	40	38	—
Arad	3	3	4	7	11	2
Árva	1	—	—	—	6	—
Bács	1	—	31	31	44	—
Baranya	2	2	—	2	12	—
Bars	—	2	—	2	2	—
Békés	1	—	2	2	3	—
Bereg	—	5	—	5	8	—
Bihar	3	7	17	24	30	2
Borsod	—	—	2	2	14	—
Csanád	—	1	5	6	2	—
Csongrád	2	1	2	3	4	4
Vas	4	1	—	1	4	4
Gömör	3	4	4	8	3	1
Esztergom	—	1	—	1	1	—
Hajdú kerület	—	4	—	4	—	—
Heves	—	8	2	10	31	—
Hont	—	1	5	6	1	—
Jászkúnság	2	1	3	4	14	1
Kraszna	—	—	1	1	1	—
Krassó	2	—	4	4	8	1
Komárom	—	9	2	11	9	—
Kővárvidék	—	—	—	—	—	—
Liptó	—	2	1	3	1	—
Mármaros	—	1	2	3	5	—
Középszolnok	1	1	3	4	—	—
Nógrád	1	—	—	—	4	1
Zólyom	—	2	4	6	3	—
Nyitra	1	8	2	10	—	1
Soprony	6	—	9	9	6	—
Pest	9	2	6	8	22	2
Pozsony	1	11	3	14	3	1
Győr	1	7	7	14	11	—
Sáros	1	3	—	3	5	—
Somogy	—	6	—	6	12	—
Szabolcs	2	4	3	7	28	—
Szatmár	—	—	1	1	18	—
Temes	3	4	22	26	15	—
Tolna	1	3	1	4	2	—
Torna	—	—	2	2	1	—
Torontál	—	1	6	7	15	2
Trencsin	—	2	2	4	1	—
Turócz	—	2	—	2	—	—
Ugocsa	—	—	3	3	—	—

szolgáló bűntények.

gyermekkitevés	súlyos testi sérelem	gyújtogatás	lopás vagy lopásban való részesség	sikkasztás s abban való részesség	rablás	csalás	kettős házasság	rágalom	bűntett előmozdítása	együtt
—	27	1	161	4	9	—	—	3	—	289
—	93	2	305	4	3	24	1	1	—	468
—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	25
—	204	4	328	12	15	27	—	14	3	738
—	8	1	60	—	—	7	1	—	—	93
—	3	2	47	3	1	1	—	1	—	62
—	55	6	178	—	—	3	—	1	1	281
—	21	—	61	9	1	4	—	—	3	117
—	632	—	747	4	—	64	—	—	1	1,549
—	14	2	47	—	1	2	—	—	—	82
1	—	—	—	—	4	—	—	—	—	13
2	47	4	224	6	1	20	1	1	2	340
1	22	1	161	2	6	19	—	—	—	264
—	76	19	169	6	5	7	—	—	—	320
1	6	1	39	4	1	4	—	—	2	66
—	23	—	18	2	—	1	—	—	—	50
—	117	1	222	24	2	7	—	—	—	443
1	2	—	15	—	—	—	—	—	—	25
—	36	1	99	3	—	12	—	1	1	191
3	12	—	38	—	—	—	—	—	—	61
—	39	4	71	9	8	7	—	1	1	185
—	55	3	153	7	—	22	—	—	—	282
—	41	—	—	—	—	—	—	—	—	41
—	8	—	26	—	1	—	—	—	—	41
—	70	2	194	6	1	5	—	—	—	300
—	3	3	41	1	—	1	1	1	—	70
—	25	4	193	8	2	15	—	—	83	345
1	10	1	132	2	2	4	—	—	—	163
—	9	—	78	3	1	1	—	—	—	109
—	83	—	81	8	4	1	—	—	—	244
1	48	5	418	52	10	55	1	2	4	693
1	38	7	339	10	2	26	—	2	28	531
—	49	1	132	6	—	4	—	—	—	233
1	31	2	122	1	—	4	—	—	—	184
—	3	2	118	—	1	4	1	—	8	[illegible]
1	290	2	145	10	3	5	—	—	5	[illegible]
—	23	1	91	5	3	2	—	—	2	[illegible]
—	56	1	151	1	7	29	—	1	—	[illegible]
—	27	1	208	—	1	14	—	[illegible]	2	[illegible]
—	33	—	71	—	—	2	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]
—	36	—	254	10	5	24	[illegible]	[illegible]	2	[illegible]
1	18	1	81	1	2	31	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]
—	3	1	17	—	—	—	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]
—	—	—	—	—	—	—	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]

Megyék és kerületek	fajtalanság és erőszakos megfertőztetés	gyilkosság: gyermekölés	gyilkosság: egyéb gyilkosság	gyilkosság: együtt	emberölés	magzat elűzés
Ungh	3	1	1	2	13	—
Székesfehérvár	3	8	6	14	9	—
Veszprém	—	1	1	2	1	—
Mosony	1	3	—	5	—	—
Zala	—	1	4	4	13	1
Zaránd	—	—	—	—	2	—
Zemplin	—	9	2	11	52	—
Szepes	1	2	2	4	3	—
összeg	59	139	212	351	486	23

Az elitélt büntevők

Megyék és kerületek	a büntevők összege	nemök: finemü	nemök: nőnemü	koruk: több mint 14—20 éves	koruk: több mint 20—40 éves	koruk: több mint 40—60 éves	koruk: 60 éven felüli
Abaúj	289	239	50	47	211	29	2
Arad	468	443	25	34	338	99	6
Árva	25	24	1	—	19	5	1
Bács	738	721	17	63	546	106	23
Baranya	93	82	11	8	70	15	—
Bars	62	60	2	2	40	15	5
Békés	281	272	9	12	155	99	15
Bereg	117	105	12	18	90	9	—
Bihar	1,549	1,298	251	236	1,078	212	23
Borsod	82	70	12	10	30	30	12
Csanád	13	9	4	2	8	3	—
Csongrád	340	295	45	59	210	58	13
Vas	264	221	43	24	163	70	7
Gömör	320	289	31	64	243	12	1
Esztergom	66	57	9	5	47	13	1
Hajdúkerület	50	36	14	—	48	2	—
Heves	443	410	33	56	325	49	13
Hont	25	20	5	3	17	4	1
Jászkúnság	191	166	25	26	65	70	30
Kraszna	61	57	4	6	37	18	—
Krassó	185	174	11	9	159	17	—
Komárom	282	229	53	45	155	41	41

gyermekkitevés	súlyos testi sérelem	gyújtogatás	lopás v. lopásban való részesség	sikkasztás s abban való részesség	rablás	csalás	kettős házasság	rágalom	bűntett előmozdítása	együtt
—	15	1	59	1	—	15	—	—	8	121
—	28	7	10	2	2	1	—	—	—	76
—	23	—	162	5	2	10	—	—	—	219
—	7	—	39	1	—	1	—	—	—	54
2	119	2	412	8	3	17	—	—	42	647
—	25	—	30	—	—	—	—	—	—	60
—	46	10	266	3	13	26	—	5	2	475
—	26	2	49	2	—	2	4	—	—	122
17	2,708	108	7,062	246	122	530	10	43	200	12,796

személyes viszonyai.

állapotuk						vallásuk						
legény, hajadon		házas, férjes		özvegy		katholikus		görög és örmény keleti	protestáns	egyéb keresztyén	izraelita	egyéb vallású
						római és örmény ritus	görög ritus					
finemü	nőnem.	finemü	nőnem	finemü	nőnem.							
97	34	126	9	16	7	137	54	—	85	—	13	—
104	12	310	5	29	8	69	21	321	30	—	27	—
14	1	8	—	2	—	22	—	—	3	—	—	—
303	17	481	14	15	8	413	3	191	91	—	10	—
37	5	42	6	3	—	59	—	15	19	—	—	—
43	—	17	2	—	—	55	—	—	5	—	2	—
66	1	197	6	9	2	42	-	12	223	—	4	—
44	8	56	3	5	1	9	36	—	36	—	18	18
526	102	488	115	284	34	315	250	238	570	—	176	—
42	5	18	7	10	—	61	5	—	10	—	6	—
7	2	2	2	—	—	8	—	6	—	—	—	—
106	26	176	15	13	4	237	—	2	94	—	7	—
79	14	143	11	7	7	214	—	—	36	—	14	—
187	25	92	6	10	—	77	21	—	189	—	33	—
18	2	37	6	2	1	54	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	4	—
20	3	15	12	—	—	2	10	—	[illegible]	[illegible]	1	—
154	15	240	15	16	3	295	2	2	[illegible]	[illegible]	12	—
7	5	12	—	1	—	19	—	—	[illegible]	[illegible]	—	—
60	3	85	17	21	5	121	—	—	[illegible]	[illegible]	3	-
17	2	38	2	2	—	1	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—
57	4	105	4	15	—	26	[illegible]	189	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—
82	20	81	16	66	17	71	[illegible]	15	[illegible]	[illegible]	[illegible]	10

Megyék és kerületek	a büntevők összege	nemök		korok			
		finemü	nőnemü	több mint 10—20 éves	több mint 20—40 éves	több mint 40—60 éves	60 éven felüli
Kővárvidék . .	41	39	2	2	36	3	—
Liptó , ...	41	38	3	—	38	3	—
Mármaros . . .	300	255	45	33	228	39	—
Köséps zolnok . .	70	67	3	2	49	18	1
Nógrád	345	263	82	18	297	29	6
Zólyom	163	140	23	36	113	14	—
Nyitra	109	92	17	1	86	22	—
Soprony	244	187	57	30	184	10	20
Pest	693	592	101	18	584	56	35
Pozsony	531	429	102	70	355	98	8
Győr	233	188	45	30	168	28	7
Sáros	184	145	39	52	115	17	—
Somogy	159	151	8	18	117	23	1
Szabolcs	546	515	31	9	464	3	10
Szatmár	150	148	2	10	110	28	2
Temes	327	304	23	11	249	63	4
Tolna	284	252	32	36	181	58	6
Torna	115	94	21	18	80	15	2
Torontál . . .	362	344	18	16	261	75	10
Trencsén . . .	149	111	38	12	84	46	7
Turócz	23	16	7	1	22	—	—
Ugocsa	6	6	—	—	6	—	—
Ungh	121	109	12	1	96	23	1
Székesfehérvár .	79	70	9	3	50	26	—
Veszprém . . .	219	172	47	25	153	41	—
Mosony	54	54	—	—	46	8	—
Zala	647	557	90	41	489	109	8
Zaránd	60	49	11	12	42	4	2
Zemplin	475	370	105	64	344	63	4
Szepes . , . .	122	111	11	10	100	12	—
összeg	12,796	11,145	1,651	1,364	9,204	1.901	328

állapotuk						vallásuk						
legény, hajadon		házas, férjes		özvegy		katholikus		görög és örmény keleti	protestáns	egyéb keresztyén	izraelita	egyéb vallású
						római és örmény	görög					
						ritus						
fine-mü	nő-nem.	fine-mü	nő-nem.	fine-mü	nő-nem.							
23	1	16	1	—	—	—	41	—	—	—	—	
22	2	16	1	—	—	18	—	—	19	—	4	—
56	29	190	14	9	3	7	271	—	4	—	18	—
26	2	35	1	5	1	3	27	2	38	—	—	—
96	29	153	47	14	6	184	—	—	116	—	45	—
56	9	79	10	5	4	108	—	—	53	1	1	—
43	11	48	5	1	1	89	—	—	18	—	2	
56	22	113	31	18	4	194	—	—	10	—	40	—
304	9	236	76	52	16	529	—	—	91	—	73	—
211	36	156	32	38	28	415	2	—	47	2	62	3
111	25	71	11	5	10	191	—	—	32	—	10	—
82	26	54	10	9	3	111	43	—	19	2	9	—
66	7	83	1	2	—	125	—	—	33	—	1	—
412	16	94	11	9	4	87	222	1	201	7	28	—
81	—	67	2	—	—	4	31	—	115	—	—	—
96	12	190	9	18	2	88	24	190	14	—	11	—
93	13	152	18	6	2	177	—	5	96	—	6	—
46	10	45	11	3	—	73	—	4	34	—	4	—
69	6	259	10	16	2	125	5	215	16	—	1	—
38	12	70	20	3	6	134	—	—	11	—	4	—
10	6	4	1	2	—	13	7	—	—	—	3	—
2	—	3	—	—	—	—	4	—	1	—	—	—
26	4	80	6	3	2	48	39	1	11	—	22	—
10	3	32	2	28	4	56	—	—	20	—	3	—
76	16	95	21	1	10	127	1	—	87	—	4	—
6	—	46	—	2	—	54	—	—	—	—	—	—
209	40	318	48	30	2	520	—	—	105	—	22	—
13	4	36	7	—	—	2	—	57	—	—	1	-
103	42	251	54	16	9	183	96	2	146	—	48	—
33	5	77	5	1	1	73	23	—	17	—	9	—
4,475	703	5,838	740	822	217	6,075	1,806	1,417	3,072	85	809	31

Az elitélt büntevők

Megyék és kerületek	kereset és foglalkozás						
	bizonyos kereset nélkül	iparoslegény, gyár-munkás, napszámos, cseléd	földmíves	kézmíves és gyáros	tudományos és mívé-szeti foglalkozású	hivatalnok	az előbbiek feleségei és gyermekei
Abauj	74	159	59	2	2	2	—
Arad	26	218	206	15	1	2	—
Árva	6	4	14	—	1	—	—
Bács	23	482	200	29	3	1	—
Baranya	4	36	50	2	—	1	—
Bars	15	40	5	2	—	—	—
Békés	4	155	104	17	—	1	—
Beregh	21	65	22	9	—	—	—
Bihar	455	838	148	52	35	—	21
Borsod	4	48	15	5	7	3	—
Csanád	—	12	—	1	—	—	—
Csongrád	30	213	52	11	—	5	29
Vas	17	135	75	37	—	—	—
Gömör	123	87	97	11	2	—	—
Esztergom	11	31	22	1	—	1	—
Hajdu városok	6	31	9	3	—	1	—
Heves	39	275	105	23	1	—	—
Hont	8	14	3	—	—	—	—
Jász-Kún ker.	14	99	57	10	1	1	9
Kraszna	18	12	27	4	—	—	—
Krassó	11	44	105	3	2	14	6
Komárom	51	117	15	51	20	5	23
Kővár	—	41	—	—	—	—	—
Liptó	4	22	13	2	—	—	—
Mármaros	66	127	97	4	—	2	4
Köz. Szolnok	9	24	37	—	—	—	—
Nógrád	51	139	154	1	—	—	—
Zólyom	19	65	67	9	—	1	2
Nyitra	20	57	24	2	3	3	—
Soprony	105	50	84	5	—	—	—
Pest	153	390	90	60	—	—	—
Pozsony	43	416	31	30	1	8	2
Győr	36	113	73	2	2	—	7
Sáros	53	103	23	4	—	1	—
Somogy	5	97	18	36	3	—	—
Szabolcs	41	278	2 0	9	2	6	—
Szathmár	3	48	—	99	—	—	—
Temes	11	134	160	19	1	2	—
Tolna	10	186	74	14	—	—	—
Torna	—	67	39	7	2	—	—
Torontál	4	174	96	15	2	4	67
Trencsén	24	42	39	14	2	—	28

személyes viszonyai.

míveltség				vagyon			hova valóság		ezek közöl		büntett miatt	
nem tudott sem olvasni sem írni	csak olvasni tudott	olvasni és írni tudott	felsőbb míveltség. bírt	vagyontalan	némi vagyonnal bírt	tehetős	belföldi	külföldi	büntett v. vétség miatt még sohasem volt elít.	már egyszer v. többször el volt ítélve	már egyszer volt elítélve	már kétszer és többször volt elítél.
134	96	30	9	188	101	–	285	4	95	82	78	34
431	15	20	2	231	221	16	463	5	380	23	40	25
15	7	2	1	12	13	—	25	—	5	8	5	7
599	58	79	2	537	191	10	710	28	449	219	67	3
73	12	7	1	49	21	23	92	1	37	28	1	27
48	5	8	1	53	7	2	61	1	54	5	2	1
113	18	149	1	142	139	—	281	—	227	4	23	27
79	27	11	—	79	38	—	117	—	45	37	25	10
651	336	543	19	932	617	–	1,547	2	501	421	352	275
70	5	5	2	80	2	–	82	—	80	2	—	—
1	2	10	—	12	1	—	13	—	5	4	4	—
225	71	44	—	226	96	18	340	—	161	77	72	27
172	13	79	—	148	107	9	260	4	229	3	23	9
179	61	78	2	205	101	14	319	1	237	68	6	9
21	21	23	1	21	44	1	66	—	32	15	19	—
24	8	18	—	32	18	—	50	—	24	13	6	7
311	51	81	—	289	116	38	443	—	355	28	33	27
16	5	4	—	18	7	–	25	—	6	8	2	9
53	39	97	2	94	55	42	185	6	87	58	6	40
53	8	—	—	30	13	18	55	6	56	—	3	2
130	17	87	1	71	110	4	185	—	153	20	8	4
83	75	104	20	119	113	50	271	11	77	79	82	41
41	—	—	–	30	11	–	41	—	29	9	3	—
16	7	18	–	19	17	5	41	—	25	11	3	2
260	29	11	—	197	103	—	300	—	251	33	10	6
50	9	11	—	34	35	1	70	—	4[illegible]	7	6	12
179	36	127	3	274	69	2	345	—	228	56	31	30
85	45	33	—	83	56	24	16[illegible]	—	61	57	32	13
75	5	27	2	85	20	4	109	–	60	19	22	8
186	37	21	—	171	72	1	238	6	119	97	27	1
559	56	54	24	580	48	65	68[illegible]	10	530	47	87	29
400	41	83	7	505	26	—	530	1	304	68	96	63
144	21	65	3	189	28	16	231	2	169	20	8	36
142	30	11	1	120	63	1	183	1	128	31	17	8
134	8	17	—	110	49	—	159	—	101	3	24	31
455	84	5	2	421	108	17	542	4	366	72	63	45
127	—	23	—	41	109	–	150	—	122	28	—	—
241	11	72	3	152	80	95	327	—	294	19	8	6
170	1	113	—	214	54	16	282	2	192	21	45	26
52	33	28	2	57	28	30	115	—	86	9	12	8
298	2	56	6	209	153	—	362	—	202	30	94	36
77	54	16	2	83	59	7	145	4	84	43	11	11

Megyék és kerületek	kereset és foglalkozás						
	bizonyos kereset nélkül	iparoslegény, gyármunkás, napszámos, cseléd	földmíves	kézmíves és gyáros	tudományos és művészeti foglalkozású	hivatalnok	az előbbiek feleségei és gyermekei
Turócz . . .	14	6	3	—	—	—	—
Ugocsa . . .	—	4	1	—	—	—	—
Ungh	7	57	28	19	10	—	—
Székesfehérvár .	16	28	16	12	4	3	—
Veszprém . .	8	132	70	8	—	1	—
Mosony . . .	—	—	54	—	—	—	—
Zala	36	458	120	33	—	—	—
Zaránd . . .	3	20	35	2	—	—	—
Zemplin . . .	141	234	83	10	—	3	4
Szepes . . .	28	53	31	5	2	2	—
összeg	1,871	6,680	3,151	709	109	73	202

Vádlottak és elitéltek

Megyék és kerületek	A vádlottak száma	A vádlot					
		ezek közöl		az eljárás befejeztetett			
		szabad lábon	vizsgálati fogságban	fölhagyás v. más hatóság elébe utasítás által	megdorgálás v. házi megfenyítés által	vádlottnak halála által	vádlottnak elillanása által
Abaúj	1,548	712	836	43	211	—	—
Arad	3,065	2.524	541	364	219	—	—
Árva	1.022	961	61	88	96	—	—
Bács	1,957	1,716	241	513	157	—	—
Baranya	2.328	1,847	481	426	206	1	—
Bars	1,714	1,224	490	104	125	—	—
Békés	441	345	96	75	10	1	3
Bereg	1,250	1,058	192	139	151	—	—
Bihar	1,603	1,008	595	467	27	—	2
Borsod	86	—	86	—	—	—	—
Csanád	709	573	136	31	57	—	—
Csongrád	1,149	661	488	226	126	1	—
Vas	2,028	1,007	1,021	204	305	3	—
Gömör	1,455	1,376	79	68	39	1	2

míveltség				vagyon			hova valóság		ezek közöl			
											büntett miatt	
nem tudott sem olvasni sem írni	csak olvasni tudott	olvasni és irni tudott	felsőbb míveltség. bírt	vagyontalan	némi vagyonnal bírt	tehetős	belföldi	külföldi	büntett v. vétség miatt még sohasem volt elít.	már egyszer v. többször el volt itélve	már egyszer volt elitélve	már kétszer és többsz. volt elít.
15	4	4	—	17	5	1	23	—	10	11	2	—
5	—	—	—	4	1	—	5	—	5	—	—	—
88	2	30	1	89	32	—	121	—	97	9	11	4
45	11	23	—	60	19	—	79	—	69	5	5	—
118	14	86	1	157	21	41	218	1	157	22	23	17
—	—	54	—	—	20	34	54	—	25	29	—	—
526	58	63	—	446	139	62	647	—	371	147	105	24
58	—	2	—	25	35	—	60	—	45	11	4	—
299	90	86	—	262	179	34	475	—	344	87	32	12
105	2	14	1	82	38	2	122	—	96	11	10	5
8,431	1,640	2,602	122	8,284	3,808	703	12,695	100	7,913	2,214	1,648	1,020

kihágások miatt.

t a k s z á m a										
		elitéltetett								
		fogságra							összes szám	
fölmentetett	szabadon bocsáttatott	3—6 hónapra	1—3 hónapra	8 naptól 1 hónapra	egytől nyolcz napig	pénzbirságra	jog és engedély-vesztésre	testi fenyitésre	férfiak	nők
40	57	—	7	101	434	390	—	590	1,276	246
152	145	176	312	99	1,149	417	—	48	1,895	306
25	100	5	13	122	490	22	1	60	526	187
86	67	6	374	160	684	465	1	151	1,611	230
116	69	2	584	306	878	204	—	299	2,091	182
66	118	—	210	31	386	215	—	190	935	127
12	36	—	15	69	147	10	—	73	272	42
59	99	29	74	134	375	50	2	103	676	91
113	101	2	22	162	414	508	—	95	830	371
—	—	—	5	30	51	—	—	—	51	35
60	61	2	87	28.	279	—	—	63	649	66
68	79	—	11	222	386	35	—	248	780	122
201	88	100	412	188	559	325	3	301	1,573	315
44	91	—	8	139	540	200	—	304	1,037	151

Megyék és kerületek	A vádlottak száma	A vádlot(t): ezek közöl		az eljárás befejeztetett			
		szabad lábon	vizsgálati fogságban	félhagyás v. más hatóság elé utasítás által	megdorgálás v. házi megfenyítés által	vádlottnak halála által	vádlottnak elillanása által
Esztergam	409	217	192	91	41	—	—
Hajdu városok	724	438	286	189	157	—	—
Heves	2,657	1,866	791	363	318	3	3
Hont	545	497	48	91	117	—	—
Jászkún kerület	271	262	9	—	40	—	—
Kraszna	455	408	47	2	67	—	—
Krassó	1,828	1,382	446	265	94	2	—
Komárom	967	734	233	134	110	—	—
Kővár	880	866	14	63	50	—	—
Liptó	716	671	45	129	46	—	—
Mármaros	2,043	1,930	113	119	152	—	—
Szolnok	399	342	57	27	30	—	—
Nógrád	1,572	1,265	307	198	227	—	—
Zólyom	562	546	16	46	50	—	—
Nyitra	2,890	2,108	782	119	209	—	7
Soprony	8,172	311	7,861	96	95	—	—
Pest	9,028	4,208	4,820	655	705	1	—
Pozsony	2,988	2,536	452	170	107	—	—
Győr	867	488	379	318	9	—	—
Sáros	1,127	1,028	99	159	78	—	—
Somogy	1,444	824	620	192	69	—	—
Szabolcs	3,076	1,922	1,154	959	301	—	1
Szathmár	1,243	806	437	205	121	—	1
Temes	2,358	1,093	1,265	261	253	5	7
Tolna	—	—	—	—	—	—	—
Torna	840	685	155	133	164	—	—
Torontál	1.718	1,284	433	189	57	1	8
Trencsin	1,756	1,257	499	270	196	—	3
Turócz	123	93	30	9	—	—	—
Ugocsa	9	6	3	2	1	—	—
Ungh	557	537	20	37	92	—	—
Székesfehérvár	245	106	139	42	138	—	—
Veszprém	118	118	—	2	5	—	—
Mosony	654	477	177	129	81	—	—
Zala	3,095	1,892	1,203	441	268	—	—
Zaránd	69	55	14	8	—	—	—
Zemplin	1,329	731	598	205	184	—	—
Szepes	1,681	1,570	111	255	106	—	1
összeg	79,770	20,571	29,199	9,328	6,467	19	38

tak	száma									
		elitéltetett								
		fogságra							összes szám	
fölmentetett	szabadon bocsáttatott	3—6 hónapra	1—3 hónapra	8 naptól 1 hónapra	egytől nyolcz napig	pénzbirságra	jog és engedély-vesztésre	testi fenyítésre	férfiak	nők
25	20	—	9	36	168	5	—	26	222	22
26	102	36	43	159	142	7	—	10	337	60
142	205	100	242	93	743	202	—	400	1,514	266
27	25	3	3	74	317	77	3	50	401	128
12	16	33	40	19	69	17	3	90	248	23
19	20	2	7	107	247	—	—	87	413	37
95	87	143	5	281	811	169	—	106	1,329	186
43	120	—	6	145	245	30	—	80	419	87
46	22	—	3	55	173	532	—	17	764	16
1	13	3	6	46	398	166	—	97	570	146
105	146	2	59	767	948	—	—	24	1,651	149
28	53	30	29	83	154	14	—	48	298	60
27	138	167	244	310	487	76	2	250	1,390	146
27	45	1	3	13	145	113	—	46	272	49
122	215	62	496	467	1,090	263	—	247	2,102	523
99	12	100	388	1,792	241	205	8	60	2,177	617
581	858	274	517	2,807	3,639	856	6	465	5,930	2,634
71	320	107	229	450	524	1,452	34	184	2,225	755
34	66	12	18	81	235	45	—	126	431	86
53	83	—	44	150	298	54	—	181	685	42
69	50	346	100	150	160	508	71	50	1,148	240
146	208	16	403	673	1,188	149	—	414	2,512	331
60	83	8	142	346	518	62	—	91	983	214
175	129	—	138	396	626	405	10	263	1,637	201
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	43	2	100	209	366	14	—	149	723	177
87	150	3	39	366	660	159	3	180	1,327	83
126	92	—	13	261	804	132	17	155	1,224	158
—	—	—	—	18	15	3	—	16	45	7
—	—	—	6	1	—	—	—	—	5	2
35	24	—	8	99	269	46	—	129	474	77
55	63	—	—	—	104	71	—	111	268	18
6	26	13	13	25	16	12	—	—	59	20
24	23	—	41	178	299	94	—	42	564	90
125	174	125	220	341	1,285	486	—	534	2,569	422
7	5	—	6	29	21	—	—	2	49	[illegible]
92	73	—	32	362	640	22	2	261	1,178	[illegible]
67	102	9	64	415	777	176	—	189	[illegible]	[illegible]
3 700	4,925	1,919	5,852	13,851	25,621	9,493	169	7,706	[illegible]	[illegible]

Kihágások, melyek miatt egyesek elitéltettek.

Megyék és kerületek	Az elitéltetés alapjául szolgált kihágások: kiskoruak kihágásai	a közcsend és rend ellen	közintézetek és elöintézkedések ellen	hivatalos kötelességek ellen	az életbiztosság ellen	a személy biztossága ellen	a vagyon biztossága ellen	becsületsértés miatt	s közerkölcsiség ellen	összeg
Abauj .	42	123	1	—	113	107	178	123	835	1,522
Arad . .	2	305	41	—	193	767	679	97	117	2,201
Árva . .	—	21	74	2	22	281	248	53	12	713
Bács . .	56	68	128	19	341	547	349	99	234	1,841
Baranya	3	219	65	—	119	869	687	46	265	2,273
Bars . .	113	55	—	1	27	331	211	48	276	1,062
Békés .	—	2	46	—	16	86	80	—	84	314
Beregh .	4	315	19	3	6	122	97	19	182	767
Bihar . .	1	10	9	1	42	537	487	69	48	1,204
Borsod .	—	—	—	—	—	—	—	—	86	86
Csanád .	27	16	95	—	79	211	170	43	74	715
Csongrád	11	15	13	2	19	382	297	100	63	902
Vas . .	202	281	57	2	149	677	1	49	470	1,888
Gömör .	3	23	27	3	6	717	372	35	5	1,191
Esztergam	—	167	12	—	24	12	26	1	2	244
Hajduváros.	3	20	51	—	68	128	90	4	33	397
Heves .	53	209	15	—	141	568	9	244	541	1,780
Hont . .	2	96	20	—	30	177	13	106	85	529
Jászkún k.	—	166	12	—	30	39	20	—	14	271
Kraszna .	1	—	5	—	30	196	179	28	11	450
Krassó .	1	82	121	1	105	720	417	38	30	1,515
Komárom	—	80	—	—	4	138	131	40	113	506
Kövár .	69	101	555	—	4	25	24	—	2	780
Liptó .	—	376	37	—	–	144	149	8	2	716
Mármaros	307	—	—	—	—	305	304	—	884	1,800
K. Szolnok	8	92	66	—	5	37	40	37	73	358
Nógrád .	190	266	389	1	54	280	66	—	290	1,536
Zólyom .	—	18	54	3	2	60	124	2	58	321
Nyitra .	23	427	62	10	128	746	498	91	640	2,625
Soprony	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,794
Pest . .	67	3,437	772	—	61	1,574	2,000	254	399	8,564
Pozsony	1,820	162	92	8	98	298	307	79	116	2,980
Győr . .	6	—	10	1	17	147	241	—	95	517
Sáros .	—	102	48	4	37	309	108	22	97	727
Somogy .	28	273	92	1	36	397	236	161	164	1,388
Szabolcs	16	912	20	—	29	954	302	200	410	2,843
Szathmár	37	279	57	—	201	309	71	142	101	1,197
Temes .	85	264	145	11	209	392	166	74	492	1,838
Tolna .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Megyék és kerületek	Az elitéltetés alapjául szolgált kihágások									
	kiskoruak kihágásai	a közcsend és rend ellen	közintézetek és előintézkedések ellen	hivatalos kötelességek ellen	az életbiztosság ellen	a személybiztosság ellen	a vagyon biztossága ellen	becsületsértés miatt	a közerkölcsiség ellen	összeg
Torna .	47	134	50	1	211	150	—	100	147	840
Torontál	15	26	136	13	203	584	357	29	47	1,410
Trencsin	15	222	29	—	27	620	206	103	160	1,382
Turócz .	6	9	—	—	35	—	2	—	—	58
Ugocsa .	—	—	3	—	—	1	—	—	3	7
Ungh .	58	21	4	—	43	91	59	35	240	551
Sz.fehérvár	68	16	2	—	24	52	103	17	4	286
Veszprém	10	—	26	—	—	15	26	—	2	79
Mosony .	2	125	82	—	5	130	181	70	59	654
Zala . .	46	577	281	1	80	1,389	201	55	361	2,991
Zaránd .	—	—	—	—	3	50	5	—	—	58
Zemplin	11	139	142	—	161	474	96	141	155	1,319
Szepes .	12	85	81	2	84	624	339	376	27	1,630
összeg	3,470	10,336	4,046	90	3,321	17,759	10,952	3,238	8,608	64,614

*) A sajtótörvény ellen egy sem.

Másodbirósági fenyítő törvénylátás.

Megyék és kerületek	Főtörvényszéki végzések felebbezett ügyekben			Főtörvénysz. határozatok büntető ügyekben a tárgyalás folyama alatt benyújtott felfolyamodásra		
	bűnök miatt	vétségek miatt	kihágások miatt	bűn esetekben	vétségi esetekben	kihágásokban
Abauj	5	2	3	38	10	—
Arad	—	—	39	109	11	—
Árva	—	—	—	—	—	—
Bács	—	—	76	—	—	—
Baranya . . .	—	—	—	—	—	—
Bars	—	17	—	—	—	—
Békés	69	3	18	21	—	—
Bereg	—	—	14	—	—	—
Bihar	—	—	—	—	—	—
Borsod	78	—	6	—	—	-
Csanád	—	—	4	—	—	

Megyék és kerületek	Főtörvényszéki végzések felebbezett ügyekben			Főtörvénysz. határozatok büntető ügyekben a tárgyalás folyama alatt benyújtott felfolyamodásra		
	bűnök miatt	vétségek miatt	kihágások miatt	bűnesetekben	vétségi esetekben	kihágásokban
Csongrád	—	—	15	—	—	—
Vas	—	—	17	—	—	—
Gömör	—	—	33	—	—	5
Esztergom	—	—	3	—	—	—
Hajdu városok	78	8	84	62	6	3
Heves	56	9	23	—	—	—
Hont	—	—	—	—	—	—
Jászkún kerület	—	—	—	—	—	—
Kraszna	—	—	—	—	—	—
Krassó	—	—	21	—	—	—
Komárom	—	—	28	—	—	—
Kővár	—	—	—	—	—	8
Liptó	—	—	9	35	—	—
Mármaros	—	—	—	—	—	3
Középszolnok	—	—	—	—	—	—
Nógrád	—	—	5	—	—	5
Zólyom	—	—	—	—	—	—
Nyitra	—	—	—	28	7	31
Soprony	—	—	—	—	—	—
Pest	—	11	39	—	—	—
Pozsony	53	21	41	29	17	31
Győr	—	4	8	34	2	9
Sáros	—	—	33	—	—	—
Somogy	—	—	—	—	—	—
Szabolcs	—	—	13	—	—	—
Szathmár	102	11	39	6	—	—
Temes	—	—	—	—	—	—
Tolna	—	—	7	—	—	—
Torna	—	—	—	—	—	—
Torontál	—	—	51	—	—	—
Trencsin	—	—	—	—	—	—
Turócz	—	—	—	—	—	—
Ugocsa	—	—	—	16	—	—
Ungh	29	—	—	1	—	—
Székesfekérvár	—	3	4	—	—	—
Veszprém	—	—	39	—	—	—
Mosony	—	2	9	—	—	—
Zala	—	—	28	92	—	5
Zaránd	—	—	—	—	—	—
Zemplin	—	—	14	—	—	—
Szepes	—	—	43	—	3	—
összeg	470	91	761	471	56	103

Harmadbirósági törvénylátás fenyítő ügyekben.

Megyék és kerületek	végitéletek büntető perekben		
	bünök miatt	vétségek miatt	kihágások miatt
Abauj	14	30	—
Arad	45	—	—
Árva	—	—	—
Bács	—	—	—
Baranya	—	—	—
Bars	—	—	—
Békés	29	2	—
Beregh	—	—	—
Bihar	—	—	—
Borsod	34	—	—
Csanád	—	—	—
Csongrád	—	—	—
Vas	—	—	—
Gömör	—	—	—
Esztergom	—	—	—
Hajdu városok	58	2	2
Heves	51	8	12
Hont	—	—	12
Jászkún kerület	—	—	—
Kraszna	—	—	—
Krassó	—	—	—
Komárom	—	—	—
Kövár	—	—	—
Liptó	10	—	—
Mármaros	—	—	—
Középszolnok	—	—	—
Nógrád	—	—	—
Zólyom	—	—	—
Nyitra	6	3	15
Soprony	—	—	—
Pest	—	—	—
Pozsony	21	10	7
Győr	17	2	5
Sáros	—	—	—
Somogy	—	—	—
Szabolcs	—	—	—
Szathmár	17	—	—
Temes	—	—	—
Tolna	—	—	—
Torna	—	—	—
Torontál	—	—	—
Trencsin	—	—	—
Turócz	—	—	—
Ugocsa	4	—	—
Ungh	13	—	—
[illegible]	—	—	—
[illegible]	—	—	—
[illegible]	—	—	—

Megyék és kerületek	végitéletek büntető perckben		
	bűnök miatt	vétségek miatt	kihágások miatt
Zala	16	—	—
Zaránd	—	—	—
Zemplin	—	—	—
Szepes	—	—	2
összeg	335	52	55

III.

AUSZTRIA ÉS MAGYARORSZÁG KERESKEDELME 1866. ÉVBEN.

(A bécsi cs. k. statistikai központi bizottmány kiadványa szerént.)

Beöthy Leótól.

Midőn valamely ország vagy vámterület kereskedelmi viszonyait, nevezetesen a külfölddel való áruforgalmát, számokkal kimutatni kivánjuk, ez mint tudva van, kétféle módon történhetik: vagy a be és kivitt különböző áruk menynyiségeinek felsorolása által, a vámtarifához alapul vett egységben kifejezve, vagy pedig az áruk pénzbeli becsértékének kimutatása által. Az elébbi mód annyiban hiányos, hogy mindég csak az egyes czikkek forgalmára nézve teszi lehetővé az összehasonlítást, a be- és kivitel, ugy szintén különböző évek között; és az ország küljövedelmeiről és külkiadásairól, a be- és kifolyt pénzösszegekről nem adhat fogalmat, az ország vagy vámterület mérlegének felállítását nem teszi lehetővé. Fényoldalai e módnak, az adatok megbizhatósága a hozzávetés önkényétől s a mértékül szolgáló egység ingadozásától ment pontossága, mely lehetővé teszi az egyes czikkek forgalmát, egyes iparágak a bel- vagy külföldön való hanyatlásának vagy emelkedésének következményeit, az eladási piaczok szaporodását vagy fogyását megitélni.

Az érték szerént való kimutatásnál, igaz, hogy egy forintig levonható, hogy a kivitel mennyi [illegible] behozatalt, vagy megfordítva, továbbá l[illegible] értéke évről évre mennyivel növekede[illegible] minden habozás nélkül kin[illegible] képzeletiek s a rájuk é[illegible]nak·

Nem kételkedhetünk ebben, ha tekintetbe vesszük, hogy a harminczad rendszerével első helyet foglaló Angolországnak hivatalos becsár és bejelentett érték alapján készült forgalmi kimutatásai között, mekkora a különbözet; ha még meggondoljuk, hogy valami egy évtized előtt Európa minden országainak — csak egyet kettőt kivéve — értékszerü forgalmi kimutatásaiban a behozatal tetemes összeggel multa felül a kivitelt, míg az Egyesült Államokban a két összeg csaknem egészen egyenlő volt, tehát azon országok forgalmának öszszegében, melyek a világkereskedelemben nyomnak, tetemes veszteség mutatkozott, mi teljes lehetetlenséget feltételez, miután minden passzivumnak szükségkép egy activum felel meg; ha ezeket meggondoljuk, meg kell csökkennie bizalmunknak azon adatok iránt, melyek felületes becsü átlagozás, találgatás és tapogatódzás nyomán készülnek.

A bécsi statistikai központi bizottság által kiadott nagy negyedrétü, 153 lapnyi füzet nagy terjedelmességben sokféle összeállításokban ismerteti az 1866 év kereskedelmi viszonyait és tartalmazza úgy mennyiség, mint érték szerénti kimutatásait az áruforgalomnak. Ha utóbbiakra nézve általánosságban áll az, hogy eredményeik képzeletiek, úgy az ausztriaikat illetőleg, ez kétszeresen igaz. Ennek bizonyitékául, mindenekelőtt a pénzérték ingadozását emlitjük fel; természetes, hogy ha a fizetési közeg értéke egyik évben más mint a másikban, két év forgalmának e közeg mértéke szerént való összehasonlítása csalni fog. Ehhez járul még a becsárak állandósága más országokban, hol a vámok ad valorem vannak kiszabva, a bejelentett vagy becsár, ha nem is fog egészen megfelelni a valódi eladási árnak, de ennek ingadozásaival arányban fog változni. Nem igy van ez Ausztriában, hol 1862—1866 években tökéletesen ugyan azon becsárak vétettek alapúl, kivéve csupán azon eseteket, hol a tarifa tételei inkább részleteztettek, s olcsóbb és drágább minőségek, melyek elébb átlagbon számíttattak, el lettek választva, mi azonban nem az árváltozásokra való tekintetből történt. Mindenki tudja, hogy 1862 óta, a legfontosabb áruczikkek, főleg a nyerstermények árai

tek át. Ha erre tekintettel történik

más képet mutatnak ez érték szerénti kimutatások. Meggyőződünk erről, ha csupán a legfontosabb nyerstermények állandó becsárait tekintjük: igy búza $3^1/_2$, rozs $2^1/_2$, árpa 2, zab 2 fttal vétetett fel vámmázsánként, holott a búza ára 3 és 7 ft, a rozsé 2 és $4^1/_2$ ft között váltakozott különböző években, s a többi gabonanemü hasonló arányban. Liszt 8 fttal van felvéve, mi csak a közönségesebb minőségek árának felel meg, mig Magyarország legtöbbet visz ki finom és középfinom számokból. Tetemes változásokon ment át még a gyapjú és a nyers vas ára is, melyek közől az elébbi 130, az utóbbi 3 fttal vétetik fel évről évre. (Gyapjú a behozatalnál 65 fttal.)

E példák elegendők arra, hogy megingassák bizalmunkat, egy biztos alappal különben sem biró számítás iránt. Ez egyébiránt egyátaljában nem az összeállítók hibája, hanem a dolognak még eddig legyőzhetlen nehézségeiben gyökerez, melyek ha ez adatok használatában nagy ovatosságra intenek is, még sem teszik kivánatossá azoknak teljes mellőzését annyival kevésbbé, miután valóban elismerést érdemel azon roppant munka, melybe e kimutatások elkészítése kerülhetett, hol mindenütt 5 év t. i. 1856—1862 és 1862—1866 eredményei vannak összehasonlítva. Találkozunk itt először a forgalomnak a tarifa csoportjai, azután annak osztályai szerént való kimutatásával; erre következik azon czikkek táblázatos felsorolása, melyeknek forgalma egymilliónál nagyobb értékü volt, forgalmuk az utolsó évben való nagyságának sorrendjében; azután a forgalom értéke a határok szerént, melyeken át a behozatal vagy kivitel történt; a vámjövedelem a tarifa csoportjai és a tarifa osztályai szerént; azon áruk, melyeknél a vámjövedelem 100,000 ftnál többet tett, a vámjövedelem nagyságának sorrendjében. Mind ez hat év összehasonlításával s behozatalt kivitelt és átvitelt külön tárgyalva.

Miután nézetünk szerént a mennyiség szerént való kimutatások nagyobb becscsel birnak, hogy azokra elébb áttérhessünk, a felsoroltakkal csak röviden fogunk foglalkozni. [illegible] (nemes fémeket kizárva) értéke volt

	1862-ben	1863-ban	1864-ben	1865-ben	1866-ban
Behozatal . .	288,964	254,193	254,817	256,791	217,918
Kivitel . . .	295,978	291,207	323,409	344,509	329,469

A nemes fémek forgalma szintén ezer forintokban volt:

	1862-ben	1863-ban	1864-ben	1865-ben	1866-ban
Behozatal	24,103	30,614	17,720	22,074	27,250
Kivitel	32,593	30,519	27,910	20,622	50,937

E kimutatások szerént az áruknak mind behozatala mind kivétele gyarapodtak 1865-ig bezárólag: a kivitel azonban sokkal jelentékenyebben, mi által a mérleg mind kedvezőbbé vált. Az 1866. évben ellenben mind kettőnél csökkenés mutatkozik és pedig a behozatalnál 39 milliónyi vagyis 15%-nyi; a kivitelnél 15 milliónyi vagy 4%-nyi. Ez onnan származik, hogy a lombard-velenczei királyság forgalma, adatok hiányában fel nem vétethetett, valamint onnan, hogy éjszakon a háború által szenvedett a kereskedelem.

A nemes fémek forgalmánál valami kifejezett irányzat nem tapasztalható; csupán az 1866. év tűnik ki, rendkivül nagy kivitel által, melyben hihetőleg a Poroszországnak fizetett hadi kárpótlás szerepel a legnagyobb összeggel. Átaljában a kivitel nagyobb, mi Ausztriának nemzetközi hitelviszonyait tekintve nem lephet meg, azon esetben sem, ha a bécsi statistikai hivatal árubecsűjének eredményében megbízva tényül fogadjuk el, hogy Ausztria kereskedelme valóban aktiv. Egyébiránt, hogy ez, ha talán nem is épen azon arányban, mint a fentebbi kimutatások tüntetik fel, valóban áll, épen a nemes fémek forgalmának számai bizonyítják legjobban. Mert tekintve azt, hogy mily roppant mennyiségű osztrák állampapir van külföldön, hogy a legnagyobb és legdúsabban jövedelmező vaspályavállalatok egészen franczia kezekben vannak, ezenkivül Németországban és Hollandban mennyi temérdek osztrák hitel és iparpapir van elhelyezve, hogy ennek kamatja akár fémben, akár papirpénzben fizettessék, a külföldre mégis fém pénzben vagy ilyenre szóló váltókban vitetik; azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy a nemes fémek kivitelének sokkal nagyobb összegekkel kellene felülmúlnia a behozatalt, mint a kimutatások [illegible] ha a nevezett czélra szükségelt váltók aranyban [illegible]

s nem valóban árukban fizettetnének meg. Abban nem kételkedhetünk, hogy a nemzetközi váltóforgalomban valóban teljesen passziv szerepet játszik Ausztria, mely oly roppant mérvben veszi igénybe a külföldön a hitelt, mig magának nincsenek ott elhelyezve, csak némileg is említésre méltó tőkéi. Az itt előálló deficitnek természetesen fém pénzküldemények vagy áru kivitel által kell pótoltatnia, s az elébbieknél, a behozatal levonása után fenmaradó összegek csekély volta azt bizonyítja, hogy az utobb nevezett módon történik az. E következtetés ellenében ugyan azon hypothezissel lehetne előállani, hogy a fémforgalomban mutatkozó minus csekély volta onnan is származhatik, hogy a kamatok kifolyását, új tőkék beözönlése ellensulyozza. Ezt ugyan tökéletesen tagadni nem lehet, mert bizonyos, hogy a legutóbbi években is jött be külföldi tőke, de nem oly mennyiségben, mint a már befektetett tőke kamatszükséglete; másrészt ha vétettek is fel új kölcsönök, és alapíttattak is külföldi kapitalisták által új vállalatok, ellenben sok osztrák hitelpapiros vissza is jött külföldi börzékről, épen az utóbbi években.

Mindent összevetve, nem marad fen kétség az iránt, hogy Ausztria és Magyarország külkereskedelme valóban aktiv, és pedig jelentékeny összeggel. E szerént az értékbecsü gyarlósága, nem annyira a behozatal és kivitel közötti különbözetet támadja meg, mint mind a kettőnek összegét, és talán az egyes árunemek forgalmának egymáshoz való arányát. Mert a nyersterményeknél, különösen a gabonanemüeknél, a becsárak jóval alacsonyabbak az 1862—66 évek átlagainál. Ellenben okunk van hinni, hogy némely gyártmányoknál, p. o. az apró áruknak „közönséges" és „legközönségesebb" tételeinél, melyeknél a kivitel 1866-ban 26 millió ftnál többre van számítva, a becsár (810 és 180 ft mázsánként) kellőnél magasabb. Reánk n[illegible] ve ez annyival is nagyobb jelentőségü, hogy ha feltesz[illegible] iszerint átaljában, a nyerstermények becsára alacsony[illegible] gyártmányoké magasra van téve, úgy Magyarország, a ki[illegible] en vett részt illetőleg, kedvezőbb arányba jut Ausztri[illegible] szemben, s a kereskedelem [illegible] van, mint e kimutatások-

A következö táblázatok az osztrák magyar vámterület behozatalát és kivitelét mutatják, a tarifa csoportjainak megkülönböztetésével s a hivatalos becsárak szerént felvett értékben, az utolsó öt évet összehasonlítva :

Behozatal.

Árunemek, a tarifa csoportjai szerént.	1862	1863	1864	1865	1866
	Ezer forintokban				
Déli gyümölcsök és gyarmati áruk . . . , . . .	20,726	20,893	19,584	20,232	18,668
Dohány és dohánygyártmányok	4,938	4,557	6,630	5,119	4,526
Kerti és mezei termelvények	12,985	14,330	18,073	14,445	11,885
Állatok	16,378	14,735	12,001	12,356	10,100
Állati termelvények . . .	12,420	11,614	10,688	11,465	10,314
Zsirok és siros olajok . .	14,948	17,245	13,166	15,322	8,506
Italok és tápszerek . . .	2,261	2,126	1.781	1,921	1,481
Tüzi, épitési és müanyagok	7,504	7,567	7,496	7,221	6,252
Gyógy-, illatszer-, festő-, cserző-, és vegyészeti segédanyagok	12,706	13,969	13,233	14,519	18,820
Fémek, mint ércz, nyersen, és mint félgyártmány . . .	5,837	5,246	4,419	4,146	2,969
Szövő- és kötőanyagok . .	50,028	57,721	65,234	66,374	65,380
Fonalak	24,664	25,484	24,962	26,431	20,607
Szött és kötött áruk . . .	13,553	15,521	14,809	13,065	11,147
Áruk sertékből, hársfahéjból, nádból, szalmából, stb. ugyszintén papir és papiráruk	1.704	1,979	2,025	1,703	915
Bőr, továbbá bőr- és szücsáruk	7,151	6 997	6,279	6,234	5,271
Csont-, fa-, üveg-, kő , és cserépáruk	10,131	10,911	11,882	12,887	8,863
Fémáruk	4,410	5,270	5,041	4,678	3,431
Szárazföldi és vizi járművek	605	425	275	176	30
Müszerek, gépek és apró áruk	6,363	6,491	6,134	6,811	5,515
Vegy. termelvények, festő- zsír- és gyúáruk	2,536	3,210	2,396	2,954	2,153
Irodalmi és műtárgyak . .	6,865	7,638	7,998	7,930	5,961
Hulladékok	251	264	216	302	169
összeg	238,964	254,193	254,817	256,791	217,918
Nemes fémek nyersen, mint hulladék és mint érem .	24,103	30,614	17,720	22,074	27,250
Együtt	263,067	284,807	272,537	278,865	245,168

Kivitel.

Árunemek a tarifa csoportjai szerént.	1862	1863	1864	1865	1866
	Ezer forintokban				
Déli gyümölcsök és gyarmati áruk.	104	116	1,454	6,797	4,889
Dohány és dohánygyártmányok	664	1,101	1,250	2,395	1,888
Kerti és mezei termelvények	42,633	29,007	34,000	49,558	45,628
Állatok	8,511	8,229	8,115	10,188	11,679
Állati termelvények . . .	4,909	7,468	8,669	8,229	10,471
Zsirok és zsiros olajok . .	1,939	1,307	3,301	4,735	6,748
Italok és tápszerek . . .	2,619	3,108	4,654	5,562	4,886
Tüzi. épitési és műanyagok	32.025	31,030	27,284	27,771	28,657
Gyógy-, illatszer-, festő-, cserző-, és vegyészeti segédanyagok	4,036	4.036	4,919	5,309	5,238
Fémek, mint ércz, nyersen, és mint félgyártmány . . .	4,564	5,075	6,543	6,267	7,699
Szövő-, és kötőanyagok . .	54,657	59,725	60,652	61.856	51,078
Fonalak	4,636	7,739	9,331	8,364	6,832
Szőtt és kötött áruk . . .	41,482	42,155	47,522	41,901	48,573
Áruk sertéből, hársfahéjból, nádból, szalmából stb. ugyszintén papir és papiráruk	4,900	6,092	7,593	7,940	7,359
Bőr, továbbá bőr- és szűcsáruk	9,731	9,336	10,466	10,794	7,810
Csont-, fa-, üveg-, kő-, és cserépáruk	18,468	19,177	21,563	20,389	18,942
Fémáruk	11,151	8,415	9,752	9,302	8,826
Szárazföldi és vizi járművek	6,062	3,986	5,266	3,617	3,100
Műszerek, gépek és apró áruk	31,945	35,286	41,174	39,962	38,559
Vegy. termelvények, festő, zsír és gyúáruk	4,376	4,703	5,346	5,311	5,917
Irodalmi és műtárgyak . .	3,342	3,747	3,988	4,461	5,630
Hulladékok	224	309	627	801	1,060
összeg	292,978	291,207	323,409	344,509	329,469
Nemes fémek, nyersen vagy mint halladék és mint érem.	32.593	30,519	27,910	20,622	50,937
Együtt	325,571	321,726	351,319	365,131	380,406

E táblázatok áttekintésénél a következők tűnnek leg-
nkább szemünkbe. A behoz- ... nlíthatlanul legna-
gyobb összeggel ... ő-anyagok, melyek
1866-ban az ö... y harmadát teszik.
Mint a részlet... ik, a 65 milliónyi
összegből ... a közel 14 millió ft
esik. Az ... tőségéről megfelelő

fogalmat nyerünk, ha a fentebbi összeghez még hozzá számítjuk a fonalakat, 20 millióval, a szövődékben és fonódokban szükségelt festék anyagokat, a részletes kimutatások tanusága szerént 6.1 millióval (egyedül Indigo 4, piros buzér kivonat, garancine és garancinette 1 mil.), mi 92 millió ft összeget ád. E szerént Ausztria összes behozatalából 42 perczent esik az ausztriai szövőipar által feldolgozandó anyagokra, ezeknek pedig az érték szerént fele olyan, mely a vámterületen, égalji viszonyok miatt, nem termelhető (gyapot, indigo [1]. Ez adatok kedvező világot vetnek Ausztria termelési és ipari viszonyaira; támaszul szolgálhatnak azoknak, kik erősítik, hogy az örökös tartományok ipara a mostani vámvédelem nélkül is fenállhatna és ennek eltörlésére vagy leszállítására törekednek. A szövő és kötő anyagok és a fonalak után legnagyobb összeggel azaz 18.6 millióval szerepelnek gyarmati áruk és déli gyümölcsök, melyek legnagyobb részt szintén oly czikkekből állanak, mik a vámterületen természeti viszonyok miatt nem állíthatók elő. A kivitelnél legnagyobb összeggel fordulnak elö: ugyancsak szövő és kötő anyagok (51 mil.), melyek közt itt a gyapjú képezi a legfőbb tételt (43 mil.), a második helyet szőtt és kötött árut foglalják el (48.5 mil.), a harmadikat kerti és mezei termelvények (45.6), a negyediket pedig müszerek gépek és apró áruk (38.5 mil.). De ha tekintetbe veszszük, hogy a gabnanemüek és a liszt becsára mily alacsonyan van felvéve, míg a két elébbi csoportban előforduló, áruknál (gyapjú 130 fttal) ez egyátaljában nem mondható azon meggyőződésre jutunk, hogy valódilag a kerti és mezei termelvényeket illetné az első hely, melyek csak 20 %-kal magasabbra véve, 54.7 millióra mennének. Tüzi, építési és müanyagok 28.6 millióval fordulnak elő, miből 23.8 mil. esik müfára, melynek hihetőleg legnagyobb részét donga képezi, mely Magyarországból s melléktartományaiból vitetik ki. A hatodik nagyságu tételnek, csont-, fa-, üveg-, kő-, és cserépáruk (18.9 mil.) két harmada illeti a legnagyobb részt Csehországból származó üvegárukat.

A megelözö évhez képest 1866-ban a behozatal minden áruosztályainál csökkenés mutatkozik, a kivitelben pedig 14 osztálynál esökkenés, a többinél emelkedés. Szövő és

kötőanyagoknál majd ugyanannyi a csökkenés (13.7 mil.) mint az összes kivitelnél. Ebből a nagyobb rész a selymet illeti, melynek kivitele Velencze elvesztésének következtében csökkent 9 millióval.

Arról, hogy az osztrák-magyar vámterületnek külkereskedelme mint oszlik el az egyes államokra, a hiv. kimutatások nem tartalmaznak adatokat, miután bennök csak a határok jelöltetnek ki, melyeken át a behozatal vagy kivitel, történt, nem pedig, hogy az illető árukból mennyi maradt a szomszédos vámterületen s mennyi vitetett azon túl. Határonként 1866-ban következőleg oszlott el a forgalom:

	Behozatal		Kivitel	
Dél-Németország	59.7	mil. ft	100.5	mil. ft
Szászország	72.0	„ „	75.1	„ „
Poroszország	16.0	„ „	23.7	„ „
Oroszország	7.3	„ „	18.7	„ „
Török-birodalom	27.1	„ „	40.0	„ „
Olaszország	3.3	„ „	6 1	„ „
Schweicz	2.0	„ „	1.7	„ „
Trieszt	28.2	„ „	59.7	„ „
Fiume s egyéb kikötők	2.3	„ „	4.0	„ „
Összesen . . .	217.9	mil. ft	329.5	mil. ft

A szárazföldi forgalomnál tehát a behozatal 187.4 a kivitel 265.8 mil. ft., a tengerinél a behozatal 30.5 a kivitel 63.7 mil. ft. A száraz földiből esik a vámegyletre 147.7 mil. ft behozatal, 199.3 mil. ft kivitel, egyéb szomszéd vámterületekre 39.7 mil. ft behozatal, 66.5 mil. ft kivitel.

A vámegyleti határokon át történt forgalom e szerént majd hét kilenczed része az összes szárazföldi forgalomnak, de az nem lephet meg, ha meggondoljuk, hogy ebbe belé van számítva a Franczia és Angolországgal, valamint az Amerikával való forgalomnak legnagyobb része, melyből Trieszt aránylag keveset s Fiume még kevesebbet közvetít. A vámegyleti után legfontosabb a török határvonal forgalma, ez egyébiránt még nem is foglalja magába a Törökországgal való egész kereskedést, minthogy ennek egy jelentékeny része tengeri. A hosszú határvonalhoz képest, igen jelentéktelen az orosz osztrák-magyar forgalom, mi részint a vaspályák és hajózható folyók csekély számának, illetőleg hiányának, ré-

szint az orosz vámtarifa magasságának s végre talán még a mívelési viszonyok sok tekintetben hasonló voltának is tulajdonítandó.

Miután eddig a tarifa csoportjai szerént tárgyaltuk a forgalmat, szükséges volt az érték összegeket venni alapúl, mivel az egyes csoportok oly különnemű és különböző értékű czikkeket tartalmaznak, hogy azoknak mennyiségei összeadva nem képeznének megérthető fogalmat. De midőn ezennel áttérünk az egyes nevezetesebb áruk forgalmának ismertetésére, elhagyjuk-e rendszert és a mennyiség szerént való megbizhatóbb kimutatások után indulunk, noha feladatunk ez által némileg megnehezűl, miután a bécsi statistikai bizottság dolgozatának csak azon része, mely értékszerént mutatja ki a tarifa-csoportok és nevezetesebb áruk forgalmát, tartalmaz összehasonlításokat az elébbi évek forgalmi eredményeivel, mig a részletesebb kimutatások, melyeken a be és kivitt áruknak külön mennyisége is felszámíttatik, csupán az 1866. évre szoritkoznak. Ennélfogva ha itt a különböző évek forgalmi eredményeit össze akarjuk hasonlítani, kénytelenek vagyunk a bécsi stat. bizottság régibb, minden egyes évről külön kiadott dolgozataiban felkeresni az illető számokat.

A vámtarifa s az ennek alapján készült hiv. kimutatások mintegy 600 tételt tartalmaznak. Ezeknek forgalmát külön felszámítani e dolgozat kerete nem engedi; különben sokkal több is azok közt a csekély jelentőségü, sem hogy ez szükségesnek látszanék. Nemzet-gazdasági érdekkel csak is azon árunemek bírnak, melyeknek forgalma jelentékenyebb összeget képvisel. A behozatalnál 31 áru fordul elő egy millió forintot meghaladó becsár szerénti értékkel. Ezeknek behozatala együtt véve 165 millió forintnál több s így az összes behozatalnak mintegy 76 százaléka. Ez áruk a következők:

Áru.	Tarifa csoport, melyben tartalmaztatik	1866-ki behozatal Ezer forintokban.
Kávé.	I. Gyarmati áruk és déli gyümölcsök	14,689
Dohány.	II. Dohány és dohánygyártmányok	3,186
Buza.	III. Kerti és mezei termelvények	2,160
Rozs.	„ „ „	1,536
Kukoricza.	„ „ „	1,058
Liszt.	„ „ „	2,060
Szarvas marha és borju.	IV. Állatok.	3,245
Sertés.	„ „ „	5,254
Nyers bőrök és prémek.	V. Állati termelvények . .	8,752
Halzsír.	VI. Zsírok, és zsíros olajok. .	1,085
Faolaj.	„ „ „	4,841
Műfa európai	XIII. Tüzi, építési és műanyagok	1,210
Kőszén.	„ „ „	1,721
Buzérkivonat és garancin.	IX. Gyógy-, illatszer-, festő-, cserző anyagok stb..	1,043
Indigo.	„ „ „	4,012
Kőolaj.	„ „ „	1,436
Réz, nyers és rézhamu.	X. Fémek, mint ércz, nyersen stb.	1,124
Gyapot, nyers.	XI. Szövő és kötőanyagok .	41,920
Len.	„ „ „	3,186
Kender.	„ „ „	1,411
Gyapjú nyers.	„ „ „	13,892
Selyem.	„ „ „	1,812
Gyapotfonal, nyers.	XII. Fonalak	11,713
Lenfonal.	„ „ „	1,490
Gyapjúfonal.	„ „ „	5,888
Gyapotáruk.	XIII. Szött és kötött áruk . .	1,130
Gyapjuáruk.	„ „ „	3,786
Selyemáruk.	„ „ „	5,126
Bőr.	XV. Bőr, továbbá bőr és gummi áruk stb.	5,252
Drága kő.	XVI. Kő-, fa-, üveg-, csont-. és cseréparuk	6,507
Könyvek.	XXI. Irodalmi és műtárgyak .	4,506
	összesen . .	167,321

A következő táblázat tartalmazza a kávébehozatalt az utóbbi öt évben, a határok szerént, melyeken át a behozatal történt, kimutatva:

Évszám.	[illegible]	Trieszten át.	Velenczén át.	Egyéb kikötőkön át.	Egyéb határokon át.	összesen
[illegible]	[illegible]	60,170	33,397	2,491	3,238	376,890 vámmázsa
[illegible]	[illegible]	50,197	32,855	2,715	3,173	407,776 „
[illegible]	[illegible]	61,800	33,594	2,127	3,911	406,399 „
[illegible]	[illegible]	[illegible]7	28,971	2,348	10,889	424,958 „
[illegible]	[illegible]	[illegible]9		1,481	7,980	386,305 „

A kávé, mint ezekből láthatjuk, egyike a legfontosabb behozatali czikkeknek; behozatalának értéke 14 és 16 millió közt volt az utolsó öt évben a hivatalos számítás szerént, de valósággal ennél is jóval jelentékenyebb összeget képvisel, mert a 38 ftnyi becsár, kétségtelenül alacsony. A behozatal, 1866-ig növekedett, mi főleg 1863-ban, midőn a növekedés a megelőző évhez képest legjelentékenyebb az alacsony kávéárak eredménye; 1866-ban csökkent, mi Velencze elvesztésének és a háborus eseményeknek tulajdonítandó. Kitűnik továbbá, hogy az Ausztriában fogyasztott kávénak hasonlíthatlanul legnagyobb része, még mindég Hamburgból s egyéb Hanzakikötőből, valamint hollandí emporiumokból kerül, míg az adriai kikötőknek aránylag csekély szerep jut e tekintetben; tulajdonkép egyedül Trieszt számit ezek közt, mert a Fiuméből és Dalmátiából behozott csekély mennyiségek csupán az ottani környék fogyasztási szükségének fedezésére szolgálhattak. Hogy Trieszt maga még nem tudott a német tenger kikötőitől nagyobb tért elfoglalni, nem magyarázható meg másként, mint az osztrák kereskedelmi tengerészet korlátolt erői és azon körülmény által, hogy a trieszti váltó nem levén a tengerentuli piaczokon eléggé kelendő, a trieszti kereskedő kénytelen hamburgi vagy londoni váltóval fizetni, mi által természetesen hátrányba jut ezen városok kereskedőivel szemben, kik jutányosabban szerezhetik meg e papirost. Egyébiránt Trieszt behozatala az utóbbi évben növekedett, daczára annak, hogy az összes behozatal és nevezetesen a vámegyleten át való, tetemesen csökkent. Átaljában azt tapasztaljuk, hogy a mely évben a vámegyleti behozatal csökken, abban a trieszti növekszik és viszont, miből azt lehet következtetni, hogy ez arányt hajózási viszonyok s a tengeri szállítási bér viszonylagos magassága határozzák meg. Felmerülhetne azon gondolat is, hogy itt Magyarország évi buzatermése és buzaárai s az ettől függő transatlantikus lisztkivitel (nevezetesen Brasiliába) bírnak befolyással, amennyiben ha ez nagy, olcsóbb; ha csekély vagy semmi, drágább lesz az onnan való szállitás, és e feltevésnek némi valószinüséget kölcsönöz azon körülmény, hogy az inségről emlékezetes 1863. évben Trieszt felől mintegy 20%-kal kevesebb ká-

vé érkezett, mint az előtte és utána való évben; ellene látszik szólni az, hogy a magyar liszt tömegesebb kivitelének Dél-Amerikába főakadálya a visszrakományok hiánya.

Dohányból behozatott kincstári gyárak részére:

1862-ben	83,024	vámmázsa
1863-ban	81,360	„
1864-ben	139,217	„
1265-ben	98,820	„
1866-ban	87,151	„

Az utolsó év behozatala következőleg oszlik el a különböző határokra: vámegylet 48,565, török birodalom 17,011, Trieszt 269, Fiume és egyéb kikötők (Dalmátiát és Isztriát is beértve) 21,306 mázsa. Miután az ádriai kikötökön át behozott dohány is kétségtelenül a török tartományokból származik, a török dohány behozatala mintegy 38 ezer mázsára tehető. A vámegyleten át behozott 48 ezer mázsa legnagyobb részt amerikai, csekélyebb részben keletindiai (Java). A megelőző években az amerikai termelvény behozatala nagyobb, a töröké csekélyebb volt. A magánosok által, engedély mellett behozott mennyiségek említésre sem méltók.

Búza, ahhoz képest, hogy az osztrák magyar vámterület részint kiválólag búzatermelő, részint pedig ezen részei által láttatik el, elég jelentékeny mennyiségekben hozatott be az utóbbi öt évben, mint kitünik a következő összeállításból.

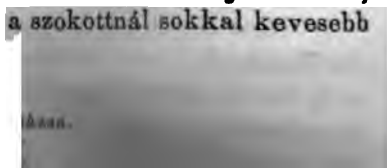
Év-szám	A vám-egyletből	A török tartományokból	Oroszországból	Egyéb határokon át	Összesen
1862	373,639	28,276	34,427	10,111	446,453 vámmázsa
1863	484,718	177,897	45,326	5,184	713,420 „
1864	554,173	417,979	24,008	8,651	1.004,811 „
1865	522,055	31,351	40,617	4,503	599,026 „
1866	409,196	35,871	120,409	51,618	617,094 „

Mint látjuk a behozatal legtetemesebb a vámegyletből. Ez Tirol, Salzburg és hihetőleg Csehország és Szilézia némely kerületeinek ellátására val; 1863 és 64-ben, midőn Magyarország nem sokat adhatott a monarchia nyugoti felének, az oda bevitt mennyiségek nagyobbak. Még szembetünőbb e növekedés a török tartományokból való behozatalnál,

melyek a nevezett két évben Magyarországot látták el. Az utolsó évben tetemes gyarapodás tapasztalható az Oroszországból való behozatalnál, mi Galiczia 1865-ki rosz termésének s az ott uralkodó inségnek eredménye, melynek következtében a behozatali vám a galicziai határokon leszállíttatott 35 krról $7^1/_2$ krra a búzának vámmázsája után. Egyéb gabonanemüek közöl még jelentékenyebb behozatala volt rozsnak és tengerinek u. m.

	Rozs.	Tengeri.	
1862-ben	410,255	1.246,309	vámmázsa
1863-ban	325,459	660,775	„
1864-ben	509,462	1.406,316	„
1865-ben	373,194	1.032,825	„
1866-ban	614,398	423,426	„

A rozs, (melynek rovatába kétszeres, pohánka, köles és tönköly is be vannak számítva) legnagyobb részben a vámegyletből hozatik be ugyanazon tartományokba, melyekbe a búza; kisebb részben a török és orosz tartományokból; az utóbbiak csak 1866-ban adtak el jelentékenyebb mennyiségeket Galicziának. Tengeri csaknem kizárólag Olaszországból és a török birodalomból hozatott be, részint szárazon, részint Trieszt, Fiume, 1866 előtt Velencze közvetítése által. Hogy 1863-ban mindkét gabnánál emelkedés helyett csökkenés mutatkozik, ez onnan származik, hogy egy részt a magyarországi termés csekély volta, leginkább a következő évben lett érezhetővé a monarchia nyugoti felében, más részt, hogy Tirolnak és Krajnának s hihetőleg a velenczei tartománynak is nagy ter . ése volt e czikkekből, minélfogva a tengeren s Olaszországból a szokottnál sokkal csekélyebb mennyiségek hozattak be. A kukoricza mennyiségének tetemes megcsökkenése 1866-ban, a török tartományok, nevezetesen a Dunafejedelemségek rosz termésének tulajdonítandó, melynek következtében onnan a szokottnál sokkal kevesebb hozatott be.

Liszt behozatott:

1862-ben	169'
1863-ban	8
1864-ben	2
1865-ben	3
1866-ban	2

E czikk a vámegyletből hozatik be; tengeren Fiuméba (mely a gabnatermelő belfölddel nem lévén vaspálya által összekötve, olcsóbban láthatja el magát vízi úton, mint tengelyen) csak mintegy 4 százaléka az összes mennyiségnek. Másfelől úgy szólván semmi, csupán az 1866. Galicziára nézve inséges évet kivéve, mikor Oroszországból két ezer mázsa szállíttatott oda. Az első év csekély össz gét a belföldnek akkori bő termése magyarázza meg.

A hivatalos kimutatásokban szarvasmarhánál külön számíttatnak fel: 1. Ökrök és bikák. 2. Tehenek. 3. Fiatal marha. 4. Fiatal marha 2 év alatt. 5. Borjú. Miután a fiatal marha és borjú csekély értéket (összesen mintegy 85,000 ft) képvisel, ezt mellőzzük, a két első tételt pedig, könnyebb áttekintés végett, egybefoglaljuk, megjegyezvén, hogy a vámegyletből átaljában több tehén, az orosz é. török tartományokból pedig több ökör hajtatik be, onnan inkább tenyés -, innen vágó-marha hozatván.

Ökör, bika és tehén behozatala darabokban.

Év szám	Oláhországból és Moldovából	Egyéb török tartományokból	Oroszországból	A vámegyletből	Egyéb határokon át	Összesen
1862	85,990		19,740	7,121	4,447	117,598
1863	37,703		25,444	8,287	3,398	74,832
1864	39,921		23,453	7,373	3,027	73,774
1865	14,561	10,863	17,393	7,514	2,740	53,071
1866	12,221	22,257	15,873	4,327	732	55,908

Mint látjuk a behozatal 1862-ről 1865 és 1866-ra 50%-kal csökkent. Az első éveknél a csökkenés tisztán a török tartományokból való behozatalt illeti. Már az 1862-dik év is csökkenést mutat fel a megelőzőkhöz képest, noha az utána következőhöz hasonlítva az összeg még mindig igen jelentékeny. Ennek oka a szerbiai politikai zavarokban, a marhaáraknak a Dunafejedelemségekben tapasztalt emelkedésében, a marhavész kiütésében s az ennek folytán Ausztria részéről tett elővigyázati rendszabályokban keresendő. Orosz-
1863-ban mintegy 25%-kal több hajtatott be, mint
ni a másfelől való behozatal csökk enésé-

vel s az ennek folytán növekedett szükséglettel áll összefüggésben; azontúl azonban folytonos hanyatlás mutatkozik Oroszországnál, noha a török tartományokból való behozatal nem emelkedett vissza előbbi magasságára, mindamellett e jelenség okait egyébben kell keresni. Az „egyéb határokon át“ történt behozatalnak az utolsó évben aránytalan csökkenése, a velenczei tartomány elvesztéséből származik, hová a megelőző évben Olaszországból mintegy hétezer darab hajtatott be. Mind e tényezők azonban nem magyarázzák meg egészen a behozatal folytonos hanyatlását, annyival is kevésbbé, mivel a fogyasztási szükség s a tényleges fogyasztás aligha csökkent és semmi esetre sem azon arányban. Nem lehet tehát egyebet feltenni, mint hogy a pusztító marhavész daczára a marhatenyésztés emelkedett, s a marhaállomány szaporodott. Bizonyossággá válik e gyanítás, ha egy tekintetet vetünk a kiviteli kimutatásokra s látjuk a szarvasmarha kivitelének roppant emelkedését: 1862-ben 39,431 ökör és bika, 19,310 tehén, 1866-ban 73,431 ökör és bika, 32,506 tehén hajtatott ki; a kivitel tehát csaknem ugyanazon arányban emelkedett, melyben a behozatal hanyatlott, mi a tenyésztésnek tetemes gyarapodása nélkül, csak úgy volna lehető, ha a vámterület marhaállományának igen nagy részétől megfosztatott volna, mi a marha és húsárak nagy emelkedése mellett sem tehető fel, azon mérvben, mint ezen magyarázat megkivánná.

Sertést behajtottak:

1862-ben	464,103	darabot
1863-ban	521,245	„
1864-ben	350,107	„
1865-ben	486,198	„
1866-ban	350,251	„

E mennyiségeknek 96—99 százaléka a török tartományokból származik, a többi Orosz és Olaszországra s a vámegyletre oszlik el. A vész, mely a Duna fejedelemségekben és Szerbiában dühöngött s a török kormány által kibocsátott kiviteli tilalom, érezhető befolyással voltak a behozatalra.

Bőröknél és prémeknél az évenként behozott mennyiségek nem sokat különböznek s határozott irányzat nem ta-

pasztalható e hullámzásokban, minélfogva nem látszik szükségesnek a megelőző évekre vissza menni. 1866-ban következő volt a behozatal vámmázsákban:

Bőrök és prémek	A vámegyletből	Oroszországból	A Dunafejedelemségekből	Egyéb török tartományból	Olaszországból	Svájczból	Trieszten át	Fiumén s egy. kikötőkön át	Összesen
a.) Bőrök, közönségesek, nyersen, martius végéig	6,685	983	2,391	8,197	—	—	7,187	1,379	26,822
April 1-től:									
Nehéz, közönséges bőrök ú. m. marha, ló, szamár, teve stb. bőrök nyersen .	26,669	1,911	11,716	456	252	3,191	4,917	286	49,1[illegible]8
Borjúbőrök, nyersen .	121	62	3	4	—	56	197	—	413
Birka-, bárány- és kecskebőrök, nyersen	472	—	18,971	29,751	1	—	6,014	12	55,221
Nyúl- és tengeri nyúl bőrök nyersen .	2	11	111	56	—	—	148	—	328
b.) Bőrök különösen meg nem nevezettek . . .	341	22	17	30	6	—	39	2	457
c.) Prémek .	1,681	32	247	5	—	3	169	31	2,168

A jelentékenyebb behozatali czikkek közé tartozik a halzsir is, mely leginkább a vámegyleten át, csekély részben Oroszországból s Trieszten át hozatott be, a következő menynyiségekben.

1862-ben	45,949	vámmázsa.
1863-ban	41,866	„
1864-ben	48 846	„
1865-ben	49,601	„
1866-ban	43,417	„

Faolaj, tisztán és terpentin vagy rozmarinol … at-ve, csaknem kizárólag az adriai kikötőkön …) ugymint :

	Tisztán	Terpentin vagy rozmarin-olajjal vegyítve
1862-ben	221,894	98,198 vámmázsa.
1863-ban	224,489	104,247 „
1864-ben	187,223	86,157 „
1865-ben	213,146	101,626 „
1866-ban	88,987	93,994 „

Az 1866-iki tetemes csökkenést Velenczének a
trák-magyar vámterületből való kiválása okozta, me
kikötőjébe 1865-ben 100,000 mázsán felül érkezett
e város és a tartomány fogyasztási szükségének
zésére.

Müfa, épiteni való, tetemes mennyiségekben h
be, különösen Bajorországból Bécs számára. Beh
mióta Bécsben a nagyszerű épitkezések megkezdettek,
kedett 1862-ig bezárólag, de az óta folytonosan csö
Behozatott 100 köblábnyi egységekben.

	A vámegyletből	Egyéb határokon át
1862-ben	60,868	6,833
1863-ban	52,433	7,015
1864-ben	36,873	6,805
1865-ken	33,067	10,014
1866-ban	25,777	4,182

Kőszén is csaknem kizárólag a vámegyletből h
be, a mennyiben egyéb határokra csak 2—3% esik a
szes behozatalból:

1862-ben	6.011,686	vámmázsa
1863-ban	6.985,219	„
1864-ben	6.880,862	„
1865-ben	7.329,755	„
1866-ban	5.737,481	„

E mennyiségekből az oroszlány rész a porosz kő
illeti, mely 1865-ig bezárólag, az összes behozatal ké
madánál többet tett (be nem számítva azt, mi a szász
ron át hozatik be és mi közt hihetőleg szintén van
kőszén) és csak 1866-ban lett két harmadánál kevese
úgy mint az összes behozatal csökkenése a háború által
tatott.

A festőszerek között kiváló helyet foglalnak el
és buzér kivonatok, melyek szintén a vámegyleten át
nak be, mig Triesztre említésre sem méltó rész esik.

	Indigo	Buzér kivonatok	
1862-ben	7,641	15,119	vámmázsa
1863-ban	10,847	14,451	„
1864-ben	9,452	12,888	„
1865-ben	10,873	17,206	„
1866-ban	10,030	14.897	„

Mint látható, az osztrák gyáripar szükséglete e tekintetben körülbelül egye nlő marad s ha egyik-másik évben kevesebb hozatik be, ez az utána következőben rögtön nagyobb mennyiségek által pótoltatik.

Kőolaj behozatala az amerikai források kiaknázása s e czikknek innen származó olcsóbbulása folytán, következőleg növekedett:

1862-ben	2,072	vámmázsa
1863-ban	14,844	„
1864-ben	62,431	„
1865-ben	64,771	„
1866-ban	95,744	„

Nyers és régi törött rézből (rézhamut is beszámítva) következő mennyiségek hozattak be:

	A vám-egyletből	Egyéb határokon át	A velenczei pénzverdéből	
1862-ben	24,129	9,028	10,306	vámmázsa
1863-ban	20,565	8,593	—	„
1864-ben	10,852	8,837	—	„
1865-ben	24,573		—	„
1866-ban	20,446		—	„

Mint látjuk a behozatal tetemesen csökkent; ezzel ellentétben a kivitel aránylag roppantul növekedett; még 1862-ben csak 3,371 mázsányi, 1866-ban már 28,839 mázsányi volt. E szerént az általunk itt áttekintett periodus elején a kivitel még egy tizedét sem tette a behozatalnak, végén pedig mintegy 40%-kal felülhaladta ezt. E változást megmagyarázhatják a réztermelés növekedése és kiváltkép a réz árának feltűnő csökkenése. Ugyanis a Stat. Jahrbuch szerént 1861-ben termeltetett Ausztriában és Magyarországban 47,413 bécsi mázsa s az átlagos ár volt 69 ft 45 kr, 1865-ben pedig termeltetett 51,620 bécsi mázsa s az átlagos ár volt 50 ft 80 kr.

Áttérünk a behozatal legfontosabb czikkére a gyapot-

ra. Következő táblázat mutatja a különböző határokon át behozott mennyiségeket:

Év-szám.	A vámegy letből.	Trieszten át.	Velenczén Fiumén és egyéb kikötőkön.	Egyéb határokon át.	Összesen
1862	260,756	99,797	10,519	1[illegible],005	386,107
1863	256,852	59,711	6,028	12,049	334,640
1864	272,950	83,610	6,066	16,285	378,941
1865	301,232	176,196	10.344	21,285	509,057
1866	375,398	159,872	5,103	18,573	558,941

Az első két év még az amerikai háború által okozott magas árakat sinyli, míg az utolsó három év behozatali összegei élénk képét tüntetik elő, amaz események és következményeik szünésének. Még az utolsó év kedvezőtlen viszonyai sem voltak képesek megakasztani a gyors emelkedést a főösszegnél; Trieszt felől azonban a megelőző évekhez képest, csakugyan csökkent a behozatal, mi hihetőleg az adriai tengeren való zárostromnak következménye. Egyébiránt Trieszt (mert Fiume számba se jöhet) a német tenger kikötőihez gyapotnál is azon kedvezőtlen arányban áll, melyben kávénál és kétségkivül ugyan azon okok miatt, csak hogy itt a belföldi vaspályák magas vitelbérei is inkább számba jönnek, miután e czikk kivétel nélkül távolabb rendeltetési helyre vitetik; a vámterületnek épen azon részébe, mely a Hanzakikötőkhöz legközelebb esik s az egybekötő vaspályák a vonalnak aránylag csekély részén osztrákok, a többin pedig olcsó vitelbérü porosz vállalatok hálozatához tartoznak; holott Trieszt felől kivétel nélkül osztrák pályákon hozatik az áru egészen a gyárhelyekig.

Len, mely említésre méltó mennyiségekben csupán a vámegyletből kerül hozzánk, következő behozatallal birt

1862-ben	87,368	vámmázsa.
1863-ban	164,479	„
1864-ben	230,411	„
1865-ben	306,235	„
1866-ban	190,283	„

A gyarapodás, melyet itt tapasztalunk, az osztrák nemzetgazdászatra nézve, egyike a legörvendetesebb jelenségeknek, miután a fonódáknak rendkivül emelkedett szükségletéről s ez iparágnak gyors fejlődéséről tanuskodik, melynek

a belföldi, noha nem csekély termelés, már nem képes megfelelni; az utolsó évnek a megelőzőkhöz képest nagyon tetemes csökkenése nem lephet meg, miután tudjuk, hogy a lenipar vidéke volt a háborunak főszinhelye, s nevezetesen Trautenau és környéke, mely e tekintetben az első helyet foglalja el, roppantul szenvedett.

A kender behozatalánál Olaszországnak jut a főszerep. Hozatott ugyanis vámmázsákban :

Évszám.	Olaszországból.	Triesztenát.	Velenczén át.	Fiumén és egyéb kikötőkön át.	Oroszországból.	Egyéb határokon át.	összesen
1862	22,010	9,769	29,675	10,561	5,452	1,226	78,693
1863	26,886	14,967	36,846	10,901	16,601	1,510	207,211
1864	25,828	13,420	34,130	10,697	21,983	1,615	107,673
1865	23,432	30,267	32,409	9,920	27,147	2,080	125,555
1866	9,662	21,643	—	1,485	11,475	2,797	47,062

Az utolsó, viszonyaiban kivételes évtől eltekintve itt is folytonos az emelkedés. Legnagyobb az Olaszországból való behozatal, mert ehhez számítandók az adriai kikötőkön át behozott mennyiségek. Mellette csak Oroszország szerepelmég jelentékenyebb összegekkel s itt feltünőleg gyors emelkedés mutatkozik, mi lehetől eg a mívelési ág ottan való terjedésének következménye.

A gyapju behozatalát következő táblázat mutatja, vámmázsákban:

Évszám	A török tartományokból.	Oroszországból.	A vámegyletből.	Egyéb határokon át.	Összesen
1862	105,175	80,894	16,461	9,730	212,260
1863	123,156	65,207	16,182	9,064	213,609
1864	140,251	79,135	19,763	10,400	249,549
1865	138,315	36,849	29,360	11,881	216,105
1866	147,497	31,935	29,468	4,826	213,726

A török tartományokból való behozatal legjelentékenyebb, s itt az emelkedés folytonos, noha a főösszegben 1864. után hanyatlás mutatkozik, mely tisztán az oroszországi behozatalt illeti. A vámegyletből való behozatal nem jel[illegible] v ugyan, de gyarapodást mutat fel. Ez legnagyobb[illegible] roszlóban és Szászországban morva- és c[illegible] részére vásárolt gyapju. Megjegyzendő [illegible] iu

tartományok és Oroszországból behozott gyapju csekélyebb minőségü mint az mely Ausztriából vitetik ki, a behozatalnál csak 65 ftra van téve a gyapju hivatalos becsára, mig a kivitelnél 130 ftra.

Áttérünk a szövő és kötő anyagok csoportjának utolsó czikkére, a selyemre. Megjegyzendő, hogy a fentebbi, mint behozatalának értéke közölt összeg, 1.812,000 ft a 48 számu tarifa osztálynak, mely a szövetlen selyem különböző nemeit foglalja magába, csupán annak d) jegyü tételére vonatkozik, melybe a nyers, fonott selyem, organzin, trama és nyers varró selyem tartoznak, mig a következő adatok a 48-ik tarifaosztály minden tételeire kiterjednek s így a nevezetteken kivül magokba foglalják a gubókat, nyers, fonatlan selymet, selyemhulladékokat és festett selymet. Behozatott vámmázsákban.

Év szám	A vámegyletből	Olaszországból	Triesztenát	Egyéb határokon át	Összesen
1862	1,032	2,458	259	127	3,876
1863	938	1,820	264	87	3,109
1864	1,426	1,006	133	178	2,743
1865	1,549	1,471	530	720	4,270
1866	1,735	1,141	424	206	3,516

Az Olaszországból való behozatalnál a csökkenés oly jelentékeny, hogy daczára a többi rovatban mutatkozó emelkedésnek, a főösszeg csak egy évben, 1865-ben, éri el, illetőleg felülmúlja, az első évit. Ez kétségkivül a selyemhernyókór következtében Olaszországban megcsökkent termelés következménye. A vámegyleti behozatal folytonosan még 1866-ban is növekedett. Az „egyéb határok" rovatban csak a török tartományok (nevezetesen Szerbia és Bosznia) fordulnak elő olykor említésre méltó összegek, mint 1865-ben, mikor onnan 600 mázsán felül hozatott be. Trieszt felől Olaszországon kivül török és görögországi termelvény is hozatik be.

Gyapot, len és gyapjufonalak, mondhatni, kizárólag a vámegyleti határokon át hozatnak be, noha azoknak, főleg az elsőknek tetemes része Angolországból kerül Ausztriába.

E három fajból, csupán a nyerset (festetlent, fehéríttetlent) számítva, behozatott vámmázsákban :

	Gyapotfonal	Lenfonal	Gyapjufonal
1862-ben	106,992	28,117	34,888
1863-ban	90,597	28,748	34.085
1864-ben	92,139	31,723	29,794
1865-ben	135,893	30,928	28,670
1866-ban	111,554	14,121	25,340

A gyapotfonalaknál 1865-ben mutatkozó emelkedés az ezen évben életbe lépett vámleszállítás eredménye. Az utolsó évben ennél, valamint a len- és gyapjufonalaknál mutatkozó nagy csökkenés, a háborús események által idéztetett elő. Átaljában a fonalaknál részint csekélyebb emelkedést, mint az illető nyers terménynél, részint pedig hanyatlást tapasztalunk, mi arra mutat, hogy az ausztriai szövőipar, mindinkább a vámterületen előállított félgyártmánynyal láthatja el magát.

Gyapotárúknál a tariffa négy alosztályt különböztet meg, melyek ismét több tételt tartalmaznak. A hivat. becsárak itt következők : közönségesek 105 frt, középfínomak 260—350 frt, fínomak 400 frt, legfínomabbak 1200—1500 frt. Behozatott vámmázsákban :

Év szám	Közönségesek	Középfínomak	Fínomak	Legfínoma b-bak
1862	61	3,095	1,127	136
1863	24	2,209	1,516	136
1864	16	1,940	1,516	94
1865	161	2 226	734	90
1866	227	2,015	772	93

A gyapotárúk behozatala, mint látjuk, csökkenőben van, daczára az időközben kötött kereskedelmi szerződések folytán történt vámleszállításoknak ; ez az első két évben a nyersanyag drágasága által előidézett magas áraknak tulajdonítható, annyival is inkább, mivel itt a csökkenés a közönségeseknél és középfínomaknál mutatkozik, melyeknek árában a nyersanyag ára a reá fordított munka, a vitelbér, a gyárosi és kereskedői nyereséggel arányban, nagyobb részt képez, mint fínomaknál, melyeknek behozatala a második évben növekedett s a harmadikban változatlan maradt. Azontúl csökkenés ezekre is kiterjed s itt már semmi esetre sem

lajdonítható egyedül a gyapot magas árának; sokkal valószinűbb, hogy az ausztriai ipar emelkedése tette lehetségessé a nagyobb külföldi szállítmányok nélkülözését; ez kétségtelenné válik, ha a gyártmány behozatalának csökkenését egybevetjük a nyers terményének roppant emelkedésével. Felesleges mondani, hogy e czikkből említésre méltó mennyiségek csupán a vámegylet határain át érkeznek.

Gyapjúárúknál a tariffa előbb 5 osztályt különböztetett meg, újabban hatot. Ezek szerint a behozatal volt vámmázsákban:

Év szám	Legközönségesebbek	Közönségesek	Középfínomak	Nyomatott sűrű szövetek	Fínomak	Legfínomabbak
1862	1,082	898	6,463	—	875	34
1763	854	975	8,137	—	331	59
1864	868	1,681	8,158	—	581	63
1865	859	3,126	8,030	541	347	34
1866	742	2,161	6,177	1,129	81	26

Az 1866. kivételes évig, a legközönségesebbeket kivéve, minden fajtáknál emelkedés mutatkozik, legjelentékenyebben a közönségeseknél; a fínomaknál és nyomatott szöveteknél, melyek 1865-ig egy rovatba vannak foglalva, még az utolsó évre is kiterjed az emelkedés. Ez irányzatot azonban nem lehet a külföldi gyártmány szerencsés versenyéből, a belföldivel szemben, magyarázni, melynek s az idetartozó iparágaknak versenye még nagyobb mérvben terjedt, mint a behozatal, s mely ellenkezőleg a külföld piaczain is mind nagyobb tért nyer. A behozatal gyarapodása, itt a fogyasztási szükség és képesség gyarapodásáról tanuskodik, mely a sok tekintetben kedvezőtlen körülmények daczára is félreismerhetetlen. Részben talán az osztrák papirpénz értékének, a háború elötti években tapasztalt emelkedése is lehetett befolyással a nagyobb behozatalra.

Selyemárúk (gyártmányok), melyeknél a becsár vámmázsánként 1000 (közönségesek) és 16,000 ft (csipkék) közt, a behozatali vám pedig 70 és 262½ ft közt változik minőség szerint, leginkább a vámegyleti határokon át, kisebb részben pedig Olaszországból hozatnak be, ú. m. vámmázsákban:

Év szám	A vámegylet-ből	Olaszország-ból	Egyéb határokon át	Összesen
1862	2,651	824	50	3,525
1863	3,218	736	38	3,992
1864	3,131	668	33	3,832
1865	2,282	455	27	2,764
1866	1,404	189	13	1,606

A hanyatlás, mely 1863 óta tapasztalható, kétségtelenül e gyártmányok magas árának tulajdonítandó.

Bőr, továbbá bőr- és gummiárúk czímü tariffaosztály igen nagy számu alosztályai és tételei között, értékre nézve is legnagyobb összeggel fordulnak elő: közönséges bőr, félig cserzett vagy cserzett, de nem festett juh- és kecskebőrök és vargaárúk; ezek közől az első és harmadik tétel tárgya tisztán a vámegyletből, a második, fele részben a vámegyletből és fele részben a török tartományokból hozatnak be. E három czikk behozatala volt:

	Közönséges bőr	Dolgozott juhbőrök	Vargaárúk	
1862-ben	27,499	23,740	—	vámmázsa
1863-ban	28,781	19,211	—	„
1864-ben	21,817	17,705	—	„
1865-ben	20,831	21,967	—	„
1866-ban	18,551	20,744	1,647	„

Vargaárúk csak az utolsó évben vannak kimutatva; a másik két czikknél mutatkozó csökkenés csekélyebb aránylag, mint az, mely e tariffaosztálynál, egészben véve azt, mutatkozik; ennél pedig aránylag nagyobb a hanyatlás, a bőrből és gummiból készült különböző gyártmányoknál, melyek egyenként ugyan csekély, de együtt véve elég tetemes összegeket képviselnek.

Drágakövek jelentékeny értékben hozatnak be Au riába, mint a következő számok mutatják. Behozat[illegible]

1862-ben	$12^{50}/_{100}$	vámmázsa	5.239,600	frt ért[illegible]
1863-ban	$12^{69}/_{100}$	„	6.105,500	„
1864-ben	$13^{36}/_{100}$	„	6.621,300	„
1865-ben	$15^{1}/_{100}$	„	8.207,900	„
1866-ban	$11^{54}/_{100}$	„	6.507,000	,

Mint látjuk a behozatal itt is fo[illegible] [illegible]eksik, csupán az utolsó év képez e tekintetben [illegible]

zott mennyiségnek átlagosan mintegy kilencz-tized része a vámegyleti határokon át, a többi Orosz-, Török- és Olaszországból s a kikötőkből hozatik.

Végre még tetemes mennyiségekben hozatnak be könyvek és hirlapok, melyekre nézve alább, a kivitellel összehasonlítva közlendjük az adatokat.

A kiviteli kimutatásban 45 olyan czikket találunk, mely a hivatalos becsárak szerint egy millió forintnál magasabb értékkel fordúl elő. E czikkek a következők :

Árú	Tarifa csoport, melyben tartalmaztatik	1866-ki kivitel ezer forintokban
Czukor finomított	I. Gyarmati árúk és déli gyümölcsök	2,807
Czukor, nyers	" " " " "	1,999
Dohány	II. Dohány és dohánygyártmányok	1,847
Búza és tönköly	III. Kerti és mezei termelvények	16,500
Kukoricza	" " " " "	1,065
Árpa és maláta	" " " " "	3,266
Zab	" " " " "	2,294
Liszt	" " " " "	10,367
Komló	" " " " "	2,711
Repcze	" " " " "	1,865
Heremag	" " " " "	1,970
Szarvas marha	IV. Állatok	6,236
Sertés	" "	3,298
Ló és csikó	" "	1,038
Nyers bőrök	V. Állati termelvények	4,309
Tollú	" " "	3,406
Vaj, fris, sózott és olvasztott	VI. Zsírok és zsíros olajok	2,836
Disznó- és lúdzsír, szalonna	" " " " "	2,517
Szesz	VII. Italok és tápszerek	1,973
Bor és szőlő	" " " "	1,767
Müfa, közönséges	VIII. Tüzelő, építő és műanyagok	23,877
Kőszén	" " " " "	2,105
Só	IX. Gyógy-, illatszer-, cserző- és vegyészeti segédanyagok	1,118
Vas és aczél	X. Fémek, mint ércz, nyersen és mint félgyártmány	3,968
Réz	" " " " " " "	1.442
Gyapot	XI. Szövő és kötőanyagok	4,275
Kender	" " " " "	1,231
Gyapjú	" " " "	42,974

Árú	Tarifa csoport, melyben tartalmaztatik	1866-ki kivitel ezer forintokban
Selyem	XI. Szövö és kötöanyagok	1,910
Lenfonal, nyers . .	XII. Fonalak	4,216
Gyapjúfonal, nyers .	„ „	1,581
Gyapotárúk . . .	XIII. Szött és kötött árúk	4,664
Lenárúk	„ „ „ „ „	10,665
Gyapjúárúk . . .	„ „ „ „ „ . . .	15,650
Selyemárúk . . .	„ „ „ „ „	11,261
Öltönyök és pipereárúk	„ „ „ „ „	6,308
Papiros és papirosárúk	XIV. Áruk sertéből, háncsból stb. . .	6,979
Bőr, közönséges . .	XV. Bőr, bőr- és gummi árúk s hasonlók	1,189
Bőr- és gummiárúk .	„ „ „ „ „ „	4,071
Faárúk, finomak . .	XVI. Csont-, fa-, üveg-, kö- és cserépárúk	1,487
Üveg- és üvegárúk .	„ „ „ „ „ „ „	12,934
Vasárúk	XVII. Fémárúk	6,725
Hajók	XVIII. Szárazföldi és vízi jármüvek .	2.375
Apró árúk	XIX. Müszerek, gépek és apró árúk .	36,239
Gyúszerek . . .	XX. Vegyészeti termelvények stb. . .	3,501
Könyvek	XXI. Irodalmi és mütárgyak	2,349
	Összeg	289,467

E 45 czikk kivitele tehát az összes kivitelnek (az arany és ezüst nélkül) mintegy 87%-ka, s így a többi mintegy 500 tariffatételre csak 13% esik az egész összegből.

A legelső czikk, melynél a kiviteli kimutatásokban jelentékenyebb összegekkel találkozunk, a finomított czukor, ennek kivitele volt vámmázsákban:

Évszám	A török tartományokba	Olaszországba.	Triesztbe	Egyéb határoken át.	Összesen
1862	21	—	8	887	916
1863	8	—	967	821	1,796
1864	30,842	—	13,335	3,496	47,673
1865	58,005	1,194	44,834	6,779	110,812
1866	62,362	3.210	90,197	219	155,988

Szinte példátlan emelkedés az, melyet itt tapasztalunk, főleg 1863-ról 1864-re, midőn a kivitt mennyiség egy év alatt meghuszonhatszorozódik. Az 1864 előtti években Ausztria még nem is volt említhető azon országok közt, melyek a v lápiaczot e fontos fogyasztási czikkel látják el; ez év egyszerre tényezővé vált, s azóta mint ilyen, folytonc

gyorsan erősbödött. E rendkivüli lendület egyedül a belföldi termelés önálló, önmagából merített erő által való fejlődésének tulajdonítható, mert az adónak a kivitelnél való megtérítése, csak 1866-ban lépett életbe ismét, mikor a lendület már meg volt nyerve, s épen ez évben aránylag kisebb az emelkedés, mint a két megelőzőben. Az ausztriai finomított czukornak legfőbb eladási piacza a kelet, hová részint szárazon (Romániába és Szerbiába), részint tengeren, leginkább Triesztben át vitetik. Az „egyéb határokon át" rovatban a velenczei kikötőből való kivitel legnagyobb összegekkel szerepel; innen 1866-ban a nagy csökkenés e rovatban. Hogy valóban a termelés gyarapodása és nem talán a fogyasztási piaczok helyi viszonyai, egy vagy más okból nagyobb szükséglete, magasabb árai stb. idézték elő e tüneményt, mutatja a nyers czukor kivitele, mely tökéletesen hasonló arányokban növekedett, noha a kivitel teljesen másfelé irányult. E czikkből kivitetett vámmázsákban:

Év-	A vámegyleti határokon át.	Triesztbe.	Egyéb határokon át.	Összesen
1862	—	587	—	587
1863	—	736	—	736
1864	25,153	13,512	580	39,245
1865	350,991	12,122	31	363,144
1866	131,219	22,347	59	153,625

Az emelkedés itt még feltünőbb, mint finomított czukornál. Az 1864-ki és az 1865-ki egymást követő roppant szökések, a legrendkivülibb tünemények közé tartoznak, melyeket a kereskedelem története felmutathat. Ha az utóbbi talán részben a nyugot-európai, nevezetesen a francziaországi (mert leginkább ez volt a vámegyleti határokon át kivitt mennyiségek rendeltetési helye) répatermelésben mutatkozó deficit eredménye volt is, mely Ausztria számára megkönnyítette a konkurrencziát, mégis az, hogy ama hiány pótlásához egyszerre ily roppant mennyiségekkel tudott járulni, míg elébb úgyszólván semmit sem vitt ki, de annál többet hozott be, fényes tanuságát adja ez iparág nagyszerü fejlődésének. Az utolsó évnek az 1865-kivel szemben csekélyebb, noha még mindég nagyszerü kivitele, a háborús ese kel és répatermelési viszonyokkal áll összef

Dohányból következő mennyiségek vitettek ki:

1862-ben	38,614	vámmázsa
1863-ban	71,501	„
1864-ben	81,983	„
1865-ben	156,989	„
1866-ban	123,113	„

A gyors emelkedésből itt is csak az utolsó év képez kivételt. Az osztrák-magyar vámterületről kivitt magyar dohány főbb eladási helyei, Francziaország és Holland, továbbá a vámegylet és Olaszország. Az adriai kikötőkön át is elég jelentékeny mennyiségek vitettek ki.

Hazai termelésünk egyik legfontosabb czikkéhez a búzához érkezünk, melynek kivitelét teljesebb áttekintés végett az utóbbi hat évről közöljük u. m. vámmázsákban:

Év-szám	A vámegyleti határokon át.	Trieszten át.	Egyéb határokon át.	Összesen
1861	4,122,341	1,244,594	461,862	5,829,297
1862	3,069,231	1,405,280	577,450	5,051,961
1863	934,470	286,229	658,110	1,878,809
1864	1,500,015	184,945	761,013	2,445,973
1865	2,348,791	1,722,582	896,978	4,968,351
1866	2,906,502	1,721,265	87,457	4,714,224

Eszerént rendes, azaz középtermésü években, átlagosan 5 millió mérő búza vétetik ki az ausztriai birodalomból E középszámnál azonban sokkal csekélyebb az 1863 és 64. évek kivitele, mikor az 1863-ban Magyarországban uralkodó inség jelentékenyebb behozatalt tett szükségessé a délkeleti határok felől, nem hogy kivitelt engedett volna. Az akkori silány termés következményei különben nem teljesen mutatkoznak a fentebbi számokban, mivel az 1863. év első felében még vitetett ki 1862. termésü gabona, az 1864-nek második felében pedig ez évi; kétségtelenül a nevezett két évnél előforduló összegeknek aránytalanul nagyobb része az illető évnek azon felét illeti, mely még vagy már nem állott azon emlékezetesen rosz aratás befolyása alatt. Átaljában sajnálni kell, hogy legalább földterményekre nézve az áruforgalom nem félévenként mutattatott ki, mivel úgy a jó, közép és rosz termések behatása a kivitel számaiban sokkal feltűnék, mig így ha a jobb és roszabb évek felmást, a különbség nagy részt kiegyenlítte

tik. Főtényező e számok meghatározásában minden esetre a magyarországi termés, noha a nem magyar tartományoké is tagadhatatlanul bir azokra befolyással, de nem mint ha azok jelentékenyebb összegekkel járulnának a kivitelhez, hanem mivel ezeknek szükségletétől, melyet szintén Magyarország szokott fedezni, függ egy részt, hogy ez feleslegéből mennyit szállíthat az osztrák határokon túl. A vámegyleti határokon bevitt buzából csak egy igen csekély rész esik felsőausztriai és csehországi buzára, s a többi pedig Magyarországból származik, mi ugyan nem a bécsi statistikai bizottság dolgozatából tünik ki, hanem a dél-német és schweizi, részben a franczia és porosz gabonapiaczok üzleti tudosításaiból. A Triesztən át kivitt mennyiségek kizárólag magyar termelvényt tartalmaznak (ide számítva a horvátországit is), miután a Boszniából és Szerbiából Sziszeken át oda szállított részletek a fentebbi kimutatásba nincsenek befoglalva, hanem az átvitelnél fordulnak elő. Az egyéb határon át kivitt búza részint galicziai, mely Oroszországba, részint, és pedig legnagyobb részt velenczei, mely Olaszországba vitetett; ezért e rovatban az 1863. és 64-ik években nem mutatkozik csökkenés, de annál nagyobb az utolsó évben, mikor a Velenczéből kivitt mennyiségek, már nem vétettek fel a kimutatásba.

Ha a két első rovat összegeit csekély levonással, úgy tekintjük is, mint a magyarországi kivitelhez tartozókat, azért ez teljesen még sem tünhetik ki azokból, mivel az örökös tartományokban és Galicziában elfogyasztott magyar buza ezen külforgalmi kimutatásban természetesen nem fordul elő; e tekintetben a bécsi hivatalos statistikától nem várhatunk utmutatást, s egyátaljában nem remélhetünk felvilágosítást a multra nézve, de a jövőben eredményre vezethetnek saját törekvéseink.

A fentebb elősorolt negyvenöt jelentékenyebb kiviteli czikk között a rozsot nem említettük, mivel az utolsó évben 1 millió forintnál csekélyebb összeget (930,305 ftot) képvisel kivitele. Minthogy azonban Magyarországra nézve mégis a fontosabbak közé tartozik, és a megelőző években nagyobb

összeggel is szerepel, közöljük ennek kivitelét az utóbbi öt évben. A stat. bizottságnak régibb kimutatásaiban, rozszsal együtt lévén kimutatva kétszeres, pohánka, köles és tönköly hüvelyekben is, hogy az összehasonlítás helyes legyen, az utolsó évben is hozzá kell adnunk ezek kivitelének összegét, mely 361,000 ft értéket képvisel. Kivitetett:

1862-ben	1,083,010	vámmázsa
1863-ban	1,166,466	„
1864-ben	559,570	„
1865-ben	1,969,850	„
1866-ban	516,522	„

E mennyiségeknek rendesen mintegy 90 százaléka, vagy ennél is több a vámegyletbe vitetett ki, és pedig kiválólag Porosz és Szászországba, melyeknek Csehország közelébe esö részeiben, ez utóbbinak termelési feleslege fedezi a szükségletet. Ezenkivül Galicziából is van némi kivitel Oroszország felé. Magyarország csak 1867-ben kezdett a vámegyletbe rozsot szállitani s ezért az 1863. évnek ránk nézve kedvezötlen termelési viszonyai nem is gyakoroltak befolyást e részben. Az 1864-ki csökkenés sem annak, hanem a külföldön igen bö rozstermésnek következménye.

Kukoriczából kivitetett:

	Trieszt felé	Összesen.	
1862-ben	21,218	158,103	vámmázsa
1863-ban	9,574	125,299	„
1864-ben	1,219	124,580	„
1865-ben	72,333	291.553	„
1866-ban	341,617	425,969	„

Mint látjuk Magyarország kivitele e czikkből (mert a trieszti kikötőből kizárólag magyar kukoricza vitetik ki, eltekintve természetesen a külföldi, bosznia, stb.-től mely itt nincs beszámítva) nagyon ingad[illegible] első három évben ugy szólván semmi, 1865-ben [illegible] utolsó évben elég jelentékeny, noha ekkor sem [illegible] 1 kit, mikor az osztrák magyar vámterületről [illegible] milliónál, Trieszten át pedig négyszázezernél több [illegible] vitetett ki; 1862—65-ben a főkivitel Velen[illegible] szágba történt; az utolsó évben [illegible] tőkbe 53,152 m. vitetett s Ol[illegible] folytán) semmi.

Árpa és maláta kivitetett:

1862-ben	885,873	vámmázsa
1863-ban	743,757	„
1864-ben	637.701	„
1865-ben	1,346.657	„
1866-ban	1,632,853	„

Kiválólag a vámegylet felé irányul; Trieszt felé jelentékenyebb mennyiség (közel 200,000 v. m.) csak az utólsó évben.

Liszt kivitele volt vámmázsákban:

Évszám.	A vámegyleti határokon át.	A török tartományokba.	Az ideg. olasz államokba.	Schweizba.	Triesztbe.	Velenczébe.	Fiumébe és egyéb kikötőkbe.	Oroszországba.	Összesen
1861	262,204	23,876	56,175	1,720	238,707	6.099	134,621	45,168	768,570
1862	330,606	43,890	28,610	2,487	252,695	8,173	152,466	45,576	854,503
1863	177,064	16,352	28,183	1,327	252,909	24,431	171,041	42,321	713,628
1864	228,503	32,104	34,137	1,045	264,311	55,285	119,440	30,667	765,492
1865	427,877	34,661	44,018	849	314,508	91,871	224,820	17,401	1,156,005
1866	402,111	48,557	429	1,600	557,876	—	259.439	25,887	1,295,899

A ki a belföldi malomipar viszonyait ismeri, annak nem lehet kétsége, hogy a tekintélyes összegek, melyekkel itt találkozunk, jelentőségüket nem csökkentő leszámításokkal Magyarország activ számlájára irandók. Mig nálunk ez iparág ritka fejlettséget ért el, addig az örökös tartományokban alig képes azoknak szükségletét fedezni. Tudva van, hogy a bécsi malomvállalatok mily silány eredménynyel működnek. Csehországnak ugyan van némi liszt kivitele, de ez aránylag csekély, mi onnan is kitetszik, hogy a vámegylet felé kivitt mennyiségeknek tetemesen nagyobb része Dél-Németország határait lépte át, csekélyebb mennyiség Szász-, és egész jelentéktelen Poroszország határait. Triesztbe ugyan vitetik krajnai liszt is, de minthogy ez minősége miatt kivitelre nem alkalmas, csak csekély mennyiségekben, a városi fogyasztás részére. Igy ha a két utóbbi évnél a Magyarországot illető részt, átlagban egy millió mázsára teszszük, inkább keveset mind sokat mondunk. Ez a hivatalos becsár szerént 8 millió frt értéket képvisel, de valódilag 10 mill. hető.

A lisztkivitelnek örvendetes emelkedését csak 1863/64 szakitja meg.

Komló, (hiv. becsár 100 ft) következő mennyiségekben vitett ki, 4—10 százalék kivételével a vámegylet felé.

1862-ben	13,013	vámmázsa
1863-ban	28,452	„
1864-ben	20,503	„
1865-ben	20,752	„
1866-ban	27,115	„

Repcze csupán 1866 april 1-óta mutattatik ki külön, addig pedig egyéb olajmagvakkal együtt. Ezeknek kivitele volt, vámmázsákban:

	1862-ben	448,019	vámmázsa
	1863-ban	290,390	„
	1864-ben	945,417	„
	1865-ben	473,865	„
1866	April 1-ig.	41,795	„
	Azontúl:		
	Repcze	372,996	„
	Egyebek	126,345	„

E czikk kivitele is a vámegylet felé irányul, csupán az utolsó évben vitettek Oroszországba is említésre méltó mennyiségek u. m. 51,935 v. m. repcze és 46,508 m. egyéb olajmag. Az 1864 évi aránylag roppant emelkedés a magyarországi gazdag repczetermés következménye. A repczére a fentebbi összegekből mintegy 75 százalékot lehet számítani, ebből a legnagyobb rész kétségtelenül Magyarországot illeti. Egyébiránt nem mondható örvendetes jelenségnek, hogy e czikk oly nagy mennyiségekben vitetik ki, minthogy a kész olaj kivitele az egyenlő érték mellett csekélyebb szállítási bér, a külföld által fizetendő összegnek, a gyárosi nyereség és a reá fordított munka értékével való szaporítása miatt, nemzetgazdászatilag előnyösebb lenne. Kitűnik ebből, hogy az olaj-ipar terén nálunk még sokat lehet tenni.

Heremagból (hiv. becsár 20 ft) kivitetett:

1862-ben	130,302	vámmázsa
1863-ban	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]

Néhány százalék leszámításával a mennyiségek a vámegyletbe vitettek. A 1864-ki csökkenés az ausztriai tartományok ez évben csekély termésének tulajdonítandó.

Ismét oly czikkhez érünk, melynek kivitelénél Magyarország a főtényező és mely egyik jelentékenyebb jövedelmi forrását képezi ennek. Ez a szarvasmarha, mely az útóbbi évben a hivatalos becsárak szerént, hat millió forintot meghaladó értékben hajtatott ki, noha a becsárak szerfelett alacsonyra vannak téve u. m. ökör 60 ft, tehén 40 ft, fiatal marha 20 ft, borjú 8 ft. Ez áraknál a valódi értéket bátran tehetjük 100 százalékkal és igy az összes kivitelt 12 millió forintnál többre, mibe még nincs beszámítva az, mi az örökös tartományokba, nevezetesen pedig Bécsbe vitetik, és ott fogyasztatik el és mi szintén tehető 6—8 millió ft értéküre. Igaz ugyan, hogy ez összegekbe az is be van számítva mi a Dunafejedelemségekből és Szerbiából hozatik Magyarországon keresztül Bécsbe vagy a vámegyletbe (miután ritkábban megy ide közvetlen átvitelben), de ez semmi esetre sem lehet több annál a mi a vámterületre behozatott s ez 1866-ban 3 milliót csak kevéssel haladott meg. E számokat összevetve s feltéve még, hogy a nem magyar tartományokból is vitetett ki 1—1 ½ millió értékü, a mivel a valónál talán többet, de semmi esetre sem kevesebbet mondunk, azon meggyőződésre kell jutni, hogy a szarvas marha kiviteléből Magyarországba folyt pénz 1866-ban mintegy 15 millió forintra emelkedett. A vámterületről kivitetett:

Évszám.	Ökör és bika	Tehén.	Fiatal marha.	Borju.
1862	39.431	19,310	25,355	50,538
1863	35,172	27,119	31,125	48,591
1864	43,635	25,630	20,520	44,395
1865	66,663	25,572	16,784	47,553
1866	73,431	32,506	9,103	43,519

A különböző határokon 1866-ban következőleg oszlott el a marhakivitel:

Vámegylet	40,406	darab.
Oroszország	10,744	„
Török tartom.	687	„
Olaszország	3,027	„

Schweiz	 525	„
Trieszt	 14,837	„
Fiume s egyéb kikötök	 3,205	„
összesen	. . . 73,431	darab.

A vámegyleti határokon át kivitt mennyiségek nincsenek mind ottani fogyasztásra szánva; Franczia- és Angolországba igen jelentékeny mennyiségek vitetnek. Triesztből részint Olaszországba, részint Egyiptomba vitetik a szarvas marha.

Sertés kivitele következő volt:

1862-ben	187,770	sertés	35,112	malacz.
1863-ban	137,073	„	39,119	„
1864-ben	73,067	„	17,171	„
1865-ben	108,019	„	16,728	„
1866-ban	217,425	„	22,307	„

Az 1863 és 64-ben mutatkozó csökkenés onnan származik, hogy a szomszéd török tartományokból átharapódzván a sertésvész Magyarországba, több német állam megtiltotta a sertésnek az osztrák-magyar vámterületről való bevitelét. Midőn a vészszel együtt e tilalom is megszünt, a kivitel ismét gyorsan emelkedett.

A fentebbi mennyiségek 4—8 százalékát kivéve, mely Orosz-, és Olaszországra, Schweizra s a vámkizáratokra (Dalmátia és a kikötők) oszlik el, a sertéskivitel egyedül a vámegyletfelé történik. Természetesen azonban itt is, mint a szarvasmarhánál, tetemes rész csak keresztül vitetik a vámegyleten, Nyugot-Európa ellátására. Hogy az Ausztriából kivitt sertésnél mennyi a magyarországi eredetű, nem lehet elhatározni, mivel ez áruczikknél a (török tartományokból való) behozatal sokkal nagyobb a kivitelnél, s ebben kétségtelenül nagyban szerepel a nem belföldi tenyésztésü.

Ló és csikó (becsár 75 ft) kivitetett.

Évszám.	A vámegylet felé.	A török tartományokba.
1862	9,495	2,322
1863	8,642	2,322
1864	9,251	2,380
1865	9,228	1,840
1866	8.769	1,246

Az „egyéb határokon át" rovatban 1864. és 65 évek-nél tapasztalható nagy emelkedés Olaszországot illeti, mely e két évben tiz ezernél több lovat vásárolt az osztrák magyar területen. Ezek kétségtelenül az akkor már háborura készülő hatalom hadseregének szervezésére voltak szánva. Oroszországnál is e két utolsó évben rendkivüli emelkedés mutatkozik; nem valószinütlen, hogy a porosz hadsereg számára vitettek e lovak, Lengyelországon át. Az 1866 ban a főöszegnél mutatkozó csökkenés természetesen a háboru kezdete előtt kibocsátott kiviteli tilalom következménye.

Nyers bőrök kivitele, következő volt:

1862-ben	15,333	vámmázsa
1863-ban	41,452	„
1864-ben	57,012	„
1865-ben	45,516	„
1866-ban	51,046	„

A gyarapodás, melyet itt látunk, nem tartalmaz semmi örvendetest; egyrészt azért, mivel hihetőleg a marhavészszel áll összefüggésben, másrészt mert sajnos, hogy e termény nyers állapotban vitetik ki, és hogy a belföldi bőripar nem képes felhasználni a számára kinálkozó alkalmat. A nyers bőrök eladási piacza a vámegylet; más irányban nem vitetnek ki említésre méltó mennyiségek.

Tollúból következő mennyiségek vitettek ki, szintén kevés kivétellel a vámegyletbe:

1862-ben	40,413	vámmázsa
1863-ban	44,445	„
1864-ben	44,331	„
1865-ben	48,337	„
1866-ban	41,515	„

Fris, besózott és olvasztott vaj kivitetett:

1862-ben	51,167	vámmázsa
1863-ban	34,821	„
1864-ben	76,151	„
1865-ben	98,693	„
1866-ban	109,076	„

E czikk, melynek termelési helye az ausztriai tartományokban van, a vámegylet és Trieszt felé vitetik ki.

Disznó- és lúdzsír és szalonna kivitele volt:

1861-ben 65,169 vámmázsa
1862-ben 17,995 „
1863-ban 7,589 „
1864-ben 1,502 „
1865-ben 84,326 „
1866-ban 151,090 „

A roppant csökkenés, mely 1862—1864 években mutatkozik, s a reá következö még nagyobb emelkedés, a legfeltünőbb jelenségek közé tartozik. Az elébbit a hivatalos dolgozatok 1863 és 1864-ki folyamaiben tartalmazott jegyzetek, a belföldi készletek csekély voltának tulajdonítják, melyek alig lettek volna képesek a belfogyasztásnak megfelelni. Ez különös ignorálása a kereskedelmi viszonyoknak. A termelés nem csökkenhet és nem emelkedhetik oly gyorsan, oly arányokban, mint ez okoskodás feltételezi; ez csak mezei terményeknél lehetséges, hol az egész termelés évenként megújul. Ama számok élénken illustrálják a vámegyletben az amerikai termelvény által a magyarnak okozott versenyt. Az utolsó években való emelkedés pedig azt mutatja, hogy a magyar termelvénynek utóbb sikerült megküzdeni e konkurrencziával, de egyszersmind azt is, hogy új eladási piaczokat talált, mert mig 1861-ben a kivitel kiválólag Éjszak-Németország felé irányult, az utóbbi években csaknem egyenlőn oszolt meg Dél- és Éjszak-Németország között, sőt míg elébb a vámegyletre szorítkozott, 1866-ban Trieszt felé is vitetett ki 27,000 mázsán felül.

Szesz kivitetett vámmázsákban :

Évszám.		Trieszt felé.	Török tartomány.	Olaszországba	Egyéb határokon át.	összesen
1861	Adómegtérítéssel.	40,388	—	676	727	41,791
	A nélkül.	29,787	1,535	9	5,393	36,724
	Összesen.	70.175	1,535	685	6,120	78,515
1862	Adómegtérítéssel.	23,084	—	3,083	—	26,167
	A nélkül.	560	1,291	39	4,155	6,045
	Összesen.	23.644	1,291	3,122	4,155	33,212
1863	Adómegtérítéssel.	32,026	948	595	1,189	34,758
	A nélkül.	415	1.133	476	5,908	7,932
	Összesen.	32,441	2,081	1,071	7,097	42,690
1864	Adómegtérítéssel.	78,645	2.261	187	483	81,576
	A nélkül.	351	1,521	2,842	5,813	10,527
	Összesen.	78,996	3,782	3,029	6,296	92,103

Évszám		Trieszt felé.	Török tartomány.	Olaszországba.	Egyéb határokon át.	összes.
1865	Adómegtérítéssel.	96,485	18,931	571	556	111,543
	A nélkül.	431	1,548	6	6,426	8,412
	Összesen,	96,916	15,480	577	6,982	119,955
1866	Adómegtérítéssel.	103.785	20,684	273	2,489	127,181
	A nélkül.	1,090	2,010	235	1 013	4,348
	Összesen.	104,875	22,691	508	3,452	181,529

Mint látjuk a szeszkivitel kiválólag Trieszt felé irányul; e mellett csak a török birodalom határain át vitetnek még ki jelentékenyebb mennyiségek. A kivitel gyarapodására vagy apadására befolyással levő tényezők leginkább a fogyasztási adó megtérítésének módozata és a külföldi verseny. Az 1861. évnek úgy a megelőzőkhöz, mint az utána következőkhöz képest jelentékeny összege, az életbe lépett adómegtérítés következménye. A következő évben tetemes csökkenés mutatkozik, mi onnan ered, hogy a belföldi szesz a trieszti piaczon nem tudott megküzdeni az ottan jó minősége és olcsó ára miatt kedvelt porosz termelvénynyel. De 1863-ban, az adómegtérítés módozatának megváltoztatása folytán, mely a termelésnél fizettetett összes adónak megtéríttetését engedte meg, ismét gyarapodásnak indúlt a kivitel, s gyarapodott a következő évben is, daczára annak, hogy az $186^3/_4$ ki égetési idény alatt, az 1863-ki rosz termés következtében, drága volt a nyers anyag. Egyébiránt az ez években kivitt szesz, hihetőleg nagyobbrészt szőrpből termeltetett az ausztriai tartományokban. Azontúl mindvégig örvendetes emelkedés tapasztalható, nem szakíttatva meg még az 1866-ik háborús év által sem, úgy a főösszegnél, mint a Triesztet és a török határt illetőknél. Az egyéb határokon át kivitt mennyiségeknél a velenczei szabad kikötőbe szállítottak szerepelnek legnagyobb összeggel s innen a csökkenés 1866 ban. Olaszország itt csekély összeggel szerepel az ausztriai és magyar szesz fogyasztói között; de ez után nem lehet itélni, miután itt csak a szárazföldi úton odavitt mennyiségek értetnek és e termelvényünk oda leginkább tengeren, a trieszti kikötőből vitetik.

Az osztrák vámtarifában bor (hordókban) és szőlő, egy tételt képeznek, mi elég különös. Ennélfogva nem határozható meg, hogy a következő számokból mennyi vonatkozik az előbbire; azonban semmi esetre sem képviselhet a szőlő kivitele, csak némileg is jelentékeny mennyiséget, minélfogva e számokat bizvást úgy lehet használni, mintha tisztán csak a borra vonatkoznának. Kivitetett vámmázsákban:

Évszám.		A vámegylet felé.	Trieszt-be.	Oroszor-szágba	Török ország-ba.	Egyéb határo-kon át.	összesen
1862	Palaczkokban	2,128	1,007	61	716	190	4,102
	Hordókban.	54,221	58,509	21,424	15,893	16,320	166,367
1863	Palacz kokban	2.460	813	7	1,010	194	4,484
	Hordókban.	63,908	75,063	7,805	30,767	22.087	199,630
1864	Palaczkokban	2,190	916	46	743	1,000	4,895
	Hordókban.	123 386	82,087	16,653	24,248	53,401	299.775
1865	Palaczkokban	2,549	1,545	157	798	207	5,256
	Hordókban.	65,381	67,870	22,127	31,012	135.888	322,311
1866	Palabzkokban	3,058	876	70	818	81	4,933
	Hordókban.	61,272	84,066	21,035	21,754	23,658	211,785

Nem tudhatni hogy mennyi, de midenesetre az oroszlányrész a magyar bortermelést illeti e számokban, melyekből kitünik, hogy a panasz, miszerint borainknak még nem nyilt a külföldön, minőségükhöz és mennyiségükhöz méltó eladási piacz, ha nem is alaptalan, de mindinkább veszít indokoltságából. Az emelkedés, mely 1866-ig tapasztalható olyan, minőnél gyorsabbat követelni okszerüleg nem lehet Az 1866-ki csökkenés a háború következménye, és különben is csak látszólag oly nagy, mert ez évben már nem vétettek számításba azon mennyiségek, melyek a háború előtt is, velenczetartományi vámhivataloknál léptek túl a határon; már pedig magába Velencze városába, fogyasztásra és tengeren való elszállításra százezer mázsánál több [illegible] 1865-ben. Az egyéb határokon át kivitt mennyis[illegible] lett, az olasz államok szerepelnek le[illegible] adriai kikötők, ú. m. Fiúme stb. [illegible]

Közönséges műfából (ház- é[illegible] jó[illegible]

szerszámfa, dongák stb.) következő mennyiségek vitettek, 100 köblábot véve egységül :

1862-ben	644,570
1863-ban	615,578
1864-ben	521,778
1865-ben	529,768
1866-ban	530,615

A csökkenés onnan származik, hogy a hamburgi hajógyár számára az első években még tetemes mennyiségek rendeltettek meg, később kevesebb, utóbb semmi. Daczára ennek, a vámegylet még mindig valami 50 százalékkal vesz részt e mennyiségekben; Trieszt mintegy 20%-kal, s Oroszország ugyanannyival; a többi Török- és Olaszországra, Fiuméra s a többi ádriai kikötőre oszlik el.

A kőszén kivitele 5.883,632 mázsáról 1861-ben felemelkedett 9.621,358 mázsára 1866-ban. 1841—1850 évtizedben az évi átlagos kivitel 913,400, 1851—1860-ban pedig 2.699,167 mázsa volt. Leginkább a vámegyletbe viteiik ki, hová 1866-ban 8,301 ezer mázsa vitetett; a töröktartományokba 737 ezer, Triesztbe 435 ezer mázsa.

Só kivitetett vámmázsákban :

Évszám.	A vámegylet felé.	Oroszországba.	Török tartományokba.	Schweizba.	Összesen
1862	33,599	676,397	107,713	199	817,908
1863	33,599	381,399	233,852	114	648,964
1864	—	1,068,132	236,875	121	1,304,128
1865	33,599	884,402	307,432	121	1,225,554
1866	33,599	673,864	354,634	119	1,062,216

E számok nem nyújtanak anyagot észrevételre, azt kivéve, hogy oly gazdag sóbányákkal bíró állam nagyobb mennyiségeket adhatna el a külföldnek. Az iránt, hogy a Dél-Németországba szerződésileg évenkint szállított mennyiség 1864-ben mi okból hiányzik a kimutatásból, nem tartalmaz a hivatalos dolgozat semmi felvilágosítást.

Az általunk tárgyalásra kiszemelt czikkek sorozatában jelenleg olyanhoz értünk, melynél a külforgalmi kimutatások különös érdekkel bírnak, minthogy az, a vas, egyike azon tárgyaknak, melyek körül leghevesebben foly a védvám és szabadkereskedelem pártolói között a küzdelem. Az 1853-ban

a vámegylettel kötött kereskedelmi szerződés értelmében, a vasiparosok nagy ellenszenvének daczára a behozatali vámok tetemesen alább szállíttattak, mihez még az is járult, hogy a következő években, több vaspályavállalatnak megengedtetett a dolgozott vasnak és síneknek, saját szükségletükre való vámmentes behozatala. A következés kezdetben igazolni látszott a vastermelők jóslatait; a belföldi termelés, nem volt képes versenyezni a külföldi termelvénynyel, tökéletes pangás állott be, a vasmütelepek nagy része megszünt dolgozni, mások megbuktak, szóval kitünt, hogy az osztrák kereskedelmi politikában történt változás előkészületlenül lepte meg a vasipart, és hogy előnyösebb lett volna, ha kevésbbé hirtelen, fokozatosan történik; a kedvező eredmények, melyeket a szabadkereskedelmi irány utóbb mégis előidézett, ekkor sem maradtak volna el, sőt mivel a rázkodtatás kevésbbé erös lett volna, valószinüleg elébb következtek volna be. Így majd egy évtized kellett, hogy az megteremhesse gyümölcseit, melyek az utolsó 5 évben a behozatal folytonos csökkenésében, és a kivitel gyarapodásában mutatkoznak. Egyébiránt az osztrák kormány azóta maga is beismerte, hogy a változás túlhirtelen volt és a vámegylettel kötött, 1865. jul. 1. életbe lépett újabb vámszerződésben, noha az előbbinek káros következményei ekkor már nagyrészt ki voltak heverve, valamivel feljebb emelte a behozazatali vámokat, melyeket itt, az okok és okozatok könnyebb összehasonlítása végett közlünk.

	Általános	A vámegylet forgalmából. 1865 jul. 1. előtt	1865 jul. 1. után.
Vas, nyers és régi .	42 kr.	25—37 ½ kr	40 kr.
Vas, friselt .	2 ft 10 kr.	1 ft	1 ft 50 kr.
Sinek és aczél .	2 ft 63 kr.	1 ft	1 ft 50 kr.

A behozatalnál vasat nem tárgyaltuk külön, minthogy azon tárgyakra szorítkoztunk, melyeknél az, értékben meghaladja az 1 millió ftot, s 1866-ban a vasé nem ütötte meg ez összeget. De mivel e czikk mindamellett a legfontosabbak közé tartozik, s elébbi években sokkal nagyobb összegekkel szerepelt, itt a kivitellel összehasonlítva, közöljük a behozatalt is. A vámtarifa 40. osztálya, mely a vasat tartalmazza,

kilencz tételre oszlik el, melyek közől itt azonban csak ötre leszünk tekintettel, minthogy a többi, résint csekély mennyisége miatt nem bir fontassággal részint tárgyánál fogva (p. o, sodrony, simitott vas és aczéllemez) helyesebben a gyártmányok, mint a fémek közé volna sorozható.

Évszám.		Vas, nyers és régi törött.	Vas, friselt.	Sinek.	Aczél.	Vasöntvény.
1861	Behozatott .	224,752	10,816	12,544	2.603	23,886
	Kivitetett .	16,566	79,972	2,221	104.751	44,530
1862	Behozatott .	326,710	17,977	10,592	7,710	19,284
	Kivitetett .	23,731	62,490	1,220	80,905	55,947
1863	Behozatott .	311,268	68,270	10,828	8.623	30,722
	Kivitetett .	11,393	63.717	5,594	73,162	38,488
1864	Behozatott .	245,719	37,372	78,074	4,814	43,158
	Kivitetett .	18,906	71,847	3,171	72,060	66,419
1865	Behozatott .	156,159	19,375	54,523	4.863	33,949
	Kivitetett .	21,707	70,244	5,001	71,888	43,269
1866	Behozatott .	72,561	5.027	3,306	2,658	13,309
	Kivitetett .	71,220	93,130	4,982	79,218	89,022

E számok szemléleténél mindenek előtt az tűnik szembe, hogy a behozatal legnagyobb az olcsóbb fajoknál u. m. nyers vas (hiv. becsár 3 ft és vasúti sinek (hiv. becsár 7 ft); a kivitel pedig legnagyobb a drágább, kidolgozottabb fajoknál u. m. friselt vas (hiv. becsár 8 ft) aczél (hiv. becsár 30 ft) és vasöntvény (hiv. becsár 9 ft). Ezeknél már az első évben tetemesen felülmúlja a kivitel a behozatalt; a két elébbinél ellenben, kezdetben sokkal nagyobb a behozatal a kivitelnél. Igy nyers vasból az első két évben majd tizenötször több hozatott be, mint kivitetett; de azontul az arány változásnak indúl; a behozatal 1862 óta folyvást és gyorsan hanyatlik, a kivitel 1863 óta emelkedik, mígnem az utolsó évben a két összeg egyenlővé lesz. Hogy a behozatal csökkenése nem tulajdonítható egyedül az 1865 jul. 1. életbe lépett vámfelemelésnek, kitünik onnan, hogy az már két évvel elébb kezdődött; a kivitel növekedésére pedig természetesen semmi befolyással nem lehetett az, s ép oly kevéssé az utolsó év háborus eseményei, melyeknek különben részben fel lehetne róni a csekélyebb behozatalt. Vasúti sineknél a kivite mind végig jelentéktelen marad, de a behozatalnak csökkenése folytán az utolsó évben mégis felülmúlja azt. Az 1864- és 65-ben rendkivül nagy mennyiségben beho[illegible]

waldsassen-egeri vaspálya számára hozattak be vámmentesen. A fent nevezett három fajnál az arány, behozatal és kivitel közt, már az első évben is kedvező; kettőnél pedig ezek közől az utolsóban még sokkal kedvezőbb. Ugyanis friselt vasat 1861-ben nem egészen nyolczszor annyit vittek ki mint behoztak, 1866-ban pedig tizennyolczszor annyit; vasöntvénynél 1861-ben még majd 50%, 1866-ban pedig csak 15 százaléka a kivitel a behozatalnak. Nem oly örvendetes a forgalmi irányzat aczélnál; a behozatal ugyan itt sem növekedik, de a kivitel csökkent 1861 óta mintegy 30%-kal, mit a leginkább kivitelre kerülő stejermarki aczélnak elismert kitűnősége mellett nehéz megmagyarázni, ha csak nem azáltal, hogy ez, mely faszénnel termeltetik, a külpiaczokon nehezen versenyezhet a kőszénnel termelt s ennélfogva olcsóbb ha nem is oly jó angol és porosz aczéllal. A friselt vas behozatalánál eleinte mutatkozó emelkedés a nehány vaspálya által leszálitott vitelbér s a gépgyárak növekedő szükségletének következménye a később beállott gyors csökkenés egybe kötve a kivitel emelkedésével, azt látszik bizonyítani, hogy a belföldi termelés utóbb képes volt a szükségletnek megfelelni.

Azon meggyőződés ellen, hogy a behozatal hanyatlása és a kivitel gyarapodása a belföldi termelés lendületének tulajdonítandó, talán azt lehetne felhozni, hogy ez a belszükséglet csökkenéséből, a vasüzlet s vasat feldolgozó iparágak pangásából is származhatik. Azonban ki az utolsó évek közgazdászati mozzanatait figyelemmel kisérte tudja, hogy ez nem áll. Vaspályát az utolsó években is sokat építettek; 1860-tól 1866-ra a forgalomnak már átadott vaspályák 712 mértföldről 845-re szaporodtak, tehát 133 mértföldnyi vaspálya készült el; a gépipar is nagy fejlettséget ért el; végre tudjuk, hogy a vasiparosok [illegible] ki szerződés a bukás szélére sodort, helyzet [illegible] en a kereslet növekedése és az árak emelk [illegible] ult, söt, hogy a legutóbbi időben annyi [illegible], miszerént azoknak, meg sem felelhet [illegible] következő évekre hihetőleg ellen [illegible] ni: emelkedést a behozatalban [illegible]

Mi a bevásárlási és eladási piaczokat illeti, a behozatal csaknem kivétel nélkül a vámegyleti határokon át történik; a kivitel az utolsó évben következőleg oszlott el a különböző határokra:

	Vámegylet.	Törökország.	Trieszt.	Egyéb határok.	Összesen.
Nyersvas	58,695	6,521	1,412	4,592	71,220
Friselt	3,154	48,141	36,008	5,527	92.130
Sinek	2,930	1.691	164	197	4,982
Aczél.	24,726	9,039	44,816	637	79,218
Vasöntvény	47,256	10,364	9,667	21,735	89,022

E szerént a vámegyletbe leginkább nyers vas viteik kidolgozásra, dél felé pedig nagyobbára csak kidolgozott Oroszországba csupán vasöntvényből vitetett említésre méltó mennyiség, mintegy 19,009 v. mázsa; aczél Trieszt és Törökország, valamint a vámegylet felé is tetemes mennyiségben.

Nyers réz kivitele következő volt:

1862-ben	3,371	vámmázsa.
1863-ban	8,353	„
1864-ben	19,895	„
1865-ben	16,659	„
1866-ban	28,839	„

A rézkivitel gyors növekedésének okait illetőleg elmondtuk nézeteinket, midőn annak behozataláról szóltunk. A kivitel csaknem kizárólag a vámegylet felé történik.

Az Ausztriába behozott roppant mennyiségű gyapotnak egy elég jelentékeny része (az utolsó évben $^1/_{10}$) ismét kivitetik és pedig leginkább a vámegyletbe, honnan a behozatal is legnagyobb. Kivitetett:

1862-ben	10,461	vámmázsa
1863-ban	9,621	„
1864-ben	24,270	„
1265-ben	61,686	„
1866-ban	57,006	„

Azon körülményt, hogy egy tisztán behozatali czikkből, ugyanazon irányban, melyből behozatik, ily jelentékeny mennyiségek ki is vitetnek nehéz egyébbel megmagyarázni, mint a különböző piaczok készleteinek és árainak hullámzása által. Oly czikknél, mely mint a gyapot kiválólag

tárgya az üzérkedésnek, ennek minden fogásaival, ez feltehető.

Kender kivítetett:

1862-ben	95,677	vámmázsa.
1863-ban	82,189	„
1864-ben	66,027	„
1865-ben	92,949	„
1866-ban	49,238	„

A növekedés és hanyatlás e czikknél valószinüleg a jobb vagy roszabb terméstől függnek, noha befolyással lehetett a belföldi ipar kisebb nagyobb szükséglete is.

A gyapjú azon czikk, mely valamennyi között legnagyobb összeggel szerepel az osztrák magyar vámterület activ számláján. Kivitele volt.

1862-ben	326,764	vámmázsa
1863-ban	356,875	„
1864-ben	367,006	„
1865-ben	372,823	„
1866-ban	330,568	„

Tehát emelkedés 1866-ig s ez évben csökkenés, melyet a háború által akadályozott közlekedésen s a vámegyleti gyáriparban egy időre okozott pangáson kivül, hihetőleg az angol gyarmati gyapjak versenyének is kell tulajdonítani, melyek tisztább mosatuk miatt a külföldön utóbbi időben jobban kedveltetnek mint a magyar származásu. A kivitel jelentéktelen mennyiségeket kivéve, a vámegylet felé irányul. Hogy abból mennyi illeti a magyar termelvényt, nem lehet elhatározni; bizton feltehető azonban, hogy a fentebbi összegekben a nem magyar tartományokból való, nem több azon magyar termelvénynél, mely Ausztriában dolgoztatik fel, ugy hogy Magyarország gyapjúkivitele ez összegeknél inkább magasabbra, mint alacsonyabbra tehető.

A 48. tarifa osztályban selyem czím alatt tartalmazott hat különböző tétel közől, csupán a nyers, motólálatlan selyem bír némi fontossággal: Ebböl kivitetett.

1862-ben	4,405	vámmázsa
1863-ban	3,661	„
1864-ben	999	„
1865-ben	3,713	„
1866-ban	873	„

Az 1865 évig csökkenés tapasztalható, melyet a hernyókor által sujtott termelés magyaráz meg; 1865-ben jul. 1-től kezdve megszünt a 31 ft 50 krnyi kiviteli vám, honnan az ez évi növekedés. Az utolsó év csökkenését Velencze kiválása a vámterületből idézte elő, minthogy a selyem leginkább innen vitetett ki Olaszországba.

Nyers fonalak közöl len- (becsár 65 ft) és gyapjúfonal (becsár 160—220 ft) vitettek ki említésre méltó mennyiségekben, ú. m.

	Lenfonal	Gyapjúfonal
1862-ben	43,916	5,144 vámmázsa
1863-ban	66,060	11,603 "
1864-ben	87,033	14,168 "
1865-ben	72,344	13,616 "
1866 ban	64,869	8,347 "

Mindkét árúczikknél az első három évben emelkedés tapasztalható. A lenfonalaknál 1865 óta mutatkozó csökkenés a vámegylettel kötött s 1865 második felében életbe lépett kereskedelmi szerződés következménye, melynél fogva az Ausztriából a vámegyletbe bevitt lenfonal, mely addig csak $^1/_2$ tallér beviteli vámot fizetett, többé nem részesül e kedvezményben, hanem 2 tallért fizet, az általános tarifa szerint. Gyapjúfonalaknál csak az utolsó évben mutatkozik csökkenés és ez a háborúnak róható fel.

Gyapotárúknál a tarifa négy minőséget különböztet meg, ú. m. közönségesek (becsár 125 ft), középfínomak (becsár 1866 april 1-ig 170 ft, azontúl gombkötő, szalag- és harisnyaárúknál 225, nyomtatottaknál 220, egyebeknél 300 ft), fínomak (becsár 180 ft), legfínomabbak (becsár 1866 april 1-ig 1500 ft, azontúl 1020 ft, hímzetteknél 1270 ft). A kivitel, e négy minőség megkülönböztetésével volt, vámmázsákban:

Évszám		A vámegyletbe	A török tartományokba	Olaszországba	[illegible]	Nyugati határokon át	Összesen
1862	Közönségesek	61	522	173	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	Középfínomak	3,377	6,707	1,435	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	Fínomak . .	272	1,367	175	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	Legfínomabbak	27	19	2	[illegible]	6	[illegible]
1863	Közönségesek	94	698	108	1,499	[illegible]	[illegible]
	Középfínomak	2,043	7,089	716	3,363	[illegible]	[illegible]
	Fínomak . .	458	2,148	121	492	465	[illegible]
	Legfínomabbak	22	12	3	13	4	[illegible]
1864	Közönségesek	230	1,567	42	[illegible]	419	[illegible]
	Középfínomak	2,217	7,928	891	3,181	841	[illegible]
	Fínomak . .	607	3,048	147	[illegible]	[illegible]	4,846
	Legfínomabbak	11	3	8	10	1	33
1865	Közönségesek	159	1,103	53	1,127	96	2,535
	Középfínomak	3,039	6,471	630	2,620	592	13,352
	Fínomak . .	291	1,320	225	530	228	2,594
	Legfínomabbak	16	6	9	16	—	47
1866	Közönségesek	438	1,058	247	350	184	2,277
	Középfínomak	7,128	5,060	821	2,910	702	16,621
	Fínomak . .	278	291	122	56	27	774
	Legfínomabbak	22	4	4	6	1	37

E számok sem a föösszegnél, sem a különböző rovatok alatt nem tüntetnek fel határozott irányzatot, kivéve a török tartományok felé való kivitelt, mely az első három évben szépen emelkedik, a két utolsóban pedig, ismeretlen okból csökken. Különös jelenség, hogy az utolsó évben, melynek szerencsétlen körülményei, egyéb czikkek forgalmát oly-nyire csökkentették, itt emelkedés mutatkozik, a megelőzők-hez képest, és ez emelkedés épen a vámegylettel és Olaszor-szággal való forgalom eredménye, mely a különben legna-gyobb összegekkel szereplő délkeleti kivitel csökkenését is kipótolja ez évben.

Lenárúknál kifejezett hanyatló vagy emelkedő irányzat ép oly kevéssé tapasztalható, mint gyapotárúknál, minélfogva, a megelőző évekkel való összehasonlítás, nem nyujtván érdeket, csak az utolsó év forgalmát közöljük, a mint az az egyes árúnemekre és különböző határokra eloszlik. Kivitetett vámmázsákban :

Az árú faja vagy minősége	A vámegylet felé	Oroszországba	Törökországba	Triesztbe	Egyéb határon át	Összesen
Kötélverő árúk . .	1,597	104	14,634	2,726	568	19,629
Vászon árúk :						
Legközönségesebbek	37,904	5,523	4,094	6,080	263	53,864
Közönségesek .	3,161	5,767	6,037	7,618	1,487	24,370
Középfínomak .	217	1,022	776	392	95	2,502
Fínomak . . .	85	31	547	36	19	718
Legfínomabbak .	22	—	—	—	1	23

Legnagyobb értéket képviselnek e különböző minőségek közt, a közönségesek, melyeknek becsára, három alosztály szerint 140, 255 és 300 ft, míg a legközönségesebbek melyeknél a mennyiségek ugyan sokkal nagyobbak, az alacsonyabb becsár (50 ft) miatt, fontosságra csak a második helyet foglalják el. A vámegylet csupán az utóbb nevezettekből vásárol Ausztriában jelentékenyebb mennyiseget, és pedig nagyon jelentékenyet, a mennyiben az összes kivitelnek két harmada reá esik. Közönségeseknél, középfínomaknál és finomakuál a kelet (a törökországi és a tengeri kivitel) s ezek után Oroszország szerepelnek nagyobb összegekkel az osztrák vászonipar vevői közt. Kötélverő árúknál Törökországhoz képest, a többi mind jelentéktelen összeggel fordúl elő.

Gyapjúárúknál a tarifa öt alosztályt különböztet meg, ú. m. legközönségesebbek (becsár 56 ft), közönségesek (becsár 140 ft), középfínomak (becsár 400 ft), fínomak (becsár 600 ft), legfínomabbak (becsár 1200 ft). Az utolsó évben ugyan még több fajta árúk különválasztattak ez alosztályokból, melyekre nézve külön becsár is állapíttatott meg, de a megelőző évekkel való könnyebb összehasonlítás végett erre itt nem leszünk tekintettel. Kivitetett vámmázsákban :

Évszám		A vámegylet felé	Oroszországba	Törökországba	Olaszországba	Trieszt felé	Egyéb határokon át	Összesen
1862	Legközönségesebbek	146	14	3,488	239	1,228	236	5,351
	Közönségesek . . .	3,520	159	9,998	1.936	12,556	1,133	29,302
	Középfínomak . .	4,096	625	3,726	5,039	6,245	555	20,266
	Fínomak.	3,472	69	1,082	189	475	119	5,406
	Legfínomabbak . .	1,081	—	9	28	47	1	1,166
1863	Legközönségesebbek	207	53	4,100	108	1,665	100	6,533
	Közönségesek . . .	4,533	124	11,415	2,622	14,909	1,712	35,314
	Középfínomak . .	4,603	397	3,975	3,038	6,903	1,237	20,153
	Finomak	2,666	92	1,421	186	433	49	4,847
	Legfínomabbak . .	1,097	—	6	2	35	1	1,141
1864	Legközönségesebbek	334	199	5,082	258	597	87	6,557
	Közönségesek. . .	6,449	129	12,953	3,453	14,467	2,075	39,526
	Középfínomak . .	5,203	499	4,601	3,991	9,313	733	24,340
	Finomak	1,574	77	1,571	328	310	20	3,880
	Legfínomabbak . .	934	—	22	7	30	1	994
1865	Legközönségesebbek	707	629	4,076	286	715	280	6,693
	Közönségesek . . .	8,406	498	10,890	3,304	12,554	1,357	37,009
	Középfínomak . . .	8,526	491	3,495	3,366	8,203	642	24,723
	Finomak	1,204	74	880	203	300	15	2,676
	Legfínomabbak . .	726	5	10	2	14	—	757
1866	Legközönségesebbek	290	432	3,287	49	627	12	4,697
	Közönségesek . . .	14,138	223	9,945	990	13,064	118	38,478
	Középfínomak . . .	9,940	260	4,515	1,577	7,975	272	24,539
	Fínomak	514	9	536	27	149	3	1,238
	Legfínomabbak . .	462	—	3	—	2	—	467

Az első három minőségnél, mely leginkább bir fontossággal, emelkedés mutatkozik az első három évben, az utolsó kettőbben pedig csekély jelentőségü csökkenés. E csökkenés leginkább a Török tartományok és a Trieszt felé való kivitelt illeti, mig a vámegylet felé folytonosan és gyorsan növekedett a kivitel mi eléggé bizonyítja, hogy az osztrák posztóiparnak nincs szüksége vámvédelemre, a nyugoteurópai verseny ellenében ; a délkelet fe[illegible]ó kivitelnél mutatkozó csökkenés, ez okból hihetőleg [illegible]si piaczok lokális körülményeinek és biztosan ann[illegible]ajdonítandó, hogy a velenczetartományi vámhivat[illegible]ivitt áruk az utolsó évben nem vétettek fel a számít[illegible]omaknál és legfinomabbaknál (ide tartoznak [illegible]s ezüst szálakkal átszőtt gyapjuszövet[illegible]lános a csökkenés.

Selyemáruk kivitele (becsár finomaknál 2,440 közönségeseknél 800 ft) volt:

1862-ben	Finomak	421	vámmázsa
	Közönségesek	5,738	„
1863-ban	Finomak	407	„
	Közönségesek	7,103	„
1864-ben	Finomak	521	„
	Közönségesek	7,355	„
1865-ben	Finomak	585	„
	Közönségesek	7,515	„
1866-ban	Finomak	500	„
	Közönségesek	8,147	„

A folytonosan emelkedő kivitel itt a vámegylet és Trieszt közt oszlik meg úgy, hogy finomakból a vámegylet, közönségesekből Trieszt felé vitetik, ki a nagyobbik rész. Ezenkivül még a török tartományokba vitetnek jelentékenyebb mennyiségek.

Öltönyők és pipereáruk (becsár 255—2000 ft) következő mennyiségekben vitettek ki.

	Közönségesek.	Finomak.	Legfinomabbak.	
1862-ben	9,077	5,464	954	v. m.
1863-ban	4,796	4,335	1,177	„
1864-ben	5,382	4,679	1,082	„
1865-ben	6,996	2.982	756	„
1866-ban	6,557	2,996	869	„

A kivitel itt leginkább délkelet felé irányul azaz Trieszten s a török határokon át történik. Az irányzatot itt is emelkedőnek mondhatjuk, ha eltekintünk az első év kivételesen nagy számaitól (melyek onnan származnak, hogy akkor a dunafejedelemségi hadsereg számára nagy mennyiségü egyen ruha szállíttatott) és az utolsó, szintén kivételes évtől. Bizonyos hogy Ausztriának e tekintetben magas fejlettségü ipara, nagy tért foglal a délkeleti piaczokon. Csupán csinált virágokból 226 mázsa vitetett ki áz utolsó évben.

Papiros és papirosáruk czím alatt 7 különböző tétel fordul elő u. m. papiros legközönségesebb (becsár 15 ft) közönséges (28 ft) finom (67 ft), legfinomabb (aranyozott, ezüstözött, sajtolt stb. becsár 420 ft) papirkárpitok (126 ft) játszó kártya (210 ft) papirosmunkák (88 ft). Ezek közől a három első bir leginkább fontossággal. Kivitelük volt vámmázsákban

Évszám.	Legközönségesebb.	Közönséges.	Finom.
1862-ben	34.677	32,676	38,175
1863-ban	46,378	35,512	44,450
1864-ben	45,037	35,690	62,447
1865-ben	40,703	36,806	62,457
1866-ban	20,501	33,316	62.969

Az 1866. évben itt is, mint az áruk igen nagy részénél csökkenést idézett elő; addig emelkedett a kivitel, mely itt a vámegyletbe a török tartományokra, Velenczére és Triesztre oszlik el jelentékenyebb részeiben.

Bőr, továbbá bőr- és gummiáruk osztályában leginkább három tétel bír fontossággal melyeknek kivitelét a következő táblázat mutatja, vámmázsákban :

Évszám.	Bőr, közönséges.	Bőr, és gummi áruk, finomak	Keztyű.
1862-ben	13,469	4,795	263
1863-ban	14,766	4,531	220
1864-ben	18,258	4,572	306
1865-ben	18,797	4.214	459
1866-ban	16,287	4,946	628

Legjelentékenyebb az emelkedés keztyűnél, mely habár látszólag csekély összeggel fordul elő, de a magas ár (3000 ft) miatt mégis jelentékeny értéket képvisel: e czikk kivitele leginkább a vámegylet felé irányul (1866-ban 553 v. m.) Közönséges bőrnek mintegy fele a vámegylet másik fele a délkeleti határokon át vitetett ki; csaknem ugyanezen arány áll bőr és gummi áruknál is.

F a á r u k n á l négy minőséget. különbőztet meg a tarifa u. m. legközönségesebbek (hiv. becsár 10) közönségesek (becsár 15—100 ft, ide tartoznek többi közt talajkoczkák falemez butorokra, stb) finomak (becsár 30—40 ft) legfinomabbak (becsár 67—210 ft; ide tartoznak párnázott bútorok, finom kosárkötőmunka s mások). Ezeknek kivitele volt vámmázsákban :

Évszám.	Legközönségesebbek	[illegible]	Finomak	Legfinomabbak
1862-ben	94,291	[illegible]	[illegible]	5,737
1863-ban	109,314	[illegible]	[illegible]	5,939
1864-ben	121,353	[illegible]	[illegible]	7.773
1865-ben	120,928	[illegible]	[illegible]	9,146
1866-ban	96,158	[illegible]	[illegible]	10,421

Itt is egészben emelkedőnek mondható az irányzat, ha az utolsó évtől eltekintünk. Az eloszlás a különböző határokra következő: Legközönségesebbeknél első helyen áll a vámegylet másodikon Trieszt, harmadikon Orosz- és Törökország, közönségeseknél első helyen a vámegylet, másodikon Törökország és Trieszt; finomaknál első helyen Törökország, másodikon a vámegylet, harmadikon Trieszt; legfinomabbaknál csak a vámegylet fordúl elő jelentékeny mennyiségekkel.

Üvegnél és üvegáraknál az összehasonlítás meg van nehezítve az által, hogy az utolsó évben változás történt az osztályozásban, minélfogva e czikknél az érték szerénti kimutatásra szoritkozunk. A kivitel volt ezer forintokban:

1862-ben	12,637
1863-ban	12,129
1864-ben	12,291
1865-ben	12,963
1896-ban	12.934

Tehát csaknem változatlan maradt évről évre; de ha nincs is növekedés az összegek nagysága minden esetre tiszteletet gerjeszt ez iparág iránt, mely fő eladás piaczát a vámegyleti határokon tul, második sorban pedig a délkeleten keresi.

Következnek vasáruk, melyeket három alosztályba foglalunk.

Évszám.	Legközönségesebbek.	Közönségesek.	Finomak.
1862-ben	60,492	111,088	19.220
1863-ban	59,977	75,749	14,683
1864-ben	52,481	83,343	19,010
1365-ben	49,411	73,606	15,441
1866-ban	52.611	72,127	12,293

Itt az irányzat határozottan csökkenő s a fontosabb kiviteli czikkek közt ez szinte az egyetlen, melyről így szólhatni. Megegyezendő, hogy a csökkenés leginkább a vámegylet felé való kivitelt illeti, mely 1862-höz képest 50—60, finomaknál még több százalékkal is csökkent; az utóbbiakat kivéve Trieszt felé is csökkent a kivitel. Ellenben Törökország felé oly tetemesen növekedett, hogy ha ez arányban

folytatja csakhamar kipótolandja itt ez iparág mit a vámegyleti piaczról való leszoríttatása által elveszített. Az utóbbi nem lephet meg, ha tekintetbe vesszük, hogy a vámegyletben mennyi, mily olcsó és jó minőségű vas termeltetik; inkább azon lehet csodálkozni, hogy elébb oly nagy tért foglalhatott ott, az osztrák vasgyáripar.

Apró áruk képezik gyapjú után az osztrák magyar vámterület legfőbb kiviteli czikkét. Ez elnevezés alatt értetnek mindennemü ékszerek, úgy a nemes fémekből s drága kövekből, mint az utánzott anyagból készültek, továbbá órák; borostyán kö, tajték, elefántcsont, gyöngyház stb.-ből készült áruk, szemüvegek és látcsövek stb. Tudva van, hogy ilyen fajta czikkek előállítására nézve az osztrák ipar, mily magas fokot ért el; Magyarországra nézve azonban nem bírnak különös érdekkel, minthogy ez kivitelükben nem vesz említésre méltó részt. Miután az öt éven át történt kivitelnek részletezése sok tért venne igénybe, itt csak az utolsó évit közöljük összehasonlításul pedig az érték szerént való kimutatást öt évről u. m.

1862-ben	28,671	ezer forint.
1863.ban	32,801	„ „
1864-ben	38,749	„ „
1865-ben	37,707	„ „
1866-ban	36.239	„ „

Az utolsó évi kivitel következőleg oszlik, el a különböző minőségekre és különböző határokra: vámmázsákban

Minőség.	A vámegylet felé.	Törökországba.	Trieszt felé.	Egyéb határokon.	Összesen.
Legfinomabbbak mart. végéig april 1-ső óta:	12	15	7	3	37
Áruk aranyból és ezüstből, foglalt kövekből és gyöngyből . .	[illegible]	49	17	4	94
Ugyanilyenek összekötetésben sző[illegible] tött árukkal	3	6	2	1	17
Arany és ezüst zsebórák . .	[illegible]	—	—	2	4
Finomak mart. végéig [illegible] .	[illegible]	164	112	117	1.386
a[illegible] Arany és ezüst[illegible] és hasonlók	[illegible]	8	1	—	92

Minőség.	A vámegylet felé.	Törökországba.	Trieszt felé.	Egyéb határokon.	Összesen.
Áruk aranyból, ezüstből. drágakövekből és gyöngyből	10	1	—	3	14
Áruk aranyozott és ezüstözött nemtelen fémekből ékszerek stb.	191	139	5	41	376
E tétel minden egyéb czikkei . .	2,542	454	154	182	3,332
Közönségesek mart. végeig apr. 1-ső óta. .	4,254	468	1,340	373	6.435
Fali és álló órák	105	42	16	4	167
Minden egyéb közönséges apró áruk .	11,022	3,180	3,200	916	18,319
Legközönségesebbek.	32.883	1,419	678	1,229	36,208

E szerént legfinomabbaknál a török tartományok, minden egyéb fajtáknál pedig Nyugot-Európa képezik a föeladási piaczot. A beesárak 180—32,000 ftra vannak téve. Legfőbb fontossággal birnak a közönségesek s utánuk a legközönségesebbek.

Gyúszerek kivitele volt vámmázsákban:

Év szám	A vámegylet felé.	Oroszországba.	A török tartományokba.	Triesztenát.	Egyéb határokon át.	Összesen
1862	24,116	4,142	11,591	21,435	698	61,985
1863	23,823	3,338	17,465	31,010	664	75,760
1864	24.197	3,819	21,982	35,141	724	86,163
1865	33,030	4,869	21,073	29.686	875	89,533
1866	47,586	5,616	23,472	38,082	175	114,931

El van ismnrve, hogy e czikket illetőleg Ausztria ipara az első a világon, és hogy más országok e nemü készítményei olcsóságra és jó minőségre nézve nem versenyezhetnek az osztrák. termelvénnyel. Ez megmagyarázza, hogy kivitele minden irányban oly jelentékeny és folytonosan növekszik.

Könyvek ki- és beviteli forgalmát, mely az országok mívelődési állapotaira nézve hévmérül szolgálhat, itt összehasonlítva közöljük:

	Behozatal	Kivitel	v. m.
1862-ben	22,329	10,421	
1863-ban	24,692	11,439	„
1864-ben	26,659	12,200	„
1865-ben	22,915	14,270	„
1866-ban	20,485	10,680	„

E számok csak egy elismert ténynek szolgálnak bizonyítékául; hogy a szellemi befolyás, melyet a külföld gyakorol Ausztriára, nagyobb mint az, melyet Ausztria gyakorol a külföldre. Egyébiránt a mennyiben e viszonylagos befolyások jogosultsága a priori ismerhető, a fentebbi számok összehasonlítása azon meggyőződésre is vezet, hogy Ausztria a külföldi befolyásoknak még nem tárt elég csatornát arra, hogy a közmívelődési színvonal rövid idő kiegyenlitődjék bent és kint.

Ezzel eljutottunk a nevezetesebb forgalmi czikkek sorozatában az utolsóhoz, s ezzel kitűzött feladatunknak is vége szakad, mert az egyes czikkek forgalmi irányzatára nézve megtettük észrevételeinket annak ismertetésénél; az ezeknek összegéből folyó általános következtetések vagyis a stastikai összeállításokból kivonható közgazdasági eredmény, annyira világosan kézzel foghatón kimutatja önmagát (részben pedig már a dolgozat elején is érintve volt,) hogy minden hosszasabb fejtegetés feleslegesnek látszik. A benyomás, melyet Ausztria és Magyarország utolsó öt évi külkereskedelmének összehasonlítása költ, tagadhatatlanúl kedvező s azon meggyőződésre juttat, hogy daczára az államháztartás, politikai nehézségekből eredő szerencsétlen irányzatának s az innen iparunk minden ága elé gördülő akadályoknak, melyek leginkább a pénzpiacz megszorításában, a termelést és fogyasztást korlátoló adóteherben, s a munkaerő egy részének elvonásában állíthatók össze, daczára e viszonyok sulyának, mondjuk a gazdasági állapotok gyors javulásban voltak már 1867. előtt is Láttuk, hogy a forgalom évről évre növekszik, hogy a behozatal és kivitel közötti arány mindinkább kedvezőbbé lesz, hogy a behozatalnak igen jelentékeny részét olyan czikkek képezik, melyeknek rendeltetése nem közvetlen fogyasztás hanem reproductió, hogy olyan czikkekből, melyeknek elő-

állitásra a vámterüie: természeti viszonyai alkalmasak, de melyek elhanyagoltatás miatt elébb csekély mérvben termeltettek, a behozatal gyorsan hanyatlott s a kivitel épen oly gyorsan emelkedett, hogy némely reproductióra szánt félgyártmányok behozatala épen nem vagy legalább sokkal kevésbbé emelkedett, mint az anyagát képező nyerstermény, hogy tehát a belföld az ős forrásokra tér vissza, a külföldtől ez által is függetlenebbé lesz s a munkabért, mely a félgyártmány és a nyers termény közötti különbözetet képezi, megtakarítani igyekszik saját munkásai számára; láttuk, hogy egy első fontosságú iparág, melyen a szabadkereskedelmi elvek elhirtelenkedett alkalmazása nehéz sebeket ütött, önerejéből mint emelkedik vissza elébbi álláspontjára. Láttuk mindezeket és csak örülhetünk, hogy azon gyakran kifejezett aggodalmak és jóslatok, melyek általános elszegényedést, a közgazdasági állapotok sülyedését hirdették, túlzottak és csak annyiban nem alaptalanok voltak, amennyiben az iparon kivül álló, de arra befolyó viszonyok tendentiája valóban az volt; hogy a tendentia nem hatott át, ez nem annak ártalmatlan voltáról, hanem a haladás tényezőinek rugékonyságáról és erejéről tanuskodik, e mellett nem költve kétséget az iránt, hogy ama kedvezőtlen befolyások nélkül a fejlődés még gyorsabb, még teljesebb lett volna.

Nem tartozunk azok közé, kik egy ország közgazdasági állapotainak jelezésére nem ismernek más hévmérőt. mint a külkereskedelem nagyságát. Ellenkezőleg azt tartjuk hogy a közgazdasági jólét eszménye az, ha egy ország saját magában találja meg azon regulátorokat, melyek a fogyasztást és termelést arányosítják, ha fogyasztási szükségei sem minőségileg, sem mennyiségileg nem haladják túl termelési képességeit és szükségeit és viszont; mert ez állapot nem képzelhető egy országra megszorítva, hanem csak általánosnak azaz úgy, hogy mindenütt hol polgárosult emberek élnek, közel legyen az éltető forráshoz a tenger, mely azt elfogadja, felemeli a légbe, honnan ismét visszaesik a forrásnak tartalék medenczéjébe. Szóval, hogy a kerengés (circulatio) élénksége s éltetősége ne csökkentessék hosszú vonalok s az ezeknél elkerülhetetlen frictio által.

Itt nem lehet helye e tanok fejtegetésének. Elég anynyit mondanuk, hogy habár helyességök iránt teljesen meg vagyunk győződve addig, mig a gyakorlatban lehetne a belőlök vett mérveket alkalmazni, és addig mig tényleg egy országnak jóléte valóban a nemzetközi forgalomra van alapítva, az az mig a belforgalom nem érte el azon jelentőséget, hogy amazt pótolhatná, addig a jólétnek valódi de kétes állandóságu tényezője csakugyan a nemzetközi forgalom, és annak hanyatlása, az ipari termelés és fogyasztás pangásának, az ellenkező az ellenkezőnek tulajdonítható. Itt azután a nagy behozatal azt mutatja, hogy az ország sokat képes venni, e behozatalnál is nagyobb kivitel pedig azt, hogy e képességét mértékletesen használja s jövedelmének egy részét tőkésíti, vagy pedig azzal régibb pazarlásnak vagy szegénységnek maradványait törleszti.

Ezen, a jelenleg uralkodó nemzetgazdasági irányzat által kijelölt szempontból tekintve az adatokat, melyeken végig mentünk, lehetetlen azon meggyőződésre nem jutni, hogy Ausztria és Magyarország, a mostoha körülmények daczára, sokat haladtak és gazdagodtak a tárgyalt időszak alatt.

IV.

„ÖSSZEHASONLÍTÓ SATISTIKA."

(Vergleichende Statistik über die Real- und Productionswerthe der Landwirthschaft, der Montan Industrie, der Verkehrs und Communications Anstalten, dann Erörterung des Staathaushaltes im Österreichischen Kaiserstaate von *J. Fillunger*, Wien. 1868.)

Keleti Károlytól.

Minél inkábbb fejlik a statistika tudománya, minél általánosabb lesz a meggyőződés, hogy mennyire nélkülözhetetlen a statistika az állami és társadalmi élet minden mozzanataiban, annál inkább akadnak mivelői is. Akár hivatalos akár magán úton gyarapodik a statistika, főczélja, vagyis jelen viszonyaink minél tökéletesebb megismerése, annyira fontos, hogy minden uj jelenséget e téren örömmel kelt üdvözölnünk, örömmel még akkor is, ha valamely terjedelmes, szorgalommal készült statistikai munkát politikai czélok segítettek életre.

Hogy a M. Tud. Akadémia állandó statistikai bizottsága semmi ily új jelenséget figyelem nélkül nem hagyhat, az kimondott czéljainál fogva magától értetik; mellőzhetlenné válik pedig a figyelembe vétel, ha oly műről van szó, mely, mint *Fillunger* „Összehasonlító statistikája" az „ausztriai császárság" viszonyait taglalja és ezen czím alatt habár 1868-ban, tehát az 1867-ben lefolyt magyar-osztrák politikai szervezkedés után látott napvilágot, saját állam-, és társadalmi viszonyaink szemléletére is kiterjed

Fillunger statistikájára tehát a feljebb emlitett mindkét szempont alkalmazandó, vagyis azt általános tudomány fejlesztő és különös politikai czéljai szerint kell szemlélnünk, mit könnyü lesz megérteni, ha teljes — bár nem épen köny-

nyen lefordítható — czimét ide igtatjuk: „összehasonlító statistika a mezőgazdaság, bányaipar, forgalmi és közlekedési intézetek reál- és termelési értékei fölött, valamint az államháztartás fejtegetése az ausztriai császári államban.“

A mü feladatául és czéljául szerző az osztrák császári állam „korona-országai nemzetgazdassági állapotainak minél tüzetesebb ismertetését vallja, s noha a létező anyagot magában véve becsesnek mondja, mégis nehéznek állítja föladatát, miután közgazdasági állapotaink több ágából sem kielégítő sem szakszerűen átkutatott statistikai gyüjtemények közhasználatra bocsátva nincsenek.

Legtöbb tért és munkát a mezőgazdaságnak szánt, mely szerinte Anglia kivételével valamely állam közgazdasági állapotainak legfontosabb csoportozata; a czímben kifejezett sorozatot pedig, hogy ugyanis a mezőgazdaság után a bányaipart s ezután a közlekedést akasztja, művének azon részében indokolja, hol a különféle csoportozatok nyers jövedelmének százalékait hasonlítja össze.

Az államháztartás fejezetét csak mintegy pótlékul említi szerző, mert „valamely állam közgazdasági állapotainak teljes megitélésére — ugymond az államháztartás ismerete nélkülözhetetlen“; valósággal pedig e fejezetben rejlik az egész munka irányának s szándékának magyarázata, kiviláglik ez pedig már a bevezetésből is, hol szerző mondja, hogy „az összállamot illető szükségleteket és fedezetöket, az úgynevezett általános (allgemeine, valószinüleg gemeinsame, „közös“ helyett) ügyeket a mezőgazdasági csoportnak reál-értékeit %-ban kifejezve osztotta el a koronaországokra.“ Hogy ez elosztás — mint szerző mondja, — „többrendbeli érdekes felvilágosítást ád“, az tagadhatatlan, de mennyiben alapos az összeállitás, illetőleg elosztás, és mennyiben alapul a számoknak néhol önkényes csoportositásában, a következőkből talán ki fog tünni.

Az összehasonlítás, mely a mü czímébe is föl van véve, egyébiránt koránsem terjed ki az összes európai államokra, hanem csupán Porosz-, Franczia-, Bajor- és Szászországra vonatkozik. És a mennyire becses az összehasonlítás bármely más

állam hasonlói vszonyaival, egy ily széles alapra fektetett, föladatát oly behatóan tárgyaló műnél ezt mégis kevesselnünk kell. Kevesselnünk kell, mert az összehasonlításra kiszemelt államok választását nem látjuk indokolva. Ugyanis nem világos előttünk a centralisatioban való rokonság volt e irányadó arra nézve, hogy a, csak az 1865-iki adatokkal illustrált Austria mellé Francziaországot használja szerző s ezért maradt el Anglia, melynek közgazdasági viszonyainak statistika összehasonlítása oly tanulságos lehetett volna-e téren? Poroszország választása még leginkább érthető; de mikor „az osztrák császári államot" hangsulyozza szerző, mi czélból választotta a merőben eltérő viszonyok közt élő kis Bajor és Szászországot, és mért hagyta el, például a sokkal tanulságosabb Belgiumot, azt nehéz megérteni. Azon közelfekvőnek látszó ok, hogy épen csak ez országokból esett az illető statistikai anyag keze ügyébe, nem fogadható el, mert a mennyit például Bajor-, és Szász-, de talán még Poroszországból is megkerithetett, ugyanannyit Belgiumból, Angliából is okvetlenül megszerezhet vala a szorgalmas kutató.

Mielőtt a könyv érdemleges tárgyalásába bocsátkoznánk, melynek egyébiránt minden egyes fejezetét korán sincs szándékunk ismertetni, a mű külalakjáról is kell nehány elismerő szót ejtenünk. A külalak, noha számba mindenkor veendő, mert izlésünk typographiai tekintetben is annyira ki van már művelve, hogy hanyag és rosz kiállítású könyvet beltartalma is csak nehezen menthet meg és szélesebb használatának okvetlenül kárára van; de kétszerte fontos statistikai műnél, melynek kezelhetőségétől, belbeosztásától s a használt táblázatok minőségétől függ nagyrészt hasznavehetősége is. E tekintetben *Fillunger* munkája páratlan az újabbkori statistikai művek között, és aligha tévedünk azon állitással, hogy a föltünést, melyet e mű megjelenésekor hazai körökben is okozott, részben legalább csinos, díszes kiállitásának is köszöni. Ezen kissé merész állításra a már említett „állam háztartási fejezet" tartalma bír, melyből legjobb akarattal se lehetne Magyarország iránt valami rokonszenvet kimagyarázni.

Visszatérve azonban a kiállításra, ez alatt nem csak a

finom papirt és díszes nyomtatást értjük, hanem értjük alatta a gonddal készült, ha szabad azt mondani, kecscsel rovatozott táblázatokat, a kényelmes elrendezést és — a mi egyébiránt már a mü belszerkezetéhez tartozik, — azon ok- és czélszerü berendezést, mely, noha rovatos táblákban mutatja be a tárgyalt anyagnak szép keretbe foglalt képét, a táblázatokban ezer számmal kifejezett tényeket röviden összevont, világos zövegben ismétli s így lehetővé teszi, hogy a munkát a tudományt értő, a számok beszélő tehetségével megbarátkozott szakférfiu s a tudománykedvelő laikus egyaránt haszonnal, érdekkel olvashatják, értékesíthetik. S ha kifogásunk lehetne e táblázatok ellen, az legfeljebb abból állhatna, hogy szerző nagyon is gazdagon állította ki, nagyon is sokat akart egy-egy táblázatba foglalni, mi a mennyiben egy részt némileg túlterheli a nagyobb táblákat, viszont sok ismétlést is tett szükségessé. Ez utóbbi azonban mégis méltánylandó, mert noha oekonomia szempontjából kissé pazarlásnak látszik, viszont kényelmes a könyv azon forgatójára nézve, ki csak egy-két táblának tartalmára szorulván, abban a benne összevethető adatokat mind együtt is találja.

Elismerőleg kell továbbá nyilatkoznunk szerző általános szakértelméről, melylyel a rendelkezésére volt statistikai anyagot birálgatva válogatja s használja, e birálatnak pedig az olvasónál is tért enged, a mennyiben az újabb statistika egyik legelső kivánalmának megfelel, t. i. a forrásokat, melyekből merített, lehetőleg meg is nevezi.

Mennyire tisztán látja szerző az eddigi statistikai anyagnak hiányosságát, mutatja saját nyilatkozata. A mivelési terület nagyságáról szólván ugyanis fölemlíti, hogy a bécsi stat. központi bizottság 1864-diki évkönyvében Csehország összes termő területe 7,784,972 holdra van téve, holott a cs. kir. kataster 8,751,400 holdat mutat ki; ugyanez évkönyv Alsó-Ausztriára nézve 3.432,576 Galicziára nézve 11.858,190 holdat tesz ki, a kataster ellenben 3.318,800 és 13.115,000 holdat vesz az adózás alapjául. Ezen feltünő különbségek — mond szerző — az államgazdasági alapok oly fontos egységeiben a hihetlenséggel határosak, ha szemmel tartjuk, hogy ugyan azon cs. kir. minisztérium két külön

szakosztálya adja át a közönségnek, mi mellett magától érthetőleg jogositva volnánk föltenni, hogy egyetértőleg összehangzó egészet nyújthattak volna.

Ez eltérések oly országokban, hol a kataster részletes fölmérései be vannak fejezve, természetesen roppantul szembeötlők s e mellett eltörpülnek azon diferentiák, melyek Magyarországon nyilvánulnak, de melyeket szerző számba sem vett valószinűleg azon szempontból indulván, hogy a mely országkatasterileg fölmérve nincs, ott természetesen nem is igazolható, vajjon az eredetileg fölvett 42.825.126 hold, vagy a községi fölszólalások után megállapított 43.943,733 vagy pedig a például 1867-re a telekadó alapjául fölvett 49.805,643 hold-e a valódi nagyság, melyek közül azonban egy sem egyez a határvidék és Dalmátia nélkül az ország területéül 5,017.44 □ mtföldben elfogadott nagysággal.

Fillunger müvének általános beosztását már jelen értekezés kezdetén jeleztük. A tartalomjegyzékben négy csoportot nevez meg, melyeket bevezetés elöz meg, nagyobbrészt a területtel és népességgel foglalkozó. A négy förész:

I. a mezőgazdasági csoport,

II. a bányaipar,

III. a forgalmi és közlekedési eszközök,

IV. az államháztartás.

Müve folyamában ezen négy csoportot még további öttel szaporítja, köztük

V. alatt a gyári telepeket és ipart,

VI. alatt a kereskedelmet és mozgalmat,

VII. alatt a bankokat és nyilvános hitelintézeteket,

VIII. alatt a takarékpénztárakat és biztosító társulatokat,

IX. alatt különféle társadalmi állapotokat igérvén tárgyalni. Tárgyalásuk azonban a jelen kötetből elmaradt, s csak a zárjegyzékben említi, hogy az utóbbi csoportozatok tárgyalását ezen kötetben többé nem eszközölhette, mert e terjedelmes kérdések megoldásához a szükséges megbizható

anyag hiányzott, másrészt pedig a munka nagyon is terjedelmes lett volna. Fentartja különben magának, hogy a hiányzó csoportozatokat még után pótolja, a nélkül azonban, hogy ezzel kötelezettséget vállalna.

Az e kötetben foglalt 4 főcsoport még számos, §§-okban tárgyalt czímre oszlik, és 83 táblázatban van 309 nagy negyedrét lapon tárgyalva. E terjedelmesség maga is fölment az alól, hogy valamennyi tárgyon végig kisérjük szerzőt nagyérdekü értekezéseiben. Néhány szót egyébiránt minden főcsoportról kellene szólanunk, mert a mü szelleme csak így lesz kellően kiderítve. E egyelőre azonban iparkodni fogunk a Magyarországra vonatkozó adatokat emelni ki leginkább, miután szerzőnek épen hazánkra nézve tett megjegyzései ellen van több helyt kifogásunk.

Legfontosabb csoportnak szerző az ország mezőgazdaságát mondja s ezzel is kezdi meg voltakép értekezései fonalát. Legelső állítása e fejezetben tagadás. Tagadja ugyanis hogy az 1848 diki reform után valami lényeges haladás mutatkoznék a mezőgazdaságban, s habár szerinte Cseh- és Morvaországban, Sziléziában s a többi koronaország egyes nagybirtokosai által valami kevés történt is a mezőgazdaság javítására, általános haladásról még sem szólhatni. Fölemlít ugyan néhány akadályt, mely a mezőgazdasági fejlődést Ausztriában gátolja, a többek közt például, hogy se tőke sem értelmiség nála — néhány egyes kivételekkel — nem található; de azonkivül még azon kissé merész állítást is koczkáztatja, hogy „a 18 év óta keletkezett földhitel és pénzintézetek igért jótéteményei sem hatottak kellően a földmívelés fejlődésére, miután általuk a föld csak még inkább el lett adósodva, mi az eladósodott birtokosok tevékenységét inkább megbénitá semmint előmozdította volna, részben épen el is nyomta.“

A megpendített akadályok fejtegetésébe ugyan nem bocsátkozik, hanem a ki csak hazai földhitelintézetünk tevékenységét s üdvös müködését ismeri; a ki tudja, hogy számos földbirtokosunk épen a legszomorúbb idők alatt az aszályos 1863-dik és ártalan 1864-diki, valamint a fagykárok által szomorúan kitünő 1866-diki évek csapásai következtében

csak ez intézet jótékony segedelmével tudott fenállani; a ki tudja, hogy számos földbirtokosunk viszonyai jelen rendezettségét, legalább jobbrafordulását csak is ennek köszöni, abban gyanú fog támadni oly állítások alapossága iránt, melyeket az „Összehasonlító statistika“ szerzője statistikai adatokkal támogatni sehogy sem tudna.

Helyesebben nyilatkozik Fillunger a fekvő birtok értékének eddigi kipuhatolása iránt, s határozottan kárhoztatja *Czoernig* b. önkényes becslését, mely 1859-ben megjelent „Oesterreichs Neugestaltung“ czimű könyvében egész Ausztriában egy 1600 □ öles hold szántóföldet 150 frtba.

„	„	rétet és kertet	160	„
„	„	szőlőt . .	300	„
„	„	legelőt . .	50	„
„	„	erdőt . .	40	„

becsül. Hibáztatja továbbá az ugyancsak *Czoernig* által 1861-ben kiadott Statistisches Handbüchlein hasonló adatait, hol is az ausztriai birodalom összes termő területe 97.74 millió holdban 9,500 millió frtra becsültetett, mely összeget a cs. kir. statistikai központi bizottság 1865-ben kiadott Jahrbuchjában 97.68 mil. hold után ugyancsak 9.500 mil. frtban megtartott.

Fillunger e tekintetben helyesebben járt el, és a termő föld mívelési ágak szerinti értékét általánosan ismert átlagos becs szerint állapítja meg holdankint, segitségül vevén a mezőgazdasági jövedelmet; de sem az állandó kataster, sem az adókivetés módozatára nincs tekintettel. Beismeri egyébiránt, hogy ezen eljárás is egész országtömbek értékkiszámításánál szintén csak megközelítő becsértékhez vezet; mindamellett csakis így, megközelitőleg lehetséges az egyes országok mezőgazdasági értékeit számokkal kifejezni.

Becslései szerint például egy hold	szántóföld, frt.	szőlő, frt.	rét és kert, frt.	legelő, frt.	erdő, frt.	összesen átlag, frt.
Alsó-Ausztriában	350	500	400	100	80	247.7
Csehországban	300	500	400	100	70	236.5
Magyarországon	180	200	150	50	30	93.2
Erdélyben . . . . . . , . . .	100	150	120	40	20	63.2
Átlag az egész magyar osztrák monarchiában	189.9	241.7	197.0	56.3	38.9	120.3

Mily eredményekhez jut ezen érték-megállapitásnál, alább meg fogjuk vizsgálni.

A termö területet *Fillunger* külön táblázatban mutatja be, melynek adatait egyébiránt részint a bécsi Central-Commissio kiadványaiból, részint és leginkább a cs. kir. pénzügyministerium által 1858-ban kiadott „Tafeln zur Statistik des Steuerwesens“ czímü könyvéből kölcsönözte. E táblázatban egyenkint fordúlnak elő az ausztriai birodalom és a magyar korona országai, szerző álláspontja szerint, természetesen ezen megkülönböztetés nélkül. Csak az orzzágok sorozatából látszik, hogy Dalmátiát Ausztriához, a határőrvidéket Magyarországhoz csatolja.

Mellőzve ezen, nálunk többhelyt már közlött, részben fel is dolgozott adatokat, elismerőleg kell kiemelnünk, hogy Velencze, mely 1866-ban elesett Ausztriától, összegével mindenütt ben foglaltatik ugyan a kimutatásban, de az egész monarchia összege viszont Velencze nélkül is ki van tüntetve. Dicséretes azon kivül a rovatok beosztása és a százalék-számítás. A táblázat rovatai ugyanis országok szerint következők: államterület osztr. □ mfldekben; ugyanaz holdakban; a népesség száma; viszonylagos népesség □ mfldenkint; az egyes mívelési ágak, ú. m. szántóföld, rét stb. holdakban és a termő terület %-ában; a terméketlen terület holdakban s az összes államterület %-ában. Végül ki van mutatva, hogy a lakosságra mennyi szántó, rét, legelő stb. esik fejenkint.

Ezen, nagy szorgalommal és pontossággal számított %-os számokból érdekes lesz néhányat kiemelni.

Az egész monarchiában ugyanis: a *termelő területnek*

a szántóföld	37.142 %-a
a szőlő . . . . , ...	1.040
a rét és kert	13.910
a legelő . . . , ...	14.946
az erdő	32.959
a terméketlen terület	11.099 % az összes államterületből.

Ugyan e számok a magyar korona országaira nézve következőleg állanak:

	Magyarországon	Horvát-tótország	Erdély	Határőrvidék
szántóföld . . .	40.430	30.680	26.160	29.329
szőlő	1.610	1.980	0.580	1.061
rét és kert . . .	13.870	12.920	19.070	18.351
legelő	17.190	11.230	11.060	16.636
erdő	26.900	43.190	43.130	34.603

Ezek után szerző az egyes mívelési ágakat külön tárgyalja, s a bemutatott áttekintő táblázatból külön-külön szedegeti ki az absolut és percentual számokat, és von belőle következtetéseket, melyek a mily nagy érdeküek némely tekintetben, ép úgy kérdés alá vonhatók másban. Állításunk igazolására ám itt egy példa. „Az erdőség összehasonlítva a szántófölddel" czíme alatt írja: „Az ausztriai koronaországok erdei összesen 32.040,329 holdra rúgnak, vagyis a termő területnek 31.97%-át képezik. Az erdős terület a szántóföld mezőgazdasági fejlődésével bizonyos vonatkozásban áll, minélfogva e két mívelési ág összehasonlítása, a termő terület %-ában kifejezve, nem épen érdek nélküli." Ez állítás tagadhatatlan, s illustrálásaul következő táblázatot alkotja:

	több a szántóföld	több az erdő
Alsó-Ausztriában . . .	7.14%-kal	—
Felső-Ausztriában . . .	2.15 „	—
Salzburgban	—	53.03%-kal
Stajerországban . . .	—	31.73 „
Karinthiában . . .	—	44.88 „
Krajnában	—	38.78 „
Tengermelléken . . ,	—	4.98 „
Tirol s Vorarlbergben .	—	38.86 „
Csehországban	29.03 „	—
Morvaországban . . .	26.24 „	—
Sziléziában	13.65 „	—
Galicziában	25.71 „	—
Bukovinában	—	21.35 „
Dalmátiában	—	9.67 „
Lombard-Velenczében .	44.66 „	—
Magyarországban . . .	18.53 „	—
Horvát-Tótországban .	—	12.51 „
Erdélyben	—	16.97 „
Határőrvidéken . . .	—	5.27 „

Ez minden esetre érdekes összehasonlítás; de most a következtetés. „Ezen százalékok — úgymond szerző — világosan mutatják, mily arányban van minden egyes koronaország szántóföldje erdős területével, továbbá az is látszik belőle, hogy a mezőgazdaságban legelőhaladottabb országoknak legnagyobb s túlsúlyu része van szántóföldben, s hogy végre a 19 koronaország közül 11 több erdőt mível, mint szántóföldet."

Vessük el itt Lombard-Velenczét, mely rendkivüli mezőgazdasági viszonyaival merőben eltér a többi országoktól, de különben sem tartozik már Ausztriához, és azt látjuk, hogy Cseh- és Morvaország után, melynek mezőgazdasága egyébiránt kitünőnek van elismerve, rögtön Galiczia sorakozik, mely e jó hírrel aligha dicsekedhetik; hogy Szilézia — melyet szerző kezdetben Cseh- és Morvaországgal együtt említett, mint a mezőgazdaságban haladott országot, de a minek magunk is ismerjük, — Magyarországgal egy szinvonalon sorakozik; a szintén szorgalmasan müvelt Alsó- és Felső-Ausztria pedig messze elmarad mögöttük, a mennyiben csak 7.14, illetőleg 2.15%-kal több a szántóföldje mint erdeje. — Az ily kissé merész állításoknak nem lehetünk barátai, mert a számok, melyekre alapítva volnának, maguk is ellenmondanak. Még eltérőbb lesz pedig az eredmény, ha a közlött számokkal más, itt ugyan nem közlött, de szintén megszerezhető számokat összevetünk. S ily számok az erdős terület fejenkint eső holdszáma, mely — ha szerző állítása helyes volna — minél kisebb valamely országban, annál nagyobb haladást bizonyítana a mezőgazdaságban. De ezen számok szerint következő sorban jönnek, Magyarországot egészen mellőzve — a koronaországok: Csehország 0.45 hold erdővel, Morvaország 0.49-vel, tengermellék 0.56-val, Szilézia 0.60 val, Alsó Ausztria 0.65-el, Galiczia 0.67-vel, Felső-Ausztria 0.96-val, Krajna 1.56-val, Bukovina 1.65-vel, Stiria 1.65-vel, Tirol 2.15-vel, Karinthia 2.75-vel, Salzburg 4.28-val. Ha pedig a magyar szent korona országait is számba veszszük, Galiczia és Felső-Ausztria közé Magyarország jut 0.75 hold erdővel, Felső-Ausztria után rögtön Dalmátia 1.06-val, Krajna elé Horvát-

Tótország és a Határőrvidék 1.36 és 1.43-al és még Erdély is Stiria és Tirol közé 1.92-vel.

Szerintünk mind ez összevetések nem állanak. Lehet ugyanis söt van is t. i. némely országnak absolut erdős területe, melyet a világ semmiféle haladott mezőgazdasága nem tud és nem bír szántófölddé varázsolni, s ennek nagysága adja azután a *Fillunger* által használt % számokat, de koránt sem zárja ki, hogy a meglevő mivelhető föld az erdő terület mellett a lehető legjobban és legokszerübben mivelve ne legyen.

Ily önkényes állításokkal nem használunk a tudománynak s ilyeket látva némi kétely támad bennünk a természetszerübb összeállítások helyessége iránt is. Említve volt ugyanis kezdetben, miként járt el szerző az egyes országok mezőgazdasági értékének számszerinti megállapításánál. Ismerve a kataster hiányos munkálatait és ismerve a cs. pénzügyministerium összeállításait az adás-vevési illetékek, fizetésére nézve, melyekből az országok telekbecslése nagyobbrészt alakíttatott, helyeslőleg kellett *Fillunger* becsléseiről megemlékeznünk. De szerző be nem éri velök, hanem a mezőgazdaság összes értékeit akarván megállapítani, a telek értékén kivül a marhaállomány s a földmívelési eszközök és szerszámok értéket is iparkodik kisütni. A barmokra nézve természetesen az 1857-diki számlálást veszi, újabbnak hiányával alapul s körülbelöl ugyanazon eljárást követi, mint a telekbecslésnél, hogy ugyanis az egyes marhanemüek darabszámszerinti átlagos becsértékével szorozza a létszámot. Jobbnak hiányában e számítás ellen nem lehet kifogásunk; de mit szóljunk a mezőgazdasági eszközök és szerszámok becsértékéről, melyre nézve, hogy honnan vette szerző, a legkisebb fölvilágosítást se találjuk müvében. Mindössze a 60-dik §. szól ezekről a 119-dik lapon, hol is ez olvasható. „A mezőgazdasági real-értékek kimutatásánál az alkalmazásban levő eszközök, szerszámok és gépek értékei számon kivül nem maradhatnak, miután a mezőgazdaságnál nélkülözhetetlenek. A 33 dik számu áttekintési táblázatnak 7. és 11-dik rovatában ezen értékek országok szerint összesen s az illető ország realbirtokának százalékában vannak kitüntetve; egy szóval sincs említve a

forrás, melyből szerző az értékek számbavételénél merített, sem a módszer, mely szerint megállapitásuknál eljárt, mégis következtetést is koczkáztat állítván, hogy „azon országok, melyek termő területöket leginkább kibányászszák s aránylag nagyobb nyers jövedelemre tesznek szert, az összes realértéknek 2 %-nál többet mutatnak ki mezőgazdasági eszközökben és szerszámokban, a mi ezen országok fejlődésével összhangzatban van."

E szerint azután kötve kell fogadnunk a kimutatott eredményeket, melyek szerint;

	az összes realbirtok	a barmok	a mgazdasági eszközök.	összesen
	értéke oszt. ért. frtban.			
Magyarországon .	3,089.101,200	381.579,816	69,191.781	3,539.872.797
Horvát-tótországban	217.967,200	34.547,957	3.286,132	255.801,289
Erdélyben . . .	617.751,300	78.456,006	9.327,912	705.535,208
Határőrvidéken .	321.865,500	54.107,175	4.973,716	380.916,391
Együtt . . .	4,246.685,200	548.690,954	86.779,541	4.882,155,695
As ausztriai tartományokban Velencze nélkül	8,572.851,045	570.432,446	171.847,948	9,318.131,439
És a magyar osztrák monarchiában kerek számban	12,819.500,000	1,119.100,000	261.600,000	14,200.000,000

A mily ingadozó egyébiránt az alapszámok becse és értéke, a mennyiben ugyanis nem tudni eredetöket, nem itélhetni megbizhatóságuk iránt és nehéz meghatározni alaposságukat, époly érdekesek és részletesek az ezen számokból kifejtett következmények. Szerző ugyanis kiszámította, menynyit tesz a realbirtok, a baromállomány és gazdasági eszközök értéke az összes érték %-ában; kiszámította ez alapon az egyes koronaországok értékéét szintén %-okban és pedig az összes értéket 14.200 millióban véve föl Velencze nélkül, 15.249 millió frtban Velenczével együtt; kifejti továbbá mennyi esik az egyes földbirtokosra a barom, mennyi a gazdasági eszközök értékéből, és mennyi esik az összes lakosság egy-egy fejére az egész reálbirtok, a barmok és a gazdasági eszközök értékéből; végre pedig mennyi esik □ mértföldenkint az összes realbirtokból, meg a koronaországok értékéből.

Nem akarván az egész táblázatot itt újra ismételni, csak néhány példát emelünk ki e számok közül azokon kivül, melyek az összes földbirtok értékére nézve korábban már közöltettek.

	E szerint a reálbirtok,	a barmok	a gazd. eszközök
	az összes értéknek		
Alsó-Ausztriában	95.8%-a	2.7%-a	1.4%-a
Csehországban	93.2 „	4.6 „	2.1 „
Dalmátiában	88.3 „	10.9 „	0.8 „
Magyarországon	87.3 „	10.8 „	1.9 „
átlag a magyar-osztrák monarchiában.	90.5%-a	7.6%-a	1.8%-a

A magyar-osztrák monarchiának Velencze nélküli 11,200 millió frtban számított összes értékéből

	esik %-ban;	a lakosságra fejenkint.	egy □ mtföldre
Alsó-Ausztriára	10.5%	835 frt.	4.337,907 frt.
Felső-Ausztriára	3.5 „	683 „	2.412,251 „
Salzburgra	0.7 „	603 „	732,951 „
Stajerországra	3.9 „	497 „	1.413,283 „
Karinthiára	1.4 „	547 „	1.062,760 „
Krajnára	1.2 „	357 „	988,335 „
Tengermelléke	1.3 „	333 „	1.366,427 „
Tirolra	2.5 „	399 „	703,003 „
Csehországra	18.0 „	495 „	2.827,527 „
Morvaországra	7.0 „	493 „	2.583,436 „
Sziléziára	1.3 „	365 „	2.010,123 „
Galicziára	12.6 „	350 „	1.310.048 „
Bukovinára	0,8 „	237 „	666,182 „
Dalmátiára	0.9 „	288 „	580,129 „
Összesen . . .	65.6 % átlag	470 frt.	1.786,451 frt.
A magyar szt. korona országai közül pedig Magyarországra .	24.9 „	328 „	986,881 „
Horvát-Tótországra . . .	1.8 „	265 „	729 755 „
Erdélyre	5.0 „	335 „	653,286 „
Határőrvidékre	2.7 „	335 „	653,425 „
Összesen . . .	31.4 % átlag	325 frt.	871,813 frt

Természetes, hogy *Fillunger* ezen különválasztást könyvében nem teszi. Ő csak ausztriai császárságot ismer koronaországokkal és még szép töle, hogy a hajdani temesi bánságot külön koronaországul nem tünteti fel, hanem így irja: „Ungarn Wojwodina Banat“ egy sorban. Az egész monarchiára nézve általa kimutatott összegek: 100%; 408.32 frt.; 1.312,856 frt.

De azért ő sem hagyja felosztás nélkül a magyar osztrák monarchia országait, csakhogy azokat különösen csoportosítja saját belátása és czéljai szerint, hogy e csoportosításból később következtetéseket vonhasson. A mezőgazdasági reálértékek ugyanis — ugymond — és a nyers jövedelmek vonatkozásban a megfelelő termőtérekkel s az államterülettel országcsoportozatok szerint összehasonlítva, következő áttekintési képletet nyújtanak:

országcsoportozatok	államterület,	termő térek.	nyers jövedelem	reálérték
	az illető összegek %-ában:			
1. Alsó- és Felső Ausztria, Cseh- és Morvaország és Szilézia . .	17.856	19.327	29.898	40.335
2. Salzburg, Stajerország, Karinthia, Krajna, Tengermellék, Dalmátia, Tirol és Vorarlberg . .	16.076	16.111	12.793	11.848
3. Magyar-Horvát-Tótország, Erdély s a Határőrvidék	51.778	49.079	42.915	34.381
4. Galíczia és Bukovina . . .	14.290	15.483	14.894	13.436

És ez összeállításból kihozza szerző, hogy az első csoportozatbeli országok 17.8 %-nyi államterülettel és 19.3 %-nyi termőtérrel aránylag legtöbbet jövedelmeznek s következőleg legnagyobb reálértékkel is bírnak, a harmadik országcsoportozat (a szt. István koronája alatti terület) pedig a legcsekélyebb értéket képviseli.

Vajjon mire kellett szerzőnek ez összeállítás, illetőleg csoportosítás, rögtön meglátjuk, mihelyt (habár nemis a szóban levő mű sorrendje szerint) egy pillantást vetünk azokra, miket az egyes országok megadóztatásáról s az államköltségvetésnek az egyes országokra való felosztásáról mond. E czélra ismét egy kis táblázatot bocsát előre, mely szerint:

	az egyenes	a közvetett	az egyenes,	a közvetett
	adó a mezőgazdasági nyers jövedelemnek		adó a realértéknek %-a	
1) a magyar szt. korona országaiban . .	3.46 %-a	5.21 %-a	2.08.%-a	2.87 %-a
2) Alsó- Felső Ausztriában, Cseh- és Morvaországban . .	6.73 „	14.72 „	1.34 „	2.80 „
3) A monarchia többi országaiban . .	4.66 „	10.51 „	0.77 „	1.77 „
Átlag az ausztriai-magyar, birodalomban (Velenczét is ide számítva) . .	4 15 % a	8.41 %-a	0.79 %-a	1.39 %-a

Megyjegyzendő, hogy ezek szerző saját számai, melyek szerint az egyenes és közvetett adó Magyarországon igaz ugyan sokkal csekélyebb százaléka a mezőgazdasági nyers jövedelemnek, mint a többi osztrák tartományokban; de tudvalevő, hogy a nyers jövedelem tulajdonképen semmit se bizonyít. Épen a mezőgazdaságnál egyik gazdának ugyan annyi nyers jövedelem mellett s ugyanoly értékű birtoknál sokkal csekélyebb tiszta jövedelme lehet — mi főleg adózásnál az egyedüli biztosabb alap, mint a másiknak, ha az egyik nap számra vagy egyéb kezelésre kénytelen kétannyit költeni, mint a másik. Például 100—100 hold buza két különböző vidéken mindenütt 800 köblöt termett, s mindegyik 10 frtjával 8000 frt nyers jövedelmet hozott; de az egyik gazda fizetett 500 szekér trágyaért 2 ftjával — 1000 ftot, holott a másik, jó földjét nem volt kénytelen trágyázni; amaz saját gazdasági erején kivül ráköltött 200 napszámot 50 krjával = 100 ft; ennek nem volt napszámra szüksége. Már a nyers jövedelem egynél csak 6,900 ft másnál meg 8000 ft. Vegyük most, hogy az egyik vitelbérben 20 krt fizetett köblönkint, a másik csak 10-et, marad egyiknek tiszta jövedelemül 6,740 frt, a másiknak 7,800 ft. E különbözet pedig még nagyban fokozható s csak azon régen ismert igazságot erősíti meg, hogy nem a nyers, hanem csupán és egyedül csak a tiszta jövedelem jöhet számba, csakis ez szolgálhat tudományos következtetéseknél kiindulási pontul.

Ez észrevételek azonban a szóban levő adatoknak csak első részére, vagyis az adatoknak, mint a nyers jövedelem százalékainak nagyságából vont következtetést illetik, s azt mutatják, hogy ebből következtetni semmit sem lehet. Nem úgy a szóban levő adatoknak másik része. Tudva levő ugyanis, hogy valamely birtok értékének meghatározására egyéb, pretium affectionis-féle, s itt számba nem vehető körülményeken kivül, legfőbb befolyással van a birtok jövedelmezősége. Még pedig a földbirtok közönséges mívelés mellett szerezhető tiszta jövedelme az, mely az értéket meghatározza, mert azt, hogy rendkivüli tőke, kiváló szorgalom és aránytalan sok munka által fokozható legyen a birtok értéke, az ismeretes ugyan, de azt a vevő mind ennek alkalmazása

előtt meg nem szokta fizetni, csak ha a ráfordított munka már szaporította a jövedelmet, gyarapodott a birtokérték is. Nagyjából tehát, kivált ha általánosságban egész országról szólunk, s főleg, ha az adózást hozzuk viszonylatba a földbirtok értékével, csak a közönséges jövedelemmel arányos reálértéket vehetjük tekintetbe, s mit mutatnak e tekintetben *Fillunger* számai? Azt, hogy az egyenes adó a reálértéknek Magyarországon 2.08%-át képezi, holott Ausztria tartományaiban csak 1.34, 0.79%-ig emelkedik- Szintúgy van a dolog a közvetett adókkal, melyek a sz. István koronája alatti országokban a reálérték 2.97%-át képezik, Ausztria legiparosabb tartományaiban pedig csak 2.80%-ra, a többiekben épen csak 1.77%-ra emelkednek, s átlag az egész magyar-osztrák monarchiában csak 1.39%-ra rúgnak.

Nehány szóban összevonva pedig *Fillunger* számai értékét, azt látjuk, hogy az adó általában a nyers jövedelemnek ugyan kevesebb százalékát veszi igénybe Magyarországon, mint Ausztriában, de a reálértéket, vagyis a tiszta jövedelem eredményét hasonlíthatlanul nagyobb arányban sújtja.

És, ezeket előrebocsátva, lássuk immár mit következtet *Fillunger* saját számaiból?

Először is azt állítja, hogy az ausztriai tartományokban a telekadó 16% + $^1/_6$ rendes és $^1/_6$ rendkivüli pótlék = 21$^1/_3$%, holott a magyar korona alatti tartományokban csak 16%, Erdélyben épen csak 10%. Első állítása igaz ugyan, de a másikra nézve téved szerző, a mennyiben nincs tudomása arról, hogy a magyar korona országaiban 1863 óta az $^1/_6$ rendes és $^1/_6$ rendkivüli pótlék; 1865-ben pedig csak az $^1/_6$ rendkivüli szintén hozzá volt ütve a telekadóhoz, s hogy ez 1867-re $^1/_4$ részben volt kivetve. Ennélfogva az 1865-re kimutatott azon hiány, melyet szerző Magyarországra nézve a telekadónál 6.357,674 frtban állapít meg annyival fogy, a mennyiben ugyanazon esztendőben a pótlék Magyarországon 3.178,837 frt volt, ennyivel tehát ez átlagos hiány alább száll, s így még az ő kulcsa szerint is csak 3.1 millió frttal volt Magyarország aránylag csekélyebben terhelve, mint a többi országok.

Még világosabb lesz azonban a fentebbi százalékokból

szerző által vont következtetések hiányossága, ha következő állítását tekintjük. Azt mondja ugyanis: „Ha összehasonlítjuk a magyar koronához tartazó országokat, melyek összesen 47.19 millió hold termő területen gazdálkodnak, s ezért 27.53 millió frt telekadóval, vagyis holdankint 58.3 krral vannak terhelve, mi 1,122.43 millió frt nyers termés jövedelemnek (Natural-Brutto-Ertrag) vagyis 2.45%-nak megfelel, Felső-Ausztria, Stajerorzzág, Karinthia, Krajna s Tengermellék koronaországokkal, melyek 8.87 millió hold termőföld után 6.60 millió frt telekadót, vagyis holdankint 74.5 krt fizetnek, mi 247.86 millió frt nyers termő jövedelemnek, azaz 2.66%-nak felel meg — azt találjuk, hogy ez országok habár sokkal csekélyebb termőképességgel bírnak, mint a magyar koronához tartozó országok, mind holdszám, mind a nyers termőjövedelem szerint aránylag mégis magasabban vannak megadóztatva, mi csupán az egyenetlen adókivetésben leli főokát."

Hogyan, kérdjük, lehet ez mégis, ha emez országokban az egyenes adó az értéknek csak 0.77%-át veszi igénybe, holott Magyarországon 2.08%-áig emelkedik? Tehát a cataster, illetőleg a földadó provisorium által megállapitott nyers termő jövedelem, melyet szerző maga is hibásnak vall más helyen, itt, mert malmára hajtja a vizet, helyesebb, mint az általa annyi fáradsággal kiszámított s csakugyan helyes elvek után számított realérték, melyre máskor annyi öntudattal hivatkozik?

De úgy látszik szerző maga is belátta, hogy becses munkája több helyén különböző következtetésekre jutott a kissé nagyon is gazdag változatosságban csoportositott számokkal, s mintha maga is be akart volna térni kevésbbé rögös ösvényre, midőn kissé alább állítja: „A magyar koronához tartozó országok által megosztott ausztriai „összállam ezen adóviszonyai nyilván fölismerni engedik, hogy a magyar korona országai vagy adóképtelenek, vagy az adókivetésnél kedvezményben részesittettek. Alig lehet kétség, mint e mű összes erre vonatkozó fejtegetései kimutatják, hogy a magyar koronához tartozó országokra nézve mindkét körülménynek van helye."

Nem, tisztelt szerző ur, „kedvezményben részesítésről"

Magyarországra vonatkozólag nem lehet szó. Nem már azért sem, mert mint tudvalevő, a Bach kormány legszigorúbb korszakában, egy alig befejezett nemzeti harcz után vettettek reánk az adók, mikor a hatalmat biró férfiaknak minden inkább volt szándékukban sem mint az, hogy Magyarországot kedvezményben részesítsék." Az adóképtelenségre igen, azt el kelll ismernünk, el, nemcsak földrajzi s népességi viszonyainknál fogva, melyek a talaj sokhelyt nagy termőképességét gyakran elég hátrányosan ellensúlyozzák, hanem el kell fogadnunk leginkább azért, mert, mindaz elmulasztatott az országban, mi az adóképességet emelhette volna.

És ezzel korán sincs az mondva, hogy Magyarország jelen adója jelenleg, vagy épen örökre is elbirhatatlan volna. Ellenkezőleg. Ezzel el van ismerve, hogy a lajtántúli tartományok általában és aránylag magasabb adóját, sőt néhány évtized múlva még annál is magasabbat mi is meg fogjuk bírni, mikelyt annyi millió be lesz ruházva országunkba a mennyi ebből a szomszéd országok intézményeibe minhasznunk nélkül befolyt.

Ezek után pedig bátran mellőzhetjük mindazt, mit szerző az államköltségek kivetésére — szóval a quotakérdésre nézve mond. Fáradhatatlan buzgalma és osztrák szempontból tekintve, dicséretes hazafisága, mely e munkájában vezette, túlszárnyaltatott erre nézve a hányadbizottság munkálatai által. Hiába dolgozta ki a realpercentek alapján ama bámulatos tabellát, mely szerint az államadósság költségeit is országcsoportozatok szerint veti ki, s mely szerint

	az államadósság kamataiból	az államadósság törlesztéséből	összesen
a magyar koronához tartozó országokra .	37.438,454 frt	18.752,689 frt	56.191,093 frt.
Alsó-Ausztria, Cseh és Morvaország . .	38.690,963 „	19.380,006 „	58.070,969 „
valamennyi más koronaországra . .	40.818,243 „	20.445,545 „	61.263.788 „
Mindössze	116.947,660 frt	58.578,190 frt	175.525,850 frt.

esnék.

Nem keserítjük szerzőt annak felhozásával, hogy e tekintetben elkésett munkájával s hiu a panasz, hogy Magyarország egyenes adóban ugyan 1.4 millió frttal többet, de köz-

vetett adóban 21.2 millióval s így összesen körülbelől 20 millióval kevesebbet fizet, mint szerinte megilletné. Csak hazánkfiait vagyunk bátrak figyelmeztetni arra, hogy nem minden szépen kiállított mü, mely Magyarországról is szól, egyúttal dicsérendő munka a mi szempontunkból s szinte szerencsének tartjuk, hogy a hányadbizottság nem a szerző által ajánlott kivetési kulcsot vette alapul, hanem számba vette azon sok egyéb — politikai kiegyezésnél és rendezkedésnél pedig mellőzhetetlen politikai — tényezőket is, melyek az osztrák államadóságokhoz való járulásunkat tetemes nehány millióval évenkint lejebb szállították.

De, hogy igazságtalanok ne legyünk, bátran elismerhetjük, hogy szerző minden hibáit inkább csak a politikai felfogás sugallta. A hol csupán tárgyával és tárgyilagosan foglalkozott, becsülendő müvet alkotott, melyből sok tanulságot meríthet a gondos olvasó.

Teljesség okáért ugyan a mü többi részeire is ki kellene még térnünk, s nevezetesen a kitünő szakismerettel, csodálatos bő és gazdag anyagból kiállitott közlekedési ügyeket kiemelnünk. A nagy munka ezen része azonban csak szerző egy különálló munkálatának habár talán bővitett ismétlése, s kellő ismertetése és birálata voltaképen technikai szakembert kivánna. Szintugy mellőzzük a hasónló szorgalommal összeállitott „bányaipar“ czimü részt, melyre nézve szerzőnek amúgy is igen bő és alaposan összeállitott anyag állt rendelkezésére, de melyben a számoknak megkisérlett csoportositása oly következtetésekre vezetett, melyeket ha csak a védvám és szabad kereskedés meddő vitáit újra fölidézni nem akarjuk, mellőznünk kell. Egyébiránt szerző maga is munkája mezőgazdasági részét tartja legfontosabbnak, a mezőgazdaságot egyik legfontosabb tényezőnek a társadalmak fejlődésében. E tényező fontosságára nézve tehát egyet értünk, s ha a rendkivüli találékonysággal együvé állított számcsoportozatoknak minket elbájolni s szerző véleményére mindenkép téritenlök nem is sikerült, méltó elismerésünket a statistikai tudomány szorgalmas mivelésseért gazdagon kiérdemelte.

EGYVELEG.

A tiszavidéki vaspálya társaság 1867-diki évi jelentéséből a következő adatokat közöljük: a vaspálya hossza 76.76 mfld; a társaságnak 77 gőzmozdonya, 145 személy és 1523 teherszállitó kocsija van; ugyanannyi volt 1866-ban; a vonatok 1867-ben összesen 148,634 mrtföld hosszú utat tettek; összesen 438,105 személyt szállittatott t. i. 373,362 polgári utas és 64,713 katona; az utasok közül 2.33% az I, 27.40% a II. 70.27 a III. helyen utazott. A személy szállítást illetöleg a polgári utasoktól befolyt: 1.051,160 frt, a katonáktól 84,614 frt összesen 1867-ben 1.135,774 frt. vagyis az összes bevételnek 25.03 százaléka.

Az összes szállitott teher 11.021,335 vámmázsát tett; ebből 52,856 mázsa uti poggyász, 39,974 mázsa gyorsárú, a többi áru 10.828,505 vámmázsát tett, 3.209,605 frt bevétellel, vagyis az összes bevétel 70.5 százaléka. 1867-ben szállittatott 13 hintó és hadikocsi, 484 kutya, 2207 ló, 43,259 darab szarvasmarha, 237,749 sertés és 123,860 juh; összes vitelára 312,062 frt, összes teher 741,529 vámmázsa. 1866-ban az összes szállított teher tett 9.443,991 vámmázsát 2,846,047 frt. vitelárral,; 1867-ben pedig 11.021,355 v.m. 2.846,048 frt vitelárral; tehát 1867-ben 1.577,814 vámmázsával több szállittatott 363,558 frt nagyobb bevitellel mint 1866-ban. A kivitelre szánt árúk közül több vitetett ki 1867-ben mint 1866-ban csont, fa, nyers-, és rúdvas, gyapju, bőrök, só és más őstermelvények, továbbá dohány-, papir-, olaj-, szappan-, gyertya-. bőr-, fa-, porczellán-, és agyag gyártmányok; ellenben hanyatlást mutatnak a kivitelben árpa, zab, kukoricza, dohánylevelek, hamany, timsó, szalonna és más zsiradékok, ökör, bika, ló-, és katonaló stb.

Az összes bevétel 1867-ben 4.536,746 frt; az összes kiadás 1.677,201 frt; a tiszta bevétel tehát 2.859,545 frt; 1863-ban az összes bevétel volt 2.638,280 frt; az összes kiadás 1,579,903 frt; a tiszta bevétel· 1.058,377 frt; Összehasonlitva az 1866-diki jövedelemmel 1867-ben 222,823 frt vagyis 5.17% többlet mutatkozik. Egy mrtföldre bevétel 1867-ben 59,821 frt esik. — A kiadásból esik 81.720 v. 4.42% a központi igazgatásra, 569,221 frt v. 30.42% a pályaüzletre, 415,977 frt. v. 22.63% a vonatmenetekre, 602,547 f. v. 32.78% az eszközök javitására, 179, 272 f. v 9.75% a különféle adókra. Egy mrföldre esik 23.948 frt kiadás. Az összes kiadás a bevételnek 40.03%- át teszi. 1866-ban a teher- és személyssállitás az összes bevételnek 95.78%- át tette 1867-ben pedig csak 94.63%-át.

A tiszavidéki vaspályán 36 állomás van. Legnagyobb bevételt a következő állomások eredményezték: Arad 485,706 frt 54 kr, Nagy-Várad 389,488 frt. 81 kr. Debreczen 338,640 frt 18 kr. Nyiregyháza 226,604 frt 31 kr, Kassa 226,293 frt 36 kr., Miskolcz 206,202 frt 77 kr, Tokaj 187,177 frt 29 kr, Csaba 160,127 frt, 41 kr, Szolnok 148,732 frt 22 kr., Czegléd 102,007 52 kr; a legkisebb bevétel t. i. 3,309 frt, 25 kr. a hidasnémethi állomáso n volt.

A társaság felhasznált 23,263 öl tüzianyagot, melynek pénzértéke 194,648 frt.

Az államvasúttársaság jelentéséből a következő adatokat közöljük: az 1858 óta kész vasútak hossza, az oravicza-steyerdorfi 4.5 mfld hosszú szénbányait kivéve, 174. 5 mfld, és pedig az éjszaki vonal 62, a délkeleti 91.5 a bécs-újszőnyi 21 mfld. Az 1867-dik év végével a vaspályák bekönyvelt pénzértéke volt 142.841,496 frt, a bánya- és kohótelepek s a fekvő jószágoké 25.344,816 frt 89 kr; követelései más intézetektől 8,511,034 frt 16 kr. értékpapirokban és pénztári készlet 22,086,191 frt 13 kr, különféle váltókban és pénzintézeteknél 12.625,853 frt 15 kr. összes activuma 220,564,257 frt 72 kr.

A társaságnak 366 gőzmozdonya, 505 személyszállító, 377 málha és 6,732 teherszállító kocsija van; szállíttatott: 2.213,101 polgári utas és 264,898 katona, vagyis 89.31% polgárt utas és 20.69% katona; ezekből az éjszaki vonalon 1.350,985 vagy 54.52% a délkeletin 914,778 vagy 36.92%, a bécs-ujszőnyin 212,236 vagy 8.56%; és pedig I helyen 53,823 vagy 2.17% II. helyen 461,704 vagy 18.63% III. helyen 1.697,574 vagy 68.51% nemkülönben 264.898 vagy 10.69% katona; feladatott málha az éjszaki vonalon 141,717 m. vagy 49.90%, a délkeletin 127,496 vagy 44.81, a bécs-újszőnyin 14.772 vagy 5.29%, összesen 283,985 mázsa; feladatott gyorsáru az éjszaki vonalon 162,786 m. vagy 44.39%, a délkeletin 131,392 vagy 35.83%, a bécs-újszőnyin 72,528 vagy 19.78% összesen 366,706 mázsa gyorsárú; teher feladatott az éjszaki vonalon 32,831,194 m. vagy 47.52% a délkeletin 29,622,211 m. vagy 42.87% a bécs-újszőnyin 6,642,340 m. vagy 9.61%, összesen 69,095,745 mázsa teher.

Közlekedett 1,072 gyors-, 5325 személy-, 6468 vegyes- és 22,726 teher és katonavonat; összesen 889,341.44 mfld hosszú utat tettek, ebből az éjszaki vonalon 400,275.84 mfld, a délkeletin 435,787.32, a bécs-újszőnyin 53,378.28 mfld.

Bevétel.

	az éjszaki vonalon frt	%	délkeleti vonalon frt	%	bécs-újszőnyi vonalon frt	%	Összesen frt	%
Személy és katona szállításból . .	2.918,120.57	24.87	3.319,762.76	24.63	387,042.74	20.41	6.615,926.07	24,44
Teherszállításból	8.680,449.64	73.98	10.131,573.36	75.15	1.336,271.40	73.75	20.178,294.40	75.55
Különfélékből	134,686.20	1.15	30,249.02	0.22	108,302.70	5.84	273,237.92	1.01
Összesen . . .	11.733.256.41	100%	13.481,585.14	100%	1.852,616.84	100%	27.067,458.39	100%
Az összes bevételből esik . . .	43.35%		49.81.%		6.84%		100%	

Kiadás.

	az éjszaki vonalon frt	%	délkeleti vonalon frt	%	bécs-újszőnyi vonalon frt	%	Összesen frt	%
Közigazgatás	131,930.76	3.52	150,112.91	3.52	29,328.33	3.52	311,672.00	3.52
Pálya üzlet	984,129.07	26.22	1.121,406.75	26,22	208,322.94	24.96	2.313,858.76	26.10
Menetrendi felügyelet és műhelyek	1.459,421.63	38.89	1.765,900.70	41.28	291,007.80	34.86	3.516,330.13	39.66
Javitások és örszemélyeet . . .	1.177.067.79	31.37	1.240,372.90	28.98	305,952.38	36,66	2.723,393.07	30.72
Összesen . . .	3,752,549.25	100%	4.278,093.26	100%	834,611.45	100%	8.865,253.96	100%
Az összes kiadásból esik . . .	42.33%		48.26%		9.41%		100%	

Tiszta bevétel.

	az éjszaki vonalon	délkeleti vonalon	bécs-újszőnyi vonalon	Összesen
Tiszta bevétel	7.980,607 frt 16 kr.	9.203,491 frt 38 kr.	1.018,005 frt 39 kr.	18.202,204 frt 43 kr.
A tiszta bevételből esik . . .	43.85%	50.56%	5.59%	100%
A kiadás és a bevétel közti arány százalékban	31.98%	31.73%	45.05%	32.75%

A bevétel tehát 1867-ben 27,067,458 frt 39 krt tett, mely bevétel az 1866-dikit 5.125,494 frt 32 kr, vagyis 23.36%-al múlja felül; ebből a személy-málha és gyorsszállításra 6.766,864 frt 60 kr vagyis 25%, a teherszállításra pedig 20.300,593 frt 80 kr, vagyis 75% esik, az 1866-diki bevételből a személy- málha és gyorsszállításra összesen 35%, a teherszállításra 65% esett, mely százalékot összehasonlítva az 1867-dikivel az elsőnél 10% vagyis 1.081,392 frt 03 kr, kevesebb bevétel volt, mely kevesblet az 1866-diki tömeges katonaszállításból magyarázható. Ha azonban az 1867-diki személyszállítást, katonaszállítás nélkül, összehasonlítjuk az 1866-dikival, kitünik, hogy 1867-ben a személyszállításnál 1.431,659 frt 14 krral több bevétel volt, mint 1866-ban. A személyszállításból összesen befolyt 5.698,407 frt 98 kr; ebből a polgári utasoktól 5.349,703 frt 21 kr, vagyis 93.56% a katonaságtól 348,704 frt 77 kr vagyis 6.12% és pedig az éjszaki vonalon 2.530,463 frt 80 kr, vagyis 44.41%, a délkeletin 2,855,521 frt 87 kr, vagyis 50.11% a bécs-újszőnyin 312,422 frt 81 kr, vagyis 5.48% ebből I. helytől 448.290 frt 56 kr vagy 7.87%, a II. helytől 2.054,273 frt 27 kr vagyis 36.05% a III. helytől 2.847,134 frt 38 kr vagyis 49.96%, az átlagos vitelbér tett egy személytől az I. helyen 8 frt 33 kr, a II. helyen 4 frt 45 kr. a III. helyen 1 frt 68 kr. katonától 1 frt 32 kr; általános átlagos vitelár 2 frt 30 mértföldenkint és személyenkint és pedig egy polgári utastól 0.2851 kr, egy katonától 0.5767 kr. A teherszállításból befolyt összesen 20.178,294 frt. 40 kr, mely az 1866-dikit 6.109,626 frt 48 kr, vagy 43.39 %-al mulja felül. A teherszállítás utáni összes bevételből esik az éjszaki vonalra 8.680,449 frt 64 kr, vagyis 43.02%, a délkeletire 10.131,573 frt 36 kr, vagyis 50.21%, a bécs-újszőnyire 1.366,271 frt 40 kr, vagyis 6.77% Egyedül gabona 25.376,120 mázsa szállittatott 7.252,861 frt 03 kr bevétellel, mely az 1866-dikit 10.795,840 mázsa és 3.444,458 frt bevétellel mulja felül, daczára annak, hogy 1866-ban is tetemes kivitel volt. Az átlagos vitelbér mértföldenkint s mázsától tett 18:5-ben 1 frt 38 kr, 1866-ban 1 frt 34 kr, 1867-ben 1 frt 31 kr. A bevétel 1 mfld után 1867-ben 155,114 frt 38 kr volt, 1866-ban pedig 125,741 frt 91 kr.

A kiadások, bele nem értve az adót, jutalmakat, segélyezéseket és a nyugdijalap öregbitésére szánt összeget, tett 1867-ben 8.865,253 frt 96 kr. mely az 1866-diki kiadást 1,652,956 frt 63 krral mulja felül; mindamellett 1867-ben a kiadások az összes bevételnek 32.75%-át tették, holott 1866-ban a kiadások a bevételnek 32.57%-át tették, tehát a kiadások 1867-ben csökkentek. A kiadás mértföldenkint tett 1767-ben 50,803 frt 76 kr, 1866-ban csak 41,331 frt 21 kr. Levonván a mértföldenkinti kiadást a bevételből, marad 1867-ben 104,310 frt 62 kr, 1866-ban pedig 84,410 frt 70 kr tiszta bevétel.

A társaság fizetett 1867-ben 1.405,168 frt 71 kr adót, 57,710 frttal többet mint 1866-ban.

A déli vaspálya társaság évi jelentéséből a következő adatokat közöljük: a pálya hossza volt 1867-dik év végével 259.8 mfld; ebből kész vasút 218.6 mfld; az összes kiépített vasutakból a bécs-trieszti és mellékvonalaira 109.4 mfld a magyar korona tartományaira 107 mfld, a tirolira 40.4 mfld esik; a kész vonalok kiépitése került 139.813,810 frt 55 krba és pedig a bécs-trieszti és mellékvonalai 66.742,307 frt 57 kr, a magyarországi 41,869,682 frt 28 kr, a tiroli 31,201,820 frt 70 kr; egy mértföld kiépitése került a magyarországi vonalnál 338,401 frt 50 kr, a bécs-triesztnél 610,075 frt 93 kr, a tirolinál 772,322 frt 29 kr.

A társaságnak volt az 1867-dik év végével 381 gőzmozdonya, 781 személy-, 6469 teher — és 1,083 különféle szállitó kocsija; ezek összesen 1.026,713 mfld hosszú utat tettek; és pedig a személy és vegyes vonatok 454,765, a tehervonatok 571,984 mfldet; szállíttatott 41,532,696 mássa teher, 17.381,521 frt 91 kr bevétellel; fizetett tehát egy mázsa tehertől mértföldenkint 1.3 kr; személy szállíttatott összesen 4.113,271 polgári vagyis 95%, katona 221,461 vagyis 5%; ezekből utazott I helyen 92,346 vagyis 2.2% a II helyen 736,576 vagyis 18% a III helyen 3.284,349 vagyis 79.8%; az összes utasoktól befolyt 5.456,714 frt és pedig a polgári utasoktól 5.172,119 frt vagyis 94.8%, a katonáktól 5.2%; az I. helyen befolyt 684,646 frt vagyis 13.2%, a II. helyen 1.679,362 frt vagyis 32.5%; mértföldenkint egy polgári utastól 22.6 kr volt a bevétel, egy katonától 6 kr..

A társaság 1867-diki zár számlája ez volt:

Bevétel.

Személyszállitásból	5.416,155 frt.	58 kr,	vagy 23.5%
Málha és gyorsárúszállitásból . .	741.847 „	29 „	„ 3 „
Teherszállitásból	16.612,674 „	62 „	„ 72.5
Különfélékből	349,718 „	37 „	„ 1 „
Összesen . . .	23.200,395 frt.	86 kr	vagy 100 %

Egy mértföld után a bevétel 99,958 frt 62 kr.

Kiadás.

Általános közigazgatás	374,084 frt.	14 kr	vagy 5 %
Felügyelet és javítások	2.186,994 „	68 „	„ 26.5%
Menetrend és műhelyek	3.052,057 „	15 „	„ 37 „
Forgalmi, és kereskedelmi szolgálat	2.613,878 „	59 „	„ 31.5 „
Összesen . . .	8.236,964 frt.	56 kr,	vagy 100 %

Esik egy mértföld után kiadás 35,488 frt 86 kr;

levonatván a kiadást a bevételből marad tiszta bevétel 14.963,431 frt 30 kr; esik egy mértföld után tiszta bevétel 64,469 frt 76 kr. Az összes kiadás a bevételnek 35.5% teszi.

A déli vaspálya társaságnak 75 oly állomása van, a melyeken a bevétel 40,000 frtnál több volt. Ezek közül Bécs 2.763,117 frt Trieszt

2,698.687 ft, Buda 2,233,830 frt. Szissek 1.389,789 Grácz 1.138,064 frt, Kanizsa 734,233, Bruck 461,613 frt Laibach 435.413 frt Kottori 426,538 Tétény 392,436 frt Székes-Fehérvár 372,618 frt, Marburg 304,772 frt stb.

Vízépitésre fordított költségek:

Év	Fizetések és igazgatási költségek		Építések fenntartása 3000 ftig		3000 fton felül építésekre fordított költségek		Rendkivüli építkezések		Összesen	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Duna-folyam										
1863	8,869	63	22,758	47½	—	—	117,949	49	149,577	59½
1864	9,376	97½	18,405	87	—	—	136,132	89	163,915	73½
1865	7,042	35½	19,627	62½	—	—	141,892	93½	168,562	91½
1866	6,625	23	21,342	02½	3,805	50	143,715	02	175,487	77½
1867	7,268	92½	33,507	05½	30,990	50	134,628	48½	206,394	96½
Maros-folyam										
1863	2,878	62	6,619	80	—	—	—	—	9,498	42
1864	2,857	94½	6,620	23	—	—	—	—	9,478	17½
1865	2,131	43	6,999	73	—	—	—	—	9,131	16
1866	1,941	36	6,708	13	—	—	—	—	6,649	49
1867	1,732	50	6,453	28	—	—	—	—	8,185	78
Bega-csatorna										
1863	4,401	42	10,243	28	13.113	56	25,914	77½	53,673	13½
1864	6,464	49	15,194	06	—	—	52,037	21	73,695	76
1865	5.217	80½	16,070	88½	9,836	76½	2,942	61½	34,068	07
1866	8,825	24½	15,396	94½	4,930	—	777	35½	24,929	54½
1867	3,781	75½	9,588	69	4,829	12	—	—	18,199	57½

Az 1867-diki ujonczozás eredménye Szászországban. Ha valamely államban az évenkinti ujonczozás által nyujtott anyagot némi figyelemmel és ismerettel rendezzük és összeállitjuk, számos érdekes adatokat fogunk nyerni, melyekből az összehasonlító statistika segedelmével sok tanulságot és hasznot lehet meriteni.

Előttünk fekszik Szászország 1867-diki ujonczozási eredményének kimutatása, melyben a törvényes mértéket meg nem ütők, az alkalmasnak és alkalmatlannak találtak számának, s különösen a keresetmód és az esetleg ezáltal támadt különféle betegségek által okozott fogyatkozásoknak az összes megvizsgáltakhoz való arányáról sok valóban általános érdekkel biró adatot találunk följegyezve.

Igy a 22,819-re menő katonai szolgálatra köteles egyén közt 3,443 nem ütötte meg a törvényes katonai mértéket, s igy csak 18,876 került orvosi vizsgálat alá. Ezek közöl 8,091 találtatott alkalmasnak, 1,109 egy időre, 9,676 pedig végkép alkalmatlannak bizonyúlt.

A katona kötelesek összes számából tehát csak 36.251% esett az alkalmasnak találtakra, 4.969% az egy időre-, 43.353% a végkép alkalmatlanokra; 15.427% pedig nem ütötte meg a törvényes katonai mértéket.

A foglalkozás vagy keresetmód a testi épség fentartására s igy az illetőknek katonai szolgálatra való képességére nézve is jelentékeny befolyással bir. E tekintetben Szászország ez alkalommal következő eredményt mutat fel:

Foglalkozás vagy keresetmód	A megvizsgált egyének összes száma	Az alkalmasnal találtak összes száma	Az alkalmasnak találtak %-os aranya
Ács	635	325	51.181
Alkusz	88	30	34.090
Asztalos	510	204	40.000
Bányász	635	305	48.031
Bérszolga	2,213	1,083	48.933
Gazda	1,550	726	46.840
Gépész	62	32	51.612
Gyármunkás . . .	336	113	33.630
Hangszerkészitő . .	86	31	36.046
Harisnyaszövő . .	770	245	31.818
Kádár	107	62	57.943
Kerékgyártó . . .	177	80	45.197
Kereskedő	371	109	29.380
Kézi munkás . . .	1,736	828	47.695
Kovács	420	214	50.952
Kőfejtő	122	70	57.377
Kőmives	966	509	52.691
Lakatos	341	141	41.349
Másoló	225	50	22.222
Mészáros	371	223	60.107
Molnár	344	195	56.686
Művész	35	16	45.714
Nyereg-gyártó . . .	93	44	47.312
Paszományos . . .	40	18	45.000
Pék	300	172	52.121

Foglalkozás vagy keresetmód	A megvizsgált egyének összes száma	Az alkalmasnak találtak összes száma	Az alkalmasnak találtak %-os aránya
Posztómüves . . .	215	100	46.511
Serfőző	97	63	64.948
Szabó	296	93	31.418
Szivar csináló . . .	160	52	32.500
Takács	2,488	791	31.792
Tanitó	138	27	19.565
Tanuló	142	47	33.098
Varga	742	278	37.466
Vassodoritó és vasöntő	95	43	45.263

Ezen táblázatból kitünik, hogy a serfőzők között legtöbb egyén találtatott alkalmasnak a katonai szolgálatra, még pedig 64.948%; utánok következnek a mészárosok, kiknél 371 megvizsgált közt 223, azaz 60.107% bizonyult alkalmasnak. Kedvező eredményt mutattak fel még a kádárok, t. i. 107 közt 62, azaz 57.943% alkalmas egyént; a kő[illegible] 122 közt 70, azaz 57.377%-kot, és a molnárok 314 közt 195, azaz 56.686%-kot. A legkedvezőtlenebb eredményt találjuk a tanítóknál, kiknél 138 megvizsgált egyénre csak 27, azaz 19.565% esik, és a másolóknál, hol 225 közt csak 50, vagyis 22.222% találtatott alkalmasnak a katonai szolgálatra. A megvizsgáltak összes számából a legjelentékenyebb rész, körülbelől egy nyolczad, vagyis 2,488 fő esett a takácsokra, és ezek közt 791 alkalmas egyén fordult elő, mi 31.792%-kot tesz. Hasonló százalékos arány mutatkozott a szabóknál és harisnyaszövőknél t. i. 31.418 és 31.818%.

A közölt kimutatásban egyébiránt a megvizsgáltaknak csak azon keresetmódjai vannak említve, melyek legszámosabban előfordulnak és a megvizsgáltaknak legnevezetesebb összegét foglalják magukban.

A legtöbb alkalmatlannak talált egyén a takácsok sorából került ki, számszerint . . . . . 1,372, mi 14.179%-át teszi a nem alkalmas egyének összes számának;

a bérszolgák sorából	1,013, „	10.469%	„	„
a kézi munkások „	846, „	8.743%	„	„
a mezei gazdák „	706, „	7.296%	„	„
a harisnyaszövők „	484, „	5.002%	„	„
a bányászok „	424, „	4.382%	„	„
a kőmivesek „	416, „	4.299%	„	„
a vargák „	359, „	3.710%	„	„
a gyári munkások „	316, „	3.299%	„	„
az ácsok „	269. „	2.780%	„	„
az asztalosok „	268, „	2.769%	„	„
a kereskedők „	265, „	2.738%	„	„

Azon betegségek és testi hiányok közöl, melyek az alkalmatlan egyéneknél leginkább előfordultak, első helyen áll a test hiányos, gyenge

kifejlödése, az úgy nevezett általános testi gyengeség. Ily eset 2,374 találtatott, mely összegben a takácsok . . . . 365 fővel

a bérszolgák	188	„
a harisnyaszövők	185	„
a bányászok	172	„
a kézi munkások	150	„
a vargák	111	„
a mezei gazdák	106	„
a kőmivesek	87	„
az asztalosok	86	„
a kereskedők	73	„

vannak képviselve.

A lapos- és szükmellüség 1,890 esetet szolgáltatott. Mely összeghez

a takácsok	342	fővel
a kézi munkások	176	„
a bérszolgák	153	„
a mezei gazdák	134	„ járultak.

Lapos mellüséggel kapcsolatos görvély vagy erős megdagadt paizsmirigyek szintén igen sokszor fordúltak elő. Számszerint 649 ily egyént találtak, kik közöl ismét

a takácsokra	140,
a harisnyaszövőkre . .	76,
a kézi munkásokra . .	39,
a mezei gazdákra . .	35, sat., sctt.

Altesti sérvek is meglehetős számmal, azaz 599-en találtattak, melyhez

a bérszolgák	102	egyénnel,
a takácsok	82	„
a kézi munkások	54	„
a mezei gazdák	45	„
a bányászok	24	„
a mészárosok	23	„
a gyári munkások . . .	19	„
a harisnyaszövők	19	„
az asztalosok	18	„
a kovácsok	16	„ sorakoztak.

Azon betegségek közöl, melyek az egyes egyének alkalmatlan voltát okozták, leginkább a kezdődő tüdőgümőt (Lungentuberkulosis) vagy az erre hajlammal biró testalkatot szükséges kiemelni. Szászországban ez alkalommal

valóságos tüdőgümő	170	egyénnél,
sorvadási mellalkat	350	„
lapos és szükmellüség . . .	1,890	„
általános testi gyengeség . .	2,374	„
tapasztaltatott, mi összesen	4,784-et	tesz.

Ez tehát majdnem fele az alkalmatlanoknak találtak összes számának.

Hogy a tüdőgümőkórhoz való hajlam és maga a tüdőgümőkór főkép a takácsok, harisnyaszövők, gyármunkások, szabók, irnokok, tanulók, tanítók, papnövendékek stb. sorában mutatkozik, annak oka természetesen azon életmódban keresendő, melyet az emberek ezen osztályai utalva vannak követni. Ezen pusztító betegség még a [illegible] által is előmozdíttatik, mely legfőkép a bányászoknál, harisnyaszövőknél, takácsoknál és gyári munkásoknál napi renden van. És a [illegible], mely ezen [illegible] közönséges eredetét, rendszerint szintén [illegible] lesz e [illegible] kórnak.

Aránylag nagy azon egyének száma is (281), kik belső szembajok, és pedig leginkább külső és belső hályog, a szivárvány- és szaruhártya összenövése, szaruhártya-szemölcs, jelentékenyebb rövid- és gyengelátási baj miatt alkalmatlanok a katonai szolgálatra. Ezen egyének száma főkép az irnokok, tanulók, tanítók, kereskedők, papnövendékek és itt-ott a kézimunkások és napszámosok sorából is került ki.

Jelentékeny számmal előfordultak még [illegible] egyének is. És pedig 493 egyén találtatott ilyennek; mely számban

a bérszolgák . . .	98 fővel,	
a kézimunkások . .	58 „	
a mezei gazdák . .	48 „	
a kőmívesek . . .	39 „	
a bányászok . . .	18 „	
a gyári munkások .	17 „	
a mészárosok . . .	14 „	vannak képviselve.

Az elmegyengeség 33 esetben volt oka a megvizsgáltak alkalmatlan voltának, és leginkább előfordult a bérszolgák, kézimunkások, mezei gazdáknál, míg valóságos elmebetegség csupán 20 egyénnél tapasztaltatott, mely meglehetős egyforma arányban oszlott el minden keresetágra; csak a kézimunkásoknál találtatott kivételesen nyolcz bárgyusági eset.

6

V.

AZ 1868-diki

ARATÁS KENYÉRTERMÉNYEKBEN.

Keleti Károlytól.

Az 1868-ki aratás kimutatása a földmivelés- ipar- és kereskedelmi ministeriumban fenálló statistikai osztálynak első oly hivatalos fölvétele volt, mely, közvetlenül tőle indulván ki, az egész országra, még pedig a szorosb értelemben vett Magyarországon kivül Erdélyországra is terjedt.

Ha maguk a számba vett tények t. i. az 1868-ban aratott kenyértermények mennyisége és a szükséges fogyasztás után fenmaradt fölösleg oly fontosak sem volnának, maga azon körülmény, hogy a magyar hivatalos statistikának ugy szólván első nagyobb föllépésével van dolgunk, elég érdekes volna arra nézve, hogy ez országos fölvétel eredményei helyességét kutassuk és mérlegeljük.

Tudvalevő, hogy földmivelési termelésünkre nézve ed-digelé még mind a földadó-ideiglen munkálatai által kisütött tényekre voltunk utalva. Mennyire feleltek meg ezek a valóságnak, mennyire nem, annak megitélésére nézve semmiféle mértékkel sem birtunk. El kellett a tényeket fogadnunk, mert a bécsi stat. bizottság kezdeményezése folytán a fenállott magyar kir. helytartatótanács által évenkint bekövetelt megyei terménykimutatások oly gyarló munka valának, hogy azokon

elindulni, azok szerint a létező átlagos számok helyességére vagy helytelenségére következtetni csakugyan nem lehetett.

S ha kérdjük mi az o ka annak, hogy ezen terménykimutatások, melyek az eredeti mintákat tekintve, elég helyesen voltak szerkesztve, okszerüen rovatolva, s az eredmény befogadására elkészitve sikert nem eredményeztek, egyébbel sem válaszolhatunk, mint azzal, hogy eme táblázatok alapos elmélet fonalán késziiltek ugyan, de a gyakorlatra nem levén tekintettel, sokkal terjedelmesebbek valának, semhogy helyes betöltésök az amugy is tulterhelt közhatóságok részéről biztosan várható lett volna.

A bécsi stat. bizottság, midőn ezen mintázatokat készitette két szempontból indulhatott. Először is, minél tökéletesebb aratási statistikának akarván anyagát nyerni, nem szoritkozott a főbb termények számbavételére, s nem birván elég önmegtagadással, hogy kevesebb, de annál megbizhatóbb adattal beérje, tulterjedelmes fölvételei által az egész munka helyességét koczkáztatta, sőt, mint a tények utólag, pedig éveken át bebizonyították, végleg el is vétette. A második szempont, melyből indult, az lehetett, hogy nem akarván a központot tulságos munkával terhelni, hanem kész összegeket óhajtván csupán országok szerint összeállitani s igy közölni is: nemcsak az eredeti termésfölvételeket bizta a hatóságokra, hanem kiszámíttatta általuk a fogyasztást is s igy oly munkát háritott a nagyrészt kellő szakismerettel sem biró, de tőlük méltán nem is követelhető közegekre, hogy jó eredményt csak remélni is, valóban nem csekély jóhiszeműségre mutat.

Pedig a központi stat. bizottság ismerte a közegeket, melyekkel dolga volt, s e tekintetben a, mieinket, a magyarokat sem érheti nagyobb vád, mint a lajtántuli legmiveltebb országok akkori közhatóságait. A begyült terméskimutatások általában olyanoknak tekintettek, melyekre épiteni nem, de melyeket még számba venni sem lehetett, mit legjobban következő tény bizonyit.

A bécsi cs. kir. kereskedelmi és közgazdasági ministerium 1864-ben emlékiratot adott ki e czim alatt: „Grundzüge für eine Agricultur-Statistik des öster-

reichischen Kaiserstaates." Ez emlékirat véleményadás végett kiadatott a statistikai központi bizottság elnökének, (akkor még b. *Czoernig*) s az ő és egy külön bizottság véleményétől kisérve jelent meg, tehát föltehető, hogy a benne foglaltakról a bécsi stat. bizottságnak csakugyan volt tudomása.

Ez emlékirat pedig, agrarstatistikának eddigi hiányairól értekezvén, emliti, hogy „további, de kevéssé megbizható adatok csoportozatát képezik az aratási eredmények. Régibb, 1855. május havában kelt belügyministeri rendelet alapján — ugymond — a helytartóságoknak volt feladata évenkint kétszer jelentést tenni a mezei termények állapotáról, az őszi jelentésben pedig az aratási eredményeket is vázolni. A belügyi ministeriumban azonban — így folytatja az emlékirat — e jelentéseket nem használták fel, a hiányzókat meg nem sürgették s igy a dolog annyira elszunnyadt, hogy midőn a ... (t. i. 1864-ki) kereskedelmi és közgazdasági cs. kir. ministerium életbe lépett, Csehországon és Velenczén kivül egy ország se gondolt többé arra, hogy aratási jelentéseket felterjeszszen. Miután — végzi az emlékirat — egy innen kelt rendelettel az ily jelentések felterjesztése határozott minta szerint ujra követeltetett, oly táblázatok jelentek meg, melyek már a legegyszerűbb felülvizsgálat mellett, kevéssé megbizhatóknak, gyakran épen lehetetlenségekben gazdagoknak bizonyultak."

Ez állítás valóságáról értekezőnek is volt alkalma meggyőződni, mert a volt helytartótanács valamelyik főbb hivatalnoka szivességéből, a M. T. Akadémiához is kerültek ily kimutatások Magyarország évi terméséről, melyek a stat. közleményekben lettek volna közlendők, de közlésök előtt véleményadás végett kiadattak neki. Ezen kimutatásokból kitűnt, hogy minden egyes termény fogyasztása számszerint ki volt ugyan téve, de nem létezett kulcs, mely szerint meg lehetett volna itélni, vajjon helyesen számitott vagy csak általában okszerü alapokon kimutatott fogyasztás-e az, mert sem a lakosok sem a háziállatok számával összevethető nem volt; hanem igenis fordultak elő rovatok, melyekben mérő

és akó, meg mérő és mázsa egy összegbe voltak összefoglalva stb.

A mit pedig nem a kimutatásokat betöltött egyes, bármely országbeli hatóságoknak, hanem csak is az említett bécsi ministeriumnak kell betudni, mely a mintákat kiadta, az ama hamis kiindulás, mely a bevetett területet nem kutatta, csak a termelést és fogyasztást kivánta kimut attatni.

Igy természetesen semmi megbizható alapja a központi ellenőrzésnek nem volt s ez nem tudván, mely területről aratott az illető megye ennyi meg ennyi ezer mérő külömféle gabonát, ennyi meg ennyi ezer mázsa szénát stb. vagy be kellett érnie a nyert számokkal s azokat jóhiszemüleg elfogadni, vagy — a mit egyébiránt meg is tettek — a tömérdek munkát megbizhatatlanságánál fogva kárba kellett hagyniok veszni s visszatérniök oda, bár szintén hibásan, a honnan kiindultak, t. i. a kataster és földadó-ideiglen átlagos adataihoz, de melyek után egy bizonyos év terméséről csakugyan nem lehetett szó.

A mezőgazdasági statistika ily állapotjában vette át a magyar kormány az ország vezetését, s ha a bécsi példát évről évre nem akarja követni, módokról kellett gondoskodnia, melyek az évi termésnek legalább megközelitő mennyiségét kitüntetni engedik.

Midőn az országos magyar statistikai tanácsban a 1868-ki termés számbavételének eszméje legelőször megpendíttetett, sokan még azon hitben ringatták magukat, hogy a 1867-ki termés nagysága ismert mennyiség s hogy összesonlítások és combinatiok utján ki fog lehetni deríteni a 1868-kit is. A mikor pedig a tényállás kideríttetett, kitünvén a tengernyi pusztaság, melylyel statistikai tekintetben szemben állunk, sokaknak elveszett hitök, hogy rebus sic stantibus, rövid idő alatt bármi eredményt is elérjünk. S hogy mégis, legalább valamennyire czélt értünk, leginkább a statistikai osztály és tanács szigoru önmegtagadásának köszönhető, mely számba véve a kezdet nehézségeit inkább beérte a kevesebb terményekre szoritkozó s igy legalább részleges eredménynyel biztató, mint a nagy terjedelmü, de terjedelménél fogva is sikertelen maradandó adatgyüjtéssel.

A ki tudja, mennyire szomjazta, ugyszólván, a stat. osztály és tanács az ujabb, megbizhatóbb adatokat, méltányolni fogja e feljebb emlitett önmegtagadást a fölvétel elrendelésében. Igaz, hogy a buza legfontosabb terményünk, nemcsak mert külkereskedésünk ez legkiválóbb részét teszi, hanem mint legelterjedtebb, legáltalánosabb kenyértermény is. Ámde kenyértermény a rozs és kétszeres is, sőt kenyértermény sokhelytt a kukoricza s ha épen szigoruak akarunk lenni néhol a zabmásutt a burgonya is kenyérterménynak tekinthető. De, ha a szoros értelemben vett kenyérterményeket a buzát s rozsot és vegyülékét számon kivül nem lehetett hagyni, a kukoricza, noha buza után talán legelterjedtebb terményünk s részint hizlalás által közvetve, részint pedig nyers állapotban közvetlen és fontos kiviteli czikk, helyesen maradt ki ezen első fölvételből. Mert, ha azon szempont volt irányadó, hogy a hatóságoktól minél kevesebbet követeljünk, ugy épen a kukoricza vetésviszonyait kellett mellőzni, miután tudvalevő, mennyire hely- és hézagpótló a kukoricza országszerte, mennyire nem csupán a rendes forgásu szántóföldben termesztetik s mennyire fordul elő épen ezen gabonanem vetésénél a legkülönbözőbb viszony: a conventios -, a feles -, kaszálásért járó földek tömérdek kisebb részlete stb. melyeknél nézve biztos fölvételeket ily első kisérletnél remélni is alig lehetett, ha pedig követeltetnek, ugyszólván teljes biztossággal jutnak megbizhatatlan számok osztályrészül.

Fölösleges egyébiránt többé azon töprenkedni, vajjon többet kellett volna-e és mit még föl venni a hivatalos statistikai adatgyüjtésbe. Itt ténynyel állunk szemben, melyen a multra nézve változtatni többé nem lehet s legfeljebb a jövőre nézve állithatunk fel szabályokat, igazolhatjuk vagy megtámadhatjuk a követett, s ha tudomásunk van róla, a valóban vett eljárást.

I.

Itt mindenek előtt az vizsgálandó, mely módszer alapján jártak el a hivatalos statistika közegei az aratási adatok gyüjtésében és helyesek voltak-e az elvek, melyeket eljárásukban követtek.

Tabula rasa előtt állván a statistikai tanács, a juker kérdést vitatta, több út kinálkozott előtte, melyeket, vagy melyek közül egyet vagy mást a kormánynak fogamatul végett ajánljon. Az idő, mely alatt a fölvételi munkának vége kellett hajtatni rövid vala, mert ugyszólván küszöbön volt a 1868-ki aratás, midőn a tanácskozások megindittattak s igy egegyszerübbnek látszhatott volna, ha közvetlenül a ter fölvételére terjeszti ki a tanács gondoskodását s hivja fö kormány figyelmét. Ez mindenesetre rövidebb, egyszerü a központra nézve is könnyebb út lett volna, mert a nyers számoknak csupán összeállitását igényli, külön szám nem tesz szükségessé.

A termésbeli adatok gyüjtését lehetett volna a gaz sági egyesületek, lehetett volna egyesek, de talán — bár kevésbbé megbizhatóan — a közhatóságok utján eszközl Legkevésbbé megbizhatóan ez utóbbiak által (noha, mint országszerte megindítandó adatgyüjtésről volt szó, legink ezek lettek volna hivatva közreműködni) azért; mert a hatóság a már meglevő termény kutatására indulván, ugy szólván szembe állittatik az egyes felekkel a gazdákkal, okvetlenül sok helyen kellemetlenül lesz vala kénytel küzdeni az önérdekkel, mely a szerzeményt — itt a term — mint könnyen adó tárgyát, minél inkább titkolni, elrejt ni iparkodik.

A köznép titkolozási hajlama pedig folyton szeme el lebegett az e fontos kérdés fölött tanácskozó szakértő biz ságnak, s ha nagy befolyása volt azon körülménynek, hogy a még általában meg nem nyugtatott kedélyek, valami uj adóztatási félelem által föl ne riasztassanak, arra nézve, hogy csak minél kevesebb termény számbavételére szoritkozott: ugy bátran állithatni, hogy a kutatás módszerének megvá lasztására nézve is volt befolyással e szempont, elhatároztat ván, hogy nem a termény, hanem a bevetett terület vétessék számba általános országos fölvételek által.

Mig tehát az említett szempontokon kivül azon körül mény is latba esett, hogy a bevetett terület, kevésbbé eltit kolható és igy sokkal is inkább számba vehető tény: okvet lenül nyomatékos volt értekezőnek, mint a stat. osztály ve

zetöjének s igy első sorban érdekeltnek azon nézete, hogy a bevetett terület számbavétele által voltaképen kettős adatoknak juthatunk birtokába. Kettős és megbizhatóbb adatoknak az által, hogy a bevetett terület könnyebben és szabatosabban levén számba vehető, általa oly alapot nyerünk, melyen az adatok másik része vagyis a termés elég biztossággal kiszámitható; holott, ha az aratási eredmény közvetlen számbavétele talál elhatároztatni, kapunk ugyan egy csomó számot, de ellenőrzésére, helyességök megitélésére nézve hiányzik a szempont s a bevetett területről nem lett volna tudomásunk.

Ha számba vesszük a területet, a számok ellenőrzésére nézve van valami adatunk, az ugyanis, melyet a kataster deritett ki, még pedig, miután adóztatási czélokból járt el, eléggé meg is bizhatóan. A földadósorozati munkálatokból nemcsak hazánk összes termő területét ismerjük holdszám szerint; de tudjuk azt is, mennyi ez összegből szántóföld; a kenyértermények pedig, legalább kiváló részben, szántóföldön termeltetvén, meg volt adva a lehetőség, hogy a nyerendő számok mivoltát valamennyire mérlegeljük.

Ezen szempontok győztek s a magyarországi hatóságok felszólíttattak a ministerium által, hogy a területökön létező őszi vetéseket u. m. buzát, rozst, kétszerest, a hol pedig vettetni szokott: tavaszi buzát is a kitüzött határidőre mutassák ki 1600□ öles holdakban, külön választva a községi (kis) birtokot, külön pedig a hol léteznek a nagyobb uradalmak, haszonbérlök stb. — mint remélni lehetett — szabatosabban kimutatandó vetéseit.

A hatóságok több-kevesebb idővel tulterjedvén a határidőn, mi, rövid re levén e határidő szabva, nem is csodálható, kivétel nélkül beküldték a kivánt adatokat s most már lássuk, mi eredményt tüntettek fel ez adatok, mennyire voltak használhatók s oly igen kevés-e az, a mit ezen oly egyszerü adatokból okszerü statistikai combinatio alapján ki lehet tudni.

Miután az 1868-ki aratás adatai, a mennyire pedig csak a kenyérterményék fölvételére szoritkoztak, tehát csonka adatai legelébb röviddel az aratás befejezése után a „B u-

da-pesti Közlöny"-ben, ujabban pedig az utólagos kiegészítésekkel és helyreigazitásokkal a „Hiv. Stat. Közlemények" III-dik füzetében megyék szerint közölve voltak, csakugyan idő- s térpazarlás volna azokat itt ujra lenyomatni. Elég, a mondandókhoz szem előtt tartanunk, hogy:

	Magyarországon	Erdélyben	Összesen
1867 összel buzával	3.204,710 hold	276,160 hold	3.480,900 hold
rozszsal	1.951,329 „	247,036 „	2.198,365 „
kétszeressel	574,405 „	141,712 „	716,117 „
Összesen	5.730,474 „	664,908 „	6.395,382 „
volt bevetve, ha pedig ehhez a tavaszi buzát	22.173 „	43.638 „	65,811 holdat
hozzáadjuk eredményül	5.752,647 „	708,546 „	6.461,193 hold

jut, mint a mely a két testvérhazában szoros értelemben vett kenyérterménynyel volt bevetve.

E számokból legelébb is az következik, hogy az összes kenyérterményből:

	Magyarországon	Erdélyben	Összesen
buzára	55.7%	38.9%	53.9%
rozsra	33.9 „	34.8 „	34.0 „
kétszeresre . . .	10.0 „	20.0 „	11.1 „
az őszi terményből átlag	99.6 „	93.8 „	99.0 „
tavaszi buzára pedig .	0.4 „	6.2 „	1.0 „ esik.

Mig tehát a buzavetés Magyarországon a kenyérterménynek szánt összes területnek több mint felét veszi igénybe s a kétszeresre alig 10%, a tavaszi buzára épen csak 0.4% esik; addig Erdélyben a buza és rozs közel egy-egy harmadát veszi igénybe ezen területnek, a harmadik harmadot pedig a kétszeres és tavaszi buza, mi teljesen különböző vetési szokásra enged következtetni. Ez leginkább a tavaszi buzánál tünik ki, mely Erdélyben az összes területből 6%-nál többet vesz igénybe, holott a rozsvetés itt is ott is az egy harmad körül jár, még pedig elég közel (Magyarországon 33.9, Erdélyben 34.8%.)

Szokásnak mondtuk a tavaszi buzavetést Erdélyben, mely egyébiránt a talaj- és éghajlati viszonyokkal van kapcsolatban; de hogy ez erdélyi szokás a mellett a magyarországi adatok is bizonyitanak, mert a tavaszi buzavetésbe itt leg-

inkább csak Kővárvidéken (3.48%), Kraszna (1.08%) Zaránd (6.12%) és Máramaros (0.76%) megyékben dívik, azontul csak Debreczen város határán és Torontál megyében fordul elő nagyobb mennyiségben.

Fokozódik tovább ez adatok érdekessége, ha a százalékot, mely az egyes megyékre e különféle kenyérterményekből esik külön tekintjük, mert belőlök következtetést vonhatunk nemcsak a különböző szokásra, mely a kenyérterményeknek egyik másik faját tal án inkább kedveli, hanem következtethetünk valamennyire a talajra is; mert tudvalevő, hogy más a buza- más a rosztermő föld: a hol tehát az átlagosnál nagyobb % esik a buzára, ott majdnem bizton állithatni, hogy agyagos, humustartalmu földdel bir tulnyomóan a megye, holott az inkább rozstermelő megyéket bátran homokos vegyületüeknek mondhatjuk, a hol pedig — mi egyébiránt elég ritka— a kétszeres van kiválóbb %-ban vetve, a talaj vegyülete minden esetre olyan, hogy nem épen kitünő buzatermő, de még is jobb, sem hogy épen tisztán csak rozs alá használtatnék. Ezzel ugyan korán sincs az mondva, hogy sokhelyt czélszerübb ne volna ott is rozsot vetni, a hol a buza csak nagyobb koczkázattal termelhető, de ily kisebb eltéréseket bátran számon kivül hagyhatni, ha valamely ország termelési viszonyai mintegy madártávlatból tekintetnek.

A „Hiv. Stat. Közlemények" említett füzetében az aratási eredmények kimutatásához egy táblázat van csatolva, mely megyénkint az összes termő területet és összes szántóföldet kimutatja, és melyben ki van számitva nemcsak az, hogy a szántóföld az összes termő területnek megyénkint mily százalékát képezi; hanem ki van mutatva az is, hogy a buza - rozs - kétszeresvetés egyenkint és összesen mily százaléka az összes szántóföldnek.

E táblázatot közelebbről vizsgálva azt találjuk, hogy Magyarország 13.798,531 holdnyi szántóföldo a 34.135,929 katastralis holdnyi termő területnek 40.51%-a, az 1867-ki összes őszi vetés (mindenütt csak a három főkenyérterményt értve) a szántóföldnek 40.90%-ka, melyből tiszta buzára 23.13 rozsra 13.75, kétszeresre pedig 4.02% esik.

Ez átlagokat tartva szem előtt, legelébb is azt látjuk, hogy az átlagon felül használják a **szántóföldet őszi vetés alá** következő megyék:

1. Csanád megye . 76.35%-kal.
2. Békés m. . . 72.11 „
3. Csongrád m. . . 61.67 „
4. Torontál m. . . 60.69 „
5. Arad m. . . . 60.59 „
6. Jászkun kerület . 60.21 „
7. Heves-Szolnok m. 59.65 „
8. Temes m. . . . 57.54 „
9. Pest m. . . . 49.83 „
10. Győr m. . . . 49.66 „
11. Soprony m. . . 48.95 „
12. Vas m. . . . 47.51 „
13. Hajdu kerület . 46.88 „
14. Veszprém m. . . 45.77 „
15. Zala m. . . . 44.6 „
16. Bihar m. . . . 41.17 „
17. Borsod m. . . 41.12 „

Legkovésbbé használják a szántóföldet őszi vetés alá, vagyis legcsekélyebb százalékot tüntetnek ki, megforditott rendben következő megyék:

52. Árva m. . . 1.20%-kal.
51. Máramaros m. 6.84 „
50. Kövár vidéke . 9.38 „
49. Szepes m. . . 9.42 „
48. Liptó m. . . 9.99 „
47. Sáros m. . . 14.76 „
46. Trencsén m. . 15.06 „
45. Zaránd m. . . 19.44 „
44. Közép-Szolnok 21.50 „
43. Bereg m. . . 23.28 „
42. Túrócz m. . 23.71 „
41. Gömör m. . . 27.41 „
40. Kraszna m. . 27.62 „
39. Ugocsa m. . 28.52 „
38. Zólyom m. . 29.26 „
37. Bars m. . . 31.32 „
36. Torna m. . . 32.05 „
35. Nyitra m. . . 33.09 „
34. Ung m. . . 34.17 „
33. Fehér m. . . 34.34 „
32. Krassó . . . 35.03 „

31. Bács . . .	35.95%-kal
30. Nógrád m. . .	36.76 „
29. Szatmár m. .	36.97 „
28. Pozsony m. .	37.04 „
27. Esztergom m. .	37.06 „
26. Baranya m. .	37.36 „
25. Hont m. . .	37.82 „
24. Mosony m. . .	37.83 „
23. Somogy m. . .	38.34 „
22. Komárom m. .	38.94 „
21. Szabolcs m. .	39.07 „
20. Zemplén m. .	39.30 „
19. Tolna m. . .	40.56 „
18. Abauj m. . .	40.80 „

Az itt használt sorozati számot későbbi összevetések alapjául megtartván, azonnal szembeötlik, mily csodálatosan sorakoznak a megyék — kevés kivétellel — nagyjából ismert termékenységök szerint azon viszonyban is, hogy mennyire birják szántóföldjeiket őszi vagyis a legbecsesebb gabonanemek vetése alá használni. S a mint egyrészt Csanád, Békés, Csongrád, Torontál, Arad stb. kezdik meg ez irányban a sort, ugy látjuk a legszegényebb megyéket hátul sorakozni, még pedig leghátul Árva, utána Máramaros, Kővár vidéke stb., az átlaghoz legközelebb állanak egyrészt Bihar és Borsod, másrészt Abauj és Tolna megyék.

Értekező „telekadó és kataster" czimü munkájában a katasterileg kitüntetett tiszta jövedelem után sorakoztatva a megyéket, s e szerint számitván ki vagyonhányadosukat hasonló eredményekre jutott, melyek a köztudomással is egyezvén, de ott merőben más forrásokból meríttetvén, részben az 1868-ki fölvételek helyessége mellett is bizonyítanak.

Lássuk immár, ugyan ez eljárást követve, az egyes gabonanemeket s tekintsük az ekkép nyert eredményeket.

Az átlagon (23.13%-on) felül, vagyis kiválóan buzát termelő megyék következők:

1. Békés m. . . .	67.64%-kal
2. Csanád m. . . .	67.12 „
3. Torontál m. . . .	56.92 „
4. Csongrád m. . . .	47.10 „
5. Temes m.. . . .	43.61 „

6. Heves-Szolnok m. . 41.59 °-al
7. Arad m. . . . . 36.62 „
8. Győr m. . . . . 31.74 „
9. Bács m. . . . . 29.36 „
10. Jászkún ker.. . . 27.75 „
11. Soprony m. . . . 26.22 „
12. Krassó m. . . . 25.77 „
13. Tolna m.. . . . 25.40 „
14. Komárom m. . . 24.58 „

s talán ide lehetne még sorolni, mint az átlagot majdnem megütőt:

15. Fehér megyét . . . 23.10

Legcsekélyebb búzatermő megyék ismét:

52. Árva m. 0.01%-kal
51. Szepes m. . . . . 0.58 „
50. Liptó m. . . . . 1.52 „
49. Túróc m. . . . . 2.60 „
48. Máramaros m. . . . 2.90 „
47. Sáros m. . . . . 3.14 „
46. Trencsén m. . . . 4.94%-al
45. Kraszna m. . . . 5.36 „
44. Zólyom m.. . . . 5.58 „
43. Közép-Szolnok m.. . 5.62 „
42. Kővár-vidéke . . . 6.34 „
41. Szabolcs m.. . . . 7.58 „
40. Nyitra m. . . . . 7.86 „
39. Bereg m. . . . . 8.53 „
38. Torna m. . . . . 8.52 „
37. Gömör m. . . . . 9.55 „
36. Ung m. . . . . . 9.72 „
35. Nógrád m. . . . . 11.22 „
34. Ugocsa m. . . . . 11.22 „
33. Zaránd m. . . . . 11.85 „
32. Abaúj m. . . . . 13.15 „
31. Zala m. . . . . . 13.61 „
30. Borsod. m. . . . . 13.72 „
29 Szathmár m.. . . . 13.62 „
28 Bihar m. . . . . . 14.85 „
27 Hajdú ker. . . . . 15.80 „
26. Bars m.. . . . . 15.87 „
25. Hont m. . . . . 16.11 „
24. Zemplén m. . . . . 17.10 „
23. Pest m. . . . . . 17.46 „
22. Pozsony m.. . . . 17.79 „

21. Baranya m. . . .	19.18 $_0|^0$-al
20. Vas m.	20.60 „
19. Esztergom m. . . .	21.01 „
18. Somogy m.	21.30 „
17. Vesprém m. . . .	21.84 „
16 Mosony m.	22.45 „

Kiválóan vagyis az átlagon felül **rozstermelők** következő megyék, melyekben főkép az átlagon alúl termelőknél épen megforditott sorrendre akadunk, és pedig:

1. Zala m.	29.75 $^0|_0$-kal
2. Szabolcs m. . . .	28.89 „
3. Hajdú kerület . .	28.23 „
4 Abaúj m.	27.27 „
5. Pest m.	26.87 „
6. Vas m.	26.84 „
7. Ung m.	24.38 „
8. Nógrád m. . . .	24.13 „
9. Nyitra m. . . .	23.76 „
10. Veszprém m. . .	22.98 „
11. Borsod m. . . .	22. 0 „
12. Soprony m.. . .	21.96 „
13. Túrócz m. . . .	21.62 „
14. Zemplén m. . .	21.43 „
15. Zólyom m. . . .	20.84 „
16. Torna m. . . .	20.66 „
17. Hont m.. . . .	18.87 „
18. Pozsony m. . . .	18.21 „
19. Jászkún-kerület .	17.04 „
20. Gömör m. . . .	16 77 „
21. Somogy m.. . .	16.14 „
22. Győr m. . . .	15.44 „
23. Mosony m. . . .	15.08 „
24. Bihar m. . . .	14.83 „
25. Bars m.	14.29 „
26. Kraszna m. . . .	13.98 „
27. Szathmár m. . .	13.85 „

Föltünőbb, mint említve volt az átlagon alól rozsot termelő megyék sorakozása, mely szerint

52. Békés m. . . .	0.29 $^0/_0$-kal	
51. Árva m.. . . .	1.19 „	Mint általában csak tavaszit termelő megye
50. Bács m.. . . .	1.89 „	
49. Kővár vid. . . .	1.99 „	
48. Zaránd m. . . .	2.30 „	

47.	Torontál m. . . .	2.26%-al
46.	Máramaros m. . . .	3.24 „
45.	Csanád m. . . .	3.27 „
44.	Krassó m. . . .	3.61 „
43.	Temes m. . . .	6.38 „
42.	Arad m.. . . .	6.48 „
41.	Liptó m. . . .	7.96 „
40.	Közép-Szolnok m. .	8.72 „
39.	Szepes m. . . .	8.83 „
38.	Fehér m. . . .	9.28 „
37.	Esztergom m. . .	9.85 „
36.	Baranya m. . . .	10.03 „
35.	Heves-Szolnok m. .	10.11 „
34.	Trencsén m.. . .	10.12 „
33.	Komárom m. . .	10.96 „
32.	Sáros m. . . .	11.06 „
31.	Tolna m. . . .	11.45 „
30.	Ugocsa m. . . .	11.50 „
29.	Bereg m. . . .	12.12 „
28.	Csongrád m. . .	12.49 „

A kétszeres vetésre nézve fölösleges a megyéken mind végig tekintenünk s elég lesz felsorolnunk néhányat, mely az átlagon nagyon f e l ü l és azon nagyon a l ó l áll.

1.	Arad m.. . . .	18.09%-al
2.	Jászkún ker. . .	15.42 „
3.	Bihar m. . . .	11.49 „
4.	Szathmár m. . .	9.27 „
5.	Baranya m. . . .	8.18 „
6.	Heves-Szolnok m. .	7.74 „
7.	Temes m. . . .	7.35 „
8.	Közép-Szolnok m. .	7.16 „
9.	Esztergom m. . .	6.22 „
10.	Csanád m. . . .	5.96 „
52.	Árva m.	0. 0 „
51.	Trencsén m.. . .	0. 0 „
50.	Túrócz m. . . .	0. 0 „
49.	Szepes m. . . .	0.06 „
48.	Vas m.	0.07 „
47.	Ung m.	0.07 „
46.	Mosony m.. . .	0.30 „
45.	Abaúj m. . . .	0.38 „
44.	Liptó m. . . .	0.51 „
43.	Sáros m. . . .	0.56 „
42.	Zala m.	0.64 „
41.	Máramaros m. . .	0.70 „ stb.

Ha a megyéket az őszi vetés alá használt szántóföld sorrendje szerint állítjuk össze, a többi vetemény sorozata következő:

	búza	rozs	kétszeres
1. Csanád megye	2	45	10
2. Békés m.	1	52	
3. Csongrád m.	4	28	
4. Torontál m.	3	47	
5. Arad m.	7	42	1
6. Jászkún kerület	10	19	2
7. Heves-Szolnok m.	6	35	6
8. Temes m.	5	43	7
9. Pest m.	23	5	
10. Győr m.	8	22	
11. Soprony m.	11	12	
12. Vas m.	20	6	48
13. Hajdú ker.	26	3	
14. Veszprém m.	17	10	
15. Zala m.	31	1	42
16. Bihar m.	28	24	3
17. Borsod m.	30	11	
18. Abaúj m.	32	4	45
19. Tolna m.	13	31	
20. Zemplén m.	24	14	
21. Szabolcs m.	41	2	
22. Komárom	14	33	
23. Somogy m.	18	21	
24. Mosony m.	16	23	46
25. Hont m.	25	17	
26. Baranya m.	21	36	5
27. Esztergom m.	19	37	9
28. Pozsony m.	22	18	
29. Szathmár m.	29	27	4
30. Nógrád m.	35	8	
31. Bács m.	9	50	
32. Krassó m.	12	44	
33. Fehér m.	15	38	
34. Ung m.	36	7	47
35. Nyitra m.	40	9	
36. Torna m.	38	16	
37. Bars m.	26	25	
38. Zólyom m.	44	15	
39. Ugocsa m.	34	30	
40. Kraszna m.	45	26	
41. Gömör m.	37	20	

42. Túrócz m.	49	13	50
43. Bereg m.	39	29	
44. Közép-Szolnok m.	43	40	8
45. Zaránd m.	33	48	
46. Trencsén m.	46	34	51
47. Sáros m.	47	32	43
48. Liptó m.	50	41	44
49. Szepes m.	51	39	49
50. Kővár vidéke	42	49	
51. Máramaros m.	48	46	41
52. Árva m.	52	51	52

Hasonló alapon véve számba Erdély megyéit, székeit s vidékeit, azt tapasztaljuk mindenek előtt, hogy az őszi vetés egy megyében sem foglalja el a szántóföldnek oly tetemes százalékát, mint Magyarország búzatermelő megyéiben, mely is Szászváros-székben 39.70, Szerdahely-székben 37.63, Nagysink-székben 37.0, Három-székben 35.48% a többi megyékben 30-on felül alig emelkedik, s messze elmarad Magyarország tizennyolcz első rendü megyéitől, melyekben ezen százalék 40 és 76 közt változik.

Erdély egész átlaga is csekély, s midőn Magyarországban a szántóföld az összes termőföldnek 40.54%-át képezi, Erdélyben ez csak 26.14, az egész szántóföldből pedig az őszi búza 11.25, a rozs 10.06, a kétszeres 5.77%-ot foglal el s Magyarországot csak kétszeresben haladja meg, mely ott csak 4.02%, jóval tetemesebb azontúl tavaszi búzabeli %-a, vagyis 1.77, holott Magyarországon csak 0.15. De tavaszi búzára nézve is csak néhány megye mutat fel nagyobb százalékot, u. m. Hunyad megye 10.07, Alsó-Fehér 6.02, Kolozs 2.56, Fogaras vidéke 2.36, azontúl csak még Belső-Szolnok megyében termeltetik tavaszi búza 0.52, Udvarhelyszékben 0.47 és Háromszékben 0.05%-nyi térségen.

Legfőbb búzatermelő tája Erdélynek Beszterczevidéke, hol is az 28.01%-ra emelkedik, azontúl Kőhalomszék 25.88, Szerdahelyszék 23.78, Szebenszék 23.35%-kal. A többi megyék és székek a 20%-ot sem érik el, még pedig azon megyék sem, melyekben a tavaszi búzatermelés föltünő terjedelmü, mint Hunyad- és Alsó-Fehérmegye, melyek a két fajta búzát együvé véve is csak 18.46 és 19%-ig emelkednek. Legcsekélyebb a búzatermelő százalék Csíkszékben, de még

ott is 4.81% s oly alantra sehol sem szállt, mint például Magyarország 3—4 szegényebb megyeiben hol a 2%-ot alig éri el; valamint Erdély termelése általában sokkal egyenletesebb s oly végleteket, mint Magyarország sehol sem tüntet fel.

A rozstermelés legelterjedtebb Fogaras vidékén 22.44%-kal, Csíkszékben 20.33, Háromszékben 19.84; azontúl már csak 12%-al találkozunk. A legcsekélyebb rozstermelés Szerdahelyszékben fordul elő 1.24%-kal, továbbá Naszód vidékén 1.97-tel, azontúl mindenütt legalább 3—4%-ra rúg

Kétszeres vetésében legelső helyen sorakozik Nagysinkszék 16.03%-kal, utánna Küküllőmegye 13.43-al, Szerdahelyszék 12.61-gyel, végre Szászvárosszék és Udvarhelyszék 10.38 és 10.16-tal, a többi székekben 5—6% közt változik termelése, csak Kőhalomszék, Fogaras és Naszód vidéke tesznek különbséget 0.08, 0.48 és 0.68%-kal, csekély végre még a százalék Beszterczе vidékén 1.53-mal és Belső-Szolnok megyében 2.30-al, a többiekben eléggé az átlag körül hullámzik.

Erdély külön s az aránylagos vetésfelosztástól kevésbbé eltérő viszonyait számon kivül hagyva, a magyarországi megyék sorozatából feltünő pontossággal az tünik ki, hogy a mely megyék a szántóföld legnagyobb százalékát fordítják őszi vetésre egyúttal legerősebb búzatermelők is. E sorozatot az első 10—12 megyében alig látjuk megszakasztva s csak Pest esik valamennyire hátra a búzatermelésben (23-dik helyre) mit nagyrészt homokos talaja magyaráz; valamint Bács, mely különben a búzatermelők közt a 9-ik helyet foglalja el, az őszi vetésben általában csak 31-ik helyre jut, mit viszont virágzó kendertermelése — mint tavaszi vetemény — igazolhat. Éjszakibb s gyöngébb talajú megyéink a mint a szántóföldnek őszi alá való használatában sorakoznak leghátul, úgy hátul maradnak búzában, rozsban, kétszeresben egyaránt, minek legszembeötlőbb példája Árva, mint általában legszegényebb talajúnak ismert megye, mely is háromszorosan az 52-ik helyre jutott, épen csak rozsban bírt az utolsóelőttire vergődni, az utolsó hely itt egyik legelső búzatermelőnek, vagyis Békés megyének jutván.

Ezen kissé fárasztó összeállítás talán játszi szám csoportositásnak tekintethetnék, ha ezen első hazai statistikai föl-

vételnél szükségünk nem lett volna annak kutatására, menynyiben megbízhatók a számok, melyekből kenyérterménybeli aratásunk 1868-ra volt összeállítható; s ha nem volna szükséges meggyőződést szereznünk az iránt, vajjon helyes-e az alap, melyen a magyar statistikai hivatal jövendőbeli ily fölvételeinél indulni készül.

Csak a számok ily csoportosításából, jobbra balra való összehasonlításából s az általános tudattal való összevetéséből lehet megnyugvást szerezni helyességök iránt akkor, ha absolut mértékül egyéb nem kínálkozik, mint a sokat gáncsolt és sokban talán méltatlanúl gyanusított kataster.

Nézzük tehát most a kataster adatait s kutassuk, vajjon mennyire vágnak össze az 1868-ki fölvételek amazokkal, hogy részint ezekből a kataster számainak helyességére részint amazéiból ezekre következtethessünk.

	búzával és kétszeressel	rozszsal
A katasteri adatok szerint átlag szokott bevettetni Magyarországon	2.223,056	1.848,905 hold
Erdélyben	409,514	252,298 „
Összesen	2.632,570	2.101,203 „
Az 1868-ki fölvételek kimutatnak: Magyarországon	3.779,145	1.951,329 holdat
Erdélyben	417,872	247,036 „
Összesen	4.197,017	2.198,365 „

Az 1868-ki fölvételek tehát mindkét terménynem összegében tetemes többletet mutatnak s így a hibás fölvétel legfőbb gyanúja, az eltitkolás vagy hamis bevallás gyanúja el van hárítva s bízhatunk az adatgyüjtők őszinteségében, melyből a jövőre nézve is reményt meríthetünk.

Nem szabad azonban megállapodnunk azon egyszerű ténynél, hogy több a búza s rozs alá használt föld 1868-ban mint volt például 1853-ban, érjük be tehát vele, jó volt a fölvétel! Nem. Szabad nekünk bátran tovább is menni s az egyes összegeket elemezni is. Legelébb is Erdélyt, mint csekélyebb összegü országot véve vizsgálat alá azt tapasztaljuk, hogy a bevetett térség a 15 évi időközben történt két oly különböző felvételnél majdnem teljesen összevág, a mennyiben búza és kétszeres együtt csak 8000 holdnyi különzéket

mutat az 1868-ki év javára, a rozs pedig 5000 holdnyi különzéket, melylyel 1868-ban kevesebb lett volna elvetve. E nem egészen 2%-nyi differentia, ha már magában is lényegtelen s minden újabb ily terjedelmü országos fölvételnél ismét és ismét fel fog tünni, még azon kívül könnyen meg is magyarázható, feltehető ugyanis, hogy a hol másfél évtizeddel ezelőtt még tiszta rozsot vetettek, ott most a föld jobb felhasználása végett búzát vagy legalább kétszerest vetnek. Elfogadva ez állítást s az 1868-ki 5,000 holdnyi hiányt a búzatermelés többletéből levonva, marad csupán 3,000 holdnyi különzék, még pedig többleti különzék igazolandó, de hogy a kenyérterménvek vetése 15 év alatt ennyivel gyarapodhatott az még Erdélynek, Magyarországnál sokkal állandóbb s kevésbbé változó viszonyainál is könnyen elfogadható.

Magyarországnál sokkal nagyobb különbséggel van dolgunk s hogy ezzel nyugalmasabban foglalkozhassunk tekintsük előbb a rozsvetést, mely az említett másfél évtized alatt csak kerek 100,000 holddal gyarapodott, oly különbség, melyet, noha 5½%, minden a ki viszonyainkat ismeri könynyen fog lehetőnek elfogadni, de a búzáról mondandókban amúgy is magyarázatát fogja lelni.

A búzatermelés 1853—1868-ig 2.223,000 holdról 3.779,000 vagyis 1.556,000 holddal, az az közel 70%-kal szaporodott. Oly tetemes szaporodás ez, mely könnyen hibásnak tüntethetné föl akár a korábbi akár az idei fölvételeket, ha ugyan viszonyaink általános ismerete elő nem készített volna arra, hogy, mihelyt egyszer számba fog vétetni gabonatermelésünk, roppantúl megváltozott számokkal fogunk találkozni.

Mindenki tudja, mily tetemes változást szült mezőgazdasági viszonyainkban a föld általános felszabadulása 1848 után, az adókivetés után kénytelen-kelletlen fokozódott termelés, mennyire feküdt az épen a gabonatermelésnek, mint akkoriban legjövedelmezőbb gazdasági ágnak, mennyi legelő lett feltörve s mennyi szüz föld eke alá véve?

Más szempontból ugyan, de ugyan ezen viszonyokra hivatkozik egyik újabb szakirónk, *Kenessey Kálmán*, „mezőgazdasági munkaerőcalamitás" czímü, az in-

mént megjelent füzetében. „Ehhez járult — a legelőfeltörésekre hivatkozván, írja — még a Tisza szabályozása által vízármentesített s a földmívelésnek eddigelé megnyert 220 □ mértföldnyi nagy térség; — a Balaton leebb szállítása, a Kúnlapos, a Hosszúrét, Alibunár, Kanyapta mocsár s több más terjedelmes tavaknak — részint önkéntes, részint mesterségesen eszközlött kiszárítása által származott nagyszerű — mintegy 32 □ mértföldnyivel öregbedése a földmívelés s különösebben az eke terének.“

Fogadjuk el részletesebb számok hiányában a fentebbieket, vagyis 252 □ métföldet, a mi kerek számban 2.520,000 hold, és tekintsük a kiválóan búzatermelő, korábban kimutatott 15 megyének legelőjét, mely is a kataster szerint.

Békésben	155,300
Csanádban . . .	62,300
Torontálban . . .	235,600
Csongrádban . . .	154,100
Temesben . . .	139,400
Heves-Szolnokban .	323,000
Aradban	204,200
Győrben	51,700
Bácsban	297,000
A jászkún-kerületben.	258,200
Sopronyban . . .	58,900
Krassóban . . .	184,800
Tolnában	111,000
Komáromban . .	78,400
Fehérben	125,500
Összesen .	2.412,400 hold

Mondjuk, hogy a fentebbi ármentesített s szárított földeknek csak $^2/_3$-da esik a kataster behozása óta lefolyt időre, noha a legtöbb szabályozás és lecsapolás épen azóta történt, ez . . . . . . 1.260,000 hold

a legelő feltörését vegyük csak $5\,^0/_0$-ra	122,000	„
az erdő irtás országszerte csak $1\,^1/_2\,^0/_0$	138,000	„
a nádasokból feltörteknek 10-et . .	26,000	„
ez összesen	1.546,000	„

s miután tudvalevő, hogy az ekként nyert pihent föld legnagyobb részben búzatermelésre fordíttatott, kikaptunk e cse-

kély számítás mellett is több mint másfél millió hold földet, vagyis nagyobb részt megnyertük a többletet, melylyel búzatermelésünk 1853 óta szaporodottnak van kitüntetve.

A nyert adatok helyességében tehát nincs okunk kételkedni s míg több évi fölvételek az évi vetés holdszámának összehasonlítását nem teszi lehetövé, ez alapszámokban csakugyan megnyughatunk.

II.

Bármennyire meggyőző, vagy épen figyelembe se veendő, lett légyen az, mi az alapul fölvett bevetett terület számbavételét illetőleg el volt mondva, az meg nem tagadható a statistikai osztálytól, hogy helyes statistikai alapon járt el: fölvételekre alapítván azon adatok számbavételét, melyekre az 1868-ki termés kimutatása végett szüksége volt.

Máskép áll a kérdés, ha azon eljárást tekíntjük, mely a termett mennyiség számbavételénél követtetett.

Mielött az eljárás helyessége vagy helytelensége iránt ítéletet lehetne koczkáztatni, nézzük miképen lett az évi termés a már ismert bevetett terület alapján kiszámítva.

A statistikai tanácsban fölmerült a nézet, melyben értekező is osztozott, hogy a termés minősége iránt a holdankinti termés próbacséplések útján volna országszerte megállapítandó. S ez okvetlenül legokszerűbb eljárás lesz vala, ha oly könnyen eszközölhető lett volna, mint a mily könnyü a megállapítása. Próbacsépléseknek, ha csakugyan használható eredmény czéljából elrendeltettek volna, országszerte a legkülönbözőbb s a lehető legtöbb helyen kellett volna eszközöltetni. De elrendelhető-e valóban a próbacséplés? Lehet e valakit s lehet-e még inkább sok gazdát arra kényszeríteni, hogy gabonát egy-egy kimért holdról külön letakaríttasson, csépeltessen, megméressen s bemondja az eredményt? Nemde legtöbb helyen az illetők jóakaratára szorult volna a kormány s kihez forduljon ezért voltaképen? A hatóságok útján ez eljárást el nem rendelheti; közvetlenül szólítsa fel tehát az egyes gazdákat? Azonkívül pedig mint kezdetben említve vala — küszöbön volt az aratás, né-

hol talán már meg is indult, míg pedig ily nagyobb fölvétel gépezete megindítható, könnyen a termés legnagyobb része le is van takarítva.

A statistikai osztály ezért készséggel elfogadta az országos magyar gazdasági egyesület alelnökének ajánlatát, mely szerint ez egyesület országos összeköttetéseit használván fel, a legkülönbözőbb vidékekről szerez tudosításokat a termés minősége iránt közvetlenül a gazdáktól. A gazdasági egyesület be is váltá szavát s részben az aratás előtt közlött adatokat a gabona állásáról, az aratási kilátásokról; részben pedig az aratás főbb részének befejezése után oly terjedelmes összeállítást készíttetett a hozzá beérkezett jelentésekből, hogy belőle az ország gabonatermelésének képe elég jól kitünt.

A váz meglevén, csak húst kellett a tagokra rakni, hogy az alak kidomborodjék, azaz számokban fejezni ki a termés bemondott minőségét.

Ha számba vesszük, hogy a köznyelven jó, középszerü, rosz termés fogalma, voltaképen számbeli fogalom, hogy az értelmes gazda — igaz, hogy a vidék különböző termései szerint — igen jól megtudja ítélni, mennyi az a termés a mit jónak, középszerűnek vagy rosznak mond, hogy e három szó különböző összeköttetése ugyan annyi nuancet jelez, mint például jó-közép, rosz-közép, hogy ia jó és rosz még azonkívül fokozható is: igen rosz, igen jó stb. akkor épen nem csodálható, hogy a kifejezések jó megfigyelésével oly kulcs vagy fokozat volt megállapítható, mely ha a termés bemondott minőségének is jó megfigyelése mellett az illető vidékre helyesen alkalmaztatott, a vele kiszámított eredményekre nézve nem maradhat távol a valóságtól.

E kulcs, vagy termés-fokozat, a különböző vidékek szerint ekkép lett megállapítva :

rosz . . .	3— 4	pozs.	mérő
rosz közép .	5— 7	„	„
közép . .	8—10	„	„
jóközép . .	10—12	„	„
jó . . .	15—18	„	„
kitünő . .	20—24	„	„

Ha e kulcs a búzára nézve áll, rozsra nézve általában 3—4 mérővel többet lehetett venni, a különböző vidékekre nézve pedig, bővebben termő megyékben a magasabb, szegényebb termésüeknél a kisebb fokozatot.

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a stat. osztálynak még egy tényező állt rendelkezésére, mely ma, kifejlett nyilvánosságú életünkben nem épen megvetendő tényező: a s a j t ó.

A sajtó legnagyobb része, áthatva azon fontosságtól melylyel mezőgazdasági viszonyaink s azok főmozzanta az aratás összes anyagi életünkre gyakorolnak, iparkodott minél több vidékről szerezni be tudosításokat mind a termés minőségéről, mind holdankinti mennyiségéről s az ekkép nyilvánosságra hozott számok, melyek épen nyilvános közzétételöknél fogva a közönség által ellenőrizve is valának, viszont legjobb mérvül szolgáltak a begyült termés-adatok helyességének megítélésére.

Ez úton számos termés-adat gyült nem csak az ország különböző vidékeiről, hanem a különböző terményfajok szerint is és összehasonlíttatván az orsz. gazdasági egylet által szolgáltatott adatokkal, részben pótolta a hiányokat, részben helyreigazitásukat tette lehetővé, legtöbb esetben azonban megerősitette a bejelentett tények helyességét.

A statistikai osztály e kulcsot alkalmazván az ismert holdszám szorzójául, kiszámította, hogy Magyarországon 1868-ban :

	44.210,200	mérő búza
	24.692,200	„ rozs, és
	8.524,300	„ kétszeres, vagyis
Összesen	77.427,400	mérő őszi vetés termett,
melyhez.....	183,800	„ tavaszi búza járulván,
az összes kenyértermény	77.611,200	mérőre tehető.

Hasonló alapon lön kiszámítva a termés Erdélyben is, és

	3.166,200	mérő búzát
	3.188,400	„ rozsot
	1.653,500	„ kétszerest
Összesen	8.008,100	mérő őszi vetést tüntetett ki,
melyhez még	515,700	„ tavaszi búza is járulván,
az összes kenyértermény	8.523,800	mérőben lett megállapítva, az összeg mindkét testvérországra nézve 86.135,000 mérőt mutatván.

Vajjon helyes volt-e az eljárás, azt később lesz alkalmunk vizsgálni, ha a tárgy elvi oldalával foglalkozunk. Jelenleg csak a számokkal van dolgunk, s miután Magyar- és Erdélyország átlagos terméséről több rendbeli adatok léteznek, tekintsük mindenek előtt ezeket.

A bécsi cs. kir. statistikai központi bizottság a katasteri adatok s az évi termés- jelentések alapján a magyar-osztrák monarchiára és pedig 1866-ra, tehát a katasterinél sokkal közelebb időre nézve számított ki átlagos termés menynyiséget. Ez átlag szerint esik évi termésül:

	búza	rozs	kétszeres	összes őszi
Magyarországra	34.834,000	21.825,400	3.072,200	59,731,600
Erdélyországra	2.035,000	3.080,000	1.876,000	6.991,000
Összesen	36.869,000	24.905,400	4.948,200	66.722,600

A főösszeg tehát 1868-ban közel 20 millió mérőnyi többletet mutat ki az átlagos évi termés fölött, mi, miután Magyarországnak ez évben csakugyan középesen felüli termése vala, könnyen megérthető.

Az egyes terménynemeknél pedig az idei különbözet:

	Magyarországon	Erdélyben	együtt
búzára nézve	+ 9.376,000	+ 1.131,000	+ 10.507,000
rozsra nézve	+ 2.867,000	+ 108,000	+ 2.975,000
kétszeresre n.	+ 5.452,000	— 223,000	+ 5.229,000

Tehát csak Erdélyben s ott is csak kétszeresben mutatkozik 200,000 mérőnyi különbözet az átlagos termés javára, mely azonban, miután Erdélynek csakugyan csak jó-k ö z é p termése volt 1868-ban, valamennyire megérthető; s annyiban összevág az Erdélyre nézve feljebb koczkáztatott föltevéssel, hogy idő haladtával a hajdani rozs földek most már búzatermelőkül használtatnak, mely föltevés, ha áll, részben a nagy búzatöbbletet, a rozs csekély változását s a kétszeresnek fogyását is megmagyarázza.

Még inkább támogathat itéletünkben a kiszámított termés helyessége iránt annak kutatása, vajjon mennyire vág össze az 1868-ki a holdankinti termésátlag a Magyarországra nézve közönségesen fölvétetni szokott termés számaival. E tekintetben is vissza kell nyúlnunk a katasteri adatokhoz, melyek is részletes, az egész országra terjedő fölvételek nyomán kitüntették, hogy egy-egy hold földön

	Magyarországon	Erdélyben
búza......	11.8—14.4	9.9
rozs......	9.1—16.2	12.9
kétszeres..	11.6—15.6	12.3 a. ausztriai mérő

szokott átlag teremni. A fokozat Magyarországra nézve onnan származik, hogy a kataster készítése idejében hazánk még az ismert közigazgatási kerületekre volt felosztva, mit ha összehasonlítás végett országos átlagra vonunk össze:

búzára . .	13.1
rozsra . .	12.7
kétszeresre .	13.6 mérőt nyerünk.

Az 1868-ki terméstől pedig egy holdra

	Magyarországon	Erdélyben
búza . .	13.8 mérő	11.4 mérő
rozs . .	12.6 mérő	12.9 mérő
kétszeres .	14.8 mérő	11.6 mérő esik

A különbség tehát a katasteri átlag és az 1868-ki termés között, ez utóbbi javára

búzánál	+ 0.7 mérő	+ 1.5 mérő
rozsnál	— 0.1 mérő	∓0.0 mérő
kétszeresnél	+ 1.2 mérő	— 0.7 mérő

És noha nagy különbségről itt szó sincs, a mennyiben lényegesebb eltérés csak is Magyarországon a kétszeresnél (+1.2), Erdélyben a búzánál (+1.5) tűnik ki, mégis, ha hibáztatni akarjuk a hivatalos statistika eljárását, talán itt volna leginkább helye; mert tudvalevő, hogy az 1868-ki termés Magyarországban, ha nem is minőségre, de mennyiségre nézve meghaladta az átlagos középtermést, Erdélyben pedig szintén jó középtermés vala. De, ha ismét tekintetbe veszszük, hogy bármely stat. hivatal, ha nem positiv számokra, hanem számításokra támaszkodik, helyesen korlátolja magát minél szigorúbb mértéktartás által; talán a hivatalos eljárás ezen része is menthető, miután összhangzatos a későbbivel, hol az ország fogyasztása van kiszámítva; de melyről alább lesz szó.

Általában tehát azt lehet ezen statistikai fölvételekről állítani, hogy az alapszámok t. i. a bevetett terület összegei eléggé megbízhatók; de a mit ez alapon a statistikai osztály kiszámított, az a lehető legcsekélyebbre van véve és csak évek során át folytatott hasonnemü fölvételek fogják a ma-

gyar birodalomra nézve az átlagos termés mennyiségét meg bízhatóan kitüntethetni.

III.

A statistikai osztály talán tovább is ment hivatásánál, midőn a kimutatott terménymennyiség után a fölösleget is ki akarván tüntetni, föltevéseken alapuló számításokhoz folyamodott és a külföldre netalán szállítható élet kimutatása végett a lakosság általi fogyasztást s a jövő évi vetésbeli magszükségletet is számokban kifejezte.

De a stat. osztály úgy fogta fel s a termésadatok közlése alkalmával ki is mondta, hogy „a czél, t. i. termésünk és remélhető kivitelünk nagyságának kimutatása csak félig lett volna elérve,ha a stat. osztály a közlött számok (vagyis a termés kimutatása) mellett megállapodik s a meglevő alapon a valószínű fogyasztást és remélhető fölösleget is ki nem számítja."

Itt is tehát a czélt kell tekintenünk, mely nem annyira a stat. osztálynak, mint inkább a kormánynak lebegett szeme előtt : t. i. legalább nagyjából jellezni azon kenyérterménybeli mennyiséget, melylyel Magyarország 1868-ban saját szükségletén felül rendelkezik.

És valóban, ha azon roppant áringadozásokra emlékszünk, melyek a lefolyt 1867-ki évben a termény- s főleg a gabonakereskedést sújtották; ha vissza pillantunk azon milliónyi veszteségekre, melyek hazánkfiaira csupán azon okból háramoltak, mert a termés nagyságáról még csak megközelítő képünk sem volt : többé nem kétkedhetünk, hogy a kormány ezen statistikai összeállitásokkal százezereket, lehet, milliókat mentett meg az országnak, mert e számok kevéssel az aratás befejezése után közzététetvén nem csak a belföldi üzérkedésnek szolgáltak irányadóul, hanem tájékozták a külföldet is legalább arra nézve, hogy mily pótlást várhat Magyarországból a legfontosabb, mert kenyérnek való terményekből.

Ha tehát a czél helyességét, melyért e számítások megkiséreltettek, kétségbe nem vonhatjuk, csak azt kell tekinte-

nünk, vajjon mennyire helyesek az elvek is, melyekből a statistikai osztály számításaiban indult.

A számba vett tényezők helyessége iránt, igaz csak több évi tapasztalat után és akkor itélhetünk döntő érvek szerint, ha nemcsak a szoros értelemben vett kenyérterményeknek, hanem a többiek aratási mennyiségét is ismerjük azontúl pedig legalább hozzávetőleg a fölött szerzünk magunknak tájékozást, hogy mennyiben szoktak más termények is kenyérpótlékul használtatni.

Az 1868-ki kenyérterménybeli aratási eredmények első közzététele alkalmával a stat. osztály amaz általánosan elfogadott mennyiségre támaszkodott, mely egy-egy ember évi kenyérfogyasztásaúl körülbelül 4 mérő rozsot szokott fölvenni. Támaszkodott továbbá Francziaország példájára, hol ily évi fogyasztásul 3 hectoliter vagyis 4.88 ausztr. mérő szokott számíttatni; saját fölvételeinél pedig mindezeken is túlment és 5 a. ausztr. mérőt vett számításai alapjául. — Önámításról tehát szó sem lehet s ha fér gáncs a stat. osztály fölvételeihez, az méltán csak azon szempontból illetheti, hogy kelleténél nagyobb átlagot számított a fogyasztásra, mint mennyire szüksége volt. Sőt ez oldalról csakugyan meg is támadható az; mert nem csak Erdélyországban fogyasztanak tömérdek mennyiségü kukoriczát kenyér (málé) alakjában, hanem a tengeri liszt fogyasztása Magyarország több Erdélyszélü megyéiben is divik, mig más éjszakibb megyékben tetemes árpa- sőt zabliszt is szolgál pótlékul a búza- és rozslisztnek. Az évi fogyasztás tehát mindenesetre nagyra volt véve, s ha csak f é l m é r ö v e l alászállítjuk, Magyarországnak kerekszámmal 10 millió lélekre vett lakosságánál 5 millió mérőt nyerünk, melylyel a kimutatott 12½ millió kenyérterménybeli többlet javunkra szaporodik.

Ugyan ezen szempontból az Erdélyre számított 4 mérő fejekinti fogyasztás is nagy, mert ha tekintetbe vesszük, hogy aránylag sokkal több buza mint rozs, tehát több liszttartalmu anyag fogyasztatik: a 4 mérővel akkor is be lehetne érni, ha a tengeri fogyasztás számba se jön.

Még ingatagabb alapon áll azonban a stat. osztály szá-

mítása, ha a vetőmagra szükséges mennyiség számbavételét tekintjük.

Ingatagnak mondom ez alapot, mert több, talán tíz évi átlag után igenis lehetne talán következtetni arra, hogy jövő évben, mily terület kerül egyik más terményre nézve bevetés alá; abból azonban hogy az idén ennyi meg ennyi millió hold volt búzával, rozszsal s kétszeressel bevetve, azt következtetni, hogy ugyan ily holdszám kerül jövő évre is hasonló mívelés alá : ez mégis kissé merész eljárás.

De, ha ezen alapot nem választja a stat. osztály, vajjon mely alapra fektesse tehát mégis számításait ? Ha az imént nyert első országos fölvétel számait — melyek, a kezdetben mondottakra utalva, még minden tekintetben hatalmas gyarapodást is mutatnak a régibb adatok irányában — ha tehát gondosan gyüjtött eme számait nem veszi kiindulásul, vajjon mily tért vesz fel arra nézve, hogy következtetései igazolva legyenek? Igaz, jövő évre, lehet, nehány 100,000 holddal talál csökkeni épen a búzatermelés; de fog-e összes mezőgazdaságunk jelleme, mely épen a tömérdek gabonatermelésben leli legfőbb kinyomatát, fog-e az egy rövid év alatt annyira változni, hogy az a szükséges vetőmagra nézve tetemes különbözetet eredményezzen ? Én ezt alig hiszem, s noha a kijelölt alapot magam is ingatagnak állítom, mást csak ennyi biztossággal sem lehetett választani; mert azt csak senki sem fogja állítani, hogy az igazság és való inkább lesz megközelítve, ha a stat. osztály például a katasteri adatokhoz nyúl vissza ?

Azonkívül pedig mi is van ezen szám alapul vételével koczkáztatva ? Legfeljebb az, hogy ez évre kimutatott fölöslegünk ismét több százezer, lehet, millió mérővel is csekélyebbnek van kelleténél fölvéve. Ezzel pedig a kormány czélja t. i. a tájékoztatás korán sincs tévesztve, söt ellenkezőleg a kitüzött czéllal összhangzatos volt az eljárás.

Mert végre is mi czélja van az aratási kimutatásnak ? Mathematikailag dönthetlen számokat, azt hisszük, senki sem vár ily országos műtéttől, mert ily pontosságra még a világ leghaladottabb országai sem vergődhettek eddigelé. Az aratás mennyiségének kimutatása tehát mindig is csak meg-

közelitö lehet, hogy t. i. saját szükségletét rendesen nem fedező országban a valószínü pótlás szüksége iránt, saját fogyasztásán túl termelö országban pedig a remélhető felesleg vagy — szük években — az itt is netalán mutatkozó szükség iránt tájékoztassa a termelöt és fogyasztót, mindenek fölött pegig a kettő közti közvetítőt, a kereskedőt.

A hivatalos statistika tehát, mely erre nézve a tájékoztató adatokat szolgáltatja az adatok közzétételeiben a legnagyobb tárgyilagosságot köteles alkalmazni, a hol pedig számításokra szorul, ismertetnie kell a számba vett tényezőket; az eredmény kitüntetésénél végül oda kell törekednie, hogy sem a mutatkozó hiányt túlcsekélynek, sem a várható felesleget túlnagynak ne tüntesse ki. A mennyiben ez irányban a valóság határain alól marad, azzal az országnak kárt nem tesz, mert se itt se ott önámításra nem szolgáltat okot, s ha világosan beszámol müködéséről egyúttal alkalmat is szolgáltat a netalán szükségeseknek látszó helyreigazításokra.

Elfogadva az alapot — és ezúttal helyeslés és gáncs kimondásától egyaránt tartózkodva, mégis érdemes lesz talán kutatni, hogy mennyire használhatók a kitüntetett adatok statistikai, vagy helysebben közgazdasági okoskodásokra?

A kenyértermény beli fölösleget tekintve legelébb is azt találjuk, hogy Magyarországon 24 megye és 1 kerület, Erdélyben 4 megye és 3 szék termelnek többletet, holott hiány Magyarországon 25 megye, 1 vidék, 1 kerület, Erdélyben pedig 4 megye, 5 vidék, 10 szék területén mutatkozik.

A termelt absolut többlet szerint a megyék következőleg sorakoznak:

1. Torontál . . .	3.657,000	mérővel
2. Bihar	3.041,400	„
3. Békés	2.107,600	„
4. Temes	1.885,500	„
5. Bács	1.830,900	„
6. Heves	1.704,000	„
7. Csanád. . . .	1.176,300	„
8. Csongrád . . .	1.165,900	„

a többi megyénél a többlet nem éri el a milliót és csak Aradban közelíti meg 964,200 mérővel (5).

Legnagyobb hiányt tüntet ki (vonatkozással a feljebb használt számsorozatra):

52. Trencsén . .	1.100,000	mérővel
51. Nyitra . . .	895,600	„
50. Máramaros . .	888,200	„
49. Szepes . . .	657,800	„
48. Abaúj . . .	650,800	„
47. Krassó . . .	513,200	„ stb.

a többi megyében a hiány nem rúg fél millió mérőre, melyhez egyébiránt még közel állanak:

46. Gömör . . .	481,100	mérővel
45. Sáros . . .	446,300	„
44. Ung	446,000	„

Erdély e tekintetben is mérsékelt számokat tüntet fel, melyek a nagyobb mérvben termelt tavaszi búza által még enyhíttetnek, és sem nagy feleslegeket (egy megyében sem 300,000 mérőig) sem roppant hiányokat (legmagasabb Beszterczе vidéke 375,000 mérővel) nem mutat fel.

A sommázatokat tekintve, azt találjuk, hogy Magyarországon az összes 77.4 millió mérőnyi termésből

63.6 „ a fogyasztás, s e szerint a fogyasztás a termelésnek 82.26%-a,
még pedig a lakosság általi fogyasztás 63.87%
a vetési szükséglet . . 18.39%.

Erdélyben már a kiszámított kenyérbeli fogyasztás is meghaladja közel 300 ezer mérővel a termést, a vetésbeli szükséglet meg épen nincs fedezve. Itt is azonban figyelmeztetni kell, hogy e szükséglet nem szó szerint értendő, mert akkor úgy kellene tekinteni az országot, mint a mely 1867-ki termését az utolsó mérőig mind elfogyasztotta volna s a melyben vetésre való egy szem se tétetett volna félre korábbi évekből. Ez azonban fel nem tehető s ennélfogva itt is csak azon korábban jelzett irányban rejlik tévedés, hogy ugyanis a szükséglet túlságosan magasnak vétetett.

IV.

Azon kevés anyagból, mely a stat. osztály által az 1868-ki aratási eredmény kitüntetése végett a közhatóságoktól bekívántatott még egy igen érdekes, s ha megbízható, nagyfontosságu következtetés vonható le.

Hogy ugyan is a bekívánt vetés-adatok az egyes járásokban minél biztosabban kimutattassanak, felhívattak a megyék, hogy a nagyobb (úri) birtokot külön mutassák ki, a mennyiben a vetés mennyisége ettől szabatosabban lesz megtudható. A vidéki hatóságok eljárván e megbizatásban külön tüntették ki a községi (többnyire úrbéri [paraszt]) külön a más természetü : uradalmi, haszonbérben levő stb. földeket.

A stat. osztály, noha a megkülönböztetés szigorúan meghatározva nem volt, a begyült adatokból úgy győződött meg, hogy az érintett osztályozás lett a gyüjtésnél alapul véve. Ennek következtében külön állította össze e két természeti birtok vetés-adatait; de biztos nem levén helyességök iránt csakis az absolut számok közlésére szorítkozott.

Ezen számokból az tűnik ki, hogy

	Magyarországon		Erdélyben	
a községi (úrbéri) birtok őszi vetése	4.346,184 hold	75.9%	624,633 hold	93.9%
az úri (nagyobb) birtok őszi vetése	1.384,290 hold	24.1%	40,275 hold	6.1%

Nem ismerve kellőleg az erdélyi viszonyokat, kissé mégis feltünőnek látszik, hogy ott a nagyobb (úri) birtok csak 6.1%-át tenné az összes birtoknak. Az még szántóföldre nézve is csekély százaléknak látszik, még ha számba is vesszük, hogy az úri birtok főleg erdőségekben igényli a nagyobb százalékot. — Magyarországban az arány elfogadhatóbbnak látszik s itt talán nem lesz érdektelen először a különböző gabonanem arányát, valamint némely megye % számait közelebbről tekinteni.

Legnagyobb és pedig feltünően magas % esik az úrbéri birtokra a kétszercsnél, vagyis 90.3% az úri birtok 9.7% irányában. Csekélyebb a különbség rozsnál vagyis úrbéri 79.9, úri 21.1% ; leginkább lép pedig előtérbe az úri birtok a

búzatermelésnél, hol is emez 28.6%, az úrbéri birtok csak 71.4%-ot képvisel.

Mennyiben változik ez országos átlag az egyes megyékben azt máskép ki nem tüntethetjük, ha csak néhánynak százalékát ki nem számítjuk. Vegyünk tehát az ország 4 kerületének mindegyikéből 2—2 megyét,

például Dunán innenről : Pozsony és Pest
„ túlról : Soprony és Fehér
Tiszán innenről : Ung és Heves
„ túlról : Szabolcs és Torontál

Először az absolut számokat tekíntve azok következőleg állanak :

	búza	rozs	kétszeres	összes vetés
1. Pozsony megye..	67,824	69,407	3,966	141,197
2. Pest m.	122,849	189,048	35,185	347,082
3. Soprony m.. . .	60,507	50,668	1,781	112,956
4. Fehér m.. . . .	86,990	34,965	7,322	129,277
5. Ung m.	11,333	28,414	77	39,824
6. Heves m.. . . .	185,875	44,952	34,409	265,236
7. Szabolcs m.. . .	32,050	122,251	11,024	165,325
8. Torontál m. . .	424,814	17,629	10,491	452,934

Az általános arány a szántóföldhöz ugyan ezen megyéknél :

	búza	rozs	kétszeres	összesen
1. Pozsony megye	17.79	18.21	1.04	37.04
2. Pest m.	17.46	26.87	5.0	49.33
3. Soprony m.	26.22	21.96	0.77	48.95
4. Fehér m..	23.10	9.28	1.96	34.34
5. Ung m.	9.72	24.38	0.07	34.17
6. Heves m..	41.80	10.11	7.74	59.65
7. Szabolcs m..	7.58	28.89	2.60	39.07
8. Torontál m.	56.92	2.36	1.41	60.69

Most pedig az összes őszi vetést véve alapszámul, esik :

	úrbéri	nagyobb	úrbéri	nagyobb	úrbéri	nagyobb	úrbéri	nagyobb
	birtokra		birtokra		birtokra		birtokra	
1. Pozsony	37.9	10.1	39.0	10.1	2.2	0.7	79.1	20.9
2. Pest	26.8	8.6	41.4	13.1	9.7	0.4	77.9	22.1
3. Soprony	45.7	7.9	36.9	7.8	0.7	0.8	83.3	16.7
4. Fehér	40.8	26.5	15.9	11.1	5.3	0.4	62.0	38.0
5. Ung.	23.9	4.6	64.9	6.4	0.2	—	89.0	11.0
6. Heves	33.9	36.2	10.8	6.2	10.5	2.4	55.2	44.8

	úrbéri	nagyobb	úrbéri	nagyobb	úrbéri	nagyobb	úrbéri	nagyobb
	birtokra		birtokra		birtokra		birtokra	
7. Szabolcs.	11.8	7.6	53.8	20.1	5.4	1.3	71.0	29.0
8. Torontál.	67.6	26.2	3.3	0.6	2.3	0.0	73.2	26.8

Ha ezen 8 megyének arányátlagát kiszámítjuk, az a nagyobb birtokra 28.2, az úrbéri birtokra 71.8%-ot mutat, s annyiban eléggé megközelíti az országos átlagot, melyet feljebb 24.1 és 75.9%-kal találtuk. Az egyes megyék között azonban tetemes az eltérés, mi leginkább Hevesben tűnik ki, hol az úri birtok 44.8%-ra, és Fehérben hol 38%-ra emelkedik; viszont a legkisebb % az úri birtokra nézve Ungban mutatkozik 11%-kal és Sopronyban 16.7%-kal.

Természetes, hogy a valódi arányra nézve, melyben e két birtoknem egymáshoz áll, ez csak igen csekély járulék, noha felette érdekes volna tudni, mi és mennyi képezi Magyarországon a kis, a középszerű és a nagy birtokot. Erre nézve azonban a jövőtől kell várnunk az adatokat s mert a jelen alkalommal nyertek csak is tájékoztató becscsel bírnak, helyeselnünk kell, hogy a stat. osztály behatóbb összevetésekbe nem bocsátkozott, de mégis rátért az útra, melyen idő folytával s fokozatos bővités és kutatás mellett czélt fogunk érhetni.

Mindent összefoglalva, a mi a megelőzött kutatások alkalmából kitűnt, annyit bátran lehet máris elmondani, hogy viszonyaink között ez a legegyszerűbb módszer, melyen közel jövőben Magyarorszag összes terméséről lehetőleg világos képet fogunk nyerhetni.

Bár mennyire eltérő utakon indult a külföld ugyan ezen czélok elérésében, engem eddigelé meg nem győztek az ellenkező eljárások az iránt, hogy általok helyesebb, inkább megbízható eredményhez lehetne jutni. Sőt két nemzetközi statistikai értekezlet világosan kimondta, hogy a bevetett terület évenkint fölveendő, pedig, mi czélja volna annak, ha ez alapon egyúttal a termés iránt is nem akarnánk biztos tudomást szerezni? — Amaz ellenvetés, hogy becsléssel köny

nyen innen is túl is maradhatunk a valóságon, igazul fogadható el ugyan, csakhogy az évről évre eszközlendő közvetlen fölvételnél is hasonló, sőt a valótól talán még inkább eltérő eredményekhez juthatunk.

Világos példa ez állításra Dr. *Lorencz* „Statistik der Bodenproduction" stb. czímű műve, melyben felső Austria két □ mértföldnyi területén hivatalosan eszközölt mezőgazdasági fölvételeit tárgyalja. Dr. *Lorencz* a termés meghatározása végett mindent felkutatott a mihez férhetett s nevezetesen a parasztok bemondásait, a sz. Florián czímű apátság gazdasági számításait és (a mi statistikába talán kevésbbé való) *Pabst* tankönyvét is számba vette és következő eredményekhez jutott :

Általános termés holdankint mérőben

	buza	rozs	árpa	zab
a parasztok bemondásai szerint . .	15.5	18.4	24	29.5
a szt. floriáni apátság 8 évi számadásainak átlaga szerint	22	25.4	26.5	50.2
Pabst állításai szerint	21.5	23	26.5	31.5

Csak ebből is látjuk, hogy a parasztok bevallásai — pedig fel voltak világosítva az iránt, hogy itt nem adózási czélból történik a kutatások — buzánál és rozsnál jó egy harmaddal maradtak a számadási átlag mögött, zabnál alig felét haladták meg.

Alkalmazzuk ezt hazai viszonyainkra, hol, mint láttuk a kis- vagyis parasztbirtok őszi vetése körülbelül 75%-át képezi az ország összes őszi vetésének; gondoljuk meg, hogy itt körülbelül hasonló értékü bevallásokat nyerünk — pedig nincs ok ámítanunk magunkat azzal, hogy hazánkban e tekintetben más eljárást kövessenek — vegyük hozzá, hogy a hátra levő 25%-ből is legalább 1/3-rész hasonló alacsonyra fogja szabni évi termésének nagyságát és képzeljük el immár mennyivel közelebb jutunk a valósághoz ez úton, vagy menynyivel volna ez jobb az általunk helyeseltnél?

Vessük ezentúl még latba, mily tömérdek s évről évre kellemetlenebbé váló munkát rovunk a közhatóságokra e valóságos leltári kutatások elrendelésével — és valljuk be, mily eljárást tartunk czélszerübbnek?

Itt is csak azt lehet válaszolni, hogy mathematikai szabatosságra se ezen se amaz úton soha se juthatunk, válaszszuk tehát azt, mely már rendszeresb használhatásánál fogva is általában helyesebb, könnyebben megszerezhető adatokkal kecsegtet.

VI.

A HAJÓZÁS ÉS FORGALOM A DUNÁN ÉS MELLÉKFOLYÓIN.

1865/8-ban.

Tirser Páltól.

Azon fontos szerep, mely a Dunának nemcsak Ausztria és különösen Magyarország belforgalmára, hanem a kelettel való forgalomnak növekedő jelentőségénél fogva Közép-Európa világforgalmára nézve is jutott, már régóta kivánatossá tette, hogy ezen hatalmas viziútnak kereskedelmi és hajózási viszonyaira fokozódott figyelem fordíttassék, és hogy ezen viszonyoknak lehető teljességü előtüntetése által a kereskedelmi világnak e tekintetben igen érezhető szükségén segítve legyen.

Igy történt, hogy a bécsi cs. kir. kereskedelmi ministerium felhivása folytán a bécsi stat. központi bizottság még 1863-ban a Duna és mellékfolyóinak statistikáját összeállítani határozta, és azt a bajor kir. kormány segítségével, valamint a különféle belföldi hatóságok, a kereskedelmi kamarák, a dunagőzhajózási társulat és részben a községi képviseletek által beszolgáltatott kimutatások alapján az 1865-diki évre nézve létesítette is. Ezen terjedelmes munkálat a statistikai központi bizottság közleményeinek XIII-dik évfolyamában (4-dik füzet) van közzé téve, és az érdekes és tanulságos kimutatásoknak, habár egyes hiányai el nem tagadhatók, mégis valóságos tárházát képezi.

13*

E műben Magyarország számára ugyan egészen különálló hely nincsen kijelölve, és a Dunának Magyarország földjén folyó része is mindenütt ausztriai Dunának van elkeresztelve; de azért hazánkra nézve is nem kevésbbé becses e mű, mint magára Ausztriára nézve.

1870-re ujra szándékozik a bécsi közp. stat. bizottság a dunai forgalom statistikáját összeállítani, most azonban már az időközben létrejött magyar stat. hivatallal egyetértve, mely azon kikötéssel, hogy ezen statistikában Magyarország, főleg forgalmi tekintetben különállóan foglaltassék, készségét a köz-, illetőleg összemüködésre fel is ajánlotta. De addig is míg ezen ujabb munkálat létrejönne, nem lesz talán érdektelen a bécsi stat. közp. bizottság idézett munkálatának Magyarországra vonatkozó részéből egyeseket közzé tenni, fokozni fogja pedig az érdekeltséget, ha hasonló alapon szerzett későbbi, nevezetesen 1866—7- és 68-ra szóló adatokkal is ki lesz valamennyire egészitve a dunai forgalom statistikai képe.

A hivatkozott munkálat első helyen a Dunának hydrographiai viszonyait tünteti elő, kezdve Ulmtól egészen le Orsováig. Ulmtól kezdve, hol a Duna hajózhatósága és ama hosszú sora a vizdús mellékfolyóknak kezdődik, melyek a kezdetben kicsiny, csak csekély forgalomra képes folyót, hatalmas folyammá és Európa egyik legfontosabb vizi útjává teszik, — egészen Pozsonyig hegyi folyamként szerepel az, majd lapályos partoktól környezve, számos mellékágra szakad és különféle kanyarulásokban folytatja utját, majd hegységek közé szorítva, vagy mély mederben haladva, szélesség és mélység, valamint esés és sebesség tekintetében igen gyakran változik.

A folyam ezen részének szabályozása és a hajózási utnak javítása czéljából eszközölt számos és költséges folyamigazítások, parti védmüvek, régi ágak elzárása, túlszéles folyammedrek összébb szorítása és az evezős hajók felfelé hajózásának könnyebbítésére létesített vontató utak által — a hajózásra nézve hajdan fenforgott veszélyek és akadályok nagyrészt el lettek hárítva, és a mennyire a folyam természete engedi szabályozott viziút van létrehozva, melyen Ulm-

tól kezdve 2000 mázsányi hordképességgel bíró evezős hajók, Dunawörthtől kezdve pedig már 58 lóerejü gőzhajók is közlekedhetnek. Passautól kezdve, hol a hatalmas Inn a Duna vizmennyiségét felényinél is többel növeszti, 3,500 mázsányi hordképességü evezős hajók és 120 lóerejü gőzhajók is hajózhatnak minden nehézség nélkül.

Egész más jellemet ölt a közép Duna Gönyőtől le Baziásig. A folyam, a mint a három fő- és több mellékágra szakadás következtében szigetekben és zátonyokban, kanyarulatokban és veszélyes örvényekben gazdag, 12 mértföld hosszú utat Pozsonytól Gönyőig meghaladta, — Pest felett mélyvágásu mederbe szorítva a magyar rónára csap által, melyet Baziásig keresztül foly, hogy itt ujra hatalmas hegynyiláson keresztül törjön. A Rába, Vág, Dráva, Száva és különösen a Tisza beömlése által vizgazdagságban tetemesen megerősödve, szilárd agyagos partok közé szorítva, csekélyebb esés és lassúbb folyás mellett szélességre nézve növekedve, végre több rendbeli átmetszés által a legjelentékenyebb kanyarulásoktól megszabadítva ezen a téren kitünő viziutat képez, mely 200 lóerejü gőzhajók és 10,000 mérőnyi térfoglalalattal bíró evezős hajók számára- még oly helyeken is, hol a Duna több ágra szakad — elégséges szélességgel és hajózható mélységgel kinálkozik. A hajózásra nézve sokkal kedvezőtlenebb állapotban van a következő, szélesség, esés és sebes folyás tekintetében minduntalan változó része a Dunának Baziástól Orsován túlig, mely utjában a Kárpátok déli ágán keresztül furódik, hogy azután a nagy oláhsíkságon és a Duna deltáján keresztül érve a tengerbe szakadjon.

A következő táblázati összeállításban a magyarországi Duna hydropgraphiai viszonyai vannak együvé foglalva :

A folyamtér megnevezése
Az alsó ausztriai—magyar határtól Pozsonyig
Pozsonytól — a püspöki kanyarulatig
A püspöki kanyarulattól — Ásványig (főág)
Ásványtól—Gönyűig
Gönyűtől—Komáromig
Komáromtól—Karváig (Sűttő alatt)
Karvától — az esztergomi hajóhidig
A hajóhidtól—Szobig
Szobtól — a folyam szétágazásáig a szentendrei szigetnél (Visegrád alatt)
A folyam szétágazásától—Váczig
Vácztól a két ág egyesüléseig Uj-Pest felett
A két ágnak egyesülésétől — a budapesti lánczhidig
A lánczhidtól a csepelszigeti szétágazásig
A csepelszigeti szétágazástól—Tétényig
Téténytől—Ercsiig
Ercsitől— a két Dunaág egyesüléseig
A két Dúnaág egyesülésétől— Duna-Földvárig
Duna-Földvártól—Paksig
Pakstól—Foktüig (Kalocsa mellett)
Foktütől a Fajsz alatti átmetszésig
Az 1852-diki átmetszés
Az átmetszéstől Bajáig
Bajától—Mohácsig

A folyam						
hossza, a megnevezett térben	szélessége, rendes vizállás mellett és árviz alkalmával		mélysége, rendes vizál. mellett		esése a vizszinen, rendes vizállás mellett minden 100 öl után	sebessége a vizszinen rendes vizállás mellett másodperczenkint
	minimum	maximum	min.	max.		
bécsi öl			bécsi láb			
6,040	130	3,600	6	19.5	0.035—0.227	3.5—4.5
1,920	185	400—800	9	14	0.215—0.146	3.5—4.5
		Az árvidék :				
29,288	160	a folyam mindkét oldalán 3—7 mföldig terjed.	7	26.5	0.215—0.345—0.178—0.284—0.104	3.75—4.75
16,820	198	körülbelöl 6 mföldre terjed leginkább a folyam bal oldalán.	9	25	0.146—0.090 0.106—0.073	3—3.66
2,670	135.5	a folyam jobb oldalán átlagosan 30 öléig bal oldalán körülbelöl 2 mföldig terjed.	9.5	26	0.081—0.051	3.53
14.785	172	5,200	11	26	0.031—0.051	3.25—2.5
12,025	160.5	2,000	11.5	32	0.027—0.057	3
5,347	221	1,100	10	22	0.054—0.026	3.5
6,770	144	560	13	20	0.026—0.036	4—4.5
6,978	191	750	11	17	0.035—0.045	4.5—5
11,750	132	600	13	20	0.054—0.023	4—3
5,720	151	649	5	25	0.038—0.043	4.53—4.25
2,400	151	459	20	32	0.043—0.050	5—5.5—1
6,871	163	452	10	28	0.043	4—3
9,080	195	488	3	17	6.031—0.040	2.5—2.6
14,540	133	750	5	24	0.043—0.031—0.054	2.91—2.41—3
13,980	188	980	6	17	0.029—0.030—0.047—0.087	2—3
15,220	172	4,250	3	20	0.073—0.033—0.049—0.031	3.09 - 2.09
7,520	149	3,400	4	17	0.041—0.045—0.026—0.034	2.16—3
7,780	150	*jobb partján :* 5,600	5	32	0.035—0.058—0.069—0.041	2—3.5
3,970	75	75	20	33	0.041—0.104—0.104—0.039	2.08—3.25—2.58
13,821	124	11,340	13	45	0.039—0.022—0.017—0.070	2—3.58
17,357	108	10,440	11	38	0.041—0.018—0.062	2—3

A folyamtér megnevezése
Mohácstól — a Ferencz-csatorna torkolatáig . . . .
A Ferencz-csatorna torkolatától—Monostorszegig . . . . . .
Monostorszegtől — a kikötőhelyig Apatinnál . . . .
Apatintól a Dráva torkolatáig . . . .
A Dráva torkolatától—Dályáig . . . .
Dályától—Vukovárig . . . .
Vukovártól—Palánkáig . . . .
Palánkától—Uj-Futakig . . . .
Uj-Futaktól—Péterváradig . . . .
Péterváradról – Karloviczig . . . .
Karlovicztól— a Tisza torkolatáig . . . .
A Tisza torkolatától— Ó-Bánóczig . . . .
Ó-Bánócztól – Zimonyig . . . .
Zimonytól—Vinczáig . . . .
Vinczától—Grockáig . . . .
Grockától—Semendriáig . . . .
Semendriától—Baziásig . . . . „ . .
Baziástól—Ó-Moldováig . . . .
Ó-Moldovától—Berniczáig . . . .
Berniczától—Dobráig . . . .
Dobrától — a Kozla és Tojk nevű sziklahátig . . . .

A folyam						
hossza a megnevezett térben	szélessége, rendes vizállás mellett és árviz alkalmával		mélysége, rendes viz-ál. mellett		esése a vizszinen, rendes vizállás mellett minden 100 öl után	sebessége vizszinen, rendes vizállás mellett, másodperczenkint
	minimum	maximum	min.	max.		
bécsi öl			bécsi láb			
13,550	118	8,800	13	39	0.051—0.030—0.018	1.16—3
8,410	112	13,400	15	41	0.034—0.011—0.027	1.33—2.5
12,510	139	9,200	20	46	0.079—0.017—0.023	2.83—1.16
9,282	139.5	10,900	12	48	0.041—0.023—0.010	3.58—1 38
16,080	129	11,500	6	48	0.056—0.014—0.031	1—5.41
10,830	139	13,000	12	32	0.014- 0.029—0.038—0.043	2.33—2 1.75
21,286	122	4,600	7	45	0 043 – 0.035 – 0.055 – 0.048	2—2.66—18.3
14,980	200	3,800	7	31	0.028—0.031-- 0.035—0.043	1.91—2.58—2.08
8,670	130	1,050	7	31	0.028—0.035 – 0.024	2.09—2.59—2.91
6,090	193	4,800	15	50	0.017—0.045—0.026	2.41—3.50 - 2.91
16,970	162	*Az árvidék:* a folyam bal oldalán 2—3 mföldig terjed.	9	41	0.024—0.057—0.025— .028	2.75 —4.66—3.50—2—1.60
11,770	200		10	36	0.024—0.025—0.022	3.41 - 4.50—3.16
9,960	330	760	8	29	0.025—0.026—0.027—0.021	4.01
14,815	204	2,300	12	60	0.026—0.027—0.032	?
6,980	251	4,250	10	48	0.026—0.030—0.027	?
9,490	238	4,700	7	48	0.025—0.024—0.023	?
22,370	208	6,840	3	33	0.024—0.030—0.025	4.08—3.66
13,190	162	722	12	54	0.040—0.023—0.024—0.027—0.037	4.33—2.58—3.08—2.75
8,680	122	3,000	7	98	0.034—0.055 —0.040—0.084	3.66—4.7[illegible]—3.75—2.08
3,258	123	920	8	32	0.062—0.175 —0.058	?
5,265	170	590	3	53	0.054—0.484—0.138	1.18—4.62

A folyamtér megnevezése
Innen—Sviniczáig
Innen — a Jucs melletti sebesfolyásig
Innen — a Kazán nevü szorosig
Innen — az ország határáig Ó-Orsovánál

A Duna hydrographiai viszonyainak eme részletezése után áttérünk a Dunán és mellékfolyóin közlekedő vizi jármüvek nemének és szerkezetének ismertetésére.

A Duna folyami viszonyainak változtával természetszerüleg a rajta közlekedő jármüvek neme és szerkezete is változik. A személy- és teherszállitó hajók, a vontatóhajók és áruszállitó naszádok, melyek Dunawörthtől kezdve le a Sulina torkolatáig közlekednek és nagyság, valamint hordképesség tekintetében a viziut mélységével növekednek — a Dunán mindennemü evezős jármüvekkel is találkozunk, melyek nagyság és hordképesség, alakzat és elnevezés tekintetében való különféleségük daczára, a szerkezet, anyag és használhatásra nézve mégis bizonyos közös jellemvonásokkal birnak, melyek a Duna folyami és közlekedési viszonyaival félreismerhetlen kapcsolatban állanak.

A felső Dunán Ulmtól Pozsonyig csak fennyőfából összetákolt jármüvek közlekednek, melyek mind lapos fenékre épitve, árbócz és vitorla nélkül, egy kormány- és 2—6 evezőlapát segitségével főkép a folyam ereje által vitetnek tova, hogy az ut végczéljánál, nagyrészt szétdaraboltatván, tüzi

A folyam						
hossza a megnevezett térben	szélessége, rendes vizállás mellett és árviz alkalmával		mélysége, rendes vizál. mellett		esése a vizszinen, rendes vizállás mellett minden 100 öl után	sebessége a vizszinen, rendes vizállás mellett másodperczenkint
	minimum	maximum	min.	max.		
bécsi öl			bécsi láb			
7,313	220	1,150	3	71	0.102 – 0.333—1.695—0.581—0.221—0.469—1.01 – 0.483	1.66 – 2.01—2.50—4.33
4,880	306	770	9	32	0.057—0.069—1.463	3.16—3.25—4.83—6.6
7,468	179	618	8	59	0.026—0.145 0.031—0.019	7.83 – 5.60—3.60—2.16
10,690	82	701	8	149	0.013—0.023 – 0.102	2.25—1.83—2.75—3.08 2.92

vagy épületfaként tehát eredeti értéküknél sokkal olcsóbban elárusíttassanak. Ennek oka a Felső-Dunának a felfelé hajózásra nézve felette kedvezőtlen folyami viszonyaiban keresendő, melyek a gőzhajózás és a vaspályák versenye mellett a hajdan dívott költséges „fölfelé vontatást" és ezzel a járműveknek többszöri használhatását lehetetlenitették és arra kényszeritették, hogy egyszeri lefeléhajózással is beérjék.

Nagyon különböző természetüek azon evezős hajók, melyek a közép Dunán, a Tiszán, Dráván és Száván vannak használatban. A járművek ephemer jelleme, mely a Felső-Dunán napi renden van, itt nem lelhető fel többé. A 10,000 mérőt magába fogadó gabonahajótól kezdve a fából vájt csolnakig, az u. n. lélekvesztőig, minden jármü a szilárdság és tartósság jellegét tünteti fel. Ennek oka főkép a fölfelé hajózásra nézve kedvező folyami viszonyokban, továbbá a hatalmas messzire behajózható viziutaknak összetalálkozásában végre a közép-dunai vidék termelési és fogyasztási viszonyaiban rejlik, mely körülményeket összevetve, természetesnek tünik fel, hogy a dunai evezős hajók forgalma leginkább a folyam ezen részén összepontosul.

Ezen nehéz, a felfelé hajózásnál egész 35 lovat vontatásra igénylő, ovezős hajók, melyekhez leginkább tartós tölgyfa szokott használtatni, a Duna, Tisza és Száva partjain (főkép Baján, Apatinban, Vukovártt, Szegeden, Jaszenován) épülnek; mig a kisebb, puha fából faragott dereglyék sat. melyek különben a folyam ezen részén csekély számmal elő-

A vizi jármü neme	hossza	közepe táján való szélessége	magassága
	bécsi láb		
A cs. kir. szab. Dunagőzhajózási társulat hajói:			
Bécstől—Pestig.			
Személyszállitó hajók, 150 lóerejüek .	192.8	20.2	7.71
Teherhajók, 100 lóerejüek	187.9	22.2	7.71
Vontató-hajók (Remorqueure), 120 lóer.	182.2	22.2	8.12
Árusszállitó naszádok	169.6	20.2	8.68
Pesttől—Orsováig.			
Személyszállitó hajók, 150 lóerőre . .	207.3	25.3	8.8
Teherhajók, 100 lóerőre	107.6	19.2	8.67
Vontató hajók 200 lóerőre	199.5	23.6	11.7
Csavargőzösök (Propeller) 20 lóerőre .	179.3	20.2	8.63
Árusszállitó naszádok	169.6	20.2	8.03

fordulnak, legtöbbnyire a Felső Dunáról vetődnek Magyarországba.

Érdekes képet fog e tekintetben a következő táblázat nyujtani, mely némi részletezéssel az 1864. évi ebbeli állapotot feltünteti:

merülése rakott állapotban	hordképessége	rakképessége	Anyag, melyből	gyár vagy helység, melyben	A le- vagy felfelé hajózásra megkivántató időtartam
szerint	bécsi mázsában		é p ü l t		
3.85	1,974	893	vas	Ó-Buda	Bécstől Pestig 39 mértfl 12 óra; Pesttől Bécsig. 21 óra kivántatik.
4.34	2,893	1,964	„	„	
4.34	3,067	—	„	„	
4.35	4,129	3,125	„	„	
4.34	4,195	1,340	vas	Ó-Buda	Pesttől Orsováig 98 mértföld 30 óra; Orsovától Pestig 42 óra szükséges
4.34	2,567	2,232	„	„	
4.34	5,000	—	„	„	
4.8	3,937	3,571	„	„	
4.8	4,129	4,129	„	„	

A vizi jármű neme	hossza	közepe táján való szélessége felül	közepe táján való szélessége fenéken	magassága
	bécsi láb			
Magánosok hajói:				
Győrtől és Pesttől lefelé.				
Nagy evezős hajók	164	26—28	24—26	14—16
Szegedi „ „	140	20—22	18—20	11—12
Gabonahajók kemény fából .	161—166	23—24.5	21—24.5	13—15.5
„ „ puha „ .	155	26	24	15
Vitorlás hajók, fedetlenek .	156—168	15—18	12—15	8—10
„ „ fedelesek . .	150—180	24—30	20—25	7—9
Sószállitó hajók	140	20—22	18—20	11—12
Luntrák	115	18—20	16—18	10—11
Lumzák (fedett hajók) . . .	110—150	18—22	15—18	4—5
Kőszénszállitó hajók . . .	112	18—20	16—18	10—11
Faszállitó „ . . .	110	14—16	12—14	10—11
Borszállitó „ . . .	96	12—14	10—12	10—11
Burcsellák	60—90	9—12	7—8	4.5—6
Kompok	72	10—12	8—10	8—10
„ fedetlenek	70—90	12—18	9—15	3—5
„ fedelesek	80—120	15—24	12—18	3—5
Vontatott hajók	60—72	12—15	10—13	6—7
Hetivásári „	60—72	12—15	12—15	3
Káposztás „	48—72	12—15	12—15	3
Dereglyék	48	6—13	5—12	2—3.5
Halászbárkák	70	9—10	6—8	8—10
Sajkák	72	15	14	7
Molnárcsolnakok	30	6	5	2.5
Halászcsolnakok	30	5	4	2.5
Futosó ladikok	27	4	3	2—2.25
Lélekvesztők (kivájt fatörzsek)	15	1—1.5	1	1—1.5

Valamint a folyami viszonyok különfélesége a hajók szerkezetére és alkotására nézve kétségen kívül lényeges befolyással van: ép úgy szembe tűnik ezen befolyás a patentált hajók és engedélyezett hajó üzletek, valamint a nem patentált hajók számának megtekintésénél. Mert ha látjuk, hogy 1864-ben a patenttal ellátott hajók száma a Közép-Dunán és mellék folyóin 8,454-et és összes hordképességök 9.460,700 mázsát tett, az engedélyezett hajó üzletek száma meg 334-re rúgott, — mig a Felső-Dunán és mellékfolyóin csupán 35 ily engedélyezett hajóüzlet létezett, 428 járművel és 753,500

merülése rakott állapotban szerint	rendszerinti hordképessége bécsi mázsában	A felfelé vontatásra szükségelt lovak üresnél	rakottnál	Anyag, melyből épült	Gyár vagy helység, melyben épült	A le- v. felfelé hajózásra megkivántató időtartam
6	7,000—8,000	10	28	tölgyfa	Apatin	Rendes vizállás mellett lefelé 1 mértföldre 2 óra, felfelé 4 ½ óra szükséges. Visegrád és Mocs közt lefelé 1—1 ½ nap, felfelé 1 ½—2 nap kivántatik. Pancsovától—Győrig 18 nap, Győrtől—Pancsováig 14 nap szükséges.
5.5	6,000—7,000	8	24	„	Szeged	
4—5.5	5,000—8,100	—	22—26	keményfa	„	
4.5	6,500	—	25	puha fa	Győr, Pest, Tol-	
6—7.5	6,500—9,800	6	30	„	na, Baja, N.-	
6—7	7,000—10,000	6—7	12—15	„	Becskerek, Sze-	
5	6,000—7,000	8	24	tölgyfa	ged, Eszék, Vu-	
5	5,000—6,000	7	22	„	kovár	
3—4	2,000—5,000	8—12	16—20	„	„	
5	5,000—6,000	7	22	„	„	
5	2,000—3,000	6	18	„	Apatin	
3	1,000	3	10	fenyőfa	F.- és A.-Austria	
3.5—5.5	1,250—3,000	3	6	tölgyfa	Pest, Tolna, Baja	
3	400—800	2	8	fenyőfa	F.- és A.-Austria	
2.5—3.5	200—800	2—6	4—16	puha fa	a Duna partjá-	
3—4	500—1,000	6—10	12—16	„	nak különféle he-	
5—6	400—1,200	—	2—4	„	lyein	
2.5	600—800	—	2	„	„	
2.25	600—800	—	2	„	Pest, Tolna, Baja	
1.5—3.5	300—500	2	3—4	„	Vukovár	
6	200—600	5	12	tölgyfa	Komárom, Eszék	
3	300—500	3	8	fenyőfa	Apatin, Stiria	
2	70	1	2	tölgyfa	„	
2	50	1	1	„	„	
2	20	1	1	fenyőfa	F.- és A.-Austria	
0.5—1.5	2—3	—	—	fűzfa	Szeremle	

mázsányi összes hordképességgel: akkor el kell ismernünk, hogy a Duna hajózási forgalmának súlypontja főkép a folyam azon részén fekszik, melyen a kedvező folyami viszonyok és a természetes valamint mesterséges vizi-utak összetalálkozása a hajózásnak kényelmes és messze szétágozó közlekedési pályát nyitnak; és ez a Közép-Duna Győrtől Baziásig, Dráva, Száva, Tisza és Maros mellékfolyóival együtt.

Áttérünk immár magára a hajó és árúforgalomra, minthogy ez állítja elénk tulajdonképen a képet a javaknak ama

nagyszerü forgalmáról, mely a természetes és mesterséges vizi-utaknak eme messze szétágazó hálózatán egy év lefolyta alatt eszközöltetik és ez nyújtja egyúttal az alapot ama befolyásnak megitélhetésére, melyet a Duna mint közlekedési út, az általa keresztül metszett országoknak, és különösen Magyarországnak gazdasági viszonyaira gyakorol.

A forgalom a Dunán és mellékfolyóin kétféle, t. i. vagy tisztán helyi-forgalom, mely minden jelentékenyebb kikötőhelynél, mint középpont körül kifejlődik és az állomáshely nagyságához képest hol nagyobb, hol kisebb terjedelmű szokott lenni. Ide tartoznak a vásári és hetivásári szállítások az élelmi szerekkel rakott hajók, a helyi személyszállító hajók és ladikok. A tárgyak, melyekre a forgalom e neme kiterjed, nagyobb részben élelmi szerekből, továbbá tűzi-fa és épitő-anyagokból állanak; a járművek, melyeken eszközöltetik kisebb fajú evezős-hajók, melyek nem ritkán alkalmi személyszállításra is szolgálnak.

Ennél sokkal nagyobb jelentőségü és terjedelmü a Dunán és mellékfolyóin közvetített tulajdonképi kereskedelmi forgalom, mely a Duna mentében fekvő országok és vidékek felette különböző termelési és kulturai viszonyaihoz képest a csereforgalmat nagy különféleségben és tömegben eszközli. Mert nem csupán a közvetlenül a főfolyam mentében elterülő vidékek használják eme természetes forgalmi pályát, — nagy sulyú és terimé jükhez aránylag csekély értékü, a szállításnál már természetszerüleg ez olcsó viziutra utalt — termékeik értékesítésére, hanem a Dunába ömlő számos mellékfolyók is oda viszik az általuk keresztül folyt országok és vidékek különféle termékeit.

A tűzi és épület-fán kivül majdnem mindegyik mellékfolyónak meg van a maga sajátlagos forgalmi tárgya is, mely az általa közvetített árúforgalmát jellemzi. Igy a Vág vas- és faeszközöket, a Tisza és Maros gabonát és sót, a Dráva bodnárfát szállít a Dunára. A Vágon szállitott apró-áruk a Dunán felfelé Győrig, lefelé Komáromig es Pestig érkeznek; oda vitetik a Vágon érkező nyers vas, réz és eczetfa is, míg a faeszközök nagyrészt a szeredi vásáron maradnak. A Garam zsindelyt, vasat és ólmot szállít Esztergom-

ba és Pestre; a Dráva főkép pintérfát és vaspályákra való küszöbfát, továbbá tüzifát visz a Dunára, honnan az előbbiek felfelé Pestre és Bécsbe, az utóbbi lefelé és a Ferenczcsatornán keresztül Magyarországnak fa nélkül szükölködő dunai és tiszai vidékeire elszállíttatik. Sokkal szélesebbek ama határok, melyek között a Tiszán és a Maroson érkező gabona és só mozog; mig a só a Dráván egészen Teresovac-ig, a Száván Gradiskáig és a Dunán felfelé Mohácsig, lefelé Belgrádig és Pancsováig érkezik, addig a gabona, gőzösökön és evezős hajókon, a Közép- és Felső-Duna, továbbá a Dráva és Száva valamennyi állomásai felé szállíttatik el, és csaknem az egyedüli jelentékeny forgalmi tárgyat képezi, mely az egész Közép-Dunán és a Felső-Duna legnagyobb részén megfordul. A Száva a dunai forgalomra nézve csak annyiban van befolyással, a mennyiben mellékfolyója a Szánn által kiviteli utat nyit Magyarország gabonájának és Szlavónia hordódongáinak.

Mig a magyarországi Duna mellékfolyóin a forgalom ekkép alakul és a Duna kereskedelmére oly elevenitő befolyást gyakorol, addig az áruforgalom, magán a főfolyamon, azon határok szerint, melyek között mozog, a szállítási mód szerint, mely által közvetittetik, és a tárgyak szerint, melyekre kiterjed, — két nagy csoportra oszlik.

Az első csoportot képezi a gőzhajózás által eszközölt áruforgalom; mely nemcsak terjedelmesebb, miután Dunawörthtől a Szulina torkolatáig és ezentúl Odessáig és Konstantinápolyig terjed, és igy a nemzetközi dunai kereskedelmet képviseli, hanem a szállítmányok minőségét tekintve, jelentékenyebb is, miután a gabona mellett, a Dunán szállítottt, „kalmáráruk“ nevezete alatt előforduló értékesebb nyers terményeket, a Kelet félgyártmányait és a Nyugat művészeti és ipari termékeit magában foglalja.

A második csoportot képezi az evezős hajók által a Felső- és Közép-Dunán, és az evezős és vitorlás hajók által az Al-Dunán közvetített forgalom, mely a szállított árukhoz képest igen korlátozott és helyi kiterjedésében is a folyami viszonyok által meg van szorítva. Leginkább téremes forgalmi tárgyakat, u. m. tüzi-, épület- és műfát, gabonát, sót, sze-

net, köveket, téglát és meszet foglal magában, — értékesebb tárgyak (kalmárárúk) csak aránylag csekély mennyiségben fordulván elő. Kivételt képez a vitorlás hajók forgalma az Al-Dunán, hol a tengeri hajózás a folyami hajózással találkozik, és hol Moldva- és Oláhország nyers terményei képezik a viszfuvart és egyszersmind a viszontteljesítést az oda importált nyugati ipari termékekért. E forgalom, ellentétben a Közép- és Felső-Duna belforgalmával, nemzetközi. Valamint a Közép- és Felső-Duna a zúgók (sebes vízfolyás) által Orsova felett és a vaskapubeli zuhatagok által az Al-Dunától van elválasztva: ép úgy leli határát ezen hajózási akadályoknál az evezős hajók által közvetített forgalom is; miből kiviláglik, hogy ezen forgalom miért kizárólag belforgalom.

A hajóforgalomra nézve meg kell jegyeznünk, hogy a bécsi közp. stat. bizottság munkálatában a gőzhajózás forgalma, teljes adatok hiányában, az egész Dunának csupán 8 állomásáról, közülök 3 magyarországbeli állomásról (Pozsony, Zimony, Pancsova) és a Száva legfontosabb állomásairól van feltüntetve; mig az evezős hajók forgalmi adatai meglehetős teljességgel vannak összeállítva. Ellenben a gőzhajózás által közvetített árúforgalom kimutatása sokkal teljesebb, mint az evezős hajók által eszközölt árúforgalomé; miután az utóbbi, különösen az elszállitott árúkat illetőleg, igen gyakran, főkép a mellékfolyóknak legjelentéktelenebb helyeiről történik, hol a forgalom ellenőrzése lehetetlen, mivel külön közegeket e czélból felállítani nem lehet, az illető községek felvételei pedig, miután többnyire ellenkezéssel eszközöltetnek, sok esetben meg nem bizhatók. De minthogy az ily helyekről elszállított árúknak legnagyobb része a nagyobb dunai állomáshelyeken megérkezettek közt, melyek pontosan följegyeztettek, ismét előfordúl: ez okból e baj, egészben véve, nagyrészt kiegyenlíttetik, s így az egyes adatok alapján nyert összes eredmény a tényleges viszonyokat lehetőleg megközelítheti.

A következő kimutatások érdekes képet fognak adni az összes hajó- és különösen áruforgalomról, a mint ez a Dunán és mellékfolyóin 1865-ben kifejlődött.

Az evezős hajók forgalma a Duna magyar-

A folyó- vagy csatornai állomás neve	Felülről		Alulról	
	é r k e z e t t			
	jármű	hordképes-séggel	jármű	hordképes-ség
Pozsony	359	347,450	—	—
Győr	5	3,750	1,762	2.078,535
Komárom	11,370	1.193,125	411	1.807,650
Esztergom	993	169,250	212	106,000
Pest	2,239	4.269,700	848	2.194,000
Buda	111	43,200	216	86,400
Duna-Földvár	340	71,500	2	1,600
Paks	515	95;150	630	191,920
Kalocsa	143	16,300	—	—
Tolna	187	86,000	15	86,500
Baja	2,250	451,000	131	165,200
Mohács	650	474,800	592	901,450
Apatin	281	592,800	351	871,600
Karlovicz	18	6,800	14	4,900
Titel	—	—	332	1,419,500
Zimony	232	290,750	1,408	1.661,900
Pancsova	376	342,490	303	229,733
Holomicz	—	—	27	5,906
Baziás	366	642,000	289	578,000
Ó-Moldva	3	6,300	24	70,000
Ó-Orsova	537	1,379,570	564	1.200,000
Összesen	20,970	10.481,735	8,131	13.660,794

E kimutatásból láthatni, hogy a Duna magyarország-beli állomásaira :

felülről érkezett	20,975	evezős hajó	10.481,735	mázsányi összes hordképességgel
alulról „	8,131	„ „	13.660,794	„ „
összesen	29,106	„ „	24.142,529	„ „
lefelé pedig elindult	4,738	„ „	9.182,434	„ „
felfelé „ „	5,118	„ „	4.765,240	„ „
összesen	9,856	„ „	13.947,674	„ „
mindössze érkezett és elindult	38,962	„ „	38.090,203	„ „

Azon nagy különbözet, mely a felülről érkezett és lefe-

országi kikötő állomásain 1865-ben.

Lefelé		Felfelé		Összes érkezett és elindult	
e l i n		d u l t			
jármű	hordképesség	jármű	hordképesség	jármű	hordképesség
336	327,450	—	—	695	674,990
225	1.942,020	—	—	1,992	4.024,805
28	21,000	3,578	1.926,420	15,387	4.948,195
262	136,740	74	42,250	1,641	454,250
—	—	—	—	3,087	6.463,700
—	—	—	—	327	129,600
—	—	—	—	342	78,100
—	—	18	59,250	1,163	346,820
—	—	7	25,200	150	41,500
—	—	—	—	202	172,500
—	—	—	—	2,381	616,200
285	296,750	183	439,500	1,710	2.112,500
223	431,750	345	198,740	1,200	2.094,890
14	4,900	14	4,900	60	21,500
418	1.916,500	—	—	750	3.336,000
1,796	3.157,650	8	32,120	3,444	4.142,420
110	49,758	96	41,850	885	663,641
27	5,906	—	—	54	11,812
366	642,000	289	578,000	1,310	2.440,000
—	—	24	70,000	51	146,300
548	1.250,000	482	1.347,000	2,131	5.176,570
4,738	9.182,434	5,118	1.765,210	38.962	38.090,203

lé indult hajók száma között mutatkozik, onnan magyarázható, hogy közülök számos jármü a mellékfolyókból indult el és ez okból a Duna állomásain csak mint megérkezett jelentkezik; legfőkép azonban onnan gondoljuk megfejthetni, hogy ama jelentéktelen helyek, honnan a kisebb jármüvek nagyobb része elindul, a bécsi központi stat. bizottság kimutatásaiba felvéve nincsenek, míg a nagyobb állomások, hol ezen jármüvek mint megérkezettek előfordulnak, a kimutatásokba felvétettek. Hogy pedig a lefelé közlekedő hajók száma (25,713 jármü, 19.664,169 mázsányi hordképességgel) a felfelé közlekedőket (13,249 jármü, 18.426,034

mázsányi hordképességgel) tulhaladja, az a felette jelentékeny számu szálhajókból (tutaj, talp, Floss), melyek csak lefelé közlekednek, azután meg a felfelé hajózásra ittott kevésbé kedvező folyami viszonyokból magyarázható meg.

A folyó vagy csatorna neve	Felülről érkezett		Alulról érkezett	
	hajó	hordképességgel	hajó	hordképességgel
A Vág folyón	6,481	411,710	—	—
„ Garam folyón	—	—	—	—
„ Sárviz csatornán	318	178,150	3	5,000
„ Ferencz csatornán	527	1.581,000	458	1.374,000
„ Dráva folyón	2,673	1.165,800	68	314.500
„ Mura „	1,175	239,700	—	—
„ Tisza „	24,898	10.220,320	438	2.227,010
„ Szamos „	1,800	144,000	—	—
„ Körös „	130	11,700	—	—
„ Maros „	47,859	9.914,510	10.234	12,560,700
„ Aranyos „	146	8,760	—	—
„ Küküllő „	88	5,280	—	—
„ Béga csatornán	183	323,000	439	631,300
„ Száván	2,047	3.491,050	901	3.952,790
„ Temesen	6	12,024	—	—
Összesen	88,361	27.707,004	12,541	21.065,320

Ezen kimutatásból kitünik, hogy a Duna mellékfolyóinak hajóforgalma 1865-ben nem kevesebb, mint 198,337 járművet, 92.295,250 mázsányi összes hordképességgel tudott felmutatni, úgy hogy e szerint a magyarországi Duna és mellékfolyóinak, valamint a csatornáknak összes hajóforgalma (a gőzhajózás kizártával) 1865-ben 237,299 járművet, 130.385,453 mázsányi összes hordképességgel foglalt magában.

A következő kimutatás feltünteti a bécsi stat. központi bizottság munkálatába felvett magyarországbeli állomáshelyeken 1865-ben az evezős-, vitorla- és gőzhajók által közvetített árúforgalmat :

Nem kevésbbé élénk az evezős hajók forgalma a magyarországi Duna mellékfolyóin, mint a következő kimutatásból látható.

Lefelé		Felfelé		Összesen érkezett és elindult	
e l i n d ú l t					
hajó	hordképesség	hajó	hordképesség	hajó	hordképesség
4,189	259,130	—	—	10,670	670,840
1,500	150,000	—	—	1,500	150,000
3	5,000	168	150,150	522	338,800
608	1.824,000	539	1.617,000	2,132	6.896,000
2,742	1.197,600	58	280,000	5,541	2.957,900
766	190,250	—	—	1,941	429,956
22,404	8,547,558	188	412,470	47,929	21.408,378
1,800	144,000	—	—	3,600	288,000
130	11,700	—	—	260	23,400
52,761	15.319,610	6,640	6.621,400	117,494	44.416,220
146	8,760	—	—	292	17,520
88	5,280	—	—	176	10,560
410	633,100	—	—	1,032	1.617,400
1,630	2.777,680	662	3.325,238	5,240	13.546,758
3	12,000	—	—	9	24,024
89,180	31.115.668	8,255	12.407,258	108,337	92.295,250

Az állomáshely neve	Érkezett		Elszállíttatott		Összesen érkezett és elszállíttatott	
	Gabona, fa és kalmárárúk	szálfa, deszka, tégla, kő, állatok stb.	Gabona, fa és kalmárárúk	szálfa, deszka, tégla, kő, állatok stb.	Gabona, fa és kalmárárúk	szálfa, deszka, tégla, kő, állatok stb.
	mázsa	darab	mázsa	darab	mázsa	darab
Possony .	443,576	—	488,198	—	681,774	—
Körtvélyes	10,734	—	12,422	—	23,156	—
Győr . .	3.262,879	—	602,970	—	2.865,849	—
Gönyő . .	47,657	—	65,583	—	113,240	—
Komárom .	1.189,918	—	24.282	—	1.214,195	—
Uj-Szöny .	120,823	—	42,336	—	163.159	—
Almás . .	15,555	—	27,793	—	43,318	—
Piske . .	1'104	—	4,490	—	5,594	—
Esztergam .	178.912	—	226,591	—	405,503	—
Szob . .	2,139	—	43,053	—	45,192	—
Nagy-Maros	2,722	—	2,135	—	4,857	—
Vácz . .	24,446	—	179,614	—	204,060	—
Pest . .	5.852,651	2.453,313	1,906,371	—	7.759,022	2.453,313
Buda és Promontor .	298,403	13	—	—	298.403	13
Téteny .	108,152	—	20,924	—	129,076	—
Ercsény .	1,258	—	28,263	—	29,521	—
Adony . .	32,132	—	23,226	—	55,358	—
Szalk . .	3,661	—	9,946	—	13,607	—
Apostag .	1,806	—	742	—	2,548	—
Duna-Földvár	84,012	—	32,717	—	116,729	—
Paks . .	182,477	—	37,366	—	219.843	—
Kalocsa .	23,961	—	24,630	—	48,591	—
Tolna .	101,376	—	80,145	—	181,521	—
Baja . .	520,761	—	143,116	—	663,877	—
Szekcső .	2,961	—	5,470	—	8,431	—
Mohács .	353,871	—	576,698	—	930,569	—
Bezdán .	34,306	—	78,672	—	112,978	—
Apatin . .	85,510	—	268,954	—	354.464	—
Gombos .	5,290	—	6,215	—	11,505	—
Dálya . .	1,163	—	1,203	—	2,366	—
Vukovár .	31,657	—	201,256	—	235.913	—
Illok . .	6,969	—	12,134	—	19,103	—
Palánka .	11,236	—	83,472	—	94,708	—
Futtak . .	4,486	—	79,983	—	84,469	—
Uj-Vidék .	64,640	—	249,561	—	314,201	—
Karlovicz .	17,963	4,000	34,819	—	52,782	4,000
Titel . .	131,596	—	2.062,460	—	2.194,056	—
Slankamen	—	—	16,332	—	16,332	—
Zimony .	446,821	35,502	511,876	15,599	958,697	31,101
Pancsova .	541,539	79	366,277	1,681	907,816	1,760

Az állomáshely neve	Érkezett		Elszállíttatott		összesen érkezett és elszállíttatott	
	Gabona, fa és kalmárárúk	szálfa, deszka, tégla, kő, állatok stb.	Gabona, fa és kalmárárúk	szálfa, deszka, tégla, kő, állatok stb.	Gabona, fa és kalmárárúk	szálfa, deszka, tégla, kő, állatok stb.
	mázsa	darab	mázsa	darab	mázsa	darab
Homolicz .	312	—	5,511	—	5,823	—
Kubin . .	3,621	—	816	12,607	4,437	12,607
Dubrovicz .	18,092	—	27,729	15,166	45,821	15,166
Baziás . .	234,300	153,190	619,761	—	854,061	153,190
Osztrova .	—	—	28,860	—	28,860	—
Moldva . .	94,950	—	39,100	—	134,050	—
Ó-Orsova .	181,098	9,461	533,649	625	694,747	10,086
Összesen	13.783,491	2.635,558	9.520,721	45,678	23.304,212	2.681,236

Itt meg kell jegyezni, hogy a sommázás megejthetése végett azon árúmennyiségek, melyek különböző mértékegység szerint vannak felvéve, súlymértékre redukáltattak: 1 mérő gabonát (mindenütt) 0.70, 1 köbláb műfát 0.35, 1 bécsi öl tüzifát 25.00, 1 köb öl terméskövet és épületkövet 100 és 240 mázsával egyenértékünek vevén fel.

Ezen kimutatásból látható, hogy a munkálatba felvett dunai állomásokon 1865-ben az evezős- és vitorláshajók, valamint a gőzhajózás által közvetített árúforgalom 23.304,212 mázsa gabonát, fát és kalmárárúkat, és 2.681,236 darab szálfát, deszkát, téglát, követ stb. foglalt magában. Azon körülmény, hogy a megérkezett árúk mennyisége az elszállítottakét felülhaladja, fentebb a dunai hajóforgalomnál felemlített okokból magyarázható meg.

Következik az evezőshajók és a gőzhajózás által a magyarországi Duna mellékfolyóin 1865-ben közvetített árúforgalom kimutatása:

A folyó vagy csatorna neve	Érkezett		Elszállíttatott		összesen érkezett és elszállíttatott	
	gabona, fa és kalmárárúk	szálfa, deszka, tégla, kő, állatok stb.	gabona, fa és kalmárárúk	szálfa, deszka, tégla, kő, állatok stb.	gabona, fa és kalmárárúk	szálfa, deszka, tégla, kő, állatok stb.
	mázsa	darab	mázsa	darab	mázsa	darab
Vág . . .	201,708	5.867,759	250,979	1,630	452,687	5.869,[illegible]
Garam . .	—	—	12,000	5.150,000	12,000	5.150,[illegible]
Sárvizi csatorna	175,000	—	—	—	175,000	—
Ferencz csatorna	189,159	—	1.314,589	—	1.504,018	—
Dráva . .	808,175	323,888	1.415,458	455,698	2.223,633	779,[illegible]
Mura . . .	360,500	—	184,600	—	545,100	—
Tisza . . .	7.241,040	4.957,897	9.430,240	2.998,120	16.671,280	7.956,[illegible]
Szamos . .	—	1.002,000	—	1.002,000	—	2.004,[illegible]
Körös . .	—	18,016	—	18,016	—	36,[illegible]
Maros . .	4.302,907	9.002,870	5.651,728	14 864,755	9.953,635	23.867,[illegible]
Aranyos . .	—	338,100	—	338,100	—	676,[illegible]
Küküllő . .	—	260	—	260	—	[illegible]
Béga-csatorna	105,600	—	1.270,900	—	1.376,500	—
Száva . .	4.881,082	8.855,008	1.978,636	12.764,883	6.859,718	21.619,[illegible]
Temes . .	7,014	—	7,000	—	14,014	—
Összesen	18.272,485	30.365,789	21.515,130	37.593,462	39.787,615	67.959,[illegible]

A mellékfolyók árúforgalmának mennyiségéhez 39.787,615 mázsa, 67.959,260 darabhoz,
hozzá adva a Duna fent kimutatott árúforgalmát . . 23.304,212 mázsát, 2.681,236 darabot,

megkapjuk : 63.091,827 mázsában, 70.640,496 darabban, a magyarországi Duna és mellékfolyóin, az evezős- és vitorlahajók, valamint a gőzhajózás által közvetített **összes árúforgalmat.**

Végre még érdekes lesz külön is áttérni a gabonaforgalomra. Ez nem csak tárgyánál és kiterjedésénél fogva a legfontosabb és legjelentékenyebb, hanem egy úttal olyan, mely a szóban forgó munkálat adataiból külön is kimutatható.

…i állomás- …agy a mel- …lyó neve	Érkezett gőzhajókon	Érkezett evezős és vitorla hajókon	Érkezett összesen	Elszállított gőzhajókon	Elszállított evezős és vitorla hajókon	Elszállított összesen	Mindösszesen
	m	á	z	s	a		
…y . .	27,193	—	27,193	86,013	—	86,013	113,206
…lyes .	1,345	—	1,345	10,547	—	10,547	11,892
. . .	715,328	1.247,766	1.963,094	562,122	.	562,122	2.525,216
. .	18,072	—	18,072	22,824	—	22,824	40,896
…om . .	146	—	146	4,428	—	4,428	4,574
…ny . .	4,573	—	4,573	11,755	—	11,755	16,328
. .	360	—	360	14,618	—	14,618	14,978
. . .	—	—	—	204	—	204	204
…gam .	1,017	—	1,017	64,336	10 500	74,836	75,853
. . .	—	—	—	2,990	—	2,990	2,990
. . .	219	—	219	82,268	—	82,268	82.487
. . .	454,039	485,501	939,540	663,430	—	663,130	1.602,970
. .	14,504	—	14,504	—	—	.	14,504
…y . .	—	—	—	25,051	—	25,051	25,051
. .	1,477	—	1,477	20,897	—	20,897	22,374
. . .	57	—	57	9,483	—	9,483	9,490
…g . .	—	—	—	368	—	368	368
…r . .	1,279	—	1,279	25,684	—	25,684	26,963
. . .	—	—	—	667	—	667	667
…a . .	—	—	—	4,188	—	4,188	4,188
. . .	1,444	—	1,444	3,322	—	3,322	4,766
. . .	—	—	—	81,096	—	81,096	81,096
…ő . .	—	—	—	2	—	2	2
…s . .	11,787	30,304	42,091	20,888	18,140	39,028	81,119
…i . .	17,153	—	17,153	61,063	—	61,063	78,216
. .	337	2,000	2,337	—	2,000	2,000	4,337
. . .	2	—	2	125	—	125	127
…ár . .	873	—	873	18,742	—	18,742	19,615
. . .	—	—	—	1,402	—	1,402	1,402
…a . .	6	—	6	59,107	—	59,107	59,113
. .	—	—	—	57,662	—	57,662	57,662
…ék . .	188	—	188	118,004	—	118,004	118,192
…icz . .	255	—	255	648	—	648	903
. . .	—	—	—	358,326	1.172,640	1.530,966	1.530,966
…men .	—	—	—	16,332	—	16,332	16,332
…r . .	10,533	574,521	585,054	95,501	574,521	670,022	1.255,076
…va . .	4,876	9,381	14,257	235,308	44,685	279,993	294,250
…ts . .	—	—	—	—	4,690	4,690	4,690
…vics .	—	—	—	6,264	—	6,264	6,264
. .	—	—	—	263,582	—	263,582	263,582
…va . .	—	5,842	5,842	5,060	—	5,060	10,902
…va . .	2,547	—	2,547	—	—	—	2,547
…i gabona …m összege	1.289,610	2.355,315	3.644,925	3.014,257	1.827,176	4.841,433	8.486.358

A mellékfolyók és csatornák

A dunai állomáshely vagy a mellékfolyó neve	Érkezett		
	gőzhajókon	evezős és vitorla hajókon	összesen
	mázsa		
A Ferencz csatornán . .	—	7,571	7,571
„ Dráván	23,199	7,700	30,899
„ Tiszán	417	1.260,045	1 260,462
„ Maroson	—	2.005,570	2.005,570
„ Béga-csatornán és a Temesen	—	7,000	7,000
„ Száván	2.062,766	1.013,599	3.076,365
Összesen . .	2.086,382	4 301,485	6.387,867
ehhez hozzá adva a dunai gabona forgalom összegét	1.289,610	2.355,315	3.644,925
lesz mindössze. .	3.375,992	6.656,800	10 032,792

A gabonaforgalom, mely 1865-ben a magyarországi Dunán és mellékfolyóin evezős és vitorlahajók, valamint a gőzhajózás által eszközöltetett, e kimutatás szerint tehát 23.409,576 mázsára rugott, mi a magyarországi Duna és mellékfolyói fent kimutatott összes (sulymérték szerint kifejezett) árúforgalmának 37.1 százalékát teszi

Rendelkezésünkre állván az első cs. kir. szab. Dunagőzhajózási társaság egy kimutatása, mely a Magyarországból 1865-ben felfelé és lefelé kivitt, valamint a Magyarországba felölről és alulról behozott árúk mennyiségét, az egyes állomások megnevezése mellett, feltünteti: helyén látjuk ezt is jelen munkálatunkba fölvenni, miután a nemzetközi forgalom feltüntetése, az összes dunai forgalom képének igen jelentékeny kiegészitő részét képezi. S habár a Duna külforgalma 1865-ben nem volt is épen kizárólag eme társaság kezében: mégis kétségtelen, hogy a külforgalomnak hasonlíthatlanul legnagyobb és legfontosabb része általa lett

gabona-forgalma.

Elszállított			Mind össze
gőzhajókon	evezős és vitorla hajókon	összesen	
mázsa			
—	1.290,194	1.290,194	1.297,765
22,376	—	22,376	53,275
1.761,247	1.262,696	3.023,943	4.284,405
—	2.695,940	2.695,940	4.701,510
446,635	550,960	997,595	1.001,595
68,061	437,242	505,303	3.581,668
2.298,319	6.237,032	8.535,351	14.923,218
3.014,257	1.827,176	4.841,433	8.486,358
5.312,576	8.064,208	13.376,784	23.409,576

közvetítve. Világos tehát ebből, hogy az 1865-diki dunai külforgalom a következő kimutásban igen megközelítőleg lesz kimutatva.

Az állomáshely neve, honnan	Lefelé	
	behozatott Magyarországba	kivitetett Magyarországból
	kalmárárú	kalmárárú
	vám mázsában	
Donauwörth	6,512	2,459
Regensburg	20,191	1,431
Straubig	33	—
Deggendorf	448	—
Kilshofen	52	—
Passau	6,336	301
Obernzell	39	—
Engelhartszell	56	—
Obermichl	628	—
Aschach	22	—
Linz	19,577	491
Mauthausen	19,607	116

Az állomáshely neve, honnan	Lefelé	
	behozatott Magyarországba	kivitetett Magyarországból
	kalmárárú	kalmárárú
	vám mázsában	
Wallsee	1,599	8
Grein	368	—
Ybbs	3,195	4
Marbach	2	—
Pöchlarn	9,383	40
Mölk	827	1
Spitz	256	—
Weiszenkirchen	53	—
Stein	6.611	54
Traismauer	55	—
Tulla	10	—
Korneuburg	142	12
Bécs	665,546	198,251
Hainburg	7,422	—
Dévény	136	—
Fischamend	114	—
Óvár	126	—
Pozsony	—	1,929
Győr	—	573
Komárom	—	202
N. Szöny	—	599
Almás	—	32
Piske	—	4
Szob	—	33,322
Vácz	—	87
Pest	—	86,763
Tétény	—	5,223
Paks	—	1
Kalocsa	—	1
Tolna	—	80
Baja	—	54
Mohács	—	1,761
Bezdán	—	15
Apatin	—	660
Eszék	—	657
Vukovár	—	377
Illok	—	6
Palánka	—	176
Futtak	—	321
Új-Vidék	—	9,111
Karlovicz	—	2.206
Tittel	—	107
Zimony	—	14,608
Belgrád	5.049	—
Pancsova	—	3,100
Kubin	—	8

Az állomáshely neve, honnan	Lefelé	
	behozatott Magyarországba	kivitetett Magyarországból
	kalmárárú	kalmárárú
	vám mázsában	
Baziás	—	219,064
Szemendria	180	—
Dubrovicz	16	—
Gradistye	16	—
Drenkova	—	—
Orsova	—	18,929
Tisza-Lucz	—	872
Szolnok	—	12
Szeged	—	93,066
T. Kanissa	—	2
Zenta	—	5
Uj-Becse	—	42
Nagy-Becskerek	—	100
Temesvár	—	516
Sziszek	—	31,890
Gradiska	—	522
Brood	—	66
Schamaz	—	4
Rajevosello	—	70
Brcska	531	—
Racsa	—	1,124
Mitrovitz	—	102
Klenak	—	12
Schabatz	412	—
összesen	765,680	731,538
ide még a Bécsből Magyarországba behozott	44,864	—
és Mohácsról, Zimonyból, Drenkováról és Orsováról Magyarországból kivitt	—	341,924
vámmázsa üzleti szenet, valamint a Zenta és Nagy-Becskerekről Magyarországból kivitt	—	145
mázsa gabonát számítva.		
lesz mindössze	820.444	1.073,607

Az állomáshely neve, honnan	Felfelé					
	behozatott Magyarországba			kivitetett Magyarországból		
	kalmár-árú	gabona	összesen	kalmár-árú	gabona	összesen
	vám mázsában					
Pozsony . .	—	—	—	49,925	81,781	131,706
Körtvélyes. .	—	—	—	1,004	10,547	11,551
Győr . . .	—	—	—	11,908	483,446	495,354
Gönyő . . .	—	—	—	30,713	22,824	53,537
Komárom . .	—	—	—	10,321	4,115	14,436
Új Szöny . .	—	—	—	10,723	10,658	21,381
Almás . . .	—	—	—	4,133	12,077	16,210
Piske . . .	—	—	—	1,276	204	1,480
Esztergam . .	—	—	—	9,696	61,405	71,101
Szob . . .	—	—	—	6,020	2,564	8,584
Nagy-Maros .	—	—	—	262	—	262
Vácz . . .	—	—	—	43,153	80,038	123,191
Pest . . .	—	—	—	640,860	552,621	1.193,481
Tétény . .	—	—	—	6,924	—	6,924
Ercsény . .	—	—	—	555	20,512	21,067
Adony . . .	—	—	—	533	15,184	15,717
Szalk . . .	—	—	—	44	7,283	7,327
Földvár . .	—	—	—	843	22,465	23,308
Paks . . .	—	—	—	511	—	511
Kalocsa . .	—	—	—	18	850	868
Tolna . . .	—	—	—	27,143	2,389	29,532
Baja . . .	—	—	—	13,698	77,045	90,743
Szekcső . .	—	—	—	1,503	—	1,503
Mohács . .	—	—	—	195,307	9,277	204,584
Bezdán . .	—	—	—	1,207	28,493	29,700
Apatin . . .	—	—	—	4,962	—	4,962
Eszék . . .	—	—	—	488,716	12,003	500,719
Gombos . .	—	—	—	159	—	159
Dálya . . .	—	—	—	20	—	20
Vukovár . .	—	—	—	35,839	3,318	39,157
Illok . .	—	—	—	731	504	1,235
Palánka . .	—	—	—	458	4,475	4,930
Futtak . . .	—	—	—	921	16,391	17,312
Új-Vidék .	—	—	—	18,979	61,015	79,994
Karlovicz . .	—	—	—	10,894	53	10,947
Tittel . . .	—	—	—	27	19,063	19,090
Zimony . .	—	—	—	5,608	350	5,958
Belgrád . .	36,733	—	36,733	4,716	—	4,716
Pancsova . .	—	—	—	25,020	14,533	39,553
Kubin . . .	—	—	—	9	—	9

Az állomáshely neve, honnan	F e l f e l é					
	behozatott Magyarországba			kivitetett Magyarországból		
	kalmárárú	gabona	összesen	kalmárárú	gabona	összesen
	v á m m á z s á b a n					
Baziás . . .	—	—	—	9,108	5,322	14,430
Semendria . .	13,077	—	13,077	2,748	—	2,748
Dubrovicz . .	2,600	—	2,600	1,545	—	1,545
Gradistye . .	2,736	—	2,736	1,829	—	1,829
Drenkova . .	—	—	—	505	—	505
Orsova . .	—	—	—	15,643	—	15,643
Ilarcs . . .	—	—	—	19,396	—	19,396
Miholácz . .	—	—	—	1	2,660	2,661
Moslavina . .	—	—	—	1,747	—	1,747
Milanovácz .	676	—	676	—	—	—
T. Szeverin .	10,264	4,128	14,392	—	—	—
Radujevácz .	2,995	.	2,992	—	—	—
Kalafat . .	6,478	—	6,478	—	—	—
Widdin . .	8,434	—	8,434	—	—	—
L. Palánka .	7,605	9,490	17,095	—	—	—
Oreava . .	13,074	—	13,074	—	—	—
Piquêt . . .	1,772	143	1,915	—	—	—
T. Mogurello .	5,453	—	5,453	—	—	—
Nicopoli . .	310	—	310	—	—	—
Sistov . . .	3,040	—	3,040	—	—	—
Rustsuk . .	663	—	663	—	—	—
Giurgevo . .	17,095	—	17,095	—	—	—
Silistria . .	81	—	81	—	—	—
Czernavode .	124	—	124	—	—	—
Braila . . .	927	—	927	—	—	—
Galacz . . .	4,065	—	4,065	—	—	—
Ismail . . .	905	—	905	—	—	—
Tulcia . . .	7	—	7	—	—	—
Cospoli . .	583	—	583	—	—	—
Odessa . .	35,882	—	35,882	—	—	—
Tokaj . . .	—	—	—	25	—	25
T. Lucz . .	—	—	—	6,038	—	6,038
Szolnok . .	—	—	—	3,452	4,508	7,960
Szentes . .	—	—	—	—	25,942	25,942
Szeged . .	—	—	—	14,366	101,189	115,555
T. Kanizsa .	—	—	—	5	4,743	4,748
Zenta . . .	—	—	—	10,846	5,410	16,256
Uj-Becse . .	—	—	—	132	51,451	51,583
Nagy-Becskerek	—	—	—	877	14.680	15,557
Temesvár . .	—	—	—	4.390	19,842	24,232

Az állomáshely neve, honnan	Felfelé					
	behozatott Magyarországba			kivitetett Magyarországból		
	kalmár-árú	gabona	összesen	kalmár-árú	gabona	összesen
	vám mázsában					
Jaszenovácz .	—	—	—	123	—	123
Ó-Gradiska .	—	—	—	991	—	991
Brood . . .	—	—	—	1,679	—	1,679
Schamaz . .	—	—	—	504	—	504
Rajevosello .	—	—	—	4,030	—	4,030
Breska . .	1,300	—	1,300	—	—	—
Racsa . . .	—	—	—	14	—	14
Mitrovicz . .	—	—	—	3,835	—	3,835
Schabatz . .	26,898	—	26,898	6,886	—	6,886
Palesch . .	77	—	77	77	—	77
összesen .	203,854	13,761	217,615	1.776,131	1.873,227	3.649,458
mihez a Pestről és Mohácsról Magyarországból kivitt.	—	—	—	—	—	160,587
és a Belgrádból Magyarországba behozott . . . mázsa üzleti szenet számítva.	—	—	2,657	—	—	—
lesz mindössze	—	—	220,272	—	—	3.809,945

Ezen kimutatásnak lényeges tartalma röviden a következőképen foglalható össze:

a magyar ausztriai határon

	behozatott :		kivitetett :	
Kalmárárú . .	769,376	. . . . .	1.776,131	vám mázsa
Gabona . . .	—	. . . . .	1.873,227	„ „
Kőszén . . .	44,864	. . . . .	160,587	„ „

A kivitt árúknál azonban be vannak számítva azon árúk is, melyek Magyarországon csak keresztül, az aldunai

tartományokból Ausztriába szállíttattak. Ezen átvitel pedig 37,904 v. mázsa kalmárárúkat foglalt magában. Mely menynyiségnek levonása után, lesz Magyarországnak a dunagőzhajózási társaság által 1865-ben közvetített forgalma Ausztriával:

	behozatal :	kivitel :
Kalmárárú . .	769,376	1.738,227 vám mázsa
Gabona . . .	—	1.873,227 „ „
Kőszén . . .	44,864	160,587 „ „

Magyarországnak az aldunai tartományokkal való forgalma 1865-ben meg következőképen alakult:

	behozatott :	kivitetett :
Kalmárárú . .	210,058	731,538 vám mázsa
Gabona . . .	13,761	145 „ „
Kőszén . . .	2,657	341,924 „ „

Itt a kivitelnél szintén be vannak számítva azon árúk melyek Magyarországon csak keresztül, Ausztriából az aldunai tartományokba vitettek. Ezek tesznek 203,168 mázsa kalmárárút. S igy ennek levonása után lesz Magyarországnak az aldunai tartományokkal a dunagőzhajózási társaság által 1865-ben közvetített forgalma :

	behozatal :	kivitel :
Kalmárárú . .	210,058	528,370 vám mázsa
Gabona . . .	13,761	145 „ „
Kőszén . . .	2,657	341,924 „ „

Egymás mellé állítva már most úgy az Ausztria felől valamint az aldunai tartományok felől eszközölt behozatalt és külön a kivitelt : látni fogjuk, hogy a

	Kalmárárú	Gabona	Kőszén	Összesen
Behozatal Ausztriából tett . .	769,376	—	44,864	814,240 v. m.
Behozatal az aldunai tartományokból . . .	210,058	13,761	2,657	226,476 v. m.
mindössze .	979,434	13,761	47,521	1.040,716 v. m.
a kivitel Ausztriába pedig . .	1.738,227	1.873,227	160,587	3.772,041 v. m.
az aldunai tartományok felé .	528,370	145	341,924	870,439 v. m.
mindössze .	2.266,597	1.873,372	502,511	4.642,480 v. m.

tni való, hogy a gabona különösen az Ausztriába telnél igen jelentékeny mennyiségben (1.873,227 n képviselve, mely mennyiség az összes Ausztria való kivitelnek (3.772,041 v. mázsának) 49.66 százalékát ezi. A gabona különben általában véve is igen jelentékeny mennyiségekkel szerepel a magyarországgali összes dunai külforgalomban, melynek 1865-ben is 40.35 százalékát képezte.

Ez volt a dunai külforgalom 1865-ben.

A következő évek külforgalmát tekintve, a növekvés szembeszökő :

	kalmárárú	gabona	kőszén	összesen
1866-ban tett a behozatal Ausztriából . . .	1.136,011	67.930	22,456	1.226,397 v. m.
behozatal az aldunai tartományokból . .	318,761	231,133	—	549,894 v. m.
mindössze .	1.454,772	299,063	22,456	1.776,291 v. m.
a kivitel Ausztriába . . .	2.614,104	2.725,548	294,519	5.634,171 v. m.
az aldunai tartományokba .	1.160,891	15,441	330,437	1.506,769 v. m.
mindössze .	3.774,995	2.740,989	624,956	7.140,940 v. m.
1867-ben tett a behozatal Ausztriából . . .	1.158,118	1.095	163,695	1.322,908 v. m.
behozatal az aldunai tartományokból . .	305,868	388,421	2,304	696,593 v. m.
mindössze .	1.463,986	389,516	165,999	2.019,501 v. m.
a kivitel Ausztriába . . .	2.443,561	3.076,208	11,215	5.530,984 v. m
a kivitel az aldunai tartományokba	1.090,758	1,318	375,283	1.467,359 v. m.
mindössze .	3.534,319	3.077,526	386,498	6.998,343 v. m.

Nagyon természetes, hogy az árúforgalom növekedésével a hajóforgalom és különösen a gőzhajózási forgalom is emelkedett. Tizenkét esztendővel a gőzhajók feltalálása után, ilyenekkel már a Dunán is találkozunk. 1830-ban

épült itt az első gőzös. Ez volt ama nagy társaságnak csirája, mely jelenleg 715 mértföldnyi hossz vonalban 655 különféle hajóval közvetiti a Dunán a forgalmat. Ezen társaság tudvalevőleg 1857-ig kizárólagos szabadalmat élvezett; 1857-ben a Duna, a dunai hajózási szerződéssel, szabad folyammá kinyilatkoztatott és az állam 1858. május 20-kán a Dunagőzhajózási társasággal ehhez képest kártalanitási szerződést kötött, mely szerint a társaságnak 1880-ig tiszta jövedelmet biztositott. Mihelyt a Duna szabaddá lett, a vállalkozási szellem is azonnal a gőzhajózás felé kezdett fordulni. Az első vállalat, mely keletkezett, 4 évleforgása után bele olvadt ugyan a nagy társaságba, de nem sokára keletkezett előbb „Középdunai gőzhajózási társaság“ nevezete alatt, később „Első magyar gőzhajózási társaság“ egy részvény-társulat 400,000 ft alaptőkével mely már 1867-ben két személyszállító hajóval közlekedett a Dunán. 1868-ban az alaptőkét egy millióra kiegészítették, és most már 7 gőzössel és néhány vontató hajóval rendelkezik. — Nem sokára keletkezett a „Győri-Dunagőzhajózási társaság“ leginkább győri gabonakereskedőkből. Ott van továbbá a „N. Becskereki“ és a „Szegedi gőzhajózási társaság.“ Pest és Bécs közöt versenyzett a subventionált társaság teherhajóival egy ideig az ugynevezett „Bécsi hajósmesterek társasága.“ E társaság azonban hajóit nemsokára eladta egy „Pest-Bécsi vontató hajózási társaság“ czíme alatt alakult konsortiumnak, mely 1868. november hóban a nagy társaságba beleolvadott.

Az általános forgalom közvetitőjéül, a szabadalmazott illetőleg subventionált és az első magyar gőzhajózási társaságon kivül azonban csak a „magyar vontató hajózási társaság“ tekinthető, mely szintén a mult esztendőn 600,000 ft alaptőkével keletkezett és egy magán vállalkozó üzletét általvette. Megemlítendők még a legujabban alakult „Hajókölcsön-részvénytársaság (Bodnerei-Aktiengesellschaft) és végül az állami vaspálya hajói, melyekkel a társaság saját utasait és szállítmányait Baziástól Belgrádig és Turnszeverinig tova szállítja. Ezeken

kivül magánosok kezeiben van még 12 teherhajó, melyekkel saját árúikat szállítják, és két személyszállító hajó, mely a Margit szigeti közlekedés számára készült.

A társaságok és magánosok gözhajói, melyek 1868-ban

A társaság czíme	Alap tőkéje	Részvényeinek száma
	frt	darab
Első cs. k. szab. dunagözhajózási társaság . .	2.050,000	42,000
Első magyar dunagözhajózási társaság . . .	1.000,000	5,000
Győri dunagözh. társ.	200,000	200
Szegedi „ „	150,000	3,000
Magyar vontató hajózási részvény társaság .	600,000	3,000
Pest-Bécsi vontató hajózási társaság (1868 november havában megvétetett a cs. k. szab. dunagözh. társaság által)	500,000	—
Cs. kir. szab. vaspálya társaság.	—	—
Hajókölcsön-részvénytársaság	600,000	1,200
Nagy-Becskereki dunagözh. társaság . . .	200,000	1,000
Magánosok birtokában	—	—
összesen . . .	—	—

A magyarországi Dunán és mellékfolyóin tehát 1868-ban személyszállításra 41 gőzös, az áruforgalom közvetitésére 140 teherhajó és 607 vontató hajó és csavargőzös volt forgalomban; épülőfélben van és igy 1869-re már forgalomban is lesz még hozzá 2 személyszállító gőzös 9 teherhajó és 16 vontató és csavárgőzös. Ezeken kivül közlekedik a Dunán vagy 400, a mellékfolyókon körülbelül 100 hajó.

Ha mindezeket tekintetbe vesszük, azon örvendetes eredményre jutunk, hogy a hajózási forgalom jelentékeny növekedésnek örvend, miről a minduntalan keletkező uj meg uj vállalat is igen kedvező tanuságot szolgáltat. És alig foroghat fenn kétség, hogy-ha egyrészt a verseny jótékony ha-

Az itt röviden elősoroltak egy táblába összefoglalva a következő érdekes átnézetett nyújtják.

a magyarországi Dunán és mellékfolyóin közlekedtek.

Forgalomban levő				Épülőfélben levő			
személy szállító	teher-	vontató	összesen	személy szállító	teher-	vontató	összesen
hajók				hajók			
34	104	517	655	—	—	—	—
6	2	5	13	—	3	16	19
—	3	16	19	—	—	—	—
—	2	—	2	—	—	—	—
—	10	30	40	—	—	—	—
—	4	23	27	—	—	—	—
1	3	16	20	—	—	—	—
—	—	—	—	—	4	—	4
—	—	—	—	—	2	—	2
—	12	—	12	2	—	—	2
41	140	607	788	2	9	16	27

tását tökéletesen kifejtendi, másrészt pedig a folyamszabályozások és a Duna-Tiszai csatorna kiépítése által azon előföltételeknek, melyre a mi hajózásunknak szüksége van, meg lesz felelve, — a forgalom a Dunán is azon élénkséget fogja elérni, melylyel más európai folyamokon találkozunk.

VII.

A MEZEI IPAR ÁPOLÁSA

Belgiumban, a kormány és magán egyletek s társulatok részéről, 1865-ben.

Hieronymi Bélától.

A belga kormány 1867. évben a belügyi miniszterium alatt álló felső mezőgazdasági tanácsnak a belgaországi mezőgazdaság 1865. évi állapotáról szóló tudósitását bocsátá közre. Ezen tudósitásban, mely mintegy 30 ivre terjed, stat. adatok közöltetnek a mezőgazdaság köréből, abban a tartományi mezőgazdasági bizottságok 1865 évről szóló jelentései és az országban fenálló magán mezőgazdasági társulatok évi müködéseinek körülményes leirása, mint szintén az állami költségvetésnek a mezőgazdaságra vonatkozó része foglaltatik. A tudósitás „Bulletin du conseil supérieure d'agriculture" czimet viseli.

A stat. adatok, melyek ezen munkába fel vannak véve, részint magokban álló számokban közöltetnek, részint a tartományi mezőgazdasági bizottságok (commissions provinciales d'agriculture) jelentései kisérik azokat, részint pedig a mezei ipar körébe vágó törvények és kormány vagy tartományi rendeletek hatásáról tanuskodó adatokként szerepelnek. Ezen utóbbi tulajdonságuknál fogva az említett stat. adatok, mint szintén a tudósításba felvett költségvetés is a kormánynak mint az államhatalom képviselőjének egyenes cselekvő részét tüntetik ki a mezei ipar körül, mig a tudósitásnak azon része, mely a magántársulatok müködéséről szól, ezeknek tevékenységét tárja fel.

Ezen tudósítás nyomán tehát a belga kormánynak mint a belga állam képviselőjének egyrészt és az országban lévő mezőgazdasági társulatok és egyleteknek másrészt 1865. évben létesitett intézkedéseit egyenkint felsorolni és ez által a kormánynak és a magánmezőgazdasági egyleteknek

és társulatoknak tevékenységét külön-külön keretbe foglalva leirni lesz e dolgozatnak feladata.

I.

A belga királyság 1865 évi államköltségvetésének azon része, mely a mezőgazdaságra vonatkozik, a következő tételekből áll:

		Valóságos kiadás	Előirányzat
1. Kárpótlási összegek lebunkózott marháért		286,055 frc. 98 c.	296,000 fr.
2. Állategészségügy.			
Orvosok utazási költségei	56,833 frc. 25 c.	71,681 „ 41 „	71,700 „
Ideiglenes kárpótlási összegek . . .	13,132 „ 46 „		
Nyomtatványok . .	1,715 „ 70 „		
3. Állami ménes.			
Tisztviselők fizetései		40,883 „ 63 „	44,700 „
Egyéb költségek		5,830 „ 36 „	102,000 „
4. Lovak, szarvasmarha, sertés és juh, nemesitésére forditott költség			
Belföldi lófajok nemesitésére forditott költség. A tartományi rendeletek végrehajtási költségei a lónemesitést illetőleg . . .	43,028 „ 32 „	93,081 „ 41 „	93,500 „
Ugyanaz a szarvasmarhára nézve . .	8,848 „ 90 „		
Szarvasmarha, juh és sertés nemesitésére fordított költség. Nemesebb fajbeli állatok vételára	41,143 „ 09 „		
Nyomdai költségek .	61 „ 10 „		
5. Különfélo költségek a mezőgazdaság előmozditása tárgyában serkentés és buzditás végett.			
Felsőmezőgazdasági tanács és tartományi bizottságok . . .	20,441 „ 05 „		
Tartományi mezőgazdasági társulatok és egyletek segélyezésére	89,150 „ — „		
Ugyanaz különféle mezőgazdasági és erdészeti társulatok számára, kiállitások és versenyek rendeztethetése végett	18,342 „ 30 „		
Oldal	127,936 „ 30 „		

			Valóságos kiadás	Előirányzat
Oldal	127.936 frc.	30 c.	143,826 frc. 94 c.	144,700 fr.
Segélyezések a hizott marha versenyek rendeztethetésére . .	7,427 „	48 „		
Gazdászati gépek és eszközök ugymint vetőmag bevásárlására.				
Különféle kiadások .	8,463 „	11 „		
6.				
Szakszerü tanitása a mezőgazdaságnak, kertészetnek és erdészetnek	114,117 „	92 „	133,000 „ — „	133,000 „
Felolvasások tartásának költségei . . .	9,169 „	38 „		
A ménesi épületek átalakitási költségei, hogy bennök a mezőgazdasági muzeum állittassék föl . . .	8,632 „	70 „		
7. A Campineban eszközölt erdőirtások költségei			23,599 „ 40 „	23,670 „
7. Irtásokra vonatkozó intézkedések költségei				
A Campine földöntözési rendszerének fentartására való munkálatok költségei, graphikus munkák . .	4,573 „	11 „	23,311 „ 91 „	27,000 „
Utazási költségek az Anvers, Limburg, Liége, Luxenburg és Namur tartományokban eszközölt irtások és erdőültetések körül müködő egyének számára	9,295 „	85 „		
Luxemburg Liége és Namur tartományokban létesitett erdei faiskolák fentartási költségei és magvétele .	3,768 „	45 „		
Előlegezések a községek számára, hogy faültetvényeket létesithessenek	5,125 „	— „		
Különféle kiadások .	549 „	50 „		
9. Állatgyógyászati iskolák.				
Személyzet			67,599 „ 40 „	67,600 „
Különféle kiadások. Vizsgálati biztosok dijjai			71,175 „ 55 „	71,200 „
A Brüsseli kir. erdészeti társulat számára segélyezések			24,000 „ — „	24,000 „
Összesen .			983,556 „ 04 „	1.098,470 „

Kitünik ezen költségvetés egyes tételeiből, hogy a kormány beavatkozásának a mezei ipar ügyeire Belgiumban igen tág tér van engedve, minthogy alig van ága a mezőgazdaságnak, melyet a belga kormány ezen költségvetés szerint fel nem karolt s pénzbeli segélyek által ne támogatott volna. Jelesen a következő csoportokba foglalhatók össze a belga kormánynak ezen költségvetésben felsorolt intézkedései a mezei ipar körül.

Az első csoportba a mezőgazdaságnak szakszerü tanitása gyülekezetek tartása és az állatgyógyászati iskolákra vonatkozó intézkedések vonandók, minthogy ezen intézkedések közhasznosságuak, melyek a reájok évenként fordított költségek százszoros kamatait téritik meg, az ismeretek és a kor haladásával felmerülő ujabb eszmék és javitások terjesztését czélozván. A második csoportba az előbbeniekkel rokon természetü intézkedések sorolhatók nevezetesen a költségvetés 5. pontjában felsoroltak, a mennyiben ezek is részint az ismeretek terjesztése érdekében, részint pedig buzditás és serkentés végett tétettek.

a harmadik csoportot az irtásokra vonatkozó intézkedések képezhetik, melyek a költségvetés 8 pontjában emlittetnek föl.

a negyedikben as állami ménes és házi állatok nemesitése körüli intézkedések mig végre.

az ötödikbe az állategészségügy és a lebunkózott marhák iránti intézkedések foglalhatók.

Ezen csoportozatok sorrendjét vevén további fejtegetéseim alapjául, a mezőgazdaság szakszerü tanitása és egyáltaljában a mezőgazdasági ismeretek terjesztése körül a kökövetkezők emlithetők fel.

A mezőgazdaság Belgiumban részint földmives iskolákban tanittatik, melyek 1860. évi julius hó 18-án kelt törvény értelmében hivattak életbe, de melyekről a kimutatások még hiányzanak, mivel ezek a törvényhozó testületnek csak 1867. évben voltak ugyanazon törvény értelmében részletesen előterjesztendők, részint pedig a következő 4 állami intézetben lehet azokból oktatást nyerni, u. m.

1. Az állami állategészségügyi iskolában

2. Az állami mezőgazdasági iskolában
3. Az állami kertészeti iskolában Gendbruggeben, és
4. Vilvordei kertészeti iskolában

Ezen intézeteknek elseje 42 hallgatónak szolgáltatott ki részint kitünö, részint jeles, részint pedig dícséretes osztályzatu bizonyitványokat. Az intézetre forditott költség a fentebbi költségvetésben való részletezés szerint 138.774,950-re rugott.

A második helyen említett intézetnek 1865-1866. évben összesen 35 hallgatója volt, közülök 16 belga és 19 külhoni. Az 1864. évi május 25-én kelt királyi rendelet értelmében tartott vizsgálatra pedig ezen évben 3 felső osztályú hallgató jelentkezett, kiállván pedig a vizsgálatot mezőgazdasági mérnöki (ingenieur agricole) oklevelet nyertek. Ezen intézetnek költségei 1865. évben 72,759 fr. és 12 krra rugtak.

Az állami kertészeti iskolát összesen 18 egyén látogatta kik közül 5 jelentkezett vizsgatételre. Ezen intézetnek költségei 14,865 frot tettek.

A Vilvordei kertészeti iskolát végre 1865-1866-ig 20 tanuló látogatta, kik közül 10 jelentkezett vizsgálattételre. Ezen iskolának költségei 20,625 frcot tettek.

Ezen rendes intézeteken kivül melyekben a mezőgazdaság körébe vágó ismeretek rendszeresen tanittatnak 1865. évben részint a mezei ipar, részint pedig a kertészetről nyilvános felolvasások tartattak, melyeket bárki is minden dij fizetés nélkül látogathatott. Ezen felolvasások a kormány költségére de magán mezőgazdasági társulatok igazgatása és rendezése mellett tartattak. Volt pedig 1865. évben összesen 116 község, melyekben felolvasások tartattak és melyek a felolvasások miatt tartott összejövetek száma szerint a következőként oszlanak el.

A tartomány neve	Községek száma melyekben felolvasások tartattak	A felolvasások öszszes száma	A hallgatók száma	Egy községre esik felolvasás átlag számitás szerint	Egy felolvasásra esik hallgató átlag számitás szerint
Anvers . .	44	141	21,039	3.2	149.2
Brabant . .	22	164	2,461	7.4	7.4
Flandria nyugati	7	37	896	5.2	24.2
Flandria keleti	11	81	1,333	7.3	16.4
Hainaut (Hennegau)	10	101	1,633	10	16.1
Liége (Lüttich)	2	23	192	11.5	8.3
Limburg . .	8	93	2,638	11.6	28.3
Luxenberg .	5	40	213	8	5.3
Namur . .	7	38	520	5.4	13.6
összesen .	116	718	30,925	6.1	43.07

Tárgy szerint pedig, a felolvasások következőkép oszlottak el: Mezőgazdaság, mezőgazdasági vegytan, trágya stb. Állategészségügytan, házi állatok nevelése, marhavész. Földöntözés. Gyüm ölcsfák tenyésztése. Mezőgazdaság és erdészet. Gyümölcs- és erdei fa tenyésztése. Gyümölcsfák tenyésztése és kertészet (szoros értelemben). Patkolástan.

1862. év óta ilyféle előadások a mezőgazdaságról és kertészetről évenként rendeztettek az 1860. évi julius hó 18-án kelt törvény értelmében.

Érdekes az eddig közrebocsátott számokat e hasznos intézményről egymással összehasonlitani, mely czélnak alábbi összehasonlító kimutatás szolgáljon:

1862 évben	68 községben	össz.	7000 hallgató	előtt	392	felolvasás	tartatott.
1863 „	98 „	„	17,633 „	„	547	„	„
1864 „	89 „	„	20,608 „	„	536	„	„
1865 „	116 „	„	30,936 „	„	718	„	„

kitünik e számadatokból, hogy ezen felolvasások hallgatói évről évre tetemesen szaporodtak, mi világosa bizonyitéka annak, hogy a tanitás e neme mennyire felel meg a földmivelők igényeinek.

Mellőzve a költségvetés 5-ik tétele alatt felemlített in-

tézkedéseket, a melyek jelesen a felsőmezőgazdasági tanács és tartományi bizottságokat illetőleg részletezve nincsenek; mig a kiállitásokra vonatkozó intézkedések alább fognak felsoroltatni az irtások és egyáltaljában az erdészet körüli intézkedések az az a 3-dik csoport részletezéséhez fogunk.

Belgiumnak 9 tartományában 1847. évben eszközölt általános felvétel szerint a községekhez tartozó pusztaságok és terméketlen földterület 162,896 hectarest v. i. 283,015 1600 ☐ öles holdat tett). Ezen terméketlen területnek hasznosítása czéljából a községek fel lőn. hatalmazva, hogy azokat vagy eladják vagy bérbe adják vagy pedig fával beültetvén, ez által községi erdőknek alapját megvessék. Ezen engedély folytán 1847. évi január 31-től egész 1865. évi deczember 31-ig a fenti terméketlen terület következőkép lőn a községek által felhasználva :

A pusztaságok kiterjedése 1847. évben eszközölt felvétel szerint	1847. január 1-től 1865 december 31-ig engedélyezve lőn a pusztaságok: Irtása a községek által	eladása	eladása vagy bérbeadatása a község lakóinak sorshuzás utján	Bérbeadatása	fákkal leendő beültetése a községek által	összesen	A pusztaságok kiterjedése 1865. december 31-én melyeknek az előbbi rovatok szerinti felhasználtatása nem engedtetett meg
hold	hold	hold	hold	hold	hold	hold	hol
283,015	1,494	66,182	23,422	14,457	23,271	128,827	154,187
1865. évben	—	1,405	610	97	1,133	3,245	—

A fentiek szerint tehát 1865. évre összesen 3245 hold kiterjedésü pusztaság lőn részint a községek által írtva, részint eladva, részint bérbeadva s fákkal beültetve, ugy hogy ezentúl még 154,187 hold marad pusztaságnak. Azon rendeletek pedig, melyek a pusztaságoknak épen említett módon leendő hasznosítását rendelik el, azoknak bizonyos határidőben leendő értékesitését is meghagyják s ennélfogva a kö-

*) Egy 1600 ☐ öles hold =0.5755745 hectora.

vetkező kimutatás a pusztaság oknak mily alakban lett hasznosításáról tanuskodhatik.

Azon pusztaságok kiterjedése, melyek 1847. évtől 1865 évig					
	szántófölddé	mezőkké	kertekké	erdőkké	összesen
	á t v á l t o z t a k				
	1600 □ öles hold	1600 □ öles hold	1600 □ öles hold	1600 □ öles hold	1600 □ öles hold
	44,139	6,193	424	34,273	85,031
külön 1865 évben	1,376	50	8	2,455	3,889

A mi végre az erdőirtásokat illeti 1865. évben 15. község kapott engedélyt, hogy 776 holdnyi területü erdőket irthassanak ki. 1847 óta 1865-ig a következő kiterjedésü erdők irtása lőn engedélyezve.

Anvers tartományban	3	hold
Brabant „	43	„
Hainaut „	510	„
Liége „	2,649	„
Limburg „	128	„
Luxemburg „	2,292	„
Namur „	8,587	„
Összesen . .	14,212	„

Ezen erdők kiirtatván a kiirtás által nyert terület következőleg hasznosíttatott :

7,140 hold alakittatott át szántófölddé, 21 hold mezővé v. legelővé, 33 hold kertté, öszszesen 7,194 hold.

De a mint egyrészt az erdők azon czélból, hogy hasznosabbá tétessék az általuk elfoglalt földterület, kiirtattak ugy másrészt jelesen a Campineban jelentékeny munkálatok vitettek végbe uj erdőknek létrehozása iránt. Az ezen munkálatoknál müködő mérnök jelentéséből a következő adatok tünnek ki.

Nyolcz községnek elöljárósága tervezett ez évben er-

döültetéseket, és ezek közül 5-nek meg is engedtetett már tervöknek foganatositása, mi által 58-ra szaporodik fel azon községek száma, melyek különböző keletü királyi rendeletek folytán az erdőültetések megengedtettek, s minek folytán 4312. 1600 □ öles hold nagyobb terület fog ezen munkálatoknak alávettethetni.

Ugyanezen mérnöknek jelentéséből a következő számadatok tűnnek elő:

Tartomány neve	Községek száma	A terméketlen terület nagysága, melynek erdőültetvényekkel való ellátása megengedtetett	A erdőültetvényekkel ellátott terület nagysága: 1865. január 1-én	A erdőültetvényekkel ellátott terület nagysága: 1865. év folyamában	Az erdőültetvényekkel ellátandó terület nagysága
Anvers . . .	27	1,952 hold	276 hold	224 h.	1,275 h.
Limburg . .	26	2,361 „	851 „	75 „	1,432 „
Összesen .	53	4,313 h.	1,127 h.	299 h.	2,707 h.

Hogy pedig a terméketlen földterületnek faültetvényekkel leendő ellátása a községeknek lehetségessé tétessék Liége Luxemburg és Namur tartományokban külön e czélra összesen 8 faiskola létesittetett. Czéljoknak ezen faiskolák tökéletesen meg is feleltek, mi abból látható, hogy 1865. évben körülbelöl egy millió és 9. százezer különféle növény osztatott szét, melyek mindezen faiskolákban neveltettek.

Jelesen Sart Liége tartomány egyik helységében lévő faiskolából 1865 ben 7 községnek 665,900 db. fiatal erdei fa osztatott ki ingyen, ezen felül pedig egyeseknek bizonyos megállapitot dijszabás szerint 15,500 db. fa adatott el.

Luxemburg tartományában 5 faiskola létezett 1865-ben ezekből 1.595,180 db. csemete adatott el részint községeknek részint egyes gazdáknak, hogy ezen ültetvényekkel a terméketlen területet beültessék vagy erdeiket sürübb fanövéssel láthassák el.

A Namur tartományokban lévő Honyeti és Nismesi fa-

iskolákból 13 községnek és 8 magánzónak összesen 511,900 db. fiatal faültetvény adatott el, mely összegből 230,000 db. esik a Houyetire és 281,900 db. a Nismesire. E nagy mennyiségü fiatal növények vételára mind a két csemete kertet összevéve 1270 fr. 65 c. tett.

A házi állatok nemesítésére czélzó intézkedések.

1. A lovak nemesítése.

A lótenyésztés a mezőgazdaságnak egyik legfontosabb ága lévén, Belgiumban jelesen két intézkedésével találkozunk a kormánynak, melyeknek czélja odahatni, hogy jó lovak állittassanak elő, s hogy a nemes fajok mindinkább elterjedjenek az országban. Ezen intézkedések közül első sorban említhető fel amaz, melynél fogva minden tartományban szakértőkből álló bizottság létezik, mely a közhasználatra való csődöröket megvizsgálni tartozik, vajjon tőlök mind szépsége mind tartósságra nézve jó utódok lesznek-e várhatók s melynél fogva csak azon ménlovak által szabad a hágatási szükségletnek elláttatnia, melyeket a szakértők e czélnak megfelelőknek ismertek el. Ezen intézkedés 1854. évi julius 18-án kelt rendelet folytán lépett életbe és a tartományi bizottságok azt a lótenyésztésre nézve igen üdvösnek találván, annak továbbra való fentartását javasolják.

Az alábbi kimutatás a szakértő bizottságoknak bemutatott és általok megfelelőknek ismert csödörlovak számát tüntetik ki 1861-től egész 1865-ig.

Évszám	Ménlovak								
	bemutattattak								
	Anvers	Brabant	Keleti flandria	Nyugati flandria	Hainaut	Limburg	Luxemburg	Namur	Összesen
1861	30	155	86	65	271	59	128	117	911
1862	30	155	94	68	268	71	152	128	966
1863	32	170	96	65	293	78	186	128	1,053
1864	33	177	79	70	285	86	191	160	1,081
1865	26	177	91	60	237	82	174	145	892
1866	29	150	100	65	240	73	175	145	977
Össz.	180	984	546	398	1.599	449	1,006	823	5,980

A fentebbi rendelettel kapcsolatban áll a lovak nemesitésére czélzó azon intézkedés, melynél fogva minden tartományban évenként kiállítások rendeztetnek, a melyeken a legszebb és legjobb lovak egy részben a kormány más részben pedig a tartományok által kiállított dijak kitüzése mellett,versenyre bocsáttatnak. A csődörökre nézve kétféle pályadij létezik, a szoros értelemben vett pályadij, melyet az először kiállitott fiatal csődörlovak nyerhetnek el csupán, s az ugynevezett fentartási díj, melyet oly lovak nyerhetnek el csupán melyek több éven át már tenyésztésre használtattak. Külön pályadíjak léteznek a kanczalovak számára. A tartományi bizottságok sürgetve kérik a kormánytól e pályadijak megszaporitását mint egyedüli ellenszert a lótulajdonosoknak több tartományban tapasztalt azon lanyhasága ellen, hogy lovaikat pályázatra sem bocsátják, minthogy bizontalan, vajjon megnyerhetik-e a remélt díjat; másrészt azonban mint egyedüli orvoslását annak, hogy az 1854. évi rendelet folytán megvizsgált és jeleseknek ismert csődörlovak idegen kereskedők kezeire ne jussanak, kik nyomról nyomra követik a vizsgáló szakértőket, hogy a szebb és jobb lovakat saját hasznukra megvásárolhassák.

száma								
elismertettek								
Anvers	Brabant	Keleti flandria	Nyugoti flandriai	Hainaut	Limburg	Luxemburg	Namur	Összesen
30	131	71	64	189	50	96	105	736
30	118	79	68	188	62	113	118	775
30	130	91	63	203	70	140	118	845
30	132	74	70	200	77	147	140	870
25	122	84	60	169	77	137	130	801
22	114	56	64	167	67	145	140	775
167	747	455	389	1,116	403	778	751	4,806

Ezen versenyek és kiállitások tartományi rendeletekben gyökereznek, azok eredményei pedig 1865-re az alábbi táblázatból tünnek ki.

Tartomány neve	Kiállítási helyek száma	Meghatározott díjak: A csődörök számára: pályázati díjak: 2 éves csődörök számára	3 éves csődörök számára	4 év. és id. cs. számára	Tartományi díjak	Összesen	A díjak pénzértéke	fentartási díjak: szám szerint	pénzértékök	Kanczalovak számára: a díjak száma	a díjak értéke	Összes száma a díjaknak: számszerint	pénzértékben
							franc		frc.		frc.		frc.
Anvers .	3	—	6	6	1	13	—	12	2,400	6	750	31	5,9
Brabant .	5	—	10	10	1	21	2,750	20	4,000	—	—	41	8,5
Nyugati fland.	5	5	10	10	1	26	4,250	20	4,000	10	1.250	56	10,25
Keleti „	4	—	8	8	1	17	5,000	16	3,200	8	1,000	41	7,50
Hainant .	6	12	12	12	1	37	3,500	18	3,600	12	1.500	67	11,3
Limburg .	2	6	4	4	1	15	6,200	8	1,600	4	500	21	4,8
Luxemburg	5	—	10	10	—	20	2,700	20	4,000	25	2,500	65	10,7
Namur .	4	—	8	12	—	20	4,250	16	3,200	8	1,000	44	7,8
Érmekért .	—	—	—	—	—	—	3,640	—	—	—	—	—	—
Összesen	34	17	68	72	6	169	32,290	130	26,000	75	8,500	366	65,7
Össz. 1864 év.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1865-ben kev.	-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ több	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Kitünik ezen táblázatból, hogy a csődörök számára megállapított 169 pályadíj közül 154 lett megitélve, fentartásért megállapított 130 díj közül pvdig 74 itéltetett oda.

A megitélt díjak közül 125 pályázati és 68 fentartási díj fizettetett ki.

A díjak fejében kifizetett összeg tett 37,950 fct, a mely az 1864-kihez hasonlítva 2,615 franccal kevesebb. Kanczalovak számára megállapított 73 pályadíj közül 65 itéltetett meg és fizettetett ki.

Végre 1865-ben az összes kiadás e versenyek és pályázatok körül :

csődörök szá-a odaitélt dí- száma 1865 ben			Kiadások								
			kifizetett díjak								
			a csődörökért			kancza-lovakért					
díjak száma			száma a díjaknak								
	fentartásért díjak	a díjak pénzértéke	pályadíjak	fentartási díjak	Értéke a díjaknak	a díjak száma	a díjak értéke	a rendeletek végrehajtásáért felmerült költségek	A kiadások összes nagysága	Az állam által viselt költségek	a tartományok által viselt költségek
		frc.					frc. e.	frc. e.	frc. e.	frc. e.	frc. e.
2	3	1,250	2	3	1,250	5	650	1,093 65	2,993 65	1,496 83	1,496 82
7	11	5,700	12	8	4,300	—	—	1,109 78	5,409 78	3,009 78	2,400
0	10	5,950	15	9	4,950	8	1,000	1,509 38	7,459 33	5,809 33	1,650
5	9	5,200	15	9	5,200	8	1,000	1,240 71	7,440 71	5,340 71	2,100
7	13	8,000	32	12	7,875	12	1,500	1,982 20	11,357 20	7,857 20	3,500
4	4	3,425	14	4	3,425	4	500	531 90	4,456 90	3,456 90	1,000
0	15	6,750	20	14	6,550	20	1,875	3,002 86	11,427 86	6,202 86	5,225
5	9	5,290	15	9	4,380	8	1,000	1,309 14	6,689 14	5,189 14	1,500
	—	—	—	—	—	—	—	2,504 50	2,504 50	2,504 50	—
4	74	41,565	125	68	37,930	65	7,525	14,284 07	59,739 07	40,867 25	18,871 82
6	74	44,465	119	59	35,315	67	7,912 50	13,680 80	56,908 30	38,428 78	18,481 52
2	—	2,900	—	—	—	2	387 50	—	—	—	—
	—	—	6	9	2,615	—	—	603 27	2,830 77	2,410 47	390 30

pályadíjak fejében tett 45,555 fcot.
kezelési költség fej. tett 14,284 „ 07 cent.

összesen . 59,739 „ 07 c.
mely összeghez . . . . 18,871 franccal
járulván a tartományok
az államra esik . . . . 40,867 „

Megemlítésre méltó, hogy a lótenyésztés érdekében Anvers tartományában a tartomány költségén kitünő lovak vásároltattak azon czélból, hogy a tartomány lakosainak eladassanak. 1865-ben két ily ló vásároltatott.

2. Szarvasmarha tenyésztés.

A kormánynak belügyi szaka 1865 évben 27 Durhami telivér bikát és ugyanily faju 23 tehenet vétetett.

Ezen tenyészállatok 7 tartomány közt a marha vételekor felmerült költségekhez való hozzájárulásuk aránya szerint, osztatván el:

Brabantra . . .	4 bika	9 tehén.
Nyugati flandriára .	2 „	8 „
Keleti „ .	5 „	— „
Hainautra . . .	7 „	2 „
Liégere	4 „	1 „
Limburgra . . .	2 „	3 „
Namurre . . .	3 „	— „ jutott.

A nyugati Flandriára jutott 5 bika nyilvánosan eladatván 2838 frcért vétetett meg. A Namur tartományának száát 3 bika és 3 tehén szintén tartományi lakosoknak adattak el. A többi állat azonban az illető tartományokban tenyésztésre tartatott fen s rendes állomási helyek tüzettek ki számukra.

Létezott pedig 1865 évben az egész országban 186 állomási hely a Durhami faj számára, mely állomási helyek tartományonként következőképen osz!ottak el:

Brabantban . . .	35 állomás	35 bikával és	32 tehénnel.
Nyugati flandriában .	106 „	107 „	101 „
Hainautban . . .	22 „	22 „	19 „
Liégeben	21 „	17 „	19 „
Limburgban . . .	2 „	2 „	— „
Összesen . . .	186 „	183 „	170 „

A tartományok intézkedései közül kiemelendő, hogy Luxemburgban 1865-ben a tartomány költségén 83 bika és 1 tehén 22,000 fcért vásároltatott meg oly czélból, hogy ezen állatok tartományi lakosoknak adassanak el, kiknek feltételül lön szabva, hogy azokat legalább is 2 éven át tenyésztésre használják s velök a hágatási szükségletet fedeztessék, kiköttetvén azonban, hogy 1 fcnál többet hágatási díjul követelni ne legyen szabad. A fentebb említett állatok vételára 12,731 fcot tett, eladási áruk azonban csak is 9,269 frcra ment, mely különbség egy egy állatnál 110 fcrnyi kárt tüntet fel.

A szarvasmarhára nézve is állanak fen 4 tartomány-

ban rendeletek, melyek választott szakértők által a hágó állatokat megvizsgáltatni rendelik, s melyek folytán csak az erős szép állatok bocsáttatnak hágatásra.

Ezen rendelet értelmében 1861-ről egész 1865-ig a következő számu állatok lőnek a négy tartományban kinevezett szakértőknek bemutatva ezek által megvizsgálva stb.

Tartomány	Bikák száma 1861-ben			Bikák száma 1862-ben			Bikák száma 1863-ban			Bikák száma 1864-ben			Bikák száma 1865-ben		
	bemutattattak	megfelelőknek ismertettek	visszavettettek	bemutattak	megfelelők voltak	visszavettettek	bemutattattak	megfelelők voltak	visszavettettek	bemutattattak	megfelelők voltak	visszavettettek	bemutattattak	megfelelők voltak	visszavettettek
Nyugati fland.	1,210	1,102	108	1,209	1,103	106	1,301	1,263	38	1,232	1,107	125	1,115	1,034	81
Keleti „	957	891	69	1,034	987	97	1,148	1,099	49	1,153	1,082	71	1,085	1,023	62
Hainant .	573	535	38	647	592	55	638	580	58	563	516	47	510	475	35
Limburg .	182	169	13	204	173	31	194	177	17	145	131	14	117	111	6

A mi a sertéseket és juhokat illeti, ezekre néz-

ve Belgiumban különös intézkedések fen nem állanak. Megemlítendő, hogy az előbbi állatfajokra nézve 120 állomás létezik, melyeken nagyrészt angol tenyésző állatok tartatnak. A juhakra nézve pedig csak egy helyt, Condrozban kisértetett meg jó sikerrel a merinosnak meghonosítása.

Állategészségügy. 1865 évi deczember 31-én az egész királyság 238 állategészségügyi kerületre vala felosztva, mely kerületek bizonyos számu községekből állottak. Ezen kerületek 219 állami állatorvossal birnak, kik a házi állatok egészségi állapota felett őrködni vannak hivatva. Az alábbi kimutatás ezen adatok részletezését tartalmazza.

Tartomány neve	Az állategészségügyi kerületek száma	Állami állatorvosok száma, kik a kerület felügyeletével vannak meg bízva	Üresedésbe jött kerületek száma, melyekben más kerületek orvosai működnek ideiglenesen
Anvers . .	16	15	1
Brabant .	36	34	2
Nyugati fland.	26	24	2
Keleti „	39	28	8
Hainaut . .	46	45	1
Liége . .	30	28	2
Limbourg .	12	11	2
Luxemburg .	17	16	1
Namur . .	19	18	1
Összesen .	238	219	20

Ezen állami állatorvosokon kivül még a következő kimutatásban foglalt állategészségügyi személyzet létezik :

Tartomány	Okmánnyal biró állatorvosok száma	Patkoló kovácsok száma	Összesen
Anvers . . .	22	17	39
Brabant . . .	61	16	77
Flandria nyugati	30	53	83
Flandria keleti .	38	33	71
Hainaut . .	90	18	108
Liége . . .	52	12	64
Limburg . .	14	14	28
Luxemburg . .	18	6	24
Namur . . .	33	6	39
Katonai állatorv.	27	—	27
Összesen . .	385	175	560

Ezen állatorvosi személyzet jelentékeny szolgálatokat tesz a mezőgazdasági érdekoknek. A tartományi bizottságok egyhanguan dicsérik mind a kerületi állatorvosok mind pedig a többi magán állatorvosok buzgóságát. Különösen 1865-ben midőn a marhavész dühöngött az orvosi kar fényes tanujeleit szolgáltatta ügybuzgóságáuak.

A marhavész, mely Belgiumban fél század óta nem mutatkozott, 1865-ben ott ismét megjelent. Angolhonba az éjszakról jövő marha által vitetvén be, innen hollandi marha által, mely a Londoni vásárra hajtatott, s mely Hollandiába hozatott vissza, Hollandiába lőn átültetve. A vész elég hosszú időn át dühöngött ugy Hollandiában mint Angolországban, a nélkül, hogy a betegségre reá ismertek volna; 1865. évi augusztu 18-án az Utrechti állatorvosi intézet egyik tanára *M. Hengereld* lőn megbízva, hogy a marha közt kiütött betegségét tanulmányozza. E szakférfinak jelentéséből, mely a Staats-Courant 29 számában közöltetett, jutott csak tudomására a külföldnek, hogy ezen ismeretlen betegség, mely julius 22-én a Németalföldre vitetett át, a ragados járvány. Első megjelenése óta Delft és Schiedan környékén 13 községben terjedt volt el. A belga kormány ezen jelentés folytán a nyavalya nagyságához mért erélyes intézkedésekhez nyult.

Ezen intézkedések a következőkben állottak :

1865. évi augusztus 30-án egy királyi rendelet bocsáttatott ki, mely a marhának az országba akárhonnan való behozatalát eltiltá, de ekkor már kiütött volt a vész keleti flandriában. Ekkor eltiltattak a vásárok, a beteg marha lebunkóztatása elrendeltetett, egyszersmind a lebunkózott marha tulajdonosainak bizonyos kárpótlási összegek adatván. A kereskedés érdekeinek megóvása szempontjából pedig a nyavalya az adás-vevési szerződéseket megsemmisítő okok közé soroltatott.

Ezen szabályok azonban csak is értelmes végrehajtó személyzet segítségével voltak foganatosíthatók. A végrehajtó személyzetet képezni pedig az állatorvosi kar volt hivatva. De ha ezektől jogosan meg is lehetett kivánni, hogy buzgóan járjanak el, azt követelni tőlök nem lehetett, hogy oly betegséget orvosoljanak, melyet észlelni még egyiköknek sem volt alkalma. Ezért azon tartományokból, melyek leginkább fenyegettettek a vész által, azonnal kiküldettek orvosok Hollandiába, hogy ott a betegséget tanulmányozzák, s hogy visszatértök után a nyert tapasztalatok folytán mind a helyi hatóságoknak mind orvostársaiknak tanácsadókul szolgáljanak. Ezen felül kötelességükké tétetett, hogy a többi állami állatorvosokkal a betegség természetét mind elméletben mind gyakorlatban fejtegessék és mutassák, és tapasztalataikat a honmaradt orvosoknak magán a betegség helyén mind megbetegedett élő mind pedig holt állatokon külön e czélból tartott összejövetelekben fejtegessék.

A betegség természetének ily módon gyorsan lett megismertetése a legszebb sikert biztosítá, és mióta bebizonyult, hogy a betegség a keleti marhavész minden egyes orvos versenyzett a buzgóságban és szorgalomban.

Természetes, hogy ily kivételes állapotok mellett lehetetlen volt mindazon rendszabályokat fentartani, melyek rendes körülmények közt az állami állatorvosok szolgálatára vonatkoznak. De ezen nehézségnek az által lön eleje véve, hogy a tartományi hatóságok felhatalmaztattak, hogy szükség esetében a rendes szám felett is alkalmazhassanak a kormány nevében állatorvosokat. A községek is fel lőnek hatalmazva, hogy szakférfiakat alkalmazzanak, valahányszor

a községi érdekek ezt megkivánják, oly megszorítások pedig, melyeket a kincstár érdekeinek szemmeltartása hivott volt rendes körülmények közt életbe, most a vész tartamára eltöröltettek, ugy hogy mindenütt és mindég támogathatta az orvos a közigazgatási hivatalnokot kötelessége teljesítésében. Ezen intézkedéseket, melyek sokat nyomtak a vész gyors elnyomására, egy november 7-én kelt királyi rendelet szentesíté.

Ezen intézkedéseknek köszönhető, hogy a belga királyság vesztesége 1865-ben 4 holnapon keresztül, melyen a vész dühöngött csak 438 marha és 4 juhra szoritkozott.

Ez utóbbi adatok részletezéseül a következő adatok szolgálhatnak. A vész által érintett községek száma 46 volt, melyekben elhullt 20, marha mint beteg leüttetett 286; mint gyanus leöletett 148, a leölt marha száma tett 434-et;

Ezen felül keleti Flandriának Leffingbe nevü községében 8 juh öletett le, mely szintén a ragadós hagymázba esett.

A fentebbi kimutatásban szám szerint felsorolt beteg vagy gyanus marhának leöletése folytán a kormány a marhák tulajdonosainak kárpótlási összegeket fizetett. Ezen kárpótlási összegek tartományonként az alábbi táblázat szerint oszlanak el:

Tartomány neve	Szarvasmarha			Juhok			Összesen kárpótlásul fizettetett
	száma	Értéke	kifizetett kárpótlás	száma	Értéke	kifizetett kárpótlás	
Anvers .	3	877.50	585.—	—	—	—	585.00
Brabant .	67	29,621.89	19,749.89	—	—	—	19,749.89
Nyugati fland.	183	42,554.87	28,303.25	8	480.00	320.08	28,623.25
Keleti „	191	58,469.91	38,079.94	—	—	—	38,979.94
Hainant .	25	9,032.81	6,021.54	—	—	—	6,021.54
Limburg .	7	1,629.78	1,086.69	—	—	—	1,086.69
Összesen	426	142,089.14	94,728.21	8	480.00	320.08	95.049.31

Más ragadós nyavalyában szenvedő marhának hatóságilag történt leöletéseért a kormány szintén kárpótlási összegeket fizetett az állatok tulajdonosainak de nem oly magasat

mint a marhavészben leötettekért a mi az alábbi táblázatból tünik ki, mely az összes megbetegedett és a betegség folytán

Tartomány	Gazdaságnál használt lovak			fuvaros lovak		
	száma	értéke	fizetett kárpótlási díj	száma	értéke	fizetett kárpótlási díj
		frc. e.	frc. e.		frc. e.	frc. e.
Anvers . . .	6	2,962.50	732.50	15	6,984.—	1,114.50
Brabant . .	75	37,638.—	9,798.31	91	44,591.—	6,804.50
Nyugati flandria	13	8,135.—	1,660.—	8	3,998.—	577.25
Keleti „	12	5,278.—	1,381.66	27	7,078.—	1,396.—
Hainant . .	62	34,411.—	7,995.83	27	11,702. —	1,98[illegible].50
Liége . . .	133	68,287.—	16,708.14	37	15,357.—	2,733.50
Limburg . .	9	5,480.—	1,170.—	1	187.—	37.50
Luxemburg .	32	11,431.—	3,861 85	2	850.—	155.—
Namur . . .	42	22,587.—	5.222.99	11	4,817.—	846.—
Összesen . .	384	199,509.—	48,541.28	219	95,564. —	15,653.75
Hozzáadva ezen összegekhez a marhavész folytán leölt marhákért fizettettek .	—	—	—	—	—	—

II.

A mezőgazdasági egyesületek és társulatok Belgiumban.

A belga királyságnak 9 tartománya közül 7 tartomány bír külön tartományi egyesülettel (sociétés proviciales), melyek 87. osztályra szakadnak. Ezeken kivül 26 különféle mezőgazdasági társulat létezik a királyságban. Mindezen egyesületek és társulatok együtt 15,000 résztvevő taggal bírnak.

Ezen egyesületek közül 10 lapokat bocsát közre, melyek az egyesületi tagoknak járnak, és a melyekben kizárólag a mezőgazdaságot érdeklő kérdések tárgyaltatnak. E lapok által az egyesületi tagok a mezőgazdaság terén felmerülő legujabb eseményekről tudósíttatnak s mindarról értesíttetnek, a miből bármely tekintetben is hasznot huzhatnak. A

hatóságilag leölt házi állatok számát a leöletésök folytán tulajdonosaiknak fizetett kárpótlási összegeket tünteti fel :

Szarvasmarha			Juh			A fizetett kárpótlási díjak összesen vévé
száma	értéke	fizetett kárpótlási díj	száma	értéke	kifizetett kárpótlási díj	
	frc. e.	frc. e.		frc. e.	frc. e.	frc. e.
28	8,635.—	2,138.33	—	—	—	3,985.38
242	71,836.—	19,197.94	—	—	—	35,800.75
154	55,191.—	11,701.31	—	—	—	18,939.56
553	171,124.—	41,495.85	—	—	—	44,273.52
109	33,077.—	8,489.20	—	—	—	18,474.62
334	93,102.—	15,604.60	—	—	—	45,046.24
63	16,538.—	4,600.77	—	—	—	5,808.27
117	25,226.—	7,985.19	13	367—	122.50	12,124.50
76	18,671.—	5,495,06	—	—	—	11,564.05
1,676	493,340.—	126,700.31	13	367—	122.50	191,016.84
426	142,089.—	94,726.31	8	—	320.—	95,046.31

A lapok ezenkivül tanácsadóul is szolgálnak a javítások terén teljesítendő intézkedések tekintetében.

További üdvös müködése ezen egyesületeknek abban áll, hogy évenkint kiállitásokat rendeznek, melyek igen látogatottak .1865-ben 30 ilyféle kiállitás rendeztetett, melyek közül 5 esik Anvers tartományra, 3 Brabantra, 6 nyugati Flandriára 1 tartományi s egyszersmind nemzetközi kiállitás keleti Flandriára, 4 kiállitás Hainautra, kettő-kettő pedig Liége, Limburg és Luxemburg tartományokra.

Lássuk már most mit tettek ezen gazdasági egyesületek az év folyama alatt.

1. Az éjszaki mezőgazdasági egyesület Anvers tartományban.

Ezen egyesület kebelében 1865. évben 103 tagból álló uj osztály létesíttetett. Az egyesület 13 osztálylyal bír 1183 taggal.

1864 évben csak 1099 tagja volt, ezen évben tehát 184 taggal szaporodott.

Szeptember 14-ki ülésében az egyesület elhatározá, hogy az 1866 évi termés eredményei felől az egyesület valamennyi osztálya kiállitást rendezzen. Minden osztálynak 10 ezüst és 10 bronz érem bocsáttatott rendelkezésére. A legnagyobb érdemü tárgyak pedig az 1867-ki párisi egyetemes mezőgazdasági kiállításra határoztattak elküldetni.

Ezen egyesület a kalászos veteményekről a gyümölcsfák termesztéséről általában, különösen pedig ezek oltásáról, a mezők bemiveléséről az állatok neveléséről felolvasásokat is tartatott. (Lásd az I. rész 237 lapján.)

7 osztálya ezen egyesületeknek arra lön felhatalmazva, hogy 1865 folyamában házi állat kiállitásokat rendezzenek.

Valamennyi osztály oda törekedett, hogy a mezei iparnak előmozdításán segítsen; igy több osztály kísérleteket tett uj növények honosítása körül.

A 4-ik osztály 1865 január 1-ső nyilvános tanfolyamot nyitott a lovak patkolása felett.

Ezen tanfolyamot 20 kovács látogatta mint rendes hallgató.

2. Brabant tartományában tartományi gazdasági egyesület.

Ezen egyesület 1865 évi deczember 31-én 1921 tagból állott és 17 osztályra szakadt.

Fő czélja ezen egyesületnek a mezögazdasági téren a haladást helybeli kiállítások által előmozdítani, minthogy a kiállítások a mezögazdákra nézve a könyvek helyét pótolják. Mert ha a könyvek az észnek szólnak a kiállitások a szemnek, minek szintén van érdeme.

Három osztály rendezett kiállításokat, a melyek tekintetében semmi sem mulasztatott el, mi ezen ünnepélyeknek az óhajtott pompát kölcsönzi.

Ezen kiállitások közül egyiken lovak, a másikon szarvasmarha, a harmadikon mezőgazdasági gépek állíttattak ki, a mely utóbbin a pályadíjak csekélysége miatt csak kevesen vettek részt.

Ezen egyesület szintén rendezett felovasásokat jelesen a mezőgazdaságról és a gyümölcsfa tenyésztésről.

Az egyesületnek lapja is van, mely folytonosan oly közleményeket hoz, melyek a földmivesnek a mezei ipar minden rejtélyét feltárják. Fő gond fordíttatik arra, hogy a földmivelőkkel megértessék, miszerint a tétlenség nem korunkba való.

A mezőgazdasági ismeretek terjesztése tekintetében említésre méltó, hogy ezen egyesület népszerü könyvtárakkal bír, melyek kizárólag mezőgazdasági munkákból állanak. A kezdésnek érdeme oly könyvtárak felállitását a Zodoignei osztályt illeti, mely 1863-ban állította fel a legelső könyvtárt. A Hal-i osztály szintén szervezett ily könyvtárt és az Ucclesi ez évben követte az előbbiek példáját.

Egyébb tekintetben pedig az egyesület oda is irányozá tevékenységét, hogy a belügyminisztert azon intézkedések kivitelében, melyek a marhavész elnyomására irányultak, támogatta. Több állatorvos az illető osztályokban felolvasásokat tartott azon intézkedések megtételéről, melyek által a marhavésznek eleje vétethetnék.

3. Nyugati Flandria.

Ezen tartományban 7 gazdasági egyesület létezik, melyeknek némelyike, mind tagjainak számánál mind azon terület nagyságánál fogva, mely hatáskörébe tartozik, nagy jelntőséggel bír.

A nyugati gazdasági egyesület.

Ide sem számítva azon kísérleteket, melyeket ezen egyesület több növénynem honosítása tárgyában tétetett, ezen egyesületről felemlítésre méltónak látszik, hogy uj mesterséges trágyának alkalmazásba vételét kisérlé meg. Az év folytában marha- disznó- és juhkiállításokat rendezett a melyeken érmeket és pénzbeli díjjakat osztogattatott. Rendes gyülésén kivül ezen egyesület két rendkivüli összejövetelt tartott, melyek elsejében a különféle légenytartalmu trágyák felett tartattak felolvasások, a másodikban pedig hosszasan

tárgyaltatott azon kérdés, hogy miféle intézkedések volnának a ragadós marhavész elkerülése végett megteendők. Az egyesületek hatásköre alá tartozó egyik községben egy gőzcséplő gépnek megvizsgáltatását rendezé, sóraktárak felállításáról gondoskodott, végre pedig egy mezőgazdasági szakmunkákból álló könyvtár és egy hetilap létesítésére is kiterjeszté figyelmét.

A Dixmundei gazdasági egyesület.

1865. év folyamában egy igen jelentékeny házi állat kiállítást rendezett.

Az Ypresi arrondissementben fenálló gazdasági egyesület.

Ennek 1865-ben 430 tagja volt. Az egyesület egészben véve 6 nagy gyülést tartott, melyeken különféle tárgyak hozattak szóba.

Igazgatósága ezen egyesületnek gyakran vette fel azon kérdésnek táégyalását, hogy mikép lehetne a marhavésznek elejét venni, vagy ha kitört azt elnyomni. A társulat ezen felül két kiállítást rendezett, egyet lovak, a másikat szarvasmarha számára. Ezen felül tudósitásainak további folyamát tevé közzé, a melynek tulajdonképi czélja az egyesület munkálatait nyilvánosságra bocsátani, mindazonáltal helyesnek vélte az egyesület a marhavészre vonatkozó királyi rendeleteket is felvenni abba. Végre míg az érdemjelet nyert munkások számára fenálló segélypénztárt kell felemlítenünk (mint ezen egyesület által alapítottak,) a mely igen rendezett viszonyoknak örvend.

A Courtrai társulat.

Ezen társulat több izben, részint a mezőgazdasági kérdések tárgyalása végett, melyeket a hatóság terjesztett eléje, részint a társulati beligazgató teendők végzése végett, több ülést tartott.

A Waerenghemi társulat.

Főkép a lótenyésztés érdekében tartott ez évben 3 ülést.

A Thielt-Roulersi arrondissementben fenálló társulat.

Ezen társulat, feladatául a javítási és haladási eszmék fejlesztését és terjesztését tüzte ki magának, és ezen feladat volt mind heti közleményeiben, mind gyüléseiben irányadó szempont, s e végből rendezett a társulat több felolvasást a gyümölcsfák tenyésztése felett. (Lásd 6 és 7 lap.) Ezen társulatnak szintén van külön lapja.

4. Keleti flandriai tartományi gazdasági egyesület.

Ezen egyesület 1865-ben Gandban rendezett házi állatok, szántógépek és más gazdasági eszközök felett kiállítást.

A kiállításon a tartományból 168 ló 148 szarvasmarha 52 sertés és 258 db. gazdasági gép volt kiállítva. A kiállítók száma pedig 617-re ment.

Ezenkivül az egyesület több fölolvasást rendezett a mezőgazdasági vegytan, istállók és aklok építése és a gyümölcsfák tenyésztése felett. (Lásd 6 és 7 lap.)

5. Hainaut tartomány.

Ezen tartománynak több gazdasági társulata már nehány év óta nem müködik, mindazonáltal öt gazdasági társulat több kiállítást rendezett.

6. Liége tartomány. Keleti gazdasági egyesület.

Ezen egylet is több kiállítást rendezett az év folyamában jelesen egyet Theuxben a hol 180 db. marha volt kiállítva. Nevezetes ezen egylet által rendezett patkoló kovácsok pályázata, melyre 19 patkoló kovács jelentkezett, kik valamennyien, kitünő bizonyítványát szolgáltatták mind elméleti ismereteiknek mind pedig gyakorlati ügyességöknek.

7. Limburg tartomány Tartományi gazdasági egylet.

Ez 848 taggal bírt s 11 osztályra szakadt.

Ezen egylet részint a gyümölcsfa tenyésztéséről s mezőgazdaságról egyáltaljában részint a patkoló kovács teendői és az állategészségügy köréből tartatott 7 különféle községben felolvasásokat (Lásd 6 és 7 lap.)

Az egylet által közrebocsátott havi jelentések igen hasznos szolgálatokat tesznek. Ezen jelentés minden egyleti tagnak rendelkezésére adatik át és különösen az egylet intézkedéseiről tartalmaz közleményeket.

8. Luxemburg. Tartományi gazdasági egyesület.

Ezen egylet a marhabiztosítási ügyet karolván fel, az egyleti tagok azon tervet szándékozták életbe léptetni, miszerint kölcsönösen befizetett pénzösszegből fedeztessék az egyleti tagokra netán a marhák halála által háramló veszteség. A marhavésznek kitörése azonban váratlan akadályt gördített e terv elébe és annak létesítése későbbre halasztatott.

További terve ezen egyletnek a gazdasági gépek használatának terjesztésére vonatkozott. Nagyobb számban szándékozván ugyanis az egylet gépeket venni, ezeket habár kár mellett is szegényebb mezei gazdáknak akará ismét eladni, hogy ez által a gépek használata mindinkább terjedjen.

9. Namur tartomány. Gazdasági és erdészeti egylet.

Ezen egylet szintén többféle felolvasásokat tartatott részint a gyümölcsfák tenyésztéséről, részint pedig a lovak patkolása felett.

VIII.

TRIESZT HAJÓFORGALMA

1866-ban összehasonlítva a korábbi négy év forgalmával.

Dr. Barsi Józseftől.

Mióta Velencze visszaszállt Olaszországhoz, Trieszt képezi a magyarosztrák államszövetség azon még ma egyedül álló kikötőjét, mely közvetlenül élvezi a rakpartjaitól nyugat-, észak- és kelet felé elágazó vaspályahálózat megbecsülhetetlen előnyeit.

A francziák szeretik házájok tavának mondani a földközi tengert, mert Európa és Afrika egymással szemközt fekvő némely partjain házájok tricolorja leng. Ámde két vonal még nem kerít be semmit, s a „büszke nemzet" lóbogója a földközi tenger partjainak csak kis részén van otthon. Adria öble kelet felé nyilik, s első sorban a magyar- horvátdalmát partokat mossa. A földközi tenger sikja elég tág, s úgy hisszük, elfér vizein egymás mellett minden jóravaló és békés indulatu nemzet lobogója.

Trieszt hajóforgalmának ismerete ez idő szerint minket is közelről érdekel, nemcsak tudományos szempontból, mint a világforgalom azon ága, mely napról napra több több tért foglalni van hivatva, hanem több rendbeli nemzetgazdászati szempontból is. A magyarosztrák birodalom tengeri forgalmát, tengeri be- és kivitelünket, első sorban Trieszt eszközli. Egyik hatalmas forgalmi eszközeinek, az adriai Lloydtársulatnak, fentartásához, a birodalomnak tett póstai szolgálatokért, Magyarország is járul, s nincs kétség benne, hogy Trieszt hajóforgalma érdekelni fog akkor is, ha majd Fiume és kikötő társai szintén élvezendik a közvetlen vasuti

összeköttetés előnyeit, mely nélkül a most nevezett kikötők forgalma mindig csak igen korlátolt lehet.

Hasznos szolgálatot vélünk ennélfogva tenni a magyar közönségnek, midőn az e közleményekben tavaly közzétett, a világforgalmat feltüntető tábláinknak mintegy folytatásául ezennel a trieszti hajóforgalmat mutató adatokat kissé részletesebben közöljük, hozzácsatolván összehasonlítás kedvéért az 1864, 1865, 1866 és 1867-ik évi forgalmat is.

Tartózkodunk a táblák tartalmára vonatkozó minden megjegyzéstől; azt az egyet azonban még sem hallgathatjuk el, hogy e forgalom valóban még vajmi csekély, s többnyire csak rövid utu hajók által tartatik fenn, mint ezt az ázsiai és amerikai partokkal foglalkozott hajók kis száma mutatja, összevetve a lobogókkal, melyek alatt a hajók jöttek és mentek, mint az erről szóló külön táblánk mutatja.

Csak tábláink anyagára és szerkezetére nézve van egy két szónyi mondani valónk.

Az anyagot a legilletékesebb forrásból, t. i. a trieszti tözsde hivatalos kimutatásából vettük: a szerkezetnél nagyobb világosság okáért a nagyobb forgalmat fenntartó államok részleges összegeit összevonva is adjuk; azonkivül a földrészeket is elválasztottuk egymástól.

Az 1868 dik évi forgalomnál a megterhelten érkezett és üresen érkezett és elindult hajók száma és tonnafogata külön-külön látható; a korábbi évek forgalmánál térkiméléshől a megterhelt és üres hajókat egybe foglaltuk, elégnek tartván az évi összegeknél láthatóvá tenni az üresen jött és ment hajók számát és tonnafogatát.

Első táblánk mutatja az érkezett hajókat és pedig a vitorlásokat és a gőzösöket külön-külön, az államok megnevezésével, melyekből érkeztek.

Második táblánk az elindult hajókat tünteti elő ugyan olyan módon, az államok megnevezésével, melyek felé szándékoztak.

Harmadik táblánk végre, kihagyván a korábbi éveket csak az 1868-dik évi forgalmat adja ujra, a lobogók szerint rendezve, melyek alatt a vitorlások és gőzösök érkeztek és indultak; kitüntetve mindenütt az egy-egy lobogó alatt ér-

kezett és indult hajók százalék számát, valamint azt is, hány tonnát foglalt magában átlag véve egy egy lobogónak egy-egy vitorlása vagy gőzöse. E tábla alján végre százalékokban ki van fejezve a viszony is a vitorlás és gőzhajók száma között. A nagy különbséget, mely a viszonlagos tonnafogatra nézve vitorlások és gőzösök közt, s azt a még nagyobbat, mely e tekintetben a rövidebb és hosszabb utu jármüvek közt létezett, az illető lobogók összehasonlításából eléggé meg lehet látni.

A földrész és állam neve, melyből kiindultak	1868. Megterhelt Hajó	1868. Megterhelt Tonna	1868. Üres Hajó	1868. Üres Tonna
A) Vitorlások:				
Európai államok együtt	7,162	325,539	2,3[illegible]7	184,48[illegible]
Afrika Tripolis	—	—	—	—
Tunis	—	—	—	—
francsia birtok (Algirb.) . . .	1	185	28	9,19[illegible]
angol birtok (Guineáb.) . . .	1	349	—	—
Afrikából összesen . . .	2	534	28	9,193
Ázsia. Keletindiai angol birtok . .	3	1,003	—	—
Amerika : angol birtok	—	—	—	—
Spanyol birtok	4	883	—	—
Egyesült államok	37	11,681	—	—
Mexico	—	—	—	—
San Domingo	4	881	—	—
Brasilia	32	5,876	—	—
Venezuela	4	571	—	—
Peru	—	—	—	—
Amerikából összesen . .	81	19,892	—	—
Érkezett összesen vitorlás hajó .	7,248	346,968	2,365	193,676
Megterhelt és üres együtt = .	9.613	540,643		
B) Gőzhajók:				
Magyarosztrák partokról . } belföldi hajók	161	36,679	427	20,021
Idegen partokról . . . . } belföldi hajók	613	257,315	10	4,178
Magyarosztrák partokról . . } külföldi hajók	—	—	1	302
Idegen partokról . . . . } külföldi hajók	214	139,381	17	7.692
Érkezett összesen gőzhajó . .	988	433,375	455	32,193
Megterhelt és üres együtt . .	1.443	465,568		
Érkezett vitorlás és gőzös együtt véve	8,236	780,343	2,820	225,868
Megterhelt és üres együtt . .	11,056	1.006,211		

	1867		1866		1865		1864	
	Megterhelt és üres egybefoglalva							
	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna
	9,156	480,132	10,447	607,476	9,058	593,124	9,200	456,238
	2	203	—	—	—	—	1	105
	8	606	2	270	5	760	17	985
	23	5,965	6	2,076	4	1,080	—	—
	—	—	—	—	—	—	1	502
	33	6,774	8	2,346	9	1,840	19	1,592
	2	551	2	501	4	1,243	1	297
	—	—	—	—	3	1,003	—	—
	8	1,681	7	1,523	8	1,266	6	1,603
	16	5,680	8	2,559	5	1,439	10	3,814
	—	—	—	—	—	—	1	139
	4	1,130	2	345	3	752	7	1,297
	44	7,857	22	4,382	23	4,448	28	5,641
	3	425	3	386	2	270	5	786
	2	506	2	760	5	1,637	2	764
	77	17,279	44	9,955	49	10,815	59	14,044
	9,268	504,736	10,501	620,278	9,120	517,022	9,279	472,171
Ezek köz. üres	2,046	192,032	3,090	308,121	1,814	194,404	1,976	118,368
	167	34,830	429	116,527	430	95,941	433	94,279
	575	245,242	393	178,228	301	146,624	330	130,639
	—	—	3	252	4	1,935	2	919
	165	105,429	96	66,820	106	75,896	104	74,988
	907	389,601	921	361,827	841	320,401	869	300,825
Ezek köz. üres	22	8,385	61	28,643	23	12,827	31	20,725
	10,175	894,337	11,422	982,105	9,964	837,423	10,148	772,996
	2,068	200,417	3,151	336,764	1,837	207,231	2,007	139,088

A földrész és állam neve, melyből kiindultak	1868.			
	Megterhelt		Üres	
	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna
A) Vitorlások:				
Európai államok együtt	7,162	325,539	2,3[illegible]7	184,482
Afrika Tripolis	—	—	—	—
Tunis	—	—	—	—
franczia birtok (Algirb.) . . .	1	185	28	9,193
angol birtok (Guineáb.) . . .	1	349	—	—
Afrikából összesen . . .	2	534	28	9,193
Ázsia. Keletindiai angol birtok . .	3	1,003	—	—
Amerika : angol birtok	—	—	—	—
Spanyol birtok	4	883	—	—
Egyesült államok	87	11,681	—	—
Mexico	—	—	—	—
San Domingo	4	881	—	—
Brasilia	32	5,876	—	—
Venezuela	4	571	—	—
Peru	—	—	—	—
Amerikából összesen . .	81	19,892	—	—
Érkezett összesen vitorlás hajó .	7,248	346,968	2,865	193,676
Megterhelt és üres együtt = .	9.613	540,643		
B) Gőzhajók:				
Magyarosztrák partokról . } belföldi hajók	161	36,679	427	20,021
Idegen partokról . . . . } belföldi hajók	613	257,315	10	4,178
Magyarosztrák partokról . . } külföldi hajók	—	—	1	302
Idegen partokról . . . . } külföldi hajók	214	139,381	17	7.692
Érkezett összesen gőzhajó . .	988	433,375	455	32,193
Megterhelt és üres együtt . .	1.443	465,568		
Érkezett vitorlás és gőzös együtt véve	8,236	780,343	2,820	225,868
Megterhelt és üres együtt . .	11,056	1.006,211		

forgalma 1868-ban.

előbbi négy év forgalmával.

gata, az államok szerint rendezve, a melyekbe szándékoztak.

	1867		1866		1865		1864	
	Megterhelt és üres hajók egybevéve							
	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna
	5,534	111,101	6,143	130,121	5,053	100,581	5,167	103,800
	—	—	a) 476	19,288	421	19,190	441	19,094
	310	16,644	275	13,785	283	14,478	318	17,795
	737	24,644	939	34,212	882	28,087	831	28,176
	6,581	152,389	7,833	197,406	6,639	162,336	6,757	168,865
	21	10,821	1	524	7	964	3	697
	2	377	1	144	3	370	1	162
	103	40,099	73	33,557	57	21,821	42	13,483
	233	73,726	305	91,814	211	50,255	153	40,386
	450	24,568	132	19,558	173	24,052	174	23,930
	106	7,477	81	5,701	45	2,723	66	4,689
	9	1,624	7	1,531	10	1,624	11	1,709
	3	462	—	—	1	120	1	139
	22	3,957	10	2,055	13	2,458	10	1,521
	86	34,283	143	62,323	116	45,326	63	20,042
	18	2,217	38	6,839	33	5,551	32	5,081
	413	14,108	b) 89	4,286	—	—	—	—
	529	31,140	625	37,961	579	34,258	682	40,335
	448	28,114	467	28,717	551	25,762	510	34,362
	157	25,060	195	34,516	171	28,961	169	28,912
	24	3,619	17	3,307	48	9,462	30	5,322
	2	261	3	472	13	2,915	7	1,244
	—	—	—	—	—	—	—	—
	1,573	102,302	1,396	100,259	1,362	111,358	1,398	110,175
	7	1,148	3	373	4	686	6	1,069
	5	1,168	5	1,767	3	923	4	1,240
	1	122	1	165	—	—	—	—
	9	3,295	2	879	4	1,108	1	249
	7	1,280	1	368	6	905	9	2,838
	1	198	1	[illegible]	[illegible]	122	1	[illegible]
	175	17,329	192	[illegible]	[illegible]	[illegible]	265	[illegible]
	40	16,455	130	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	2	589	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	9,253	495,886	10,33[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Jegyzet. a) Az évnek tiz elő [illegible]

II. Tábla.

Trieszt hajó

összehasonlitásul az

II.) A trieszti kikötőből kiindult hajók száma és tonnafo

A földrész és állam neve, melybe szándékoztak	1868.			
	Megterhelt		Üres	
	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna
A) Vitorlások:				
Ausztria osztrák kikötők	3,251	60,226	2,276	48,441
velenczei „	—	—	—	—
magyarhorvát „	290	14,659	26	2,171
dalmát „	871	30,169	45	1,194
összesen . . .	4,412	105,054	2,347	51,806
Belgium	23	10,517	—	—
Dánia	1	139	—	—
Francziaország : atlanti kikötők . .	137	51,647	—	—
földközi kikötők	264	86,825	1	228
Görögországi kikötők	156	22,213	3	91
Jónai szigetek	58	3,259	4	620
Hansa városok : Hamburg	5	1,115	—	—
Brema	—	—	—	—
Hollandia	21	4,722	—	—
Nagybritannia és Irland	128	53,579	—	—
Gibraltar és Malta	20	3,627	—	—
Olasz kikötők : velenczei	353	15,164	100	3,310
Romagna és markák c)	484	28,985	9	231
Nápolyi kikötők	473	29,351	4	539
Siciliai „	114	20,273	9	3,343
Sardiniai „	24	4,066	—	—
Toscanai „	2	236	—	—
Pápai birtok	8	296	—	—
Olasz kikötők együtt . . .	1,453	98,371	122	7,923
Orosz birodalom balti kikötők . . .	6	876	—	—
fekete tengeri kikötők	2	734	4	1,362
Porosz állam	1	127	—	—
Portugallia	5	1,609	—	—
Spanyolország	22	5,534	—	—
Svéd és Norvégia	—	—	—	—
Török birodalom	167	16,411	11	4,808
Egyiptom	35	12,432	—	—
Moldva és oláh kikötők	—	—	1	97
Európai kikötőkbe indult . .	6,916	478,791	2,493	66,435
Összesen . . .	9.409.545,226			

Jegyzet. c) A korábbi években a pápai birtokkal együtt.

	1867		1866		1865		1864	
	Megterhelt és üres egybevéve							
	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna
	9,254	495,886	10,355	609,118	9,024	506,007	9,109	472,585
	1	122	1	122	2	243	1	49
	19	5,836	15	4,354	18	6,107	10	3,507
	—	—	—	—	1	319	—	—
	20	5,958	16	4,476	21	6,669	11	3,556
	—	—	—	—	—	—	2	868
	—	—	—	—	—	—	1	563
	13	6,627	15	8,062	9	3,825	5	2,756
	—	—	2	377	2	511	1	673
	—	—	—	—	—	—	2	348
	74	18,350	76	17,993	52	11,779	52	11,061
	—	—	1	180	—	—	—	—
	87	24,977	94	26,612	63	16,115	61	15,401
	9,361	526,821	10,465	640,206	9,108	528,791	9,183	492,360
Ezek köz. üres	3,069	75,709	2,056	63,289	2,897	65,755	2,409	63,790
	168	35,324	434	121,156	423	94,360	431	92,043
	575	246,228	396	182,455	305	147,921	334	131,191
	—	—	3	252	—	—	1	435
	160	113,301	102	76,126	106	85,387	104	74,786
	903	394,853	935	380,289	834	327,668	870	298,455
Ezek köz. üres	10	4,612	58	32,425	8	3,099	15	6,092
	10,264	921,674	41,400	1.020.495	9,942	856,459	10,053	790,815
Ezek köz. üres	3,079	80,321	3.014	95,711	2,905	68,854	2,424	69,882

A földrész és állam neve, melybe szándékoztak.	1868			
	Megterhelt		Üres	
	Hajó	Tona	Hajó	Tonna
A) Vitorlások:				
Európai kikötökbe indult összesen .	6,916	478,791	2,493	66,435
Afrika Tunisi kikötökbe	—	—	—	—
Franczia birtok (Algirban) . .	11	3,272	—	—
Angol birtok (Guinea)	—	—	—	—
Afrika felé összesen . .	11	3,272	—	—
Ásia. Keletindiai angol birtok . . .	—	—	—	—
Amerika. Angol birtok	—	—	—	—
Egyesült államok	32	12,303	—	—
Mexico	—	—	—	—
Argentina	—	—	—	—
Brasilia	73	15,758	—	—
Venezuela	—	—	—	—
Amerika felé összesen .	105	28,063	—	—
Elindult összesen vitorlás hajó	7,032	510,126	2,493	66,435
		19,525	576,561	
B.) Gőzhajók:				
Magyarosztrák partok felé . (belföldi hajók)	165	35,993	408	19,039
Idegen partok felé . . . (belföldi hajók)	616	256,727	6	2,051
Magyarosztrák partok felé . (külföldi hajók)	—	—	—	—
Idegen partok felé . . . (külföldi hajók)	226	158,289	10	3,408
Elindult összesen gőzhajó	1,007	451,009	424	24,498
Megterhelt és üres együtt		1,431	472,507	
Elindult vitorlás és gőzös együtt	8,039	961,135	2,917	90,933
Megterhelt és üres együtt		10.056	1.052,068	

	1867		1866		1865		1864	
	Megterhelt és üres egybevéve							
	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna
	9,254	495,886	10,355	609,118	9,024	506,007	9,109	472,535
	1	122	1	122	2	243	1	49
	19	5,836	15	4,354	18	6,107	10	3,507
	—	—	—	—	1	319	—	—
	20	5,958	16	4,476	21	6,669	11	3,556
	—	—	—	—	—	—	2	868
	—	—	—	—	—	—	1	563
	13	6,627	15	8,062	9	3,825	5	2,756
	—	—	2	377	2	511	1	673
	—	—	—	—	—	—	2	348
	74	18,350	76	17,993	52	11,779	52	11,061
	—	—	1	180	—	—	—	—
	87	24,977	94	26,612	63	16,115	61	15,401
	9,361	526,821	10,465	640,206	9,108	5:8,791	9,183	492,360
Ezek köz. üres	3,069	75,709	2,056	63.289	2,897	65,755	2,409	63,790
	168	35,324	434	121,156	423	94,360	431	92,043
	575	216,228	396	182,455	305	147,921	334	131,191
	—	—	3	252	—	—	1	435
	160	113,301	102	76,126	106	85,387	104	74.786
	903	394,853	935	380,289	834	327,668	870	298,455
Ezek köz. üres	10	4,612	58	32,125	8	3,099	15	6,092
	10,264	921,674	41,400	1.020.495	9,942	856,459	10,053	790,815
Ezek köz. üres	3,079	80,321	3.014	95,711	2,905	68,854	2,424	69,882

III. Tábla.

Trieszt hajó
rendezve a hajók

I. Érkezett.

A lobogó neve	Megterhelt		Üres		Összesen	
	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna	Hajó	Tonna
A) Vitorlás hajó:						
Osztrák	5,156	178,189	1,801	111,249	6,957	289,438
Olasz	1,613	107,282	451	51,604	2,064	158,886
Görög	203	14,284	11	1,994	214	16,278
Török	64	3,388	—	—	64	3,388
Hollandi	56	10,755	13	1,961	69	12,716
Angol	37	8,402	29	9,152	66	17,554
Északinémet (a poroszon kivül). . .	37	7,189	13	2,694	50	9,883
Porosz	23	3,819	9	2,999	32	6,818
Svédnorvég . . .	18	4,707	13	5,349	31	10,056
Franczia	17	3,479	14	3,234	31	6,713
Dán	11	1,869	1	162	12	2,031
Északamerikai . .	7	2,602	2	763	9	3,365
Szamoszi	3	262	—	—	3	262
Pápai	2	336	3	444	5	780
Orosz	1	410	5	2,070	6	2,480
összesen vitorlás .	7,248	346,968	2,365	193,675	9,613	540,643
B) Gőzhajó:						
Osztrák	774	293,994	437	24,199	1,211	318,193
Angol	133	107,051	11	5,673	144	112,194
Olasz	60	24,754	3	1,843	63	26,597
Hollandi	10	4,941	—	—	10	4,941
Török	8	672	1	30	9	972
Belga	1	787	—	—	1	787
Franczia	1	511	2	146	3	657
Orosz	1	665	1	302	2	967
összesen gőzhajó .	988	433,375	455	32,193	1,443	465,568
Ehhez adva a vitorlásokat	7,218	346,968	2,365	193,675	9,613	540,643
Érkezett összesen .	8,236	780,343	2,820	225,868	11,036	1.006,211

Érkezett vitorlás 87% } = 100%
" gőzös 13% }

forgalma 1868-ban.

lobogója szerint.

II. Elindult.

A hajók °/₀ száma	Esett tonna egy-egy hajóra	Megterhelt Hajó	Megterhelt Tonna	Üres Hajó	Üres Tonna	Összesen Hajó	Összesen Tonna	A hajók °/₀ száma	Esett tonna egy-egy hajóra
72.32	41.6	4,726	240,968	2,195	48,977	6,921	289,945	72.66	42.0
21 47	78.9	1,750	167,205	271	10,885	2,021	178,090	21.22	83.1
2.23	76.0	199	18,819	5	173	204	18,992	2.14	93.0
0.66	52.8	62	3,826	3	263	65	4,089	0.69	63.0
0.72	184.3	61	11,757	2	358	63	12,115	0.66	193.7
0.69	266.0	64	19,972	3	1,019	67	20,991	0.71	313.3
0.52	197.6	50	12,115	2	324	52	12,439	0.54	239.2
0.33	213.0	37	9,686	1	415	38	10,101	0.40	265.8
0.32	324.3	31	12,730	3	1,186	34	13,916	0.35	409.3
0.32	216.5	28	7,178	—	—	28	7,178	0.30	256.3
0.13	169.1	9	1,8?2	1	228	10	2,110	0 10	211.0
0.10	374.0	3	1,388	5	2,048	8	3,436	0 09	427.0
0.03	87.3	3	263	—	—	3	26?	0.03	87.6
0.05	156 0	5	831	—	—	5	831	0.05	166.2
0.07	413.3	4	1,506	2	559	6	2,065	0.06	344.1
100°/₀	59.3	7,032	510,126	2,493	66,435	9,525	576,561	100°/₀	60.5
83.92	262.7	781	292,720	414	21,090	1,195	313,810	83.51	262.6
9.98	779.1	141	119,733	5	2,472	146	122,205	10.20	837.0
4.36	422.1	63	30,306	1	733	64	31,039	4.46	485.0
0.70	491.1	10	5,313	—	—	10	5,313	0.69	531.3
0.62	108.0	8	672	—	—	8	672	0.57	84.0
0.07	787.0	1	787	—	—	1	787	0.07	787.0
0.21	219.0	1	511	3	168	4	679	0.29	169.8
0.14	483.5	2	967	1	35	3	1,002	0.21	334.0
100°/₀	322.6	1,007	451,009	421	24,498	1,431	475,507	100°/₀	332.2
—	59.3	7,032	510,126	2,493	66,435	9,525	576,561	—	60.5
—	—	8,039	961,135	2,917	90,933	10,956	1,052,068	—	[illegible]

Elindult vitorlás 87 = 100 °/₀

" gőzös 13

IX.

A MAGYAR VASUTI-HÁLÓZAT

1868. végével.

Tirscher Páltól.

A népek anyagi ugy, mint szellemi jóllétének egyik alap-föltételét, az elegendő terjedelmü és kedvező irányu természetes és mesterséges utak képezik. Ez főkép Európa nemzeteire nézve áll, miután itt az utolsó három évtized alatt egyes országokban, a közlekedési eszközök tökélesitésében oly gyors előmenetelek tétettek, hogy a többi országok lakói is, ha munkájuk termékeivel a világpiacz versenytéréről leszoritva maradni nem akarnak, szintén felette élénk figyelmet kénytelenek forditani közlekedési ügyeiknek hasonló irányban való tökélesítésére.

Az ujkor legjelentékenyebb közlekedési eszközei pedig kétségtelenül a vaspályák, melyeknek hatalmas befolyását a nemzetgazdasági, politikai és társadalmi élet minden ágaira, az elfogulatlan szemlélő napról napra mindinkább kezdi felismerni.

A magyar minisztérium, midőn kormányra lépett, a vaspályák ügyét Magyarországon legtávolabbról sem találta kedvező állapotban. A létező magyarországi vaspályák sem az u. n. kereskedelmi politikaiak, sem pedig a nemzetgazdászatiak sorába nem számíthatók. Nem képeznek semmi egységes, befejezett rendszert, hanem mind meg annyi zsákutczák, puszta kiágazásai a lajtántuli vasuti hálózatnak, melynek felállitásakor első sorban Bécs és Trieszt érdekei voltak irányadók, Magyarország pedig csak Bécs élelmi szertárának és az ausztriai ipar nyers terményforrásának tekintetett; elegendőnek gondolták, ha Bécs és Trieszt által léphet vaspályáival a külfölddel összeköttetésbe.

De a magyarországi vaspályáknak nem csak konfigurátiója, hanem a pálya-vonalak hossza sem vet kedvező világot az elmult korszak nemzetgazdászati politikájára. Magyarországban 1867. elejével egy-egy négyszögmértföldre átlag véve 0.050 mértföld vaspálya-vonal esett, mig Felső- és Alsó-Ausztria 0.185, Szilézia 0.197, Csehország 0.161, Morvaország 0.152, Steierország 0.137, Karintia és Krajna 0.120 mértföldnyi vasutat tudott egy-egy négyszögmértföldnél fölmutatni. Még Gácsország is aránylag több pályavonallal birt, mint a magyar korona tartományai. E mostoha állapot azonban még kedvezőtlenebb szint ölt, ha meggondoljuk, hogy eme csekély hosszaságu pályák is mind, kivétel nélkül egysinesek voltak, mig a nyugati korona-országoknak aránylag 3—4-szer hosszabb pályavonalai közül több kettős sinnel volt ellátva. Ehez járult még azon körülmény is, hogy a monarchia nyugati részeiben a vasutak hálózata, az országutaknak egy bizonyos rendszere által kiegészittetett, melyek a magyar országutakat nemcsak jóságra, hanem hosszuságra nézve is 3—5 szörösen, sőt némely koronaországban 10-szeresen is felülhaladták.

A dolgok ily állása mellett lehetetlen volt, hogy Magyarország a monarchia többi tartományaival a haladásban lépést tarthasson, és elkerülhetetlenül szükségesnek mutatkozott, hogy e bajon a magyar kormány lehetőleg gyorsan segitsen, ha csak az ország, nemzetgazdasági alárendeltségét, mely a politikait is vajmi könnyen maga után vonhatná, megörökiteni nem akarja.

A magyar miniszterium kormányra léptekor az egész országban 303 mértföldnyi vasutivonal volt forgalom alatt. Azóta pedig már is 5 pályavonal bocsáttatott forgalom alá, u.m.

a magyar éjszaki vasut . . .	16.7	mértföld.
a Mura-Keresztur-Barcsi (déli) .	9	„
a Pécs-Barsi	9	„
a Tótmegyer-Surányi (magán) .	2	„
az Arad-Károlyvári (első erdélyi vaspálya	28	„
Összesen . .	64.7	mértföld.

Ezen 64.7 mértföld közül 48 mértföld 1868-ban forgalom alá, 1867-ben csak az éjszaki [illegible] megn[illegible]

Tekintsük már most az 1868. végével forgalomban és épülőfélben levő vaspálya vonalakat, hogy meglássuk mi történt eddig a fent előadott bajok orvoslására.

A magyar vasuti hálózat 1868 végével.

A.) Forgalom alatt volt.	mértföld
A cs. kir. szab. államvasuti társaságnál:	
1) a Marchegg - Pest - Czeglédi vonal	55.98
2) a Szeged - Temesvári vonal	14.74
3) a Temesvár - Baziási vonal 4) a Jaszenova - Oraviczai vonal	20.78
5) az Oravicza - Steierfalvi vonal	4.42
6) a Bruck - Ujszönyi vonal	15.—
A cs. kir. szab. Tiszavasuti társaságnál:	
1) a Czegléd - Miskolcz - Kassai vonal	48.60
2) a Szolnok - Aradi vonal	13.81
3) a Püspök - Ladány - Nagyváradi vonal	8 99
A cs. kir. szab. déli vaspálya társaságnál:	
1) a Buda - Pragerhofi vonal	43.5
2) az Ujszöny - Székesfehérvári vonal	10.5
3) a Sopron - Kanizsai vonal	21.8
4) a Steinbrück - Sziszeki vonal	16.5
5) az Agram - Károlyvárosi vonal	6.5
6) a Murakeresztur - Barcsi vonal	9.—
A magyar éjszaki vasut:	
Pest - Salgó - Tarjánig	16.7
A cs. k. szab. első dunagőzhajózási társaságnál:	
1) a Mohács - Pécsi vonal	8.98
2) a Pécs - Barcsi vonal	9.—
A cs. k. szab. első erdélyi vasuti társaságnál:	
az Arad - Károlyvári vonal	28.—
Végül a Tótmegyer - Surányi vonal (magán vállalat)	2.—
és a Pozsony - Nagyszombati lóerejü vaspálya	8.3
Összesen	368.19

B.) Épülőfélben volt.

I. Az állam költségén:

1) Zákány - Zágráb	14.—
2) Hatvan - Miskolcz	16.—
3) Hatvan - Szolnok	9.3
4) a magyar éjszaki vasut folytatása Szucsánig . .	22.—
5) Károlyváros - Fiume	21.—

II. A magán-vállalkozóknak engedélyezett vaspályák közül:

1) Kassa - Oderberg	48.—
2) Az első cs. kir. szab. erdélyi vasuti társaság vonalai.	10.—
3) Az Alföld-Fiumei vasut Nagyvárad Eszéki vonala .	51.—
4) Nagyvárad-Kolozsvár-Brassó (mellék ágakkal). .	81.—
5) A magyar éjszakkeleti vasut vonalai	64.—
6) Arad - Temesvár	7.3
7) Ehhez véve még a gömörmegyei vasuti vonalakat, melyek minden bizonynyal ki fognak épülni, körölbelül	25.—
Összesen . .	368.6

C.) Mindössze.

Forgalom alatt volt	398.19
Épülőfélben volt	368.6
Összesen . .	736.79 mértföld

Látni való tehát, hogy azon pályák, melyeknek megnyitása a legközelebbi 3 év alatt bizton várható, 368 mértföldre fognak terjedni. Ha ehez hozzá adjuk azon 64 mértföldnyi pályavonalat, mely a magy. kormány életbe lépte óta a forgalomnak már átadatott: azon eredményre jutunk, hogy ama 303 mértföldnyi vasutvonalak, melyek a magy. miniszterium kineveztetésével forgalom alatt voltak, az alig néhány évi alkotmányos kormányzat alatt legalább is 432 mértföldnyi uj vonalakkal fognak szaporodni, és észre fogjuk venni, hogy vasuti hálózatunk kifejlődésére ezen rövid parlamentáris idő alatt is majdnem másfélszer [illegible] történt, mint az elöbbi 20 év lefolyása alatt.

Az épülöfélben levö vonalakat egye [illegible], lásuk immár röviden mennyire egészítik ki [illegible] a rendszerben található fogyatkozásokat, [illegible]

szerüek és hasznosak vagy fontosak különben is az ország javának előmozditására nézve.

A Zákány-Zágrábbi vonal valamint nemzetgazdasági, ugy politikai tekintetben is jelentőséggel bir, miután általa Horvátország fővárosa Budapesttel közvetlen összeköttetésbe fog lépni.

A Hatvan-Miskolczi vonal által egy rég érzett hiányon segitve lesz, és azon szembeszökö mostoha állapot is, mely szerint Pestről Miskolczra Debreczenen és Tokajon keresztül kell utazni, el fog háríttatni. A kereskedelemre nézve ezen vonal azért is igen hasznos lesz, mert a tiszai vasut szállitmányainak egy részét át fogja venni és ezáltal a tiszai és az államvaspályán előforduló oly káros forgalmi megakadásokat tetemesen meg fogja kevesbíteni.

A Hatvan-Szolnoki vonal természetes kiegészitője a magyar éjszaki vaspályának, az utat Délkelet- Magyarország és Éjszak-Németország között, a Pesten keresztül vezető uttal szemben, 8 mértfölddel megröviditi és egyuttal lehetségessé fogja tenni, hogy a fa nélkül szükölködö alföld tarjáni szénnel elláttassék; mind a mellett vannak, és méltán számba veendö ellenei, kik a Pest kereskedelmére háramló kárt nagyobbra becsülik az ország kereskedelmére általában elérendö haszonnál.

A magyar éjszaki vasut folytatása Salgó-Tarjántól Beszterczebányán keresztül, Szucsánig, hol a Kassa- Oderbergi pályával egyesül, szintén hivatva van idövel Magyarország legnagyobb forgalmi ereinek egyikét képezni. A mivé a Kassa- Oderbergi vasut Éjszakkelet- Magyarországra nézve fog válni, azzá lesz a magyar éjszaki vasut Délkelet- és Közép- Magyarországra nézve. E vonal lesz leginkább képes az állami vaspálya monopoliumát ellensulyozni és megsemmisiteni, a miért is nagyon kivánatos hogy minél elébb kiépitessék.

A Károlyváros-Fiumei vonal a legrövidebb összeköttetést fogja létesiteni egyrészt Fiume és Budapest, másrészt meg Fiume és az alföld között. Ezen vonal a legnagyszerübb vasuti épitmények sorába fog tartozni és oly

összeget igénybe venni, mely a magyar vasuti kölcsön legnagyobb részét el fogja nyelni.

Ezen összeget 40 millió forintra teszik. Vajjon fog-e a pálya jövedelme a nagy kiadásoknak csak távolról is megfelelni, ez több mint kétséges. Az indokok, melyek ezen vasut kiépitését ennek daczára mégis szükségessé teszik, részint nemzetgazdászati, részint politikai természetüek. Nemzetgazdászatilag feltétlenül szükségesnek mutatkozik, hogy a magyar tengerpart az anyaországgal összekötte ssék, és Magyarország kereskedelme délkelet felé a déli vaspálya és Trieszt monopoliuma alól végre valahára felszabaditassék. A magyar korona országai számára a tengerparton forgalmi piaczot alapitani okvetlenül szükséges; Fiumében pedig ehez a kivántató feltételek megvannak.

A Kassa-Oderbergi vonal, mely Magyarország legjelentékenyebb iparüző vidékeit sziléziai szénnel fogja ellátni és Kelet-Magyarországnak eddigelé rendkivüli módon elhanyagolt nagy termelővidékét a porosz vasuti hálózattal összekötni, — felette fontos, különösen nemzetgazdászati szempontból és a magyar éjszakkeleti vasut vonalainak engedélyezése által jelentőségében még nyert, mert hivatva lesz, a keletfelé vezető vonalakkal egyesülve, az éjszaki tenger és Odessa között a legrövidebb összeköttetést létre hozni.

A magyar éjszakkeleti vasut t. i. két fő- és és két mellékvonalból fog állani u. m. a Debreczen- Szatmár-Sziget és Tekeháza- Csap- Kassai vonalakból, a Zomborig és Munkácsig terjedö mellékágakkal. Ezen vaspálya Mármaros megye gazdag érczkincseinek forrásait fogja megnyitni és az országot főkép sóval bőven ellátni. Az ország határain tul Odessáig kiterjesztve — a Kassa- Oderbergi pályával egyesülten — egyuttal a Hamburgtól Boroszlón keresztül Odessáig vezetö nagy kereskedelem politikai vonalnak egyik részét fogja képezni.

Az Alföld-Fiumei vasut Nagyvárad Eszéki vonala. E pálya nemzetgazdászati jelentősége ugyan kétség. be nem vonható, miután igen széles termelö vidéken fog keresztül menni, de jövedelmezöség tekintetében aligha fog a

táplált vérmes reményeknek megfelelni. A mig csupán Eszékig lesz kiépitve, csak egyik kiágazását és élelmi csatornáját fogja képezni a déli vasutnak; ha pedig 5—6 esztendő alatt Fiuméig kiépül, akkor a Dunáig, az addig kiépitendő csatornákkal lesz kénytelen versenyezni, mig a vonal szlavoniai része a déli vaspályában, mely vonalait addig valószinüleg Brixenig és tovább Bregenzig is mughosszabbítandja, fog egy igen érezhető versenytársra akadni.

A Nagyvárad-Kolozsvár-Brassói vonal az alföldi vasut kelet felé való folytatásának is tekinthető, de azért e pálya fontossága sokkal nagyobb, mint amazé. Igen élénk részét fogja képezni egy nagy nemzetközi pályavonalnak Európa nyugati pontjairól Galacz felé. Ama vonalak, melyek Amsterdam, Calais és Páris felől a Duna felé vonulnak, a Nagyvárad- Kolozsvári pályán találkoznak össze. E vasut a nagy ipari felvirágzásra hivatott Erdélyországnak egyik fő forgalmi ere lesz és egyuttal a Nyugat ipari munkásságának termékeit a legrövidebb és leggyorsabb uton fogja keletre elszállitani.

Az Arad-Temesvári vasut, valamint nemzetgazdasági, úgy hadászati tekintetben, szintén fontos, és a tiszai és Államvasut egyik összekötő vonalát képezi.

A felsorolt uj vonalak által vaspályáinknak nemcsak hosszszassága fog gyarapodni, hanem azok konfiguratiója is jelentékenyen megjavulni.

Ez uj vonalak kiépitése után az ország fő forgalmi piaczáról, Budapestről, kiindulva nyugat, éjszak, éjszakkelet, kelet, délkelet és délnyugat felé az ország határáig és ezeken túl fognak terjedni ama forgalmi sugarak, melyek Magyarországot a külfölddel is, közvetlen és élénk összeköttetésbe fogják hozni.

X.

ÁLLAMKÖLTSÉGVETÉS

a magyar korona országai számára az 1869-dik évre.

A. Rendes kiadások:

I. Fejezet.	**A királyi udvartartás** költségei		3.250,000 o.é. ft
II. „	**Ő Felsége kabinetiirodája** és e kabineti iroda nyugdíjai.		60,500 „
III. „	Az 1867. XV. törvényczikkben elvállalt **államadóssági járulék**:		
	a) évi járulék. . .	30 954,400 ft	
	b) törlesztési járulék .	1.172,500 ft	32.126,900 „
IV. „	**A földtehermentesitési adósság** kamataira és törlesztésére		15.589,000 „
V. „	Az 1869-ik évre megállapított **közösügyi kiadásokból** a magyar korona országait illető összeg . .		22 554,599 „
VI. „	**Az országgyülés** költségei		500,000 „
VII. „	**A minister-elnökség** részére		117,100 „
VIII. „	**Az ő Felsége személye körüli ministerium** költségei		78,000 „
IX. „	**Belügyministerium**:		
	1. czim. központi igazgatás:		
	Ministerium és számvevőség	307,800 ft	
	Főkormányszék Kolozsvártt	112,400 ft	
	A kolozsvári földtehermentesitési alap igazgatósága és számvevősége . . .	32,000 ft	452.200 „
	2. czim. A megyék, kerületek, vidékek és székek költségei		6.909,400 „

	3. czim. A szab. kir. városok és rendezett tanácscsal ellátott városok törvényszékeinek költségeihez		693,000	o.é ft
	4. czim. Általános közigazgatási költségek . . .		1.087,200	„
X. Fejezet.	Pénzügyi ministerium:			
	1. czim. központi igazgatás			
	Ministerium	400,000 ft		
	Számvevőség . . .	309,800 ft	709,800	„
	2. czim Országos pénzügyi igazgatás :			
	Pénzügyi igazgatoságok, pénzügyi és adófelügyelőségek s ideiglenes telekzet . .	1.252,200 ft		
	Központi állam és országos főpénztár	72,000 ft		
	Adóhivatalok . . .	1.091,700 ft		
	Pénzügyőrség . . .	1.354,400 ft		
	Pénzügyi ügyészségek .	98,200 ft	3.868,500	„
	3. czim. Bánya- és erdészeti akadémia Selmeczbányán		60,600	„
	Az állambevételek miveleti, beszedési és kezelési költségei, és pedig :			
	4. czim. Az egyenes adóknál	243,000 ft		
	A fogyasztási adóknál .	137,200 ft	380,200	„
	5. czim. Sójövedék költségei		2.703,400	„
	6. czim. Dohányjövedék		13.553,700	„
	7. czim. Lottojövedék .		1.738,100	„
	8. czim. Illeték költségei :			
	Bélyeg	81,200 ft		
	Dijak és jogilleték . .	32,000 ft		
	Ut és hitván . . .	3,700 ft		
	Fémjelzés	10,100 ft	127,000	„
	9. czím. Államvagyon :			
	Államjavak igazgatóságai és ügyészségei	182,700 ft		
	Államjószágok . . .	1.645,700 ft		
	Állam pületek . . .	30,600 ft		
	Államerdőségek . . .	1.693,600 ft		
	Államnyomda . . .	24,500 ft		
	Szállományok . . .	28,000 ft		
	Bányászat és pénzverés.	22.723,300 ft	26.328,400	„
	10. czim. különféle kiadások		46,500	„

t. Közmunka és közlekedési ministerium:

1. ezím. Központi igavgatás		262,700	o.é.ft
2. czím. Államépitészeti hivatalok		252,900	„
3. czím Útépités :			
Kezelés	109,600 ft		
Fentartás . . , .	1.980,000 ft	2.089,600	„
4. czím. Vizépités :			
Kezelés	31,400 ft		
Fentartás	137,000 ft	168,400	„

et. Földmivelés, ipar- és kereskedelmi ministerium:

1. czím. Központi igazgatás	133,000 ft		
Statistikai, kereskedelmi, ipar és vámügyi kiadások.	37,500 ft	170,500	„
2. czim. A gazdaság különböző ágai emelésére . .		50,000	„
3. czim. Gazdasági tanintézetekre a keszthelyi gazdasági tanintézetre . .	21,100 ft		
a debreczenire . . .	25,400 ft		
a magyar óvárira . .	22,600 ft		
a hradeki földmives iskolára	5,500 ft	74,600	„
4. czim. Ménesek, méntelepek és gazdaságok költségei		680,400	„
5. czim. Vesztegintézetek szükséglete . . .		43,700	„
6. czim. A keleti marhavész elfojtására . . .		70,000	„
7. czim. A pesti állatgyógyintézet segélyezése . .		8,700	„
8. czim. Bányakapitányságok		54,100	„
9. czim. Földtani intézet		24,000	„
10. czim. Pósta . . .		3.355,500	„
11. czim. Távirdák . .		778,700	„

et. Vallás és közoktatási ministerium:

1. czim. Központi igazgatás		239,000	„
2. czim. Egyházi czélokra		290,000	„
3. czim. Tankerületi főfelügyelőségek . . .		27,400	-
4. czim. Tanintézetek fentartására és segélyezésére		265	
5. czim. Ösztöndijak és egyéb tanulmányi kiadások .			

	6. czim. Népnevelés . .		396,000 o.é ft
	7. czim. Tudományos intézetek segélyezése s tudományos czélok előmozdítására		68,000 „
XIV. Fejezet.	Igazságügyi ministerium:		
	1. czim. Központi igazgatás		190,300 „
	2. czim. Országos törvénykezés:		
	Hétszemélyes tábla . .	291,800 ft	
	Királyi táblák . . .	408,300 ft	
	Váltó feltörvényszék . .	61,700 ft	
	Nagyszebeni feltörvényszék	28,800 ft	
	Királyi közvádló hivatal	30,900 ft	
	Kerületi táblák . . .	82,300 ft	
	Első birósági váltótörvényszékek	157,300 ft	
	Kerületi bányabiróságok	24,500 ft	
	Sajtó biróságok . . .	18,100 ft	
	Pénzügyi feltörvényszékek és első biróságok . .	41,600 ft	
	Megyei törvényszékek Erdélyben	534,900 ft	
	Erdélyi városok törvényszékei	68,100 ft	
	Erdélyi első birós. úrbéri törvényszékek . . .	70,400 ft	
	A főtörvényszék új szervezése	67,000 ft	
	Törvénykezési pótlék .	50,000 ft	1.935,700 „
	3. czim. Országos fegyintézetek		644,900 „
	4. czim. Telekkönyvezés		194,400 „
XV. Fejezet.	Honvédelmi ministerium		2.000,000 „
XVI. Fejezet.	Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükséglete .		2.200,000 „
XVII. Nyugdijak.	1. czim. Ministerelnökség	300 ft	
	2. czim. Belügy minist	767,000 ft	
	3. czim. Pénzügyi igazgatás	1.035,800 ft	
	4. czim. Közlekedési min.	75,000 ft	
	5. czim. Kereskedelmi min.	57,900 ft	
	6. czim. Vallás és közoktatási ministerium	21,000 ft	
	7. czim. igazságügyi min.	371,000 ft	
	8. czim. Honvédelmi min.	9,500 ft	2.337,500 „
	A rendes kiadások összege		151.867,099 „

B. Rendkivüli kiadások :

I. Fejezet.	Az 1869-re megállapitott közösügyi rendkivüli kiadásokból a magyar korona országaira eső összeg	1.843,206 o.é. ft
II. „	Belügyministerium . . .	600,000 „
III. „	Pénzügyministerium:	
	1. czim. A tokaji, tiszaujlaki és valemarei hidak épitésére	100,000 „
	2. czim. Hengermü felállitására Diósgyőrött	500,000 „
	3. czim. Előmunkálatok a zsilvölgyi kőszéntelep kiaknázására	50,000 „
	4. czim. A vajdahunyadi vár helyreállitására és fentartására ez évre . .	50,000 „
	5. czim. A Budán felállitandó államnyomda berendezésére és felszerelésére .	50,000 „
	6. czim. A diósgyőri koronai uradalomhoz tartozó miskolczi korcsma felépitésére	25,000 „
	7. czim. Telekzet	410,000 „
	8. czim. Földadó ideigleneg	15,000 „
IV. „	Közmunka és közlekedési ministerium:	
	Út és vízépítés	600,000 „
V. „	Földmivelés ipar és kereskedelmi ministerium:	
	1. czim. Távirda	100,000 „
	2. czim. Keletázsiai expeditió . . .	59,000 „
VI. „	Igazságügyi ministerium:	
	Codificationalis munkálatokra . . .	10,000 „
VII. „	Honvédelmi ministerium:	
	A honvédség felszerelésére	7.000,000 „
VIII. „	Az 1868. törvényczikkelyben megszavazott vasutakra	22 229,000 „
	A rendkivüli kiadások összege . .	33.641,206 „

A. Rendes fedezet :

I.	Belügyministerium különféle bevételek .		23,000 „
II.	Pénzügy ministerium:		
	Egyenes adók:		
	1. Földadó	34.262,000 ft	
	2. Házadó	5.792,000 ft	
	3. Személyes kereseti adó . .	7.415,000 ft	
	4. Jövedelmi adó	6.435,000 ft	
	5. Királybér hátralék . . .	17,000 ft	53,1

Fogyasztási adók		
6. Szeszadó	5.749,200 ft	
7. boradó	1.834,200 ft	
8. seradó	1.133,700 ft	
9. húsadó	1.575,900 ft	
10. czukoradó	1.000,000 ft	11.293,000 o.é. ft
Jövedékek		
11. Sójövedék	11.411,800 ft	
12. dohányjövedék . . .	22.571,000 ft	
13. Lottojövedékek . . .	2.740,000 ft	36.722,800 „
Illetékek		
14. Bélyeg	3.962,000 ft	
15. Dijak és jogilletékek . .	6.512,000 ft	
16. Út és hídvám	2.204,700 ft	
17. Fémjelzés	23,500 ft	10.702,200 „
Államvagyon		
18. Államjószágok . . .	3.958,500 ft	
19. Államépületek . . .	50,800 ft	
20. Államerdőségek . . .	2.307,600 ft	
21. Államnyomda . . .	15,300 ft	
22. Szállományok . . .	71,500 ft	
23. Bányászat és pénzverés .	23.877,900 ft	
24. Ingó államvagyon . .	115,000 ft	30.396,600 „
25. Különféle bevételek . .		334,500 „
III. Földmivelés ipar és kereskedelmi ministerium:		
1. Pósta jövedék . . .	3.355,500 ft	
2. Távirda	702,000 ft	
3. Bányailletékek . . .	32,000 ft	
IV. Vallás és közoktatási ministerium:		
1. Járulékok, alapok, és városok részéről	45,900 ft	
2. Téritmények	11,100 ft	
A rendes bevételek összege	147.539,600 ft	

B. *Rendkivüli fedezet*:

I.	A közös pénzügyi pénztár készleteinek és követeléseinek a magyar korona országai illető összegéből	1.843,206 o.é. ft
II.	Államjavak eladása	152,500 „
III.	Bérleti hátralékok	566,500 „
IV.	Pénzverési nyeremény	450,000 „
V.	Az 1867. XIII. törvényczikkely alapján fölvett vasuti kölcsönből	22.229,000 „
	A rendkivüli fedezet összege . . .	25.241,206 „

Összevonás

	Szükséglet	rendes	rendkivüli szükséglet o. é. frtban	összes
I. Fejezet.	A királyi udvartartás költségei . . .	3.250,000	—	3.250,000
II. „	Ő Felsége kabinetirodája és ez irda nyugdijai	60,500	—	60,500
III. „	Államadóssági járulék	32.126,900	—	32.126,900
IV. „	A földtehermentesitési adósság kamataira s törlesztésére . .	15.589,000	—	15.589,000
V. „	Járulék a közös költségekhez . .	22.554,599	1.843,206	24.397,805
VI. „	Országgyülés . .	500,000	—	500,000
VII. „	Ministerelnökség .	117,100	—	117,100
VIII. „	Ő Felsége személye körüli ministerium	78,000	—	78,000
IX. „	Belügyi ministerium	9.141,800	600,000	9.741,800
X. „	Pénzügyi minist.	49.516,200	1.200,000	50.716,200
XI. „	Közmunka és közlekedési minist.	2.773,600	600,000	3.373,600
XII. „	Földmivelés-ipar- és keresk. minist.	5.310,200	159,000	5.469,200
XIII. „	Vallás és közoktatási ministerium.	1.346,400	—	1.346,400
XIV. „	Igazságügyi min.	2.965,300	10,000	2.975,300
XV. „	Honvédelmi min.	2.000,000	7.000,000	9.000,000
XVI. „	Horvát Szlavonország beligazgatása	2.200,000	—	2.200,000
XVII. „	Nyugdijak . .	2.337,500	—	2.337,500
	Az 1868-ban megszavazott vasutakra	—	22.229,000	22.229,000
Összes szükséglet . .		151.867,099	33.641,206	185.508,305

Fedezet

I. Fej.	Belügyi ministerium	23,000	—	23,000
II „	Pénzügyi minist.	143.370,100	1.169,000	144.539,100
III. „	Földmivelés ipar- és keresk. ministerium	4.089,500	—	4.089,500
IV. „	Vallás- és közokt. min.	57,000	—	57,000
	A közös pénzügyből	—	1.843,206	1.843,20[illegible]
	Az 1867-ki vasuti kölcsönből . . .	—	22.229,[illegible]	[illegible]229,0[illegible]
Összes Fedezet . . .		147.539,600	25.2[illegible]	[illegible]
Hiány		— 4.327,499	— 8[illegible]	[illegible]

Államköltsegvetes
a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok számára az 1869-dik évre.

I. rész.

	Szükséglet	rendes	rendkivüli szükséglet o. e. frtban	összes
1. Fej.	I. Legfelsőbb udvartartás	3.250,000	200,000	3.450,000
2. „	II. Ő felsége kabinetirodája	60,514	—	60,514
3. „	III. Birodalmi tanács . .	440,838	50,000	490,838
4. „	IV. Ministeri tanács . .	68,919	—	68,919
5. „	V. Belügyi ministerium .	11.030,544	2.039,665	13.120,209
6. „	VI. Honvédelmi és közbiztonsági ministerium .	3.528,490	488,347	4.016,837
7. „	VII. Vallás és közokt. min.	4.618,420	1.191,905	5.810.326
8-27 „	VIII. Pénzügyi minist. .	73.998,166	11.322,205	85.320,371
28. „	IX. Kereskedelmi minist.	11.127,600	2.503,100	13.630,700
29. „	X. Földmivelési minist.	1.756,100	420,200	2.176,300
30. „	XI. Igazságügyi minist.	13,256,000	636,987	13.892,987
31. „	XII. Számviteli ellenőrzés	166,000	29,000	195,000
32. „	XIII. Államadósság . .	78.289,726	11.932,731	90.222,457
33. „	XIV. Államadóssági kezelési költség . . .	1.680,000	—	1.680,000
34. „	XV. Járulék a közös költségekhez	60.890,399	4.300,814	65.191,213
	Összes szükséglet . .	264.211,716	35,114,955	299,326,671

II. rész.

	Fedezet			
1. Fej.	I. Legfelsőbb udvartartás	—	—	—
2. „	II. Ő felsége kabinetirodája	—	—	—
3. „	III. Birodalmi tanács . .	—	—	—
4. „	IV. Ministeri tanács . .	—	—	—
5. „	V. Belügyi ministerium .	485,535	10,000	495.535
6. „	VI. Honvédelmi és közbiztonsági ministerium .	370,483	102 050	472,533
7. „	VII. Vallás és közokt. min.	16,523	—	16,523
8-30 „	VIII. Pénzügyi minist. .	242.546,120	16.772,305	259.318,425
31. „	IX. Kereskedelmi minist.	12.192,500	20,000	12.212,500
32. „	X. Földmivelési minist.	670.740	21.000	691,740
33. „	XI. Igazságügyi minist.	175,920	—	175,920
34. „	XII. Számviteli ellenőrzés	1.000	—	1,000
35. „	XIII. Államadósság . .	—	5.700,000	5.700,000
36. „	XIV. Állambirtok eladásából	—	3.000,000	3.000,000
37. „	XV. A fenállott központi állampénztár követeléseiből	—	4.200,000	4.200,000
38. „	XVI. Az 1868-ik évből még hátralevő rendkivüli bevételek . . .	—	10.000,000	10.000,000
	Összes fedezet . .	256.458,821	39.825,355	296.284,176
	Többlet vagy hiány .	—7.752,890	+4.710.400	—3.042,495

EGYVELEG.

Az 1867. év deczember végével a magyar korona háztartásában fenmaradt hátralékok.

	Magyar- ország	Erdély- ország	Horvát- ország	Összesen	Jegyzék
	forint				
Egyenes adó . . .	18.409,000	1.489,000	187,900	21.777,000	
Fogyasztási adó . .	1.380,000	36,200	47,500	1.463,70[illegible]	
Dijak és jogügyleti illetékek	10.579,000	4,500	4,500	10.588,000	
Bélyeg-illetékek . . .	100	300	—	400	
Ut- és hidvám . . .	700	24,400	5,400	30,500	
Dohány-jövedék . . .	154,000	158,000	900	312,900	
Határvám	2,000	—	7,900	9,900	
Sorsjáték	5,400	—	—	5,400	
Összeg . .	30.530,200	2.102,400	1.555,200	34.187,800	
Haszonbérekből:					
Kincstári és koronai uradalmak és erdészet melléklet szerint	9.294,800	178,000	173,000	9.645,800	
Bánya-uradalmak és erdészet	177,980	—	—	177,980	
Összeg . .	9.472,780	178,000	173,000	9.823,780	
Mindössze .	40.002,989	2.280.400	1.728.200	44.011,580	

A kincstári korona-, bányauradalmak és erdőknél 1867. év részletekből

	egyenkint	együtt
Kincstári uradalmi hivatalok	8.087,128 ft 80 kr	
„ erdészeti „	524,073 „ 84 „	
Korona-uradalmi „	6 8,916 „ 50 „	
Korona-erdészeti „	44,699 „ 56 „	
Összeg		9.294,818 ft 20 kr

A pénzverés kimutatása a mint az a cs. kir. bécsi s a m. kir. pénztörvény alap-

Folyószám	Pénznemek	A bécsi cs. kir. pénzverdénél		A m. kir. Körmöczön	
		db.	frt.	db.	frt.
	I. Ezüst pénzek o. é.				
1	kettős pénzjegy: tal.	8,300	21,900 00	—	—
2	egyes „ „	994,658	1.491,987.00	291,547	437,320.50
3	kétforintosok .	44,550	89,100.00	—	—
4	egy „ .	1.090,744	1.090,744.00	713,554	713,554.00
5	negyedforintosok	114,660	28,665	—	—
	Összesen .	2.252,912	2.725,396.00	1.005,101	1.150,874.50
	II. Ezüst váltópénz.				
6	10 krajczárosok .	58,500	5,850.00	—	—
7	5 „ .	69,375	3,465.75	—	—
	Összesen .	127,875	9,318.75	—	—
	III. Réz váltópénzek				
8	4 krajczárosok .	—	—	—	—
9	1 „ .	—	—	—	—
10	5/10 .	—	—	—	—
11	1 „ olasz	—	—	—	—
12	5/10 „ „	—	—	—	—
	Összesen .	—	—	—	—
	Főösszeg .	2.380,787	2.734,714.75	1.005,101	1.150,874.50
	IV. Keresk. pénzek				
13	Levantei tallérok.	1.493,780	3.144,153.59	—	—
	V. Arany pénzek		korona		korona
14	Korona . . .	—	—	—	—
15	félkorona. . .	—	—	—	—
16	egyszerü arany .	695,600	239,433.6718	112,368	38,678.3828
17	kettős arany . .	—	—	—	—
18	négyes arany .	15,945	21,953.8234	—	—
	Összesen .	711,545	261,387 4952	112,368	38,678 3828
	Összes pénzités	4.586.112	—	1.117,469	—

végével feljebb kimutatott hátralék-haszonbérok következö állanak :

Bánya-uradalmi hivatalok .	44.757 ft 42 kr		
Bánya-erdö	1,114 „ 83 „		
Összeg		177.980 ft 66 kr	45.872 ft 25 kr
Szigeti bánya-igazgatás alatt lévö kincstári és korona uradalmi hivatalok	127,386 ft 8 kr		
Ugyanott erdészeti hivatalok .	1,501 ft 97 kr		
Összeg			128,891 ft 05 kr
Sóvári uradalmi hivatalok .	2,936 ft 50 kr		
„ erdészeti „ . .	280 ft 85 kr		
Összeg			3,217 ft 35 kr
Föösszeg			9.472,798 ft 85 kr

körmöczi és károlyfehérvári pénzverdéknél az 1857-diki ján eszközöltetett.

pénzverdéknél Károlyfehérvártt db.	frt.	Összesen a m. kir. pénzverdéknél db.	frt
—	—	—	—
394,377	591,565.50	685,921	1.028,886.00
—	—	—	—
155,147	155,147.00	868.701	868,701.00
—	—	—	—
549,524	746,712.50	1.554,625	1.897,587.00
—	—	—	—
—	—	—	—
—	—	—	—
—	—	—	—
—	—	—	—
—	—	—	—
—	—	—	—
549,524	746,712.50	1.554,625	1.897,587.00
—	—	—	—
	korona		koron
—	—	—	—
—	—	—	—
361,975	12[illegible]	4,343	1[illegible]
—	—		
—		—	
361,975		[illegible]4,343	
911,499		8,968	

Folyószám	Pénznemek	Összes pénzités 1867-ben		Összes pénzités 1866-ik
		db.	frt.	db.
	I. Ezüst pénzek o. é.			
1	kettős pénzjegy : tallér	8,300	24,900.00	19,464
2	egyes „ „	1.680,582	2.520,873.00	23.379,739
3	kétforintosok . .	44,550	89,100.00	780,794
4	egy „ . .	1.959,445	1.959,445.00	106.980,150
5	negyedforintosok .	114,660	28,665.00	173.357,279
	Összesen . .	3.807,537	4.622,983.00	310.517,426
	II. Ezüst váltópénzek			
6	10 krajczárosok . .	58.500	5,850.00	11.636,191
7	5 „ . .	69,375	3,468.75	8.223,088
	Összesen . .	127,875	9,318.75	19.859,282
	III. Réz váltópénzek			
8	4 krajczárosok . .	—	—	46.042,527
9	1 „ . .	—	—	691.121,825
10	5/10 „ . .	—	—	150.640,798
11	1 „ olasz	—	—	40.610,000
12	5/10 „ „	—	—	20.379,500
	Összesen . .	—	—	948.824,650
	Főösszeg . .	3.935,412	4.632,301.75	1,279.201,358
	IV. Keresk. pénzek			
13	Levantei tallérok .	1.493,780	3.144,153.59	13.570,675
	V. Arany pénzek		korona	
14	Korona	—	—	101.607
15	félkorona	—	—	791.099
16	egyszerü arany . .	1.169,943	402,708.0912	13.162,800
17	kettős „ . .	—	—	—
18	négyes „ . .	15,945	21,953.8234	164.561
	Összesen . .	1.185,888	424,661.9146	14.223.067
	Összes pénzités .	6.615,080	—	1,306.995,100
	Austriai pénzértékben . . .		4.632,301.75	—
	Levantei tallér		3.144,153.59	—
	Arany pénzek (egy korona 13.50 ft ért.)		5.732,935.84	—
			13.509,391.18	—

1 857-ik év nov. 1-től év dec. 31-ig	Főösszeg	
frt.	db.	frt.
58,392.00	27,764	83,292.00
44.069,608.00	31.060,321	46.590,481.50
1.561,588.00	825,341	1.650,688.00
106.980,150.00	108.939,595	108.939,595.00
43.339,319.75	173.471,939	43.367,984.75
196.009,058.75	314.324,963	200.632,041.25
1.163,619.40	11.694,694	1.169,469.40
411,154.40	8.292,463	414,628.15
1.574,773.80	19.987,157	1.584,092.55
1.841,701.08	46.042,527	1.841,701.08
6 911,218.25	691.121,825	6.911,218.25
753,203.90	150.640,798	753,203.90
406,400.00	40.640,000	406,400.00
101,897.50	20.379,500	101,897.50
10.014,420.62	948.824,650	10.014,420.62
207.598,252.87	1,283.136,770	212.230,554.02
28.563,969.57	15.064,555	31.708,123.16
korona		korona
101,607.0000	101,607	101,607.0000
397,049.5000	794,099	397,049.5000
4.530,790.0166	14.332,743	4.933,498.1056
—	—	—
226,575.2066	180,506	248,529.1220
5 256,021.6132	15.408,955	5.680,683.7278
—	1,318.610,180	—
207.598,252.87	—	212.230,554.02
28.563,969.57	—	31.708,123.16
70.956,294.48	—	76.689,230.22
307.118,516.92	—	320.627,908.40

A lipótmezei országos tébolydában — megnyitásától fogva 1869. márcz 31-ig ápolás alatt volt elmebetegeknek kimutatása.

	férfi	nő	összesen
1869. marczius 31-ig felvétetett . . .	83	85	168
Ezekből az intézetet elhagyta:			
Gyógyultan	3	1	4
Javulva	2	—	2
Gyógyulatlanul	1	—	1
Meghalt	6	3	9
összesen . .	12	4	16
Marad folyó évi marczius hó végén az intézetben	71	81	152
Az előfordult elmekórok fajai:			
Dühöngés hevény	11	4	15
„ idült	6	9	15
Őrjöngés	8	12	20
Bú-kor hevény	7	8	15
„ idült	11	10	21
Tébolyodottság	11	14	25
Veleszületett butaság	1	—	1
Fejlődött „	22	27	49
Általános terjedő hüdéssel páros . .	6	1	7
összesen . .	83	85	168
Ezen elmebetegek kórfajai csatlakozva voltak:			
a) Nehézkórral:			
Dühöngés	3	4	7
Butaság	2	4	6
b) Nagyobb foku érzék-csalódással:			
Őrjöngés	2	2	4
Búkor	4	3	7
Butaság	1	—	1
Állapotra nézve:			
Nőtlen vagy hajadon	52	42	94
Házas	27	31	58
Özvegy	4	12	16
összesen . .	83	85	168
Szülőföldre nézve:			
Magyarországi	79	79	158
Felső austriai és stiriai	2	—	2
Gácsországi	1	2	3
Morvaországi	—	1	1
Bajorországi	—	1	1
Bizonytalan	1	2	3
összesen . .	83	85	168

	férfi	nő	összesen
Vallásra nézve:			
Római katholikus	46	43	89
Reformatus	8	6	14
Evangelikus	3	6	9
Görög-katholikus	1	1	2
Görög-nem egyesült	1	1	2
Izraelita	24	28	52
összesen	83	85	168
Életkorra nézve:			
1-től 10-ig	—	—	—
10 „ 20-ig	5	6	11
20 „ 30-ig	28	22	50
30 „ 40-ig	20	29	49
40 „ 50-ig	16	18	34
50 „ 60 ig	12	7	19
60 „ 70-ig	2	3	5
összesen	83	85	168
Foglalkozásra nézve:			
Magánzó és földbirtokos	3	4	7
Hivatalnok és neje	5	4	9
Lelkész	3	—	3
Orvos és orvos leánya	1	2	3
Gyógyszerész	1	—	1
Állatorvos	1	—	1
Mérnök	1	—	1
Katonatiszt és özvegye	—	1	1
Tanító és nevelőnő	3	3	6
Irnok és neje	1	2	3
Kereskedő és neje	13	7	20
Tanuló	2	—	2
Papnövendék	2	—	2
Házaló fia és leánya	1	2	3
Zenész	2	—	2
Postakocsi vezető neje	—	1	1
Vámbérlő neje	—	1	1
Izraelita egyházfi leánya	—	1	1
Gazdasszony	—	1	1
Divatárusnő	—	1	
Kintornás neje	—	1	
Kéjhölgy	—		
Pénzügyőr	1		

	férfi	nő	összesen
Kézmivesek, és pedig:			
Ács	1	—	1
Asztalos	3	—	3
Kovács és lakatos	3	—	3
Czipész	4	—	4
Kádár	2	—	2
Kalapos	2	—	2
Szappanos	1	—	1
Szijgyártó	1	—	1
Bádogos neje	—	1	1
Molnár neje	—	1	1
Szabó neje, s özvegye	4	4	8
Sütő	1	—	1
Szücs és neje	—	1	1
Varrónő	—	4	4
Rézöntő	1	—	1
Gőzkazán-fütő	1	—	1
Földmives és neje	5	2	7
Zsellér	1	6	7
Szobaleány	—	1	1
Szolga s szolgáló	1	13	14
Kocsis és neje	2	1	3
Kertész	1	—	1
Napszámos és neje	5	13	18
Drótos	1	—	1
Szakács	1	—	1
Ismeretlen foglalkozásu	2	6	8
összesen	83	85	168

Tenyész-viszonyok az álladalmi lótenyész-intézetekben. Az 1868-ik évi fedeztetési idény alatt fedeztetett:

A mezőhegyesi ménesben . . . 732 kancza
A kisbéri ménesben . . . . . 209 „
A bábolnai ménesben . . . . 166 „
A három ménesben összesen . . 1,107 saját kancza.

Az 1867. évi idényben fedezet ménesbeli kanczáknál az 1868. év folytán következő vemhesedési és ellési eredmények észleltettek: Vemhes lett: A mezőhegyesen fedezett kanczák 75—%-a
A kisbéri fedezett kanczák 72¾%-a
A bábolnai fedezett kanczák 52—%-a
Csikót hozott: A mezőhegyesen fedezett kanczák 68¾%-a
A kisbéri fedezett kanczák . . . . . . 62—%-a
A bábolnai fedezett kanczák . . . . . . 49—%-a
A bábolnai ménesben mutatkozott csekély csikozási százalékra be-

folyással volt azon körülmény, hogy a fedező mének közül 6 darab azon évben hágott először, mi rendesen nagyobb meddőségi arányt okoz; — egypár törzs-mén pedig már 20 éven felüli. A magyar korona területén az 1868-iki fedeztetési idény alatt 428 fed. állomáson 1338 db. álladalmi mén volt beosztva. — *Az* általuk fedezett kanczák száma, mely 1867-ben csak 41565 darabot tett, ezen évben már 49000 darabra rugott; s igy átlag 37 fedezett kancza jutott minden ménre. Az 1867-ben fedezett kanczáknak 52%-a csikót hozott, még pedig minden 100 méncsikóra 102 kanczacsikó esett. Az 1868-ban begyült fedeztetési dijakból esik egy ménre Magyarországban 90 ft

Erdélyben 68 ft

A háromegy királyságbon 52 ft

mig a Lajtántuli tartományok némelyikében p. o. Cseh- és Morvaországban 110 ft esett egy hágó ménre; figyelembe veendő azonban, hogy a határőr vidéki ingyen fedeztetés, mely már ez évre nézve megszüntettetett, ezen jövedelmet a magyar korona tartományok rovására tetemesen csökkenté.

Ujságbélyeg fejében 1859—1868 végeig a pesti

A lap jellege	czíme	1859.	1860.	1861.
		frt		
Politikai	Pesti Napló	7,943	10,336	15,990
	Pester Lloyd	15,050	17,556	28,853
	Pest-Ofner Localblatt (Ungar.)	1,605	1,555	1,804
	Magyar Sajtó	7,380	8,227	12,890
	Politikai Ujdonságok	4,495	3,980	3,900
	Idők tanuja	—	3,195	3,202
	Pesti Hirnök	—	3,322	4,583
	Concordia	—	—	498
	Pest-budinske Vedomosty	—	—	525
	Hon	—	—	—
	Kraján	—	—	—
	Népbarát	—	—	1,201
	Zastava	—	—	—
	Századunk	—	—	—
	Hazánk	—	—	—
	Ungarischer Lloyd	—	—	—
	Magyar Ujság	—	—	—
Humoristiko-politikus	Bolond Miska	—	1,211	3,470
	Üstökös	1,535	1,662	2,130
	Borsszem Jankó	—	—	—
Szépirodalmi, képes és divat-lapok	Vasárnapi Ujság	4,380	4,270	3,571
	Nefelejts	380	611	408
	Hölgyfutár	1,412	1,532	1,238
	Családi Kör	—	136	756
	Szépirodalmi figyelő (Koszoru)	—	—	360
	Fővárosi lapok	—	—	—
	Hazánk s a Külföld	—	—	—
	Magyarország és a nagyvilág	—	—	—
Vallás és iskola	Protestans egyházi és iskolai lap	513	895	494
	Religió	1,080	984	809
	Katholischer Christ	488	407	3[illegible]1
	Katholikus néplap	948	947	931
	Evangelisches Wochenblatt	364	635	380
	Egyéb bélyegköteles lapok és ephemeridák	6,500	4,100	12,700
	Összesen	53,700	65,100	101,000
	vagyis ujságpéldány (tekintettel arra, hogy az esti kiadás (Abendblatt) csak ½ krt fizet bélyegadó fejében)	5,4millió	6.6 m.	10.5 m.

m. k. adóhivatalnál következö összegek fizettettek be.

1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.		Jegyzet
f o r i n t								
10,272	11,604	12,208	12,545	16,083	14,496	12,625*)	—	*) Esti-
25,221	22,966	22,451	23,330	32,267	30,434	25,612	—	lap okt.
1,132	1,029	894	—	—	—	—	—	óta
7,298	2,725	3,160	1,337	—	—	—	—	
4,463	2,968	2,290	2,430	2,930	2,310	2,760	} 338	egyesül-
2,865	2,993	3,557	3,952	4,506	4,621	3,823		ve mint
2,615	2,768	2,735	2,698	2,695	2,273	1,986	—	„Magyar
711	739	697	849	872	683	626	—	állam.'
695	900	750	650	750	700	600	—	
—	6,797	5,907	6,047	11,220*)	13,199	14,376	—	*) Esti-
—	—	224	112	400	550	652	—	lap nov.
387	546	453	414	361	475	4,163	—	óta
—	—	—	—	1,219	624	—	—	
—	—	—	—	—	—	3,373	—	
—	—	—	—	—	—	3,462	—	
—	—	—	—	—	—	15,658	—	
—	—	—	—	—	—	5,552	—	
2,027	1,238	1,236	1,230	1,714	1,692	1,333	—	
1,470	901	958	1,096	1,264	1,306	1,313	—	
—	—	—	—	—	—	750	—	
2,815	3,390	2,850	2,530	2,490	1,970	1,910	—	
431	465	378	688	657	658	730	—	
1,082	927	515	—	—	—	—	-	
458	489	798	876	681	651	732	—	
250	776	489	226	—	—	—	—	
—	—	4,500	3,243	2,952	3,773	4,328	—	
—	—	—	1,522	1,479	1,640	1,738	—	
—	—	—	210	1,294	1,527	821	—	
405	370	374	367	371	385	420	—	
883	967	1,026	991	962	890	895	—	
} —	—	—	—	—	—	—	—	
} 1,184	1,067	1,002	921	899	863	775	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	
							—	
15,200	10,400	6,900	6,700	16,200	24,100	23,500	—	
81,200	76,100	76,300	75,000	104,300	110,800	134,300		bélyegköteles ujságpéldány Buda-Pest
8.3 m.	7.8 m.	7.8 m.	7.7 m.	10.9 m.	14.5 m.	11.3 m.		

A magyarországi takarékpénztárak száma 1867. végén 54 volt; ezek közül 30 1839-től 1848-ig, 24 pedig 1860-tól 1868-ig alakult; és így 1849-től 1860-ig egyetlen takarékpénztár sem alakíttatott. A főnálló takarékpénztárak alapszabályilag megállapitott tőke nagysága 4.954,100 frt.

	1866-ban		1867-ben	
1. A befizetett tőke nagysága	2.601,164	ft o. é.	2.783,192	ft o. é
2. A betételek és azok tőkesitett kamata . . .	53.492,559	„	63.644,041	„
3. Üzletforgalom. . . .	59.436,990	„	62.898,419	„
4. Tiszta jövedelem . . .	594,856	„	674,097	„
5. Jótékony czélokra . .	70,611	„	61,152	„
6. Osztalék	438,648	„	472,256	„
7. Betéti könyvek száma .	109,119	„	118,894	„
2+3+5 vagyis az ösz. forgalom	113.483,808	„	127.075,898 + 11.97 %	„

Katonakötelezettek megvizsgálásának ered-

Foglalkozás		alkalmas	a 60 hüvelknyi mértéken alóli	ez idő szerint nagyon gyönge	szem bajban	fül bajban
Mázoló, szobafestö		24	8	16	4	1
	%	26.44	8.79	17.58	4.40	1.10
Sütö, czukrász, bábsütö		25	4	7	2	1
	%	30.12	4.81	8.43	2.41	1.22
Borbély, gyógyszerész, fodrász . .		5	—	10	—	1
	%	17.24	—	34.48	—	3.48
Kádár, serfözö		20	2	5	3	1
	%	40.83	4.08	10.21	6.11	2.04
Nyomdász, könyvkötö		9	3	12	—	1
	%	17.81	5.96	23.73	—	1.96
Szolga, pinczér, mindenes . . .		73	28	40	7	—
	%	29.20	11.20	16.00	2.80	—
Esztergályos, fésüs, kefekötö, kosárkötö		19	4	10	1	1
	%	28.79	6.06	15.15	1.51	1.51
Festö, nyomó, posztónyíró, kötélverö.		7	6	4	—	—
	%	25.96	22.22	14.82	—	—
Fuvaros, tehenész, bérkocsis, kertész.		110	26	26	10	5
	%	39.43	9.35	9.35	3.67	1.83
Tűzi munkás, lakatos, kovács, rézöntö, bádogos		87	13	33	14	6
	%	31.60	4.72	12.39	5.09	2.15
Mészáros, hentes		38	10	12	3	5
	%	33.33	8.74	10.42	2.60	4.35
Pénzügyör		24	—	3	2	—
	%	68.34	—	8.57	5.70	—
Hajós, halász, kútásó, molnár . .		42	12	12	5	—
	%	38.56	11.02	11.02	4.60	—

A közegészségügyi személyzet Magyarországon 1867-ben

Orvos	1,227	—	24.7 %
Sebész	1,177	—	23.6 „
Állatorvos . . .	332	—	6.6 „
Szülésznö . . .	2,249	—	45.1 „
Összesen .	4,985	—	100 „
Gyógytár .	569		
	lélekre		esik mértföld
1 Orvos . . .	8,040	—	3.03
1 Sebész . . .	8,388	—	3.16
1 Gógytár . . .	17,382	—	6.55

ménye Pest sz. kir. városban 1852-től 1859 márcziusig.

nyelv szenvedő	sziv szenvedő	golyvás	görcseres	sérülésben sinylő	görvélykóros	gümökóros	Idomtalan: csontferdüléssel, szűkmellű	Idomtalan: térdsurló, ludtalpas	gyógyithatlan megrögzött betegségben sinylő	összes szám %
—	—	2	13	—	3	—	9	10	1	91
—	—	2.20	14.23	—	3.23	—	9.99	10.40	1.10	2.14
1	—	—	14	7	—	—	6	14	2	83
1.22	—	—	16.86	8.43	—	—	7.23	16.26	2.41	1.96
—	—	1	2	1	1	3	—	5	—	30
—	—	3.45	6.90	3.45	3.45	10.33	—	17.24	—	0.71
—	—	—	7	3	—	3	3	—	2	49
—	—	—	14.27	6.12	—	6.12	6.12	—	4.08	1.16
1	—	—	6	—	—	4	5	9	1	51
1.96	—	—	11.91	—	—	7.98	8.94	17.81	1.96	1.20
—	1	2	24	8	10	2	19	30	6	250
—	0.40	0.80	9.60	3.20	4.00	0.80	7.60	12.00	2.40	5.88
1	1	1	7	4	—	3	6	6	2	66
1.51	1.51	1.51	10.58	6.07	—	4.55	9.10	9.10	3.04	1.55
—	—	—	2	1	1	1	1	2	2	27
—	—	—	7.40	3.70	3.70	3.70	3.70	7.40	7.40	0.64
—	1	6	22	10	2	1	14	34	12	279
—	0.39	2.44	7.88	3.67	0.78	0.39	4.45	12.28	4.13	6.57
—	2	2	23	12	3	10	27	37		
—	0.72	0.72	8.30	4.36	1.13	3.60	9.72	[illegible]		
—	—	—	13	3	—	2	8			
—	—	—	11.25	2.60	—	1.75	7.[illegible]			
—	—	—	1	—	—	1	[illegible]			
—	—	—	2.95	—	—	2.95	1[illegible]			
1	—	3	5	3	2	1				
0.92	—	2.73	4.60	2.73	1.82	0.92				

Foglalkozás		alkalmas	a bö hüvelknyi mértéken alóli	ez idö szerint nagyon gyönge	szem (bajban)	fül (bajban)
Diszmüves, aranyozó, arany-ezüst-müves, órás, pipafaragó, vésnök		37	9	20	6	2
	%	28.46	6.92	15.39	4.61	1.54
Üveges, kályhás		9	6	3	2	2
	%	24.31	16.21	8.11	5.41	5.41
Tímár, nyereggyártó, szijgyártó		23	4	4	1	—
	%	46.96	8.16	8.16	2.04	—
Kereskedök		58	27	68	36	10
	%	10.88	5.16	12.30	6.64	1.84
Szücs, takács, kalapos, paplanos, kesztyüs		34	7	19	2	—
	%	33.03	6.80	18.37	1.96	—
Irodalmi férfi, tanító, tanuló		13	5	7	7	1
	%	22.80	8.78	12.28	12.28	1.79
Kömüves, kőfaragó, cserepes, kövező		148	31	40	7	4
	%	44.72	9.39	12.10	2.12	1.22
Zenész és müvész		19	1	12	2	—
	%	25.07	1.37	15.33	2.68	—
Magánzó		6	1	1	4	—
	%	27.27	4.54	4.54	18.16	—
Szabó		89	26	61	8	1
	%	30.09	9.04	21.08	2.77	0.44
Kéményseprő, szappanyos		6	—	1	—	—
	%	30.00	—	5.00	—	—
Csizmadia, czipész		118	49	55	5	—
	%	36.53	15.17	17.03	1.59	—
Köszörüs, tümüves		1	2	1	1	—
	%	12.50	25.00	12.50	12.50	—
Kárpitos, paszomántos, zsinorverö, harisnyakötö		41	10	26	3	1
	%	32.12	8.07	20.97	2.42	0.80
Asztalos, bodnár, ács		75	16	26	6	3
	%	32.47	6.88	11.25	2.35	1.17
Napszámos		177	57	63	16	3
	%	40.88	13.16	14.55	3.69	0.67
Foglalkozás nélküli		21	5	7	1	1
	%	50.00	11.90	16.66	2.38	2.38
Összesen		1350	369	598	158	50
Százalék		31.66	8.70	14.10	3.19	1.14

szenvedő: nyelv	szenvedő: sziv	golyvás	görcseres	sérülésben sinylő	görvélykóros	gümőkóros	Idomtalan: csontferdüléssel, szükmellü	Idomtalan: térdsurló, lúdtalpas	gyógyíthatl., megrögzött betegségben sinylő	összes szám %
—	—	7	10	5	2	7	16	7	2	130
—	—	5.38	7.70	3.85	1.54	5.38	12.31	5.38	1.54	3.06
—	—	2	2	3	—	—	7	1	—	37
—	—	5.41	5.41	8.11	—	—	18.92	2.70	—	0.87
—	—	2	3	2	—	—	2	6	2	49
—	—	4.08	6.12	4.08	—	—	4.08	12.24	4.08	1.16
1	4	20	60	21	13	32	89	90	13	512
0.18	0.74	3.64	10.96	3.86	2.34	5.90	16.60	16.62	2.34	12.49
—	—	1	11	5	4	2	7	10	1	103
—	—	0.97	10.68	4.96	3.80	1.96	6.80	9.74	0.97	2.35
—	—	2	1	1	1	4	6	8	1	56
—	—	3.59	1.79	1.79	1.79	7.18	10.76	14.33	1.79	1.10
—	1	—	22	9	5	6	19	31	8	331
—	0.30	—	6.65	2.67	1.51	1.81	5.74	9.39	2.40	7.84
1	—	2	5	4	3	4	9	11	3	76
1.37	—	2.68	6.61	5.30	3.97	5.30	11.86	14.48	3.98	1.77
—	—	—	3	1	1	1	4	—	—	22
—	—	—	13.71	4.54	4.54	4.54	18.16	—	—	0.52
—	—	2	15	1	6	11	37	27	4	288
—	—	0.88	5.11	0.44	2.06	3.72	12.71	9.27	1.66	6.68
—	—	—	4	1	—	—	3	3	2	20
—	—	—	20.00	5.00	—	—	15.00	15.00	10.00	0.44
3	—	1	16	7	9	5	21	30	4	323
0.93	—	0.32	4.93	2.17	2.95	1.50	6.59	9.26	1.22	7.60
—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	37.50	—	0.19
—	—	1	8	3	6	3	8	9	5	124
—	—	0.80	6.44	2.42	4.84	2.42	6.44	7.24	4.02	2.92
—	—	4	33	7	5	3	22	27	4	231
—	—	1.77	14.29	3.46	2.16	1.17	9.60	11.68	1.77	5.43
2	1	—	23	11	2	4	16	14	14	483
0.46	0.24	—	5.30	2.55	0.46	0.94	3.69	10.04	8.25	10.16
—	—	—	—	—	—	1	1	3	2	42
—	—	—	—	—	—	2.38	2.38	7.16	4.76	0.99
11	11	60	353	131	78	114	376	490	101	4250
0.29	0.29	1.45	8.20	3.17	1.88	2.76	8.92	11.57	2.38	1

A déli vaspálya társulat vonalai forgalmának, jövedelmének és költségeinek összehasonlitása 1867-ről.

Jövedelem	A forgalom hossza	átlagos jövedelem: forgalmi mértföldenkint	átlagos jövedelem: vonat-mértföldenkint	Utasok	Szállitmányok	árszabás: egy utasért mértföldenkint	árszabás: egy mázsa szállitmányért mértföldenkint	meghaladott út: egy utas által	meghaladott út: egy mázsa szállitmány á ltal
	mértföld	o. é. frt		mint a jövedelem %-jei		krajczár		mértföld	
Magyar osztrák vonalok									
Déli vaspálya (magy-osztrák hálózat .	232.1	99,959	22.59	27.5	72.5	22.6	1.30	5.5	30.4
Déli vaspálya (olasz hálózat	252.4	78,926	17.69	54.5	45.5	20.3	1.40	6	15.1
Állam vaspálya . .	174.5	155,114	30.44	24.4	75.6	25.2	1.30	9.59	22.[illegible]
Éjszaki vaspálya .	82.5	245,722	39.20	21.5	78.5	20.2	1.63	9.90	19.[illegible]
Nyugati főpálya .	52.70	184,151	29.09	31.5	68.5	—	1.31	—	28.3
Francia vonalok (régi hálózat)									
Páris-Lyon-földközi tenger. . . .	265	250,608	24.20	38.1	61.9	16.44	0.87	8.7	27.7
Orleans	119	213,860	18.51	49.5	50.5	15.51	0.94	3.7	18.9
Éjszaki	140	248,934	17.45	44	56	18.18	0.91	5.2	14.4
Déli	105	133,911	22.85	36	64	17.45	1.02	7.6	20.7
Keleti	152	169,553	15.87	40	60	16.14	0.79	4.9	15.5
Nyugati	235	143,578	20.27	43	57	16.08	0.96	9.5	26.5

Költség	A forgalom hossza	átlagos költség: forgalmi mértföldenkint	átlagos költség: vonat mértföldenkint	Általános kezelési költség		Pályafelügyelet és pályafentartás		Vonatszállítás és műhelyek		Közlekedési szolgálat		A költség aránya a jövedelemhez
	mértföld	o. é. frt.			%	frt	%	frt	%	frt	%	%
Magyar-osztrák vonalok												
éli vaspálya (magy-osztrák hálózat . .	232.1	35,489	8.01	0.36	5.5	2.13	26.5	2.95	37	2.57	31	35.5
éli vaspálya (olasz hálózat .	252.4	36,593	8.20	0.40	5	1.80	22	2.97	36	3.03	37	46.1
llami vaspálya . . .	174.5	50,804	9.96	0.35	4	3.06	31	3.95	39	2.63	26	32.8
jszaki vaspálya . . .	82.5	69,727	11.13	0.82	7	2.77	25	4.10	37	3.44	31	28.4
yugati (főpálya) . . .	52.76	65,511	10.35	0.35	3	3.18	30	3.25	32	3.57	35	35.6
Franczia vonalok (régi hálózat)												
áris- Lyon- földközi tenger	265	84,362	8.14	0.59	7	0.92		3.22	40	3.41	42	33.1
rleans	119	87,882	7.61	0.49	6	1.31	17	2.79	37	3.02	40	32
jszaki	140	104,273	7.34	0.25	4	1.64	22	2.98	40	2.47	34	42
éli	105	45,669	7.97	0.75	9	1.48	19	2.85	36	2.89	36	34.9
eleti	152	69,533	6.43	0.45	7	1.02	16	2.71	12	2.25	35	41.3
yugati	235	45,849	6.46	0.64	10	1.46	23	2.21	34	2.15	33	41.1

Népszámlálás Francziaországban Május 15 dikén Francziaország lakossága volt

	1861-ben	37.386,161 lélek
	1866-ban	38.067,094 „
tehát 1866-ban több		680,933 lélek vagy 1.78 %-kal

Ezen számban foglaltatik a katonaság, mely a számlálás napján Algeriában, Rómában, Mexicóban, a gyarmatokban és egyéb tengeri állomásokon hazájától távol volt s a melynek száma ugyanakkor közel 125,000-re rúgott. Nemre nézve volt férfi 19.014,109 = 49.92%
nő 19.052,985 = 50.08 „
A katonaságot is beszámítva pedig volt férfi 19.139,109 — ...
nő 19.052,985

Francziaországnak 1861-ben még csak 86 kerülete vo... kerülettel nagyobbodott. A 89 k... zül 58.787,392 lélek dást, ellenben 31.106,459 lélekn... mutat; majdnem viszony 1861-ben is. Az ap... en leginkább c... zik, hogy sok vidéki lakos, ... obb bér és életmód által, mezei foglal... k és letelep... sokban. Ezen letelepedés n... , hanem a

javára is esik. A szaporodás 45 városban, Párist is bele véve, tett 311,912 vagyis az öt évi szaporodásnak 45.%-át Község volt Francziaországban

	1866-ban	1861-ben
100-nál kevesebb lakossal . .	533	512
100— 200 lakossal	2,953	2,866
201— 300 „	4,542	4,458
301— 400 „	4,677	4,733
401— 500 „	3,969	4,029
501— 1000 „	11,525	11,723
1001— 1500 „	4,451	4,421
1501— 2000 „	2,101	2,062
2001— 3000 „	1,477	1,417
3001— 4000 „	581	583
4001— 5000 „	249	227
5001—10000 „	309	299
10001—20000 „	108	109
20001— és több „	73	68
	37,548	37.510

100 hektárra esett 1856-ban 68.11 lélek
1861-ben 68 92 „
1866-ban 70.01 „ Harmincz év alatt a szaporodás öt évi időközönkint és évi átlag szerint következő volt:

1836-ban	33.540,910			
1841-ben	34.230,178	=	2.05	0.41
1846-ban	35.400,486	=	3.40	0.68
1851-ben	35.783,170	=	1.10	0.22
1856-ban	36.039,364	=	0.70	0.14
1861-ben	37.386,161	=	3.75	0.75
1866 ban	38.067,094	=	1.82	0.36

A népesség szaporodása Francziaországban nem áll arányban a szomszédországokéval, söt ezektöl igen hátra maradt. A szaporodás 10,000 léleknél volt Francziaországban 1821—1866-ig 50 lélek

Poroszországban	1819—1861-ig	163	„
Angliában	1821—1861-ig	140	„
Nagybrit. és Ir.	1821—1861-ig	97	„
Oroszországban	1836—1856-ig	132	„
Osztrák áll. és Magy. kir.	1818—1857-ig	40	„
Ola szorsz.ban megközelitöleg		100	„

Az osztrák - **magyar Lloyd gözhajózási társulat** harminczhetedik nagygyüléséből, 1868 május 26 dikán, a következö adatokat közöljük: A társaság alakult 183⁶/₇-ben. Fenállása óta következöleg gyarapodott; volt

	hajó	lóerövel	tonnatérfogata
183⁶/₇-ben . . .	7	630	1,974
1867-ben	64	13,840	50,570
183⁶/₇—1867-ig .	+89.00	+95.45	+96.08

Forgalma volt:	útszám	ezek hossza mtfldb.	utas	áru b. m.	csomag
1836/7-ben . .	87	43,652	7,976	9,613	5,787
1867-ben . .	1,265	961,460	252,543	3.573,327	53,146
1836/7—1867-ig	+93.12	+95.45	+97.23	+99.70	+89.11

A társaság aktivája volt 1868 január 1-jén 22.160,340 frt 27 kr; passivája ugyanakkor 14.240,650 frt 28 kr. A forgalomban levö részvények száma 17,509, melyek 9.192,225 frtnyi tökét képviselnek.

A bevétel volt 8.921,135 frt 83 kr.
a kiadás 5.782,578 frt 54 kr.

tiszta jövedelem 3.138,557 frt 29 kr.

A marhahúsára az osztrák monarchiában 1866 oktober 1-töl egész 1867 september 31-ig. Átlag a monarchiában került egy font marhahus 1866 okt.tól 1867 sept.-ig 19.85 o. é. kr. Az egyes tartományokban a következö árak voltak:

Bukovinában . .	9.65	kr. o. é.
Galicziában . . .	10.00	„
Dalmatiában . . .	15.46	„
Krajnában . . .	17.12	„
Styriában . . .	19.90	„
Sziléziában . . .	20.00	„
Karinthiában . . .	20.40	„
Felsö-Ausztriában .	20.70	„
Morvában	21.86	„
Tengervidéken . .	22.00	„
Salzburgban . .	24.12	„
Alsó-Ausztriában .	24.12	„
Tirolban	27.38	„

A húsárak a különbözö országok állapota szerint csoportosulnak. A leginkább marhatenyésztéssel foglalkozó és ritka népességü országok alacsony árakat mutatnak, mint a milyenek Bukovina, Galiczia, Dalmátia, Krajna, Styria, Szilézia, Karinthia; az iparos és sürübb népességü országok nagyobb húsárakat is mutatnak. Kivételt képez Tirol, mely ez évre igen magas húsárt mutat, mi onnan származott, hogy $186^5/_6$-ban a marhalétszám Tirolban takarmány szükség miatt tetemesen alábbszállt, most pedig a szenvedett veszteséget pótolni akarván, kevés vágómarha kerül a piaczra, mi által a húsár aránytalanul emelkedett. Az országos átlagot nem éri el a négy elsö tartomány; Styria, Karintia csak kevéssel, a többi mind meghaladja az országos átlagot.

A z 1866-diki k e t t ö s h á d j [illegible] részt vett cs. é
katonaság száma tartalék és várörség: [illegible] 19,588
[illegible] 627,098 [illegible]
646,636. Csatában részt vett: [illegible]
legé[illegible] [illegible]esen 407,2[illegible]

Veszteség volt:	tiszt	legénység	összesen
meghalt	855	8,018	8,873
megsebesittetett . .	373	12,340	12,713
kiknek sorsa nem tud.	84	12,277	12,361

Az ugyanabban részt vett porosz katonaság pedig:
Tiszt . . . 7,091
legénység . . 356,018 összesen 363,109. Veszteség volt

	tiszt	legénység	összesen
meghalt	184	2,726	2,910
megsebesittetett . .	606	14,948	15,554
kiknek sorsa nem tud.	5	3,017	3,022

A napi és heti folyóiratok statistikája Szászországban 1867 január 1-jén összehasonlitva az 1855-diki állapottal a következő volt:

	1855-ben	1867-ben	%	%
politikai	101	109	50.0	37.46
jog- és államtudományi . .	8	11	3.96	3.78
vallás és bölcsészeti . . .	8	19	3.96	6.53
történeti, nyelvészeti, szépirodalmi és paedagogiai .	21	24	10.40	8.25
gyógyászati	5	13	2.48	4.47
természettudományi . . .	3	9	1.48	3.09
gazdászati	10	11	4.95	3.78
kereskedelmi és ipari . . .	7	33	3.46	11.34
képes és szépművészeti . .	16	38	7.92	13.06
vegyes	23	24	11.39	8.24
összesen	202	291	100%	100%

1855-től 1867-ig a napi és folyóiratok 89-el azaz 44.06% szaporodtak; a politikai csak 7.92%, a nem politikai tartalmú 80.20%, azaz az első 8 az utóbbi 81-el. A politikai és nem politikai tartalmuakra osztva volt a szaporodás a politikaiaknál 8.99, a nem politikaiaknál 91.01%.

A lipcsei egyetem hallgatói 1841—186$^{5}/_{6}$-ig. Alapittatott 1409-ben; volt pedig látogatva 1409—186$^{5}/_{6}$-ig 180,000 hallgató által kerékszámban. A hallgatók feljegyzése rendes lajstromokban csak 1832-ben kezdődik, minélfogva csak ezen évtől kezdve lehetett statistikai részletesb kimutatásokat közölni.

1841—186$^{5}/_{6}$ húsvétig tehát ötven fél év alatt volt 43,819 hallgató, esik átlag félévenkint 876.38 hallgató. Tanszak szerint volt az ötven félévben

hittudományra	10,928—24.94%
jogtudományra	16,758—38.24 „
orvos és seb. tudom.	9,887—22.56 „
egyéb szakokra	6,246—14.26 „

Magyar- és Erdélyországból ezen idő alatt járt 365 hallgató, a mi az összes hallgatóságnak 0.83 százalékát teszi. A 365 hallgatót elosztva az ötven félévvel járt minden félévben 7.3 hallgató. Ezek tanszak szerint

hittudományi egyss. nyelvészetre	286	73.43%
jogtudományra	23	6.30 „
orvostudományra	15	4.11 „
természettudományra . . .	15	4.11 „
bölcsészetre	25	6.85 „
nyelvészetre	13	3.56 „
kincstári tudományra . . .	6	1.64 „
összesen . .	365	100%

Dohánytermelés a vámegyleti területen, az ausztriai monarchia nélkül:

	v. mázsa
1862-ben . . .	435,193
1863-ban . . .	682,051
1864-ben . . .	676,139
1865-ben . . .	767,149

Aratási kimutatás húsz évről Szászországból a szerint, mint vagy fölösleget vagy hiányt mutattak.

1846-ban	— 18.95%	1856-ban	+ 16.46%
1847-ben	+ 8.35 „	1857-ben	+ 2.20 „
1848-ban	+ 17.76 „	1858-ban	— 6.17 „
1849-ben	+ 0.28 „	1859-ben	— 9.10 „
1850-ben	— 10.01 „	1860-ban	+ 3.02 „
1851-ben	— 21.13 „	1861-ben	+ 2.12 „
1852-ben	— 1.08 „	1862-ben	+ 12.82 „
1853-ban	— 19.24 „	1863-ban	+ 15.02 „
1854-ben	— 14.43 „	1864-ben	+ 14.43 „
1855-ben	— 12.74 „	1865-ben	+ 20.39 „

Tehát a 20 aratás közül volt 9 rosz, 5 középszerü és 6 jó.

A marhalétszám Szászországban

	ló	marha	juh	disznó	kecske	átszámitva marha-darabra
1846	—	—	—	—	—	850,575
1847	91,927	615,755	628,915	207,891	78,711	876,381
1848	—	—	—	—	—	871,599
1849	—	—	—	—	—	866,817
1850	91,555	609,711	543,917	207,891	86,273	852,036
1851	—	—	—	—	—	861,877
1852	—	—	—	—	—	861,718
1853	94,958	611,187	485,041	207,891	74,593	861,560
1854	—	—	—	—	—	858,109
1855	88,030	623,981	409,848	210,762	61,348	856,137
1856	—	—	—	—	—	860,831
1857	—	—	—	—	—	865,525
1858	94,840	617,492	378,815	260,687	74,131	870,219
1859	—	—	—	—	—	880,431
1860	—	—	—	—	—	890,613

	ló	marha	juh	disznó	kecske	átszámitva marha-darabra
1861	98,994	638,460	371,989	270,462	90,881	900,854
1862	—	—	—	—	—	915,745
1863	—	—	—	—	—	930,636
1864	105,474	659,157	366,488	329,141	92,249	945,527
1865	—	—	—	—	—	960,418

A húsfogyasztás Szászországban tett fejenként: a borjú és birkahúsból 6 egész 7 font marha- és disznóhúsból 1835—1840 végéig körülbelül 30 ℔, 1841-től 1850 végeig több mint 38 ℔, 1851-től 1857 végeig 40 ℔, 1858-tól 1866 végeig 50 ℔.

Vaskőtermelés Szászországban 1859-től 1866 végeig tett

	verem	vám mázsa	értéke tallérban	munkások száma
1859-ben .	77	1.138,269	135,538	1,061
1860-ban .	69	836,757	101,767	753
1861-ben .	69	1.070,745	134,344	927
1862-ben .	67	996,826	152,205	927
1863-ban .	57	627,108	94,371	814
1864-ben .	59	517,699	76,860	696
1865-ben .	47	564,960	81,022	688
1866-ban .	44	409,142	59,733	533

A német vámterületen előállitott nyersvas mennyisége 1860—1866-ig

	1860-ban	1865-ben	1866-ban	növekvés 1860—1866 %-ban
	vám	mázsa		
Poroszországban .	7.236,964	13.862,750	14.616,311	101.97
Hannover. . . .	411,912	1.208,788	1.296,755	214.81
Nassau	353,891	412,960	569,527	60.93
Luxemburg . . .	302,400	546,243	929,219	207.28
Bajorország . . .	566,956	710,875	729.888	28.73
Szászország . . .	289,707	272,523	280,739	— 3.13
Hessen	149,465	209,413	233,202	56.02
a többiben együtt .	407,883	433,380	314,503	— 22.89
Össz. vámter. .	9.719,178	17.656,932	18.970,141	95.15

A nyersvastermelés az egyes országokban százalék szerint

	1860-ban	1866-ban
Poroszország . .	74.46	77.05
Hannover . . .	4.24	6.83
Nassau	3.64	3.00
Luxemburg . . .	3.11	4.90
Bajorország . .	5.83	3.85
Szászország . .	2.98	1.48
Hessen	1.54	1.23
a többi együtt . .	4.20	1.66
	100%	100%

A széntermelés a német vámegyleti területen

	Szászorsz.	Porosszorsz. (az uj tart. nél.)	Bajor.	Hannover	Hessia	a többi együtt	mind-össze
1860-ban .	30.0	202.5	3.5	6.5	1.9	0.6	247.0
1861-ben .	33.7	235.2	4.4	6.8	1.9	0.6	282.6
1862-ben .	34.6	261.8	4.4	7.2	2.6	0.7	311.5
1863-ban .	38.0	286.1	4.7	6.3	2 6	0.4	338.1
1864-ben .	42.2	231.0	4.9	6.9	2.9	0.3	388.2
1865-ben .	48.2	371.9	5.9	6.6	3.0	0.3	435.9
1866-ban*)	44.0	372.6	5.8	7.1	2.8	0.3	432.6
mutat szapor.	%	%	%	%	%	%	%
1860—1865-ig	50.6	83.6	68.6	1.5	57.9	50.0	76.5
az összes termelésből							
1860-ban .	13.0	82.0	1.4	2.6	0.8	0.2	100.0
1865-ben .	11.0	85.3	1.4	1.5	0.7	0.1	100.0

Barnaszén millió mázsában

	Szászorsz.	Porosszorsz. (az uj tart. nélk.)	Anhalt	Türingia	a többi együtt	mind össze
1860-ban	6.8	63.1	5.7	3.5	8.6	87.7
1861-ben	6.7	66.4	6.1	5.3	7.9	92.4
1862-ben	7.7	76.1	6.8	3.5	7.6	101.7
1863-ban	8.6	80.5	8.1	4.0	8.0	109.2
1864-ben	9.2	93.0	9.0	4.1	8.8	124.1
1865-ben	10.2	100.4	10.2	5.0	9.3	135.1
1866-ban	9.2	98.0	9.4	4.4	9.7	130.7
mutatk. növ.	%	%	%	%	%	%
1860—1865	50.0	59.1	79.0	42.9	8.1	54.0
az összes termelésből						
1860-ban	7.7	72.0	6.5	4.0	9.8	100.0
1865-ben	7.5	74.3	7.5	3.7	7.0	100.0

Tehát az összes széntermelés tett u. m.

	kőszén	barnaszén
	432.594,926 v. m.	130.661,182 v. m.
ehhez a bevitel	23.052,987 v. m.	6.891,106 v. m.
együtt	455.647,913 v. m.	137.552,288 v. m.
ebből a kivitelre	88.946,726 v. m.	278,245 v. m.
marad illetőleg az orsz. fogy.	366.701,187 v. m.	137.274,043 v. m.

*) Az 1866-diki forgalom csak hozzávetőleg van kiszámitva mivel a közben esett háború miatt a forgalom két hónapig egészen meg volt akadályoztatva.

E szerint kőszén a német vámegyleti területből ki- és barnaszén bevitetik. Ha a lakosság számát kerék számban 38 millióra teszszük, esik átlag egy lakosra 9.7 v. m. kő- és 3.7 v. m. barnaszén-fogyasztás vagy általjában kő- és barnaszén együtt egy lakosra 13 $^1/_2$ v. m.

A kivitt kőszénből esik Francziaországra 55.7 v. mázsa. Németalföldre 21.6 mil. m. Ausztriára 4.9 mil. m. Oroszországra 3.5 mil. m. Bremára 2.4 stb.

Az olasz vasutak kiterjedése a képviselőház 1864. december 17-diki jelentése szerint csak 3,300 kilometert tett. Három év alatt 1645 kil. szaporodott. és igy 1867 végével az olaszországi vasutak hossza 4945 kil. tett, melyekből 2253 a felsőolaszhoni, 1196 a dél-olaszhoni, 1347 a római s 149 a Calabria-Siciliai társaságok birtokában volt.

Az olaszvasutak összes jövedelme 1867-ben kilometerkint 15,408 frankot (mfdként 46,754 frt. o. é.) tett. Összehasonlitva az 1866-diki üzlettel 2356 frk (mfdként 7139 o. é. frt.) kevesebbet jövedelmeztek.

Társaságként véve a felső-olaszhoni vasutak kilometerkint 23,441 frk (mfdként 71,129 o. é. frt) a rómaiak 106,888 frkot (mfdként 33,241 o. é. frt.) a délolaszhoniak 7477 frkot (mfdként 22,688 o.é. frt.) a Calabria-Siciliai csak 5737 frkot (mfdként 17,408 o. é. frt.) jövedelmeztek.

A társaságok bevételei csökkenésének főokai: az Olaszhon nagy részében pusztitó cholera, a papir kényszerfolyam s mindenek felett a politikai viszonyok voltak, melyek megingatták a kereskedő bizalmát, pangást és válságot idéztek elő az olasz iparban s kereskedelemben.

IRODALOM.*)

A magyar korona országaiban vagy külföldön magyar nyelven megjelent statistikai és nemzetgazdasági tartalmú könyvek, valamint a kormány- és országgyülési kiadványok lajstroma.

Kormány-kiadványok.

Közös ministerium.

A közös ministerium előterjesztése a magas magyar országgyülés nagytekintetü delegátiójához, melylyel az 1868. évi közös kiadások előirányzata alkotmányos tárgyalás végett be mutattatik 4-drét. . . . . . Bécs (cs. k. államnyomda) 1868.

A közös ministerium elöterjesztése a magas magy. országgyülés nagytekintetü delegatiójához, melylyel az 1868. évi közös kiadások elöirányzata alkotmányos tárgyalás végett bemutattatik 4-drét . . . Bécs (cs. k. államnyomda) 1868

Külügyek. A cs. kir. közös külügyministerium levelczései 1. sz. . . . . . Bécs (államnyomda) 1868.

2. sz. „ „ „

Kormány-elöterjesztés a magas magyar országgyülés nagytekintetü delegátiójához az 1868-dik évre 4-edrét,

Elöirányzata a birodalmi tanácsban képviselt és a magyar koronához tartozó királyságok és országok közös kiadásainak az 1868-ik évre 4-drét . . . . B...s (cs. k. államny.) 1868.

---

*) A m. tud. Akadémia stat. bizottság... ...hó 1-jén tartott ülésében elhatározta, hogy a „stat. és ...dasági füzetekben“ ezentúl állandó rovat ...“ czime alatt, melybe a szakba vágó megjelent ... ...ben felsorolva vagy némi ismertetéstől vagy biráltat ...sanak. Az els ilynemü Közlemény a lefolyt 1867 é... ...sanyulhat.“ Ezen határozat értelmében ezennel ... ...de az 1869-... megjelentekre s a hézagok lehető ... ...etben térü...

Előirányzata a birodalmi tanácsban képviselt és a magyar koronához tartozó királyságok és országok közös kiadásainak az 1869-ik évre . . . . Bécs (cs. k. államny.) 1868.

A magyar felelős ministeriumnak közigazgatási és törvénykezési rendeleteinek gyűjteménye, 1867. folyam . . . . Pest (Ráth)

I. füzet 8r. 44 l.
II. füzet 8r. 45—84 l.
III. füzet 8r. 85—188 l.

Az 1868-diki államköltségvetés 4r. Buda (m. kir. tud. egy. ny.) 1868.
Az 1869-diki államköltségvetés 4r. Buda (m. kir. tud. egy. ny.) 1868

Pénzügy.

A m. kir. pénzügyministerium ügy- és személyzeti beosztása 1868.dik évi január 1-től kezdve Budán 1868.

A pénzügyi törvények és szabályok hivatalos összeállítása . . . . Budán 1868.

1. füzet :	Földadó	ára — frt	30 kr.
2. „	Házadó	„ — „	30 „
3. „	Jövedelemadó . . .	„ — „	50 „
4. „	Személyes kereseti adó	„ — „	20 „
5. „	Szeszadó	„ — „	40 „
6. „	Bor- és húsadó . . .	„ — „	30 „
7. „	Seradó	„ — „	30 „
8. „	Czukoradó	„ — „	30 „
10. „	Sójövedék	„ — „	20 „
11. „	Dohányjövedék . . .	„ — „	30 „
12. „	Lottojövedék	„ — „	20 „
14. .	Bélyeg- és jogilleték .	„ 1 „	— „
15. „	Fémjelzés	„ — „	20 „
20. „	A pénzügyőrség . . .	„ — „	60 .

Hivatalos adatok az államjövedelmek- és kiadásokról az 1860—1865-diki évekről a főszámvevőség zárszámadásainak kimutatása szerint 4-edrét.

I. rész : zárszámadások és magyarázatuk.
II. rész : egybehasonlítása a bevételeknek.
III. rész : táblázatok.

Közmunka és közlekedési ministerium.

Magyarország vasúthálózata. Közli gróf Mikó Imre m. kir. közmunka és közlekedésügyi minister 4r. 12 l. . . . . Pest 1867.

Vallás és közoktatásügyi ministerium.

A vallás- és közoktatási m. kir. ministernek legalázatosabb elöterjesztése a felügyelete alatt levő magyarországi közalapítványi alapok és jószágok 1867. évi pénztári és gazdászati állapotáról s a vallás-, tanulmányi s egyetemi alapok 1868. évi költségvetési elöirányzatáról. 4r. . . . . . Buda (m. k. egy. ny.) 1868.

Igazságügyi ministerium.

Az 186⁵/₇ évi törvények gyüjteménye. Buda. (m. k. e. ny.) 1868.

Hivatalos jelentés az országos fegyintézetekről az 1867-dik évben. Kiadta az igazságügyi ministerium. . . . . Buda (m. k. e. ny.) 1868.

Földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium.

Mezögazdasági viszonyaink vázlata. A gazdasági egyesületek orsz. értekezlete alkalmából tájékozásul közli: Hideghéthy Antal a földmivelési osztály ministeri tanácsosa. 8r. 47 l. Pest (Emich) 1868.

Közlemények, első évfolyam.

I. füzet: A gazdasági szakképzés. Sporzon Pál és Kodolányi Antal jelentése.
A hazai szölöszet Dr Entz Ferencz és Gyürki Antal jelentése. Közli a minist. mezögazdasági osztálya 8r. 169 l. Pest (Emich) 1868.

II. füzet: Az 1867. párisi világkiállítás. Rósa Lajos magyar országos világkiállítási biztos jelentése. Közli a min. iparosztálya. 136 lap. Pest (Emich) 1868.

III. füzet: A III. nemzetközi állatorvosi gyülekezet Zürichben 1867. szeptemberben. Dr Zlamál Vilmos és Tormay Béla jelentése.
Magyarország selyemtenyésztése, irta Bernát Dezsö. Közli a min. gazd. osztálya. 87 l. Pest (Em.) 186[illegible]

IV. füzet.: A Berlinben tartott aratógép-kiállítás és verseny [illegible] dolányi Antal, minister[illegible] zott jelentése. Közli a min[illegible] gi osztálya. 16 lap . . [illegible] (Emich) 18[illegible]

Hivatalos statistikai Közlemények. Kiadja a földm., ipar és keresk. m. kir. minist. statistikai osztálya. I. évfolyam.

I. füzet: (vegyes tartalmu) 4r. 199. lap.

II. füzet: (minták) 4r. 127 lap.

III. füzet: (vegyes) 4r. 208 lap.

IV. füzet: Magyarország árúforgalma Ausztriával és a külfölddel 1867-ben a stat. osztály megbizásából és közreműködése mellett szerkeztette Beöthy Leo földmiv. ipar és keresk. min. titkár a stat. osztályban. 4r. 129 lap.

V. füzet: Magyarország közoktatási statistikája 186⁴/₅—186⁷/₈-ban a stat. osztály megbizásából és közreműködése mellett szerkeztette Dr Barsi József statistikai osztálytag. 4r. 297 lap.

Országgyülés.

Az 1865-dik évi deczember 10-dikére hirdetett országgyülés képviselőházának naplója.
Pest (Athenaeum) 1867. 1868.

Fenyvessy Adolf és Kónyi Manó gyorsiró főnökök közreműködése mellett szerkezti Greguss Ágost m. tud. Akadémia r. tagja. 4r. . . . . XI kötet.

Az 1865-dik évi deczember 10-dikére hirdetett országgyülés képviselőházának irományai . VII kötet.

Az 1865-dik évi decz. 10-dikére hirdetett országgyülés képviselőházának jegyzőkönyve V kötet.

Az 1865-dik évi decz. 10-dikére hirdetett országgyülés főrendiházának naplója . . . . . . I kötet.

Az 1865-dik évi decz. 10-dikére hirdetett országgyülés főrendiházának irományai . . . . I kötet.

Az 1865-dik évi decz. 10-dikére hirdetett országgyülés főrendiházának jegyzőkönyve . . I kötet.

A közös ügyek tárgyalására a magyar országgyülés által kiküldött s ő felsége által 1868 január 19-dikére Bécsbe összehivott Bizottság naplója . . . . I kötet.

A közös ügyek tárgyalására a magyar országgyülés által kiküldött s ő felsége által 1868 január 19-dikére Bécsbe összehivott Bizottság irományai . . . I kötet.

A közös ügyek tárgyalására a magyar országgyülés által kiküldött s ő felsége által 1868 január 19-dikére Bécsbe összehivott Bizottság jegyzőkönyve . I kötet.

A közös ügyek tárgyalására a magyar országgyü-

lés által kiküldött s ő felsége által 1868 november 12-re Pesten összehivott Bizottság naplója . . . I kötet.

A közös ügyek tárgyalására a magyar országgyülés által kiküldött s ő felsége által 1868 november 12-re Pesten összehivott Bizottság irományai . . I kötet.

A közös ügyek tárgyalására a magyar országgyülés által kiküldött s ő felsége által 1868 november 12-re Pestre összehivott Bizottság jegyzőkönyve I kötet.

A magyar országgyülés képviselőháza által a közös viszonyok tárgyában kiküldött hatvanhetes bizottság tárgyalásai . . . . I kötet.

Vegyesek.

Az osztrák birodalom rövid statistikája különös tekintettel a magyar államra. Irta Hunfalvy János a magy. tud. Akadémia r. tagja s a k. József műegyetemen a statistika, földrajz és történelem tanára. 8-adrét 215 lap (ára 1 frt 50 kr.) Pest (Emich) 1867.

Ausztria birodalmi adórendszere különös tekintettel a magyar korona alatti országok adó és államgazdászati viszonyaira. Irta Szepessy Mihály. 8-adrét 219 lap, ára 2 frt 40 kr. . . . Pest (Pfeiffer) 1867.

A soproni kereskedelmi és iparkamrának a nmélt. m. kir. földmivelési-, ipar- és kereskedelmi ministeriumhoz intézett jelentése az iparnak és kereskedelemnek állapotáról az 1863. 1864 és 1865. évben. 8r. 187 lap . . . . . . Sopron (Reichard) 1867.

A magyar királyság földrajza Népiskolák számára versekkel. Irta Batizfalvi István. Harmadik kiadás. . . . . Pest (Osterlamm) 1867.

A társadalmi tudomány kézikönyve. Irta Carey Henrik, angolból fordította Halász Imre, n. 8r. XXXI és 574 l., ára 4 frt 50 kr. Pest (Heckenast) 1867.

Népbank s ezzel összekötött takarékpénztár terve. Irta Csengery Antal. 8r. 30 l. ára 40 kr. Pest (Ráth) 1867.

Széchenyi István és kora. Irta Falk Miksa, fordították Áldor Imre és Vértessy Arnold. 8r. VIII és 343 l., ára 2 frt. . . . . Pest (Emich) 1867.

Alkotmányok gyűjteménye. Szerkeszti Jánosi Ferencz. 2 kötet. Tartalom: I. kötet. Az angol alkotmány. II. kötet. Az amerikai Egyesült Államok, Svajcz, Francziaország és Belgium alkotmány[illegible] I. IV és 209. II. 254 l. ára 2 frt 80 kr. . . . Pfei[illegible]

A magyar mezőgazdaság. Ir[illegible] Károly. 8r. 19. l. . . . . P[illegible] [illegible]berg

Nemzetgazdaságtan. Irta Dr Matlekovics Sándor. 8r. 447 l. ára 3 frt. . . Pest (Pfeiffer) 1867.

Gazdasági kettős könyvvitel kapcsolatban a számadásoknak e czélt közvetítő módjával, tekintettel a gazdászat főbb ágazatai tiszta jövedelmeinek egyenkénti kitüntetésére. Az országos magyar gazdasági egyesület által koszorúzott pályamunka. Irta Sörös Károly. n. 8r. VII és 347 lap. Pest (Eggenberger) 1867.

Eszmék egy országos bank felállítása kérdéséhez. Irta Török Sándor. n. 8r. 66 lap. . . . . Pest (Lauffer) 1867.

Az állattenyésztés fontossága s jelenlegi állása Magyarországban. Irta Dr. Zlamál Vilmos. n. 8r. 46 l. ára 30 kr. . . . . . Pest (Eggenberger) 1867.

A nemzetgazdasági eszmék fejlődési története és befolyása a közviszonyokra Magyarországon. A m. tud. Akadémia által a Fáy-alapítványból koszorúzott pályamű. Irta Kaucz Gyula. 8-adrét 602 l. ára 4 frt 40 kr. . . . . . Pest (Heckenast) 1868.

Az ausztriai-magyar monarchia statistikai kézikönyve. Irta Dr Konek Sándor egyetemi jogtanár és m. tud. Akad. r. t. Az újabb viszonyok szerint teljesen átdolgozott második kiadás, nagy 8r. 735 lap, ára 5 frt. . . . . . . Pest (Heckenast) 1868.

A telekadó és kataster közgazdasági és statistikai szempontból. A földmivelés, ipar és kereskedelmi ministerium megbizásából, hivatalos források nyomán irta Keleti Károly a stat. osztály vezetője, m. tud. Akadémia lev. tag. 8r. 221. l. térképpel. . Pest (Emich) 1868.

A köutak fentartásáról. Az útfentartás különböző módjainak, a fentartási költség tényezőinek és ezek megszerzésének ismertetése. Főleg franczia források után irta Hieronymi Károly osztály-tanácsos a közmunka és közlek. ministeriumban (két könyomatu táblával) 8-adrét 174 lap. . . . . . . Pest (Emich) 1868

Gyakorlati utmutatás kongó-tégla-utak (Klinker) építésére. Irta Mihálik János ministeri tanácsos a m. kir. közm. és közlek. ministeriumban. 8r. 34 lap (három táblával) . . . . Pest (Noséda) 1868.

Melyik csatorna volna hasznosabb? és mint lehetne olcsó és tartósabb vasutakat épiteni? irta Poroszkay Ignácz mérnök. 8r. 84 l. N. Becskerek (Reitz) 1868.

Statistikai adatok a felső-olaszhoni vasutakról. Összeállította Mennycy Ferencz. 8-adrét 15 lap. . . . . Turin (Sarasino) 1868.

A magyar birodalom álladalmi erdőségei kezelésének eredményei 1867-ig és lépések egy jobb jövő felé. Közli Divald Adolf. 8r. 63 l. . . . . Buda. 1868.

Budapesti szemle szerkeszti és kiadja Csengery Antal. Uj folyam. . . . . . Pest (Ráth Mór)

Szakbavágó czikkek közül megjelentek az 1867-diki folyamban:

I. füzet: Az angol adórendszer. Első Közlemény Weninger Vinczétől.
II. füzet: Irodalmi szemle (Ausztria birodalmi adórendszere W. V.)
III—IV. füzet: Az angol adórendszer. Második Közlemény. Weninger V.
V. füzet: Az angol adórendszer. Harmadik Közlemény. Weninger V.
VI—VII. füzet: A mérték és pénzrendszer kérdése. Weninger V.
A középosztály oktatása Angliában.
VIII. füzet: A börtönügy, Pulszky Á. és Tauffer Emil munkája ismertetése Vécsey Tamástól.
IX—X. füzet: A népoktatás Angliában. Hivatalos adatok és Reyntiens munkája nyomán Barsi Józseftől.
Irodalmi szemle (Az amerikai Egyesült Államok pénzügyi viszonyai. Hock után Matlekovics)

Az 1868-diki folyamban:

I, füzet: Gazdasági főbb kérdéseink.
II—III. füzet: A közoktatás Magyarországban. Ph....p.
IV—V. füzet: Irodalmi szemle (A magyar fegyintézetek Löw Tóbiástól)
VI—VII. füzet: Az államháztartás, állami számvitel és ezek ellenőrzése. Weninger Vinczétől.
VIII—IX. füzet: A Credit mobilier története. Arany Lászlótól.
X. füzet: Az államszámvitel és az államháztartás ellenőrzé[illegible] Weninger Vinczétől.

A magyar Földhitelintézet kim[illegible] tása az intézet működéséről [illegible] julius 1-től 1867. deczemb[illegible] 4r. . . . . [illegible] mich) 18[illegible]

Jelentés Pest városa törvényhatósága 1867. évi május 20-tól, illetőleg junius 1-től deczember végeig terjedő időszak alatti működésének főbb mozzanatairól. 8r. 37 lap . . . . Pest (Emich) 1868.

Buda városa tanácsának végjelentése 1867-ről, irta Dr Ország Sándor városi tanácsnok. 8r. 46 lap . . . . Buda (Bagó) 1868.

Székesfehérvár 1868-ban. Elnöki jelentés e szabad kir. város törvényhatósága működésének főbb mozzanatairól. Irta és kiadta a városi közgyülés megbizásából Drucker József köz- és váltóügyvéd Székesfehérvár szab. kir. város ez időbeni polgármestere. 8-adrét 67 lap. . . . . . . Sz.-Fehérvár (Számmer) 1868.

Moson megye állam-rajza. Kiadta Major Pál kir. tanácsnok s Moson megye első al-ispánja. 8r. 44 lap. . . . . M.-Óvár (Czéh) 1868.

Az ötödik kötet tartalma

Lapszám

I. A világforgalom állása. *Barsi Józseftől* . . 3

II. Törvénykezési adatok Magyarországból 1865-ben 47

III. Ausztria és Magyarország kereskedelme az 1866-dik évben. *Beöthy Leotól* . . . 75

IV. Összehasonlító statistika. *Keleti Károlytól* . 132

V. Az 1868-diki aratás kenyérterményekben. *Keleti Károlytól* 161

VI. A hajózás és forgalom a Dunán és mellékfolyóin $186^5/_8$-ban. *Tirscher Páltól* . 195

VII. A mezei ipar ápolása Belgiumban, a kormány és magán egyletek s társulatok részéről 1865-ben. *Hieronymi Bélától* . . 232

VIII. Trieszt hajóforgalma 1866-ban, összehasonlítva a korábbi négy év forgalmával. *Barsi Józseftől* 259

IX. A magyar vasúti hálózat 1868. végével. *Tirscher Páltól* 272

X. Államköltségvetés a magyar korona országai számára az 1869-dik évre . . . 279

A birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok számára az 1869-dik évre 286

Egyveleg. A tiszavidéki vaspálya-társaság 1867-diki jelentéséből 151. — Az államvaspálya-társaság jelentéséből 152. — A déli vaspálya-társaság évi jelentéséből 155. — Vízépítésre fordított költségek 156. — Az 1867-diki ujonczozás eredménye Szászországban 156. — Az 1867-di év deczember végével a magyar korona háztartásában fenmaradt hátral kok 287. — A kincstári korona- és bányauradalmak haszonbéri hátralék 288. — A pénzverés 1857—1866-ig 288. — A lipótmezei országos '

da betegei 292. — Tenyészviszonyok az álladalmi lótenyész-intézetekben 294. — Ujságbélyeg 296. — Katonakötelezettek Pest városában 1852—1859-ig 298. — A déli vaspálya-társulat vonalai 302. — Népszámlálás Francziaországban 1866-ban 303. — Az osztrák-magyar Lloyd gőzhajózási társulat 304. — A marhahús ára az osztrák monarchiában 305. — Az 1866-diki kettős hadjárat veszteségei 305. — A napi és heti folyóiratok statistikája Szászországban 306. — A lipcsei egyetem hallgatói 306.— Dohánytermelés a vámegyleti területen 307. — Aratási kimutatás Szászországból húsz évről 307. — A marhalétszám Szászországban 307. — A húsfogyasztás ugyanott 307. — Vaskőtermelés ugyanott. 308. — A német vámterületen előállított nyers vas 308. — A széntermelés ugyanott 309.— Az olasz vasutak kiterjedése 310.

Irodalom. A magyar korona országaiban vagy külföldön magyar nyelven megjelent statistikai és nemzetgazdasági tartalmú könyvek, valamint a kormány- és országgyülési kiadványok lajstroma 1867—68-ról. 312.

STATISTIKAI ÉS NEMZETGAZDASÁGI

KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

STATISTIKAI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

HUNFALVY JÁNOS.

ÖTÖDIK KÖTET.

I. FÜZET.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND, M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

MDCCCLXVIII.

STATISTIKAI ÉS NEMZETGAZDASÁGI

KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

STATISTIKAI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

KELETI KÁROLY.

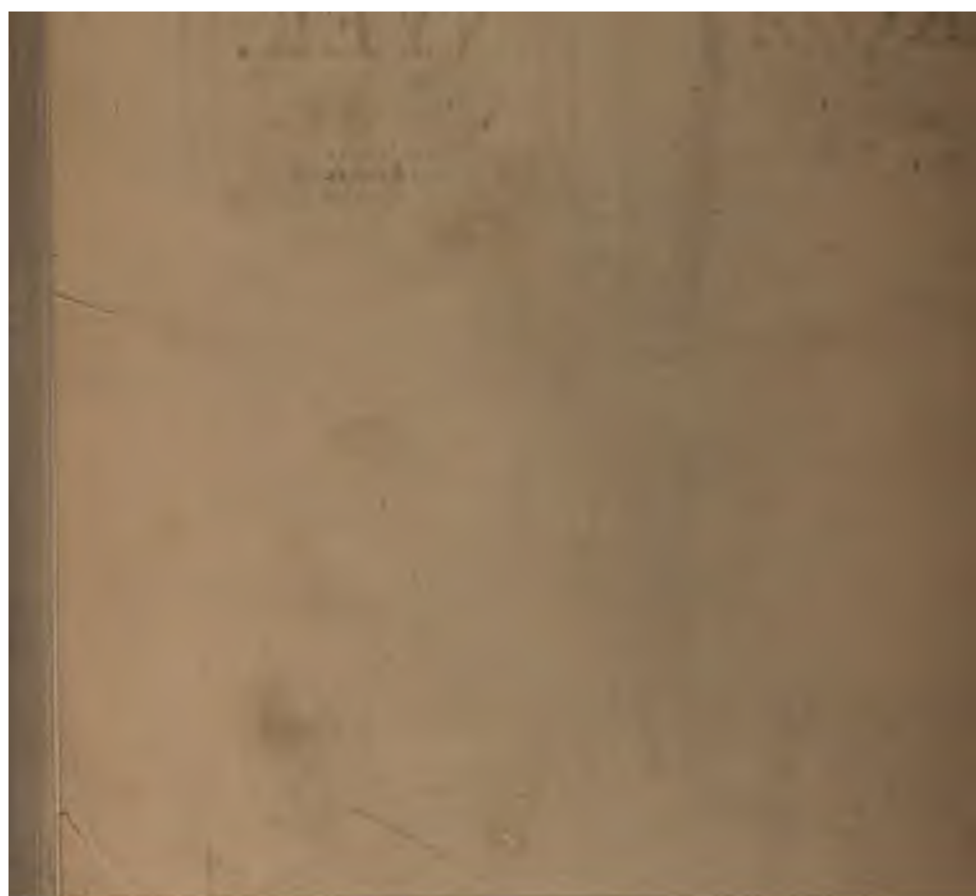
HATODIK KÖTET.

I. FÜZET.

PESTEN.

EGGENBERGER FERDINÁND, M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

MDCCCLXIX.

STATISTIKAI ÉS NEMZETGAZDASÁGI

KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

STATISTIKAI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

KELETI KÁROLY.

HATODIK KÖTET.

II. FÜZET.

PESTEN.

EGGENBERGER FERDINÁND, M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

MDCCCLXIX.

